

עקידת יצחק

לרבי יצחק עראמה

ספר במדבר

על פי מהדורת לבוב תרכ"ח – 1868

עריכה, עיצוב וכותרות: יהודה איזנברג

אתר דעת תשע"ז

מדור תנ"ך באתר דעת:

http://www.daat.ac.il/daat/olam_hatanah/index.asp

מהדורת ניסוי

- 6. עקידת יצחק במדבר שער עב (פרשת במדבר).....**
 6 שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו'.....
 10 [תהלים כ' – יענך ה' ביום צרה].....
 13 [מידת הנאמנות].....
 21 וראשונה נעורר קצת ספקות הנופלות באלו העניינים:.....
 22 ואחר זיכרון אלו הספקות נבוא אל הביאור:.....
 28 [אופני הנסיעה והחנייה מפרשת בהעלותך].....
 29 [תנועות הכוכבים והמזלות בהקבלה לתנועות המשכן].....
- 34. עקידת יצחק במדבר שער עג (פרשת נשא).....**
 34 פרשת נשא: איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם.....
 34 [האם ייתכן שאדם חכם יחטא?]
 35 האמנה כי הדעת הזה יכחישה השכל והדת בלי ספק.....
 35 [התר זה הספק ופשרו].....
 36 [משל: ויכוח בין היצר הטוב והיצר הרע].....
 36 [אריסטו על הבחירה השכלית בחטא].....
 37 [הבחירה כפי שהיא מתוארת בתורה].....
 38 [מדוע המלך שהציל את העיר מסכן?]
 38 [כיצד להתחכם עם המלך הזקן והכסיל שבקרבו].....
 39 [סיכום: מיהו המנצח ומי המנוצח. מעמד השכל בעוברי עבירה].....
 40 [מלחמה פנימית של החוטא וקרבותיו].....
 40 [סוטה, נזיר וסוטה].....
 41 [הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין].....
 42 [הספקות העולים בפרשות מעילה סוטה ונזיר].....
 43 ואחר זיכרון אלו הספקות נשוב אל הביאור:.....
 45 [מי סוטה – פלא גדול וקדושה נפלאה לישראל].....
 45 [פרשת הנזיר].....
 46 [משמעויות נוספות לפרשת הנזיר].....
 49 [פירוש סמלי של שמשון ודלילה].....
- 51. עקידת יצחק במדבר שער עד (פרשת נשא).....**
 51 כה תברכו את בני ישראל. יברכך. יאר. ישא.....
 52 [מהו שלום?]
 57 [שלושה ספקות על ברכת כהנים].....
 59 [ישמעאל בני, ברכני].....
 60 [ביאור ברכת הכהנים לפי פשוטו].....
 61 [וישם לך שלום].....
 64 [חידוש העולם – כוונתו הנהגה השגחית].....
 65 [הקולות ששמע משה במשכן – כנגד שלושת הברכות].....
 66 [סיכום].....
 67 פרשת בהעלותך.....
 67 [פסח שני].....
 68 [פרשת החצוצרות והתקיעות].....
- 69. עקידת יצחק במדבר שער עה (פרשת בהעלותך).....**
 69 ויהי העם כמתאוונים וגו'.....
 69 [מלאכה דורשת כלים נאותים וחומרים מתאימים].....
 70 [הפעולות האלוהיות צריכות גם הן מסגרת מתאימה].....
 72 [בין ישראל לאומות העולם בהכנתם לאלוהות].....
 73 [שלמותו של הדוד].....
 73 [שאלות על המדרש יבוא טוב...]
 74 אמנם נזכר ראשונה שאר הספקות הנופלות בזה העניין:.....
 75 ונבא אל הפירוש:.....
 78 והמן כזרע הוא ועינו כעין הבדולח שטו העם ולקטו וגו'.....
 78 וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו.....
 80 לא אוכל לבדי לשאת את כל העם הזה וגו'. ואם ככה את עשה לי וגו'.....
 81 [בשר תאווה].....
 83 [שבעים הזקנים].....
 84 [לטובים – אלו ישראל].....

- עקידת יצחק במדבר שער עו (פרשת בהעלותך).....86**
 86..... והאיש משה עניו מאד מכל האדם וגו'.....
 94..... [הספקות העולים בסיפור].....
 95..... ואחר זיכרון אלו הספקות נבוא אל הפירוש.....
 101..... אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו וגו'.....
 101..... ויאמר ה' אל משה ואביה ירוק ירוק בפניה וגו'.....
- עקידת יצחק במדבר שער עז (פרשת שלח).....104**
 104..... פרשת שלח לך.....
 104..... [שילוח המרגלים].....
 105..... [מצוות ציצית].....
 105..... [הרמזים שמרמזת מצוות ציצית].....
 107..... [למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים].....
 108..... [החיים הרצויים: חיים בטוב בארץ ישראל].....
 110..... [זהירות ממותרות].....
 111..... [שלוש מתנות נתן הקב"ה לישראל, ולא נתנם אלא על ידי יסורים].....
 113..... [הכרובים המנורה והחצוצרות מקבילים לתורה, א"י ועוה"ב].....
 113..... [חטאם של המרגלים].....
 114..... [במאסם ארץ חמדה – מאסו בעקרי התורה].....
 116..... [משל המלך שמצא אשה לבנו].....
 120..... ואחר שהקדמנו זה נבוא אל הביאור בזיכרון הספקות תחילה:
 123..... ונבא אל ביאור העניינים אחר הערת הספקות:
 137..... הנה שנתבאר כוונת הספור הזה בהיתר הספקות שעוררנו.....
 137..... [מדוע נסמכה כאן פרשת נסכים?]
 138..... [סמיכות קרבן ע"א ופרשת המקושש]
- עקידת יצחק במדבר שער עח (פרשת קרח).....140**
 140..... פרשת ויקח קרח.....
 142..... [תועלת סיפור מחלוקת קורח].....
 143..... [קורח ועדתו גדולים בתורה ובחכמה ובעושר].....
 144..... [רשעתם של קורח ועדתו].....
 145..... [תשובת משה לקורח].....
 147..... [כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים].....
 148..... [דברי הליצנות של קורח].....
 150..... [קטרוג קורח על נבואת משה].....
 153..... [השמש והירח מתווכחים עם ה'].....
 155..... [הספקות העולים בסיפור].....
 157..... [פירוש הפרשה ופתרון הספקות].....
 165..... [דקדוקים נוספים ושאלות בפרשת קורח].....
 166..... [תשובות לדקדוקים].....
- עקידת יצחק במדבר שער עט (פרשת חקת).....171**
 171..... פרשת פרה אדומה.....
 171..... [המבנה ההגיוני של מדרש ההלכה].....
 172..... [ויכוח עם אפיקורסים בתהלים].....
 174..... [פרה אדומה – מצווה שאינה מובנת].....
 176..... [תהלים קיט: סיבות לגלות סתרי תורה].....
 179..... [אין הגיון שמצוות פרה תהיה מוסתרת].....
 180..... [לימוד פרשת פרה אדומה בשתי הנחות: שטעמה ברור, ושטעמה סוד].....
 182..... [ההנחה שכל המצוות ניתנות להבנה אנושית הורסת את התורה].....
 183..... [ההנחה שאין הגיון אנושי במצוות היא הנכונה].....
 185..... אמנם הבעלי חיים יתחלקו אל הבלתי מדבר ואל המדבר.....
 187..... [משמעות שריפת פרה אדומה].....
 190..... [הנטע אוזן הלא יראה – אין הכוונה שלבורא יש אוזן].....
 192..... [הפרה טהורה, ובגדי העוסקים בה נטמאים].....
 193..... [דברים שיודע הנביא ודברים שיודע החוקר].....
 194..... זאת חקת התורה.....
 194..... [אליך אני מגלה טעם פרה, ולבלתי משכילים – הכל חוקה].....
 198..... [מחשבות המעוררות חוסר אמונה].....

- עקידת יצחק במדבר שער פ (פרשת חקת).....201**
- 201.....[מן הנמנעות שיהיה אדם שאינו חוטא].
- 202.....[אדריאנוס רוצה להיות אלוה].
- 203.....[הגדרת אדם כיצור חוטא מחייבת ביטול הבחירה].
- 204.....[חטא משה כדוגמה לכך שכל אדם חוטא].
- 206.....[חטאו של משה קטן ויחסי].
- 207.....[דעת פילוסוף יהודי שמשה לא חטא כלל].
- 209.....[גם אם אדם חייב לחטוא, אין זה אומר שלא יענש].
- 212.....[ספקות העולים מסיפור הפרשה]**
- 212.....[מה היה חטאו של משה?].
- 214.....[פירוש רבי יוסף אלבו בספר העיקרים ודחייתו].
- 217.....[פירוש ר"י עראמה לחטא משה].
- 218.....[תשובות לשאלות]**
- 219.....[כוונת ה' בצווי למשה].
- 221.....[ראיה לפירוש מהשירה 'עלי באר ענו לה'].
- 222.....[עונשם של משה ואהרון].
- 224.....[מדוע לא הועילה תפילה כנגד עונשם?].
- עקידת יצחק במדבר שער פא (פרשת חקת).....228**
- 228.....וישלח משה מלאכים מקדש וגו'.
- 229.....[השלום – מידה ראשית על כל המעלות].
- 232.....[תכלית המלחמה מה שאחריה, ולכן עדיף לפנות לשלום].
- 233.....[שלוש שאלות על הפניה לאדום].
- 236.....[גבורתו של עוג מלך הבשן].
- 238.....ומעתה אזכור שאר הספקות ונבוא אל הביאור.
- 239.....ואחר זכרון הספקות נבוא אל הביאור:
- עקידת יצחק במדבר שער פב (פרשת בלק).....247**
- 247.....פרשת וירא בלק
- 248.....[שתי שאלות על בלעם].
- 248.....[א. איך קראו לו נביא].
- 249.....[ב. איך אמרו שהיה כמשה].
- 249.....[תשובות].
- 252.....[תשובה לשאלה השניה].
- 260.....[הספקות הקיימים בסיפור].
- 263.....[ביאור הפרשה ופתרון הספקות].
- עקידת יצחק במדבר שער פג (פרשת פינחס).....282**
- 282.....וישב ישראל בשטים: פינחס בן אלעזר
- 282.....[התורה וישראל הם שלמות אחת].
- 284.....[יחידים החוטאים, או יחידים המנצחים – מייצגים את כל העם].
- 285.....[מסירות נפשו של היחיד].
- 286.....[הספקות במעשה עוון השיטים].
- 287.....[תשובות]
- 287.....[קנאותו של פנחס, והמסגרת ההלכתית של מעשהו].
- 288.....[קנאותו של אליהו והביקורת עליה].
- 289.....[התנהלותו של משה בפרשת זמרי והביקורת עליו].
- 289.....[קנאותו של פנחס].
- 292.....[דברי משה שעם ישראל והתורה כל אחד הוא שלמות אחת].
- 293.....[ספקות נוספים בפרשה].
- 295.....[פירוש הפרשה על דרך הפשט].
- עקידת יצחק במדבר שער פד (פרשת פינחס).....297**
- 297.....צרור את המדינים
- 297.....[ככל שהצורה שלמה יותר, החומר חלש יותר].
- 298.....[ישראל שלמי צורה].
- 299.....[כאשר ישראל נשחיתים, הם גרועים מאחרים].
- 299.....[משל האזור של ירמיהו י"ג].
- 302.....[סיכום: האומה היותר משובחת, עלולה להגיע לתכלית ההפסד].

302	[הספקות הנופלים בסיפור]
304	[הספקות בעניין בנות צלפחד]
306	[פתרון הספקות]
306	צורר את המדיינים... כי צוררים הם לכם
311	[תשובות לשאלות על בנות צלפחד]
315	[מינויו של יהושע בן נון]

317 עקידת יצחק במדבר שער פה (פרשת מטות)

317	את קרבני לחמי לאשי: איש כי ידור נדר לה': ומקנה רב היה לבני ראובן וגו'
317	[האדם זקוק לקרקע ושמיים עליה]
318	[המין האנושי כולל צד נפסד, וצד משכיל]
319	[משמעות הזמן]
320	[ארץ ישראל כוללת יסוד ארצי, ועמו עבודת הקרבנות]
321	[הארץ היא יסוד נמוך לעומת עבודת הקרבנות]
322	[משל הסיר של יחזקאל]
326	[דברי משה רבנו לבני גד וראובן]
326	[ספקות בפרשה]
327	[פתרון הספקות]
329	[דברי משה]: בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצנאכם
330	[ניתוח דברי השבטים]

335 עקידת יצחק במדבר שער פו (פרשת מסעי)

335	אלה מסעי בני ישראל
336	[ירמיהו ב' ורעיון החטא והתשובה]
340	[סיום ספר במדבר]
340	[התראות לשמוע בקול ה']
341	[סוגי ציות לדברי אחרים]
342	[פרשת המסעות]
343	[אזהרות לעניין ההתנהגות בארץ]
345	[גבולות הארץ – התחום שאין להשאיר בו זרים]
345	[ערי מקלט ודין רוצח]
346	[דין רוצח]
347	[ולא תחניפו את הארץ]

עקידת יצחק במדבר שער עב (פרשת במדבר)

יבאר היות הדגלים וחנייתם לימוד נפלא לייחד לבם אל אביהם שבשמים:

שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו'

במדרש (במדבר רבה פרש' ב')

מאי דכתיב נרננה בישועתך ובשם אלוהינו נדגול?. בשעה שנגלה הקב"ה על ישראל בסיני לתת להם תורה ומצוות ירדו עמו שנים ועשרים אלפים מרכבות של מלאכי השרת שנאמר רכב אלוהים ריבותיים אלפי שנאן, והיו כולם דגלים דגלים שנאמר דגול מרבבה. כיון שראו אותם ישראל מיד נתאוו ליעשות דגלים כמותן דכתיב הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה. אמר הקב"ה חייכם אני אעשה אתכם דגלים כמו שהתאוויתם דכתיב ימלא ה' כל משאלותיך, מיד א"ל הקב"ה למשה משה עשה אותם דגלים כמו שנתאוו, שנאמר איש על דגלו באותות:

כאשר חויב להיות מצויר התכלית האנושי ציור שכלי ביחידי סגולתו. כן יאות שיהא רושמו נמצא באופן ירגישוהו כל אנשי כללותו:

הקודם זכר אותו החכם בפ"א מספר המידות אמר:

ברור הוא כי זה הוא הטוב והנבחר ועל כן ידיעתו הוא עזר גדול לחיים וכמו שהמורים בחצים ישימו אות יישירו נגדו, כן הדבר הזה כי בו נשיג יותר הראוי. ולפי זה ראוי לחקור בדרך אמת מה הוא ולאי זה מהדברים העיוניים או מהמעלות ילוה.

הנה ביאר שהיא חובה על כל חכם לב שיהיה אצלו מצויר וידוע התכלית אשר אליו יתיישר בכל מעשיו, כדי שיגיע אליו על ידי העיון או העיונים או המעלות אשר ילוה אליהם. ומאמר החכם שלמה קיים זה, במה שאמר: עיניך לנוכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך. פלס מעגל וגו'. הנה שהצריך שיהא לו אות נכחו אליו יביט ויכווין בכל מעשיו, ולא עוד אלא שעפעפיו יצמצמו הבטתו ויישירו נגדו, כדרך בקיאי מורי החצים, עד שתהיה הבטת הנוכח מצומצמת כמעט אל נקודה. כי הנכחיות הוא דבר שלא יפרד מהנקודה אפילו במחשבה, כמבואר בהגיוניות. והוא כוונתו באמרו לנוכח יביטו, ועל זה הדרך נאמר לנוכח אשתו, כמבואר שם.

או שיכווין במלת **נגדך** אל אותו וסימן שהוא ראוי ונאות אליו, רצוני המיוחד אל החי המדבר, ושיבחרו ויכווין אליו מיתר התכליות הבלתי מיוחדות שזכר הפילוסוף בראשון מהספר הנזכר.

ואמר, כי בהיות עיניו פקוחות על זה האופן יהיה נשמר במה שסמך פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכוננו. וע"ד שאמר אחד מהמליצים **לא יכשלו הרגלים רק לאשמת העיניים**.

ואולם בכתוב הג' ביאר עניין האות ההוא וזכר הנמשל ואמר אל תט ימין ושמאל הסר רגלך מרע. והכוונה שעניין ההבטה וההשקפה המוטלת עליו בעיני בחינתו הוא שישמר מהימין והשמאל בכוונותיו שהם קצות היתרון והחיסרון אשר בכל המידות רק שיכווין אל חוט השערה אשר באמצע ולא יחטיא לפי שכל א' מהקצוות הוא הרע והאמצע לבדו הוא הנכון והוא אשר נרמז בפתיל תכלת אשר בציצית כמו שיתבאר שם ב"ה. אמנם לפי זה האות הוא קשה המציאות כמו שכתב החכם עצמו בפרק ה' מהמאמר השני:

אמר הטובים הם על דרך אחד והרעים על דרכים רבים. א"כ המעלה הוא קניין נבחר עומד באמצע אשר הוא אצלנו מבואר בשכל וכאשר יבאר החכם ע"כ.

והנה הקושי הוא לפי שזה האמצעי מצד צמצומו הוא קשה המציאות כל שכן שהשיווי ההוא הוא מתחלף תמיד כפי אדם זמן ומקום כמו שנתבאר שם וזכרנו אותו בשער הב' לכן עקר האות והסימן הוא שיהיה א' קיים תמיד בלתי משתנה ובלתי מתחלף לעולם באופן יהיה ידוע לא אצל החכם לבד כי אם אצל הכול. ולזה הוא מה שאמרנו חכמי האמת בהישירם אל התכלית העליון שבתכליות וכל מעשיך יהיו לשם שמים. הנה ששמו אות נכבד ונפלא למראה עיני כל בעל דת יישיר נגדו בכל מעשיהם. וכמו שאמר החכם בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך (משלי ג') ירצה שתשום אותו יתעלה לתכלית בכל מעשיך ולא תחוש אם תטה אל הימין או אל השמאל או אם תכווין אל האמצעי כי אותו אשר יכוון אליו לש"י הוא הנכון. והוא אמרם ז"ל בכל דרכיך דעהו ואפילו לדבר עבירה. שהיציאה אל הקצוות עבירה היא בידו רק אם תהיה הכוונה לשם שמים וכמו שאמרו גדולה עבירה לשמה ממצווה שלא לשמה. ודקדקו זה מאמרו והוא יישר אורחותיך יאמר שהכוונה הזאת תשים העקוב למישור והפעולות המוחזקות בפחיתות ישובו מעלות.

וכמו שהישיר בזה יהודה בן תימא הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים (אבות פ"ה) עם שעזות הנמר הוא פחיתות באדם וכמ"ש עז פנים לגיהנום. וכבר המית דוד את הגר העמלקי שנתפאר בשהוא המית את שאול (שמואל ב' א') עם שעל דרך האמת כחש לו ואף שאם היה אמת היה הוא מעיד על עצמו ואין אדם משים עצמו רשע (סנהדרין ע"ו א) אלא שדנו כדין עז פנים בשלוח יד לשונו לאמור שהוא המיתו ואע"פ שלא יהיה כן. והוא מה שאמרו דוד בפירוש פיך ענה בך לאמור אנכי מותתי

את משיח ה' (שמואל שם). וכן קלות הנשר וריצת הצבי אל הרוב הם פחיתות באדם כי ע"כ נגזר שם הנקלה והנכבד מקלות וכבדות. וגם גבורת הארי שהוא עניין עריצות אינה מעלה אלא גבורת הבעל שכל שלפעמים היא או על הרוב הוא היותו מנוצח וכמ"ש אי זהו גיבור וכו' (אבות פ"ד).

אמנם אם היו לשם שמים הן הם עצם המעלות ועקרן. זכור נא מה אמרה מיכל בת שאול לדוד ביוצאו מפזז ומכרכר לפני ה' ומה ענה אותה כפי עניינם (שמואל ב' ו') כאשר ביארנו יפה בשער נ"ט והקש על זה בכולם כי ודאי באמת העניין לשום שמים איך שיהיה הוא טוב ונכון.

ובפרק קמא דבתרא (ט"ז א):

אמר רבי לוי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו שטן דחזיה להקב"ה דקא נטיא דעתיה בתר איוב אמר דילמא חס ושלום אנשייה לרחימותיה דאברהם. פנינה דכתיב וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה וגו' (שם א' א'). דרשה רב אחא בר יעקב באפופינייא אתא מלאך המות ונשקיה אכרעיה.

ראה מה שכוונו אלו החכמים לישר אותנו בזה הדרוש עצמו והוא כי באשר יכוונו לשמים אע"פ שישתמשו במידות הפחותות כהנה שהם מפעולות היצר הרע לא קנה בזה היצר התגברות או ממשלה כמנהגו בהשתמשו בהנה ע"י השלוח אדרבא יכנע לפני בוראו והוא מה שכוונו באומרם אתא מלאך המוות ונשקיה אכרעיה וכדאמרי התם אמר ריש לקיש הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המוות וכלהו יליף להו מקרא דאיוב. ויצא השטן (איוב ב') רק אליו אל תשלח ירך (שם א') וכתיב רק רע כל היום (בראשית ו') ואולם שלח נא ירך (איוב שם) מכלל דביה קיימא סוף דבר עם זה יישאר השטן כרוך בעקבי השכל. וזאת הייתה כוונת הדרוש ההוא שהטעים הדבר יפה. וזאת היא תועלת עצת החכמים באומרם שיהיו כל המעשים לשם שמים כל כנסיה שהיא לשם שמים וכו' (אבות פ"ד). כל מחלוקת שהיא לשם שמים וכו' (שם פ"ה). כמו שיתבאר בפרשת קרח שער ע"ח ב"ה. לפי שזאת הכוונה תיישיר המעשים כולם ואע"פ שיראו נוטים או סרים מני דרך כמו שאמרנו.

והוא מה שקיים אותו החכם שלמה באומר:

ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוהים ואדם. בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך אל תשען. בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. אל תהי חכם בעיניך ירא את ה' וסור מרע (משלי ג').

והכוונה מבוארת לפי מה שקדם.

ועל האות העליון הזה אמרו חכמינו ז"ל כל הקובע מקום לתפלתו אלוהי אברהם יהיה בעזרו (ברכות ו' ב). כי עם שפשוטן של דברים יוקח על קביעות המקום המורגש בבית המקדש או בבית הכנסת או בבית המדרש כמו שיבוא. יראה שעקר כוונתם אל מקום המושכל והמיוחד שהוא באמת אחדות הנקודה שאמרנו. וזה כי עד שלא זרחה שמשו של אברהם אבינו לא היה מקום קבוע לבני העולם לתפילה כי זה דורש מהשמש וזה מהירח וזה משבתאי או מאדים וזולתם וכן כולם איש לדרכו פנו אלוהו של זה אינו אלוהו של זה גם המבקש מהאחד לא יסיח דעתו מהאחר כי לכולם יש להם יכולת לפי מחשבתם אחד המרבה ואחד הממעיט אבל כשהאיר אורו בעולם ובטל דעותיהם הנפסדות והראה להם בדברים מופתיים שיש סיבה אחת ראשונה לכל הנמצאות עליונות ותחתונות הוא שפעל אותם ברצונו המוחלט מיד קבע להם בזה לתפלתם מקום מיוחד והוא דלא למבעי משום אלוה בעולם זולתו יתעלה כי הוא המקום המיוחד האמתי ואמרו שהנמשך אחריו וקובע מקום זה לתפלתו בלי שיתלה עצמו בשום השתדלות וכוונה נכרייה אלוהי אברהם יהיה בעזרו וכמה יורה אמיתת כוונתם זו מה שכתוב בברכות ו'

תניא, היה עומד בחוצה לארץ יכווין פניו כנגד א"י, שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם. היה עומד בא"י, יכווין כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל העיר הזאת. היה עומד בירושלם יכווין כנגד בית המקדש שנאמר ובאו והתפללו אל הבית הזה. היה עומד בבית המקדש יכווין כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה.

הנך רואה כי בתארם וציונם המקום המיוחד אל הכוונה הלך וצמצם מהארץ לעיר ולבית עד ששמו סוף הצמצום ותכלית ההגבלה מלת מקום שהוא בית קדשי הקדשים והכותל המערבי שעליו נאמר הנה זה עומד אחר כתלנו (שה"ש ב') והוא ממש קביעות המקום שעליו אמרו כל הקובע מקום וכו'. וראה נפלאות מהענין הזה כי הנה חז"ל (תענית ב' א) מנו אחד מהדברים שלא נמסרו ביד שליח מפתח של גשמים שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך וגו' (דברים כ"ח). עד שכבר אמרו חכמי הקבלה שבעניינים האלו צריך לייחד הכוונה תכלית ההתייחדות למי שהמפתח בידו ולהעלותה מכל שאר הכוונות והמחשבות שיועילו בתפילות בדברים אחרים כמו שנודע מדבריהם הסמוכים אל הכתובים. והנה שלמה החכם בתפילתו השלמה שהתפלל בחנוכת הבית הגדול והקדוש אשר בנה בכל הדברים אשר בקש עליהם (מלכים א' ט') בהינגף עמך ישראל וגו'. רעב דבר שידפון ירקון וכל שאר העניינים בכולם אמר ובאו והתפללו אל הבית הזה. ובאמרו בהיעצר השמים ולא יהיה מטר כי יחטאו לך אמר והתפללו אל המקום הזה וכן תמצא הדבר מדויק בספר מלכים ובדברי הימים הנה שהפליג להראות שמלת מקום תאמר בלשון מיחד מהמיוחד בכוונה זו אשר היא תכלית הבטת נקודת הנכח אשר אמרנו. וזה עצמו ביאור הקודם:

אמנם הנמשך יתבאר מעצמו והוא שאם זה הציור השכלי הוא הכרחי כמו שנתבאר ורוב האנשים הם קצרי השכל לראות זה האות בעין שכולם או להתבונן בו מתוך דברי הכתובים, ראוי ונאות הוא שיושם להם מצד מצבם ויישובם וקביעות מנהגם בבקשת צרכיהם והמצאת מאווייהם אות מוחש ומורגש ישכילם ויטה רעיוניהם אל האות הנפלא והמיוחד הלזה כי ימינו וכי ישמאלו כמו שהוא המנהג גם כן במורי החצים שישימו אל קצרי הראות אות עב וגס וגדול למראה אצל האות הדק בעצמו כמו שכתבנו אצל הייעודים הזמניים בשער ע' וזה עצמו פשוטי המאמרים עצמם שזכרנו כל הקובע מקום לתפלתו וכו': כי כמו שהאות העליון אשר אליו חויב להתיישר כל מבקש דבר הוא אחד מיוחד מושכל בלתי משתנה כן ראוי שיושם לכל מתפלל מקום ידוע וקבוע מוחש ומורגש אל כלל האנשים יתייחס אליו יקרא בית תפילה יועיל לישר אותם אל הכוונה המיוחדת וכמו שהיה עושה אברהם אבינו דכתיב אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם אברם בשם ה' (בראשית י"ב). גם במה שאמרו היה בחוצה לארץ יכווין פניו וכו', כווננו לקבוע שם מקומו של אברהם אבינו כי הוא הוא בלי ספק.

וכן אמרו שם:

היה עומד אחורי בית המקדש הופך פניו נגד בית הכפורת. נמצא עומד במזרח הופך פניו למערב. במערב מחזיר פניו למזרח. בצפון מחזיר פניו לדרום. בדרום מחזיר פניו לצפון. נמצא כל ישראל מכווין לבם לאביהם שבשמים. אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא מאי קרא, כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות, תל שהכול פונים לו.

ראה איך ביארו שכוונת קביעות זה המקום על זה האופן היא כדי שעל ידי כן מכוונים כל ישראל לבם לשמים שהוא תל שהכול פונים אליו ולזה אמר שם ראשונה הסומא ומי שאינו יכול לכוון הרוחות יכוון לבו לאביו שבשמים שנאמר והתפלל אל ה' (מלכים א' ח') כי הנה אין ספק שהסדר הזה אשר נתנו בכוונת התפילה יישיר הסומא ומי שאינו יכול לכוון מעצמו.

[תהלים כ' – יענך ה' ביום צרה]

והנה לדעתי על זה העניין המיוחד סדר דוד המזמור אשר על פסוק אחד ממנו נדרש המאמר שזכרנו. למנצח מזמור לדוד יענך ה' ביום צרה וגו' (תלים כ'). הנה הוא ע"ה הסב הדבור כלפי עם הקדוש כאיש אחד ואמר לו שהמחויב שיצויר בלבו שהוא יתעלה העונה בעת צרה ושאין מבצר משגב מלך זולתי אלוהי יעקב. ולהיישירו אליו יתעלה זכר מקום קביעות תפלתם. ואמר ישלח עזרך מקדש וגו'. והכוונה שיכוון לבו לקדש שהוא המקום הקבוע ראשונה ושיהיה זה דרך הסימן הקבוע בשנייה זה ציון שבו יזכור כל מנחותיו ויתעדן בעולותיו. ובזה כבר תכווין לבך אליו יתעלה וייתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא ופירש

זה ואמר נרננה בישועתך אשר יעשה אותך תמיד כי הוא הגעת התכלית אשר עם לבבך ולא עוד אלא שנשא דגל רוממות ומעלה בשם אלוהינו אשר היה עמנו כי זהו השלמת עצתנו כי בשני העניינים האלו ימלא ה' כל משאלותיך שהמה אלה משאלות האיש השלם אשר ביארם דוד לפלשתי כמו שזכרנו במבוא השערים בתחילת הספר.

והנה באה אליו תשובת הנדבר עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו וגו'. יאמר כי תספיק השקפה זאת לדעת ידיעה גמורה מה שבקש המשורר שיכוונו לבם שכל טובתם וישועתם הם ממנו יתעלה שכבר ידע שהוא ית' המושיע משיחו והעונה אותו לא מבית המקדש ומציון לבד שהוא המקום הקרוב המסומן כנזכר כי אם משמי קדשו שהוא המקום הראשון. ומזה נתאמת בגבורות ישע ימינו. ולזה אמר אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלוהינו נזכיר והוא שווה למה שאמר דוד שם אתה בא אלי בחרב וגו' ואנכי בא אליך בשם ה' וגו' (שמואל א' י"ז). והוא ענין המעלה והרוממות. ועל הגעת התכלית עכ"פ אמר המה כרעו ונפלו וגו'. כמ"ש שם היום הזה יסגרך ה' בידי וגו'. ומעתה כבר נהיה מלומדים לכוון לבנו לאבינו שבשמים מבלי שום אמצעיות ולומר ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. הרי למדנו שהמשורר קבע להם ענין מורגש נראה לעין הוא יהיה המקום הנבחר אשר בו יתיישרו אל האות המושכל אשר בכוונם אליו יושגו שתי התועלת הנזכרות.

ואחר שהתורה האלוהית שתתעלה היא עומדת בינותינו למראה עיניים ולהשמעות אוזניים למלא מקום נותנה יתעלה להנהיג ולפרנס אותנו מצדו משפטים ישרים ותורות אמת חוקים ומצוות טובים הנה הוא ראוי שתתואר כמוהו בזה רצוני כשיהיו כל המעשים נעשים לשמה בלי שום זיוף. הנה בזה אע"פ שיתחלפו המעשים במין כבר ייחדם התכלית האחד להיות מעשה אחד ולא לאיש אחד בלבד כי אם אף לפועלים רבים ומעשים מתחלפים ובלבד שיכוונו כולם לתכלית אחד כמו שאמרנו ראשונה והוא מה שכוונו האלוהי רבי מאיר באותו מאמר שהזכירוהו בראש פרק קניין תורה אבות (פ"ו) ר' מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו נקרא ריע אוהב אהוב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבישתו ענוה ויראה וממשיכתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן ומרחיקתו מן החטא ומביאתו לידי זכות וכו'. ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין שאינו פוסק מימיו וכנהר שמתגבר והולך והוי צנוע וכו'. הנה שהוא ז"ל שם ראשונה התנאי המיוחד הנזכר והוא היות עסק התורה לשמה כמ"ש וכל מעשיך יהיו לשם שמים (שם פ"ב) וסדר כל התועלות הנמשכים מזה התנאי המיוחד אשר א"א זולתו.

זה על יסוד אמתי ביארנוהו יפה בשער מ"ב, והוא שמשפט כל מעשה אשר יעשה האדם אותו ותוארו לא יוקח כי אם מהתכלית אשר אליו יכוון בו, עיין משם. ולפי זה כל העוסק בתורה שלא לשמה רק לשום תכלית מהתכליות החיצוניים, כגון על מנת שאעשיר ע"מ

שאקרא רבי וכיוצא, הנה העסק ההוא הוא עצמי אצלו ועסק התורה הוא לו במקרה כקרדום או מגל זה שהאדם ירצהו להשלמת מלאכתו והרי חלל הנכבד בנקלה והיקר באובד ולזה אי אפשר שימשכו לו ממנה התועלות המיוחדים אליה בשום פנים לא מהשלמויות הדבקים לעסקה ולא מהמעלה והרוממות הנקשרות בה.

אמנם אשר יהיה לו העסק בה לשמה ע"ד האמת על הדרך שכתבנו בחלק השלישי מהשער המ"ד, הוא אשר אמרו עליו (ברכות ו' ב) שהעולם נברא בשבילו כמו שלא נברא רק בשבילה והוא ודאי הזוכה לדברים הרבה שהם מיוחדים אל התעצמות הכוונה כנזכר אמר שאשר לו כן נקרא ריע אהוב וכו'.

וזה שכבר נתבאר בפילוסופיא המדינית שסבת האהבה בין האוהבים הוא ההמצא להם דברים ישתתפו בהם. וכבר ביארנו זה בפרק החבור אשר בשער ח'.

והנה א"כ העוסק בתורה לשמה ולא לשום תכלית חיצוני הוא הראוי להיקרא ריע וחבר לכל שלם וירא שמים מצד שהעסק ההוא ייחדם. והוא הסיבה אשר נקבע זה השם אצל חכמי התלמוד והוא השם המבדיל בין החכם לעם הארץ כי סתם חבר הוא חכם כי ודאי הם רעים אהובים זה לזה כי ייחוד תכליתם יקשר אהבתם קשר טבעי לא כן העוסקים בה שלא לשמה כי אע"פ שיראה פרסום מעשיהם אחד הנה חלופי תכליותיהם יבדילום וירחיקום כי זה יפנה אל העושר. וזה אל הכבוד. וזה אל הניצוח. ויקרה להם כמו הרשעים שאע"פ שהם משתתפים ברשע בכללות הנה חלוף הרשעיות אשר ביניהם ירחיקום ויפזרום כמו שכתבנו בשער י"ב.

ואמר שאיש זה הוא אהוב למעלה בסוד קדושים ולמטה בעדת צדיקים. והנה בזה כלל מה שאמרו ריב"ל באותו המאמר שסמכו לו מחברי הפרק ההוא באומרו בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שכל שאינו עוסק בתורה תדיר נקרא נזוף שנאמר נזם זהב וגו' (משלי י"א).

וידוע כי העוסק בתורה לשמה הוא עצמו העוסק בה תדיר, כי אהבתו אותה היא בעצם ותמיד.

אמנם אשר יהיה עסקו בה לשום תכלית אחר, הנה כאשר יזדמן אליו מציאות אותו התכלית ממקום אחר ודאי יפרוש ממנה וירחיקה יותר מזולתו, ולא עוד אלא שישנאה. כמו שאמר שנה ופירש קשה יותר מכולם (פסחים מ"ט ב). והוא האיש אשר לא נקרא ריע ואהוב, אבל נקרא נזוף כי הוא נזוף ומרוחק ממחנה שכונה באמת, ועליו וכיוצא בו מקוננת בת קול היוצאת מהר החורב ואומרת אוי להם לבריות שחושבות שכאשר יניחו התורה מקופלת בקרן זווית וילכו להם לקושש חפציהם המדומים, או שיכוונו בעסקה אליהם שהיא הנשאר עגונה ועלובה. לא כן הדבר, כי הם אשר הגיע להם עלבון האמת, ואוי

להם כי נדדו ממנה. כי כל שאינו עוסק בתורה תדיר הוא הנזוף והמרוחק מן השמים ומהבריות השלמות.

ושם לזה משל נאות מאוד, ואמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וגו'. ירצה כי האדם כאשר ידמה לאשה כזאת, אשר מצד הכנתו היא כאשה יפה לקבל קישוט התורה וזיכוכה, אמנם מצד מעשיו סר טעמו ממנה, כבר ידמה לנזם הזהב אשר יאבד מתוך תכשיטי המטרונה ונפל לאשפה, אשר ירמסוהו שם החזירים וישמטוהו באפם. שלא נאמר שהמטרונה נזופה מהנזם, אבל הנזם הוא המטונף והנזוף מהמטרונה. ויתר דבריו הם מובנים אל זאת הכוונה.

וגם במה שאמר וכל העוסק בתורה הוא מתעלה, הוא שווה למה שאמר ר"מ ומגדלתו ומרמתו על כל המעשים (שם) כמו שיבאר.

ואומר משמח את המקום משמח את הבריות, כי לא יבקש דבר יחלוקו עליו או יחלוק עליהם ויצערם. ומלבשתו ענוה ויראה אמר כי כשיהיה עסק האדם בתורה לשמה ימשכו לו כל השלמיות האלו הדבקות אליה כי לא יטרידוהו הכוונות הנכריות אבל התואר המיוחד אל האיש האלוהי אשר נתנה על ידו הוא הנראה בו ראשונה כמו שנאמר והאיש משה ענו מאד (במדבר י"ב). ואחריו היראה השלימה אשר עליה נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וגו' (דברים ה'). וביאר אופן הגעת אלו המעלות בזה אחר זה צדיק אחר כן ישר ואחר כן נאמן.

אלו התארים, רצוני צדיק וישר, ידועים מהפרק י"ג מהחמישי שבמידות. וכתבנו בפ"י צדיק וישר הוא בשער מ"ג.

[מידת הנאמנות]

אמנם מדת הנאמנות היא מידה שלימה הכוללת את כולן, כמו שאמר בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ב) כי היוצא והבא בעיון התורה האלוהית צריך נאמנות גדולה יותר מהבא אל אוצרות חמדת הכסף והזהב אם בענין שמירת סודותיה אשר כסם עתיק יומין וגם להתנהג בפרטי דיניה וטעמיה בהצנע לכת שלא לגרום הטלת דופי בשום אחד מהם. וגם שלא לדבר בפני עמי הארץ ובפני אנשים אשר לא ידעו את דרכיה דבר אשר ילגלו עליו כדי שלא תמאס בעיניהם ויכשלו בה. וכמו שאמרו חכמינו ז"ל כל משנאי אהבו מות (משלי ח'). אל תקרי משנאי אלא משנאי (שבת קי"ד א) וגדולה מזו אמרו במסכת ע"ז (כ"ט ב) שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע כשהיו מהלכין בדרך מפני מה אסרו גבינו של עכו"ם מפני שמעמידין אותו בקבת נבלה אמר לו והלא קבת עולה חמורה ואמרו כל כהן שדעתו יפה גומעה חיה אימא מפני שמעמידין אותו בקבת עגלי ע"ז אמר לו א"כ למה לא אסרוה בהנאה, והשיאו לדבר אחר. וא"ל ישמעאל אחי היאך אתה קורא (שה"ש א') כי טובים דודיך או כי טובים דודיך א"ל כי טובים דודיך ופרש"י ז"ל דהכי קאמר ישקני הש"י

מנשיקות פיהו, דהכי קאמר לי טובים דודיך מיין. א"ל אין הדבר כן שהרי חברו מוכיח עליו שנאמר לריח שמניך טובים, ופרש"י ז"ל וסיום דבריו, על כן עלמות אהבוך (שם).

וקאמר עלה בגמרא:

ר"ש בן פזי ואיתימא רב שמואל בר רב יצחק, מרישיה דקרא קאמר ליה ישקני מנשיקות פיהו, אמר לו ישמעאל אחי השק שפתיך זו בזו אל תיבהל להשיב. מאי טעמא? אמר עולא גזירה חדשה היא, ואין מפקפקין עליה. ומאי גזירה חדשה, משום ניקור. ולימא ליה משום ניקור כדעולא. דאמר עולא, כד גזרי גזירה במערבא לא מגלו לה טעמא עד תריסר ירחי שתא, דילמא איכא דלא סבירה ליה ואתו לזלזולי בה.

ובמדרש חזית (שיר א')

א"ר יונתן מפני שבקרוב אסרוה ור' ישמעאל קטן היה. ראה צורך נאמנות התורה אפילו בין נאמני ארץ כ"ש בזולתם.

סוף דבר המכווין אליה לשמה תשימהו מעולה מאד במעלת השלמויות האלה. והנה כלל בזה מה שאמרו אחרי כן כל הלמד מחברו פרק אחד וכו'. שאע"פ שהיה דוד גדול מאחיתופל בגדולה ונבואה מצד מה שלמד ממנו שני דברים דלא הוו בידיה: אחד שלא יעסוק בתורה יחידי שנאמר חרב אל הבדים ונאלו (ירמיה נ'). והשני שלא ללכת חוץ לביתו אפילו לבית המדרש ולבית הכנסת רק ברב עם.

ואע"פ ששניהם עניין חריצות הם דכתיב אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלוהינו נהלך ברגש (תהלים נ"ה). וזה לא יהיה כי אם מפני העריכו אי זה דבר של מדע והשכל מכל אלפי זהב וכסף כמשפט כל העוסק בתורה לשמה וגם מהיותו מעולה במעלת הענוה אשר הוא לבושה הראשון וקל וחומר לכל אדם כשילמד מחברו למוד שלם של הלכה או של דבר תורה בעולם. ומרחיקתו מן החטא ומביאתו לידי זכות והוא שלא לבד ימנעהו העסק בה על זה האופן רצוני לשמר מהחטא אלא שירחיקוהו ממנו הרחקה גמורה והוא ההזהר בגזירות ותקנות חז"ל שעשו סייג לתורה כי אחר שכל עמלו הוא לשמה יזהר בה לשמור מאד. ומביאתו לידי זכות כי אף שיטעה לפעמים במעשיו כיון שכוון בה לשמים זכות הוא בידו כמו שאמרנו למעלה גדולה עבירה לשמה וכו' הפך המכווין לדברים החיצונים שאף על פי שיעשה מעשה המצווה אין לו שכר בה והנה כלל בזה מה שכתבו אחרי כן כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' (אבות שם). כי העוסק בתורה לשמה לא יחוש אל המאכל והמשקה כי אם אל ההכרחי לבד והוא דבר שמרחיק האדם מהחטא ומביאו לידי זכות אם מצד שלא יסור לבבו על דרך שמנו עשתו (ירמיה ה') וישמן ישורון וגו' (דברים

ל"ב). ואם שלא יטרח בבקשתם ויעזוב מלמוד התורה והוא אומרם ואם עתה עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ואמר אח"כ ונהנין ממנו עצה ותושייה וכו'. כי אשר לו כן לא לבד ימצא בו התועלת התורי כי גם עצה ותושייה בדברי העולם דהכא רבי קארו ליה והתם רבי קארו ליה כי ידו בכל בתורה ודרך ארץ צא ולמד כמה הגדות בתלמוד בדרכי המוסר ובעסקי הממונות אשר נעלמו מעיני זולתה והוא כולל בזה מה שאמר אחר כן אל תבקש גדולה ואל תחמוד יותר מלמודך (שם). והכוונה הפוך בה דכולא בה ואל תאמר אלך ואלמד דברים כאלו ממקום אחר. ואמר אחר כן ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין וכו' (שם). כי העוסק בתורה לשמה הוא שר וגדול בכל דרכיו כי יקובלו דבריו ואע"פ שיאמר על שמאל ימין ועל ימין שמאל כי ידעו ויכירו ממנו כי לא להנאת עצמו הוא אומר כמו שהוא העניין בעוסקים בתורה שלא לשמה שהם חשודים בכל מה שידברו ואפי' האמת שתצא מפיהם הוא בלתי נאמנה לשומעיהם.

ולזה הטעם עצמו נתן לו ממשלה וחקור דין כי יש לסמוך על חקירתו שלא יטנו שום דבר חיצוני מהאמת הגמור. ומזה הטעם מתגלים אליו רזי תורה כי מי שהוא פונה אל כוונה מהכוונות זולתה באמת נסתתמו ממנו עיני הבחינה והחברה השלמה במובניה כי ישתדל להמשיך כוונתה על הדברים אשר ירצה אותם כמו שעל זה העניין עצמו אמרה התורה כי השוחד יעוור עיני חכמים וגו' (דברים ט"ז) וכל דבר שאליו יטה הרצון הוא שחד לפי האמת וכאשר ישתולל מכל כוונה זולתי האמת עצמה נפתחו לו שערי המדע וההשכל ואין סוגר והנה בזה כלל מה שאמר (אבות שם) אל תתאווה לשולחנם של מלכים ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם, כי אשר יש לו זה השלמות על האופן הנזכר הוא יעצור בעמו לפני מלכים והוא המושל בכל מעשיהם כי עצה יבקשו מפיהו ויחלו לעצתו ואין ממשלה גדולה מזו. והנה עד הנה זכר כל הדברים הנכבדים אשר יכספום האנשים לתכליות ואמר שעם שהאיש הזה השלם לא יכווין אליהם מצד עצמם על כל פנים יגיעו לו כמו שאמרו (נדריים ס"ב א) וסוף הכבוד לבוא והוא הדבר האחד אשר אמרנו ראשונה שימשך אל המכווין מעשיו לשמים.

אמנם על הדבר השני והוא רוממות המעשים וגודל מעלתם אמר (אבות שם) ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים כי העוסק בתורה לשמה מבלי שום כוונה אחרת יהיו כל פעולותיו גדולות ונשאות ורמות על כל יתר המעשים אשר יעשו האנשים לתכליות אחרות כמו שהתכלית אשר אליו פונה במעשיו הוא היותר נכבד שבתכליות. והנה כלל בזה מה שכתבו (שם) אחרי כן גדולה תורה יותר מהכהונה והמלכות שהמלכות בשלושים מעלות והכהונה בכ"ד מעלות והתורה במ"ח מעלות להורות כי המכווין אליה בכל מעשיו הוא גדול במעלה על כלן כי המלכות והכהונה צריכין אליה והיא אינה צריכה להם.

הנה נתבאר היטב מהמאמר המעולה הזה שהכוונה אל התורה לשמה תיישיר המעשים כולם אל נכון כמו שהכוונה לשמים יש לה זאת הסגולה עצמה כמ"ש בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך (משלי ג'). וכבר הייתה עם זה ממלאה מקום אלוהיה בשוכנה בינותינו כמו שאמרנו והוא בעצמו מה שכיונה התורה האלוהית בכל מה שתכללהו פרשה זו וקצת הבאה אחריה במפקד מספר עם ה' אלה וביחסם איש על שבטו והבדלת הלווים ושום אותם על ארבע ראשים וחלוקת השבטים על ארבעה דגלים שלש שלש לכל דגל ודגל וחניית כולם סביב למשכן כי נוסף על מה שיהיה כל זה הגבלת מעלה וקדושה למקדש שלא יבאו לראות כבלע את הקדש דוגמת ההגבלה שנעשית בסיני כדי שלא יהרסו אל ה' לראות, כמו שכתב **הרמב"ן** ז"ל בפתיחת פירושו לספר הזה.

הנה יהיה התועלת עצום מאד מצד שמצבן על האופן ההוא המיוחד יעמידם על איכות המקום ההוא האמצעי הנכבד אשר בו ארון הברית אדון כל כמ"ש נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב וכו' (ברכות ל"א) ונמצאו כולם מכוונים לבם לאביהם שבשמים. והוא העניין עצמו בתורה האלוהית כי בראותה שהיו כל מחניהם נפרשים ונבדלים אלפים אמה מהמשכן. ומחנות הלווים מבדילים בינם ובינו. והחצר מבדלת בין ההיכל והלווים. ופרכת המסך בין הקדש ובין קדש הקדשים ובקדש הקדשים הארון אשר עליו הכרובים פורשי כנפיים. והתורה האלוהית נתונה בתוכו ישכילו וידעו כי הוא עקר הכול והיא המרכז אשר עליו יסובבו כל העניינים הנכבדים האלה, ויקבעו בנפשם היותה תכלית כל המעשים ועיקרן.

ויבער בלבם בעוצם תשוקתה רשפי אש שלהבת יה לא תכבה גם יהיו מימיה העצומים והמתוקים מים קרים על נפש באה באש התאוות ובתבערת התשוקות הגופיות, ומזה ומזה יבואו אל פרישות העולם וההינזר מקנייניו והצלחותיו המדומים להתבודד בעסקיה הנפשיים והרוחניים.

כי על שלשה אלה אמרו במדרש (במד"ר פ"א)

מכאן שנו חכמים, בשלשה דברים ניתנה תורה: באש ובמים ובמדבר. באש דכתיב והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש (שמות י"ט). במים דכתיב ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים (שופטים ה'). במדבר דכתיב וידבר ה' אל משה במדבר סיני. ולמה נתנה בשלשה דברים אלו לומר לך מה דברים הללו נתנו חנם לבני העולם, אף תורה נתנה חנם לבני עולם. וכן הוא אומר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה).

הנה אמרו שנתנה באש כי אש אוכלת היא להצית ולהבעיר חוזר התשוקה בלבבות האנשים אל שלמותה ולהוציאם מהעצלה והרפיון אשר בלבבות זולתם והוא מה שסמכוהו אל אומרו והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש כי לב האדם אשר תורת אלוהים בקרבו זה סיני והוא עשן תמיד מפני אשר ירד עליו ה' באש התשוקה והכוסף התמידי

אשר לא יפסק ונתנה במים לפי שנוסף על שהתורה היא מרוה הצמאון הגדול הנזכר גם היא במי מצוותיה הרבים והערבים מכבה שלהבת הכוח המאווה אל תענוגי האדם וחמודותיו הגופיות הפך מה שהיו בו כל אומות העולם. והוא מה שנתבאר באומרו ה' בצאתך משעיר וגו'. כי בצאתו משעיר ובצעדו מאדום כי לא נתקררה דעתו בהם לתת להם תורה ומצות כמו שאמרו חז"ל (ע"ז ב' ב) על אומרו ה' מסיני בא וזרח משעיר וגו' (דברים ל"ג). כי הם מקולקלים בתכונותיהם אשר לא יוכלו להירפא מצד רוע טבעם כאשר יתבאר במקומו בעזרת הצור. הנה אז ראה זאת האומה שהיא מקבלת התיקון והשלמות בענייני תאוותיהם ולזה לכבות חום רתיחת התאוות הרעים הארץ והטיף השמים גם עבים ממי התורה המתוקים והערבים ההולכים לאט ומקררים רשפי התאוות בלי ספק. ואומרם שנתנה במדבר הוא ממש כאמרו לא כל המרבה בסחורה מחכים (אבות פ"ב) וכמו שאמרו חז"ל (במד"ר פ' כ"ב) ולא ממדבר הרים (תהלים ע"ה) כמו שיבוא בבני גד ובני ראובן שער פ"ה ב"ה. והראיה נכונה מאד:

יזכר ה' במדבר סיני

כי ודאי מצד התבודדותו המופלג זכה למה שזכה כמו שנאמר וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא עד הר האלוהים (שמות ג') והוסיפו לזרז ולומר מה דברים הללו כו' לומר שאלו השלשה עניינים שזכר אינו נמנע וקשה על האדם השגתם אם ירצה להרגיל עצמו בלמוד התורה והישרותיה כי כמו שהאש התאווני ומי קרירות העצלה גם הרצון אל העברת המדברות ורכיבת הימים להצלחות הזמניות נתנו לאדם בחנם כלומר שהם לו בטבע ונתקיימו במעט הרגל כן שלשה אלה אשר כנגדם שהתורה נתנה בהם נתונים נתונים המה לו בחנם אם יתחיל להרגילם וכמו שאמר במקום אחר וממדבר מתנה (במדבר כ"א) והוא עניין אמתי נפלא מאד יקיימו בו מציאות הטבע השני אשר ביארו הפילוסוף אצל קנייני המעלות כמו שיבוא אצל נתון תיתן לו (דברים ט"ו) שער צ"ד ב"ה.

גם כוונתם ז"ל באומרם מה הדברים הללו נתנו חנינם בעולם וכו', למה שכתב הרב **המורה** פי"ב ח"ג שהדברים היותר הכרחיים לחיים היה מהחסד האלוהי לתתם חנינם בעולם כמו האש והאוויר והמים וכיוצא. ויאמרו כי כמו שנתנת אלו הדברים חנינם יורה על הכרחיותם לצורך החיים הגופניים, כן התורה נתינתה חנינם יורה כי היא חיינו ואורך ימינו, בשני מיני החיים בלי ספק.

וביארנו כל העניין מאמרו הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה) וזה כי באמרו הוי כל צמא, זכר סגולת האש שקדמה והוא עוצם התשוקה על דרך שאמרו והוי שותה בצמא את דבריהם (אבות פ"א). ובאמרו לכו למים, הרי המים עצמם אמורים. ובאמרו ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו וגו', ביאר העניין השלישי המכונה אל המדבר, והוא כי מבלי כסף ויתרונות שאר הקניינים יקנה האדם זה הקניין המעולה, בהפך מה שיהיה בעניינים

המדומים, שלא יקנם האדם כי אם במחיר גדול. וזהו אומרו ולכו שברו וגו'. כלומר ואם לא תאמינו, מהרו לכם ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב, ותראו שלא תמצאו. ואני אומר לכם, ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו במאכל יותר יקר מכל מאכל אשר יאכל, והוא מה שביאר היטב באומרו למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם.

הנה זאת תראה כוננת חז"ל בזה ועמה תהיה ראייתם ראייה על כולם. ואולם מה שנמשכנו לזה הוא מה שהיינו עליו שמקום מושב התורה האלוהית ומעמידה והמצב אשר להם עמה כפי מה שתסדרהו זאת הפרשה יועיל מאד לכוון כל הדברים לשמה ולהזדרז אל קיומם אחר שהם אינם אלא עושי מלאכתה ושומרי משמרתה בכל ענייניהם והוא העניין אשר המציאו להם החכמה האלוהית על פי תאוותם המעולה אשר הגיעו אליה במעמד הנבחר והנורא מצד שלמותם בעת ההיא המוצלחת: והוא מה שאמרו במאמר שזכרנו ראשונה שבשעה שנגלה הקדוש ברוך הוא על ישראל בסיני לתת להם תורה ומצוות ירדו עמו וכו'. ירצה שבמעמד ההוא הנכבד שהכול הגיעו למעלת הנבואה והשיגו מדרגת הנמצאות והשתלשלותם כמו שכתבנו בפירוש העשרת הדברות ואמרו שירדו עמו ריבתיים אלפי שנאן על דרך שאמרו שבאותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא ירדו עליונים למטה ויעלו תחתונים למעלה (ש"ר פ' י"ב), והוא עניין הקירוב שנמצא אז להם בהשגתם כמו שביארנו בשער מ"ד. ושם הכירו וידעו כי כל הנמצאים העליונים היו דגלים דגלים סביבות עוזו ית', רצוני שכולם נושאים דגל של רוממות לקלס ולרומם אל האלוהים שהוא סיבת הכול ומשפיע על כולם מטובו והוא דגול מהם כמלך המהולל מן גדודיו מסביב אשר ממנו ולא מזולתו יקוו לקבל שפע והצלחה. ובאותה שעה נתאו מפאת שכלם הזך והנקי ליעשות דגלים כמותן, שנאמר ודגלו עלי אהבה. והכוונה שישובח ויהולל האל יתעלה במערכתם באותו ציור עצמו שהוא משובח ומפואר בממשלה הראשונה עד שיהיו נושאים דגלי רוממות ומעלה לפניו תמיד בטוב שכולם ועוצם הכרתם שהוא התל שכל הנמצאים חייבים לפנות אליו.

והיה טעם התאוהוה היא להם לשבח כי ידעו שאי אפשר לכללותם לעמוד על השלמות ההוא תמיד. ולזה אמר הקב"ה חייכם אני אעשה אתכם דגלים כמו שהתאוותם דכתיב ימלא ה' כל משאלותיך. וזה כי ביישב מצבם על זה האופן מהדגלים בו יהיו פונים כל שבטיהם וצבאם ופקודיהם אל המקום המיוחד אשר בו משכן העדות אשר שכן עליו ה' על הכפורת בין שני הכרובים שהכול הוא אות וסימן אל מושב אלוהים חיים ומלך עולם אשר דגליו סובבים אותו מפה ומפה כבר יהיה זה העניין המורגש על זה האופן תועלת נפלאה להשאיר כללותם תמיד באותו הציור אשר חמדו להם ובו מלא משאלותם לשישאר על זה השלמות, לפי שהסימן והאות ההמוני יביאו אל הציור השכלי כמו שאמרנו ראשונה. והוא מה שאמר משה עשה אותם דגלים כמו שהתאוו שנאמר איש על דגלו באותות. והקש על זה בעניין התורה האלוהית אשר היא חותמו של הקב"ה והנימוס האלוהי המגלה

והמפרסם אמיתת מציאותו יתעלה ועוצם נפלאותיו ויושר דרכיו בהיות המרכז המיוחד אשר אליו פונים בהקפת אותה בכל צבאותם לדגליהם בכל מחנותיהם כאשר אמרנו ויתכן כי לדמותם אל דגלי מעלה אשר התאוו אליהם בקיומם והתמדתם והמצאם על עניין אחד ולהרחיק מהם השינוי וההתחלפות המוטבע בתחתונים כפי מה שאפשר היה מהחכמה האלוהית להגביל שנות הנמנים בדגליהם אלו משנות העולם כי בהיות עניינם על זה האופן לא ישתנה סכומם מיום אל יום, כמו שיחויב חילופו ושינויו אם ימנו מעת לידתן. ולא עוד אלא שבחדש עליהם שנה משנות העולם ימצא תמיד מניינם קרוב אל השווי במה שיהיו מספר הנכנסים אל עשרים כמספר היוצאים אל ששים שהרי אינם נמנים אלא כל יוצא צבא בישראל וכבר דרשוהו חז"ל בפירוש ומעלה מעלה מערכין (ב"ב קכ"א ב) וזהו מה שכתבו **רש"י** ז"ל בפרשת כי תישא לתת טעם להשוואת שני המספרים אשר נעשו בשתי השנים כמו שנזכר שם.

ואפלא מאד ממה שתמה **הרמב"ן** ז"ל עליו ואמר, כי מנין שנות האנשים אינו למנין שנות העולם אבל הוא מעת לעת מיום היוולדו שכך נאמר בהן מבן עשרים שנה ומעלה שיהיו שנים שלמות להם. והשתדל לקיים דבריו מערכין כמו שהוא בפירושו.

כי הנה הוא כך נמצא בדברי רבותינו ז"ל במדרש במדבר סיני רבה (פ"א)

מניין אתה אומר שלא היו מונין להם עשרים שנה אלא מראש השנה למנין העולם, ולא מראש חדש ניסן ליציאת מצרים, מן הכא: ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמישים. הא כיצד, אימתי אמר להם הקב"ה לעשות משכן ביום הכפורים וכו'.

והנה שם האריכו דבריהם למצוא טעם לשלשה המניינים הראשונים אם להשוואת שני המניינים האחרונים מהם. ואם לחלוף המניין הראשון משניהם שלא היו בו רק כשש מאות אלף רגלי. ואמרו שהיה זה מפני שבין המספר הראשון ושני המספרים ההם נתחדשה שנה משנות העולם מה שלא היה בין שניהם.

וסיום דבריהם בזה כך הוא:

אלא מה יש לך לומר מתשרי מנו להם עשרים שהוא ראש השנה לברייתו של אדם הראשון. ולכן כלל החשבון כן להודיענו שהרי נכנסו חדש אחד בשנה שנייה לצאתם מארץ מצרים ולא נתווספו אותם של עשרים שנה במנין על אותם שנתנו שקלים לאדני המשכן לומר לך שאין מונין להם מניסן אלא מתשרי. ע"כ.

הנה שנתבאר היטב, דקים להו לרבנן שאין למדים למספרם ממספר ערכים להתחלת שנותיהן כלל, שהרי לא פלפלו כל כך אלא לדעת אם תתחדש להם שנה מתשרי או מניסן אבל ברור להם שאין מונין מעת לעת כל עיקר ויראה שכוונו למה שכתבנו להראות שעל ידי כן יהיה מספרם רחוק מהשנוי והחלוף יותר כמו שיאות לעם ה' אלה אשר אוו להם להדמות לדגלי מעלה הקיימים והעומדים תמיד על מצב אחד בלי שום שנוי כלל.

ואולם מה שכתב שם זה לשונו:

והנה לפי דעת הרב עמדו בשבעה חדשים ולא מת אחד וכתוב ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם (במדבר ט') באמת בימים ההם ובעת ההיא אינו פלא גדול. וגדולה היא אלי מזאת מה שנאמר עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש (שם ל"א) כי עת מלחמה היא יותר מסוכנת משנת שלוחה, והטומאה אפשר שתהיה מקטן או זקן שאינו מן המניין או מאשה, שנאמר ונפש אדם מן הנשים. גם מה שכתב שהשוואת שני המניינים אינה שאלה כלל, לפי שבמניין הראשון נמנו שבט לוי עמהם. ובשני השלימו המשלימין שנותיהן לכל מה שחסרום הלוויים שהיו קרוב מעשרים אלף.

הנה לא יצא הרב בזה מיד פלא בשיהיו המשלימים במספר הלוויים ואשר מתו בינתיים בצמצום הגמור לא יוסיף ולא יגרע אחד. ומה שאמר שלא נאמר אך את מטה לוי לא תפקוד וגו' עד המספר השני אינה ראייה שהרי בפרשה זו עצמה לא נזכר כי אם אחר המספר אשר ספרם לגמרי כי אחר שאמר אלה הפקודים אשר פקד משה וגו' ויהיו הפקודים שש מאות אלף וגו'. נאמר וידבר ה' אל משה לאמור אך את מטה לוי לא תפקוד וגו'. ומהיכן ראה תחלה שלא למנותן כמו שמנאן תחלה לפי דבריו והלא עמו היה אהרן נשיאם במספרם כמו שהיו נשיאי שאר השבטים. אלא על כרחין כוונת הכתוב והלוויים לא התפקדו בתוך בני ישראל כי כן היה דבר המלך לאמור אך את מטה לוי לא תפקוד וגו' (שם א'). ויאמר זה על המספרים כולם, אלא שהוצרך לבארו הנה למה שסמך פדיון הבכורות ותמורתם בהם ומבואר הוא שכן דעת חכמי הדרש בזה בלי ספק. והנה א"כ אין לדבריו אלו שום סמיכות, וכ"ש במה שכתב שם להמציא תוספת ברכה במספר השני על הראשון שהיו כשש מאות אלף רגלי הגברים. ואמר ואולי הגברים אינם בן עשרים אבל כל הנקרא איש מבן שלש עשרה שנה ומעלה הוא בכלל וגו'. כי הוא מבואר דלא חש מר לקמחיה כלל, כי הנה לפי זה אינם יכולים להשלים מניינם רק אותם שהיו מבן תשע עשרה שנה ומחצה בקרוב כשיצאו ממצרים ודאי יחסרון כל אותם בני שש השנים שהם משלש עשרה ועד תשע עשרה כי רבים הם מאד. והנה עמהם לא עלו לשש מאות אלף רגלי לגמרי, אבל היו כשש מאות אלף, ובלעדיהם היו שש מאות אלף ותק"כ. הרי זה נמנע. כ"ש למה שכתב שלא יתכן שיהיו קהל גדול כמוהו שלא ימותו בחצי שנה למאות ולאלפים.

גם במה שנתן פני הראות להשוואת המספרים במה שאמר ויתכן שכן אירע המעשה שהיו המשלימין במנין המתים יותר נאות היה לו לומר שהיו הנכנסים כנגד היוצאים כמו שאמרנו. והנה על כל פנים נתקיים מה שכווננו אליו מהכוונה האלוהית להעמיד מספרם על עניין אחד כל מה שאפשר דוגמת דגלי מעלה להיותם דומים להם במעלתם ובטוב שכולם וצירום אל האות העליון אשר הכול פונין אליו כאשר נתאוו להם כפי מה שזכרו חז"ל:

ועתה אחר שהקדמנו זה בביאור צורך הדגלים ותועלתם, ודברנו על השוואת שני המניינים הנזכרים בכאן ובפרשת פקודי בטעם מספיק כפי חז"ל, נעבור על הדבורים אשר בהם נתפשט סדור הדגלים והמסעות הן בפרשה זו או בזולתה כי אף שיפרידו בינתיים עניינים אחרים ראוי שנכלל בשער אחד כמו שיאות אליו.

וראשונה נעורר קצת ספקות הנופלות באלו העניינים:

א. באומרו שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו'. כי מה צורך אל זה המספר יספיק בשיאמר שיהיו כך וכך שבטים דגל אחד במזרח וכך וכך דגל שני לדרום וגו'. יהיו מה שיהיו מהמספר. וכבר האריך **הרמב"ן** ז"ל על שאלה זו כמו שיבוא וכל שכן למה שהנגף מצוי במספרם שכבר תהיה השאלה יותר חזקה:

ב. בסדר הדגלים שמסדר דגל אפרים במערב עם היותו בן הגבירה ומנשה ובנימין עמו ונוסע בשלישית. ודגל מחנה דן עם היותו בן האמה. ואשר ונפתלי אשר עמו גם כן. והיותם נוסעים באחרונה הם אל הצפון ומהנראה שהוא יותר חשוב מהמערב. והנה **הרמב"ן** ז"ל סדר מדרגות הפאות לפי מה שמצא בכתובים מבלי שיתן לדבריו שום טעם:

ג. אומרו בפרשת בהעלותך כי לי כל בכור בבני ישראל ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים וגו'. והלא מקודם לכן הייתה העבודה בבכורות שאם לא כן מה מכר לו עשו ליעקב כדאיתא במקומו:

ד. בחלוקי משאות גרשון וקהת ומררי. וטעם חלופי המכסאות אשר למשא בני קהת שקצתם בבגד תכלת וקצתם בתולעת שני וזולתו בארגמן וזולת זה מהחילופים:

ה. בביאור פרשה חמורה שנזכרה בסדר בהעלותך בזמני נסיעתם וחנייתם שנראה בה בלבול גדול ומותר נמרץ כי יראה שיספיק אל הכוונה כלה בשיאמר וביום הקים את המשכן כסה הענן וגו' כן יהיה תמיד הענן יכסנו וגו'. ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן ייסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו בני ישראל ע"פ ה' ייסעו בני ישראל וע"פ ה' יחנו כל ימי אשר ישכן שם על המשכן יחנו. הנה יראה שזה יספיק לכל המכוון והותר גם להינצל משמצת הטעיה אשר כתב הרב **המורה** בפ"נ ח"ג כי מה יוסיף להינצל בשאמר שהיו עומדים זמן רב במקום אחד וזמן מועט בזולתו על מה שאמר שלא היו נוסעים וחונים כי אם על פי ה' ולמה יאריך עוד באומרו ובהאריך הענן ימים רבים וגו' ויש אשר יהיה הענן ימים מספר וגו' ויש אשר יהיה הענן מערב עד בוקר וגו' או יומם ולילה וגו' עוד או יומיים או חדש או ימים ועל הכול חזר ואמר בהאריך הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא ייסעו ובהעלותו ייסעו על פי ה' יחנו ועל פי ה' ייסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה. ומה שכתב **הרמב"ן** ז"ל שנכתב כל זה ללמד על זריזותם ויראתם את השם יתברך שאם היו חונים ימים רבים במקום שאינו טוב בעיניהם לא ייסעו משם עד העלות הענן או כאשר יחנו במחוז חפצם ויעלה הענן משם מיד ילכו לרגלו או

אפילו שיהיה להם צער מתכיפות המסעות וטורח טעינת המשאות ופריקתם שלא יתעכבו מלכת אחרי הענן כלל כמו שהאריך בדבריו הנה הוא טעם חלוש כי איך יסורו מלכת אחר מנהיגם ואנה יפנו ואנה פניהם מועדות וגם הוא הראה שלא נתקררה דעתו בזה עד שהוצרך לסוף לומר ויתכן שאירע להם במסעות שעשו המסופר בכאן ולא בעניין אחר וכו'. וגם בזה אין נחת רוח שהרי מלשון הכתוב נראה בהפך במה שאמרו ויש אשר וכו' ויש אשר וכו':

ו. בפרשת חצוצרות וכבר כתבנו הראוי בה בשער ס"ז פרק ה':
 ז. בפרשת חובב בן רעואל הכתובה בין המסעות שנראה ממנה שהיה צריך פיתוי והסתה גדולה לשיאבה להתמיד ישיבתו עמהם ולא עוד אלא שהחליט המאמר לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך ואנה פנה כל חסידותו אשר בו בא עם בתו ובניה אל המדבר אשר יחנו שם הר האלוהים כמו ששבחוהו חז"ל (מכילת' פרשת יתרו) ועוד שההליכה הזאת נזכרת קודם מתן תורה אלא שזו כבר התרנו יפה בפרשת וישמע:
 ח. אומרו ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויביך וגו' ובנחה יאמר שובה ה' וגו' כי מה טעם בשיאמר משה דברים הללו כי יחנו וכי יסעו. ומה בשיזכיר דברים שיראה מפרסומם שהוא יתעלה קם ונוסע ממסע אל מסע ושיש לו אויבים כעניין האדם.

ואחר זיכרון אלו הספקות נבוא אל הביאור:

וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו' שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו'.
 הנה **הרמב"ן** ז"ל הרבה לתת טעמים למניין זה אם להודיעם חסדו בעניין רבויים ושמירתם או לזכותם לעבור לפני אדון הנביאים איש איש כי ישים עינו עליהם לטובה או לדעת מספרם לצבוא צבא למלחמות הארץ שהיו נכנסים מיד אם לא חטאו הכול כמו שהוא בפירושו:

(א) אמנם היותר נכון בעיני הוא להודיע כוונת התורה האלוהית במעלת שלמותם כשרצת' להעתיקם בהישרותיה ולימודיה מכלל הגויים בעניין מציאותם ומהותם בשתי עניינים גדולים.

האחד להורות שאין להם מציאות מה לבד ואיך שיזדמן אבל מציאות מעוין טוב ומשובח כי זה מה שיורה עליו הקפדת החשבון המדויק כי כל מה שהמציאה החכמה האלוהית בעולם הכול היה במידה במשקל ובמשורה והוא מה שנתן דמותו ומהותו. וכבר פרסם הנביא מי מדר בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשליש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים (ישעיה מ'). יורה שטוב ההוויה וסוף שלמותה בכלליה וחלקיה הוא שיהיה במספר במשקל הכול מנוי כי בשמירת הערכים ההם ישמר תוכן כל דבר ומזגו וביציאה ממנו יצא מהשיווי עד היותו בעל מום חרום או שרע וכן בשמים אמר ושמים בזרת תכן שאי אפשר שיהיו כמלא נימא פחות ויתר ובצבא נאמר המוציא במספר צבאם

לכולם בשם יקרא (שם) כי הכול הוא בחכמה נפלאה בשמירת היחס המספרי כלל ופרט. וכבר נשתבחה מלאכת המספר בזה וכו'. וכן עשה באומה הזאת המשובחת ברית עולם שם לה ערוכה בכל ושמורה מיחס התחלותיה ראשיה ופינות שבטיה כי אחד היה אברהם הולך נכחו יתעלה. והאבות משולשים כמו שמשלשים קדושתו בשמי מרום. והרועים שבעה כנגד שבעה כוכבי לכת. והשבטים י"ב כנגד י"ב מזלות ושאר היחסים העצומים והרבים אשר כתבנו בשער ל"א אשר עליהם נאמר וספור הכוכבים וגו' ויאמר לו כה יהיה זרעך וגו' (בראשית ט"ו). ובהם נאמר המוציא במספר צבאם וגו'. שזה מורה על טוב מציאותו ושלמותו כמ"ש והנכם היום ככוכבי השמים לרוב (דברים א'). והנה לפי שטעה בלעם בזה באומרו הנה כסה את עין הארץ (במדבר כ"ב) שמשמעו שרבו כמו רבו לפי ההזדמן כיתר הגויים שנאמר בהם הן גויים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו וגו' (ישעיה שם). לזה הוצרך להתוודות אחרי כן ולומר מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל תמות נפשי וגו' (במדבר כ"ג) לומר כי תכלית דיוק לחשבון ותוכן מספרם יעיד על טוב אחריתן ונתאווה להיות כמותן והנה לזה עם שכבר היה גלוי וידוע לפניו סכום כללם ופרטם לשבטים ולדגלים רצה ית' שימנו אותם ע"ד הכוכבים שהמזלות הן בעלי מספר ידוע וכן כל מזל ומזל יש לו ככבים ידועים מתי מספר בחשיבותן וכן לכללם כדי שיגיע דעת מספרם זה השם ומציאותן מציאות משובח בדעות האנשים השלמים כי זה מה שישלים טוב מציאותן וחשיבותן כמו שידיעת האנשים מציאותו יתברך אם שלא יתנו בו מציאות מ"מ יקיימוהו וישלימוהו בדעתם וצירום. האמנה כי לפי שידיעתם זו בשכולם א"א אם לא בשישיגוה גם כן ובתחילה בחושים הגופיים העלולים אל ההשקפה בעניין רע ומזיק לפי רוע מזגם על הרוב כמו שכתבנו בשער ס"א הנה לזה הקדים להם תיקון השקלים שיהיו כתריס לפני הפורענות ההוא בשני פנים. אם שייפול עליהם המספר בתחילה ואח"כ ייעתק אל האישים וכבר באה ההבטה ע"י האמצעי והורע כחה בדרך הטבע. ואם שיהיו כופר נפש לכפר לפי ההשגחה. וכבר דברנו בעניין השקלים וטעמן במקומם שער נ"ב עיין עליו. וזהו העניין האחד אשר בעבורו יתכן זה המספר בזאת האומה לא עשה כן לכל גוי.

אמנם העניין השני הוא להבדיל מהם גם כן מצד מה שאין להם העמידה וקיום רק במין ככל שאר הנמצאות ההוות והנפסדות ולהעלותן אל מעלת הנמצאים העליונים הקיימים באישיהם כי על זה בעינו נאמר והייתם לי סגלה מכל העמים ואתם תהיו לי ממלכת כוהנים וגו' (שמות י"ט) לומר שכל אחד מהם יהיה לו חשיבות בפני עצמו כמלך וכהן וכעין שנאמר ולציון יאמר איש ואיש וגו' (תהלים פ"ז). ולפי זאת הסגולה נאמר ג"כ בכוכבים לכולם בשם יקרא וגו' איש לא נעדר (ישעיה מ') יאמר שהוצאתו אותם על המספר האישי יורה כי מרוב אונו ועוצם כוחו בראם בתבונה ושלימות שאיש מהם לא נעדר לעד לעולם. והנה לשתי אלו הבחינות כוונת חז"ל באומרם להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן במספר ומכניסן במספר שנאמר לכולם בשם יקרא (ש"ר פ"א) כי באמת חבה יתירה

נודעת להם זה וזה טעם נפלא למה שיזכור הכתוב לכל אחד ואחד בשמו ויחסו בשווה כמשפט הראשון כי כולם שווים במעלה ומעלת כל אחד נפרדת ממעלת חברו כמו המזלות שהם נפרדים באיכותן ושווים במעלתן וכל אחד ראוי להימנות בפני עצמו במספר כוכביו ומה נאה טעם וא"ו וקרבתו של נחשון (במדבר ז') כמו שכתבנו אצל קרבנם שער נ"ח עיין עליו.

והרי זו כוונה נפלאה נמשכה לכל מה שכתבנו עד הנה מכונות התורה האלוהית בכל אלו המעשים אשר תיישרם אליהם ואמר שיתייחסו למשפחותם לבית אבותם לסלק כל ערבוב וכל ספק ביחסים וכמ"ש רב יהודא אמר שמואל אמר קרא להיות לך לאלוהים ולזרעך אחריו (בראשית י"ז) כדי להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני (יבמות מ"ב א) ואמרו שאין שכינה שורה אלא על הוודאין, שזרעו מיוחס אחריו (שם ס"ד א). כ"ש בני פסולים אחרים יותר חמורים ויותר מגונים. והכתוב העיד בכשרותם, באומרו ויתילדו על משפחותם לבית אבותם, וכמ"ש ז"ל (קידושין ע' ב) שבטי יה עדות לישראל.

ואתכם יהיו איש איש למטה וגו'. כי הנשיא באישי שבטו הוא בבחינת המזל הכוללי עם אישי כוכביו כמו שאמרנו. אך את מטה לוי לא תפקוד כבר פירשנו ראשונה שזאת המצווה היא מאוחרת בכאן כי הלוויים לא נמנו בתוך ישראל כמשפט הראשון וכתבנו שיעור הכתובים לפי פשוטן:

ואתה הפקד את הלוויים על משכן העדות וגו'. וכל זה מעלה וכבוד אל המשכן אשר בו התורה האלוהית כמו שאמרנו וכמו שפירשנו. וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאותם והלוויים יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה קצף על עדת ישראל וגו'. כי בהעדר ייחוד הכוונה היא ודאי יהיה קצף עליהם אמנם בהיות כל מעשיהם לשום שמים יהיו לרצון לפני ה' תמיד:

איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל וגו'. והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאותם וגו'. דגל מחנה ראובן תימנה וגו'. דגל מחנה אפרים לצבאותם ימה וגו'. דגל מחנה דן צפונה וגו'.

הנה על סדר אלו הדגלים ולהתיר הספק שהעירותי עליו כתב **הראב"ע** ז"ל ואם תסתכל היטב אז תדע כי הראש הוא הדרום והזנב הוא הצפון ולא אוכל לפרש על כן ראובן בדרום כי הוא הראש ודן בצפון כי הוא הזנב. ואחשוב שההסתכלות בזה הוא כמו שאמר הפילוסוף על סדר מדרגת הפאות אצל העולם בכללו. וזה כי שם בספר השמים והעולם לתת סבת התחלת התנועה הראשונה והיותר עצומה אשר היא לגלגל היומי מפאת המזרח הנה הוא שם דוגמא כאלו איש אחד היה מוטל על הארץ ופניו למעלה ראשו אל

הקוטב הדרומי ורגליו אל הצפוני וימינו אל המזרח ושמאלו אל המערב והוא מניע הגלגל על עצמו כי על כן הייתה התחלת התנועה מפאת המזרח. וסובבת דרך הימין כמו שהתחלת התנועות באדם הם מהימין כו'. כמו שהוא בחלק השני מהספר ההוא. ועל זה היסוד יאמר שהיה מקום משה ואהרן ובניו אל פאת המזרח כי הם בכלל ומשה בפרט היה התחלת תנועותיהם ומסעיהם כולם כמו שאמר וייסעו בראשונה על פי ה' ביד משה (במדבר י'). ובפאה ההיא עצמה דגל מחנה יהודה כי הוא הנוסע ראשונה והחונים עליו יששכר וזבולון. ועל זה הדרך שאר המחנות. ויהיה ראובן הבכור עם שאר שבטיו אל פאת ראש האיש ההוא. ויהיה דן ושבטיו אל פאת הרגל. ויהיה אפרים ושבטיו אל השמאל שהוא המערב. ולא ידעתי איך תתקרה דעתו בזה היישוב כי הנה הוא הוכרח לעשות שני ראשים אחד למזרח למעלת משה ואהרן ודגל יהודה החונים עליו ואחת בדרום למעלת ראובן שהוא הבכור ולא יתכן שיהיה לאדם שני ראשים. ועוד שאם פאת המזרח הוא הראש כמו שאמר על פאת הדרום ז"ל ואין אחר מזרח נכבד ממנו הנה אם כן יהיה המערב הפאה היותר פחותה שהרי הם שתי קצות הרוחק ואין יתכן שיהיה אפרים בה ומחנה דן נכבד ממנו בצפון.

אלא שהנראה לי שהתורה האלוהית לקחה לה דרך אחרת בזה והוא היותר נאות ומסכים אל השכל. (ב) והוא במה שדמתה מזרח ומערב העולם לפנים ואחור באדם דכתיב אחורי המשכן יחנו ימה (שם ג') לפני אהל מועד מזרחה (שם) ודרומו וצפונו אל הימין ושמאל האדם דכתיב צפון וימין אתה בראתם (תהלים פ"ט) ולכן יראה שסדר מקומות הנזכרים לפי מעלתם משה ואהרן ודגל מחנה יהודה והחונים עליו היושבים ראשונה בפאת הפנים שהיא היותר חשובה ומחנה בני קהת עם דגל ראובן והחונים עליו בדרום שהיא הפאה השנייה לה במדרגה כמו שהם היו ג"כ שניים למעלת הראשונים. והנה היו שני אלו הדגלים תחלה וראש אל שני קוים זה אל קו האורך ההולך ממזרח למערב וזה אל קו הרחב ההולך מדרום לצפון. ולזה סדר אחריהם שני הדגלים הנשארים על סדר מעלתם מחנה בני גרשון עם דגל אפרים והחונים עליו אל המערב שהוא נכח דגל יהודה וחבריו והרי הם בקו אחד ומחנה בני מררי עם דגל מחנה דן והחונים עליו נכח ראובן וחבריו אל הצפון והרי הם בקו שני וזאת היא בחינה נכבדת ונאותה מאד כי שם במקום ההוא נתבאר כי קו האורך ראשון בטבע אל קו הרחב וקודם אליו ולזה היו בקו הארך הדגל הראשון במעלה ושלישי אליו ובקו הרחב הדגל השני במעלה ורביעי שהוא השלישי אליו. וכמה יתאמת זה ממה שנזכר בפרשת חוצרות ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החונים קדמה ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החונים תימנה (במדבר י') ולא נזכרה שם תרועה למסע שאר המחנות החונים למערב ולצפון לפי שכשהזכיר ראשי הקוים ההם הנה הכול בכלל והוא עניין נכבד מאד בעיני. גם בכונת אלו הדגלים בתמונת העולם הכוללי נאמרו דברים רבים מהם כי היה לתבנית המרכבה העליונה כי לכן היה דגל מחנה

יהודה אל המזרח שהיה בדגלו צורת אריה דכתיב גור אריה יהודה (בראשית מ"ט). ובדגל ראובן וחבריו החונים תימנה צורת אדם רמז לוימצא דודאים בשדה (שם ל') שהם על צורת אדם. ובדגל מחנה אפרים וחבריו אשר למערב צורת שור דכתיב בכור שורו הדר לו (דברים ל"ג) ובדגל מחנה דן וחברו אשר לצפון צורת נשר. והם הד' פנים הנזכרים בחיות אשר ראה יחזקאל (יחזקאל א') הכוללים צורות הנמצאות כולם כמו שכתב הרב **המורה** פ"י מהח"ב ופ"א מהח' ג' כי שם ייחד אלו הצורות אל איכיות היסודות ומהותן וייחס הנעתם אל הפנים הנוראים ההנה פני החיות וזה מסכים מאד למה שכתבנו בשער ל"א ובזולתו כי ישראל הם צורת העולם בכללו ועל פיהם יתנועעו קורות העולם כולם לטוב או למוטב והיתר מפורסם שבזה שארבעת דגלים אלו מחקים ארבעת רבעי העולם המזרח והמערב אשר ירשמו כל הכוכבים בזריחתם ושקיעתם ונקודות שני הקטבים אשר לצפון ולדרום אשר תנועת הגלגל תוסב עליהם והרבה דברים זולת אלה נאמרו ודי בזה עתה לפי הכוונה. והנה אחר שסדר דגלי בני ישראל על זה האופן הזכיר מה שנזדרזו במעשה ואמר ויעשו כן בני ישראל ככל אשר ציוה ה' את משה כן חנו לדגליהם וכן נסעו איש למשפחותיו וכו'.

וכבר נודע מחלוקת חכמינו ז"ל על זה יש אומרים כתיבה היו מהלכין דכתיב כאשר יחנו כן ייסעו. ויש אומרים כקורה היו הולכים דכתיב מאסף לכל המחנות (ירושלמי עירובין פ"ה ה"א).

והנה אחרי זה נעתק לתת מעלה וכבוד אל ארון האלוהים בהבדל ביניהם במחנות הלווים אם בהבדלת מקום ואם בהבדלת שירות ואמר ואני הנה לקחתי את הלוי' מאת בני ישראל תחת כל בכור וגו' כי לי כל בכור ביום הכותי וגו' כי הנה הייתה עצה נכונה מאד להבדיל את שבט הלוי מתוך בני ישראל כדי שימצא שבט אחד בכלל נקי וחפשי מעול דרך ארץ ופנוי מעבודת האדמה לתת עליו עול תורה להורות חוקים ומשפטים בישראל וגם שיהיו מזמנים לעבודה מה שלא יתכן להיות כן בבכורות כי כולם יפנו איש אל שדהו ואל ארצו.

אמנם לפי מה שכתבנו בשער כ"ג על עניין הבכורה שמאז ואילך השתדל יעקב בכל יכולתו לבטל כוח הבכורה ולהעבירה אל צעיר הבנים, והסכימה עמו דעת עליון, (ג) לזה אמר עכשיו כי ביום הכותו כל בכור בארץ מצרים חזר והקדיש אותם לו, שהקדימה הראשונה כבר בטלה.

והנה ציוה למנותן מבן חדש ומעלה לצבוא צבא לפדות בהם את הבכורות כמו שכתוב בפירוש. ואח"כ חזר לצוות למנות אותם מבן שלשים שנה ומעלה לצבא צבא לעשות מלאכה באהל מועד וחלק המשמרות לד' הפאות למשה ואהרן ובניו וגרשון וקהת ומררי. והנה חלק על ג' ראשי אבות אלו משמרת העבודה על דמיון השלש עולמות כמו שנראה

ממנו בקצת השקפה. ואולם על בני קהת נתן משמרת הכלים היותר נכבדים ובעלי הצורות היקרות אשר למעלתם נצטוו אהרן ובניו בפריקתן וכסויין כתיקנן ונתנו לשאת אותם בכתף.

(ד) והנה בעניין המכסאות אשר סדר להם יראה שכוון מה שאמרנו ראשונה מהיות המעשים האלה כולם למודים והיישרות אל הכוונות הנכונות האלוהיות. ולזה הארון אשר בו התורה האלוהית אשר הוא עקר כל הבניין ותל שהכול פונין בו לתכלית עליון כמו שאמרנו ציוה שיכסו עליו פרכת המסך לומר שהוא מובדל מכל שאר הכול' במעלה ותכלית ולזה על כסוי עור התחש שהוא עשוי למשמרת אמר שיפרשו בגד כליל תכלת מלמעלה מה שלא עשה כן לשום אחר זולתו: והיה זה כדי שיהיה כלול בהדרו מבית ומבחוץ כי התכלת דומה לרקיע והרקיע לכסא הכבוד (מנחות מ"ג ב) והוא ממש מאמר חז"ל נמצא שכלן מכוונים את לבם לאביהם שבשמים (ברכות ל"א) וכמו שאמר כל מעשיך יהיו לשם שמים (אבו' פ"ב) כמו שאמרנו ראשונה.

אמנם שאר הכלים עם שכוונתם ג"כ הוא לשום שמים יהיה בדרך אמצעיות ובשניית. ולזה היה על השולחן הראשונה בגד תכלת.

אמנם על הכלים ועל לחם התמיד ציוה שיפרשו בגד תולעת שני שהוא סימן אל כתר המלכות דכתיב דודי צח ואדום דגול מרבבה (שה"ש ה') ומשם למדת מלכות מה שנאמר המלבישכן שני עם עדנים (שמואל ב' א') ועל הכול כסוי עור תחש וכן במנורת המאור ומזבח הקטרת היה התכלת מלמטה והתחש למעלה.

אמנם מזבח העולה היה בבגד ארגמן מקום התכלת להורות על מראה השמי' שהוא כמראה אש אוכלת עליו והוא הוראת האש העליונה אשר על המזבח ההוא והיה עליו כסוי עור תחש. הנה שבכולם לא היה מראה כבוד ה' בעצם השמים רק בארון לבד אשר הוא המרכז לכל אלו העניינים כמו שכתבנו. והייתה משמרת בני קהת על הכלים המקודשים האלו מסוכנת מאד כי היה להם לשאת בכתף ולא ליגע בהם כמו שאמר ואחרי כן יבאו בני קהת לשאת ולא יגעו אל הקדש ומתו.

ולזה הזהיר מאד לאהרן ולבניו עליהם ואמר אל תכריתו את שבט משפחת הקהתי מתוך בני ישראל וגו' וזאת עשו להם וחיו וגו' ולא יבאו לראות וגו'.

ואחר שהקדים משמרות בני קהת למעלתם, סידר משמרות בני גרשון ובני מררי כמו שהוא מפורש בכתובים וסיפר איך עשו אותו משה ואהרן ונשיאי העדה למנות אותם ולפקוד אותם על עבודתם ועל משאם לא חסרו דבר עד אומרו ע"פ ה' פקד אותם ביד משה איש איש על עבודתו ועל משאו ופקודיו אשר ציוה ה' את משה:

[אופני הנסיעה והחנייה מפרשת בהעלותך]

והנה אחר שנזכר סדר הדגלים ומשמרות הלווים הראויים להיות לכל ארבע פאות המשכן על הדרך הזה, ראוי הוא שנצטרף בכאן מה שכתוב בפרשת בהעלותך מאופני נסיעתם וחנייתם על פי ה', ושנשתדל בהתרת הכתובים הרבים שנראה מיותרים כמו שכתבנו בספיקות.

(ה) ונאמר כי הוא מה שיקיים כל מה שכתבנו ראשונה להיות מלאכת המשכן ותבניתו וכל עבודתו להודיע ולפרסם אמיתת מציאות ההנהגה האלוהית בעולם ברצונו המוחלט על פי כושר מעשי המונהגים או חילופו כי היא יתד שכל התורה האלוהית וההצלחה האנושית תלוין עליו ולהעתיק לבות האנשים מעל הדעות הקדומות המקיימות היות העולם נמסר אל ממשלת הטבע מבלי מוחה כי בידיעה הזאת תתקיים הכוונה השלמה בשיהיו כל המעשים לשום שמים כמו שהנחנו בכל דברינו באלו העניינים. וזה כי העם היוצא ממצרים אין ספק שנשתקעו במנהגיהם ונמשכו דעותיהם אשר כולם מיוסדות על חכמת המזלות ותנוע' הכוכבים ומהלכם וסיבובם ומזל עבודתם יוכיח כי הנה הוא ראש לכולם והם אשר יקיימו היות העולם נוהג על פי ממשלתם ומנהגם מבלי שום שנוי וחלוף כלל. וכבר נודע מספרי החכמה הזאת שיש לנמשכים אחר משפטיה כוונות והשקפות וחשובים אל תנועות הכוכבים דבוקיהם וניגודיהם ושימושיהם וזמני חזרתם חלילה ואל מעמד כל אחד מהם בכל מזל ומזל ואל זמני שקיעתם ועליותם ואשר יבאו אליהם מאלו המצבים המתחלפים משפטים רבים בכל עסקיהם ותלאותיהם ועל פיהם יחנו ועל פיהם ייסעו בכל מסעיהם ולכן חכמיהם עומדים תמיד על משמרתם וכלי מבטם בידיהם לכוון העתים המועילים והמזיקים בכל ענייניהם לכל אשר יעשה להם כי נתאמת אצלם כי יש כוח נאצל מקצתם מועיל למעשה מה ויפסיד לזולתו וקצתם לעניין אחר מבלי שום מונע ומעכב. ולפי שהייתה כוונת התורה האלוהית לבטל הדעת הנפסד הזה מן העולם כמו שביררנו הדבר בכמה מקומות ובפרט בפרשת אם בחוקותיי שער ע' היה מהחכמה האלוהית לסדר מסעות העם הזה וחנייתם בצאתם אחריו במדבר באופן יתבטל מהם זה הדימוי לגמרי וזה במה שנאמר וי' הולך לפניו יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך וגו' (שמות י"ג) ואחריו נוסעים ובמקום אשר ישכן שם הענן יחנו וזה בפעמים ופנים יכירו וידעו כי לא כאשר יראו עד הנה בשמירת מסעותיהם ותנועותיהם אדרבא היה להם השקפות הפכיות בכל העניינים ההם כפי רצון המצווה וכוונתו לשעה ההיא:

(ה) ולזה אמר כי אחר שהוקם המשכן כסה הענן הזה את המשכן לאהל העדות ובערב היה עליו כמראה אש עד בקר והיה נוהג העניין הזה תמיד זולתי בשעת הנסיעה כי לפי העלות הענן מעל האהל ייסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו לפי שכל ימי אשר ישכון הענן על המשכן יחנו.

ואחר שזכר באלו הכתובים הראשונים אופן המנהג והסדר אשר סדר להם האלוהים במסעיהם וחנייתם פרט התועלת הנמרץ הנמשך להם ממנו. ואמר כי התמדת העניין הזה

תועיל להם אל שאפילו כשיקרה שיהיו קצת מסעיהם ומחניהם לפעמים מסכימים בעיכובם או בתכיפותם אל אותו כיוון או חשוב שישקפו אליו בעלי החכמה היא על פי מספר תנועות הכוכבים או המזלות לא ישימו אליו לב כי ידעו בבירור שלא הייתה הכוונה לזה כלל לפי שתמיד נוסעים וחונים על פי ה'.

[תנועות הכוכבים והמזלות בהקבלה לתנועות המשכן]

והנה זכר ופרט קצת חשובים מהכוללים והראשיים אשר אליהם הורגלו לכיון החוזים בכוכבים. ואמר ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים וכו'. ואמר זה על מעמד כל אחד משלש הכוכבים העליונים מהשמש שהם שבתאי צדק ומאדים שתנועותיהם מאוחרות משאר הכוכבים הנבוכים. כי שבתאי ייסוב גלגלו בשלושים שנה ויעמוד בכל מזל שתי שנים ומחצה. וצדק ישלים סיבובו בשנים עשר שנים ויעמוד בכל מזל שנה אחת. ומאדים ייסוב גלגלו בשמונה עשר חדשים ויעמוד בכל מזל חודש וחצי וכל זה על דרך קרוב. וכבר היה להם מקום לתלות אריכותם שם לשמור ולקוות שעת הכשר מצד משום אחד מאלו או מהשנים היותר מאוחרים עד שישלים סיבובו או שיצא ממזלו או שישתנה ממצבו המזיק בשום פנים. והנה הם לא היו תולין בזה כי אפילו בהאריך הענן על המשכן ימים ושמרו בני ישראל את משמרת ה' ולא ייסעו ולא יחשבו שהם משמרים הבלי שווא.

ואמר עוד ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן והוא כי כאשר יקרה שיוסכם מעמדם שם למעמד שלשת הכוכבים אשר למטה מהשמש שהם נוגה כוכב לבנה שזמן סבוב כל תנועותיהם הוא פחות משנה ומעמד כל אחד במזלו לא ימנה לא בשנים ולא בחדשים כי אם במספר ימים הנה הם לא עלה על דעתם רק כי על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו.

ואמר עוד ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר ונעלה הענן בבקר ונסעו שיש לחשוב שחנו מפני הוראת המשרת המושל בלילה. או יומם ולילה ונעלה הענן ויש לחשוב מפני צומח היום שמושל ביום ובלילה או ב' המשרתים המושלים בשעות הראשונות כמו שהוא העניין בשבת המשרת שעה ראשונה של לילה הוא מאדים ושעה ראשונה של יום הוא שבתאי וכיוצא בזה או יומיים והוא מעמד הלבנה לפי החשבון הגס גם שאחר שני ימים כוח המזל ההוא עמד הוא חלוש. או ימים והוא מפני צומח השנה ששורה על כלה הנה בכולם בהאריך הענן על המשכן לשכון עליו יחנו בני ישראל ולא ייסעו ובהעלותו ייסעו.

סוף דבר על פי ה' יחנו ועל פי ה' ייסעו ותמיד ובכל מה שיזדמן שיהיה זמן נסיעתם וחנייתם קרובות אל החשובים האלו או אל זולתם שלא זכר לא יחשו אליהם רק את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה והוא מה שהזכירו משה בביאור בשירת האזינו ימצאהו בארץ מדבר וגו'. כנשר יעיר קנו וגו'.

ונאמר ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר (דברי' ל"ב) כי הוא לבדו בהשגחתו האישית נהגם ונהלם והם ידעו והכירו שלא נשתתף בהנהגתם אל נכר ואמר זה על ממשלת הכוכבים אשר על פיהם יתנהג העולם לפי הטבע הקדום כי הוא עיקר כל התורה כולה ושורש כל ענפיה סעיפיה וצאצאיה אשר המשכן בכללו וסדר הקמתו ודגליו ומסעיו מורים על זה כמו שאמרנו.

זהו הנראה אלי בכל זה דבר נאות ועניין יפה יראה הרואה ויחכם עוד. ולקיים מה שאמרנו מהיות זה הסדר אשר לפי ההשגחה נוהג יראה על פי מעשי האנשים השלמים סמך לזה ואמר עשה לך שתי חצוצרות כסף וגו' כי אחר שהיה מלך על עם רב ועצום כמו שנאמר ויהי בישורון מלך (שם ל"ג) נתן עליו הוד מלכות כעין מלכותא דרקיעא שנאמר ויהי קולות וברקים וגו' (שמות י"ט). וכל העם ישמעו ויהיה עול מוראו וכבודו על צווארם וישמשו בהם למקרא העדה ולמסע המחנות בסימני התקיעה והתרועה הכתובים בכאן. (ו) וטעמם פירשנו אצל תקיעות ר"ה שער ס"ז פ"ה.

סוף עניין היו העם מתנועעים על פיהם הן בהקהל הן בחנות הן בנסוע וכמ"ש את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה וכמו שיבוא. ולא עוד אלא שנאמר וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלוהיכם ונושעתם מאויביכם (במדבר י') יאמר כי טכסיסי המלך השלם וקול תרועותיו מועילים מאד בזמני הדחק לשיושעו על ידם על דרך שאמרו מוסיפין כוח בגבורה של מעלה (מדרש איכה פ"א ע"פ ויצא מבת ציון) גם יש על ידם תוספת טובה ושמחה כמ"ש וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חודשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזיכרון לפני ה' אלוהיכם וגו'. ומה שאמרו ז"ל (ר"ה ל"ב א) מסדר מלכויות זיכרונות ושופרות על זה הכתוב כבר נתבאר במקום הנזכר.

והנה אחר שזכר זה ספרה תורה בפעם ראשונה שנסעו על זה הסדר איך נסעו בשמירת סדרו ומערכותיו ואמר. ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדות וייסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני וגו'. וייסע דגל. זכר נסיעתם זו אחר זו וסדר הורדת המשכן בעוד שנוסעים שני הדגלים הראשונים וסדר הקמתו עד בוא השנים דגלים האחרונים הכול בהסכמה נפלאה וסדר נכון עד מאד. ואמר שעל הדרך הזה הם נוסעים תמיד כמו שחתם אלה מסעי בני ישראל לצבאותם וייסעו:

ויאמר משה לחובב וגו'.

כתב החוקר פי"ג ממאמר הט' **מספר המידות:**

שהאוהב ראוי למהר לקרוא לאוהבו ביום טובתו ולאחר קריאתו ביום עצבו. אמנם ראוי שלא יקדים פניו לבא אל קבלת הטוב אבל שיקדים ביום צרת האוהב לבא לנוד לו ולנחמו או לעזרו ולסמכו.

והמוסר הזה עצמו זכרו דוד, באומרו ולבני ברזילי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי שלחנך כי כן קרבו אלי בבורחי מפני אבשלום אחיך (מלכים א' ב'). יצווהו שיקראם להיות אצלו בטובתו מאוכלי שולחנו, כי כן קרבו אליו מעצמם ביום צרתו. ומזה הטעם אמר משה לחובב כשראה הטוב המזומן לבוא עליהם, נוסעים אנחנו אל המקום וגו'. לכה אתנו והיטבנו לך כי ה' דבר טוב וגו' (במדבר י'). כי הטוב השלם הוא אשר יספיק בעליו להיטיב לזולתו. ואמר לו זה לפי שהיה מרגיש בו שיש בדעתו לילך:

ויאמר לא אלך וגו' (ז) יתכן שירצה הנה אין דעתי ללכת לגמרי כי אם לפקוד ארצי ומולדתי בפקודת שלום או לגיירם אלך ומיד אשוב:

ויאמר אל נא תעזוב אותנו לעת כזאת כי על כן ידעת חנותנו במדבר ובתוהו ילל ישימון ובאת להטפל עמנו ולהנהיגנו בעצת שלום וכן תהיה לנו לעיני' מכאן ואילך והיה כי תלך עמנו והיה מן הטוב ההוא אשר ייטיב ה' לנו והיטבנו לך ירצה תהיה ראוי לקבלו תמורת הטורח והצער שנצטערת עמנו בימי צרכנו על דרך שאמרו יבא טוב ויקבל טוב מטוב (מנחות נ"ג ב) ויראה שנתפייסו בשילך וישוב שכן מצינו שהיה לבני הקני חלק ונחלה עמהם, כמו שכתב **הרמב"ן** ז"ל (פרשת בהעלותך) בשם הירושלמי בני קני חותן משה מביאין וקורין. ובפרשת יתרו כתבנו טעם נכון, כי מה שכתוב שם וישלח משה את חותנו וגו'. על השלוח הזה נאמר, עם היותו בא לפני מתן תורה, כמו שנראה מאמיתת העניין:

וייסעו מהר ה' וגו'. וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה. לפי שנתבאר בסדר המסעות שארון ברית ה' נוסע באמצע הדגלים כנזכר הוצרכו לומר בספרי (פרשת בהעלתך) שהיה זה ארון אחר שהיו בו שברי לוחות.

ולא נתבאר מה צורך קדימתו לפניהם דרך שלשת ימים ומי ומי ההולכים עמו ומתרחקים כל כך מהמחנות ואם היה המן יורד להם במקומות ההמה הרחוקים ומה המנוחה אשר היו תרים אותה בו.

ולזה היו קצת המפרשים ז"ל אומרים שפשוטו של מקרא הוא להודיע שביום הראשון הלכו דרך שלשת ימים וקצתם אמרו שלא חנו הפעם הראשונה עד שעברו דרך שלשת ימים ולא חששו להיות הארון לפניהם או באמצעם. ולפי דבריהם היה לו לומר וארון ה' נסע לא נוסע שמשמעו הווה.

והנאות מה שכתב **הראב"ע** ז"ל שאלו שלשת ימים בלבד היה הארון נוסע לפניהם, שלא על מנהג שאר המסעות, אלא שלא פירש טעם זה הצורך. ואפשר שהייתה המנוחה יותר קשה למצוא באלו הג' ימים הראשונים:

ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' וגו'. לפי שכל תנועה היא שלמות המתנועע מצד מה שמתנועע מהחיסרון אל השלמות וזה אחד מהרבה טעמים שאין ראוי ליחס לו יתעלה ולא אל שום נמצא מהנבדלים שום תנועה כי שלמותם הוא בפועל שלם ואין צריכין להתנועע כלל. ולפי שכבר צויר בעיני המון בני ישראל שכל זמן שיסע ארון ברית ה' נוסע האל יתעלה לפניו וכמו שנתפרסם באומרו וה' הולך לפניו יומם וגו' (שמות י"ג) (ח'). לזה לישר לב המשכילים והמבינים דבריו היה אומר בכל פעם שיסע קומה ה' ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך. והכוונה שלא תאמר ענין הקימה והתנועה הזאת בו ית' מצד מה שיצדק בעצמו כלל רק בבחינת ההתקוממות והניפוץ אשר יגיעו לאויביו הנפוצים מעצתם בכל מקומות מושבותם מרוח קומתו כמו שאמרה רחב ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש וגו' (יהושע ב'). וכן בבחינת הנסים מארצם כשיראו פניו. ועל זה הדרך כתוב ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, כלומר ענין המנוחה הנאמרת עליו הוא שישקיט ויניח רבבות אלפי ישראל בארצם ובנחלתם:

ובספרי (שם פרשת בהעלתך)

ויהי בנסוע הארון ויאמר משה כתוב אחד אומר על פי ה' יחנו וכתוב אחד אומר על פי משה. כיצד יתקיימו שני הכתובים? משל למלך שמהלך בדרך ונהג אוהבו עמו כשנוסע אומר איני נוסע עד שיבוא אוהבי, וכשהוא חונה אומר איני חונה עד שיבוא אוהבי.

נמצאת מקיים ששני הכתובים יורו על מה שאמרנו שלא נאמר נסיעה או חנייה באל יתעלה אלא בבחינת נסיעת אוהבו זה או מנוחתו וגם יורה על מה שאמרנו למעלה מהיות תנועות המשכן הלזה אשר הוא כתמונת העולם וחניותיו על פי שני העניינים יחד תנועת האוהבים וכוונתם בכל מעשיהם והשגחת האלוהית המיוחדת על פי דרכם אשר הוא טעם כל העניינים האלו כמו שזכרנו כמה פעמים.

הנה זה היה ענין הדגלים וכה מבטן אשר נתאוו להם אישי האומה הזאת הנבחרת באותו מעמד הקדוש, ומילא הש"י משאלותם, כמ"ש חז"ל באותו מאמר שביארנו תחילה, והוא מה שיאות שיעשה להם להשלים הישרתם בהיותם מתחילים בעניינים האלוהיים האלה אשר גדלו והורגלו על הפכם עד הנה.

אמנם בסוף הישועות ובאחרית הזעם שיהיו העם הזה מלומדים בנסים ומורגלים על ההשגחה האישית וכולם ידעו את אלוהיהם למקטנם ועד גדולם, כמו שניבא ירמיהו הנביא ע"ה (ל"א), הנה אז לא נצטרך אל כל אלו העניינים לעורר הלבבות רק יספיק נס אחד ודגל אחד, כמ"ש הנביא ישעיה ונשא נס לגויים ונפוצות יהודה יקבץ וגו' וסרה קנאת אפרים וגו' (ישעיה י"א).

ירצה שלא יצטרכו לאלו הסימנים כולם, ואותות הדגלים ליחד לאל יתעלה ולא יהיה להם כי אם נס אחד להורות על אל אחד ועם אחד בין כל העמים, ועם זה תסיר קנאת אפרים אשר היא ראויה שתהיה לו מצד היותו אחרי המשכן במצב הדגלים, עם היותו הוא והחונים עליו בני הגבירה וגם יהודה ההולך למזרח כבר תהיה לו צרת ההסתכנות בבואו תחלה למלחמות.

אמנם כשיהיו כולם תחת דגל אחד, יפחדו הצוררים וישובו אחור. והנה עם זה אפרים לא יקנא את יהודה ההולך ראשונה בקו הארך כמו שזכרנו ויהודה לא יצור את אפרים על דרך שאמרו צרתה בצדה (יבמות ס"ג ב) רצוני שלא ידחוק אותו ולא יבא עליו לנדוד כבודו בפניו או שירא שלא יצור אותו להזיקו כמו שחויב מהקנאה שיקנא הוא ליהודה שיצור יהודה לאפרים.

וכל זה דרך צחות המליצה והרחבת העניין. וזה שיעור מה שרצינו אותו הנה:

עקידת יצחק במדבר שער עג (פרשת נשא)

יבאר היות האדם בטבע לוחם מלחמות השם ומה הם ראשי צבאיו.

ויתן עצה להיותו תמיד נוצח במלחמתו:

פרשת נשא: איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם

[האם ייתכן שאדם חכם יחטא?]

בדרש (סוטה ב' א):

למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, לומר לך שכל הרואה סוטה בניוולה

יפריש עצמו מן היין:

אם לא לקחנו איש חלקו בכישרון המעשים כי אם ע"י מלחמה וניצוח.

הנה בהיות כלי מלחמותינו בידינו יהיה לנו שכר פעולתנו יותר בטוח:

הקודם יתבאר בשני ובשלישי מהשביעי מספר המידות.

כי שם נשאל איך יהיה החושב על יושר - חוטא. וטעם השאלה, כי אחר שקוים וקובל מהכול כי הטוב הוא אשר יכספוהו הכול במחשבתם מצד טבעם, ואשר אליו ישימו מגמתם מצד מהותם, איך העומד על היושר הזה מהמחשבה אפשר שיחטא לעשות את הרע.

והנה אם לא יקבל השכל אפשרות החטא בהיותו חושב על יושר, הנה יתחייב שהחוטא הוא מי שאין לו זה הכוח לחשוב על יושר. והנה סקר"ט קיים זה המשפט וגזר, כי במקום אשר שם שכל, לא יעמוד החטא. כי אמר במקום אשר שם דעת איך ישלוט אחר עליו להביאו כעבד.

וכבר יראה שהסכימו חז"ל לדעתו במה שאמרו (סוטה ג' א) אין אדם חוטא אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות, שנאמר אשר נואלנו ואשר חטאנו (במדבר י"ב) כאלו הודו שהדעת והחטא לא ימצאו יחד. וגם ישעיה הנביא יראה שהסכים עמהם במה שאמר הוי האומרים לרע טוב וגו' (ישעיה ה'). כי הנה לא גינה אותם כשיהיו רוצים ברע, כי אין איש אשר לא יכסוף הטוב. אמנם אמר שהם סכלים בהכרתם הטוב והרע, עד שגזרו על הטוב רע ועל הרע טוב, והוא הסכלות על דרך האמת.

וכבר אפשר להליץ על זאת הכוונה מה שאמרו כל האומר דוד חטא או שלמה חטא אינו אלא חוטא (שבת נ"ו ב), שכל החושב שבהיות החכם בדעתו וביישוב שכלו חטא, הוא ודאי חוטא בדעתו וסברתו:

האמנה כי הדעת הזה יכחישהו השכל והדת בלי ספק.

השכל כמו שאמר החוקר שם, כי הנה זה המאמר ישים ספק בדברים הגלויים המפורסמים, והוא המצא אנשים חכמים ונבונים שחוטאים בעוד דעתם בהם. ואנחנו לא נוכל להכחיש זה, כי מי לנו גדולים בחכמה ותבונה ממשה רבן של נביאים, ומדוד ושלמה וזולתם. והנה החכמה גזרה גזירה מוחלטת אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז'). ואין הפה יכולה לדבר שבעוד שהם חוטאים הם נעדרי הדעת, ותכף לזה המה חכמים מחוכמים. וכי על זה העניין ישתנו מהדעת אל הסכלות וממנו אל הדעת כמה חליפות בכל יום? כי מעלות החכמה והמידות לא יסורו על זה האופן, באשר המה קניינים דבקים קשי ההסרה.

וגם לעג הוא שנאמר שהפעולות הטובות האנושיות יתייחסו אליהם ואל דעתם והרעות לא להתייחס, כי אם הם מוכרחים מהדברים אשר מחוץ בעשותם הרעות ג"כ נאמר זה על הטובות. ואם כן בטלת מהם היותם פועלים טוב ורע, כמו שאמר החכם בפ"ד מהמאמר הג' מהספר הנזכר. וגם המה דברי שלמה באומרו כי אין איש צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. והכוונה, שאם נייחס אליו הטוב גם כן חויב לייחס אליו החטא.

אמנה הדת כי התורה האלוהית וכל הנימוסים כולם הוא מבואר שיסודרו על עמודי השכר והעונש, והנה הוא מבואר שאין לתורה ולשום נימוס עסק באלו העניינים, רק עם בעלי הדעת. כי השוטים והקטנים והאנוסים והבלתי יודעים - כולם פטורים מהם, כי הנה באמת אין אונס גדול מחסרון הדעת או הסכלות בדבר. והנה א"כ כל החוטאים נפטרו מן הדין. אם היה שאינם חוטאים אלא אם כן נכנסה בהם רוח סכלות, ויהיה הדבר הזה אם כן מוקשה משני צדדיו.

[התר זה הספק ופשרו]

אמנם התר זה הספק ופשר דברו ביארו החכם שם על שלושה דרכים נאותים. אמנם היותר נכון והיותר טבעי לפי העניין הוא השלישי מהם, והוא כי מהידוע שמיין האדם לעניין זה נחלק לשלושה חלקים:

הא' האיש הישר האלוהי אשר בכל מעשיו יפעל על פי ההיקש השכלי מבלי שיבוא לפניו שום התנגדות בהם.

והב' הוא הפך זה כמו האיש הבהמי אשר יעשה על פי ההיקש הרצוני מבלי שום התעוררות אל הטוב כלל.

אמנם הג' הוא האיש האמצעי אשר יראה את הטוב ואת הרע, ויעשה הקש על שניהם, והיה באפשרותו שידחה המשפט היוצא על פי הקש הרצון, ויעשה על פי ההיקש היוצא מהשכל; או שידחה המשפט השכלי, ויעשה כרצונו.

והנך רואה כי האיש האמצעי הלזה הוא נחלק בעניינו כאלו הוא שני אישים מתחלפים, האחד החלק אשר בו ישפוט על הטוב והוא השכל, והחלק אשר בו ישפוט על הרע והוא הרצון. ושנים אלו נקראו אצל חכמינו הקדושים **יצר הטוב ויצר הרע**. והנה כאשר בא לפניו דבר מהמעשים הנפלים תחת הטוב והרע, מיד נקראו עליו שניהם ויושבין על מדין זה לעומת זה, וכל אחד ישפוט בו לפי עניינו וטבעו.

[משל: ויכוח בין היצר הטוב והיצר הרע]

המשל: בא לפניו דבר איסור מאכל או ערווה וכיוצא מהדברים המתאווים. **הנה השכל ישפוט** משפט זה תארו: כל ערב ומתוק מותרים הוא רע, וזה הוא כך. אם כן הוא רע. וכל רע ראוי להרחיק, וזהו כך. אם כן פועל כזה חויב להרחיקו. **אמנם הרצון ישפוט** בעניין אחר, ואומר: כל ערב ומתוק טוב, וזהו כך, אם כן הוא טוב. כל טוב ראוי לעשות, וזהו כך. אם כן ראוי לעשותו. הרי ששתי הכתות נותנים טעם לדבריהם, ומראים פנים לאמיתתם בדרך ההיקש, והשכל לא יוכל להכחיש דברי הרצון לגמרי, מוסף עליו שמשפט הרצון יראה אמותו לחוש בהווה, כי מתיקות וערבות המעשה הוא עומד מוכן לפניו. אמנם מה שישפוט הוא מרעת הדבר ההוא, הוא דבר שיראה אמותו לעתיד, ואינו נראה בהווה. והחמדה יש לה כוח חזק לפעול בהווה. ואלו קצות דברי החוקר בזה.

[אריסטו על הבחירה השכלית בחטא]

אמר עוד אחר זה, הסתכל היטב הסיבה כפי הטבע, ימצא כי זאת סברה כוללת. אמנם האחרת היא מהפרטים אשר החוש מיוחד אליהם, וכשיעשה משתיהם אחת בהכרח תהיה התולדה, וזה תאמר הנפש. אמנם הנפעלים יפעל מהרה, כמו: אם כל מתוק ראוי לטעום, ואמנם זה מתוק כמו היין או דבר אחד מהפרטים, בהכרח אם יוכל ולא יהיה מונע יפעל זה. כי האמנה תהיה שם כללית מונעת לטעום. אמנם זאת, יען כי כל מתוק ערב, וזהו מתוק - פועל זה החמדה החזקה בהווה. אמנם זאת תאמר לברוח ממנו. אמנם החמדה תביא אליו, כי היא תוכל להניע כל אחד מחלקי הנפש. לכן יקרה לעשות חטא כנגד השכל והסברא. אמנם לא יהיה מנגד מצד עצמו כמו מסופקים, כי אם במקרה. כי החמדה מנוגדת אל השכל הישר, לא הסברא. ולכן בעבור זה הבהמות אינם חוטאים ולא כשרים, כי אין להם סברא כוללת, כי אם דמיון וזיכרון הפרטים. הנה ביאר איך יעמוד החטא בהימצא השכל, ואופן הטענות אשר יעשו אצלו, וסיבת ההפך השכל אל טענת הרצון מבלי שיתחלף מהותו. ולא עוד, אלא שגמר שהוא הפך

ממה שהניחו סוקר"ט, והוא: **שאי אפשר לחטוא אם לא כשיהיה שם שכל. כי הסיבה שהבהמות אינם חוטאים ולא כשרים, אינה רק שאין להם שכל ולא סברא.**

[הבחירה כפי שהיא מתוארת בתורה]

והנה באמת כל דבריו אלו דברי אלוהים חיים אשר לקחנום ראשונה מהתורה האלוהית וממדרשיה. כי החלוק אשר יוסד עליו זה העניין הוא מה שחויב מתואר הבריאה האנושית רצוני היותה ממוצעת בין עליונים ותחתונים, וכמו שאמרו: אברא אותו מן העליונים ומן התחתונים שאם יחיה ימות ואם ימות יחיה (ילקוט בראשית רמז י"ד). כי משם יחויב לפי המנהג הטבעי, שהחלק העליוני מהבריאה הזאת מטבעו שיחיה על פיו ולא ימות. והחלק התחתון שימות על פיו ולא יחיה. וזה מפני היות הכרעת נטיית כל אחד מהם מחויב אל קצהו מבלי שום מונעת.

אמנם החלק המורכב הוא אשר לו משפט הבחירה והאפשרות לבוא אל הניצוח הנזכר. ועניין זה הניצוח וטעמו ביארה הכתוב במאמר לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב'). אך כמו שביארנוהו שם, כי שם ביררנו שאי אפשר להימצא הפועל הטוב המיוחד אל הבחירה, כי אם כשימצא שם התנגדות יטוה אל הרע, אשר בבחינת כבשו אותו יקרא פועל טוב, כמו שיקרא המנוצח פועל הרע בבחינת מה שינגדו העצה השכלית. כי על זה עצמו אמר החכם אין איש בארץ אשר יעשה טוב וגו' (קהלת ז'), אשר חשבנו בדבריו מותר מה כמבואר שם עיין עליו.

ואולם זה ההתנגדות אשר בין השכל והרצון בדמותו וצלמו ביארו החכם בספר קהלת ט' בעניין נפלא מאד כאשר אמר:

גם זו ראיתי חכמה תחת השמש וגדולה היא אלי. עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וגו'. ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו.

ואמרו ז"ל:

עיר קטנה זה הגוף ואנשים מעט אלו האיברים ובא אליה מלך גדול זה יצר הרע. ומצא בא איש מסכן וחכם זה יצר הטוב וכו'. (נדרים ל"ב ב).

וכבר כתב החכם בסוף המאמר הה' **מספר המידות** מה שיורה היות האדם קבוץ מה אשר בו נמצאו אישים מחולקים, מהם במדרגת מצוה ומהם במדרגת מצוה קצתם יתייחד להם היעשות וקצתם הסבול. ודברים כמו אלו זכרנוהו בתחילת שער מ"ג. מ"מ הנה החכם שלמה ביאר היות שם מלחמה ערוכה, ושהמלך הסובב העיר בא בכוח טענות חזקות, אם מצד מה שיטעון סברא כוללת בהקשיו אשר לא יוכל השכל להכחישם, כי אם ע"ד החלקיות. ואם מצד שחוזק טענותיו הוא נראה לחוש בהווה כמו שאמרנו.

[מדוע המלך שהציל את העיר מסכן?]

אמנם שנמצא בתוכה איש מסכן חכם. ומהראוי שנדקדק למה קראו **מסכן**, כי אם הוא יחיד כנגד הרבים והעצומים הקמים עליו, מסכן למה. אלה שהראה נפלאות מסוד העניין הזה ותוקפו. וזה כי כל אנשי המלחמה אשר לנגדו אינם עורכים עמו רק בכלי מלחמתו אשר גזלו ממנו, נמצא שדוד מהנה רש ומסכן. וזה שאין אחד מהם שיאמר שידרוש רק טוב, כי הפסד תאוותם יגזור להם על הרע טוב ועל הטוב רע, כמו שאמרנו מהוראת פני הטוב בהיקשים.

והוא מה שאמר הכתוב ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו' ונחמד העץ להשכיל ותיקח מפריו ותאכל וגו' (בראשית ג'). והוא בנין אב לכל החוטאים שאינם חוטאים אלא בהראות פני הטוב שיש במעשה ההוא, והוא מה שאמר המשורר באומרו נאם פשע לרשע בקרב לבי וגו' כי החליק אליו בעיניו וגו' (תהלים ל"ו). והכוונה כי הרשע מחליק לפניו דרכו הרעה להראות בה פני הטוב והנאות, וזה היה לו לשנוא למצוא עונו. כלומר שאין חפצו למצוא חובתו כשהוא מכווין אל החטא במה שהוא חטא, רק לסיבת דבר טוב. ולזה כל מה שהוא עושה מהרע, או שימנע מעשות טוב, יתלה אותו בסיבה נאותה מהטוב. כמו שיאמר אם אלוה מעות בריבית, או אבהל להון באי זה אופן, הנה יהיה לי ממון ליתן צדקה או למצוות אחרות. וכיוצא בו אם אחדל מהלמוד והדעת, אמנע מהיהירה והזדון וכדומה.

והוא אומר (שם) דברי פיו און ומרמה חדל להשכיל להטיב. יטעון שהרפיון והעצלה הנמצאים לו מהשכיל שהן להטיב עצמו ולהרחיקו מהפשעים אשר יפלו בהם החכמים. והנה על זה האופן, כי האיש החכם ההוא מלבד בדידותו, הוא גם כן מסכן. כי מצד שכל מנגדיו משתמשים בכליו, נמצא הוא שלול ושדוד מהן, ולא נמצאו כלי מלחמתו בידו ואין מסכנות גדולה מזו.

ועל עוצם הייאוש הנמצא בעניין כזה נאמר ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא. אמנם אע"פ שגזלו כלי מלחמתו, הנה חכמתו עמדה לו, אשר בה מילט את העיר ההיא. וזה בשיצא אליו זה המסכן ויאמר לו כמה טוב לנו להמליך עלינו מלך גדול ועצום כמוך, שאתה תכבד את העיר, ואתה משמרה, ואתה מנהיגה לפי חפצה ורצונה. ועתה אם יש את נפשך לבוא, הנה שעריה פתוחות לפניך. אך דע נא וראה, כי ביום כיבושך את העיר לא תיכון אתה ומלכותך. בוא וקרא בספר הזיכרונות אשר בידי מכמה מלכים גדולים כמוך שכבשוה, וכלן אבדו אותם ואת כל ממשלתם עמם לא נשאר אחד. והנה המלך ההוא כשישמע דבריו ויתאמתו אליו, א"א שלא ישמע ויחדל.

[כיצד להתחכם עם המלך הזקן והכסיל שבקרבתו]

ואלו הן הדברים האמתיים שראוי להתחכם בהם עם זה המלך הזקן והכסיל אשר בקרבנו, אשר הוא בונה עליו מצודים כי הנה העיר ושכניה כבר ייטיב להם בהווה בהתנהגם על תאוות העולם וחמדותיו אשר הוא חפץ בהם. והוא מה שירצוהו כל אנשיה באות נפשם הבהמית.

אבל יש לדעת התאוה ההווה ערבה ומתוקה בראשיתה, כי מרה תהיה באחרונה אשר א"א להימלט ממרירותה. ויזכור כמה עיירות ומדינות כמו אלה ספו תמו לסיבת השמעם לו ומלכם לפניהם ראשונה.

והנה אם אמרו עליו שהוא כסיל לא שמוהו חרש, ודאי ישמע ויחדל. והנה להיות עניין המשל הזה נכבד מאד וגדול בעיניו, אמר אחרי כן עמל הכסילים תיגענו אשר לא ידע ללכת אל עיר (קהלת י'). ירצה עמל אלו הכסילים הוא תלאה גדולה תייגע את החכם, אשר הזכירו ראשונה באומרו דברי פי חכם חן ושפתות כסיל תבלענו, והיה זה העמל יען לא ידע זה הכסיל וחבריו ללכת אל העיר הקרובה אשר דבר בה למעלה: עיר קטנה ואנשים בה מעט וגו'. שאם היה הולך לשם יראה איך ינצח המסכן החכם את המלך הגדול ישמע וייקח מוסר:

[סיכום: מיהו המנצח ומי המנוצח. מעמד השכל בעוברי עבירה]

הנה למדנו מכל זה אופן המלחמה הזאת ומערכותיה ודרך הנוצח בה והמנוצח. כי הנוצח הוא הגיבור באמת אשר אמרו עליו (אבות פ"ד) אי זהו גיבור הכובש את יצרו שנאמר טוב אך אפים מגיבור ומושל ברוחו מלוכד עיר (משלי ט"ז) והמנוצח הוא הנפתה אל הטענה שאינה הגונה לו, להישמע אליה בעת ההיא. ואוי לו ולרוע מזלו שלא שם לב אל ההיקש השכלי ההוא, אשר יערכו לו בדבר הפרטי ההוא, כי הוא הסיבה אשר שם מר למתוק ומתוק למר. כי על זה וכיוצא היה מתאונן ישעיהו על דרך האמת במאמר שזכרנו ראשונה, הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע (ישעיה ה') כי הם גוזרים על ההווה ואינם חוששים לעתיד, וכמ"ש האומרים ימהר יחישה מעשהו וגו' (שם), שיראה שהם לועגים וצוחקים ליום אחרון.

וגם מה שאז"ל אין אדם חוטא אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות (סוטה ג' א) לא כווננו שהוא שוטה ממש, אלא שנתערב בפעולתו צד שטות במה שאינו חושש אל הבא אחריו.

וגם מה שאמרו כל האומר דוד חטא וכו'. (שבת נ"ו ב) כווננו בו אחד משני דברים או שניהם: אם שיאמרו כי האומר שחטאו על האופן ההוא המפורסם מהחטא אינו אלא חוטא, לפי שיקיימו שהש"י נושא פני אהבה עצומה לפושעים פשעים גדולים כאלה. ואולם הראוי שנאמר בחטאו של דוד מה שאז"ל עליו כמו שכתבנו בשער ס"ג ובחטא שלמה ג"כ מה שאז"ל בקש לבנות ולא בנה וכיוצא (שם). או שיאמרו שכל החוטא ויתלה עצמו באנשים גדולים כאלה, לומר גם אלה חטאו ודי בהם התנצלות לאיש כמוני, אינו אלא

חוטא. כלומר לא יסור ממנו חטאתו בזה, כי חטא הרבים והנכבדים לא ימנע החטא מכל חוטא אי זה שיהיה. וכמ"ש אותה תינוקת לרבי יהושע לסטים כמותך כבשוה (עירובין נ"ג ב.).

והנה זה עניין נכון, ודי בו לביאור הקודם:

[מלחמה פנימית של החוטא וקרבתו]

ועתה אחר שנתבאר מה שהנחנו מקנותנו איש כשרון מעשיו במלחמת חובה וניצוח ולא באופן אחר הנה הנמשך הוא מבואר. והוא מה שחויב שהתורה האלוהית תכין ותזמין לפנינו כלי זיין בהם עולם ונושע והנה הנם ערוכות לה בפרשה הזאת בלי ספק. וזה כי אחרי שהשלימה עניין פקודת הלויים וסדר יישובן למקצעות המשכן וסדר דגלי השבטים לארבעת רבעיו אשר הוא עניין השער הקודם ואחר אשר צויה על הוצאת כל צרוע וכל זב וכל טמא נפש ממחניהם אשר הוא מצורף אליו נעתקה אל עניין המלחמה והניצוח הזה.

וסדרה ראשונה עניין הניצוחים בה הנשמעים אל הטענות המסודרות מהשכל בהשמעות הרצון אם בעניין חמדת הממון כמ"ש איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש היא והתוודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו (במדבר ה') כי אחר שלא עמד על נפשו ביום קרב יעמוד עליה אחרי שחטא ויתקן כל מה שאפשר בהשבת הגזלה ואיל הכפורים אשר יכפר בו עליו כמו שיבוא ואם בעניין התאוות הבשריות אשר הוא עוות שלא יוכל לתקן, כהולדת הממזרים.

[סוטה, נזיר וסוטה]

אמנם נתנה סדר נכון אלוהי להוציא האשה הנחשדת מידי ספק לפרסם זכותה אם היא נקייה, או פורענותה אם היא נטמאה כמו שיבוא. הנה אחרי כן גלתה אֶזְן אִנְשִׁיהָ וְהוֹדִיעָם כִּי הִסִּיבָה אֲשֶׁר אֵלֶיהָ נִפְלוּ אֱלוֹ וְהַדּוּמִים לָהֶם חֲלָלִים בְּמִלְחָמָה הַזֹּאת הֵייתָה כְּאֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ לִלְכֹת אֶל עִיר הַנִּיצוּחַ אֲשֶׁר זָכְרָנוּ רִאשׁוֹנָה, וְלֹא לִמְדוּ מִלֵּאכֶת הַפְּרִישׁוֹת לְהִלָּחֵם עִם הַשּׁוֹנֵא לְהַפִּילוּ לְפָנֶיהֶם.

ועין נואף וגו'. כי מהידוע שהגדולה שבתחבולות אשר בהם ינצחו את האויב היא ללחוץ אותו בהיתר לו דברי חמודותיו ולהפיל לו כל עץ טוב ולהכאיב כל חלקה טובה ולמעט ספוק מזונותיו כמו שיבוא בכתוב רמז זה באומרו כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה וגו'. ואמר בסוף רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית וכתר ובנית מצור על העיר אשר היא עושה עמך מלחמה עד רדתה (דברים כ') כי באמת על העיר הזאת ידבר כמו שיתבאר במקומו ב"ה:

וזה העניין בעצמו הוא צורך הצומות והפרישות מהדברים המענגים וההנזר מהמאכלים והמשקים המותרים כמו שנהגו בזה החסידים אנשי השם ואשר אמרו עליו כל היושב

בתענית נקרא קדוש (תענית י"א א) אשר להורות עליו סמך הנה פרשת הנזיר ואמר איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה' מין ושכר יזיר וגו'. למדה התורה דרך הניצוח במלחמה הזאת ונתנה בידנו חרב וחנית וכידון להרוג את האויב או להחליש כוחו ולהתישו כדי שלא יקום במשפט אשר אמרנו ראשונה ולא יעמוד על דעתו אלא שישמע אל עזת השכל ומשפטו אשר ע"י כן תושע העיר. והוא ענין מציאות הנדרים ותועלתם כמ"ש נדרים סייג לפרישות (אבות פ"ג) וזה כי כמו שהאיש הפקח הרואה בזמן הקציר התבואה בזול יכין אז לחמו ומאכלו לצורך הזמן אשר יפוחד שלא ימצא בו כמ"ש אוגר בקיץ בן משכיל (משלי י') ומי שאינו עושה כן הוא פחות בטבעו מהנמלה. כן האיש הנלבב חויב לשום עיניו על דרכיו, וכשירגיש בעצמו שאז לבבו שלם עמו ודעתו קרובה אל אלוהיו והוא מכיר במעשיו שאינם נאותים לפניו, והוא עומד ומתכוון על תיקונם, אל יבטח בעצמו כי כן יהיה לו תמיד אבל יחשוד בעיניו שמא למחר ישנה טעמו ולבבו לא כן עמו. וכמ"ש האל יתברך מי ייתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור מצוותי כל הימים (דברים ה'), ויתאבל על עצמו להביאו בכפל רסן נדר או שבועת האלוהים להתנהג על פי הסדר אשר יראה אליו חיובו בעת ובעונה ההיא, שהיא שעת הכושר אליו, והוא עצמו מה שהיישירתנו התורה האלוהית באומרה אשר יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה', אשר על ההישרה הזאת אמר דוד נר לרגלי דברך ואור וגו'. נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך (תהלים קי"ט) והתועלות הנמשכים מזה ביארם בכתובים הנמשכים כמו שביארתי בפרשת תצווה שער נ"א.

[הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין]

ואל ההישרה הזאת כווננו חז"ל באמרם המאמר ההוא שזכרנו ראשונה למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה וכו'. וזה שא"א לרואה סוטה בקלקולה שלא יפחד ולא ירך לבבו על חטאתיו הנסתרות והצפונות עם לבבו, ויאמר אוי מי יחיה משומו אל עין השקפתו עלי להיפרע ממני בסתר או בגלוי, כמו שעשה באשה הזאת אשר נתפרסם ניוולה לעיני השמש הזאת. ואינו מזרע אנשים מי שלא יהיה אז בשעת הכושר, ולזה הייתה העצה היעוצה שלא יעבור העת ההיא מבלי שיכין בה הצורך ההכרחי אליו לתקון נפשו, אבל שמיד יפרוש עצמו מן היין כי אחר שראה הנזק ההוא בא מתגבורת כוחות התאוה וסיעתם, הנה ראוי לשית אל לבו ולקחת מוסר להזיר עצמו מן היין ודוגמתו, ולהתרחק מכל הדברים המותרים להעמיד עצמו על הכרחי, כדי להתיש ולהחליש כוח הצורך שלא יקום במשפטו ולא ירשיע בהישפטו. כי הפורש עצמו מן היין ההוה, יזכה אל היין המשומר בענביו בסעודת לויתן, אשר כתבנו באיסור המאכלות שער ס' עיין עליו. והוא עצמו כוונת מי שאמר כל היושב בתענית נקרא קדוש. וכמו שביארו אחר כך התם בדמסאב נפשיה כמו שביארנו המאמרים ההם בפרשת קדושים שער ס"ה.

אמנם התחבולה הגדולה הזאת הוא מיוסדת על מה שאמרו בריש גמ' מציעא (ה ב) אע"ג דחשיד איניש אממונא, לא חשיד אשבועתה. שחזקה היא על כל אדם שבכל דבר של פרישות, אשר ידור כן יעשה.

[הספקות העולים בפרשות מעילה סוטה ונזיר]

ואחר שהקדמנו זה נבוא אל ביאור אלו השלש פרשיות, רצוני פרשת מעילה. ופרשת סוטה. ופרשת נזיר. בשנתעורר תחילה אל הספקות הנופלות בהן כמנהג:

א. מה טעם חזרת פרשת מעילה בכאן ואף כי חודשו בה עניינים ממה שנאמרו בפרשה עדיין יש לדעת טעם החלוק בה כי היה לו לכתבם במקום אחר. ועוד שנזכר בה וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל וגו':

ב. ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה והביא האיש וגו'. וכן אמר בסוף זאת תורת הקנאות אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה. והלא בשום אחת מאלו ההנחות אין משקין אותה כי אם הוא ידוע שנטמאה או שלא נטמאה אין שם מקום לבדיקה זו.

והנה **רש"י** ז"ל נזהר נשמר מזה בשני המקומות, ובתחילה אמר או עבר עליו כלומר או התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם נטמאה אם לאו. ובסוף אמר או איש כמו או נודע כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד וכו'.

והנה אין פירושים אלו מחוורין בלשון הכתובים. ועוד, מה טעם והעמידה לפני ה' והעמיד הכהן את האשה לפני ה' יספיק, בשיאמר שיעמידה לפני הכהן הגדול ויעשה כמשפט. ומה טעם מנחת קנאות שאז"ל שתי קנאות קנאת הקב"ה וקנאת הבעל (במד"ר פ"ט). ועוד התייחדות הדיבור כל זה השיעור בשבועת האלה יתן ה' אותך וגו'. בתת ה' את ירכך וגו'. וחזרת מאמר והשביע הכהן את האשה שהוא נראה מיותר ומאמר ואמרה האשה אמן אמן. ועוד אחר השלמת כל העניין חוזר לומר ונקה האיש מעון, והאשה היא תשא את עוונה, שגם כן נראין דברי מותר והדרשה תידרש:

ג. בפרשת הנזיר מהפלגת פרטי האסור מיין ושכר יזיר חומץ יין וגו'. וכל משרת ענבים וגו'. וענבים לחים וגו'. מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל כי יראה שיספיק בזה האחרון לכלול את כולם.

ועוד שבאו בעניין פעמים כל ימי נזרו מכל אשר יעשה וגו' כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא כל ימי נזרו קדש הוא לה' היה ראוי שימשכו כל הדינין על מאמר כל ימי נזרו הראשון.

ואחר זיכרון אלו הספקות נשוב אל הביאור:

איש או אשה כי יעשו וגו'. אע"פ שכתוב העניין הזה בפרשת ויקרא לעניין סדר הקרבנות, (א) כיוון חזרתה בכאן לחידוש דיניה ללמד על הכוונה הנכבדת אשר היינו עליה מהלימוד והזירוז לעמוד במערכת מלחמתנו כמו שקדם.

ויאמר עתה ראה כי איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' וכחש בעמיתו בפיקדון או בתשומת יד או בגזל וגו' או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטוא בהנה כמוזכר שם, הנה כבר נפלה הנפש ההיא באשמה רבה אשר היא קשת התיקון. כי הנה הוא צריך שתשוב הנפש ההיא מרעתה שהיא קשה לפרוש אחר שקלקלה.

ועוד צריך שיתוודו החוטאים את חטאתם אשר עשו ושישיבו כסף אשם בראשו. ועוד חמשיתו, ונתן לאשר אשם לו. וכדי בזיון. ולא עוד אלא שאם מת האיש צריך לחזור אחר גואליו ויש בזה פרסום. ואם אין לאיש גואל להשיב האשם הנה לא יפטר בזה כי הוא חייב להשיבו אל הכהן ולהודיעו את חטאו אשר גזל ואשר נשבע עליו לשקר וכל זה הוא חייב לשלם מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו. והכוונה בכל זה לזרז ולהורות כמה יש לו לאדם להשתדל כדי שלא להיות ניצוח במלחמה הזאת כי בזה הוא ניצול מכמה צער וחרפה ששיגו אותו כאשר יחטא בהנה.

והנה אחר זה (א) נתן הסיבה להשבת האשם אל הכהן כאשר אין לאיש גואל ואמר וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן לו יהיה. ירצה כי מסתמא ראוי להיות לו כי הוא מזומן מאד שיבוא לידו ע"י בעליו אם היה בידו לפי שדעת הכול קרובה להרים תרומת כסף ולהקדיש אל הכהן. ואחר שאיש את קודשיו לו יהיה, כלומר שהוא רשאי לתתם למי שירצה שטובת הנאה לבעלים, הנה האיש אשר ייתן לכהן לו יהיה ולכן זה האשם אשר אין לו גואל, נראה כמי שהקדישוהו הבעלים אל הכהן ולו יהיה. וזה נראה נכון לפי יישוב הכתובים ולפי הכוונה. אמנם מה שאמרו חז"ל במדרשות הנו נזכר בפירושי הראשונים ז"ל.

והנה אחר שזכר הגנאי והצער המשיג כל איש ואשה החוטאים בחמדת הממונות על הדרך הנזכר נעתק לזכור הגנאי והדופי והרעה אשר ימצא האשה החוטאת בתאוות הבשריות כי על ידה ישיגו ג"כ לחוטא עמה כפי קבלת חז"ל (סוטה כ"ח א). ואמר איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל ושכב איש אותה ועבר עליו וגו'.

(ב) הנה התורה האלוהית סדרה זה העניין הנפלא, אשר בו יתברר עוון האשה כאשר ישכב איש אותה שכבת זרע מבלעדי אישה ונעלם ממנו בלי אונס או לברר זכותה כאשר תעבר עליו רוח קנאה וקנא אותה והיא לא נטמאה. ושיעור הכתובים ויישובן על נכון כך הוא: איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל ושכב איש אותה שכבת זרע, ונעלם מעיני אישה והיא לא נתפשה, ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו על זה המעל אשר מעלה

בו; או איש אשר עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה, והביא האיש את אשתו וגו'. כי כל אחד משני העניינים האלה הם מתבררים בהבאה זאת. והוא מה שאמר בסוף והשקה את המים, והייתה אם נטמאה ותמעול מעל באישה ובאו בה המים המאררים למרים וצבתה בטנה וגו', ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא, וניקתה ונזרעה זרע. יאמר כי כאשר תהיה הקנאה על דבר עבירה תיענש, וכאשר תהיה על חשד בעלמא תנקה ותקבל שכר.

(ב) והוא מה שאמר בסוף, זאת תורת הקנאות אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה או איש אשר תעבור עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והעמיד וגו'. שיראה שזאת היא תורת שני מיני קנאות אלו, אם כשיעמיד אותה לפני ה' לברר ולפרסם חטאתה כאשר נטמאה, או לברר זכותה כאשר לא היה שם רק הקנאה לבד.

והנה עם זה הוא מיושב כהוגן, ואין צריך לתיקוני **רש"י** ז"ל. ויהיה איש או אשה כמשמעו כמו שהוא ג"כ או נודע (שמות כ"א) כמו שביארנו במקומו.

והנה ה**רלב"ג** ז"ל טרח לישוב אלו הכתובים בדברים שאינן מחוורין, יבוקש מספרו. אמנם בעניין עמידתה לפני ה' והשביע אותה הכהן על האופן ההוא שזכרנו יראה שיש בו השקפה נאותה מאד. וזה כי לפי שמעילת האשה בחטא היה אפשר שתהיה ע"פ אחת משתי מידות:

אם שתהיה נואפת בעצם וחוטאת לה' במקרה, וזה יהיה כאשר תחפוץ ותרצה אל תענוג הניאוף לא אל החטא לה'.

או ההפך, שתהיה הכוונה אל החטא כחוטאים להכעיס. או שחושבת לית דין ולית דיין. וכבר נתבאר שתואר כל מעשה הוא לפי תכליתו כאשר נתבאר זה שער מ"ב.

והנה כאשר היה חטא האשה על העניין הראשון, יאמר עליה שמעלה מעל בבעלה שלא נתקרה דעתה בו, ונתנה עיניה ולבה בזולתו. אבל לא מעלה מעל בעצם באל יתעלה המצווה על הטהרה והנקיות, כי לא הייתה כוונתה להכעיסו אלא שנכבשה מתגבורת התאוה. וכאשר תהיה על זה האופן מהחטא, יספיק בשתענש בהוציאה מבעלה בלא כתובה כאחת הנבלות.

אמנם כאשר תכוון אל החטא כנזכר, הנה אז יאמר עליה שמעלה מעל בה', והיא חייבת עונש גדול. והנה הדבר אשר יתברר בו באיזה אופן מאלו חטאה, הוא שיבואו עליה בעניין נורא ומאיים מאוד, כי אם יש מורא שמים על ראשה ודאי תפחד ותירתע מדין שמים המעותד לבא על החטאים בנפשותם.

(ב) ולזה מה שציוה להעמידה לפני ה' ולמחות השם הנכתב בקדושה במים לפנייה, ולהשביעה בשבועת האלה בהזכיר עליה את השם הנכבד והנורא באלתה פעמים, לאמור יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפול ירך, ואמרה האשה אמן אמן. כי ודאי

אם חוטאת אל בעלה לבד, לא אל השם כמו שאמרנו, יהיה מורא שם שמים עליה ותתאיים ותודה, כי ידעה כי לא ינקה ה' את אשר ישא וגו' (שם כ'). ותצא מבעלה ונקה האיש מעון.

אמנם אם היה חטאה לשמים, ע"ז לא תחוש ולא תפחד, כי לא חטאה עד שנכנסה בה רוח מינות והתפקרות, (ב) הנה אז יחברו בה שתי קנאות: קנאת ה' וקנאת הבעל, ותמות במיתה המנוולת ההיא אשר יושלמו בה שני עניינים: הפרשת האיש מהעוון, וקבלת עונשה הראוי אליה. כמו שאמר ונקה האיש מעון, והאשה ההיא תישא את עונה.

[מי סוטה – פלא גדול וקדושה נפלאה לישראל]

והנה היה העניין הזה פלא גדול וקדושה נפלאה קדש הש"י האומה הזאת בה מיתר העמים כדי שתמצא בהם הטהרה והנקיות והכשר היחסים והמשפחות, עד שיהיו ראויים לשרות עליהם שכינה כמו שנזכר בשער הקודם. והיה הנס הזה מתמיד ביניהם כל זמן שהיו זכאים לקבלו.

אמנם כשרבו הנואפים בטלו מי סוטה (סוטה מ"ז א). כי איך יהיה נוהג זה הפלא משום מחיקת השם על המים, ויבואו המים ההם למרים בפי האשה החוטאת, ויבואו בה לצבות בטן ולנפול ירך, מבלי שיהיו זכאין לכך.

והנה ה**ראב"ע** ז"ל כתב כי מלת מי סמוכה, ומלת המרים תואר השם. וא"כ סודו ידוע ע"כ. וה**רמב"ן** ז"ל כתב עליו: ואינו נכון לי, בעבור שאמר ובאו בה המים המאררים למרים, יראה שאם כן היה ראוי שיאמר ובאו בה המים המרים למאררים, כמו שכתב ראשונה.

והנה אחר שסודו של ה**ראב"ע** ז"ל מפורש בגמרא, שהכהן היה נותן במים דבר מר, למה נסרב בדבריהם כי לא נתמעט הנה בזה שיהיה המים המרים האלו מרים ומאררים בגוף הארורה החוטאת. ואם טהורה היא, יהיה בפיה כדבש למתוק ולכל בשרה מרפא. ויתכן שיעשו כן כדי שיראה בעיניה הדבר המר לפניה, ולא תתייאש מהפורענות.

מ"מ נתבאר מפרשה זאת הרעה אשר תמצא אל האשה החוטאת, ואע"פ שלא חטאה, אם הביאה עצמה לידי חשד ישיגה צער ובזיון אשר לפי זה צריכה הזירוז וההנזר מן הפעולות הכעורות או הדומות להם, כדי שלא להיות ניצוחה במלחמה זו כמו שאמרנו.

[פרשת הנזיר]

והנה אחר שזכרה שתי פרשיות אלו נעתק אל פרשת נזיר ללמד בני יהודה וישראל קשת וחצים לבוא לעזרת ה' בגיבורים ולהחליש והתיש כוח הצר הצורר אשר לא תקום עמו ביום קרב כאשר אמרו הרואה סוטה בניוולה יפריש עצמו מן היין וכאשר פירשנו:

כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה' מיין וגו':

כבר דרשו הכתובים האלו בספרי (פרשת נשא) מיין ושכר יזיר לעשות יין מצווה כיון רשות לפי שנאמר ואכלת לפני ה' אלוהיך במקום אשר יבחר וגו' (דברים י"ד). ושכר והלא יין הוא שכר ושכר הוא יין אלא שדברה תורה בשתי לשונות. כיוצא בדבר שחיטה זביחה קמיצה הרמה שפלה או עמוקה אות או מופת. ויש אומרים להביא את החי ואת המזוג מדכתב ונסכו יין (במדבר כ"ח) מחומץ יין לפי שהחמיץ לא פקע איסוריה מיניה. וכל משרת ענבים להביא נותן טעם ומכאן לכל האיסורין שבתורה. וענבים שבא מק"ו אם חייב על היוצא מן הפרי אינו חייב על הפרי עצמו אלא שאין עונשין מן הדין. מכל אשר יעשה מגפן היין וגו'. בא ללמד שאם אכל כזית מכלן לוקה מכלן ללמד לכל איסורין שבתורה:

[משמעויות נוספות לפרשת הנזיר]

ואם שכל אלו משפטי ה' אמת כמוזכר בארוכה במדרש הנזכר ובזולתו מדברי חכמי האמת אשר לא נסור מהם ימין ושמאל לעניין מעשה מ"מ לעניין חקירה ודרישה לא נסור לבבנו מהשכיל בד' עניינים אלו אשר הבדילה אותם התורה במספרם וכ"ש במה שפירשה המספר הזה אחרי כן אחד לאחד בארבעה פסוקים רצופין אשר תחילת ארבעתן כל ימי כל ימי כאשר זכרנו.

ד כל ימי נזרו מפל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד-ג לא יאכל :

ה כל-ימי נזרו תער לא-יעבר על-ראשו

עד-מלאת הימם אשר-יזיר לה' קדש יהיה גדל פגע שער ראשו :

ו כל-ימי הזירו לה' על-נפש מת לא יבא :

ז לאביו ולאמו ולאחיו ולאחותו לא-יטמא להם במתם כי נזר אלהיו על-ראשו :

ח כל ימי נזרו קדש הוא לה' :

ולזה אני אומר שכוונת התורה בזה להרחיק אותנו ולהזהירנו מן הדרכים הרעים המפורסמים אשר ידחו אותנו משלמותנו אשר אל ההשמר מהן ולהזדרז בשמירתן, אנו צריכין לחגור איש כלי מלחמתו ולהיות לבן חיל כמו שהכוח. ומהידוע כי היין והשכר בכל התורה כלה הם משל וכנוי אל שיבוש המעשים ובלבול הדעות כמו שנתבאר אצל יין ושכר אל תשת וגו' (ויקרא י') וזולתו. וזה מה שיחייבהו הדעת בעניין הנזיר, ולזה חויב כל בעל שכל לתת אל לבו רוב האזהרות ומותר הכתובים הבאים לפי הפשט, שלא יהו כפל עניין במלות שונות. וזה כי שכרות השיבוש וההפסד המשבש והמבלבל מעשיו ודעותיו הוא על ד' פנים.

(ג) האחד והוא הגדול שבכולן, העדר ההגבלה בכל מעשיו אשר איננו מבחין בין מאכל מותר לאסור ובין ממונו לממון חברו או אשתו ועבדו ואמתו כי בכל אשר יפנה ירשיע בלי שום רסן והגבלה כלל כעניין הכת היותר מקולקלת שכתבנו אצל הלוח הלכו העצים בפרשת נח שער י"ב.

ולפי שזו היא על תכלית השכרות והבלבול רמז אליו באומרו מיין ושכר יזיר כי ראוי להזיר עצמו ולהתרחק מאד מעוצם היין הזה ותקפו אשר לא יותן בו מים ולא שום עירוב שהוא מערבב את הדעת לגמרי וע"ד שאמרו לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב (פסחים מ' ב).

והדרך הב' הוא היותו מלומד או מורגל על הגבלה מה במעשיו אבל היא משובשת ונפסדת כמו שהיו רוב הנימוסים מהדתות האנושיות אשר אליהם רמזו באומרם כדי שלא יינק במקום הטינופת (ברכות י' א) כמו שכתב' בשער ו': ומהעניין ההוא היה חטאם של אנשי סדום הרעים והחטאים שקיימו וקבלו עליהם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם כאשר כתבנו במקומו. ואל מין השיבוש הזה המוגבל אמר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה כי כמו שיש לו להתרחק משכרות היין העצום הנזכר כך יש לו ליזהר שלא יקנה דעות ומידות משובשות אף כי יהיו מוגבלות הגבלה מה כמו שקלקול החומץ הוא יין נפסד אבל עניין מוגבל בהגבלה ההיא שהוא עליו לפי ענינו.

והדרך הג' הוא שבוש הדעות והסברות בדרך למדו בעיון החכמה והתורה אשר בו ישתף העניינים המושכלים הפשוטים בחומריים ויבא לידי טעות וכפירה במציאות הנפשות האנושיות ובסוף תכליתן והצלחתן כמו שנפל בזה כת צדוק וביתוס (אבות דר"נ פ"ה) והדומים אשר על זה אמר וכל משרת ענבים לא ישתה כי כן הוא עניין צירוף ושתוף היין עם זולתו מהדברים הכשרים לנזיר כמ"ש נזיר ששרה פתו ביין (נזיר ל"ז א) ומזה העניין או קרוב אליו אמרו (במ"ר פט"ו) ויחזו את האלוהים ויאכלו וישתו (שמות כ"ד) כאדם שנושך בפתו ומדבר עם המלך.

והדרך הד' הוא המסוכן שבכולם והוא שבוש המחשבה והפסד הדעת באמונתו באל יתעלה שמץ דבר מהדברים הפוסלים בה בדרך שיהא לו צד מינות כעניין כל המינים והאפיקורסים אשר נתנו תפילה באלהותו יתעלה או שנמשך אחריהם בדעת מהכלל.

ועל זה אמר וענבים לחים ויבשים לא יאכל, כי הענבים אל היין הם במדרגת המחשבה אל המעשה ומק"ו הם נאסרין. ואמר לחים על המחשבות וההרהורים שהם קרובים לצאת אל הפועל כענבים הללו שבנקל נוציא מהם המשקה ויבשים על שאינן קרובות כל כך או כמו שאמרו במדרש, להביא את הבוסר (במ"ר פ"י) כי ודאי כן ימצאו במחשבות האדם בכמו אלו העניינים דעות בלתי שלמות אשר אינם מבושלות כל צרכן ולזה אמר שמחשבת שכרות כלל לחה ויבשה לא יהיה בו:

והנה לפי שהתחלפות העניינים האלה ארבעתן על הרוב יבאו או יופיעו על האדם בזה אחר זה בהמשך זמן שני חייו.

כי מיד בנעורים קופץ עליו **העניין הראשון** והוא תגבורת התאוות ושלוח המעשים הבלתי מוגבלים בכלל שלזה ראוי שיאמר לא ברוח ה' (מלכים א' י"ט). והכוונה שהאדם בהיותו על זה האופן מההשתבש כהשתבשות הרוחות א"א להיותו דבק לאלוהיו כי אין ה' בקרב האיש אשר כל מעשיו יהיו אל מקום אשר יהיה שמה הרוח ללכת מבלי שום הגבלה כלל. ואחריו ימשך לו **העניין השני** והוא ההגבלה המשובשת במעשיו כי ירצה להגביל עצמו ולצמצם מעשיו ולא נסה כדרך המתחילין בדברים כי על זה אמר ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' (שם) והוא עצמו ענין התנועות המוגבלות בשיבוש.

ואחריו בבא השער לה' אל דרכי הלמוד והעיון הוא ממשמש ובא עליו **הדרך הג'** והוא שבוש הדעות אשר בהם יקדיח תבשילו בתוכו כי לזה יאמר ואחר הרעש אש לא באש ה'. ואחריו בימי הזקנה הוא בא לידי הצורך הנפלא להיזהר **מהדרך הרביעי** והוא תכלית ההזהר במחשבות האלוהיות, כי על כן יאמר קול דממה דקה כי הוא מורה על ביטול העיונים ויושרן.

ועם זה כבר נגלה אליו הכבוד שנאמר ויהי כשמוע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה והנה אליו קול ויאמר לו מה לך פה אליהו (שם) ובפרשת שטים דברנו בזה מה שיאות לפי ענינו.

(ג) לזה מה שבאו הד' פסוקים שזכרנו בזה אחר זה שכל אחד מהם יתחיל כל ימי וגו' להזהיר אותו בכוח נזירותו על ארבעה זמנים אלו הנמשכים אליו בזה אחר זה.

ועל הראשון אמר כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל הנה הרחיקו לגמרי מרוח השטות והבלבול המורגל לבא מימי הנערות מין שכרות הטבע ורתיחתו. ואמר מחרצנים ועד זג להזהיר על הנסתרות והנגלות כמ"ש בדרש החרצנים אלו החיצונים והזגין אלו הפנימיים דברי רבי יהודה, ר' יוחנן אומר שלא תטעה בזוג של בהמה החיצון זוג הפנימי ענבל (נזיר ל"ד ב).

ועל השני הבא אחריו אמר כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו עד מלאת הימים אשר יזיר לה' קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו הרי שזירזו והודיעו שאין השלמת תיקון הנזיר בהיותו על אי זו הגבלה שתזמן בעניינו כי אם באותה ששיער אותה אליו מהרחקת העניינים המדומים דוגמת אומרו קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו שיהיו קווצותיו תלתלים ומסודרים.

ועל הג' הנמשך אליו אמר כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם במותם כי נזר אלוהיו על ראשו יאמר כי בבא השער לה' להשכיל ולהבין בתורה ובחכמה לא ישתף עניני הנפש עם עניני הגוף ויגזור עליהם גזירה אחת אין יתרון לזה על זה כמות זה כן מות זה ולא יטמא במחשבות אלו במה שיראה במיתת אביו

ואמו ויתר קרוביו וכי ודאי נזר אלוהיו על ראשו והוא נשמת חיים שכלית אשר נפח באפיו בו יישאר לעד.

והנה על הרביעי הבא בסוף אמר כל ימי נזרו קדוש הוא לה' והוא שלמות הדעת ואמתות האמונה אשר עליה יחיה האדם, כי הוא עיקר הכול ותכליתו. וכל האזהרות הקודמות הן בעבורה כמו שאמר הכתוב וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב'). והכוונה כי עקר שלמות האדם וחיותו הוא באמונתו, עד שכבר אפשר שלא יושלמו לו שאר העניינים יחיה בה, מה שא"ל לחיות אם יחסר באמונה ויושלם בהם. וכמה גדולים חטאו בדברים פרטיים וחיו על אמונתם, וכבר הליץ המשורר על בני הגלות: כל זאת באתנו ולא שכחנו וגו' לא נסוג אחר לבנו ותט אשורנו מני אורחך (תלים מ"ד). ירצה אע"פ שנטתה אשורנו מני אורחך לפעמים, הנה לא נסוג אחר לבנו באמונתנו. והוא עצמו מה שירצה אם שכחנו שם אלוהינו אע"פ שלפעמים פירשנו כפינו לאל זר על דרך שאמר ועבדתם שם אלוהים אחרים (דברים ד'). מה שלא היה מליץ עליהם כן אם היה העניין בהיפוך.

[פירוש סמלי של שמשון ודלילה]

זה הדבר בעצמו אחר שירמזוהו הכתובים (שופטים י"ז) במעשה שמשון נזיר ה' עם דלילה אשתו שלא נכתבו הדברים ההמה רק לצרף מהם הדברים הללו שאם לא כן מאי דהוה הוה וגם כי לא לכבוד הוא לו וליתר הנזירים.

ונניח שיהיה שמשון רמז אל כל אדם ודלילה אשתו אל החמר הרע הנפסד המדלדל כוחו וגבורתו וכמו שאמר למה נקרא שמה דלילה שדלדלה את לבו ודלדלה את רוחו ודלדלה את כוחו (סוטה ט' ב) והייתה שאלת וחקירת השטן ויצר הרע אליו במה יסור כוחו ממנו מאלו הארבעה עניינים שאמרנו.

והנה על העניין הראשון אמר שאם יאסרוהו בשבעה יתרים לחים אשר לא חורבו רמז אל ריבוי הלחיות המותרות שבנערות שהם מקשרין השלמות ואוסרין אותו ומבלבלין את רוחו בשיבוש המעשים הבלתי מוגבלין שעם זה יחלה וימות להיות כאחד האדם שאינו בעל ברית לאלוהים ויבוקש הדבר ולא נמצא שנאמר וינתק את היתרים כהנתק פתיל הנעורת בהריחו אש ולא נודע כוחו לומר שאע"פ שיהיה האדם משובש על זה האופן הנה אינו מחויב שיפסד בזה בעוד ראש נזרו קיים באמונתו.

והנה על העניין השני נאמר שאם יאסר בעבותים חדשים אשר לא יעשה בהם מלאכה שיוסר כוחו וכו' (שם). והוא רמז נכבד אל המעשים החדשים הבלתי שלמים אשר לא באו עדין לכלל מלאכה גמורה רק הם על דרך ההגבלה המשובשת כמו שאמרנו. ואמר הכתוב שאסרוהו בהם אמנם נאמר וינתקם מעל זרועותיו כחוט.

אמנם על העניין השלישי אמר אם תארגי את שבע מחלפות ראשי עם המסכת והוא רמז קרוב אל הסתבכות הדעת ובלבולו בעיוניו אשר הם הרהורי ראשו ומחלפותיו שהם מעורבים ומסובכים עם מסכת בלבול שכרותו.

אמנם נאמר ויקץ משנתו וייסע את יתד הארג ואת המסכת לומר שאף על פי שיהיה לו כן כאשר יקיץ משנתו יכוון מושכליו עם אמונתו ויוכל להתקיים. אמנם כאשר נגע בראש נזרו ואמר נזיר אלוהים אני מבטן אמי אם גילחתי וסר ממני כוחי וחלייתי והייתי כאחד האדם הנה אז כאשר גולח שם נפל שדוד כי טמא ראש נזרו והוא מה שרצינו אליו.

והנה בזה ג"כ רמז נפלא למה שהוא מבואר כי כל עוד שירגיל עצמו באלו הדברים יוסר כוחו ממנו ויהיה אליו יותר קשה העמידה על עמדו. כי בראשונה לא נודע כוחו, ובשנית כבר היה כחוט, ובשלישית כבר הוצרך להתחזק להסיע את יתד הארג, וכן בכל כיוצא מאלו הדברים. הנה שכבר נתבאר כמה זרזנו האל יתעלה בכל אלה העניינים הכוללים כל כתות האנשים והנמשכים בכל חיי האדם אשר בהם הכין לנו כלי קרב להתחזק במלחמתנו ולהפיל אויבנו לפנינו כי על כן השיא לנו עצה טובה בעניין הנזירות הלזה הכולל הכול והמועיל לכל וכמו שאמר הכתוב ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים (עמוס ב'). והנה כאשר היו הנזירים על אופן אחר ועל כוונות מתחלפות לאלוהיהם נזירים בשם לבד לא בעצם הנזירות.

ובמסכת נדרים (ט' ב')

תניא שמעון הצדיק אומר מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד. שמעשה באחד שבא לפני מן הדרום וראיתיו יפה עיניים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים אמרתי לו מה ראית להשחית שערך זה נאה אמר לי רועה הייתי לאבא בעירי והלכתי לשאוב מים מן המעין ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז יצרי עלי ובקש לטרד אותי מן העולם אמרתי לו רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך מי שעתיד להיות רמה ותולעה העבודה שאגלחך לשמים מיד עמדתי וחמדתי ונשקתיו על ראשו אמרתי לו בני ירבו כמותך נודרי נזירות בישראל עליך הכתוב אומר איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה'.

הנה נתבאר מהמאמר הזה כללות מה שאמרנו מתועלת הנדרים וההפלאות באלו העניינים. כי הנה הבחור הנחמד הלזה מלחמות השם הוא נלחם ומערכותיו נצבות זו לעומת זו. וכאשר שלח ידו ולקח כלי המלחמה אשר נתן ה' בידו מיד נצח ויפול אויביו לפניו, כמו שאמר מה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך מי שעתיד להיות וכו' העבודה שאגלחך לשמים.

ולזה חמדו ונשקו והתפלל שירבו כמותו נודרי נזירות בישראל שהוא ודאי נזירות לשמו לא כמו שאר הנזירים שלא היה אוכל מקרבנם כדאיתא במדרש בעי ר' מונה למה לא היה

שמעון הצדיק אוכל אשם נזיר, משום דסבר בני אדם מתוך הקפדה הם נודרים ולפיכך סופן ללקות. וכיון שהוא תוהה, נעשו קרבנותיו כשוחט חולין בעזרה. וזה מתוך יישוב הדעת נדר, ופיו ולבו שווין (במ"ר פ"י).

והכי איתא נמי בגמרא (נדרים שם) והנה על זה האופן הוא לבדו אשר יצדק עליו מאמר אשר ידור כן יעשה שבזה הנודר והמעשה הם שווים ועל זה העניין בעצמו בצביונו ובקומתו ימליצהו יפה הכתוב החותם תורת הנזיר הזה, אשר הוא קשה הביאור לפי פשוטו. אמר וזאת תורת הנזיר אשר ידור קרבנו לה' על נזרו, מלבד אשר תשיג ידו כפי נדרו אשר ידור כן יעשה על תורת נזרו.

יאמר כי זאת התחבולה וההמצאה שאמרנו היא תורת הנזיר אשר ידור כי הנדרים הם כלי קרב בידו לעשות מלחמתו כי על ידם תשלום קרבנו אל ה' על נזרו מלבד מה שתשיג ידו מהכושר וכבישת יצרו זולתו, כי כפי נדרו אשר ידור כן יעשה על תורת נזרו ולא יגרע חקו, כי חזקה שאין אדם עובר על שבועתו כאשר אמרנו ראשונה.

והנה באמת כאשר תשיג יד הנודר לנדר על פי הדברים האלה, ויעשה כפי נדרו אשר ידור, כן ימלא ה' את דברו עמו לצוות אתו את ברכתו באסמיו ובכל משלח ידיו, ויהי משכרתו שלמה מעם ה' אלוהי ישראל אשר בא להינזר לשמו ולשמוע בקולו להביא עליו את אשר כוון עליו בעת יצירתו וכוונת תכליתו.

וזה שיעור מה שרצינו אליו בזה השער:

עקידת יצחק במדבר שער עד (פרשת נשא)

יבאר כי השלום הוא חוט של חסד החורז הנמצאות ומעמידן.

ויבאר תועלת זאת הברכה וסגולותיה.

כה תברכו את בני ישראל. יברכך. יאר. ישא

במדרש (במ"ר פ' י"ב):

אמר ר' יהודה בר' סימון: ביום שהוקם המשכן נכנס משה בו, והיה שומע קול הדר קול נאה קול משובח. אמר אשמעה מה ידבר האל ה' (תהלים פ"ה ט). למה שעד שלא הוקם המשכן היה תחרות בין הקב"ה ובין ישראל מפני מעשה העגל. אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה, שלום אני מדבר. שהרי אין בלבי על בני כלום, שנאמר כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו (שם). באותו שעה שמח משה ואמר, אך קרוב ליראיו ישעו לשכון כבוד בארצנו (שם).

אמר ר' יהושע בן לוי: מה לנו לספר תהלים, שהרי אין הפרשה חסרה כלום, מה כתוב למעלה מהעניין: יישא ה' פניו אליך וישם לך שלום:

[מהו שלום?]

הנה לשלום יאמרו ההמוניים שהוא הסכמה בין הכתות המתקוטטות תחלה כאומרם ז"ל עמון ומואב עשו שלום ביניהם (סנהדרין ק"ה א) וכדומה. והנה באמת לא הכירו את יופיו ולא דברו בשבחו, שאז יהיה השלום אצלם כעניין הבושה שאמר החכם עליה שאינה מעלה, לפי שאינה באה אלא אחר חטא קודם. וכמו שאמר הכתוב כבושת גנב כי ימצא (ירמיה ב'). ולכן לא שבחוה כי אם בנערים שמדרכן לחיות חיי ההפעלות. וכן השלום לדבריהם יורה על קטטה ומריבה קודמת, שאין סירכא בלא נקב והרי הוא מגונה.

אבל האמת שאין מתנאי השלום שיהא שם מצות או קטטה קודמת. אולם ענינו הוא מה שימנעם, לפי שהשלום הוא טוב משותף הכרחי בין האישים הצריכים חיבור ודיבוק. והנה הוא אצלם כחוט הכסף או הזהב וזולתם אשר בו יתחרזו הרבה מאבני האקדח וכיוצא להעמיד מצב כל החלקים ההם על תוכן החרוז ההוא הכוללי ותיקון צורתו וצביונו, כי על כן נקרא ה' שלום - שהשלום שלו, כי הוא ית' הקושר העולמות כולן ומקיימן על צורתן ומצבן בצביון ובקומתן, כי על כן נקרא (דניאל י"ב) חיי העולם, כמו שכתב הרב **המורה פ'** ע"א (ח"א ופ' ע"ב). והכתוב אמר הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם, ואתה מחיה את כולם (נחמי' ט'), כמו שכתבנו בשער ס"ח.

והנה כאשר היה עניין העולם בכללו על שלמותו, הנה היה החי ההוא בשלום ובמישור, כי החוט המקשר והמחזיק כל החלקים ומיסב תועלתם אל הטוב הכוללי, הוא קיים ועומד, ובקיומו יעמד חי ולא יקרהו פגע חלקי או כללי, רק בניתוק החוט ההוא או חלק מחלקיו, כמו שהוא העניין כולו באיש הפרטי. כיצד, בטלו הטוחנות כבר נתק החוט המקשר במקום ההוא החלקי. חשכו הרואות כבר נתק חוט אחר יפה הימנו. נפל רפיון באחד מאיבריו, הרי נתקו שנים או שלשה חוטים או יותר. ואם נפסקו כל חוטיו או רובם - כבר מת החי ההוא ונפסד לגמרי. ועל זה העניין הוטל זה השם בבעלי חיים כמ"ש את שלום אחיך ואת שלום הצאן (בראשית ל"ז). שהרי אישי הצאן אינם בעלי הסכמה זה עם זה, רק טוב המצב והבריאות אשר לכל אחד מהם בעצמו, הנה הוא שלומם וטובתם. וכאשר ייפסד בחלק או בכל, שלומם בטל. כמו שעל כיוצא בזה באיש האדם, נאמר אין שלום בעצמי מפני חטאתי (תהלים ל"ח). ובהפסד הכוללי נאמר, עד אשר לא ירתק חבל הכסף וגו' (קהלת י"ב). ולא עוד אלא שאפילו בעניינים שאינם גוף אחד בעל מצב, ולא הרבה גופים, נאמר הלשון הזה, כמו שאמר (ש"ב י"א) וישאל דוד לשלום יואב ולשלום העם ולשלום המלחמה. כי מי נתן שלום במלחמה. אלא שזכר שלשה העניינים יחד. כי שלום יואב הוא

טוב מצב האיש בבחינת חלקיו. ושלוש העם בבחינת הסכמת אישיו. ושלוש המלחמה הוא העניין המעמיד כל דבר מאי זה מין שיהיה.

נמצא שהשלוש הוא הטבע המעמיד חלקי הנמצא, באופן שהנמצא הוא ימצא על מהותו ובהעלותו ייפרד ויפסד.

ובבחינה זאת כבר צדקו קצת בשאמרו שכל הויה הוא חיבור וקבוץ, וההפסד פירוד ופירוק. וכמו שאמר הכתוב יוצר אור ובורא חושך, עושה שלום ובורא רע (ישעיה מ"ה). כי זה לעומת זה עשאו האלוהים. והנה לפי שהיה הקבוץ הכוללי זה ענינו, כי בהיות החוט ההוא המעמיד מצבם הנאות אלו עם אלו שריר וקיים בגזירת מלך או שופט או אי זה מנהיג שישגיח על טוב האישים ועל היסב תועלת כולם אל הטוב הכוללי כמו שיאות אליו, הנה אז יהיו בשלוש ובמישור.

אמנם בהינתק החוט ההוא, ובנפלאם כמו שאמר הכתוב בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה (שופטים כ"א), לומר שחסר מהם הכוח המקשר החלקי והמיסב תועלתם אל הכוללות, אבל הם פונים כל אחד אל עבר פניו, הנה אז אבד שלום מנהם. ויפסדו האנשים המנתקים החוט ראשונה, ואחריהם הקרובים אליהם, רצוני הבלתי מוחים בידם, וכן כל הקרב הקרב, עד שיאבדו כולם אם ביד הטבע ואם ביד ההשגחה, ואת דמם מיד הנשיא או המנהיג ההוא יבקש, אשר בידו להחזיק החוט ההוא או לנתקו. ועל העניין הזה אמר הנביא בדורו אין שלום אמר אלוהי לרשעים (ישעיה מ"ח). כי לרשעתם אסף שלומו מהם, ונפרדו ויאבדו מהר. לזה הייתה כוונת כל התורה בנתינת הסדר הישר וההנהגה השלמה, אשר בהם ישמר טוב המצב באיש איש מבית ישראל ובקיבוצם יחד, אשר בהם יחיו על צד היותר נאות שאפשר. וכמו שקיים המשורר באומרו ה' עוז לעמו ייתן ה' יברך את עמו בשלוש (תהלים כ"ט).

ולפי זה הייתה עצת הלל הזקן נכונה מאד בראשון מפרקי אבות,

הוי מתלמידיו של אהרן

אוהב שלום ורודף שלום

אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

הנה ייחד הלימוד הזה לאהרן, כי הוא הידוע שר וגדול בישראל בשמירת הסדר הכוללי במנהגיו, והוא המפורסם בקיום וחיזוק החוט ההוא הכוללי ביניהם. כמו שלמדו חז"ל (אבות דר"נ פ' י"ב) מאומרו ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (במדבר כ'), רצוני שהורגש במותו חולשה או רפיון בחוט ההוא הכוללי: כי הנה במשה לא נאמר כי אם ויבכו בני ישראל את משה (דברים ל"ד). כי הוא היה מיוחד יותר אצל העין. גם כי בהתלמדו

אצלו, יהיה לימודו כעניין ההרגל שהוא טבע שני אשר לא יסור. וזה הוא טעם **ורודף שלום** שעם זה לא ישכח כמו שהוא העניין בלמודים העיוניים כאשר ביארנו בשער נ"א.

אמנם העניין השני ביאר באומרו **אוהב את הבריות ומקרבן לתורה**, כי בהשקפת אהבת הבריות, ושירצה להם מה שרצה לעצמו שנאמר ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט), והוא שיקרבם תחת כנפי התורה לקבל עליהם סדר עבודתה. הנה בזה נתקיים החוט ההוא בקשר של קיימא, ונתן ביד האומה הזאת כוח וגבורה לקיים סדר העולמות זה אצל זה באופן נכון וקיים, כי בחזקם יתוסף כוח וגבורה של מעלה להאציל ולהשפיע כמו שכתבנו בשער מ"ח.

והוא בעיני מה שיובן ראשונה ממה שאמרו חכמינו זכרם לברכה במסכת שבת (פ"ט א), כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות. אמר לו משה אין שלום בעירך. אמר לפניו ריבונו של עולם, כלום יש עבד שנותן שלום לרבו? אמר לו מכל מקום היה לך לסייעני. מיד: ועתה יגדל נא כוח ה' כאשר דברת לאמור (במדבר י"ד). וזה שהשכל העיוני עולה למרום השגתו בחקירותיו בהשתלשלות הנמצאות וקיומם, ומוצא שהוא יתעלה הקושר את כולם ומעמיד אישיהם בכלליהם כולם, כי על זה האופן ולא זולת נמשך מציאותם התמידי. וראה שההפסד והפירוד בהם הוא מטבע חומריהם, עד שיגזור שאי אפשר להם שום קיום והתמדה מפאת החומרים ולא מפאת המורכבים מהם. כלומר שאין דבר מהנמצאות מתקיים ע"י זכות וכשרון המעשים כלל, כמו שהוא דעת פילוסוף מצד עיונו.

אמנם להוציאו מידי גזרה זו המקולקלת הושפעה ממנו יתעלה השאלה ההיא: משה אין שלום בעירך. ירצה, כסבור אתה שאין החוט הזה הקושר והמקיים הנמצאות מתקיים מצדך והדומים אליך מבני עירך? חזר ואמר: כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. והוא נתינת הטעם לצורך השאלה, והוא שהשכל עיוני יגזור שהקיום הזה הנפלא לא יבוא מפאת החומר, לפי שאין מטבעו. והייתה תשובתו הנכונה אמת הוא, כי העניין ההוא מיוחד אלי בעצם וראשונה, אבל מכל מקום היה לך לסייעני בו בטוב העיון וכושר המעשים התוריים, אשר עליהם העולם עומד, כמו שאמרנו. ולזה מני ומינך תסתיים שמעתתא. מיד: **ועתה יגדל נא כוח ה'.** כי החכם השלם ישמע מוסר ויקבל מה שאמרו, כל זמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כוח בגבורה של מעלה (מדרש איכה פ"א), שהוא מאמר נפלא מאד כמו שזכרנו שם. והפירוש הזה הוא נאות והכוונה נכונה מאד.

והקש עליהם לעניין שני וקרוב אליו, והוא היות ההערה על עניין הנבואה, ולהוציא מלבן של המוניים החושבים שאי אפשר להגיע האדם מצד השתדלות והכנה אנושית אל מעלת הנבואה, אבל שיהיה מצד הרצון האלוהי המוחלט, עד שכבר אפשר שינבא אשר לא ידע

אמנם אם חטא יחיד באחת מכל מצות האדם, ראוי שישתדלו הכלל על תיקונו, פן יתפשט הרע בכלל. כמו שהוא העניין באחד מן האיברים עם הגוף כולו. או יוציאוהו מכללם כמו שיתבאר אצל האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף וגו' (במדבר ט"ז). גם בפרשת שטים בעזרת האל.

והנה אחר שהעניין הזה מהשלום הוא הטוב ההכרחי המחויב להימצא לקיום אישי האומה הזאת וכללותה שבה יתקשרו העולמות כולן, והוא עניין חיותם. הלא הוא ראוי שיתייחס לו יתעלה לשעה הכשרה ההיא שבה הוקם המשכן, ששמע משה קול נאה מהודר ומשובח שאמר לו הקב"ה, משה שלום אני מדבר. כי לו יאתה ולא לזולתו. כי הוא מלך שהשלום שלו שנאמר עליו ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כ"ט) כנזכר:

ובמדרש א"ר ברכיה הכהן

מאי דכתיב האנוש מאלוה יצדק אם מעושהו יטהר גבר (איוב ד')? אמר להם הקב"ה לישראל, כשירד יעקב אצל פרעה לא יצא ממנו עד שברכו, שנאמר ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ"ז). אף אני כשאבוא אצלכם, טעון ברכות אני בא. א"ר יהושע בן לוי: בסיני רמזה להם, דכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (שמות כ'). וכן עשה כשבא לשכון שכינתו במשכן ברכם, דכתיב יברכך יאר וישא, וסמיך ליה ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן. הוי אם מעושהו יטהר גבר (במ"ר פ' י"ב).

והכוונה, שאם שכבר אפשר שיהיה העלול באנשים מוסיף מעלה ושלמות על עלתו הקרובה, עד שיהיה איש חכם גיבור ועשיר מאביו או מרבו, כמו שהיה עניין הנבואה במשה רבן של כל הנביאים, ושלמה המלך ע"ה אב החכמים, ודומיהם בזה העניין.

אולם היה זה לפי סיבות חיצוניות נזדמנו לבן או לתלמיד באופן יתר נאות ממה שנזדמנו לאב או לרב, כי הנה התורה והחכמה נמשלה למים להרבה עניינים, ונדון בזה העניין מאחד מהם.

וזה כי עומק הנהר ורחבו אינו לפי קורבת המקור, רק כפי עומק ורוחב התעלה אשר יבא בו. וכן באמת לבות האנשים הם התעלות אשר בהם ימשכו מי מעייני החכמה, ולפי עמקם ורוחבם כן יכלו מהם. אמר: שמים לרום וארץ לעומק, ולב מלכים אין חקר (משלי כ"ה). מאן מלכי רבנן, כמה דאת אמר וכבוד מלכים חקור דבר (שם). ועל זה נאמר בשלמה וייתן אלוהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד, ורוחב לב כחול אשר על שפת הים וגו' (מלכים א' ה'). כי כאורכו ורחבו כן ימלא אותו מהם, דכתיב אשר מילאתיו רוח חכמה

(שמות כ"ח), ואמלא אותו רוח אלוהים (שם ל"א), מלא אותם חכמת לב (שם ל"ה). ולזה נאמר תועבת ה' כל גבה לב (משלי ט"ז) כי לא יכיל המים.

אמנם זה אפשר בבני אדם. ולפי סיבות חיצוניות אמנם הוא יתעלה, שהוא אלוהי הכול וסבת הכול ושלמותו, הוא עצמי אליו אשר מעצמיותו יושפע אי זה שלמות על כל הנמצאות כלן, הנה א"א שתמצא מעלה ושום שלימות בשום נמצא שלא יהיו אצלו בעצם וראשונה.

זהו הוא מה שרצה אליפז, באומרו אם מעושהו יטהר גבר, שווה למאמר הנוטע אזן הלא ישמע וגו' (תהלים צ"ד). כי המשיב דבר בתואר מה (חויב שימצא עניין התואר ההוא בו בעצם וראשונה), כמו שיבוא ביאור זה הדרוש יפה בפרה אדומה שער ע"ט ב"ה, והוא כוח משפטו אשר זכר בתחילת הכתוב שעליו ייסד כוונת המאמר. כי הנה אחר שנמצא השלמות ההוא אצל יעקב אבינו עליו השלום, כי כשבא לגור במצרים אף ע"פ שלא ירד להשתקע הנה הוא לא נפטר מפרעה עד שברכו, מקל וחומר שימצא זה השלמות וההטבה אצלו יתעלה, כאשר בא לקבוע שכינתו בתוכם. שהרי כל השלמויות הם אצלו בעצם וראשונה, והוא מאמר מחייב בלי ספק. ולזה אמר אף אני כשאבא אצלכם טעון ברכות אני בא. ומה היא הטעינה הזאת והלא יברכך יאר יישיא אינם משא גדול.

אמנם כשיושקפו בטוב תגלה ותראה עוצם תועלתם, שכל אחת מהנה הוא עניין בפני עצמו. ולא עוד אלא שכל אחד אמתחתו עמו: יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחנך יישיא ה' פניו אליך וישם לך שלום. והוא האמתחת הגדול שהוא מחזיק את הכול כמו שאמרנו, א"ר יהושע בן לוי בסיני רמזה להם וכו'. והכוונה, כי לא על הביאה ההיא בייחוד נתייחדו אלו הברכות, שא"כ חויב שכל עוד שלא יהיה המשכן ביישובו או המקדש במעמדו שלא ימצאו שם ברכות חס ושלום. לז"א כי בסיני רמזה להם, ודרך כלל הבטיחם בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך. ומההבטחה הכוללת הזאת עשה מה שעשה בבואו להשכין שכינתו במשכן, שברכך ב"יברכך יאר יישיא".

[שלושה ספקות על ברכת כהנים]

וקודם שנבאר עניין אלו הברכות ותועלתם יש להתעורר על עניין מצווה זו שלש ספקות:
 א. כי מה תועלת במצווה הזאת רצוני בשיאמרו אלו הברכות מפי הכהן אל העם כי הוא יתעלה הוא המברך ומה יוסיף ומה יתן כי יברכו הכהנים או יחדלו וכי היה להם לסייעו.
 ב. שהיה לו לצוות תחלה על עקר הברכה לומר ברכו העם וכיוצא ואחר כן יסדר להם אופן מאמריהם לאמור כה תברכו אם בעמידה ואם בנשיאות כפים ואם בלשון הקדש ולא בעניין אחר כמו שאמר להלן קח את הלויים וטהרת אותם ואחר כן אמר וכה תעשה להם לטהרם (במדבר ח') וכן בכל כיוצא:

ג. באומרו ושמו את שמי על בני ישראל כי מה שימה זאת ומה תועלתה וכל שכן שאמר ואני אברכם כמו שאמרנו בראשונה:

אמנם הראוי שיאמר בזה, כי לפי שהעיקר אשר הצלחת האדם וטובו תלוי עליו, הוא בשיהיה לו ציור חזק ואמונה קבועה בשכל הטובות והצלחות עליונות ותחתונות הבאות על העולם וכתותיהם הם מאת הסיבה הראשונה יתעלה שמו, לא מצד הקרי וההזדמן, ולא בכוחו ועוצם ידו, ולא משום כוכב ומזל קבוע. כי על כן ציוה להיישיר אותם במחנותם להתכוון כולם לאביהם שבשמים, כמו שכתבנו בשער ע"ב.

כי זאת היא הכוונה עצמה שקבעו חז"ל, כל הברכות הבאות על כל דבר ודבר ובפרט כל ברכות הנהנין, לא מפני שהוא צריך לברכתם, רק כדי שייזכר ויפקד שם הבורא יתע' והמשפיע הטוב על הדבר ההוא המושפע. ואמרו שכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו מעל (ברכות ל"ה א). כי אחר שאינו מכיר במשפיע ואינו מחזיק לו טובה, הנה הוא מועל בקדשים ודאי ונהנה מהם שלא ברשות, כי עליו נאמר איש נכרי יאכלנו (קהלת ו') כמו שכתבנו בשער כ"ד.

האמנה כי לפי שלא תספיק הודעה זו להביא אל ההצלחה הנפשית אם לא יצורף עמה הדעת שזאת הסיבה הראשונה יתעלה שמו הוא בעל הרצון המוחלט בהמצאת הנמצאות כולן, ולו היכולת להנהיג העולם כולו ברצונו בטבע, וכנגד הטבע כפי מה שיאות אל השכר והעונש המיועד על המעשים הנרצים או הפכים, כמו שנזכר בשער המבול זולתו - לזה היה ראוי שיורשם זה במטבע הברכות כמו שעשו בהזכירם בהם שם ומלכות, כי השם הוא עניין מציאות הסיבה הראשונה.

אמנם המלכות ענינו הרצון והיכולת המוחלט, כי המלך הוא אשר ימשול על מלכותו ועשה כרצונו והגדיל, כמו שאמר הנביא הוא אלוהים חיים ומלך עולם (ירמיה י'). וזה טעם אומרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם; תחלה זיכרונות וכו' (ר"ה ט"ז א). ושני העניינים האלו הם אמיתת האלוהות השלם אשר יאמר שהאל ברא הכול או עשה הכול. וכמו שכתב החכם **בספר ההפלה** בשאלה השלישי והד':

כי העושה - הוא אשר יעשה הדבר בכוונה ורצון, לא זולת.

כי על זאת הכוונה אמר הנביא אלוהיא די שמיא וארקא לא עבדו וגו' (ירמיה י') ועליה אמר נעמן עתה ידעתי כי אין אלוהים בכל הארץ כי אם בישראל (מלכים ב' ה'). יאמר כי אשר לא ימשול על הטבע לעשות בו כרצונו אין בו כוח אלהות על דרך האמת, ושזה לא נמצא רק באלוהי ישראל, כמו שנתברר אליו מרפואתו זאת על יד נביאו. וכל זה באמת נכלל בהזכרת שם ומלכות בברכות כפי תקנת חז"ל להדריך ולהישיר האנשים אל הצלחת נפשם אשר א"א זולת זה.

ועל מטבע הברכות לפי כוונתם ז"ל אמר המשורר יודוך ה' כל מעשיך וגו'. כבוד מלכותך וגו'. להודיע לבני האדם גבורותיו וגו' (תלים קמ"ה). אמר כי כוונת ההודאות והברכות שיתקנו אותם חסידיו לברך אותו בכל דבר אשר בברכה היא מזכירים השם גם כבוד מלכותו, כמו שאמרו כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה (ברכות מ' ב). וגם חותמין בה מעין גבורתו, במה שאמר שהכול נהיה בדברו, בורא פרי העץ או האדמה, או עושה מעשה בראשית וכיוצא. כי הן כל אלה יפעל אל בכוח גבורתו הרצונית. הנה היא ודאי להודיע לבני האדם גבורותיו אשר עליהם אמר וגבורתך ידברו כי בזה יקבלו כולם עול מלכותו אשר עליו אמר כבוד מלכותך יאמרו:

[ישמעאל בני, ברכני]

ובהגדת פ"ק דברכות (ז' א)

תניא א"ר ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל יה' ה' צבאות יושב על כיסא רם ונשא, ואמר לי: ישמעאל בני ברכני. אמרתי לו: יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מידותיך ותתנהג עם בניך במידת רחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין. ונענע לי בראשו.

נראה שכינה זה השם המופלא אכתריאל, על פי הקבלה שאומרים אל הספירה הראשונה ראש כל הספירות כתר עליון, וכנגדה בי"ג מידות יה' יה' אל. ולזה אמר יה' ה' צבאות יושב על כיסא רם ונשא.

אמנם ממה שאמר לו ברכני, והוא אמר יהי רצון וכו', נראה ודאי מה שאמרנו שעיקר כוונת הברכה בפי המברך הוא הכרת כבודו ודעת גדולת גבורתו, אשר בידו הכול וממנו יושפעו הטובות כולם, כמו שהורה בתפילתו על כבישת רחמיו את כעסו ולהתנהג עמו במידת החסד ולפנים משורת הדין. והוראת זה, העניין רצוני היות זה עצמותה של ברכה, הוא מה שהורה מאוד עם נענוע ראשו, כלומר שלא תהא כוונת ברכתנו אליו יתעלה, לפי שהיא ברכת הדייטים אחר שאינו צריך לה קלה בעינינו, שהרי תועלתה גדול במה שתמשך ממנה הכרתו יתעלה וקבלת עול מלכותו, אשר בזה יזכו לקבל השפע העליון להמשיך חוט החסד המקיים האומה הזאת ראשונה, ואחריה העולמות כולן. והנה זה הוא עיקר המצווה הזאת, כי הנה היא לא הייתה לסייע לו יתעלה אל הברכה, רצוני שהוא יתעלה צריך חיזוק ועזר מצד עצמו רק לשום דבר בפיהם, לומר כה תברכו את בני ישראל כשתברכו.

(א) והוא שיאמרו יברכך ה', יאר ה', יישא ה' .

(ב) כי הוא דבר שיעיר לבם אל הציור הזה ההכרחי וידעו שכל הטובות הם מושפעות מאתו והוא מה שביארו בתכלית הביאור באומרו:

(ג) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ירצה שהכוונה בזה אינה אלא שישימו את שמי על בני ישראל בברכתם, כי עיקר הברכה אני אברכם זולתם. ועד"ה השימה זאת הוא הסיוע שייפול בזה שהם מסייעין על ידן כמו שאמר מכל מקום היה לך לסייעני כמו שנתבאר והוא עניין נכבד מאד.

אמנם בעניין הברכה הזאת המשולשת והמכופלת יראה באמת שכוון לכלול בה כל אופני הצרכים הנחלקים לשלש מחלקות. ועם היות שכבר ביארנו בשער הנזכר אצל ברכות יעקב אבינו שלשון ברכה סתם הנאמר בתורה הוא על הברכות הנפשיות ועל ההצלחות האמתיות, וגם על הנחה זו סדרתי באלו הברכות סדר השמונה עשרה שתקנו חז"ל בתפילה אשר סיימו בהם בברכת שלום, כמו שנתבאר זה בשער נ"ח.

[ביאור ברכת הכהנים לפי פשוטו]

הנה כשנכווין אל ביאור הכתובים לפי פשוטן ויישובן, יראה כי כשתבוא הברכה מבוארת או שנכתבו לצדה ברכות מבוארות על ההצלחות הנפשיות, הנה מעתה אין כוחה כוח הסתמית, אבל כוח המבוארת בפרטיות. והנה אחר שנזכרו בכאן שתי זוגי הברכות, שהם השנית והשלישית שנתבאר בהם היותן בהצלחות עצמיות פנימיות, באומרו באחת מהנה יאר ה' פניו אליך וגו'. כי הנה אור הפנים יורה על שפע הטובות האמתיות המושפעות מאור פניו יתעלה וכמ"ש חכמת אדם תאיר פניו (קהלת ח'). וכן באומרו ישא ה' פניו אליך יורה על הזמנתו אליהם והמצא עמהם ולישא להם משאות אליו יתעלה מאת פניו, הנה לפי זה תהיה הברכה הנזכרת ראשונה בהכרח בעניינים החיצונים הסומכים אל החיים בלי ספק.

ועל זה היסוד ביארו אותם חז"ל במדרש רבה (פ' י"א) ובספרי (פרשת נשא)

אמרו יברכך ה' בברכה המפורשת, כן הוא אומר ברוך אתה בעיר וגו'. ברוך טנאך ומשארתיך ברוך אתה בבואך וגו'. ובאו עליך כל הברכות האלה וגו' (דברים כ"ח). אמר עוד, יברכך ה' בנכסים וישמרך בנכסים. ורבי נתן אומר: יברכך ה' בנכסים וישמרך בגוף.

דבר אחר: וישמרך שלא ישליט אחרים עליך.

דבר אחר: וישמרך מן המזיקין.

ודרך כלל כל הדברים האלו הם מבארים שע"ד הטובות החיצונות הוא מדבר כי הם ברכות שמחזיקות העצמיות וגם שהם צריכים שמור וכמ"ש מלך בשר ודם נותן מתנה

לאדם אבל אינה משמרה לו אבל הקב"ה נותן מתנות ומשמרן דכתיב יברכך ה' וישמרך. והרי זו הברכה הראשונה אשר היא על השלמות הראשון השנית יאר ה' פניו אליך.

אמרו במדרש (שם)

ייתן לך מאור פנים. רבי נתן אמר: זה מאור שכינה שנאמר קומי אורי כי בא אורך (ישעי' ס') יאר פניו אתנו סלה (תלים ס"ז).
 דבר אחר: זה מאור תורה, שנאמר כי נר מצווה ותורה אור (משלי ו'). ויחנך יחנך במשאלותיך. וכן הוא אומר וחנותי את אשר אחון (שמות ל"ג).
 דבר אחר: ייתן חנך בעיני בריותיו דכתיב ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד וייתן חנו וגו'. (בראשית ל"ט) ונאמר ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה (אסתר ב'). וייתן האלוהים את דניאל לחסד ולרחמים (דניאל א'). ואומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוהים ואדם (משלי ג').
 דבר אחר: ויחנך בדעת ובחכמה והשכל ומוסר ובינה.
 דבר אחר: ויחנך בת"ת וכן הוא אומר תיתן לראשך לוויית חן (שם ד') כי לוויית חן הם לראשך וגו' (שם א').

הרי אתה רואה שכל דבריהם אלו הם סובבים על אור החכמה והחנינות האלוהית במעלות השכליות הפנימיות.
 השלישית ישא ה' פניו אליך וגו'. אמרו בשעה שאתה עומד ומתפלל שנאמר הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה (בראשית מ"ט). והלא דברים ק"ו אם ללוט נשאתי פנים מפני אברהם אוהבי, לך לא ישא פנים מפניך ומפני אבותיך. כתוב אחד אומר יישא ה' פניו אליך, וכתוב אחד אומר אשר לא יישא פנים (דברים י'). כיצד יתקיימו שני כתובים הללו? כשישראל עושין רצון של מקום, יישא ה' פניו. וכשאינן עושין רצון המקום, אשר לא יישא פנים.
 הנה שהכוונה להם בזה על מציאות השגחתו והידבקו בהם מזולתם, כי על כן יישא להם משאות מאת פניו בעת תפילותיהם ובכישרון מעשיהם, כי הוא העניין המיוחד אל האומה הזאת, כמו שאמר פני ילכו והניחותי לך, אם אין פניך הולכים וגו' (שמות ל"ג), ופניתי אליכם (ויקרא כ"ו). כמו שביארנו בפרשת ראה אתה אומר שער נ"ד.

[וישם לך שלום]

אמנם במאמר וישם לך שלום הנטפל עמו נאמר שם:

רבי נתן אומר זה שלום מלכות בית דוד, שנאמר למרבה המשרה ולשלום אין קץ (ישעיה ט').
 דבר אחר: שלום זה תורה, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כ"ט).

רבי אלעזר אומר: גדול שלום שלא נטעו הנביאים בפי כל הבריות אלא שלום.
 רבי שמעון בן חלפתא אומר: גדול השלום שאין חותם כל הברכות אלא שלום,
 שנאמר יברכך ה' יאר ה' יישא ה' וישם לך שלום.
 גדול השלום שאפילו בשעת מלחמה צריכין לו, שנאמר כי תקרב אל עיר להלחם
 עליה וקראת אליה לשלום. (דברים כ')

גדול שלום שאפילו מתים צריכים שלום, שנאמר ואתה תבוא אל אבותיך בשלום
 (בראשית ט"ו) ואומר בשלום תמות (ירמיה ל"ד)

גדול שלום שנתנה לעושי תשובה שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישעיה נ"ז)
 גדול שלום שנתן בחלקן של צדיקים שנאמר יבא שלום ינוחו על משכבותם (שם).
 גדול שלום שלא נתן בחלקן של רשעים שנאמר אין שלום אמר ה' לרשעים (שם).
 גדול שלום שנתן לאוהבי תורה שנאמר שלום רב לאוהבי תורתך (תהלים קי"ט).
 גדול השלום שנתן לענווים, שנאמר וענווים יירשו ארץ ויתענגו על רוב שלום (שם
 ל"ז).

גדול השלום שנתן לעושי צדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום (ישעיה ל"ב).
 גדול שלום ששמו של הקב"ה קרוי שלום שאמר ויקרא לו ה' שלום (שופטים ו').
 רבי חנניא סגן הכהנים אומר: גדול שלום ששקול כנגד כל מעשה בראשית
 שנאמר יוצר אור ובורא חושך עושה שלום (ישעיה מ"ה).

הנך רואה כי כל המאמרים האלה צדקו יחדיו עם מה שאמרנו ראשונה ממעלת השלום
 ומסגולתו הנפלאה שהוא הנותן צורת הדברים ומהותם כל אחד לפי מה שהוא כמו
 שתראה מכל אחד מהעניינים האלה אשר זכר אחד לאחד כשתעביר עליו קצת השקפה
 והכולל, שהכול חוזר למאמרים האחרונים ששמו של הקב"ה נקרא שלום, ושהשלום שקול
 כנגד כל מעשה בראשית. כי כמ"ש הוא חוט החסד המשוך מאתו יתעלה וחורז בכל
 הנמצאות העליונות והתיכונות והתחתונות ומעמידן ומקיימן כל אחד במציאותו וקיומו
 המיוחד אליו על צד היותר נאות שאפשר.

והדבר המבהיל אשר יראה סותר זה, הוא אשר אמרו שם רבי אליעזר בנו של רבי אלעזר
 הקפר אומר גדול שלום, שאפילו ישראל עובדין עבודה זרה ושלום ביניהם, כביכול אמר
 המקום אין השטן נוגע בהם, שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד'). אבל
 משנחלקו, מה נאמר בהם חלק לבם עתה יאשמו (שם י'), כי איך יתכן אשר בהתנכרם אל
 יוצרם יתעלה והכחישים הסיבה הראשונה יתעלה שמו לא ינתק החוט ההוא המעמידם
 וייהרס מצבם ויאבדו כרגע.

אמנם כווננו להורות מעלת השלום וסגולת החוט המעמד והמקיים הכול והפלגתו ולומר כי
 הוא האות והמופת בינו ובינם יתעלה לדעת חוזק קיומם או רפיונו וזה כי כאשר נראה
 שלום וטוב המצב בין כלל האנשים, אפי' שנראה אותם עובדים ע"א. הנה הוא סימן שיש

להם זכות או זכיות לפניו יתעלה בעבורם מאריך להם זמן כמ"ש הנח לו כלומר כתר לו זעיר.

אמנם בהיחלק לבם והמצא חולשה או ניתוק מה בחוט הזה, אפילו שלא יתפרסם ממעשיהם מה שהוא סיבתו, הוא סיבה שנכון פורענותם וממהר האלוהים לעשותו. כמ"ש עתה יאשמו.

ואפשר כי באומרו אפי' עובדי ע"א, דברו חכמים לשון גוזמא, כלומר שיעשו דברים בלתי הגונים ומעשים זרים להם לפי עניינם. מ"מ באנו לכלל מה שרצינו אליו ראשונה מאומרם ז"ל טעון ברכות הוא בא. וזה שכבר נתבאר מכלל דברי חכמינו ז"ל, כי אלו הג' ברכות הם מיוחדות לג' צרכים הכרחיים אשר לנו:

האחד צרכי גופותינו בעניין הממונות וכל הנלווה אליו מהקניינים הזמניים ואמתחתו עמו הוא השימור האלוהי, כי זולתו הכול הבל. וכמ"ש אם ה' לא ישמור עיר וגו' (תהלים קכ"ז).

והשני צרכי נפשותינו בעניין ההשכלה אשר לא יושלם רק באור פניו יתעלה אשר בתמונתו יביטו הנביאים המישרים האומה כל אחד מהם באספקלריא שלו כפי מדרגתו ובאורו ישיגו אמיתת התורה, כמו שבאור השמש ישיגו הכוחות הגופיות המוחשות כאשר כתבנו בתחילת שער כ"ט, כי על כן התפלל המשורר גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (שם קי"ט).

והנה היה עמו אמתחתו המיוחד באומרו ויחנך, כי זולת זה אינו כלום. הלא תראה אמר החכם שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגיבורים המלחמה ולא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר ולא ליודעים חן וגו' (קהלת ט'). הורה כי כמו שלא יגיעו תועלות המידות הקודמות לחסרון הדברים ההם אשר הם צריכים אליהם בהכרח, כן לא הושלמה הידיעה זולת החן. וכן הוא באמת כי החן הוא משלים כל הדברים. צא ולמד מאסתר המלכה, כי רבות בנות עשו יופי אבל היא עלתה על כלנה, כמה שנאמר ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה, ותישא חן וחסד לפניו וגו' (אסתר ב'). וכן ביוסף, וכן בדניאל, כמו שזכרו אותם חז"ל כי חן וכבוד יתן ה' ליודע החכמה שיקבל תועלתה לעצמו ושיקבלו אחרים ממנו וזולת זה הוא כדבר בטל. ועל זה התפלל המשורר אלוהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה (תהלים ס"ז) הנה שחבר הדברים יחד.

אמנם השלישי הוא צרכנו לבינו ובין אלוהינו, והוא לקבל משאת פניו ודבקות אהבתו, כמו שנזכר. וגם לזה לא יושלם כי אם במה שבא בפי אמתחתו באומרו וישם לך שלום כי לפי הדוחק הבלתי בעל תכלית אשר בין הדבקים אם לא בתורת חסד לא יעשה שלום לקשור בו בין פמליא של מעלה ופמליא של מטה כמו שיבוא זה בשער פ"ו ב"ה הנה יישארו בדיחוקם הטבעי. והנה היה לפי זה השלום עיקר כל הברכות וחיתומן.

והנה כאשר נשים לב אין עניין השלום על דרך האמת כי אם מציאות ההשגחה האלוהית ושפע טובו המתפשט בתוך העולמות כולן לפי ההנהגה העליונה אשר מעל השמים חסדו ומושלל על ממשלת הטבע ומערכותיו אשר נתחדשה בעולם על פי כשרון המעשים התוריים אשר על ידם נמסרו מפתחותיה ביד האומה הזאת הנבחרת כמו שביארנו בשער ט"ו ובשער ל"ז וזולתם. והמשכנו אמיתתה בכל מה שדברנו עד הנה בכמה שערים, כל אחד לפי עניינו, וביארנו שאל למודה וקיומה כוונה החכמה האלוהית במציאות המשכן בחלקיו וסדר הקמתו שבתו וקימתו על פי ה' ביד משה, כמוזכר בשער ע"ב.

ועל כן הייתה שלמות הברכה הזאת ביום הקים המשכן ותחילת עבודתו כי הנה המשכן הוא תמונת העולם הזה המחודש על זה האופן וברכת השלום הוא הבריא התיכון המבריא מקצה הנמצאות ועד קצותם, ומעמידן ומקיימם במאמרו יתעלה.

[חידוש העולם – כוונתו הנהגה השגחית]

וכל זה מה שביארנוהו יפה במאמר הראשון שזכרנו. אמר רבי יהודה ברבי שמעון ביום שהוקם המשכן נכנס בו משה והיה שומע קול הדר קול נאה וקול משובח. וזה כי בשעה שעלה במחשבה האלוהית לחדש העולם, עם היות שקדם בו מעשה ההנהגה הטבעית, הנה לא הייתה עיקר הכוונה אלא אל זאת ההנהגה השגחית על יד הנמצא האמצעי בין עליונים ותחתונים, הוא האדם להיותו בעל בחירה במעשיו. וכמו שכתוב בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם, נתאוהו שיהא לו דירה בתחתונים כשם שיש לו בעליונים, ברא את האדם וציווה מכל עץ הגן וגו' (תנחומא פרשת נשא).

והוא מבואר שדירת התחתונים אינה רק הסתכלות ההשגחה וההתבוננות בשפלים מצד כשרון מעשיהם או הפסדם, כמוזכר במאמר ההוא כמו שנתבאר בשער ל"ד. והנה לזה אין ספק שהזמין לעולם מיד אלו הברכות המשולשות בכפליהם למיניהם, לפי שהן הכרחיות להימצא על דרך ההנהגה ההיא. וכולן נמסרו אל האדם בתחילתו בהניחו אותו בתוך הגן ומיני עצי ונהרותיו וצוותו אותו על המותר והאסור כמו שנתבאר הכול בשערים ההם.

אמנם כאשר חטא ומרד פי אדוניו נסתלקו ממנו כמו שנתבאר שם יפה מסדר קללותיו ונשאר העולם נפרד ומובדל מהנהגה ההיא האישית, ואין שלום אמר ה', וגבול נתן בין עליונים ותחתונים, והיה העולם בכלל על זה האופן מן הפירוד זמנים ארוכים אשר לא נמצא בהם קורא בצדק ומחזיק השלום, כי אם מתי מספר מהאבות הראשונים, ובפרט מאברהם אבינו והלאה שהם התחילו להמשיך זה החוט ולקיימו, עד שזכו הבנים בכללם להמשך אחריו בחבלי אדם ובעבותות אהבה חזקה. ונגלה עליהם לתת להם תורה ומצוות ואז אמר מעתה יעלו תחתונים למעלה וירדו עליונים למטה (ש"ר פ' י"ב) כמו שנתבאר שם בשער מ"ד. כי אז ציוה אותם לחדש להם עולם חדש והנהגה חכמה, אשר לציורה

המציא להם המשכן הוא על הדרך שאמרנו. ובהמצאתו באופן שלם מיד חזרו הדברים אליהם כמספרם כמשפטם כמו שנודע מעניינם. גם ביארם בפרשת אם בחקותי אחת לאחת.

[הקולות ששמע משה במשכן – כנגד שלושת הברכות]

והוא מה שאמרו כי כשהוקם המשכן נכנס בו משה והיה שומע קול הדר קול נאה קול משובח והם שלשה קולות כנגד שלשת מיני ברכות הנזכרים.

ועל הראשון והוא מין הטובות החיצונות אמר קול הדר כי כן באמת הן מהדרין ומיפין המעלות הפנימיות בלי ספק כמו שכתב החכם.

אמנם על המין השני אמר קול נאה כי באמת הוא העניין הראוי והנאות לאדם מצד צורתו המדברת.

ועל השלישי המעולה מכולם אמר קול משובח. וזה יאמר על הדבקות האלוהי.

ולזה שמח משה ואמר אשמעה מה ידבר האל ה', כי היה שש ומתעלס באותן קולות ורוצה באימותן וקיומן, והיה מתיירא אם ייפול בהם שום ספק. א"ל הקב"ה: משה, שלום אני מדבר. שהרי אין בלבי על בני כלום. שנאמר כי ידבר שלום.

הורו בזה כל מה שאמרנו ראשונה, כי אז נמצא ונתקיים עניין השלום, ובהימצאו נתקיים הכול ושב לאיתנו. והוא מה שאמר לו מעתה לא יפסקו הג' קולות ההם, לפי שכבר יש שלום ביני ובינם, והחוט המשולש לא ינתק, כמו שהיה ניתוק וכרות עד הנה.

והעניין כי במציאות השלום יתקיים הכול. ולא עוד אלא שאינם דבר אחר זולתו והוא מה שביארו יפה באומרו כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו, כי השלום הוא קשור ודבוק עם החסידים. וכמ"ש גדול שלום שנתנה לצדיקים וגו'. ושנטלה מהרשעים וכו'. וכמ"ש ואל ישובו לכסלה.

הוא שאמר משה אך קרוב ליראיו ישעו לשכון כבוד בארצנו, כי שכון הכבוד בארצנו הוא המשכת החוט והשפע בתחתונים אשר ימשך ויתפשט על יד יראי אלוהים הראויים לראות בישעו. אמר רבי שמעון בן לוי: מה לנו לספר תלים לברר עניין השלום וסגולותיו בשכון כבוד בארצנו, הרי אין הפרשה חסרה כלום. מה כתיב למעלה מהעניין יישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. וסמוך ליה ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן. יורה שהשלום הוא הנותן גמר ותשלום בהעמדת המשכן והקמתו. והחוזר הסכמת החברה והשיתוף בעולמות כאשר הייתה הכוונה בתחילה.

וכמ"ש במדרש הנזכר ויהי ביום כלות, לא נאמר **ויהי** אלא על דבר שהיה ונפסק מימים הרבה, וחזר כמות שהוא. שנאמר באתי לגני אחותי כלה כמו שנתבאר שם.

והנה נתבאר תכלית הביאור מהמשך העניין: ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו ואת המזבח ואת כל כליו וגו'. ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבותם וגו'. וסוף הכול - ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו, וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים וידבר אליו. כי בהשלמת הבניין כולו על מכונו כעין גוף אחד, נתפשט השפע האלוהי ותבוא בו רוח הקודש אשר בו שמע קול הדר נאה ומשובח, ונמשך בו הכוח הדיברי האלוהי המיוחד אל העולם ההוא המחודש על יד זאת האומה הנבחרת כאשר אמרנו. והכול נגלה ומבואר.

[סיכום]

הנה למדנו כמה חלק הש"י משפע טובו ליראיו המייחלים לחסדו, וכמה נתאווה כביכול להיות לו דירה בתחתונים ופרוש עליהם סוכת שלומו, ובהמשך אותם בחוטי החסד ועבותות החנינה לקשרם ולהדביקם אליו כאשר ידבק האזור אל מתני איש, אך שיאותו אליו יתעלה לשמוע בקולו ולדבקה בו, כי זה לא יתכן זולת זה, כי יהיה עול בחוקו ית' כאשר נתבאר במקומות אחרים.

ובמדרש (חזית ע"פ דומה דודי):

מאי דכתיב דומה דודי לצבי, מה צבי מדלג ומקפץ ממקום למקום ומגדר לגדר ומאילן לאילן ומשוכה לשוכה, כך הקב"ה מקפץ מכנסת זו לכנסת זו. וכל כך למה, כדי לברך את ישראל. הדא הוא דכתיב בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך (שמות כ').

יאמר שאם ידמו ישראל לצבי זה במה שידלגו בעניין שלמותם ממדרגה למדרגה מעולה ממנה, ובפרישות ובנקיות מגדר לגדר צר ודחוק ממנו, ובעניין הדעות מהפנייה אחר אכילת עץ הדעת טוב ורע אכילת עץ החיים, ובתשוקות משוכה לשוכה כעניין איש שוכו (שופטים ט'), והוא שסייח דעתו מענפי עץ הדעת שהן הנטייה אחר העניינים האלו המדומים לענפי עץ החיים שהן התשוקות המשוערות והעוזרות אל החיים, הנה בזה גם הוא יתברך ידמה לצבי לבוא אצלנו בכל מקומות מושבותינו במדרשנו ובבתי כנסיותנו, טעון ברכות ושפע הצלחות המתפשטות בכל העולמות כולן, ובעמו ישראל ראשונה. כי על כן נאמר ה' עוז לעמו ייתן ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כ"ט). ונאמר ויקרא לו ה' שלום (שופטים ו').

וזה שיעור מה שרצינו אליו בזה השער.

אמנם מה שיאות דיבורן בחנוכת הנשיאים והסכמתם על קרבנותיהם ואשר אמרו ז"ל שנתנאל בן צוער השיאם עצה זו, וכל הדברים הנלווים אליהם כבר כתבנום אצל עניין הקרבנות פרשת ויקרא שער נ"ז, דרוש אותו משם, עם קצת מה שאמרו ז"ל עליהם. כי

הוא ראוי ונאות לרדת לסוף טעמן של קרבנות דרך כלל, כפי מה שתתקרב דעתו של אדם על זה, עם היות שאי אפשר שלא יהיו בו עניינים עמוקים יותר. ועם זה נשלם זה העניין:

פרשת בהעלותך

אמנם מה שסמך בהעלותך את הנרות, ואומר ויעש כן אהרן וגו'. ואז"ל מגיד שבחו של אהרן שלא שינה (ספרי). גם זכרו בכאן וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרחו וגו'. עם מה שאמרו עוד:

למה נסמכה פרשת המנורה לחנוכת הנשיאים, כשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו וכו'. אמר לו הקב"ה חייך שלך גדול משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב (במ"ר פ' ט"ו).

כבר כתבנו טעמו ופירושו במעשה המנורה שער מ"ט, שים עיניך עליו ויטיבך לבך בכל דבר ודבר מזה, גם בנחת רוח של אהרן יותר ממה שנאמר עליו מהמפרשים ז"ל, ונדעה מה כוחו ומה גבורתו במה שאמרו מגיד שבחו של אהרן שלא שינה. כי דבר גדול הנביא דבר.

אמנם במה שאמר בעניין טהרתם, די במה שכתוב בפירושינו. אמנם בעניין תמורתם ופדיונם בבכורות, די במה שכתבנו בשער ע"ב:

[פסח שני]

אמנם מה שנאמר בכאן וידבר ה' אל משה במדבר סיני ויעשו בני ישראל את הפסח וגו', יתכן שהיה זה לחבב המצווה בעיניהם, כי הוא פסח ראשון אחר גאולתם. והנה **הרמב"ן** ז"ל כתב שהיה צורך המצווה כדי שלא יחשבו שהיא מצות הארץ לבד, כמ"ש והיה כי תבאו אל הארץ וגו' ושמרתם את העבודה הזאת. והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה (שמות י"ג). והנה מעתה יחדלו ממנה עד בואם שם.

ולדעתי אחר שעשו המצווה הזאת במצרים היה מחויב להם להבין המאמרים ההם משעה שיבואו לשם ואילך שנאסרו הקרבנות כולן רק בבית עולמים.

אמנם יש לדקדק באנשים הטמאים ההמה, אם ידעו שהטמאים אסורים לעשות הפסח, למה הוקשה להם למה נגרע וגו'. ואם לא ידעו מי מנע אותם. ואם משה לא ידע הם מנין להם.

אלא שהנדון בזה הוא, שהם ידעו ולכל ישראל הוא ידוע כי הטמאים אינם יכולים לבוא אל העזרה לעמוד על קרבנם. אבל גזרה דעתם שאין ראוי שיהא הטמא נדחה מעשות קרבן

ה' כזה אשר יש לו זמן מיוחד, ואם עבר יומו בטל קרבנו. ושהדין נותן שיעשה לו שום תיקון אחר שהוא אנוס בדבר. והוא אמרם אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל. כלומר, למה נגרע בתוך בני ישראל לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו.

ומשה ראה בפיהם דברים של טעם ואמר עמדו ואשמעה וגו'. ולזה באה המצווה:

איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח לה' בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו לא ישאירו וגו' והאיש אשר הוא טהור וגו'. וכי יגור אתכם גר וגו'.

הנה שקבע להם זמן ומצות בכל חומרות הפסח הראשון ובכל חוקותיו ובתנאיו ולגרים הגרים בתוכם, כדי שתתקרב דעת האנשים ההם והבאים אחריהם כיוצא בהם. וכבר הסכימה דעתם אל דעת עליון, כמו שאמרנו ראויה הייתה הפרשה זו שתאמר על יד משה כשאר כל התורה, אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהם, שמגלגלין זכות ע"י זכאי (ספרי פרשת בהעלותך).

ובדברי **רש"י** ז"ל: למה נגרע, אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה. אמרו לו ייזרק הדם עלינו בכוהנים טהורים, ויאכל הפסח לטהורים. אמר להם עמדו ואשמעה וגו' (ספרי שם). ואשר כתבנו הוא הנכון. ואשר סמך לזה פרשת וביום הקים את המשכן כסה הענן וגו' ולפי העלות הענן וגו' על פי ה' ייסעו וגו' ובהאריך הענן וגו' ויש ויש ויש וגו' עד סוף כבר נתבארה יפה בפרשת דגלים שער ע"ב.

[פרשת החצוצרות והתקיעות]

גם פרשת חצוצרות הסמוכה אליה, וטעם התקיעות והתרועות בשער ס"ז בפרק ה' בתקיעות יום התרועה. גם ויאמר משה לחובב ומאמר ויהי בנסוע הארון וגו'. ובנחה יאמר - הכול נתבאר אצל הדגלים, כי שם מקומם. כדאיתא במדרש ויהי בנסוע הארון עשה סמניות לפניו ולאחוריו, לומר אין זה מקומו, ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות (שבת קט"ו ב).

וכתב **רש"י** ז"ל ושמעתי כי לכך היה נו"ן, לרמוז כי מקומה היה בפרשת דגלים, ויש נ' פרשיות מכאן עד שם. ומה שהפסיק בין פורענות לפורענות שלא יהיו שלש פורעניות ביחד, כי בתלת זימני הוא חזקה, והשלש פורעניות הם וייסעו מהר ה' שנסע לבם מהר ה' שמא ירבה להם עוד תורה ומצות, והמתאוננים והמתאווים. הנה אם כן שכל דבר נכתב במקומו ודי בזה לפי כוונתנו:

עקידת יצחק במדבר שער עה (פרשת בהעלותך)

יבאר איך יצדק מאמר יבא טוב וכו' ולפי המסופר יראה שכל אחד גרע חלקו.
ויבאר כוונת המתאווים.

ויהי העם כמתאוננים וגו'

במסכת (מנחות נ"ג ב)

יבא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים. יבא טוב זה משה, שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא (שמות ב'). ויקבל טוב זה תורה, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו (משלי ד'). מטוב זה הקדוש ברוך הוא, שנאמר טוב ה' לכל (תהלים קמ"ה). לטובים אלו ישראל, שנאמר הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם (שם קכ"ה).

[מלאכה דורשת כלים נאותים וחומרים מתאימים]

מציאות התנאים הנאותים במעשים האנושיים הכרחי לשלמות המלאכה. גם יתכן מציאותם במעשים האלוהיים כי שם ציוה ה' את הברכה: הקודם הוא מבואר מנפשו כי שלמות כל דבר מלאכותי בהימצא החומר היותר נאות לקבל הצורה ההיא הנדרשת. ובחירת האל ית' הזהב משאר המתכות, לעשות בו הארון והכפורת והכרובים והמנורה והשולחן והמזבח וכל כלי הקדש תוכיח על זה.

וגם עם זה לא יתכן שלמותו כי אם בהימצא שם חרש חכם ושלם כאשר ראינו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור ואתו אהליאב וגו' ובלב כל חכם לב וגו' (שמות ל"א). וגם באלה לא נשלמה המלאכה אם לא בשימצאו להם הכלים הנאותים והמיוחדים למלאכה ההיא, כפי מה שהיה בכלי הטויה והאריגה והחריטה והיציקה וזולתם. כי בכל זה יקנה החומר ההוא הצורה הנאותה המבוקשת בכל אחד מהכלים ההמה.

וכל זה הוא מבואר מפרשת הכול היום יחרוש החורש לזרוע וגו' (ישעי' כ"ח). יאמר שעם שמלאכת החרישה היא היותר כבדה והיותר קשה שבעבודות האדמה, עכ"ז לא תושלם המלאכה בעבודה ההיא לבד, ואע"פ שיתמיד בה העובד. אבל צריך לעזוב מהמלאכה הכבדה ההיא, ולפתח צמדי הבקר ולהיטפל אל כלי הניפוץ לשדד האדמה ולהשוות פניה שהיא מלאכה נקלה מאד, ואחרי כן הלא אם שווה פניה אין המלאכות שוות לכל התבואות, אבל והפיץ קצח והוא שיהו הגרעינים נפוצים ומרוחקים אלו מאלו, וכמון יזרוק שהוא עניין אחר זולת הראשון, וכן ושם חיטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו, כלומר כל אחד לפי ענינו. וכן לגמר המלאכה נאמר ויסרו למשפט אלוהיו, יורנו כי לא בחרוך יודש

קצח, ואופן עגלה על כמון יוסב, כי במטה יחבט קצח וכמון בשבט. יורו על צורך הכלים הנאותים אל כל מלאכה לפי ענינה, אשר בהתחלף הכלים תפסד המלאכה ההיא. וברור הוא שאם לא יזדמן לדוש לקצח וכמון השבט והמטה, כי אם אופן עגלה וחרוץ, או למלאכת התבואה לא יזדמן החרוץ והאופן, רק המטה והשבט, שלא תושלם מלאכתם בידם, ואע"פ שיהיה העושה בקי באומנות ההוא.

וזה העניין בעצמו אמרו הנביא: ואנכי בראתי חרש נופח באש פחם ומוציא כלי למעשהו (שם נ"ד), כי הוא יתברך אשר ברא חרש חכם ואומן בקי באומנתו אשר הזמין בידו כלי אומנתו המיוחדים למלאכה ההיא, והוא מה שהיישירו להיותו נופח באש פחם ולא בזולתו ממיני האש שאינו ראוי למלאכה ההיא, וגם שהוא מקנה לחומר ההיא צורתו הראויה, כי עליה אמרו מוציא כלי למעשהו.

אמנם כאשר לא הזמנתי בידו העניינים הצריכים על זה האופן, הנה אנכי בראתי משחית לחבל, כי ישחת הכלי בידו ולא יועיל למעשהו. וסיים גם זאת: מעם ה' צבאות יצאה הפליא עצה הגדיל תושייה. לומר כי הפליא עצה זו בלב כל בעל אומנות מהמעשים המלאכותיים בהחלט שילמדו מהמלאכות הטבעיות או מהמשתתפות להם. וכמו שאמרו החוקרים שהמלאכה נמשכת אל הטבע ומתדמה אליו. ואמר הגדיל תושייה, כי מלאכות רבות נשחתות לבלתי הישמר בתנאיהם בלי ספק. סוף דבר כמו שהחומר והצורה הן עיקריים בדבר המלאכה כן האותות הפועל והאמצעיים הן הכרחיים לשלמותה. והנה אם כן שלמות כל מלאכה תמצא בשלמות החומר והצורה הפועל והכלים האמצעיים. ודי לענין הקודם:

[הפעולות האלוהיות צריכות גם הן מסגרת מתאימה]

אמנם הנמשך הוא מבואר שעם היות האמצעיים הלקוחים אל הפעולות האלוהיות בהשקפה אחרת שכלית, זולת מה שיראו אותה האנשים במעשיהם, וכבר יעשו הדברים באמצעיים זרים ורחוקים אל העניין ההוא. כמו שהיה העניין בתחילת שליחותו של משה אל פרעה, שהרע לעם בעבורו כמו שנתבאר במקומו. ועליו יש לפרש מאמר 'גם זאת מעם ה' צבאות יצאה' (ישעי' כ"ח), כמו שהוא בשער ל"ה.

עם כל זה כבר ראינו שהוא יתעלה נוהג בהרבה עניינים על זה האופן, רצוני שיבחר אל הגעת הפעולות האלוהיות האמצעיים או הכלים הנאותים אל המלאכה ההיא. כמו שנראה מבחירתו ית' למשה נביאו אל השליחות ההוא הנפלא. ויבחר בדוד עבדו לרעות בישראל עמו (תהלים ע"ח), ומאמר לך בכוחך זה וגו' (שופטים ו'). כמו שנתבאר הכול בשער ל"ד.

והוא פירש פשוטו של מאמר גם זאת מעם ה' צבאות יצאה הפליא עצה וגו'. לומר, שהייתה עצה עמוקה לשלמות המלאכות האלוהיות ולהסכים עניינם אל הטבע הנהוג להמצע בהם האמצעיים הנאותים. אם בהכנת החומרים המיוחדים, ואם בהזמנת

הפועלים הראויים והכלים ההגונים. כי בהסכמת זה יהיה השפע היורד מההשגחה האלוהית גדל יתר מאוד. צא ולמד מתיבתו של נח, ומתיבתו של משה, ואסוך שמן וזולתם. וגדולה מכולן עגלת בקר תיקח בידך (שמואל א' י"ז), וכיוצא באלו העניינים. והיה זה במה שנשתבשו בו קצת אנשים, כמו שאמר נעמן הלא טוב אמנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל הלא ארחץ בהם וטהרתי וגו' (מלכים ב' ה'). והשתבשות החרטומים במכות הראשונות. גם יציאת האנשים ללקוט המן ביום השביעי ושמירתו מיום ליום מזה המין וזולתם, אשר היו חושבים לראות בהם קצת עניינים דורכים מהלך הטבע לא ישערו בהם היותם אלוהיים לגמרי. כי לזה הוצרך האל ית' להודיע לבני האדם עלילותיו באותה פרשה שזכרנו, כי עמקו מחשבותיו לעשות כן בקרב הארץ כנזכר.

וזה העניין עצמו אשר ייחסוהו חז"ל למעשה הגדול והנורא אשר ייחדו האל ית' לעצמו, כי הואיל לעשות לו לעם נחלה הגוי הגדול הזה, ולקרבו אליו להנחילם תורתו האל יתברך, שהיא הייתה המלאכה היותר גדולה והנפלאה שבמלאכות. ואמרו שודאי נמצאו בה הארבעה דברים שזכרנו כתקנן, שעל ידי כן הושלמה המלאכה בלי ספק. והיא הייתה כוונתם במאמר ההוא שזכרנו, באמרם **יבא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים**. כלומר, כלהו איתנהו.

כי הנה על תוכן האמצעי שנעשה כלי להוציא המלאכה אל הפועל אמרו: **יבוא טוב** זה משה, שנאמר וטרא אותו כי טוב הוא. והנה שם במקומו נתבאר יפה כי היה היותר נאות והיותר מתייחס לגמור על ידו מעשהו יתעלה אשר זמם לעשות עם העם מכל זולתו, לפי מה שנמצאו בו מהשלמויות הנראות בו לעניין המעשה ההוא, כאשר הוא שם המגלות על המקווה ממנו לעתיד, כל שכן למי שהכול גלוי וצפוי לפניו.

אמנם על שלמות הדבר המבוקש מה שהוא דורך מהלך הצורה בהם אמרו **ויקבל טוב** זו תורה, שנאמר כי לקח טוב וגו'. וכבר נתבאר במקומו שער מ"ד ובשערים הרבה זולתו כל הצורך כי ע"י התורה האלוהית תושג ההצלחה האמתית, ולא בזולתה מהדתות והנימוסים, ואין צריך לומר ביתר העסקים. ולזה אמר כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד') כי להיותה דרך ישרה ונכונה אל ההצלחה וכמו שאמרה תורה איקרי דרך (קידושין ב' ב) היה ראוי לקנותה בדמים הרבה או לעלות השמים להורידה וכיוצא ואותה נתן להם במתנה גמורה לכן תורתו אל תעזבו.

והנה על שלמות הפועל מכל זולתו אמרו **מטוב זה הקב"ה**, שנאמר טוב ה' לכל וגו'. והיא ראה עצומה שהפועל הטוב בהחלט הוא החכם הכולל כל מיני הידיעות כללם ופרטם, אשר הידיעה הזאת תקיף לכל צרכי כלל האנשים ופרטיהם איש לא נעדר, אשר לא יקבל טוב על ידו איש לפי טבעו וענינו. ולא עוד אלא שמעולם לא יצאת מתחת ידי אומנתו דבר שאינו מתוקן. כי על ידי שני התנאים האלה הוא טוב לכל. וכבר ביארנו עיקר זה בשער ס'.

[בין ישראל לאומות העולם בהכנתם לאלוהות]

לטובים אלו ישראל שנאמר הטיבה ה' לטובים.

אמנם זה הטוביות יאמר בהם בשתי בחינות.

אם בבחינת האישים המיוחדים אשר נמצאו תמיד בהמשך הזמנים בתוך האומה הזאת, אשר היו שקולים כנגד כולם כמו האבות והנביאים ואנשי רוח הקודש ויתר השלמים אשר היו בהם בכל דור ודור אשר אין ספק שלא היה כן בכל האומות זולתם, כי מעולם לא נמצא בהם שיצא מכללם וייתייחד לקרבה אל האלוהים, כמו שנמצאו באומה הזאת. וזהו מה שאמר המשורר משבח האומה הזאת ואמר, נכבדות מדובר בך עיר האלוהים סלה, אזכיר רהב ובבל ליודעי הנה פלשת וצור עם כוש זה יולד שם. ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון (תהלים פ"ז). ירצה כי כשיזכיר ליודעיו כל האומות הרבות ההנה, ויחפשו בהם אם ימצא איש אחד יובדל מכללם לצד השלמות, שלא ימצא בחיפושם זולתי זה עצמו שזכר. והוא שיצדק על אישיהם הטובים שבהם שם האומה בכללה. כלומר שהאיש ההוא לא נודע לו שלמות, זולתי מה שהוא מצרי או בבלי או פלשתי או כושי והוא כוונת זה יולד שם.

אמנם לציון יאמר איש ואיש יולד בה שהם היו שקולים כנגד כל האומה ונבדלים ממנה במעלה שלמות, עד שכבר יוכרו בשמם הפרטי ובעצמיותם מזולת שיהיו מכלל האומה, כמו שאמרו שקול משה כנגד כל ישראל. וכן דוד ושלמה ויתר המלכים השלמים, כולם נודעו מצד אישיהם לא לבד מצד שהיו מכלל ישראל. וכן הנביאים הרשומים הנודעים בשמותם ובאישיותם בעולם. והנה אם כן כבר יאמר על ישראל בכלל לטובים בבחינה זו כי הטוב האישי ייסוב אל הכולל, כמו שסיים ואמר והוא יכוננה עליון.

והבחינה השנית היא כשיאמר הטוביות על כללות האומה. ואם שלא יהיה בכללם שלמים לגמרי, הנה יהיו טובים בבחינת זולתם, כי הרע כבר יקרא טוב בבחינת היותר רע ממנו. וכן האומה הזאת תקרא טובה בבחינת הגויים שלא באו לכלל שלמות מעולם. והוא מה שכוונו שלמה המלך עליו השלום בשיר ידידות האומה הזאת, באומרו כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות (שיר השירים ב'). והכוונה כי עם היות שהשושנה לא נמצא בה פרי למאכל, ולא הנאת הצל, אלא תועלת טוב המראה ונעימות הריח לבד, הנה היא בבחינת שאר מיני החוחים אשר לא נמצא בהם טוב כלל, אבל נמצא ההיזק אשר יגע אדם בהם בא החוח בכפו ונקבה. הנה השושנה היא חביבה ונחמדת. וכן רעיתי בין הבנות, כי עם שהיא אינה שלימה לגמרי, הנה בבחינת הגויים אשר לא נמצא בה שום שלמות, ולא עוד אלא שהם רעים וחטאים לה' תמיד, הנה הם טובים ונבחרים. והוא מה שתקנהו חז"ל באמרם בתיקון התפילות אתה בחרתנו וכו'. אשר בחר בנו ורוממנו וכו'.

נמשך למה שאמר הכתוב רק באבותיך חשק ה' ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים (דברים י'). כמו שכתבנו יפה בהקדמת פרקי המועדים תחילת שער ס"ז עיין עליו.

[שלמותו של הדוד]

אף היא תשיב אמריה על פי דבריו ואמרה כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים וגו' (שם) והכוונה האמת ששלמותי אינה שלמות רק בבחינת הנעדר לגמרי כמו שאמרנו. אמנם שלמות דודי הוא שלמות אמיתי, אפילו בבחינת השלמים. כמו שהוא התפוח בעצי היער כי עם שיש שם הרבה עצים נאים נושאים פרי מתוק וזולתם, הנה לא ימצא שם בהם כל השלמויות כולם כמו בתפוח שנמצאים בו המראה הטוב והריח המבוסס שנזכרו בשושנה. ועוד המאכל והצל אשר עליהם אמרה בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי, כי הם הדברים שחסרו ממנה. או שתכווין באומרה כתפוח בעצי היער לאילני סרק ולהפליג על שלמותו לומר כי השלם בתכלית השלמות בערך החסר בתכלית החיסרון יראה בתכלית השבח והמעלה מה שהוא מבואר.

מכל מקום נתבאר מה שיצדק זה השם מהטוביות על האומה הזאת מצד אישיה וכללותיה אשר עליהם יתכן לומר בהם לטובים אלו ישראל, שנאמר הטיבה ה' לטובים ולישרים וגו'. יורה כי יש בהם טובים וישרים. וזולתם אשר בהם, עליהם אמר והמטים עקלקלותם וגו' כמו שיבוא בסוף השער ב"ה. ודי בזה לביאור הנמשך.

[שאלות על המדרש יבוא טוב...]

והנה לפי שסיפורי החלק הזה שאני בביאורו יקיפו העניינים האלה ארבעתן באופן שיאות הדבר בכל אחד מהם על דרך השאלה לדעת אם כן הוא כאשר הונח ע"פ מאמרים. **כי במה שאמר טוב זה משה, הנה מאמר הצאן ובקר ישחט להם** (במדבר י"א) והנלווה אליו חולק מאד על זה הטוביות. כי איך יתכן נביא השם יתעלה נאמן ביתו ייפלא על יכולתו יתעלה, ולאמור שש מאות אלף רגלי העם הזה וגו' ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש וגו'. עד אשר באה לו התשובה היד ה' תקצר, עתה תראה וגו' (שם). והוא דבר פלא שהאיש טוב אשר כזה ידבר כדברים האלה. וכבר דברו בו המדרשות גם המפרשים ז"ל כמו שהוא בפירושיהם אבל לא יפייסו בדבריהם לב השואל בלי שום פקפוק.

וגם במה שאמרו ויקבל טוב יש לפקפק כי מה שקבלו מהטובות הנזכרות בפרשה זאת אם מטובת המן ואם מבשר התאוה אינו ראוי שיקרא טוב, אחר שלא נתקררה בו דעת המקבלים כי הדבר הטוב הוא אשר הוא טוב לבעליו או שיתפייסו בו, כמו שכתב החכם פרק ב' מהח' מספר המידות. אמר:

אמנם יראה כי כל אחד יאהב אשר הוא טוב לו, וכאשר הוא טוב בהחלט הוא ראוי לאהוב כן. אמנם אשר הוא לכל אחד הוא טוב לכל אחד. אמנם כל אחד יאהב לאחד אשר הוא טוב לו, כי אם הנראה אשר הוא טוב עד כאן.

והנה כאשר לא היה טוב להם זה המזון או שלא היה נראה להם טוב הנה באמת לא יתכן להחליט עליו שם טוב. וכל שכן מה שהיה להם לזרא ממנו כמו שיבוא. ומזה תמשך השאלה העצומה, למה יאמרו עוד **מטוב זה הקדוש ברוך הוא** שנאמר טוב ה' לכל. כי מה יופיו ומה טובו אצלם שיאמר ונתן ה' לכם בשר ואכלתם לא יום אחד תאכלו ולא יומיים ולא חמשה ימים וגו' עד חודש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא. ובפיו דבר ובידו מלא לאמור, הבשר עודנו בין שיניהם ואף ה' חרה בעם ויך ה' בעם מכה רבה מאד. וכגון זה ראוי לומר שקול טובותיך ושדי אחזרי.

ואין צריך לומר במה שאמרו **לטובים אלו ישראל** דכתיב הטיבה ה' לטובים, כי סיפורם אלו ענו בהם מהתאוננם והתאווותם בעניין רע וזר, עד שנבאשו באלוהיהם ובמלכם יותר משאר הפרשיות.

והנה עם שכבר יתפשטו השאלות בכל הארבעה עניינים, אין התמיהה בהם שווה. אמנם **עיקר השאלה הוא במאמר יבוא טוב**, כי מאמר ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים קשה מאד.

שנייה לה בטובתו של הקב"ה במתנה זו שאמרנו.

אמנם בשלישית במדרגה הוא בעניין המן.

והיותר חלושה מכלן היא הרביעית לפי שהתשובה בצדה: כאן בשעושין רצונו של מקום. כאן בשאין עושין רצונו של מקום. אמנם על כל פנים נאחוז דרכם זה לקבל ולקיים בפירוש הכתובים, כי ה' דיבר טוב על ישראל בכל ארבעת רבעיהם הנזכרים, כל אחד לפי טבעו ומדרגתו כאשר יסבול ענינו.

אמנם נזכר ראשונה שאר הספקות הנופלות בזה העניין:

א. אומרו ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה' וישמע ה' מה שמועה שמע ולמה לא פירש הכתוב עניין תנאותם. ועוד אומרו אחר כך והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישוּבו ויבכו גם בני ישראל כי היכן בכו תחלה שיצדק עליהם זה:

ב. אומרם מי יאכילנו בשר וגו'. ואחרי כן אמר משה מאין לי בשר לתת לכל העם הזה וגו'. וכן התקדשו למחר ואכלתם בשר. והלא מתחלה נתן להם השלו שנאמר בפרשת המן ותעל השלו ותכס את המחנה (שמות ט"ז) ומשם ואילך לא נמנע מהם כמו שאמר הכתוב זה ארבעים שנה ה' אלוהיך עמך לא חסרת דבר (דברים ב') ומה שכתב **הרמב"ן** ז"ל

שלא בא להם לשובע והיו גדוליהם לוקטים אותו וכו' ככתוב בפירושו כבר כתבנו בפרשת
המן שער (מ"א) מה ששיגנו מהריחוק:
ג. אמרם זכרנו את הדגה אשר נאכל וגו'. פתח בבשר וסיימו בדגים ובמיני ירקות ולא עוד
אלא שסיימו ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו. וכי שוטים היו שהיו מחשיבין
הדברים הפחותים ההם יותר מהמן. ועוד מה טעם הזכירו הנה והמן כזרע גד וגו'. שטו
העם וגו'. ועוד ששינה תאריו במה שנזכר בפרשת המן והמן כזרע גד לבן וטעמו כצפיחית
בדבש ומה עניין וברדת הטל וגו':
ד. למה מנע משה עצמו לבקש על שאלתם זו כמנהגו ונעשה להם קטיגור לומר האנכי
הריתי את כל העם וגו'. ועוד דהאי קרא לאו רישיה סופיה היה לו לומר כאשר ישא איש
את בנו או אשה את בנה או שיאמר האומן אנכי לכל העם הזה כי תאמר אלי וגו':
ה. מה צורך אסיפת הזקנים לספוק הבשר כי אם שאל משה להקל מעליו טורח משאת
העם יודע היה כי אין מעצור לה' לעשות את אשר חפץ:
ו. אומרו לא יום אחד תאכלו ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים עד חדש ימים עד
אשר יצא מאפכם למה תהיה כזאת מאתו יתעלה כי מי בקש זאת מידו. ועוד שאם יאכלו
חדש ימים איך אמר שלא יאכלו יום או יומים או חמשה או עשרה ימים. **הרמב"ן** ז"ל
דקים ודחוקים. ועוד שוטים היו שקבלו מתנה זו בסבר פנים. ולא עוד אלא שהתמידו
אכילתן ממנה זהו דבר של תימא ופלא גדול:
ז. מאמר משה שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן להם וגו' כמו שכתבנו
ראשונה. ועוד אומרו העם אשר אנכי בקרבו וכי עתה ידענו שהוא בקרב העם ההוא:
ח. במאמר היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי כי מה המקרה היה אשר יקרה למשה
בכל זה היה לו לומר היקרם דברי אם לא:
ט. מה דעתו של יהושע באומרו אדוני משה כלאם ומה ענה אותו משה באומרו המקנא
אתה לי מי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם כי הם דברי מותר שהרי כל
הנביאים ברוח ה' מתנבאים:
י. כי למה נקרא זה הבשר בשר תאוה יותר משאר הדברים אשר התאוו אליהם והספיק
להם והלא נאמר מתחילה מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר
באכלנו לחם לשובע ולא נקראו אז העם המתאוים. ועוד כי היה לו לומר כי שם קברו את
העם אשר התאוו לא המתאוים שכשנקברו כבר פסקה תאוותם.

ונבא אל הפירוש:

ויהי העם כמתאוונים רע באזני ה'

(א) ענין התואנה הזאת לדעתי הוא מה שיזכרהו אחרי כן אלא שמתחילה היה להם
הגמגום והפקפוק פנימי לבם לפומייהו לא גלי.

אמנם אחרי כן אם שלא פירשוהו כי היה להם לחרפה כבר הוציאו אותה בלשון תואנה ותלו אותה בשאלת הבשר כאשר יתבאר. ולזה אמר כמתאוננים ולא מתאוננים בפועל כדבריהם כי היו מתאוננים בקרבם בלתי מוציאים דברי תנואתם בפיהם.

אמנם שכבר נכנסה תנואתם באזני ה' המבין חקרי לב והוא מה שביאר להלן כי בכיתם באזני ה' לאמור מי יאכילנו בשר וגו' כמו שיבוא. והוא אומר וישמע ה' ויחר אפו כי כן נאמר במבין מעצמו הדבר שלא נדבר בפירוש כמו שנאמר וישמע אברהם אל עפרון וישקול וגו' (בראשית כ"ג). וכן פירשנו וישמע אברם כי נשבה אחיו (שם י"ד) והוא נכון. ואמר שעם שבערה במ אש ה' ותאכל בקצתה עד שצעקו אל משה ויתפלל בעדם ותשקע האש עם כל זה לא לקחו מוסר על דרך שנאמר הכית אותם ולא חלו כליתם מאנו קחת מוסר (ירמיה ה') ועוד מעט לסיבה חלושה חזרו לקלקולם והיא מה שאמר והאספסוף אשר בקרבו התאוה תאוה וגו'. הנה הפחותים האלו לא התאוה הבשר ולא זולתו אבל התאוה תאוותו והיא מידה מגונה מאד ספר בגנותה החכם בפרק ט' מהז' **מספר המידות** אמר:

עוד ירדפו התענוגים שהם חזקים אצל האנשים אשר לא יוכלו לשמוח באחרים
ועל כן אלו יכינו לעצמם דברים מכינים צמא. עד כאן.

והכוונה שהאנשים המוחלטים בשלוח התאוות לא לבד ירדפו הדברים אשר הם תענוג להם כי גם אשר הם תענוגים אצל אחרים שלא יוכלו לשמוח בזולתם ולזה מפני שהם רואים שהאיש אשר הוא צחה צמא ישמח מאד בדבר השתייה מכל כלי חמדה או שתהיה להם תאוה זאת כדי שישמחו בשתייה כמותם עד שיכינו לעצמם דברים מביאים צמא והוא מגונה מאד כי הנרדף מתאוותו יש לו צד התנצלות כמו שאמר הנחש השיאני ואוכל (בראשית ג').

אמנם אשר לתאוה יבקש אין לו שום המלט. והנה כשראו העם תאוות האספסוף (א) שבו לבכות ולהתאונן כבראשונה אלא שכבר הוציאו התואנה בפיהם אשר בכו בה מה שהיה בפנימי לבם והוא אמרם מי יאכילנו בשר.

(א) אמנם עיקר רעתם הבאה באזני ה' היא כי הם היו בוחרים בשחרור נפשם אשר היה להם במצרים עם שעבוד גופם יותר משחרור גופם עם שעבוד נפשם אל עול התורה והמצווה כי לרוע מזגם היה זה להם לטורח ולמשא כבד אבל לפי שבשו והיכלמו מלומר דבר זה בפיהם היו מבקשים תואנות ותלונות יהיו להם עילה לומר שהיה להם טוב במצרים כלומר כי טוב להם אז מעתה.

משל האשה הרעה אשר מאסה בבעלה ונתנה עיניה באחר ובושה לפרש דברים שבלבה והיא בודה מלבה שאינו זן אותה או שאינו יכול כדי לבקש עילה לומר שטוב לה בבית אביה מבית בעלה, זאת ולא זאת, כי היא אינה חפצה בבית אביה על דרך האמת רק שמואסת את בעלה ורוצה להינשא לאחר שנתנה בו עיניה. וזאת הייתה כוונתם בכל

מקום שהיו אומרים כי טוב להם במצרים. ועיקר הכוונה כי מאסו בה' ובתורתו ורצו להיות חופשים מן המצות והוא הדבר שפירשו הקב"ה בעצמו באמור להם כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם וגו' כמו שיבוא.

(ג) ולזה אמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם וגו'. שאע"פ שהדברים האלה לא היו חשובים בעיניהם מ"מ תואנה המה בידם לומר מצרים מצרים והכוונה להיותם חופשים מה' ומתורתו. ומה נפלא מאמרם ז"ל חנם - חנם מן המצות (ספרי פרשת בהעלותך)

(ג) או שיתלוננו לומר מי יאכילנו בשר כי מימינו לא זכינו לשבוע ממנו כי בשבתנו במצרים היו המצריים זובחים זבחיהם לפנינו ואוכלים ושבעים ואנחנו יושבין ותוהין כמו שבא במדרש (ש"ר פ' ט"ז) באכלנו מסיר הבשר לא נאמר אלא בשיבתנו שהיה המצרי הולך במדבר והיה תופש איל וצבי ושוחטו ושופת את הסיר ומבשל ואוכל וישראל היו רואין ולא טועמין מהבשר אבל היו אוכלין לחמם בלא בשר עד כאן והנה כל מאכלנו היה הדגה המאוסה אשר היינו לוקחים אותה חנם או ממיני הירק היותר פחותים כקישואין והאבטיחים וגו'.

(ג) ועתה כאשר חשבנו לשבוע מכל טוב נפשנו יבשה אין כל דבר לח ורטוב כאלו כ"ש שנזכה אל מאכל הבשר.

(ב) אמנם מציאות התואנה היה להם לפי שלא נתן להם ברפידים לצבות בטן רק על דרך הסיפוק כמו שנאמר בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע וגו' (שמות ט"ז) או שנסתלק מיד כמו שכתבנו שם שער מ"א. ועל כל פנים היה להם בשר בסיפוק לבד. ולזה אמר תנה לנו בשר ונאכלה כי האכילה הגסה הייתה מכוונת מהם לא הסיפוק כדי החיים וזה דרך נכון בזה.

(ג) וגם אמרם בלתי אל המן עינינו הוא מעניין תואנה זו לומר שהוא קשה להם שתהיינה עיניהם תלויות וכלות אל המן כל היום אם ירד או לא ירד או שכוונו שאפילו יטעמו בו כל טעמים שבעולם הנה לא תשבע עין לראות.

ושני העניינים במסכת (יומא ע"ד ב):

כתיב המאכילך מן במדבר וגו' למען ענותך. למען השביעך מיבעי ליה.

רב אמי ורב אסי: חד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל.

א"ר יוסף: מכאן רמז לסומין שאוכלין ואינם שבעין.

א"ר זירא: מאי קרא? טוב מראה עיניים מהלך נפש (קהלת ו').

אמר אביי: הילכך מאן דאית ליה סעודתא מעלייתא לא ליכליה אלא ביממא

שנאמר טוב מראה עינים.

ולכל אחד מאלו הטעמים אמרו, שהיה להם לרצון מזון הירקות והזרעונים כדרך כל הארץ מהמאכל האלוהי הוא שלא כטבעם ודרכם, וכמו שאמר החכם טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו (משלי ט"ו). ירצה ארוחת ירק שיאהוב האוכל אותה ויחפוץ בה

כמו שהיו אלו חפצים באבטיחים והבצלים והשומים משור אבוס ושנאה לאוכל בו שהוא קץ בו לפי טבעו שנאמר ונפשנו קצה בלחם הקלוקל:

והמן כזרע הוא ועינו כעין הבדולח שטו העם ולקטו וגו'.

(ג) כלפי מה שאמר שהיה נפשם יבשה במן הזה כאלו לא היה בו שום לחות ורעננות אמר הכתוב כי שלא כהוגן נתרעמו על זה כי המן מטבעו להיותו לח ורטוב מאד כי הוא עשוי גרעיני' דקים כזרע גד ועינו כעין הבדולח אשר דקותו וספיריותו מוכיחין עליו שהוא כעין הקרח הקרוש שבנקל נמס והיה למים.

אמנם מעט מקשיות המועט הנמצא לו היה כדי שישוטטו העם וילקטוהו בנקל בכנף בגדיהם או איך שירצו בנקיות מבלי שיצטרכו אל כלי הלח. אמנם כאשר יטחנו אותו בריחים או דכוהו במדוכה יבשלו אותו כאשר הוא בפרור מבלי שום משקה, והוא מעצמו מתלחלח ויעשה כעין הבצק, ויעשו אותו עוגות ואף אחרי אפייתו הייתה טעמו כטעם לשד השמן שהוא לח ורטוב:

וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו. והנה זה עד שני ללחותו כי זמן ירידתו ושכונתו מחייבין עוצם רעננותו בלי שום ספק אלא שכל דבריהם היו תואנות מבלי טעם מספיק רק לכסות בהם דבר ערוה שבלבם:

וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו

ספרי בהעלותך:

היה רבי נהוראי אומר: מלמד שהיה אדם נושא אוחותו ואחות אביו ואחות אמו.

ובשעה שאמר להם לפרוש מן העריות, היו מצטערין.

וזה מה שיקיים מה שאמרנו מכוונתם הפנימית. אמנם שיעורו לפי פשוטו, העם למשפחותיו בוכה פתח אהלו, כי הייתה התלונה הפנימית דוחקת אותם בתואנת הבשר כמו שאמרנו. ולזה ויחר אף ה' מאד כי הוא השומע אותם ומבין רוע מחשבותם:

ובעיני משה רע.

כעניין ורעה עינך באחריך (דברים ט"ו) תרע עינה באיש חיקה (שם כ"ח).

(ד) כי הנה לפי שהוא לא הרגיש מהם רק תלונת התאוה החיצונית, וראה שהיא תאוה משולחת שלא לצורך, הייתה עינו רעה וצרה עליהם שתינתן להם הפך ותאוות צדיק ייתן והיה רוצה שיחסמו אותה ויעמדו על הראוי לפי המנהג הטבעי ולא חשש בזה לכבוד שמים שיישאר להם פתחון פה לומר היוכל אל לערוך שולחן במדבר כמו שהיה דרכו לחוש פעמים אחרות עד שאמר במרגלים ואמרו מבלתי יכולת ה' (במדבר י"ד).

ספרי בהעלותך:

ובעיני משה רע, כאן מקום ממיך ומשה מגביה. אבל במעשה העגל, מקום מגביה ומשה ממיך.

והכוונה היא עצמה כי במעשה העגל היה האל יתעלה מחמיר ואומר ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם (שמות ל"ב) ולא היה חושש לכבודו ומשה מקל ואמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים וגו' (שם) והיה תולה הדבר בכבוד שמים כי איך יחל באמור מצרים ברעה הוציאם. וכאן היה בהפך, שהאל יתעלה היה חס על כבודו. כמו שאמר להלן היד ה' תקצר. והוא לא היה חושש אלא לעצמו ואמר למה הרעות לעבדך וגו'. כי לפי שלא הייתה כוונתו שתינתן להם שאלתם ולא לבקש עליה כלל. (ה) היה מבקש שילוו עמו אחרים בפרנסתם כדי שיוכלו כולם לעמוד כנגד עזות העם והפצירם לעתות כאלו והפרנסים ההם יוכיחום על ששואלים שלא כהוגן ויודיעם שא"א להשלים עמהם בכמו אלו השאלות ולא תהיה תלונתם על משה לבדו כי הוא היה דבר כבד אליו מאד ועל זה המציא מליצה זו ואמר האנכי הריתי את כל העם הזה.

(ד) הנה יתחייב האדם להטפל בפרנסת הזולת ומזונותיו באחד משלשה פנים. **הא' חיוב מידותיו** כמו שחייב האדם לזון ולפרנס עניי עמו הנחשלים אחריו אשר בהם אמרו ענייך קודמין (ב"מ ע"א א). ומהידוע כי הבן הנצרך קודם לכל אדם וכבר אמרו עושה צדקה בכל עת (תהלים ק"ו) זה הזן בניו ובנותיו וכו' (כתובות נ' א). **הב' הוא חיוב טבעי** יכריחו הטבע לעשות כן כדרך הבעלי חיים המניקים גוריהם ומגדלים אותם וכמו שאמר התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה (ישעיה מ"ט) ולטעם זה הייתה הכפייה אשר יכפו ב"ד למסרב לזון בניו ובנותיו הקטנים שיאמרו עליו עורבא בעי בניה האי גברא לא בעי בניה (שם מ"ט ב) כי יכריזו עליו רוע טבעו ועוצם אכזריותו שהוא פחות מהב"ח הבלתי מדברים כמ"ש הכתוב גם תנין חלצו שד הניקו גוריהן בת עמי לאכזר וגו' (איכה ד'). **והג' הוא חיוב הכרחי תנאיי** כמו המקבל עליו לזון האשה ובניה בכל תנאי ב"ד שמכריחין עליהם בכל מיני כפייה אם יש לו לשלם (כתובות שם).

ולשלושתן כיון משה במאמרו זה.

על הראשונה אמר האנכי הריתי את כל העם הזה וגו' כתרגומו האב אנא שאתחייב למזונותם בתורת צדקה ומשפט המעלה כמו שאמרנו.

ועל השנייה אמר אם אנכי ילדתיהו, שיכריחני טבעי כמו שתוכרח האם לפרי בטנה או האב אל בניו הקטנים כנזכר.

ועל השלישית אמר כי תאמר אלי שאהו בחיקך בתורת חיוב תנאיי כאשר ישא האומן את היונק שקבל עליו גידולו מחמת שכרו והיה שכרם בזה מה שאוליכם אל האדמה אשר נשבעתי לאבותיו.

עדיין יש לי טענה חזקה להשמט מהחיוב, מאחר שא"א לי להשלים כי מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמור תנה לנו בשר ונאכלה ואינם מתפייסים בדבר אחר ומי שאין לו פטור מכל החיובים. ושיעורו האנכי הריתי את כל העם הזה ואם אנכי ילדתיהו שאתחייב בפרנסתם ודאי לא. וכי תאמר אלי שאתחייב בתורת תנאי כאשר ישא האומן וכו' הנה זה יהיה כשיהיה לי אבל כשאין לי אפטר מהם. ובמדרש אמרו (תנחומא פרשת תולדות) ונשא משה שנאמר שאהו בחיקך ובפרשת וישב שער כ"ח נתבאר ענינו היטב:

לא אוכל לבדי לשאת את כל העם הזה וגו'. ואם ככה את עשה לי וגו'.

גזר שאין לו שום אפשרות לסבול אותם ושאם יטול עליו עוד משאם כי הוא ימות בנפש מרה. ולכן יבקש שיהרגהו מיד פן יראה ברע אשר ימצא אותו עוד בטורח משאם וכמו שאמרו חז"ל הרגני נא הרוג אדם הרוג אתה הורג (ילקוט פרשת בהעלותך) ראה כמה רחוקים דברים אלו ממה שאמר במעשה העגל ועתה אם תישא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות ל"ב).

והנה הביאו כעסו עליהם לחטוא בשני העניינים.

האחד במה שהיה כבועט במינויו ופקודתו אשר הפקד על עם ה' אלה. ובזה היה קצת פריעת מוסר אצל בוראו כי מי יאמר למלכו טול מנויך ופקודתך שאין לי חפץ בו כ"ש לאלוה עושיו.

והשני במה שלא חס על כבוד קונו כדרכו ונתרשל בעניין מזונותם עד שאמר מאין לי בשר וגו' לא אוכל לבדי לשאת כי היה לו לזכור הראשונות ולישא אותם עכשיו כאשר נשא אותם ממצרים ועד הנה כי מאין לו המן והשלו והבאר וכל מה שהספיק להם עד עתה, האם אין כוח השם עתה ככוחו אז הנה זה היה עוון אשר חטא עתה הפעם בידו ולא זולת.

אמנם כוונתו בו והתנצלות ממנו תתבאר לו אצל הצאן ובקר ישחט להם. והנה אל שני העניינים באה תוכחת השם יתברך באומרו אליו בפניו של כעס אספה לי שבעים איש וגו'. ואל העם תאמר התקדשו למחר וגו'.

כי לתשובת העניין הראשון אמר אתה נלאית בפקידות הזה ובעטת בו גם אנכי הנה ראיתי שהדין עמך ולכן אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו וכי כוחם רב ממך ולקחת אותם אל אהל מועד והתייצבו שם עמך וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תישא אתה לבדך. והנה די בזה גערה במבין שהודיעו כי מבלי הוסיף עליהם שפע יותר ממה שהיה בו בהאצל מרוחו עליהם ישאו אתו הרי שלא נלאה במשאם רק מחמת רפיון ורישול ידיים לבד:

ובמדרש (במדבר רבה פרשה ט"ו)

למה הדבר דומה? למלך שהיה לו פרדס ושכר לתוכו שומר ונתן לו שכר שמירה. אחר זמן אמר לו השומר איני יכול לשמרו כולו, אלא הביא לי עוד אחרים שישמרו עמי. אמר לו המלך לך נתתי את הפרדס כולו לשמרו וכל שכירות ושמירות שבו. עכשיו אתה אומר לי הבא אחרים שישמרו עמי, הריני מביא אותן אבל הוי יודע שאין אני נותן להם משלי שכר שמירה, אלא מתוך שכר שנתתי לך הן נוטלין שכירותן.

כך בשעה שאמר לו משה להקב"ה לא אוכל לבדי וגו' אמר לו הקב"ה אני נתתי בך רוח דעת לפרנס את בני. לא הייתי מבקש אחרים ואתה מבקש אחרים, הוי יודע כי משלי אינן נוטלין כלום, אלא ואצלתי מן הרוח אשר עליך וגו'.

[בשר תאוה]

הנה שביררו מאד הדברים לפי מה שאמרנו:

אמנם על עניין הבשר לא הסכים עמו לבלתי תתנו להם, אבל אחר אסיפת הזקנים ואצילותו מרוחו עליהם רצה להשלים עמהם על דבר כבוד שמו כדי שלא יישאר פתחון פה לתאוותם למצרים. ולזה הרבה ממנו להם לרוב ואז גלה לו מה שהיה בפנימיות תואנותיהם אשר עליו נאמר בראשונה וישמע ה' כאשר אמרנו והוא שהיו מתנחמין על יציאתם ממצרים והיו מואסין את השם יתעלה חוקיו ותורותיו ולא היו מגלים הדבר מפני היראה ומבקשים עלילות ובודין מלבם תואנות אשר לא כן, ותלו עצמם בתאוות הבשר עם היות שאינם מתאוים לה על דרך האמת.

והוא מה שאמר ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באזני ה' לאמור מי יאכילנו בשר כי טוב לנו במצרים. ירצה כי היה המאמר להם מי יאכילנו בשר מבלי היות להם תאוה זאת על דרך האמת רק שאמרו כן למצוא עילה ושחיתה לתלונותם על שיצאו ממצרים לכן הנני נשפט אתכם על פי דרככם ונתן ה' לכם בשר אשר תמותו בה ואכלתם לשובע ואשר יוליד עוד בקרבכם התאוה העצומה שאמרתם שהייתה לכם, באופן שאע"פ שתראו קצתכם במיתת קצתכם, לא תוכלו לפרוש הימנה עד אפרע מכם מהחטא העצמי והפנימי אשר בידכם, לאמור למה זה יצאנו ממצרים:

לא יום אחד תאכלו (ו). ירצה מקצתם יהיו שאפילו יום אחד לא יספיקו לאכול ממנו כי הבשר עודנו בין שיניהם יעלה אף השם וקנאתו בהם וימותו בה וקצת אשר לא ימותו ליום אחד לא יספיקו לאכול לשני ימים כי ימותו ליום ולילה אחת וקצתם אשר יחיו מיומיים ביום החמישי לא יחיו לפניו ואשר לא ימותו בחמישי קצתם לא יגיעו לעשירי ואשר לעשירי לא יבאו לכלל עשרים כי המשפט הזה ימשך להם חודש ימים עד אשר יצא מאפכם. ירצה

שתפרעו הבשר בנשמת אפכם שתצא עמו. והיה לכם לזרה ירצה שיהיה להם לזרות נפלא ועצום שימתק עליהם הבשר הממית ויתאוו אליו תאווה עצומה עד שלא יוכל לפרוש. ונתן הטעם למשפט הישר הזה ואמר יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמור למה זה יצאנו ממצרים. ירצה, יען שאתם בדיתם מלבכם תאוות הבשר באמרוכם מי יאכילנו בשר, וזאת לא זאת רק שמאסתם את ה' אשר בקרבכם במחשבתכם הפנימית עד שבכיתם לפניו לאמור למה זה יצאנו ממצרים, לזה ראוי שתבוא התאוה עצמה אשר ייחסתם לעצמכם ותפרע מכם.

והנה עם זה ישירים דרכי ה' ומשפטי.ו. שלא חידש להם פורענות זולתי מה שהם עצמם ייחסו לנפשם. ובדין היה כי הם לקחו תאוות הבשר לעלילה ולפיתחון פה לתלונת מצרים, ראוי שהיא עצמה תהיה למוותם תוצאות.

(יו"ד) ולזה ייחס אותה הכתוב בבשר תאוה שנאמר ויקרא למקום ההוא קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאוים לא מפני תאוה שהיה להם ראשונה אלא מפני מה שנשתלחה התאוה בבשר עצמו ובערה במ עמו ומותם וקבורתם.

וזה מה שבארו המשורר תכלית הביאור באומרם ויאכלו וישבעו מאד ותאוותם יביא להם (תהלים ע"ח) אמר שאחר שאכלו וישבעו מאד הבעיר בהם תאוותם אשר אמרו שהיה להם לא זרו מתאוותם עוד אכלם בפיהם ירצה שלא סרו מתאוותם אעפ"י שהיה אכלם בפיהם כדרך שאר המאכלות שאדם מתאוה להם שכשיאכל אותם סרה התאוה.

ויתכן שירצה שהיה דבר פלא שלא היה להם הבשר ותאוותו לזרות אע"פ שיראו שימית אותם עוד אכלם בפיהם וזו היא אף ה' וחמתו שבערה במ. ואחשוב שענין ההסתה והפיתוי לאכילתם הוא מה שאמר להם לא יום אחד תאכלו ולא יומיים וגו' כי כשמתים קצתם ביום ראשון והנשארים אינם מרגישים בעצמם שום נזק חולשא או חולי היו אומרים ודאי אין שלו ממית. וכן כאשר ימותו קצתם ביום השני, הנשארים דנים על עצמם כדין הזה עצמו. וכן לחמישה וכן לעשרה. ובין כה וכה אכלו חודש ימים למלאת בהם דבר ה', אם להורות שלא תקצר ידו, ואם להמית בה חטאי עמו האומרים מצרים מצרים:

ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו וגו'. הצאן ובקר וגו'.

(ז) אמר לפניו רבש"ע אע"פ שאתה ה' בקרב העם הזה דבר ומנהיג, כמו שאמרת להם, כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם, ראה אתה נתת אותי בקרב העם הגדול הזה שהוא כשש מאות אלף רגלי, והיה ראוי שתהיה פרנסתם באופן שתעשה על יד איש אשר כמוני היושב בקרבם, ואין להם להתאוות תאוות זרות כמו אלה, שא"א לספק אותם, כי אם ע"י שנוי הטבע והמסות הגדולות. ולמה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים, כי אף על פי שנקל הוא אצלך לעשות כן, כאשר ישאלו הם או בניהם מחר כזה וכזה מיד אחד

מפרנסיהם מה יעשה להם הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם ואם את כל דגי הים וגו'.
ודאי יש לך להקפיד על זה ולא להתיר להם שלוח השאלות אשר כאלו:

ויאמר ה' היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא.

ירצה וכי בשביל כבודך וכבוד רעך הבאים אחרריך אקל בעיניהם לחשבם שאין כוח בידי למלאת תאוותם המפורסמת ובטענה זו אתה סבור להימלט ולהשמט ממה שאמרת מאין לי בשר וגו' לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה.

(ח) עתה תראה היקרך דברי אשר דברתי לך שיוכלו שאת אותן הזקנים הנאצלים מהרוח אשר עליך אשר תשיג אותך בו שיעור מהתוכחה הראוי לך בזה.

[שבעים הזקנים]

וכשראה משה כן יוצא וידבר לעם את דברי ה' ויאסוף שבעים איש וגו'. הנה במקום גנותם למדנו שבחם כי אפילו בעת ההיא שסופר מהם כל הגנות הנזכר לא היה קשה למצוא שבעים איש ועוד שראוי שתשרה עליהם שכינה.

ועוד סופר שנמצאו שם בעלי ענוה עצומה כאלדד ומידד שלא מלא לבם אותם לצאת האהלה ואין ספק שהיו בהם כמה וכמה כיוצא בהם והכתוב העיד שהוציא שבעים איש והעמיד אותם סביבות האהל ושירד ה' לדבר אתו והאציל מן הרוח אשר עליו וייתן על שבעים איש הזקנים. ומעתה נוכרח לומר שאלדד ומידד אינם מהמניין או שהיו שם שנים כנגדן שעלו שלא ברשות והוא מגונה. ולזה אני אמר שאלדד ומידד הם מכלל השבעים ושתיים זקנים שנכתבו ששה לכל שבט והם שיצאו חלק. ולזה לא יצאו האהלה. ומכל מקום מפני שכבר נזכרו ונכתבו לשם זקנים שרתה עליהם הרוח ויתנבאו במחנה והוא שאמר הכתוב והמה בכתובים ולא יצאו האהלה כי היו מהכתובים בשמם אבל לא מאשר עלה עליהם הגורל לצאת האהלה ועם כל זה ויתנבאו במחנה והוא הדבר אשר היה לחידוש בעיני הנער אשר הגיד למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה. וגם יהושע חרד על הדבר כסבור שעל דרך הניצוח היו עושים כיון שהיו בכתובים ולא יצאו האהלה.

(ט) ואמר אדוני משה כלאם כדי שלא תתפרסם נבואתם מפני הכבוד שהרי לא היו מהנאצלים ממנו. ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן וגו'. כבר הורגלו לומר בזה מי יתן ויהיו כל עם ה' כאלו שנתן ה' את רוחו עליהם, ולא נאצל ממני כמו השבעים איש אשר יצאו האהלה. וזה אם הוא דרך צחות איננו נכון כי מה ידוע שלא חסר דבר ממנו מפני הסירותם. משל הנר שמדליקים ממנו למאות ולאלפים ואינו חסר. ועוד שכל העם היו תלמידיו ושותים את מימיו, וכאשר יתן ה' את רוחו עליהם לא היה כי אם מכוח מה שלמדו ממנו.

ובעיני דבר גדול וענוה עצומה דבר הנביא, והוא שאין צריך לומר שאינו מקנא לאלו שהם תלמידיו ופועל ידיו, וכמו שאמרו בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידיו (סנהדרין ק"ה ב) אלא שהוא משתוקק שיהיו כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם מבלעדיו. ואם הוא דבר שהכול מתקנאים בו, הנה הוא לא יקנא בזה.

ומכאן ואילך סיפר איך נמשך העניין כולו, וכי באמצעות אסיפת הזקנים ובחברתם אליו היה הרצון מאת השם יתעלה להוציא אל הפועל מה שייעד מעניין הבשר. ואמר ורוח נסע מאת ה' ויגז שלווים מן הים וייטוש על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה וכאמתיים על פני כל הארץ וכל זה להעיד על עוצם יכלתו להרבות ולהפריץ כפי התאוה אשר הורו בפיהם ועוד.

והנה הם לא חרדו אל דבר ה' אשר דבר להם ראשונה שיהיה להם לזרא, כי אם שמעו היה להם לימנע ממנו. אבל נאמר ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת ויאספו את השלו הממעיט אסף עשרה חמרים וגו'. ירצה שאף בלקיטתו שולחה התאוה. ואמר הבשר עודנו בין שניהם וגו'. כמו שנתבאר ממשפטי ה' הישרים בכל זה העניין.

וזה שיעור מה שרצינו בו בזה החלק אשר בו עברנו על כל חלקי המאמר והלצנו טוב בעד הטוב, זה משה במה שיוחס לו מהחטא במאמר הצאן ובקר וגו'.

ולא עוד אלא שהיה לו לצורך העת לכוונה טובה וגם במה שקבלו מהטובות אם מהמן להכרח פרנסתם, וגם בשלו להעתקם מרעבון תאוותם ולייסרם מרעתם, הוא לקח טוב כי יילקחו דעת חכמה ומוסר בלי ספק. ומזה נתברר כי ה' הוא הטוב אשר אין רע יורד מלפניו.

[לטובים – אלו ישראל]

ואולם במה שאמר לטובים אלו ישראל, כבר הלצנו בעדם בשני הדרכים שזכרנו, בשלא נפלו בחסרון הבהמיות לגמרי בהיותם נכספים אל המאכלים הפחותים והגסים ההם אשר זכרו שהיו אוכלים במצרים חינם, מלחם הקודשים אשר נתן ה' להם מן השמים. וגם בשכבר נמצאו בהם הרבה מהשלמים המוכנים אל הנבואה.

והנה אם כן ראוי לומר להם הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל (תלים קכ"ה). וזה שכבר אמר למעלה הבוטחים בה' כהר ציון לא ימוט וגו'. והכוונה שהבוטחים בה' והנשענים על מצותיו והנמשכים מכל הנהגתו משליכים עליו יהבם, כהר ציון אשר אי אפשר לזוז ולהתמוטט ממקומו בשום זמן מהזמנים כי לא ימוט לעולם ועד. ואמר שהם בטוחים בזה יותר ממה שהיא בטוחה ירושלים בחזקה ובתקפה כי ירושלים הרים סביב לה והרי היא בצורה בהם

אבל אין מן הנמנע שתיכבש וה' סביב לעמו כי הוא להם חומת אש סביב במה שהישירם והגבילים במידותיהם ודעותיהם, אשר בהיותם מקיר החומה הנכבדה ההיא ולפנים אין שום אומה ולשון יכולה לשלוט עליהם כי שם יהיו נשמרים מעתה ועד עולם כי לא ינוח שבט הרשע וגו'. ולזה הטיבה ה' לטובים וגו'.

אמנם אם ימצא בהם קצת שיטוי מן הדרך והיו מוטות עקלקלותם מגיעים לפרוץ החומה הזאת יוליכם ה' את פועלי האון ויזכרו עמהם ויפרע מהם כמו שהיה העניין באלו שנאמר והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל כי המטים עקלקלותם מבני ישראל הוליכם ה' עם האספסוף ההוא שהם פועלי האון בעצם וראשונה ונפרע מקצתם עם קצתם ונשאר העם נקי וטוב שנאמר מקברות התאוה נסעו העם חצרות וגו'. כי לא הספיקו הרעים להוציא העם הקדוש הזה מכללם שיאמר עליהם הטיבה ה' לטובים. ודי בזה לכוונתנו:

עקידת יצחק במדבר שער עו (פרשת בהעלותך)

יבאר כי כמו שמדרגת הנביאים נבדלת מכלל האנשים,
כן מדרגת נבואת משה רבנו ע"ה נבדלת מלהקות הנביאים.

והאיש משה עניו מאד מכל האדם וגו'

במדרש רבה יט:

פרשת זאת חקת. כתוב חכמת אדם תאיר פניו (קהלת ח').
א"ר יודן: גדול כוחן של נביאים שמדמין כוח גבורה של מעלה לצורת אדם שנאמר
ואשמע קול אדם בין אולי (דניאל ח')
ורבי יהודה בר סימון אמר: מהכא ועל דמות הכיסא דמות כמראה אדם עליו
מלמעלה (יחזקאל א'):

כמו שמדרגת הנביאים היא נבדלת במין המעלה והיתרון מכלל האנשים, כן תינשא
ותרומם מעלה בנבואה אשר לא ישתתפו בה נביא וכהן יועץ וחכם חרשים:

הקודם הוא מבואר ממה שאמרו החוקרים, שההשכלה בידיעות הוא עניין יחס היודע עם
הידוע, עד שכבר יראו שבהתחלף המושגים יתחלפו הכוחות במשיג לפי חילוף היחסים.
וזה ממה שכתוב החוקר בפירוש בפרק אחד מהשישי מספר המידות בתחילת דברו
מהמעלות השכליות. אמר:

הנה בראשונה כבר נאמר כי שנים הם חלקי הנפש, שכלי ובלתי שכלי. עתה
נאמר מהשכלי לפי זה העניין, ונניח שנים אשר להם שכל.
האחד אשר בו לעיין הדברים אשר לנמצאים, אשר התחלתם יהיו שם הכרחים,
לא כפי ההזדמן.

והאחד אשר בו נעיין הדברים אשר להווים הם אפשריים כפי ההזדמן.
אמנם לדברים המתחלפים בסוג, גם בחלקי הנפש יהיו מתחלפים בסוג. ואלו
השני דברים הם מסוגים מתחלפים. גם חלקי הנפש יהיו כן. ואם הכר הדבר הוא
כפי קצת התדמות וסגולה, והדברים הניכרים מתחלפים בסוג גם כן חלקי הנפש
אשר בהם יוכרו. אמנם יאמר כי מחלקי הנפש, האחד הוא יודע והאחר הוא
מדבר. כי קחת עצה ודבר דבר אחד הוא וכו'.

הנה שאמר שאחר שהנמצאות שהם הכרחיות בהחלט, שאי אפשר שימצאו סיבותיהם
והתחלותיהם בעניין אחר, ולא כפי ההזדמן, הם מתחלפות בסוג מהדברים האפשריים
לפי ההזדמן, שיתחייב לפי כן שהחלקים אשר בהם יושכלו יהיו גם כן מתחלפים בסוג.

וביאר זאת הגזירה במה שאמר כי בין המשיג והמושג, או המכיר והניכר, יחויב להימצא יחס מה. כי יודע ומשיג כמו בין החוש הרואה והמראה הנראה, מה שאינו כן בין החוש הרואה והדבר הממושש או המוטעם או הנשמע וכדומה לזה.

ויתחייב מזה כי אם ההכרחי מתחלף בסוג לאפשרי, גם כן חלקי הנפש אשר יתייחסו לכל אחד מהם שיהיו מתחלפים.

האחד הוא יודע והוא המעיין בהכרחיים אשר ההקפה בידיעתם תקרא ידיעה כמו שביאר בפרק הסמוך.

והאחד אמנם מדבר היא החלק המעשי.

והטעם כי קחת עצה וכו'. וזה שהעצה תלקח בדברים האפשריים וזה לא יעשה כי אם בדבר עליה עם הזולת או עם עצמו כאומרו אני טרם אכלה לדבר אל לבי (בראשית כ"ד) ודברתי אני עם לבי (קהלת א').

ומכאן נתבאר מה שהורגל בפי כל החכמים לזכור שני מיני שכלים: השכל העיוני והשכל המעשי. כי השכל יתחלף ויתרבה לפי חילוף סוגי המושגים והתרבותם. וכבר נמשך אל זה המשפט ישעיה הנביא, במה שחלק סוגי ההשגות, באומרו בשתיים יכסה פניו ובשתיים יכסה רגליו ובשתיים יעופף (ישעיה ו') כמו שביארנו יפה בפרשת כוהנים שער ס"ו.

והנה אחר שהיה עניין הנבואה הוא השגת הנביא הצורות הנבדלות האלוהיות. ולא עוד אלא בשכבר יאמרו בהשגתם את הש"י כמו שאמר ישעיה ואראה את ה' יושב על כיסא וגו'. וכן מיכיהו אשר ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו וגו' (מלכים א' כ"ב). וזולתם. הנה הוא מתחייב שימצא ביניהם יחס אלוהי ישתפם. ואיך לא, והנה הפילוסופים לעיוניהם הפילוסופית אמרו כן.

וזה לשון החכם בפרק י"א מהמאמר ה' מהספר ההוא אמר:

הנה אלה החיים אמנם יותר טובים מהחיים אשר הם כפי אשר הוא אדם, כי זה לא יחיה כפי אשר הוא אדם, כי אם כפי דבר אלוהי אשר הוא בו. כי אמנם כמה זה נבדל מהמורכב, בזה תבדל פעולתו מהפועל אשר הוא כפי מעלה אחרת. כי כפי הערך השכל האלוהי אל האדם, כן הם הדברים אשר כפי החיים האלוהיים אל החיים האנושיים ע"כ.

הנה אמר בבירור ששלמות המעלות המעשיות עם היותו שלמות גדול כי הוא נערך אל השלמות השכלי כערך השלמות האנושי אל האלוהי, ושם היחס ביניהם יחס אלוהי נפלא מאדם. ומה גם עתה לידיעות וההשכלות עליונות מהם גבוה גבוה, והמראות האלוהיות הרוחניות לגמרי שצריך להיפרד מהאנושיות ולהדבק ביחס אלוהי עליון הרחק מאד מאדם. וכמו שעל זה אמר גדול שבנביאים ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה (שמות ל"ג), כמו שנתבאר במקומו.

כי על זה העניין נפלא על דרך האמת, אמר היוצר בשעת הבריאה נעשה אדם בצלמונו (בראשית א'). לפי שהחי החיים המשובחים כפי זה השיעור כבר יצא מכלל האדם הכוללי, ועלה למדרגת אדם בצלם אלוהים.

ולדעתי על זה הסוד הנעלם אמרו ז"ל בבראשית רבה פרשת וירא ה' כי רבה רעת האדם (פכ"ז):

כתיב כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכישרון (קהלת ב'). אמר רבי יהודה גדול כוחן של נביאים שמדמין הצורה ליוצרה. שנאמר ואשמע קול אדם (דניאל ח'). א"ר יהודה בר סימון אית לך קרא אחרא מחוור יתיר מן דין, על דמות הכיסא דמות כמראה אדם וגו' (יחזקאל א'). בחכמה - דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג'). ובדעת - דכתיב בדעתו תהומות נבקעו (שם). ובכישרון - א"ר ברכיה בשם רבי יהודה בר סימון, לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו, אלא בדיבור. שנאמר בדבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג).

והכוונה להם כי לפי שהשכל האנושי הוא חלק אלוהי בארץ, וחלק אלוהי בעולמו, וכאלו הוא מורה על עצמו ית' לפי שהוא מנהיג את הגוף עם כל איבריו בכל העניינים וכוחותיו הנמצאים בו, גם הצריכים מחוץ קרובים רחוקים בחכמה ותבונה ובדעת על הדמיון שהוא יתברך מנהיג את העולם בכלל ומסדר כל פעולותיו ע"י סיבותיהם הקרובות והרחוקות על דרך ההשכלה. כי על זה נקרא האדם בפי החכמים עולם קטן, כמו שכתב הרב **המורה** זה העניין בסוף פרק ע"א חלק א', שעל זה יאמר בטוב אדם בצלמונו, כאמור. וכבר גבר אז התואר בזה השם, רצוני אדם, עד שכבר נעתק לתאר בו כלפי מעלה ולדבר בו באלוהיות. וזה כי לפי העלם השגת מהותו יתברך ותכלית הסתרתו מלב כל חכם, הוצרך לדבר בו במשל ודמיון, ולא נמצא דמיון נאות ויותר מפורסם ממנו.

משל לכפרי הדורש ממהות המלך או הפיפיו, והשיב לו הנשאל הראית מימך מקנה בקר וצאן. א"ל הן. א"ל ומי מנהיג ומי יעצור בהם להוציאם ולהביאם? א"ל הרועה. א"ל דע שכן הוא המלך ששאלת עליו, הוא הפיפיו הרועה בתוך עמים רבים כאשר ינהיג הרועה מקנה הבקר והצאן ומרעה אותם.

והנה אחר שיורגל ביניהם זה המשל כאשר ידברו ביניהם מענייני המלך והמלכות, יאמר האומר שיצא הרועה עם אביריו ואילי צאנו, וכוונתם שיצאו המלך עם חייליו ושריו. ועל זה האופן נמצא בדברי הנבואה שמשכין אוזן האנשים בזה המשל עצמו, וכשרצה לומר שהגיע הדיבור מאתו ית' אל הנביא, יאמר ואשמע קול אדם, כי שם אדם אצלנו כמו הרועה אצל הכפרי לפי היחס שכתבנו. ויותר מבואר מזה מה שנמצא במרכבת יחזקאל, נאמר ועל דמות הכיסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה (יחזקאל א'), יראה כי על האופן

עצמו שידמה המרכבה העליונה אל הכיסא שהוא דמות מורגש חומרי, בו עצמו ידמה היושב עליה כמראה אדם. וזה כי כמו שהאדם הוא המתפרסם בנבראי מטה, שהוא היושב על כיסא ממשלתם והוא הרודה בהם והמנהיג לכולם, כמו שנאמר עליו נעשה אדם וגו', וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ וגו'. ועל תלונת החילוף נאמר ותעשה אדם כדגי הים (חבקוק א'). כן הוא יתברך היושב על כיסא הממשלות כולן הוא במראיתו ודמותו בנמצאים העליונים המנהיגים את העולם.

והפירוש הוא נפלא ובדיוק זיכרון לשון דמות פעמים שא"א בעניין אחר וגם הוא מחויב מכפל מלת עליו, אחר שאמר ועל דמות הכיסא. והנה אחר ששולח זה הלשון, רצוני לתאר שם אדם אל האל ית' בדברי הנבואה כפי זה המשל והדמיון שנזכר שלחו יד לשונם בעניין אחר זר ונפלא ממנו, והוא כי כאשר ירצו לתאר שום איש שלם בתואר אלוהי, יתארוהו בשם אדם, ויכוונו בו ליחס אליו האלוהות ההוא הנמצא בשם הזה כשיכנו בו כלפי מעלה, במאמר כמראה אדם עליו וגו'. כמי שקורא לרועה הצאן המשובח שברועים רועה, לרוממו ולקלוטו בקילוס המלך, שנקרא כן בשם המלך לפי היחס הנזכר.

וזה העניין דרשוהו ז"ל על דבר שלמה בשני המקומות שנזכרו:

האחד במה שאמר חכמת אדם תאיר פניו (קהלת ז')

והשנית במה שאמר כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכישרון וגו' (שם ב').

ואמרו שהכוונה לו במקומות האלו ודומיהן, לזכור מלת אדם לפי מעלה אלוהית, וליחס לפי היחס שנאמר עליו ועל דמות הכיסא דמות כמראה אדם. והוא אמרם גדול כוח של נביאים שמדמים הצורה ליוצרה. כי באמת גדול כוחו של שלמה שהספיק ברוח הקודש נבואתו להסב שם האדם אל האדם עצמו, באותו קילוס ושבח שהגיע לו מתאר בו האל יתעלה כמו שהונח, עד שירצה באומרו חכמת אדם כי יש לאדם תואר שכלי אלוהי, כי שב הדבר בסיבוב. כי האל יתע' יתואר באדם מצד פרסום זה השם בממשלת הנמצאים אשר תחתיו, ואחר יתואר לאדם מצד רוממות האל יתעלה ושלמותו הנמצאים בו בעצם וראשונה. ואחר על האיש השלם הנמשך אחר צלמו ודמותו כמו שהונח.

והנה אחר שאמרו זה המשפט הנפלא, ביארו כוונת שלמה היותו על זה העניין במה שאמרנו בחכמה, דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג'). הנה שביארו היות כוונתו לחכמה האלוהית. וכן בדעת וכן בכישרון. והכוונה להורות מעלת זה הנמצא הנקרא אדם בצלם, כי הוא מעולה מאוד, וכי הוא מושל ויכול להדמות ליוצרו בהשגותיו השכליות אשר יורו עליהם מאמרי הנבואה בקול אדם ובמראה אדם, אם בעיוניות המבוארת בחכמה ובדעת, ואם במעשיו המבוארות באומרו ובכישרון. כי האדם שנוהג בכושר המעשים, הוא אשר בעבורו יעשו הנסים המפורסמים האלוהים, כברכת השמן וכד הקמח, וזולתם אשר זכות המקבל וכישרונו יעמוד שם במקום היגיעה והעמל אשר יחויבו לקנותן על הדרך הטבעי.

והוא מה שאמר לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו, אלא בדבר וכו'. כי בריאה יברא ה' מעין מעשה בראשית לכל אחד מהם, וזכותם עומדת שם איש על מקומו. והנה כל זה הוא שכוון האלוהי רבי עקיבא (אבות פ"ג), כשאמר חביב אדם שנברא בצלם, שנאמר כי בצלם אלוהים עשה את האדם, חביבין ישראל שנקראו בנים למקום וכו'. אמר כי האפשרות על זה השלמות לאדם, רצוני להיותם בצלם אלוהים, הוא כולל לכל המין. אמנם היה רחוק ההשגה לאחד מאלף אלפים.

אמנם חיבה יתירה נודעת לישראל שנתן להם כלי חמדה, בה הוכנו לקרב האפשרות ההוא, ולהיקרא בנים למקום יותר מכל האומות בזאת המעלה הנפלאה מהנבואה, כמו שאמרנו.

והנה העניין הנזכר האלוהי הייתה כוונת חז"ל בזה המאמר בלי ספק. ואולם הרב **המורה** בפרק מ"ו חלק א' רצה ממנו היות חז"ל מכוונים בו להרחיק ההגשמה ממנו יתברך, ולבאר כאשר יראה מהרבה מהכתובים מתאר לו ית' כלים וכוחות כדרך האדם, אשר עליו יסמוכו בכל מה שימשכו בדבריהם אחר דברי הנבואה באלו היחסים, כי מעתה הוא ידוע שהכול היה על דרך ההמשל לבד.

וסוף דבריו אמר:

והמאמר ההוא הכולל אשר רמזנו אליו, הוא אמרם בבראשית רבה גדול כוחן של נביאים שמדמים את הצורה ליוצרה, שנ' ועל דמות הכיסא דמות כמראה אדם. כבר ביארו כי אלו הצורות כולם אשר ישיגום כל הנביאים במראה הנבואה, הם צורות נבראות, השם בראם. והוא האמת, כי כל מדומה היא ברואה.

ומה נפלא מאמרם גדול כוחן כאלו הראו על עצמו עליהם השלום, שהעניין ההוא קשה עליהם. כי כן יאמרו לעולם כשיקשה עליהם מאמר שנאמר, או פועל שנפעל, ויש בנראהו גנות. כמו שאמרו רבי פלוני עבד עובדא במוך וביחידי ובלילה. אמר רב כמה רב גוברי דעביד ביחידא (יבמות ק"ד א). ורב גובריה הוא גדול כוחו, וכאלו הם אומרים מה גדול מה שהוצרכו הנביאים לעשותו בהיותם מורים על עצמו ית' בענייני הנבראים אשר בראם. והבן זה מאד. ע"כ.

רצה בזה כי חז"ל כוונו לבאר מאמר ועל דמות הכיסא דמות כמראה אדם, באופן שלא יובן זה הדמות אליו יתעלה, יהיה בנין אב להרחקת הכינויים הגשמיים, ולומר כי אותו הדמות שיכנו אותו למראה אדם אינו האל יתעלה חלילה. אבל שיאמרו זה על הצורה הברואה הנדמית בנפש הנביא, כאלו הוא יושב על הכיסא, והוא אשר יכנה אותה למראה אדם. ואמרו שהיה גדול כוחן של נביאים במה שמצאו בדמיונם צורה ברואה, אשר דימו אותה למראה אדם ויחסו הצורה הברואה היא ליוצרה, עד שאמרו עליה שהיא יושבת על הכיסא אשר יושב עליו יוצר בראשית ית' שמו, ושזה המאמר היה להם להמציא ולבאר זאת הצורה אשר עליה יכוונו.

אמנם עליו יתעלה לא יפילו דמות כלל. וזה הפירוש הוא מבואר בעיני. אמנם זכרתי אותו למה שראיתי מפרשי דבריו הם מתבלבלים בהם, ובפרט **הנרבוני** נשתבש בזה לגמרי. כתב בפירוש בפרק ההוא זה לשונו:

כל מי שראיתי ענינו מן המעיינים בספר הזה, ראיתי שפירשו שמדמים הצורה ליוצרה, כי ידמה הנבדל לצורה האנושית. ולפי דמיונם היה להם לומר בזה המאמר הכולל שמדמים היוצר לצורה, לא צורה ליוצרה. ואיני נפלא מהם, כי לא העמיקו לעמוד על כוונת המחבר. ואני אבאר לך עתה כוונתו הר"ם (מורה שם פ' מ"ט). ביאר כי למלאך יוחס לו הכנף, ולא יתברך הצורה האנושית, להורות יתרון השם על מלאכיו. והכנפיים כלי מהירות ההליכה, וראוי שייחדו לשלוחים לא למלך, כי הם המצוים והוא לא מצווה. הנה אמרו והנה דמות כמראה אדם, יראה בו דמות כמראה השם יתעלה. הנה אמנם מדמים הצורה ליוצרה, יראה שהם מדמים הצורה אשר בנפש הנביא, אשר הוא חיקוי גשמי, ליוצרה יתברך. וכן אומר ועל דמות הכיסא דמות צורה כמראה אדם. עד כאן דבריו.

ובחי האמת אם היה האיש הזה מעמיק בדברי הרב ז"ל יותר מהמעיינים שזכר, לא היה מקבל הקושיא כלל, אף שלא היה דוחק עצמו להמציא דברים שהוא סותר עיקר כוונת המחבר בהמה.

וזה, כי הם חשבו שכוונת הרב לומר כי כמו שיפה כוחן של נביאים לכנות ליוצרים ברוך הוא באלו הצורות הברואות, כן נוכל לתארו בתארי האנושיים, שהוא הדרוש בפרק. ומזה הוקשה להם, שאחר שהצורות הברואות ההנה אשר בהם יכנו את היוצר יתברך דימה אותם הכתוב לאדם, באומרו כמראה אדם, א"כ המחויב שיאמרו שמדמים היוצר לצורה. והתחכם הוא לתרץ להם, כי הם אמרו הנה אדם, לא על הצורה הנבראת נאמר, רק על היוצר עצמו, שהוא מכונה באדם במקומות אחרים. ושהכוונה כי הצורות הנבראות אשר הם בנפש הנביא, הם כמראה אדם שהוא יוצרם יתברך. ואם כן כבר דימו הצורה ליוצרה.

והנה באמת בזה טח עיניו מראות הפי' הנכון שכתבנו בכוונתו. ומהפלא איך נפל בפח ופחת, אשר כל עצמו של הרב ז"ל לא היה כי אם להימלט מהם, והוא יחס שם האדם וכליו וכוחותיו כלל לאל ית', ולשמו לימוד כולל ובנין אב לכל המאמרים כולם. והנה שם הצורה עניין נבדל למצוא בנפש הנביא והיוצר, הוא האדם רחמנא ליצלן.

וגם מה שכתב מכוונת הרב ז"ל באותו פרק מ"ו שזכר, הנה באמת יש לתמוה עליו שהוא מראה בדבריו שנגלו אליו תעלומות סתרי הרב ז"ל בעמקי סודותיו הנסתרות, והנגלות ומבוארות לא נראו לעיניו. ואם נראו - כיחש בפירושן לעשות סניגרון לדבריו. וזה שמאמר הרב ז"ל שם מבוארת כוונתו, והיא כי להבדיל בין מדרגתו יתעלה למדרגת המלאכים בצירוף ההמון, נתחכמו הכתובים שלא ליחס למלאכים תוארי האדם לבד, כמו שדיברה

תורה בו יתעלה בכל התארים שזכר, אבל השפילו תארים במה ששיתפו בצורתן עניין מיוחד לבלתי מדבר, והוא ההתעופפות אשר לא יוחס בשום מקום לאל יתעלה, כמו שביאר שם. ונתן טעם אל זה התואר המיוחס מהם מזולתו. והכוונה, כי מעתה כבר יישמר זה היחס בציור השומעים, לא חס ושלוש שמאמר דמות כמראה אדם יאמר עליו, חלילה לו, ולא ייפול בזה שום ספק, שהרי הוא ז"ל בפרק ה' חלק ג' ביאר העניין הזה עצמו יפה יפה, ואמר בפירוש כי מאמר דמות כמראה אדם הוא על המדרגה השלישית מהנמצאות, אשר היא למעלה מהחיות שהם גופי הגלגלים, והוא החשמל החלוק ממראה מותניו ולמעלה, וממראה מותניו ולמטה.

ואמר עוד הרב ז"ל, וראה איך ביארו לנו שזה דמות אדם שעל הכיסא החלוק אינו משל עליו יתעלה מכל המרכבה, אבל משל על דבר נברא וכו'. וזה המבאר לשם לא יוכל להתעלם, כי שם נפל על האמת בזכרו תמיד אלו שלשה חלקי הנמצאות, אשר האדם הזה היא העליונה מהם. ובפרט בהסכימו מראות ישעיהו למראת יחזקאל, אמר זה לשונו:

אמר ואראה את ה' והוא מה שעל האדם כי הוא הרוכב לא המרכבה. עד כאן.

והנה בזה ביאר בלי ספק כי האדם אינו הש"י, אבל הוא מכלל מעשה המרכבה, כמו שכתב הרב ז"ל.

ואחרי דברים האלה נכפלה התמיהה, איך עלה בלבו לדבר בזה על הפרק שהיינו בו, רצוני שכונן הרב לשיהיה האדם שם נאמר על השם ית', האמנה כי הוא נשמט מדבר בפרק מ"ט שזכר דבר מזה בהגיעו לשם, אולי כי להיותו קרוב ה' מגונה אצלו שיסותרו דבריו במין האחרון, אשר לסיבה השישית מהסתירות.

אך אמנם אם ביארנו כוונת הרב ז"ל הטובה לפי כוונתו במאמר ההוא, וסתרנו מעיקיה, הנה הוא מבואר מנוסח המאמר שזכרנו שלא כווננו ז"ל אל אלו העניינים כלל, רצוני להרחקת הגשמות ממנו יתברך. אבל להורות על מעלת האדם השלם, ולתת לו יחס ודמיון עם הנמצאים העליונים, כמו שביארו מהכתובים אשר א"א זולתו. והוא מה שרצינו אליו מהיחס המחויב להימצא בין המשיג והמושג לפי כוונתו.

אמנם לפי זה היחס, לא ימצא לאדם אלא אחר רוב הזריזות ועוצם ההשתדלות בתושיית העיון והפלגת ההתבודדות בזכות המחשבות העמוקות והתמידיות בעניינים האלוהים אשר לא ישתתפו בהם כי אם מעט מזער, אשר כוח בהם לעמוד על השיעור ההוא מההינזר מדרכי שאר האדם. הוא מה שאמרו במאמר ההוא שזכרנו ראשונה, על חכמת אדם תאיר פניו, גדול כוחן של נביאים שמדמים כוח גבורה של מעלה לצורת אדם, שנאמר וכו'. והכוונה להם כי שלמה בדברי נבואתו אמר חכמת אדם תאיר פניו, על האיש השלם האלוהי אשר זוהר חכמתו וניצוצי מעשיו אל עבר פניו שפע הנבואה המאירה באספקלריא שלה. כי על כן קראו שמו אדם כמו שהונח.

ולזה דברו בשבחן של נביאים ואופן הגעתם אל הנבואה, והוא במה שמדמים כוח גבורה של מעלה למראה אדם.

וזה כי אחר שהיחס ההוא בין הצורות הנבדלות לנמצאים המורכבים אשר זכרנו, הכרחיותו ראשונה הוא רחוק בתכלית הרחוק, אשר לפי זה היה מהנמנע השגתם כמו שגזר על זה החכם, אלו ידעתיו הייתי.

לזה אמרו המאשרים שכוח הנביאים המשיגים זה השפע האלוהי הוא גדול במה שהם מפרשים עצמם מהדברים החומריים, ומתבודדים בפעולות השכליות, ומתעצמים בעיוניהם עד שיפרידו חומריותם מהם, ויישאו שכליים בהחלט, וישיגו הנמצאים העליונים ההם. והיה זה כאלו יורידו היחס האלוהי ההוא וישתתפוהו להם. והנה רבי יודן שם מציאות השגותם בשכלים העליונים, העלולים מן העלה הראשונה יתעלה שמו. ולזה הביא ראייה מאומרו ואשמע קול אדם, בין אולי כי אמר שההשכלה ההיא שהיה שומע ומשכיל במקום ההוא, הייתה קול אדם כאלו המושג היה ממין המשיג ומתייחס אליו.

אמנם רבי יהודה הפליג העניין יותר, ואמר כי אפילו בעילה הראשונה יתעלה שמו יש להם השגה וידיעה, כמו שאמר ואראה את ה'. והנה א"כ כבר היה כוחן יותר גדול ועצום במה שיכולו כביכול להוריד יחס המושג אל המשיג. וזה נתבאר לו מאמרו ועל דמות הכיסא דמות כמראה אדם, כי אפילו אותו שראה יושב על כיסא רם ונישא היה נראה אליו דמותו כמראה אדם.

ואולם היא הצורה הברואה שאמרו החכמים בזה העניין וכבר היה המאמר הזה יותר נאות למה שרצהו הרב **המורה** בזה, אלא שבזה ובזה בעלי המאמר עצמם מפרשים בבירור שאין זו כוונתם כלל, רק כמו שאמרנו. וגם כי החלוקף אשר בין רבי יודן לר' יהודה במאמר ההוא לפי כוונתו, לא נפקא מיניה ולא מידי כי אם בעיון דק מחוספס. ולזה השמיטו הרב ז"ל כמו שהשמיט ראיות הכתובים והכתובים אשר עליהם באו המאמרים.

מ"מ נתבאר אמיתת מציאות היחס הנפלא שאמרנו בהשגות וכי בזה העניין יפה כוחן של נביאים להמציא אותה ולסעדה להוציא מציאות הנבואה אל הפועל. וזה מה שנמצא לנביאים בשעת השגתם זאת שיתבטלו מהם כוחותיהם הגופיות, וכל הרגשיהם וחושיהם אף הם אין עמם, נאמר ביחזקאל ואראה ואפול על פני ואשמע קול מדבר. (יחזקאל א') ונאמר ותבוא בי רוח ותעמידני על רגלי (שם ג') ובדניאל ואראה את המראה הגדולה הזאת ולא נשאר בי כוח והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כוח ואשמע את קול דבריו (דניאל י'). ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה. ורבים כמו אלה אשר יורו כוחן של נביאים בעניין ההפשט והפירוד הזה, עד שיישאר החלק האלוהי אשר בו זך ונקי, מתייחס אל

השכל העליון. וביחס הזה יש לומר שכבר יש באפשרות האדם להשיג השגה מה בידיעותיו שלא ישיגה המלאכים לפי שהאדם יש לו יחס שכלי בו יוכל להשיג העליונים. אמנם המלאך אין לו יחס חומרי בו ישיג הדברים החומריים וישכילם לדעת אמיתת מהותם. והדרוש הזה כבר דברו בו חכמי ההגדה, כמו שאמרו במדרש (מדבר רבה פר' י"ט) על ויחכם מכל האדם, אתה מוצא שבשעה שבקש הקב"ה לברוא האדם, נמלך עם מלאכי השרת, ואמר להם נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. אמרו לפניו ריבוננו של עולם מה אנוש כי תזכרנו וגו'. אמר להם אדם שאני רוצה לבריאת יש בו חכמה יתירה משלכם וכו' בפרשת זאת חוקת כמו שביארנו זה המאמר בכלל הדרוש כולו אצל הן האדם היה כאחד ממנו שער י'.

והנה על כל פנים נתבאר הקודם מהיות כת הנביאים נבדלת באיכות ובמהות הבדל גדול מכל כתות האנשים, עד שהמה לבדם נקראו אדם בצלם אלוהים בעצמיותם והשאר כולם במאמר לבד. ועל דרך שאמרו ז"ל אדם אתם ואין אומות העולם קרויין אדם (ב"מ קי"ד ב).

אמנם ההימצא שם מהם, שיהא ערכו עמהם כערכם אצל שאר האנשים, כעניין שהוא מציאות העילה הראשונה יתברך שמו אצל שאר הנמצאים הנבדלים, שהוא נבדל מכולן הבדל נפלא, עד שאין לו שום יחס עמהם זולתי במה שהוא עילה והם עלולים. זה מה שנתבאר מסיפור זה החלק על משה רבנו עליו השלום, היות מעלתו בנבואה נבדלת תכלית ההבדל, עד שלא היה לו עמהם יחס זולתי היותו רבן של הנביאים כולם. ויתכן יכווין זה באומרו והאיש משה עניו מאד וגו'. ירצה שעם שכת הנביאים הם אשר יתוארו בזה התואר המיוחד, רצוני להיות הם באדם הנברא בצלם אשר הם על פני האדמה במעלה ולא מיושבי בה כנזכר. הנה הוא ע"ה היה ענו מאד מכולם, ונבדל מהם בשמו המיוחד כי גדול שמו מהקרא נביא בכלל הנביאים, כמו שאמר פני משה כפני חמה (ב"ב ע"ה). והכוונה כי עם שהחמה היא מכלל כוכבי לכת, הנה לרוב גודלה ומעלתה אינה נקראת אלא בשמה, כמו שכתבנו בשער נ"ד. וכן משה הוא נבדל מכולן ברוממות ומעלה בלי ספק.

אמנם אמיתת העניין הזה פירשו הקב"ה בעצמו באותה תוכחה, שהוכיח לאהרן ומרים נביאיו עליו, בשאמר אם יהיה נביאכם ה' במראה וגו'. לא כן עבדי וגו'. פה אל פה וגו'. ומדוע לא יראתם וגו'. כמו שיתבאר יפה בכלל הסיפור אחר שאעורר הספקות הראוי להתעורר בו כמנהג:

[הספקות העולים בסיפור]

א. ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה וגו'. כי מה ראו לדבר על האשה הכושית בפרשה הזאת. ומה טעם אמרם הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר לגבי זה העניין:

ב. באומרו אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה וגו'. פה אל פה וגו'. הנה שזכר ארבע כנגד שתים שיש ביתר הנביאי' וראוי לתת לב איך יהיו אלו לעומת אלו שהוא עקר הדרוש. גם במה שאצל הנביאים אמר במראה בקמץ ואצל משה אמר ומראה ולא בחידות בסגול:

ג. אומרו בעבדי במשה ומה שאמר במדרש אין תלמוד לומר עבדי משה אלא בעבדי במשה תחת שנדברתם בי דברתם בעבדי (ספרי פרשת בהעלותך):

ד. ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת ולמה לא נענש אהרן כמוה אחר שדברו שניהם:

ה. מאמר אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו והלא אחר שהודה שנואלנו וחטאו ראוי לתת עליהם חטאת:

ו. בכוננת הכתוב אל נא תהי כמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו כי הוא קשה לפרוש ופירושי הראשונים אינם נוחים:

ז. בטעם ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם ומאמר והעם לא נסע עד היאסף מרים כי מה צורך זכירת זה.

ואחר זיכרון אלו הספקות נבוא אל הפירוש

ותדבר מרים ואהרן במשה וגו'.

(א) יראה שהספור הזה הוא קשור ומחובר למעלה. וזה כי לפי שהרגישו מאמר ה' אליו היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא, כי הוא נאמר באופן טובה תוכחת מגולה כמו שפירשנו, חשבו שהיה הוא יתעלה שרוי עמו בכעס, והתירו שלוח לשונם בו להרהר על מעשיו על דרך נפל תורא חדידו סכינא (שבת ל"ב א). וגמגמו עליו על אודות אשר לא לקח אשה מבנות עמו, וחשבו שזאת הייתה הסיבה שפירש ממנה לסוף, דמאיס ליה. ודנו בעצמם שלא הייתה נבואתו סיבת פרישותו, שהרי הלא גם בנו דבר ולא מנע מהם פרי בטן. או שהיה לו זה הפרישות דרך יוהרא לבד, מבלי שום צורך והוא חטא שני.

וישמע ה' האל הנאמן, שומר הברית לאוהביו שמע משמי קדשו כי מקום לדיבורם זה מצד מה שחשבו שהיה בינו יתעלה ובין משה צד נזיפה, והפליג לקנאת לכבודו ולהוכיח ולזכור אותם כפלי כפלים ממה שהיה מקנא אם היה דיבורם בזמן או באופן אחר.

והאיש משה עניו מאד וגו'. יעיד עליו הכתוב שעל דרך האמת לא נמצא בו דבר דופי ושמצה שיוכלו לדבר ממנו כלל, ושלא הייתה פרישותו מהאשה מצד שנאה או יוהרא כמו שחשבו, רק מצד שהיה עניו מאד וכו'. וזה שכבר היה אצלו שימוש מיטתו בחדרי חדרים באותו עניין שהייתה הפרהסיא בו אצל הצנועים. ולזה פירש מצד ענותו העצומה מכל

האדם כו'. כך שמעתי מאחד החברים, והנאני. כי באמת השלם בתכלית השלמות כמוהו אשר לא היה פנוי מהשכינה רגע, אין פרסום ופרהסיא מזו.

אמנם לפי ששמע ה' קול דבריהם באומרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר, מה שהיה טעות גדול בהם לשתף מדרגת נביאתם לנבואתו הנכללת במין, כמו שאמרנו כי מזה באו לפקפק על פרישותו מאשתו כמו שנזכר. לזה נאמר ויאמר ה' פתאום אל משה ואל אהרן ואל מרים צאו שלושתכם וגו'. והייתה האמירה פתאומית, כדי שירגישו בחסרונם אז שלא היו מוכנים אל הנבואה, ויכירו במעלתו אשר הוא מוכן ועומד תמיד, ויכירו תועלת הפרישות.

וכן אמרו (תנחומא פרשת צו) במדרש שהיו נבהלים לאמור מים מים. וכבר אמר שציוה למשה לצאת כדי שיהא מזומן להתפלל על מרים. ויתכן כי לפי שהיו אז אהרן ומרים חטאים, לא תשרה עליהם נבואה כי אם על ידי משה המשתתף עמם. וזהו שאמרו שבדיבור אחד קרא לשלושתן, לומר שמשפע משה נאצל עליהם. וגם עמדו שם באהל יועיל למה שידבר עמם חוצה לו, כשקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם, והייתה היציאה מהאהל לרמוז להם על ההבדל הגדול שהיה בינם ובין משה העומד בפנים, כי הוא נאמן בית. והוא מה שירצה להורות אותו להם במיני הבדליו מהם ומכל הנביאים, כי זהו הדרוש המיוחד בספור הזה כמו שאמרנו ראשונה.

ולזה אמר. **ויאמר שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם ה'**, הנה בכאן הודיע הקב"ה בעצמו מעלת אדון הנביאים עליו השלום על נבואת כל זולתו, והבדלה מכולן באותו לשון עצמו שאמרו חז"ל, כל הנביאים נתנבאו באספקלריא שאינה מאירה, ומשה רבנו נתנבא באספקלריא המאירה (יבמות מ"ט ב). אלא שהוסיף בביאור ההבדלים שיש בין שתי האספקלריות באופן נכבד מאד, ממה שזכרו הרב בפרק ז' מספר המדע. וזה כי הוא הבדלים בארבע מעלות.

ושם הראשונה שכולם מתנבאים בחלום או במראה והוא בהקיץ. והשנית שכולם מזדעזעים, והוא כאשר ידבר איש אל רעהו. והשלישית שכולם בדרך משל וחידה או על יד מלאך, והוא פנים אל פנים. כלומר בלי מלאך ובלי משל וחידה. והרביעית שכולם צריכים הכנה, והוא מוכן ועומד.

והנה הוא ית' לקח בכאן ההבדל הראשון אשר זכר לסוג כולל, ופירש איך ימשכו ממנו ד' הבדלים גדולים ועצומים, קצתם מה שזכרם הוא ז"ל, וקצתם מה שלא זכרם. והנה א"כ בכלל דבריו יתבאר דבריו.

ועוד כי ההבדלים אשר יזכור ייחדם לשון מאמריו יותר ממה שייחודו במה שכתב הוא ז"ל. גם כי אינו דומה השומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד. ולבאר אמיתת הכוונה הפליג המליצה ואמר, אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתוודע. כלומר, כל נביא זולתו ואפילו שיהיה ראוי להיות לכם לנביא ה' במראה [בקמץ האלף], אליו אתוודע.

(ב) כי הוא שם לכל המחזה כמו שאמר במראות הצובאות (שמות ל"ח) והוא רומז לאספקלריות כל הנביאים, והוא עצמו עניין היות הדיבור בהם בחלום ואם בהקיץ באופן בלתי נשלם, כמו שיהיה העניין בהסתכלות הדבר במראה הזאת אשר זכר למשל. וזה כי המסתכל איזה דבר במראה מהמראות, יש בראייתו ארבע חסרונות גדולות אשר לפיהן יישאר הרואה חסר וקצר בהשגת עניני המובט ההוא. ולפי עניני סדר ארבע עניינים נפלאים שהם כנגדם בנבואתו של משה בשלימות השגתו. (ב)

חסרון האחד הוא שהמסתכל במראה לא יוכל לראות בה כי אם אשר יתראה נכוחה אמנם מה שיכנס או ייסתר תחת או אחר שום מסך מבדיל לא יראהו, וכן יקרה לנביאים באספקלריא שלהם ששיגו בה חיצוני הדברים ופנימיותם ונסתרו היו נעלמים מהם כמו שנמצא באברהם עליו השלום, שנאמר והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך (בראשית כ"ב) וגו' והוא חשב שהייתה הכוונה שיעלהו וישחטו שם על ההר ההוא שראה ואינו כן כי לא איש אל ויכזב כאשר נתבאר במקומו שער כ"א.

גם שמואל כשנאמר לו ומשחת לי את אשר אומר אליך חשב שהייתה הכוונה למשוח לבכור בניו, כמו שגזר ואמר אך נגד ה' משיחו, עד שנכחש מפיו הדבר שנאמר אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו וגו', ואמר כי לא כאשר יראה האדם וגו' (שמואל ט"ז), כמו שנתבאר אצל מראות הסולם תחילת שער כ"ה. גם בתחילת עניינו קרא ה' אותו וחשב שקורא אותו עלי זה שלש פעמים (שם ג'). והנה על זה האופן מהקיצור אמר החכם הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות וגו' (שיר השירים ב'). והכוונה שזה הדור הנאהב הנה הוא עומד ונסתר בתוך היכלו ומשגיח ומציץ בנו מן החלונות.

אמנם לא נוכל להשיג ממנו זולתו מעט מעט מהשגותיו, כי הכותל מבדיל בינו לבינו, והוא מעבה האדמה אשר בטבענו, ולכן בקשה החשוקה הביאני המלך חדריו וגו'. כי שם כשנבוא חדר בחדר עמו, ואין הכותל מפריד, אשבעה בהקיץ תמונתו.

ועל זה העניין עצמו אמר בכאן לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, כי לא כאשר יראו המסתכלים מתוך המראה שלא יוכלו לראות רק מה שהוא מגולה כנגד הפרוץ, כמו שאמרנו כי הוא בכל ביתי נאמן, וכל החדרים עליים ותחתיים פתוחים לפניו, ובא ולן ושכב ואין כל דבר נעלם ממנו.

החיסרון השני הוא שהמסתכל בצורה אשר במראה, מצד שאין מבוא לחוש השמע בהכרתה, הנה הוא לא יוכל לשמוע דבר ממה שידבר הנראה במראה ההיא, ולא יבין ממנו רק מעט שיכיר מתוך התמונות הנראות שם לעיניו. ואם יראה שום אדם יכיר דבר מתוך סימניו ורמיזותיו ותואר פניו ותנועת שפתיו, אבל לא הכרה שלימה מאחר שאינו שומע דבריו. ודוגמת זה בנביאים באספקלריא שלהם, לפעמים יראה הדבר סתום בלתי מפורש, רק מה שיכירו מצד התמונות הנראות להם שום דבר מועט. כמו שנראה בזכריה הנביא, אמר ראיתי והנה מנורת זהב וגו'. ולבסוף אמר הלא ידעת מה המה, ואומר לא אדוני, עד שנתבאר אליו בנבואה שנית (זכריה ד'). וכן בדניאל אמר: ואשא עיני ואראה והנה איש לבוש בדים, מתניו חגורים בכתם אופז, וגוייתו כתרשיש, ופניו כמראה הברק, ועיניו כלפידי אש, וזרועיו ומרגלותיו כעין נחושת קלל, וקול דבריו כקול המון (דניאל י'). הנה שלא נראה לו רק עניינים המראה לחוש הראות.

אמנם מהקול לא שמע כי אם קול המיית המון שאינו מבין ממנו רק הכרה לבד או שמא לא כלום רק מה שהכיר בתנועות שפתיו שהוא מדבר בחריצות ובשפע כקול המון. או שמדבר עם המון רב, ולזה היה קורא אותה מראה כמו שאמר וראיתי אני דניאל את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה וגו' (שם) ולזה היה מה שהיה מקיצורו מהשגת כוונת המראה כמו שאמר בסמוך, ואראה את המראה הגדולה הזאת, ולא היה בי כוח והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כוח. יראה כי לסיבה שנזכרה לא היה בו כוח לדעת ענינה, גם כבודו שהוא שכלו נהפך עלי למשחית, כי לפי שהשכל ימציא צדדים רבים מפנים שונים לפתרונה, ישחית אחדות כוונתם לפי שלא יספיק כוחו השופט לשפוט האמתי מהם ולגזור עליו. והוא אומר ולא עצרתי כוח רצוני לברר האמת עד אחרי כן, שנאמר (שם):

ואשמע את קול דבריו, וכשמעי את קול דבריו ואני הייתי נרדם מפני ארצה, והנה יד ה' נגעה בי ותניעני על ברכי וכפות ידי, ויאמר אלי דניאל איש חמודות הבן בדברים אשר אני דובר אליך.

הורה הוראה גמורה כי כששמע קול דבריו בחתוך הדבור מיד התעורר מתרדמתו והבין בדברים מה שלא הבין במראה לבד והנה אמת נכון. וכנגד זה אמר במשה פה אל פה אדבר בו, והכוונה לא כמי שמבין מתוך מראה עיניו לבד שרואה ואינו מבין כי פה אל פה אדבר בו ממש ולמשמע אוזניו יוכיח וידע את אשר יראה כי עמו דעת שפתי ברור מללו.

החיסרון השלישי, והוא היותר מיוחד להסתכלות המראה, וזה שמסתכל בה איננו רואה הצורה המבוקשת עצמה אבל דמות דיוקנה, והוא הבבואה שלה המחוקה בה. ודוגמת זה ישיג לנביאים, והוא הדבר המיוחד באספקלריא שלהם, שאפילו הדברים המושגים להם הרבה מהם אינם מושגים רק במשלים וחדות אשר יתחקו בהם העניינים בנבואה

במראה. וזה נתברר ממשלי הדברים כולם: חוד חידה ומשול משל, עד שאמרו הנה ממשל משלים הוא, ומשלי זכריהו יוכיחו. וגם באמרו היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמור (בראשית ט"ו), כתבנו שנזכר שם זה העניין של המחזה לפי שרוב מה שהגיעו שם בא על דרך רמז המשל או החידה, כמו שנתבאר שם. אשר זה מה שיסיתר הרבה מהכוונות עד שהוצרכו אל ביאור נבואי, כמו שנתבאר מדבריהם, או שתהיה עליהם קשה הבנתם. ולזה אמר כנגדו במשה במראה ולא בחידות, שירצה שאינו מביט במראה בקמץ, שהיא אספקלריות שאר הנביאים שיתייחד אליה זה העניין, כי הוא במראה הדבר עצמו רואה ולא ישיג אותו על ידי משלים וחידות ולא ע"י שום אמצעות. ולזה לא יתחלף לו דבר בדבר ולא יקשה עליו הבנתו.

החיסרון הרביעי והוא גם כן מהיותר מיוחדים אל המראה הנזכרת, והוא שהמסתכל בה הוצרך להפוך פני הבטתו אל מקום מקביל אל התמונה הנרצית. שאם היא מזרחית יצטרך להפוך פניו אל המערב. וכבר מראה ערפו אל הדבר הנרצה ופניו אל מקבילו.

ולזה יתחלפו העניינים הנראים בו שכל הדברים שתראה ימיניים הם שמאליים והשמאליים הם ימיניים. וכדומה לזה ודוגמתו בנביאים מתוך שאינם רואים בתמונה עצמה רק במראה יצטרכו כשירצו להשיג השגותם הרוחניות להפוך פניהם תחילה אל הפך מזה ומזה למה שיצטרכו להכין חומרם ראשונה להיטיב לבם. אם על ידי מאכל ומשקה, כעניינו של יצחק שאמר הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים (שם כ"ז), או על ידי הניגון כמו שאמר ועתה קחו לי מנגן וגו' (מלכים ב' ג'). עורה כבודי עורה הנבל וכינור (תהלים נ"ז), או על ידי מתנת דבר כמו שהיה מנהג בנביאים כמו שאמר שאול, והנה נלך ומה נביא לאיש האלוהים, כי הלחם אצל מכלינו ותשורה אין להביא (שמואל א' ט'). וזולת זה מהעניינים שהם הפיכת עורף אל הנרצה והסב פנים אל המקביל.

ועל הפך כל זה אמר **ותמונת ה' יביט**, כי הוא רואה ומביט בתמונה עצמה ולא יצטרך להפוך עורף אליה להכין עצמו, כי תמיד הוא מוכן ומזומן כמו שנתבאר בפתאומיות הזו כמו שכתבנו. וכמו שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם (במדבר ט').

והנה אחר שזכר אלו הד' מעלות המעולות אשר בם נבדלה נבואתו מנבואתם ומנבואת כל הנביאים, עד שנתברר בהם שהוא לא נכלל עמהם במין נבואתם ולא יתייחס עמהם רק בהתייחס העלה אל העלול, השלים דבריו ואמר ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה. (ג) והנה בכאן קבע שמו רבן של כל הנביאים אשר חויב להם אצלו הכבוד והמורא הגדול כמו שאמר ומורא רבך כמורא שמים (אבות פ"ד). וזה כי כמו שהנמצאים העליונים המכוונים לשמים ואל הסיבה הראשונה יתברך שמו יש עליהם כבוד ומורא מלכותו עליהם

לפי שאינם עמו ביחס אחד רק כמו שהוא העלול עם עילתו, כן הוא העניין אל התלמיד עם רבו, וכל שכן לכל הנביאים כולם עם משה רבן כמו שהונח ראשונה.

ובמדרש (ספרי פרשת בהעלותך)

אין תלמוד לומר בעבדי במשה אלא בעבדי משה אלא שדברתם בי דברתם בעבדי במשה משל למלך שהיה לו אפוטרופוס והיו בני המדינה מדברים בו בפניו. אמר להם, לא בעבדי דיברתם, אלא בי. ואם תאמרו אינו מכיר במעשיו, זו קשה מן הראשונה.

והכוונה להם לומר שכבר חטאו לו יתעלה משני פנים:

אחד מצד דיבורם בעבדו של מלך, שהמזלזל בעבד מזלזל באדוניו מצד היותו קנינו.

והשנית מצד שלימותו של משה בעצמו, אשר בעבורו ידעו בשם מכל זולתו, ובה יש לו צד יחס וצירוף עמו כדרך המלך עם משנהו או שלישו דרך משל, כי המזלזל המשנה יזלזל המלך מצד מה שהוא מזלזל בחלק שכרה לו.

והוא ידוע שהחטא הזה אשר בבחינה השנית, הוא יותר חמור מהראשון. שהראשון הוא הקל כנגד המלך במקרה במה שיזלזל בקנינו. אמנם בשני במה שיזלזל ממש בעצמו ואילו כוונתו באמרו מדקדוק הכתוב האומר **בעבדי במשה**, תחת שנדברתם בי נדברתם בעבדי, כי הדיבור בו מצד מה שהוא משה, הוא דיבור סרה בו יתעלה מצד שלמותו, אשר יצורף עמו בה. כאדם שרוצה לזלזל המלך ולזלזל משנהו המשותף אליו בגדולה.

והוא מה שנאמר במשל לאנשי המדינה לא בעבדי דברתם, רצוני מצד היותו עבדי לבד, כי הוא החטא היותר קל. כי גם בי דברתם, מצד שלא חששתם למעלתו המצורפת אלי. ואם תתנצלו בגרוע, מחקו שלימותו להכחיש מדרגת הצירוף הזה וקירובו אלי. הנה זאת תהיה תפיסה קשה מן הראשונה, והוא שתאמרו שאין אני מכיר במעשיו ואהבת חינום אהבתיהו, וכמו שכתב **רש"י** ז"ל, היה לכם לומר אין המלך אוהבו חינום, ומהידוע שחטא יותר עצום הוא זה מזלזול במשנה המלך. הנה שנצחם בטענות שאין עליהם תשובה, והחטיאם בשתיים: אם להקל ראש כנגד קנינו של מלך, ואם כנגד המלך עצמו.

וזה משני פנים: אם בזלזל בכבודו המצורף אל אפוטרופוס שלו נאמן ביתו. או בקשה ממנה, והוא לגזור דעת בטל בידיעתו יתברך, לומר שאינו מבחין במעשי האנשים, ואשר לא טוב עשה יקריב אליו אשר כל אחת מאלו, היא תפיסה עצומה והיה ראוי לבוא עליה חרון אף, כמו שכתב הרב **המורה** בפרק ל"ו חלק א', שלא נמצא בכל התורה כלה חרון אף ה' רק על עסקי ע"א, לפי שהמזלזל כלפי מעלה צד ע"א הוא.

אמנם לפי שלא יצדק זה בכל המקומות, ובפרט באומרו ויחר אף ה' במשה, אני מוצא לו ריווח והצלה ממקום אחר. והוא כי באומרו חרון אף, לא כוון אלא על העניין ההוא עצמו שהזכירם, כי הוא דקדק שלא הזכיר מהם רק וחרה אף ה' (דברים י"א), פן יחרה אף ה' (שם ו'). והכוונה שלא נמצא בכל התורה יעוד חרון אף, רק בעניין ע"א: הניחה לי ויחר אפי בהם וגו' (שמות ל"ב). כי אז יעשן אף ה' וקנאתו וגו' (דברים כ"ט). וחרה אפי בו ביום ההוא וגו' (שם ל"א). אבל על דברים אחרים כיוצא באלו שהקשו עליו האמת שנמצאה בהם חרון אף אבל לא ייעד עליהם בו.

אמנם כעס וחמה לא נמצאו כלל כי אם על ע"א: והנה אחר שכילה לדבר אתם מה שיספיק להודיעם ההבדלים הנזכרים אשר בעבורם היה כובד חטאתם מפורסם, הסתיר פניו מהם ומיד פגעה מדת הדין במרים, (ד) למה שהיא לבדה הייתה המדברת. אלא שמפני ששמע אהרן ושתק, צירף אותו בדיבור במה שאמר ותדבר מרים ואהרן. שאם לא כן, היה לו לומר וידבר אהרן ומרים. וא"כ הצירוף הזה הוא מגונה, ודי לו עונש בו כמו שכתבנו בפרשת מצורע מוציא שם רע שער ס"א:

אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו וגו'.

ירצה שלא ישתדל בדבריו להשית עליהם חטא ואשמה ולהוכיחם על זה שכבר הודו שנואלו ושחטאו, אבל שייתן לב שיתפלל עליה מיד. ומה שאז"ל אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות (סוטה ג' א), ביארנוהו בשער ע"ג:

אל נא תהי כמת אשר בצאתו וגו' (ו). אמר כי כאשר תיענש מרים אחותו, אם היותה עצמו ובשרו כדי לחוש אל כבודו, כבר יראה זה ממש לאשה המקשה לילד שמנתחים עוברה שהוא בשר מבשרה, לחוס על עצמה. ורע ומר המעשה, אלא שאי אפשר בעניין אחר. אבל בכאן אפשר שהוא ימחל על כבודו בלי מיתת אחותו, והוא אומרו אל נא תהי אחותך זאת אצלך כוולד המת אשר להוציא מרחם אמו להצלתה הוצרך לנתחו ולהאכל חצי בשרו, ואתה מוחל על כבודך ולא תצטרך להמית חצי גופך לכבוד חציו. והנה כן עשה ומיד צעק אל ה' לאמור אל נא רפא נא לה, כלומר מיד בלי שום איחור, כעניין דבר נא באזני העם (שמות י"א). כלומר עתה הגיעה שעה כמו שנתבאר שם:

ויאמר ה' אל משה ואביה ירוק ירוק בפניה וגו'

(ז) ירצה הנה אהרן הוכיח בעניין הזה ממה שהוא קשה להמית פרי בטנה של אשה להצלתה, והן לו יהיה כדבריו אין ראוי שתצא חופשית, שהרי יש הוכחה על זה ממקום אחר. והוא שאם יקרה שירוק האב בפניה, והוא כינוי לנזיפה ולדיבור עמה ברתיחת הכעס, הלא תכלם שבעת ימים ואחר שהיא חטאה לאביה שבשמים תיסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תיאסף:

וּתִסְגֵּר מְרִים וְהֵעַם לֹא נִסַּע וְגו'.

ככר ורצועה באו בזה כרוכין כאחד (ז). כי במה שהמתינו לה לכבודה נתפרסם עונשה. והכול לכבודו של משה ולפרסם מעלת נבואתו על כל שאר הנביאים. כמו שלכוונה זו נכתבה פרשה זו בתורה, כמו שבהבדל אותותיו ומופתיו מאותות ומופתיו כל הנביאים נתייחד לו מקום בחתימת התורה, כמו שיבוא הביאור בזה קצתו בפרשת בלעם וכלו במקומו ב"ה.

וגם כי תחת גערה במבין, עם אשר בכל דור ודור שלא להתפקר כנגד הגדולים מהם במעלה ובחכמה וידעו ויכירו כי הפרנסים אשר הם בכל דור ודור תחת אלוהים וממלאים מקומו, הם המחויבים לקנאת אל קנאתם.

ואני הנני קורא על זה העניין שלשה כתובים רצופים מספר משלי ואלו הן.

לפני שבר יגבה לב איש ולפני כבוד ענוה.

משיב דבר בטרם ישמע איוולת היא לו וכלימה.

רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה (משלי י"ח).

וזה כי כמו שקדמה ענוותנותו של משה רבנו בכל ענייניו אל כלל הכבוד הזה אשר כבודו השם יתברך קדימת סיבה, כמו שכוון באומרו ראשונה והאיש משה עניו מאד וגו'. כן קדמה סיבת גובה לבם של אהרן ומרים במה שזחה דעתם עליהם הרק אך במשה דבר ה' וגו' לשפלותם ותוכחתם הנזכרת בכתובים על הדרך שנתבאר.

ולזה ראוי שיוקח מזה מוסר כולל לכל אדם. כי משיב ומקנטר דבר בטרם ישמע ויבין טעמו כמו אלו שהשיבו וקנטרו על אודות האשה הכושית בטרם יבינו טעם פרישותו ממנה, אשר הוצרך השם להשמיעם מה שלא ידעו, כמו שנאמר בפירוש שמעו נא דברי וגו'.

הנה ישיגוה שני גנאים גדולים שהשיגו אותם:

האחד הוא שהדבור הוא איוולת וחסרון השגה כמו שהודו באומרם אשר נואלנו ואשר חטאנו.

והשני כלימה אשר תמשך למשיב הנזכר על זה האופן בהכלים אותו רעהו, ואומר לו אין אתה יודע טעם הדבר ועיקרו, ואתה מקשה עליו. ודי בזיון והוא אשר נזכר בכאן בפירוש הלא תכלם שבעת ימים תיסגר וגו'. לכן העצה היעוצה שישער איש רוח לבו שלא יגבה, כי כל עוד דעתו בו ורוח נבון בקרבו, הנה האיש ההוא יכלכל מחלתו, והוא שיסבול וישא כל המחשבות המטרידות המתרגשות עליו ולא יחטיאווהו.

אמנם כאשר תהיה רוחו נכאה, רצוני בלתי שלימה, והמחלה היא בקרבה, מי יכלכלה. כמו אלו שלא עמדו על עצמם והוצרכו למשה רבן שיליץ בעדם.

ואולם מין דיבורם זה יתבאר בתחילת ביאור הספור הבא אחרי זה, בטעם סמיכות פרשת מרגלים לפרשת מרים, וביאור מה שכינוהו חז"ל בו.
ודי בזה למה שרצינו אליו בזה השער:

עקידת יצחק במדבר שער עז (פרשת שלח)

יבאר כי המרגלים והנמשכים אחריהם לא את הארץ מאסו כי אם אלוה ממעל.

ויבאר טעם מצות ציצית:

פרשת שלח לך

[שילוח המרגלים]

במדרש (מדבר רבה פ' ט"ז)

אריב"ל למה ישראל דומין כשאמרו נשלחה אנשים לפנינו (דברים א') למלך שזימן לבנו אשה נאה עשירה ובת טובים אמר לו הבן אלך ואראה אותה, שלא היה מאמין לאביו. מיד הוקשה הדבר בעיני אביו. אמר מה אעשה, אם אומר לו איני מראה אותה לך עכשיו, יאמר כעורה היא ולפיכך אינו רוצה להראותה לו. לסוף אמר לו, לך וראה אותה ותדע אם כיזבתי לך. ובשביל שלא האמנת בי, קונם שאין אתה רואה אותה בביתך, אבל לבנך אני נותנה.

וכך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל טובה הארץ, ולא האמינו אלא אמרו נשלחה אנשים וגו'. אמר הקב"ה: אין אני מעכב על ידם, אלא יראו אותה. ובשבעה שאין אחד מהם נכנס בתוכה, שנאמר אם יראו את הארץ כו' (במדבר י"ד). אלא לבניהם אני נותנה:

אם הוחן האדם סולם יעלה בו משפל מצבו לרום שמי. ראוי ומחויב שיהיה לו מוצב ארצה במקום נאמן:

הקודם נתבאר ממה שחנן האל יתעלה אל האדם הכוח השכלי אשר בו יגביל את מעשיו כל הימים אשר הוא חי, להיזהר משלוח הטבע החיוני ומהיתר רסנו המפסיד החיים. וזה שהטבע החיוני בכלל הנה הוא משלח הכוחות וההפעליות, גם הקניינים בשילוח בלי בחינה בין טוב לרע ולא בין ערב לערב ובין מועיל למועיל, באופן שמותר האדם מן הבהמה בפעולותיו אין. וכמו שאמר עליהם אדם ביקר בל יבין נמשל כבהמות נדמו (תהלים מ"ט).

אמנם הכוח השכלי, יגבילם וישערם לקחת מהם הנאות והטוב לחיות חיים אנושים מוגבלים, והיותר והפחות יחריב, כמו שהטבע הכולל יכין החומרים לכל הדברים איך שנזדמנו, והחכמה והמלאכה תשערם ותגבילם דבר דבר על שעורו וגבולו הראוי לו. ולכן הפועל המיוחד אל השכל שישכיל, כמו שהפועל המיוחד לבעל חי שירגיש, כמו שכתב כל זה החכם בפרק י"א מהמאמר הט' מספר המידות, כאשר כתבנו בפרשת

הנחש שער ט'. ולזה אמר במקום אחר (מידות מ"ב פ"ה) על עניין הגבלת המעשים האנושיים שהוא קנין אחד עומד באמצע וכאשר יבאר החכם.

ולפי שהתורה האלוהית היא המגבלת המעשים האנושיים, לא כדעת אנושי לבד אבל כדעת קדושים וחכמה אלוהית נפלא, כמו שאמר במעמד הנכבד ההוא והגבלת את העם (שמות י"ט), שטעו בו קצת כמו שכתבנו שם הנה הייתה היא באמת הסולם המוצב לרדת עליונים למטה ולעלות תחתונים למעלה ולהימצא ביניהם השיתוף והחיבור המחויב, כמו שאז"ל והנה סולם זה סיני, חושבניה דדין כחושבניה דדין (ב"ר פ' ס"ח) כמו שבא בשער כ"ה אחד אחד ממנו.

[מצוות ציצית]

אמנם עניין הגבלת התורה המעשים האנושיים אינו על דוגמת מה שהגבילם החוקר בהיותם קניין עומד באמצע, אלא שהוא קניין מעולה בבחינה אלוהית. וכן נתבאר בה בפרשת ציצית הכתובה בצד הספור הזה. אמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם וגו' (במדבר ט"ו).

[הרמזים שמרמזת מצוות ציצית]

זוהו שהוא מבואר שעניין הציצית הוא הצצה והבטה, כמו מציץ מן החרכים (שה"ש ב') וציווה שיעשו להם סימן שבו ישקיפו ויציצו השקפה חושית ושכלית לשני העיניים האלו ואותו הדבר המוצץ אמר שהיא פתיל תכלת, כי בזה יושלם הרמז אל שני העיניים. **האחד והוא השכלי במה שירמוז בגוון התכלת אל הנמצא העליון**, שהוא תכלית כל הנמצאים, וכל העיניים כלות אליו יתברך שמו. וכמה הפליגו חז"ל לומר וראיתם אותו מגיד שכל המקיים מצות ציצית כאלו הקביל פני שכינה, שתכלת דומה לים והים דומה לרקיע והרקיע דומה לכיסא הכבוד (מנחות מ"ג ב), כענין שנאמר וממעל לרקיע וגו' (יחזקאל א') אמרו כי באומרו וראיתם אותו ירמוז אל הש"י שהוא פני שכינה. ונתנו טעם לדבר משום שפתיל תכלת עינו דומה לים, ועין הים דומה לרקיע, ועין הרקיע לכסא הכבוד. וזהו באמת העיון השכלי העולה במעלות הסולם מהנמצאות התחתונות אל העליונות, ובהם מהעלולים אל העילות, עד שיעלה עליה שכלית אל העילה הראשונה ב"ה. כי הנמצאות הוא הסולם אשר בו יעלו כל בעלי השכל להר' ולקום במקום קדשו, כאשר נתבאר בשער הא'.

וגם אל סידור המעשים האנושיים ותיקונם הפתיל הזה הוא רמז נפלא מאוד משני פנים: האחד במה שאמרנו בבחירת המיצוע בכל המידות והתרחק מהקצוות כי היתרון והחיסרון הם פחיתות והמיצוע הוא הטוב כמו שאמר החכם אל תט ימין ושמאל הסר רגלך מרע (משלי ד'). וכאשר כתבנו בתחילת הספר הזה שער ע"ב.

והנה עין התכלת כך היא טבעו, שהוא אמצעי בין המראה הלבן המפזר הראות, ובין השחור המקבצו. והוא כמשותף משניהם, עד שמפני זה הוא מחזק הראות ומקיימו, כי הוא נאות אצלו. והוא טעם והיה לכם לציצית וראיתם אותו, ירצה כי כשיטילו פתיל תכלת בין חוטי הלבן, העין מעצמו יברח מהבין בלבן מפני שמזיקו, ויסתכל בתכלת לפי שמחזיקו. ועל ידי כן יתבונן מהמיצוע בכל הדברים, הוא הטוב והנאות. ויתבונן מעצמו כי על כן נצטווה להטיל התכלת בכנפי בגדיהם, שהבגדים בכל מקום כינוי אל הקניינים המידותיים, כאומרו בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט'). והמידות והבגדים לשון אחד להם, כמה דאתמר ולבש הכהן מדו בד, שיורד על פי מידותיו. כמו שכתבנו אצל בגדי כהונה שער נ"א. לומר שהמיצוע בכל המעשים האנושיים הוא הראוי והנאות, כמו שהמראה הזה הוא המיצוע בין המראים.

וגם שהיה התכלת בפתיל אחד כוון לדמותו אל הקו אשר לא יתחלק, כי המיצוע והשווי בדברים אינו אלא על ענין אחד, והיציאה ממנו על פנים רבים. ולזה הם רבים היוצאים מהקו, ומעטים אשר יכוונו אליו. והוא הדבר שאמר החכם בסוף פ"ה מח"ב. ובכלל אין ביתרון ולא בחסרון אמצע ולא באמצע יתרון וחסרון.

אמנם כשיתחברו שלשה העניינים: הפתיל ומראהו, גם דמיונו אל הרקיע ואל כיסא הכבוד, יוקח משם ענין נפלא מאד, יותר ממה שאמר החכם בהגבלת המיצוע הזה שאמרנו. והוא שנדע שההגבלה וההשערה האלוהית בכל המעשים הוא ההשערה האמתית שעליה ראוי להישען בכולן, לא כמו שישפוט השכל האנושי לבד, כמו שאמר כי לא כאשר יראה האדם, כי האדם יראה לעיניים וה' יראה ללבב (שמואל א' ט"ז), כאשר נתבאר בשער כ"ה.

ולזה השערת התורה האלוהית והגבלתה בכל מצוותיה, היא אשר עליה יחיה האדם ולא בזולתה. והוא אשר הכחישה קורח באותו משל, שאמר טלית שכולה תכלת וכו' (במדרש רבה פ' י"ח). בכלל פינות אחרות שרמזם במשלים אחרים, כמו שיתבאר בשער אחרי זה ב"ה.

והנה להיותה זה כלל גדול לכל המצוות המעשיות ולכל פעולות האדם הניתנות להשערתו אמרו ז"ל וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית כאלו קיים כל המצות, וכל המבטל מצות ציצית כאלו בטל כל המצות (מנחות מ"ג ב).

כי ודאי מי שקיים ענין זאת ההשערה וההגבלה הנכבדת על ידה, יתקיימו כל המצוות המעשיות. ואם יצא מההשערה הזאת, נמצאו כולן בטלות משלמותן.

ולהורות בשלמות של שני העניינים הראשיים שאמרנו, אמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם, כמו שכווננו ג"כ בזה חז"ל (ספרי פרשת שלח), בשאמרו אחרי לבבכם זו מינות, שנאמר ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלוהים ימלט ממנה וגו' (קהלת ז'). ואחרי עיניכם זו זנות, שנאמר כי היא ישרה בעיני (שופטים י"ד). והמינות הוא ידוע, שהוא הסכלות והשיבוש בהשגות העיוניות השכליות בדעות האמתיות ובאמונות האלוהיות, אשר האשה הזאת הוא שטן הוא יצר הרע, מונע אותו לתור במראה עיניו דרך העלייה במדרגת הסולם שאמרנו, מהתכלת לים ולרקיע ולכסא הכבוד מבלי נטייה ושיבוש. אבל תדחהו דרך עלייתו, ונדחה רגלו ונופל. והזנות הוא קלקול המעשים ורדיפת התאוות המותרות, ופרצת גדר ההגבלה בהם, אשר הוא גם כן מיוחס אל האשה, שנאמר כי היא ישרה בעיני. ועל שתיהן אחז"ל:

נסתכל בדדיה ואמר שירה. מאי היא? שעשה לה דדים במקום בינה מר אמר כדי שלא יסתכל במקום ערווה. ומר אמר כדי שלא יינק במקום הטינופת (ברכות י' א). כמו שנתבאר בשער ו'.

[למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים]

ולהיות האנשים המיושרים על זה האופן מההגבלה ושומרים משמרתה דומים ליוצרם, אמר אחר כן למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים לאלוהיכם אמר שכבר תישארו על טבע נכון וקיים אשר תזכרו תמיד מעצמיכם את כל מצות ה' ועשיתם אותם בעצם ותמיד עד שתמצא בכם הקדושה האלוהית עצמה המשותפת מאמות התורה כנזכר. ונזכר להם יציאת מצרים כי שם נראה להם עין בעין אמיתת מציאותו ועליונותו הנפלא על כל נמצא ופלאי נוראות מעשיו אשר בשמים אלה רצה שנתדמה אליו ולהתקדש בקדושתו.

הנה שנתבאר כמה הוחן לנו מאתו יתברך מתת הסדר הנכון וההגבלה השכלית והאלוהית אל עם תורתו בלבם אשר היא הדרך ישכון אור לעלות ולראות את פני האדון ה' צבאות ולהינצל משלוח הטבע החיוני, אשר על שניהם נאמר טוב לפני אלוהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה כמו שאמרנו ודי בזה לביאור הקודם.

אמנם הנמשך יתבאר ג"כ מעצם הנאמר. וזה, כי אחר שענין ההגבלה השכלית הוא המצא החיות על דרך הטוב והמועיל והערב על המיצוע, וכמו שיתכן לא הקצוות בהם. כי כמו שהתרחק מהטוב אל הקצה האחד הוא הרע המוחלט, ולא יהיה חיות מוגבל. כן

ההתרחק מהערב והמועיל כמו כן, כי חיי העצב והעוני שהם הפכם הם בלתי מוגבלים, כמו שזכר החכם במקום שזכרנו במאמר הט'.
[החיים הרצויים: חיים בטוב בארץ ישראל]

ולכן ההגבלה הנכונה היא שיחיה האדם בטוב בחיים טובים מספיקים ומוגבלים.

אם אל צורך הפרנסה והמזונות ויתר מיני הערב אשר תדרשם הנפש החיונית. ואם אל סיפוק שאר הטובות מהעושר והכבוד ויתר מיני המועיל שהם מבוקש הנפש הרגזנית. אשר בהימצא להם שתים אלה על השערותם הנאותה והגבלתם הנכונה ימצא להם הטוב והישר אשר הוא מבוקש הנפש המשכלת ותשוקתה.

אמנם כשיצאו מהגבלתם, הנה הם פעולות היצר הרע, לבד שהיא כת רביעית נפסדת ומשובשת, אשר אל ארבעתן אז"ל ד' תשוקות הן כו' (ב"ר פ' כ') כמו שכתבנו אצל משפחות בני נח שער י"ב.

והנה לפי ששלושה עניינים אלו מטבעם לשנוא זה לזה ושידחה זה מפני זה,

שהמבקש הערב יבזה הטוב והמועיל

והמבקש המועיל יבזה הערב והטוב

והמבקש הטוב יבזה את שניהם

הייתה הפשרת ההגבלה הנאותה הכרחית להם, כדי שימצאו יחד שלשתן, ולא יהיו צרות זו לזו. כי כאשר היה כן תשוקת כל חלקי האדם שווה בדבר ויושלם בידו מבלי שום מוחה, כי לזה הייתה חכמה מעולה ונדיבות נפלא לתורה האלוהית לנדור ולנדוב במעשים התוריים דברי הערב והמועיל, כדי לזרז האדם אל המעשה הטוב מצד כל כוחותיו, ולתת שוחד למקטרגים.

ועל דרך שאמר קנאת סופרים תרבה חכמה (ב"ב כ"א א). כי כשהקנאה, עם היותה מהמידות הפחותות והמעכבות כל שלימות מבוא לבעליה, תעזור בדבר ההוא מי מעכב. הלא תראה כי הייתה עצה יעוצה מכל ישראל בדבר הפלשתי לעשות כן, כמו שנאמר ויאמר איש ישראל הראיתם האיש העולה הזה, כי לחרף את ישראל עולה, והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו ייתן לו, ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל (שמואל א' י"ז). הנה שנדבו ונדרו העושר והכבוד בצירוף אל הטוב הנמשך מהפועל ההוא.

ואולם מה שהגיע ממעלתו של דוד לבזות כל מהר ומתן בפועל ההוא, זולתי הפועל הטוב הנדרש מהשלם מצד מעלתו, בכלל פירוש כל המעשה האלוהי כלו, כתבנו בשער ט"ו:
 מ"מ למדנו שכבר הייתה עצה טובה מטעם המלך ויועציו ושריו לעורר לבות האנשים, אשר במעשים המעולים נפשם חפצה, לעשות חיל במתנות העושר והכבוד כמו שאמרנו.

[ארץ ישראל]

והנה התחבולה הנכונה הזאת כוונה האלוהים על השלמות בתתו לעמו ישראל ארץ כארצנו צבי היא לכל הארצות אשר נמצאו בה צרכי החיים מכל צדדיהם ולא יחסר כל בה. אמנם על ההגבלה הנאותה וההסכמה המשוערת לקבץ הטוב והמועיל והערב יחד, מבלי שידחה זה את זה, על הדרך שאמרנו.

כמו שביאר העניין הזה משה אדונינו עליו השלום יפה יפה במשנה תורה, באומרו כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה וגו'. ארץ חיטה ושעורה וגו' ארץ אשר לא במסכנות וגו' ואכלת ושבעת וברכת את ה' וגו'. הישמר לך וגו'. פן תאכל ושבעת וגו'. ורם לבבך וגו' (דברים ח').

כי שם בלי ספק ביאר שתכלית הארץ היה לפרנס הנפש ראשונה, אמנם הגוף בשניות. ולכן הכין להן הגבלת העניינים כולם באופן שיתפשרו ביניהם ולא יעיקו זה את זה כמו שאמרנו, והוא מה שביארו באומרו שיתנו לבם על התורה ומצוותיה אשר הזכירם ראשונה, באומרו כל המצווה אשר אנכי מצווך היום תשמרון לעשות למען תחיון ובאתם וירשתם את הארץ וגו' (שם) כמו שיתבאר שם ב"ה.

ושלא יטרדו עצמם על זולתן מן העסקים הזמניים, כי די בארץ ההיא להשלים סיפוקם לכל מה שיצטרכו בהיותם מתעסקים בלמודם ושלמותם והותר. וזה במה שיוכלו להעבד ממנה ע"י עינות ותהומות היוצאים בבקעה ובהר, והיא ארץ חיטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. הייתכן שתהיה ארץ נושבת זולת הדברים האלה ההכרחיים. אלא שרצה לומר, כי ימצאו שם מכל המינים האלה די סיפוקם לכדי חיותם המשוער והמוגבל לא בשפע רב לעשות בו סחורות ולהתעמל בסחורותיהם ולהטריד בעסקיהם. והוא מה שביאר באומרו ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה (שם), שהכוונה העצמית היא לסלק המסכנות ולהסיר חרפת רעב, לא אל היתרונות הדוחים בעליה מעל התורה והיראה האלוהית. והוא מה שאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך וגו'. והכוונה שתהיה השביעה באופן שתמשך ממנה הברכה וההודאה על כל הנאה והנאה שיקבלו ממנה, כי הוא עיקר כוונת מציאותה. וכמו שאמרנו אסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה (ברכות ל"ה א), כי ההנאה היא מסובבת מהברכה, ואם תוסר הסיבה הנה המסובב יסור ונמנע, והעושה כן כאלו מעל.

ולזה קבעו חז"ל בסדר ח"י האומה הזאת והגבלתם מאה ברכות בכל יום וסמכו אותם אקרא ועתה ישראל מה ה' אלוהיך שואל מעמך (דברים י') אל תקרי מה אלא מאה (מנחות מ"ג ב). וביארו חכמי האמת שצורך זה המספר הוא כדי שתגיע אל הנשמה העליונה ברכה אחת מעשר מן המעשר, לפי שבאדם שלוש נפשות: **נפש רוח ונשמה** על סוד ג' יוחסים כוהנים לויים וישראלים. ולזה קבעו מאה ברכות בכל יום זולתי בשבת שיש

לו נפש יתירה ושבעה מעונג השבת ומתוספת הלמוד כן, כמו שכתבנו בפרשת ויכולו שער ד'.

[זהירות ממותרות]

איך שיהיה הייתה הכוונה הסיפוק והמוגבל המביא לידי ברכת ה' והזהיר מאד מהמותרות אשר הם משחיתים את הכול ואמר:

הישמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את ה' אלוהיך לבלתי שמור מצוותיו וגו'.
פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת וגו'. ובקרך וצאנך ירביון וגו'. ורם
לבבך ושכחת את ה' אלוהיך וגו'.

הישמר לך בבואך אל הארץ על התכלית הזו שאמרנו שמא תשכח זה התכלית אשר הוא אינו רק לשמירת המצוות החוקים והמשפטים להיות לפניך הסיפוק הראוי והנאות ולא תעמוד על זה הצמצום.

וסדר הסיפוק המוגבל אליך מאתו יתעלה, פן תאכל ושבעת ולא תהיה השביעה לברכה, כמו שאמרנו אם תשוטט מחשבתך לצבות בטן בדרישת המותרות, ולא תסתפק בבית הנאותה לך לכדי חיותך אבל תרדוף המותר בבנות לך בית מידות ועליות מרווחים לשבת בו, ולא תחיה סוס ופרד מקנה בקר וצאן כדי צורכך, רק תשית לבך לעדרים רבים מהם. גם כסף וזהב ירבה לך, ולא תעמוד על ההכרחי. וכל אשר לך ירבה על זה הערך, ושכחת את ה' אלוהיך אשר הוא הסיבה הראשונה לבואך הנה, רצוני כדי שתהיה פנוי מן העסקים, ויעלה זכרונו תמיד לפניך לעמוד לפניו ולברך בשמו, כמו שאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך וגו', וכאשר נתבאר.

והטרדת עצמך בהרבות הון עתק ועבודה רבה כי לא בטחת על השגחתו שיספוק לך כדי צורכך בכל עת ובכל שעה, ולא זכרת כי הוא

המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים, והוא המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף וצימאון אשר אין מים, המוציא לך מים מצור החלמיש המאכילך מן במדבר ארבעים שנה אשר לא ידעון אבותיך, למען ענותך ולמען נסותך להיטיבך באחריתך.

ירצה כבר תשכח עם זה יכולתו והשגחתו גם לימודו הנפלא אשר הורה אותך בעניין צמצום החיים והשערת הגבלתם, אשר כוון עליה מאד במזון ההוא האלוהי אשר המטיר לחם מן השמים, ככל חוקותיו וככל משפטיו כאשר כתבנו היטב בפרשת המן שער מ"א, אשר בכל זה הייתה הכוונה להשלים אותך ולהיטיבך באחריתך. והנה אתה תחוש להווה ולא לעתיד לבוא, והוא סכלות גדולה ודרך בהמיות. כי הנה התורה האלוהית נתנה לבעלי הבחירה, והבחירה השכלית היא אשר תגזור על זאת הגבלה, כמו שאמרנו ראשונה. וא"א להימצא האחת זולת חברתה, ובהימצא שתיהן נמצא השלמות:

[שלוש מתנות נתן הקב"ה לישראל, ולא נתנם אלא על ידי יסורים]

ובמדרש (ש"ר פ"א)

תניא ר"ש בן יוחאי אומר: ג' מתנות טובות נתן הב"ה לישראל ולא נתנם אלא ע"י ייסורין, ואלו הן: תורה וארץ ישראל ועולם הבא.
תורה דכתיב אשרי הגבר אשר תייסרנו יה ומתורתך תלמדנו (תהלים צ"ד).
ארץ ישראל דכתיב וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מייסרך (דברים ח') וסמיך ליה כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה וגו'.
עולם הבא דכתיב כי נר מצווה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר (משלי ו' א)

להיות ההתעמלות הבעל שכל במלאכה ראייה עצומה על מדרגתה מהצורך או היותר, עד שכבר יהיו האנשים ניכרים מצד החוזק והרפיון אשר להם בפעולותיהם, כמו שנתבאר זה בתחילת חלק ב' משער כ"ה. ולזה אמר זה האלוהי שג' מתנות אלו, להיותם גדולות הערך, לא יתכן שיינתנו רק ע"י ייסורים, והוא החריצות העצום המחויב לאדם לעמוד על הזירוזין, והאזהרות על ניקיון חיי האדם וזכותם להשגתם.

האחד היא התורה דכתיב וגו'. כי הוא מבואר שהתורה אינה נכנסת רק ע"י ייסורים וצמצום כל דברי החיים, כמו שאמרה כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' (אבות פ"ו). ובמעט עסק ובפרישות כל העניינים המטרידים, כי על כן אמרו בפרק המפלת על הימים שהאדם דר במעי אמו, ואין לך ימים שהאדם שרוי בטובה יותר מאותן, שנאמר מי יתנני כירחי קדם וגו' (איוב כ"ט). למדין אותו כל התורה כולה, שנ' ויורני ויאמר לי וגו' (משלי ד'). וכשבא לאוויר העולם בא מלאך וכו' (נידה ל" ב). כבר ביארנו בשער ס"ח כוונתם באלו העניינים.

אמנם עכשיו נכווין למה שירמזו הימים שהאדם בהם מצומצם ומשוער בענייני הסיפוק או בלי שיהיה לו שום עסק מהעסקים הזמניים כי הוא הנכון והמזומן ללמוד התורה כלה. ואולם בצאתו מההשערה והצמצום הוא כלו נשכח כי התורה והבדידות בצמצום החיים יצאו כרוכין זה בזה בלי ספק.

והנה המתנה השנייה שהיא הארץ כידוע ליודעים שאין ענינה רק השערת החיים וצמצום הנאהבים מהשלמים כמו שנתבאר כבר מהכתובים ההם שהביא לראיה וכל זה למה לפי שהתורה והארץ היו שני דרכים עצמיים המביאים אל החיים הנצחיים, הם חיי **העולם הבא שהיא המתנה השלישית** והתכליתית להנה, אשר הן באמת חיים פשוטים ונבדלים בהגבלתם בכל מיני אלו החיים והיה מהראוי שהדרכים העצמיים המביאים

אליהם יהיו כמותם בהגבלה נאותה וצמצום זך ונקי, כמו שאמר ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי ו'). ירצה שדרך החיים יתכן שיהיה בתוכחות מוסר כמו שהחיים עצמם תכלית המוסר והגבלת היושר והטוב.

וכמה נתבאר זה העניין ממצות יונדב בן רכב לאמור לא תשתו יין אתם ובניכם עד עולם ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו וכרם לא תטעו ולא יהיה לכם כי באהלים תשבו כל ימיכם למען תחיו ימים רבים וגומר (ירמיה לה'). וכבר קבע להם השכר המיוחד לזה באומרו כה אמר ה' וגו' לא ייכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים. כי באמת המסתיר פניו ממותרות העולם זוכה ועומד לפניו יתעלה תמיד. אמנם המטפל בהם יטרד מלפניו בלי ספק.

ולקרב העניין אל זה הפרישות מה שהיה אפשר הפליגה התורה האלוהית לזרז ולצוות על מצות השמטות והיובלות ותלה בהם ישיבתם בארץ או גלותם ממנה כמו שביארנו שם שער ס"ט.

והנה על זה האופן נאמר על מיני אלו הייסורים מה שאמר ראשונה. וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מייסרך, כי באמת אין ייסורים של אהבה זולת אלו.

ובמדרש (דברים רבה פ' ג')

עוד אמר להם לישראל בני לא תהיו סבורין שאני מבקש לעשות לכם כעבד זה שאדוניו מבקש למכרו בכל מה שמוצא בו, אלא לכך אני מביא עליכם ייסורים כדי שתכוונו לבכם אצלי.

אמר שעם היות שממעלת האדון להתנהג עם עבדיו בטוב להם, וכמו שבא בתורה האלוהית כי טוב לו עמך, עמך במאכל עמך במשקה (קידושין ט"ו א), כל שכן עם בניו החמודים לו שהיה לו להתנהג עמם במידת החסד והוותרנות לא בייסורי ההשערה והצמצום.

לזה אמר להם שלא יחשבו שהם לו בערך העבדים, שהמבוקש מהעבד כי אם לזנו ולפרנסו להחיותו ולהבריא, עד שיעשה יפה ובריא אולם כדי שישווה שכר הרבה כשירצו למכרו, ולא יחוש אם הוא בעל אמונות טובות או רעות, או מידות מגונות או נאות. אבל אתם לי בערך הבנים הנאהבים אצל אביהם השלם, החפץ בשלמות נפשם יותר מלשמן בשרם, ולזה אני רוצה שכל סיפוקיכם יגיעו לכם על דרך ייסורי ההגבלה והצמצום, שמתוך כך תכוונו לבכם אצלי, רצוני להיות דומים אלי בכל האפשר.

ומה טוב ומה נעים עניין הייסורים בג' המתנות האלו ואשר בהן נודעה חיבת האב לבנים, כמו שאמר כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מייסרך.

[הכרובים המנורה והחצוצרות מקבילים לתורה, א"י ועוה"ב]

וכמה נפלאות התורה להורות אלו הג' עניינים שהורה רבי שמעון בן יוחאי במה שנמצא בכלי הקדש ג' כלים מיוחדים מעשה מקשה.

הכרובים דכתיב ועשית שנים כרובים מקשה תעשה אותם (שמות כ"ה).

המנורה דכתיב ועשית מנורת זהב טהור מקשה תעשה וגו' (שם). וזה מעשה המנורה מקשה זהב וגו' עד ירכה עד פרחו מקשה היא (במדבר ח').

החצוצרות דכתיב עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אותם (שם י').

יאמר כי יעשו אלו הג' כלים ע"י הכאת קורנס לומר שמה שרמזו עליהם הוא נקנה ע"י צער מכות וייסורים. והנה החצוצרות הם כלי הקריאה למקרא העדה ולמסע המחנות בדרך הילוכם עד שיכנסו לארץ והם תכסיס מלכות שיתנהגו בהם מלכי ישראל בארצם אע"פ שאותם שנעשו בכבודו של משה נגזזו כי אינה ראוי שישתמשו התלמידים בהם.

אמנם המנורה היא ממש נר מצווה ותורה הנקנית ע"י ייסורין ותושייה רבה כי על כן נכפל בה כמה פעמים לשון של מקשה עד ירכה עד פרחו ועל דרך שאמרו כך היא דרכה של תורה וכו' (אבות פ"ו).

אמנם הכרובים הם רמז למלאכים אשר נשמות הצדיקים עולים במדרגותם שם לעולם הבא.

[חטאם של המרגלים]

ומעתה כבר ידענו מה הייתה חטאת המרגלים והנמשכים אחריהם רעה גדולה ומה חרי האף הגדול אשר עלה לפניו יתעלה בגזור עליהם גזירה לא יוכלו כפרה. כי לכאורה מאי איכפת ליה להקב"ה אם ימאסו בארץ טובה ורחבה ארץ זבת חלב ודבש והלא היא עיקר הטובות הזמניות, ומי יתן והיה לבבם זה לשנוא כל הימים, לשמוע בקול יונדב בן רכב להינזר מפחיתות עבודות האדמה לשרת בשם ה' ולעמוד לפניו כל הימים.

אלא שהאמת הברור כי לא אותה מאסו אבל עזבו את ה' ניאצו את קדוש ישראל השם נפשם בחיים המוגבלים והמאושרים המוסרים להם ע"י התורה. וזאת הארץ הקדושה אשר שני העניינים יחד הם מדרגות הסולם לעלות אל חיי העוה"ב, שהם הג' מתנות כמו שאמרנו, ונזרו אחור ממעלת אלו החיים הנפשיים כמ"ש בפיהם לא נוכל לעלות (במדבר י"ג) כי אין חפצם לעלות לרשת משכיות וארצות החיים אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה (שם י"ד) כי הוא דרך ירידה אל ארץ לא מטהורה אשר לא הוגבלו אנשיה כלל וסופם רמה ותולעה וצורם לבלות שאול.

ואמנם המאושרים יהושע וכלב החפצים לעלות ולראות באור ה', אמרו עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. כי הם אשר הייתה רוח אחרת עמם למלא אחרי ה' למאוס החיים הפרוצים והבלתי מוגבלים ולבחור בהגבלות התורה והארץ הזאת לבוא לרשת ארץ החיים. ועל זה אמר בדיבור השני טובה הארץ מאד מאד (שם) אמרו שראוי לכל שלם להודות בטוב הארץ ההיא מצד הגבלת חייה, כי לזה היא באמת טובה מאד מאד.

ואמר אם חפץ בנו ה' יותר משאר העמים ולכן יביא אותנו אל ארץ הזאת ונתנה לנו ארץ זבת חלב ודבש (שם) והוא עניין הסיפוק הנשמר מהנזק כמו שחבור הדבש והחלב הוא מזון שלא יזיק לאוכליו, לפי שהאחד הוא תיקון חברו ורפואתו. כי על זה אמר הנביא חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב (ישעיה ז') כי כל אחד בפני עצמו הוא מזיק לעניינו, והוא הרע אשר יימאסוהו בדעתו. אמנם חיבור שניהם הוא הטוב אשר יבחרו בו. ויתכן כי על כן תארה הכתוב בזה התואר בכל המקומות וביארו רוע כוונתם במה שאמר אך בה' אל תמרודו ואתם אל תיראו וגו'. ירצה לא תמרודו בו יתברך למאן במוסרו והגבלתו הנכונה בחיים ואתם אל תיראו את עם הארץ. ובהגדת זבחים (ק"ח ב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין (בראשית מ"ט) עין שלא ראתה לזון ממה שאינו שלה תזכה ותאכל ממלא עין שלה. והוא עצמו מה שאמרנו שהחיים הפרוצים הם מה שאינו שלה ואשר מאסם יוסף הצדיק ולזה יבא יהושע שהוא מבניו ותאכל ממלא עין שלה והוא מה שהנחיל את ישראל את הארץ הטובה המשוערת והמוגבלת בחיים וכמו שאמר יהושע בן נון העומד לפניך הוא יבא שמה כי הוא ינחילנה את ישראל: (דברים א')

ובמדרש (במדבר רבה פר' י"ו)

אתה מוצא שכשאמרו ישראל כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד), מה עשה הקב"ה? הביא מלאך המוות לפניו, ואמר לו כל העולם ברשותך חוץ מן האומה הזאת שבחרתי לי וכו'. וכשקלקלו בעצת המרגלים אמר להם הקב"ה ותפרעו כל עצתי (משלי א'). אני אמרתי אלוהים אתם וגו', אכן כאדם תמותו וגו' (תהלים פ"ב). ועתה ראה כי אומרם נעשה ונשמע הוציאם ממיתת הטבע אשר ע"י שלוח החיים.

אמנם קלקול עצת המרגלים החזירם לקלקולם. כי באמת ישיבת הארץ לעניין הגבלת החיים כשישבת גן עדן כי שם נאמר כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל (בראשית ב') כמו שכתבנו שם בתחילת שער י"ב הנזכר וגירושם ממנה כגירושו ממנו בלי ספק כמו שנתבאר זה המאמר על זאת הכוונה אצל ספור הנחש בשער הט' שזכרנו בתחילה.

[במאסם ארץ חמדה – מאסו בעקרי התורה]

ולזה עלה חמת ה' לאין מרפא כי במואסם בארץ חמדה מאסו בעקרי התורה ונתייאשו מהשלמות האמתית הדבק עמהם שהוא נצחיות העולם הבא והתישו כוח הגבורה האלוהית מהפיל גויים רבים ועצומים תחתם תחת אשר היה להם להוסיפה ולהגדילה כי היד החזקה השלוחה להשמיד ולהרוג ולגרש אותם מפניהם אין לה כוח ורשות כי אם מכוח העליונה ממנה שהיה יד על כס המשפט והצדק אשר זו במדרגת השופט וזו במדרגת השוטר.

כי לזה אמרו (מדרש איכה פ"א)

כל זמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כוח בגבורה של מעלה שנאמר ועתה יגדל נא כוח ה' (במדבר י"ד) וכל זמן שאינם עושים רצונו של מקום מתישין כוח וגבורה של מעלה שנאמר צור ילדך תשי וגו' (דברים ל"ב).

כי כשהיד העליונה יד המשפט היא גוברת תגבר יד הפועלת, אמנם בחולשתה תיחלש. והנה לפי זה תשישות כוחו יתעלה אינו מפני שאינו יוכל אבל שאינו רשאי מכוח היושר והדין.

ומפני שזה לא יבינוהו סכלי האומות, אמר שתשש כוחו. והוא מה שטען משה בעבורם אחרי כן, באומרו ואמרו הגויים מבלתי יכולת ה'. וכמה הפליגו חז"ל (ברכות ל"ב א) באומרם מבלתי יכול לא נאמר אלא מבלתי יכולת אמר לפניו, רבש"ע יאמרו שתשש כוחך כנקבה. וזה שהמה דקדקו מקוצר המקרא שכיון שמלת יכולת היא שם דבר, היה לומר מבלתי היות יכולת ביד ה', כמו שתקן רש"י ז"ל. ולזה ראו שתחת יכול שם הפועל, אמר יכולת הבא על לשון נקבה, ללמד שאמר לפניו הנה הגויים כולם כשראו מה שעשית עמהם במצרים ומה שנמשכה להם תמיד עוצם אהבתך לא יאמרו שהכוח המשפטי העליון, שהוא במדרגת הזכר הפועל בעצם וראשונה, הוא העומד לנגדם כלל, שאם כן לא הייתה עמהם בדבקות ההוא אשר זכר אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך וגו'. אבל יאמרו שאתה רשאי מכוח המשפט המסדר, אבל שאין כוח בגבורה המצווה על המעשה שהיא במדרגת הנקבה אצל המשפט להוציא דבר אל הפועל, וזהו חילול כבודך. חלילה שיאמרו שאתה רוצה אלא שאינך יכול. והוא מה שנרמז יפה במלת יכולת ה' היותה בכינוי הנקבה, כי באמת הכוח העליון המשפטי הוא כזכר הפועל והגבורה היא כמו הכוח המתפעל. ולזה יאמרו שתשש כוחך כנקבה זו שאינה יכולה להוציא אל הפועל מה שתצווה. ויש פנים אחרים בבחינה זו יבאו להלן במקומו.

והנה אחר שחסרו הדבר עצמו שהיה נותן בידם כוח וגבורה לעתות כאל והגויים ההם היושבים בארצם צדקו נפשם בהם, איך יבוא המשפט הישר האלוהי לגרש צדיקים מהם ממקומם, ולהביא רשעים תחתם, ואין גזר דין של שבועה גדול מזה. ואע"פ שבסוף אמרו הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ה' כי חטאנו לא יועיל ולא כלום כי לבם גלוי וצפוי לפניו שלא שבו מלבם כי אם מפני יראת הגזירה.

משל לשב מאחרי המלך בעת מלחמה, כי תעלה בו חמת המלך, יאמר ללכת אחריו. הנה לא יאבה לו ולא יסמוך עוד על אהבתו ועבודתו. כי לא מלבו.

והוא אומרו לא תעלו ולא תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תינגפו לפני אויביכם, כי אחר שלה' המלחמה ולא לכם, אם אינו עולה ודאי תינגפו, כי הם רבים ועצומים מכם.

[משל המלך שמצא אשה לבנו]

והנה כל העניין הזה בצורתו כללו רבי יהושע בן לוי במאמר ההוא שזכרנו ראשונה ובמליצתו הנכבדת שהליץ:

משל למלך שזמן לבנו אשה נאה עשירה ובת טובים.

ראה שלשה כתרים בתוארים נפרדים כנגד שלש תשוקות האנשים שזכרנו. ראשונה נאה היא תשוקת הערב; עשירה תשוקת המועיל; בת טובים תשוקת הטוב והישר.

והנה כמו ששלוש תשוקות אלו יתחברו במציאות אשה כזו, והם מוגבלות ומשוערות בה הגבלה אלוהית נכונה, והאדם משתמש בהן בהיתר ולא באיסור. ולא עוד אלא שמפיק בעסקיהם רצון מה', כמו שאמר מצא אשה מצא טוב וגו' (משלי י"ח), כמו שכתבנו בפרשת נח שער י"ב. כן הארץ הזאת תכלול שלושה עניינים הללו עצמן, וישתמשו בהם עם ה' היושבים בה למצוא רצון נפשם בכלם כאותה הגבלה והשערה שעל ידה יפיקו רצון מה'.

אמנם כשאמר הבן **אלך ואראה אותה** מיד הוקשה הדבר בעיני אביו, כי אמירה זו אינה באמת אלא סירוב ומיאון באשה זו אשר בה יבאו השלמת התשוקות באותה הגבלה שאמרנו, ואין נפשם רק למלאות תאוותם בכל אשר תאוה נפשם הבהמית, כבוא אל אשה זונה שלטת ומשנאה, אשר שנאו האשה הצנועה ההיא, קנטרו עליה ושמו לה עלילות דברים לאמור, **נשלחה אנשים לפנינו** וגו'. כי מה להם ולצער הזה אחר שמלכם לפניהם וה' בראשם הולך תמיד עמם לנחותם הדרך ועל פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו וראו שהעבירים את הים ונכנסו בשלום ויצאו בשלום הנה אם ירצה משה לשלוח מרגלים יעשה כרצונו כמו שעשה במעשה ייעזר או כאשר עשה יהושע ליריחו ולעי.

אמנם יראה באמת, כי מה שהקפידו על זה לא היה אלא למאסם בשלוש המתנות המחוברות זו בזו כמו שאמרנו. וכמו שאמר הכתוב שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה

אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה, וכבר פירשנו כוונתו. והדבר כן היה באמת, שלא היה מורך לבב, רק דמאיסא עלייהו. וכמו שאמר הכתוב בפירוש וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה, והבאתי אותם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה. ומאמר המשורר דווקא וימאסו בארץ חמדה (תהלים ק"ו).

והיא הקושי שהיה בעיני אביהם שבשמים, שעליו נשבע ולא נחם לבלתי יבאו שמהי כי אינם ראויים לאשה כזאת בשום פנים. וכבר פירשנו יפה שאין שום מקום אל היכולת האלוהי לתת אשה כזאת למי שאינו ראוי לה, כי יהיה עול בחוקו יתעלה.

אמנם אם היה מונע בידם לראותם אותה ולשלוח מרגלים, כ"ש דמתפקרי טפי, כמו שאמרנו במשל, עכשיו יאמר כעורה היא. ויתחזקו במאמר נתנה ראש ונשובה מצרימה, כי הוא מקום שאהבו להם כנזכר. והראה חכמתו שהעצה הנכונה לפי דרכם להסכים עמהם ולשלוח המרגלים, כי אע"פ שגלוי וידוע לפניו את כל אשר יעשו, הנה על כל פנים ידעו מפיהם כי טובה הארץ מאד מאד.

אמנם שאר העניינים שאמרו אינם מעניין השליחות, ולא היה לתת לב עליהם והמאמינים בהם סייעו בעבירה ונשתתפו ברעתם, וסבבו קלקלתם ופחיתותם הייתה סיבת עיצבונם ובכיותם, וקבעו בכייה לכל ישראל לדורותם.

כי מיאוס הארץ ההיא כפי מה שתיארנוה, הוא העניין אשר עמד עלינו לכלותנו בכל הדורות, ובעבורו גלינו מעל ארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, והיינו חרפה לשכנינו ולעג וקלס לסביבותנו. ואין שום מבוא לשוב אל שלמותנו, כי אם בשובה אלינו בהשלמת הגבלותיה המותנים בה.

כמו שעל זה ביקש המשורר אחר שהתאונן על חורבן הארץ והבית, במזמור אלוהים באו גויים בנחלתך, סמך אליו רועה ישראל האזינה נהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה (תלים פ').

א למנצח אל-שושנים עדות לאסף מזמור :
ב רעה ישראל האזינה נהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה :

ראה שזכר בפסוק שלשה תארים כנגד השלושה עניינים שזכרנו. כי על כן הזכיר תמיד בזה המזמור שלושה שמות כנגדם:

כי האלוהים הוא הרועה בענייני המזונות והפרנסה, ועל דרך שאמר האלוהים הרועה אותי וגו' (בראשית מ"ח), ותרגום דזן יתי. וצבאות כנגד מה שאמר נהג כצאן יוסף, כי בו ינהג צבאותיו וצאן מרעיתו בנאות השלום וטוב המצב בכל ענייניהם. וה' הוא יושב

הכרובים אשר לבדו חלק הנפש השכלי ודרך השגתה בו הוא מצד שהוא יושב הכרובים כמו שבא במקומם שער מ"ח.

והכוונה שכל אלו הטובות נמצאו אתם מוגבלות ממנו ית' בשבתם על אדמתם ובהעלותם ייסעו. והיה מבקש עליהם שישובו לקדמותן.

ג לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את-גבורתך ולכה לישעתה לנו :
ד אלהים השיבנו והאר פניך ונושעה :

והתחיל מבני אפרים ובנימין ומנשה והם כלל עשרת השבטים הנקראים על שם יוסף, כי הם אשר התחילו בקלקלה והגלו בראש גולים. והוא אומר לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך, כלומר עוררה להם את גבורתך ואל נא תעזוב אותנו. ולפי שהם היו בלתי מוגבלים בענייני מזונותיהם כמו שאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים (ישעיה כ"ח) אתיו אקחה יין (שם נ"ו) השותים במזרקי יין (עמוס ו') פרות הבשן האומרות לאדוניהם הביאה ונשתה (שם ד') ורבים כמו אלה. לכן זכר עליהם התואר המורה על הגבלת הרשעים לבד ואמר אלוהים השיבנו והאר פניך ונושעה.

ה ה' אלהים צבאות עד-מתי עשנת בתפלת עמך :
ו האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליט :
ז תשימנו מדון לשכינינו ואיבינו ילעגו-למו :
ח אלהים צבאות השיבנו והאר פניך ונושעה :

ואחר שזכר זה בקש בייחוד על גלות יהודה וחלק דבריו לשתי בקשות: **האחת על הגלות הראשון** אשר גלו לבבל אשר היה לרוע סדרם בכל הנהגותיהם כמו שאמר הנביא עליהם מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי וגו'. איש מרעהו הישמרו וגו'. (ירמיה ט') וכל הפרשה כלה ואחריה רעותיה מובאות לה וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו נבלעו מן היין תעו מן השכר (ישעיה כ"ח) כמו שזכר ישעיה ע"ה. לכן הזכיר עונשם באלו השני עניינים כנגד האחד אמר האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליט.

וכנגד השני תשימנו מדון לשכינינו וגו'. וזה כי הם לקחו מיד ה' מעין חטאתם כי הם קלקלו את סדרם בחייהם בענייני סיפוקם המותרים, ואחר אכלו לחם צר ומים לחץ וגם יען שקלקלו חייהם המדינית בעודם בשלותם, השליכם אל ארץ אחרת מקום צר אשר הם עצמם איש לאחיו ואיש לרעהו יהיו בעלי ריב ומצה, עד שהאויבים אשר הם בתוכם ילעגו לקולם בריבם יחד. ולפי צורכם אל שני אלו העניינים בהגבלתם זכר שני השמות בבקשה על תשובתם ואמר אלוהים צבאות השיבנו והאר וגו'.

והנה הבקשה השנית הייתה על זה הגלות הארוך אשר אנו בקרבו אשר בו גלינו גלות שלימה מהארץ הטובה ובו נחרב הבית ושמן לגמרי ובטלה העבודה מכל וכל מה שלא היה כן בגלות הראשון.

ט גִּפְן מִמְצָרִים תִּסְיַע תִּגְרֹשׁ גּוֹיִם וְתִטְעֶנָּה :
 י פְּנִית לְפָנֶיהָ וְתִשְׁרֹשׁ שְׂרָשִׁיהָ וְתִמְלֵא-אֶרֶץ :
 יא כְּסוּ הָרִים צֶלֶה וְעֲנַפֶּיהָ אֶרְזֵי-אֵל :
 יב תִּשְׁלַח קְצִירָה עַד-גַּם וְאֶל-נְהַר יוֹנְקוֹתֶיהָ :
 יג לָמָּה פִּרְצַת גְּדִרְיָה וְאֲרוּיָה כָּל-עֹבְרֵי דֶרֶךְ :
 יד יִכְרַסְמֶנָּה חֲזִיר מִיַּעַר וְזִיז שְׂדֵי יִרְעֶנָּה :
 טו אֱלֹהִים צְבָאוֹת שׁוּב נָא הֲבֵט מִשְׁמַיִם וּרְאֵה וּפְקֹד גִּפְן זֹאת :
 טז וְכִנָּה אֲשֶׁר-נִטְעָה יְמִינְךָ וְעַל-בֵּן אֲמַצְתָּה לָּךְ :
 יז שְׂרָפָה בְּאֵשׁ כְּסוּחָה מִגְּעַרַת פְּנִיךָ יֵאבְדוּ :
 יח תְּהִי-יָדְךָ עַל-אִישׁ יְמִינְךָ עַל-בֶּן-אָדָם אֲמַצְתָּ לָּךְ :
 יט וְלֹא-נִסּוּג מִמֶּךָ תַּחֲיִינוּ וּבִשְׂמֶךָ נִקְרָא :
 כ ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת הַשִּׁיבֵנו הָאֵר פְּנִיךָ וְנוֹשְׁעָה:

ולזה אמר גפן ממצרים תסיע וגו'. פנית לפניה וגו'. כסו הרים צלה וגו'. תשלח קציריה עד ים וגו'. למה פרצת וגו'. יכרסמנה וגו'. אלוהים צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת וכנה אשר נטעה ימינך וגו'.

בקש שהגפן הזאת אשר כן נטעה בראשונה ועשתה והצליחה עד השיעור ההוא ולבסוף לסבת פרצת גדריה וגבולותיה ארוה כל עוברי דרך יכרסמנה חזיר מיער שיפקוד עליה להשיבה לקדמותה. ופירש שהפקידה ההיא בלתי אפשרית מבלתי שיפקוד על כנה שנטעה ימינו, והיא הארץ הטובה אשר היה המושב המיוחד לה, כדבר שיושב על כנו. ואמר ועל בן אמצת לך, כמו בן פורת יוסף (בראשית מ"ט). ועל דרך שאמר יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מ"ח), אשר היא עתה שרופה באש כסוחה מגערת פניך יאבדו השורפים והמכריתים אותה. והשלמת זה תהיה כשתהיה ירך על איש ימינך והוא מלך המשיח שנאמר עליו שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגלך (שם ק"א). והוא בן אדם שאמצת אותו לשלוח אותו לקחת אותה מידם ולהשיבה אותנו באופן שנושב על משפטינו ונתיישב על מתכונתנו ולא נסוג ממך תחיינו ובשמך נקרא.

ועל שלושה העניינים אלו התלויים בארץ זכר השלשה שמות אשר הזכיר ראשונה, וסיים ה' אלוהים צבאות השיבנו והאר פניך ונושעה. כי לא תקווה השבתה אלינו ולא חזרתנו אל אלו השלמויות ההכרחיים להצלחתנו, כי אם על ירך הגדולה והחזקה שתחזק ותגלה ותראה עלינו. וכמ"ש השיבנו ה' אליך ונשובה וגו' (איכה ה').

ובמדרש (במדבר רבה ט"ז)

אמר להם הקב"ה לישראל: בעולם הזה ע"י שלוחי בשר ודם נגזר עליהם שלא תכנסו לארץ. אבל לעתיד לבוא, אני אשלח מלאך מפני לפנות לכם הדרך.

שנאמר הנה אנכי שולח מלאכי ופנה דרך לפני, ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים, ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות (מלאכי ג').

זה כי בהימול לבב האנשים ימאסו שלוח החיים הבלתי מוגבלים ויבחרו בחיים המאושרים האלוהיים וזה מה שיושפע מאתו מלאך הברית אשר יחפצו בו וע"י כן ישוב הכול למקומו וכבוד ה' עליהם יזרח לפנות בקר לאיתנו.

ואחר שהקדמנו זה נבוא אל הביאור בזיכרון הספקות תחילה:

א. במה שאחז"ל למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה בצרעת על שדברה על אחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר (במ"ר שם) והלא לפי סדר הכתובים כך קרה העניין בזה אחר זה, כי זה היה בחצרות וזה במדבר פארן ונאמר וייסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן וישלח אותם משה ממדבר פארן וגו'.

ואם תאמר שהמדרש הזה הוא על דעת מי שדרש על לבן וחצרות ודי זהב שמחלוקתו של קרח היה בחצרות כמו שכתב רש"י ז"ל, וגם זה דעת הראב"ע שכתב שעל הבדל הבכורות מהעבודה היה המחלוקת ההוא, הנה יש בעניין קושיא חזקה מהראשונה. והיא שתהיה יותר ראוי לסמוך מחלוקתו של קרח לפרשת מרים מפרשת מרגלים, להמשיך מה שרצו מזה, שהרי חטאו של קרח דומה ממש לחטא של מרים, שזה וזה כנגד משה. אלו אמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר, ואלו גם כן אמרו כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' וגו'.

ואמרו ז"ל לא אתם שמעתם בסיני אנכי ולא יהיה לך, כי כל העדה שמעו. (תנחומא קרח). והנה אם כן לא היה לו לטלטל פרשה זו ממקומה. ועוד כי מה שאחז"ל (מדרש שו"חט מ' ג') שלא נתנו פרשיותיה של תורה על הסדר כדהלן בטלה שאלה זו על הדומות אליה:

ב. למה לא נכתב בכאן מה שנאספו על משה כלן ואמרו נשלחה אנשים לפנינו וכל אותו העיצום שהיה לו למשה עמהם על זה אשר זכרו במשנה תורה באומרו לא תערצון ולא תיראון מהם ה' אלוהיכם ההולך לפניכם הוא ילחם לכם וגו'. ובדבר הזה אינכם מאמינים וגו' (דברים א'). כי כל זה ההתנצלות גדולה למשה אל השליחות הזה על מה שאמר שם וייטב בעיני הדבר וטעם גדול למה שאמר לו השם ית' שלח לך אנשים ולמה יתחיל הספור שלך לך כאלו הוא ית' מעצמו ציוה על הדבר ושהיה משה אצלם כאיש נדהם ולא עוד אלא ששם נאמר וישיבו אותנו דבר טובה הארץ אשר ה' אלוהינו נתן ולא אביתם לעלות ולא זכר מה שאמרו בכאן לא נוכל לעלות וכל דברי נאצותם. סוף דבר שבמקום משפטם וגזר דינם ראוי שתיזכר עצם רשעתם:

ג. כי עם שכבר כתבנו הטעם שהשם ית' לא מחה על השליחות אבל מה טעם הרשה עליו וצום שיהיה השליחות משנים עשר נשיאים כולם אנשים ראשי בני ישראל שהייתה סיבה שיתחזקו ברשתם כי כאנשים גבורתם מה שלא היה כן אם ישלח שנים אנשים חרש לאמור ומה שכתב **הרמב"ן** ז"ל שחפץ השם ית' שיהיו שווים בעניין אולי יזכרו וישובו אל ה' ואם אין שתהיה הגזירה שווה לכל העם לא ידעתי מה בצע כי יגיע לכולם העונש כאשר ישוו השלוחים בעצה רעה ועוד שכבר קרה להם הפך זה והוא שלא הסכימו קצתם ברשתם ועם כל זה נענשו שבטיהם עם הכול. ולמה לא שלח את הנשיאים הידועים בחנוכת המזבח שהיה קרוב לזה ומה שאז"ל שמתו בתבערה (ספרי פרשת בהעלותך) הוא דרש וגם שכבר נמצא בדבריהם הפך זה במה שאמרו על מחלוקתו של קרח אצל נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם (במדבר ט"ז) כי הם אשר נאמר עליהם בראש הספר וייקח משה את האנשים האלה אשר נקבו בשמות אלא שרמזם מפני כבודם משל לבן טובים שנכנס לגנוב וכו': (תנחומא פרשת קרח):

ד. במאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע ועל דרך חז"ל (סוטה ל"ד ב) יה יושיעך מעצת מרגלים הנה היה לו להתפלל על כולם או להימנע מהשליחות לגמרי אחר שלבו ראה הרבה מרוע עצתם:

ה. במה שנתן לפניהם מכשול באומרו וראיתם את הארץ וגו'. ומה הארץ וגו'. ומה הערים וגו'. שכל זה יורה שעיקר שליחותם הוא לראות אם ישרה בעיניהם אם לא או אם תהיה נכבשת לפניהם או לאו. לא היה לו לומר רק וראיתם את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהן תחלה. ואגב יש לדקדק למה הזכיר ומה הארץ ד' פעמים גם באומרו והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ יראה שמביא מורך בלבבם לומר שצריכין להתחזק בגיבורה. ומה טעם והימים ימי בכורי ענבים היה לו לזכרו בתחילת הספור כמנהג:

ו. באומרו ויכרתו משם זמורה וישאווהו וגו'. כי מי הביאם אל הצרה הזאת והלא לא ציוה להם משה על כך אלא שיתחזקו ויקחו מפריה ויאכלו וישבעו כדי שיטעמו ויכירו ויגידו דבר וחז"ל אמרו (שם ל"ה) שהושע וכלב לא נטלו כלום ואלו היו מצווין היו זריזין מקדימין. גם מה טעם שאמר הכתוב למקום ההוא קרא נחל אשכול על אודות האשכול וגו':

ז. באמרם באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש וגו'. כי הנה יראה שהטיבו את אשר דברו על פי הדברים אשר נצטוו עליהם ואשר ראו לא כחדו ומשבח הפרי ומחוזק העם על פי מה שאמר משה להם וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה

החזק הוא הרפה וגו'. ומה שכתב **הרמב"ן** שכל רשעים הוא במלת אפס שהוא מורה על דבר נמנע ואפס מן האדם כלשון האפס לנצח חסדו (תהלים ע"ז) ואין עוד אפס אלוהים (ישעיה מ"ה). יראה שהוא דקדוק חלוש מאד למצוא למותם תוצאות כי ודאי מלת אפס בזה השימוש היא שווה למלת רק או אך כמו שמצינו בבלעם פעם אך את הדבר פעם אפס את הדבר (במדבר כ"ב) ואין הבדל ביניהם ושניהם כטעם אפס כי לא יהיה בך אביון (דברים ט"ו) והוא מבואר. גם יש לדקדק בכל מאמרם וגם זבת חלב ודבש שאין מלת גם נופלת על היות הארץ זבת חלב ודבש ועל בואם אליה והראוי שיאמר והיא זבת חלב ודבש:

ח. בדברי כלב שאמר עלה נעלה וירשנו אותה שיראה שהוא הי' סיבה לחטאתם כי הם לא אמרו ראשונה הפך זה אמנם הי' סיבה לשיאמרו אחריו בפירוש לא נוכל לעלות ואדם שלם כיוצא בו מועד לעולם לדעת לענות דבריו ולהתחיל מצד אחר:

ט. בסדור דברי המרגלים שכיון שאמרו ראשונה וגם ילידי הענק ראינו שם למה חזרו לומר ושם ראינו את הנפילים בני ענק. ועוד שהרי הם מכחישים בזה מה שאמר ארץ אוכלת יושביה וכ"ש במה שסיימו וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מידות:

י. בתלונת העם באמרם ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ וגו'. שאם יניחו שהם עצמם יפלו בחרב אין להם להצטער על הטף דקים להו בדרבה מינייהו ועוד היה להם לומר נשינו וטפינו להיות לבז כמו שאמר לנפול בחרב ועוד באמרם נתנה ראש וגו'. כי מה להם להרים ראש לעת כזאת שכולם ראשים:

יא. במאמר יהושע וכלב הארץ אשר עברנו בה טובה הארץ מאד מאד וגו'. ונתנה לנו אשר היא ארץ זבת חלב ודבש שכל זה הוא שפת יתר שהרי המרגלים הודו בזה ולא כחדו. ומה רצו לומר כי לחמנו הם סר צלם מעליהם:

יב. בתפלתו של משה שלא נאמר ויחל משה או ויצעק כמנהג רק ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים. וגם סדור תפלתו בלתי נאות לפי הנראה מדבריו עד שהוצרך **רש"י** לתקנו. גם כי הזכיר מדת פורענות בתפלתו פוקד עון אבות וגו'. והראוי שיזכור עושה חסד לאלפים:

יג. וגדולה היא אלי כי לפי מה שהוכחתי בפרשת כי תישא על מאמר וסלחת לעווננו (שמות ל"ד) שלשון סליחה הוא לשון מתייחס אל שם אדני ונשיאות עון אל שם ה' כמו שתיארנו משם. יראה שהיה לו לומר בכאן שא נא לעון העם הזה כגודל חסדך וגו'. ואם

היה מבקש הסליחה ממש והיה מכווין אל שם אדוני לא היה לו להזכיר וכאשר נשאת. ועוד אומרו ויאמר ה' סלחתי כדבריך והיה לו לכתוב בא' דל"ת:

יד. באומרו סלחתי כדבריך ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ וגו'. כי כל האנשים וגו'. והלא במקום סליחה אין שום עונש כפי הנחתנו. ומה טעם וכל מנאצי לא יראוה אחר אומרו אם יראו את הארץ:

טו. אומרו ית' בדברי ניאוצו וכעסו וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה וגו'. והלא זה הדבר אשר ייטב להם ואם מפני שהחרידו לבם עליהם כי פחדו שיהיו לבז לזה אמר שיהיו הפך מה שחשבו הנה מטעם זה היה לו להביאם שם לאבות גם כן כי על עצמם חרדו מאד כאומרם ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב ואם לא חשש להם למה יחוש על הבנים:

טז. אומרו ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם והלא העיכוב הזה חובת הבנים זכות האבות הוא ומה עניין זנות אצל חטא זה:

יז. למה גזר עליהם ארבעים שנה שהרי עיכובם בשליחות ארבעים יום לא היה חטא אצלם שיענשו כנגדם תדע שהרי יהושע וכלב הושוו להם בזה וגם כי יהיה בו חטא מה טעם שיחייב אותם שנה בעד כל יום ואין דרכו של הקב"ה בכך ודי שיהיה מידה במידה וחלילה לו למדוד העונש במידה גדולה מהחטא:

יח. כי אחר שהעפילו לעלות אל ראש ההר ללכת אחרי ה' למה ארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה ולמה ננעלה שער התשובה לפניהם ואם כבר דברנו בזה. אלו הן הספקות הנופלות בעצם זה הספור:

יט. כי יש לדקדק בטעם סמיכות פרשת נסכים ותרומה וקרבת ע"א ומשפט המקושש וטעמם. ועל הכול בחתימתה בפרשת ציצית אשר ביארנו ענינה בהקדמה.

ונבא אל ביאור העניינים אחר הערת הספקות:

שלח לך אנשים

מה שאמרו במדרש (תנחומא פרשת עקב)

מאי דכתיב אורח חיים פן תפלו, נעו מעגלותיה לא תדע (משלי ה') מטולטלים הם שביליה של תורה שאלמלא ידעו הבריות סדרה של תורה היו יודעים לרפאת את החולים ולהחיות את המתים.

וכן במדרש שוחר טוב מזמור ג'

לא ידע אנוש ערכה. א"ר אלעזר, לא נתנו פרשיותיה של תורה על הסדר. שאלמלא נתנו על הסדר, כל מי שהוא קורא בהם יכול להחיות מתים. לפיכך נתעלם סדורה של תורה, שנאמר מי כמוני יקרא יגידה ויערכה לי משומי עד עולם (ישעיה מ"ד).

הנה מזה יראה שנטלה שאלת למה נסמכה פרשה זו לפרשה זו בשום מקום, ונתחדשה שאלה אחרת, והיא למה נתנו חכמים טעם לשום סמיכות. אלא שעל דרך האמת אין כוונת חז"ל במאמרים הללו שלא נשאר לה סדר כלל, אלא שהסדר הקודם שהיה לה אצלו יתעלה, כשהייתה אצלו אמון אשר בו היו תלויים העניינים הנפלאים ממנה, הוא היה מה שנעלם והוא מה שביארו באומרו ויערכה לי משומי עד עולם.

אמנם כבר סדר אותם על סדר נכון בו יובנו הספורים המפורסמים אלינו על האופן היותר מועיל שאפשר ולזה לא נשמרו בהם סדר המאורעות כי אי אפשר דבר מהדברים אשר נפלו במקרה ובהזדמן רצוני שיקרה עניינם להיות זה אחר זה אבל סדרם ויישבם באופן שנלמד מסמיכותן דברים נכבדים ממוסר ודרך ארץ או בענייני הדינים וכיוצא.

(א) ואם כן כבר היה מקום לשאלת למה נסמכה פרשה זו לפרשת מרים באחד משני פנים האחד שאחר שפרשיות התורה לא נסדרו כפי מה שסידרום זמני הווייתם, כי אם באופן שנלמד מסמיכותם דבר הנה כבר תיפול השאלה אף על הנשארות על עמדם שהיה הכתוב מחלקן אם לא שנלמד דבר מהשארות סמיכתן. ואמר שלמדנו מכאן רוע האנשים הללו שראו ולא לקחו מוסר. והפן השני כשנאמר שמחלוקתו של קרח היה בין שני המאורעות כמו שזכרנו בספקות שהוא דעת קצת.

(א) אמנם לא הניחם על סמיכתם, ואם יראה שהם יותר ראויים ללמוד זה מזה, כמו שהוכחנו שם כדי שנלמד בזה עניין נכבד מאד בהכרת הנושאים אשר בהם ידבר במקומתם האמתיים. וזה שכבר נתפרסם אצל היודעים שכל המעשים יתוארו על שם תכלית כוונתם, לא על שם פרסומם. וזה כי המריץ מעות מידו ליד האשה לכוונת קירוב של זנות או ניאוף, אף על פי שיהיה הפרסום לסחורה או לשם צדקה, הנה באמת יקרא נואף לא צדיק ולא סוחר. וכן כל כיוצא בזה. וכבר ביארנו זה הדרוש בשער מ"ב בהסכמת החוקר והכתובים.

והוא בעצמו מה שרצו באומרם ז"ל העוסק בתורה לשמה (אבות פ"ו) כמו שנתבאר בשער ע"ב. וזה העניין עצמו הוא אצל סיפור לשון הרע, יש מכווין בו בעצם לא אל תכלית אחר מהריווח והכבוד, והוא בעל לשון הרע בעצם. וכמו שאמרו לעתיד לבוא הולכות כל החיות אצל הנחש ואומרים לו, אריה טורף ואוכל זאב דורס ואוכל אתה מה הנאה יש לך ואומר להם ואין יתרון לבעל הלשון (ערכין ט"ו ב) והכוונה שבעל הלשון בעצם כך דרכו שלא לכוון רק לשמו שכך גזרה רוע תכונתו להתענג בסיפורו.

אמנם יש מין אחר מלשון הרע שאינו נדרש לעצמו מבעליו, אך הוא כלי מפצו בידו לסבב אליו הכבוד או הריווח או הנקמה וכיוצא. ואיש כזה יקרא חומד וגוזל או נוקם בעצם, ובעל לשון הרע במקרה. כי הנה הוא לא יחפוץ בלשון כי אם בנמשך ממנו.

והנה עם זה נתברר שקרח לא היה בעל לשון הרע בעצם וראשונה, אבל היה משתמש בו בדרך הניצוח להשיג בו השררה והכבוד אשר אליהם יכווין. ולזה היה בעל ניצוח ומחלוקת בעצם וראשונה, ובעל לשון הרע במקרה ובשנייה. ולזה לא תארוהו הכתובים במוציא דיבה או רכיל או בבעל לשון הרע אבל יצא עליו שם בעל מחלוקת.

ותרגם **אונקלוס** ויקח קרח ואתפליג קרח, ואז"ל איזהו מחלוקת שלא לשם שמים זה מחלוקת קרח ועדתו (אבות פ"ה). ואמרו ולא יהיה כקרח ועדתו מכאן שלא יחלוק אדם על הכהונה (סנהדרין ק"א א)

אמנם המרגלים כנה אותם הכתוב בשם **מוציאי דיבה ובעלי לשון הרע**, כי בעצם וראשונה נתכוונו לכך כעניין הנחש שאין לו שום תועלת בנשיכתו רק להשביע רוע תכונתו. כי באמת מרכילותם ומהוצאת דיבתם לא יקווה להם רק רע. והנה הוא ידוע כי חטאה של מרים, אם שלא היה בערך חטאם של מרגלים, מ"מ ממין אחד היו. כי היא לא קטרגה לבקשת הכבוד והניצוח ולא שום תועלת, רק שנהנתה בדבור ההוא והרהרה אחרי אחיה כמו שפירשנו בשער הקודם. ולזה אז"ל שרצה לסמוך פרשת מרגלים לפרשת מרים שהיו ממין אחד, והיה להם לקחת מוסר ולא עשו (במ"ר פ' ט"ז). מה שאין לומר כן במחלקתו של קרח. והנה עם זה הותר הספק האחד, ובאנו לכלל תכונת רוע אלו האנשים מוציאי דיבת הארץ ולמדנו שהיו ראויים לעונש נמרץ.

(ב) אולם מה שלא סמך הנה סיפור אמרם נשלחה אנשים לפנינו, וכל הניצוח ההוא שהיה לו למשה עמהם, על זה היה מזה המין ממש, הוא כדי להודיע עצם חטאתם ומהותו ושלא יתחלף לנו עניין בעניין. כי הוא מה שיועיל מאד בהכרת אמיתת הדברים. אך יתבאר זה יפה אחר ביאור דברי שליחותם אצל ותישא כל העדה ויתנו את קולם כי שם יבא דבר דברו על אופניו.

אמנם עכשיו אמר שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען. ירצה אחר שאני הוא הנותן הארץ הזאת לבני ישראל מעתה איני נאמן אצלם הטובה היא אם רעה כי לא יסמכו על דברי לבטל שליחותם.

(ג) לזה שלח לך וסדר השליחות על האופן שאומר אליך כדי שיועיל לך ולדעתך רצוני לסלק מעליך האשמה בכל מה שיקרה בו. וגם כוון באומרו אשר אני נותן לבני ישראל גם אם לא יזכו בה האבות תישאר בדוקה לבנים כמו שאמרנו במדרש קונם שאין אתה רואה אותה בביתך אבל לבנך אני נתנה.

אמנם מה שיאות בזה הוא, כי איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם, ירצה שיהיה מהנשיאים ומהמשובחים שבהם לקרב אפשרות תועלת שליחותם תכלית מה שאפשר כי אנשים כאלה הם קרובים להיטיב פעולותיהם יותר מזולתם כי מצד חכמתם יוסיפו אמונה ובטחון בה', ומצד גבורתם יוסיפו אומץ ולא ירך לבבם, ומצד עושרם לא יגדל הענין ההוא בעיניהם ולא יהיה להם לנמנע לרשת גויים גדולים ועצומים, כי האיש חיל גדול הלב לא יופלג בעיניו כל דבר. וכלהו איתנהו בהו דכתיב כולם אנשים כמה דאתמר אנשים חכמים וידועים (דברים א') בחר לנו אנשים (שמות י"ז) ונאמר על ישי בא באנשים (שמואל א' י"ז). וראתה חכמתה שיהיה אחד מכל שבט לבא עליהם בעלילה גדולה לעשות אותם בעלי דבר בענין כי כשנעשו שלוחים בו חזקה אדם עושה שליחותו ולחפץ בהצלחתו וכאשר יתרצו הם הרי כל ישראל מרוצים.

והשנית שיקובלו דבריהם מכל העם בשווה ולא תזיק בענין קנאת איש מרעהו כי זאת היא סיבה עצומה להשחתת העניינים ולהפר ההסכמה במ כאשר יחשבו קצת היותם יותר הגונים אל המינוי מזולתם, וכל ישעם וכל חפץ שלא יצליחו העוסקים בו. וזה דבר שהיזקו מצוי וישתכחו בעיר בכל דור ודור אשר כן עשו. הנה שתקן אופן שליחותם על הצד היותר קרוב אל ההצלחה. ואם אין הרי המשלח ניצול מן האשם. והוא אומר וישלח אותם משה ממדבר פארן ע"פ ה' כולם אנשים ראשי בני ישראל המה.

ואלה שמותם (ג) לדעתי שלא שלח את נחשון בן עמינדב ונתנאל בן צוער וחבריהם אשר היו אמש בחנוכת המזבח לפי שכבר נתקן סדר הדגלים ונתמנו איש על דגלו ועל צבא מטהו ולא יתכן ליטול ראשי שבטיהם ודגליהם לשלחם לשום שליחות כי הם ככבים עומדים על משמרותיהם ברקיע על פי ה' ולא יסורו ממשמרותם.

אמנם ביררו אנשים חשובים כמותם או קרובים להם במעלה, שהרי יהושע ב"נ היה הה' שבהם לפי חזקתם בשעת לקיחתם אשר על פיה סודר הנה זיכרוןם כי לא נתן סדרה על סדר הדגלים ולא על סדר השבטים כתולדותם, לפי שכל אחד נמשך ממעשה הזה לפי מה שהוא תדע שלא נמשך שבט יהודה אחרי כלב ולא שבט אפרים אחרי יהושע. ועל זה אמרו חז"ל במה שראו באחריתם בני אדם ששמותיהם מגונים ומעשיהם מגונים.

ויקרא משה להושע בן נון יהושע שיעור הכתוב אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ לבד מאותו הנשיא שנאמר עליו למטה אפרים הושע בן נון שקראו משה

אחרי כן יהושע והוא היה השם המובהק שנתפרסם ונתקיים לו בכל סיפורי התורה לא השם הנזכר ראשונה. ועל דרך רז"ל שאמרו יה ישיעך מעצת מרגלים (שם) יש לומר שחשש מדברי הכולל כי תואנה הם מבקשים:

וראיתם את הארץ לפי שטובת הארץ אשר ראוי לשום לב אליה לבא לקחתה היא תלויה בארבעה דברים:

האחד בהיותה מגדלת אוכלסים רבים חזקים ובריאיים.

השנייה בהיותה רחבת ידיים ארץ מישור נוחה ליישוב ונקלת העבודה.

השלישי בהיות בה ערים מיושבות בכל תוקף ובעלות יופי המשמחות לב יושביהם.

הרביעי שתהא הארץ דשנה ושמנה בכללה מוציאה תבואתה ופירותיה בשפע כגנה זרועיה תצמיחה.

(ה) הנה על כלן ציוה משה שיתנו את לבם להחשיבה בעיניהם ולשמח נפש שולחיהם כי ידענו דכלהו איתנהו בה.

ועל הראשון אמר וראיתם את הארץ מה היא וגו'. כלומר ראו אותה מה היא אצל גדול העם במה שתתבוננו בו בינה לדעת החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב. ולזה כיון **רש"י** במה שאמר יש ארץ מגדלת אוכלוסין.

ועל השני אמר ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה היא אם רעה. ירצה אם היא טובה ליישוב רחבה לעבודה כי הוא הדבר הסתמי ביותר מיוחד לטובת הארץ או אם היא רעה בהן שהיא הרעה ביותר מיוחדת לה.

ועל השלישי אמר ומה הערים אשר הוא יושב בהנה אם יש שם ערים גדולות יפות וחזקות במחנים או במבצרים המקוממות לב העם לכבשם להם. ויתכן שירצה כי לפי שמשלימות המלכויות שתהיינה להם ערים טובות ויפות במישור בהם יהיה מושב המלכים והשרים בעת שלומם וטובתם גם ערים בצורות וחזקות בהרים תהיינה להם למקלט ולמבצר כי תקראנה מלחמה הנה לזה אמר להם שיתנו לבם לדעת מה הערים אשר הוא יושב בהנה עכשיו אם הם במחנים כעם שוקט ובוטח או אם כבר באו ונאספו אל המבצרים מפחד המלחמה וזה וזה מה שיוסיף אומץ בלבם שאם הם שקטים יבאו עליהם כבא אל עם שוקט וכבשום מהר וגם אם כבר נאספו אל המבצרים יורה על פחדם ומורך לבבם והוא סימן גדול לנפילת כוחם והתחלת מפלתן. הלא תראה אמר הכתוב ויריחו סוגרת ומסוגרת וגו' (יהושע ו') וסמך ליה ויאמר ה' אל יהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה גיבורי החיל. כי באמת הסגרתם על אותו השיעור תעיד עליהם כי נתונים נתונים המה לו. והוא עצמו מה שבשרו השלוחים הנאמנים כי נתן ה' בידינו את הארץ וגו'. **וכנגד הרביעי אמר ומה הארץ השמנה היא אם רזה** וזה על טבע כללות הארץ ולזה אמר היש בה עץ כלומר מעצמה כמנהג הארץ המושפעת מעצמו באילנות ופירות כגן ה'.

ואמר והתחזקתם ולקחתם (ה) לומר שאע"פ שהימים ההמה היו בכורי ענבים ואז יקפידו הבעלים ושומרי הכרמים עליהם משאר ימות השנה, לא ימנעו מפני זה מקחת מהם, אבל שיתחזקו בעצמם וייקחו מהם לאכול כנפשם שובעם, ולא יתייצב איש לנגדם ויהיה זה סימן טוב בידם כי לא יחרץ להם כלב לשונו. סוף דבר אמר להם כל זה השיעור מהחקירה, דקים ליה בודאי כי הארץ היא לא יחסר כל בה. כמי שמוכר הסוס הטוב ואומר לחברו בדוק מקומתו מתמונתו ממראיתו ממרוצתו לפי שידע שהוא יפה מכל הצדדים:

ויעלו בנגב ויבאו עד חברון ושם אחימן וגו'. ויבאו עד נחל אשכול ויכרתו משם וגו'. ספר כי כשהלכו בשליחותם עברו בחברון אשר שם ילידי הענק ושהגיעו אל נחל אשכול ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים ויישאוהו במוט בשנים שהוא מעשה פומבי גדול. וגם שלקחו מן התאנים ומן הרימונים ואין מכלים כמו שהבטיחם משה (ג) ולפי שמאמר ויבאו עד נחל אשכול יורה שהיה כן שם המקום ראשונה וא"כ אין ראייה מהאשכול אשר הביאו מהפלגת הפרי על כל הארץ כי שם המקום יעיד שהוא מיוחד בגודל האשכולות מזולתו. לזה אמר למקום ההוא קרא נחל אשכול על אודות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל כי הם לקחו מאחד המקומות שנזדמן להם כי כולם שווים ועל הלקיחה משם הוקבע לו השם לא על מציאות האשכול שם מזולתו מהמקומות (ו) והטעם נותן שאם לא היה כל פריה על זה האופן לא היו מביאים ממנו וטוב להם לפי כוונתם הרעה שלא להביאו ולא לספר בשבחה כלל אבל מפני שלא יכלו להכחיש כוונתם להזדרז אל מה שלא נצטוו עליו להביא מפירותיה להראות עצמם שהיא חביבה בעיניהם ושיאמינום כמו שאמר וישבו מתור הארץ וגו':

וילכו ויבאו וישיבו אותם דבר וגו'. גם זו הייתה תחבולה גדולה להם לעשות כרצונם והוא שלא באו בשליחותם אל משה ואהרן והנשיאים ראשונה כמו שהיה ראוי ונאות להם כי פחדו שיוציאו מלבם או ימנעו העם מהקבץ לשמוע דבריהם אלא השיבו אותם דבר במעמד כל העדה ולא נשמר משה מזה כי גנבו לבו במה שהראום את פרי הארץ בפרהסיא והיה סבור שלא יגידו בפיהם רק מה שיסכים עם הפרי אשר בידם:

באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב וגו'. (ז) ירצו הנה כבר באנו אל הארץ ההיא בהשקט ובבטחה ואין מכלים כמו שאמרת וגם זבת חלב כמו שהבטחתנו וזה פריה אשר הבאנו בידינו לאמת דבריך מפני עגמת נפש שארץ כזאת תהיה נמנעת ממנו לעזות העם וחוזק עריהם. וזה טעם אפס כי עז העם ששיעורו באנו אל הארץ ג"כ וגם זבת וגו' ומצדדים אלו טוב לנו לבא שמה אפס כי עז העם וגו' והערים בצורות וגו' ולזה לא נוכל

לעלות שאם לא על זה העניין לא תיפול מלת אפס וכיוצא בה בכאן כי עזות העם וחוזק הערים אינו הפך הנאמר ראשונה ולא ממינו.

(ז) ובזה הדבר הגדילו רשע ואשמה רבה שהוציאו עצמם מכלל מרגלים ונכנסו בכלל יועצים. ולזאת הסיבה חטאו מאד השומעים מהם הליועצים נתנום להם.

משל לאדם האומר לשלוחו: בא נא אל בית התגר וראה לי שם טלית אחת שישנה בידו והסתכל בטוב צמרה ופשתה בארכה וברחבה במראיתה ומחירה והשב לי דבר כי חפץ אני לקנותה. והיה אם יבא איש זה ויאמר לו: ראיתיה והנה צמרה נקי והיא ארוכה ורחבה ומראיתה ירקרק או אדמדם ומחירה אלף זהובים הנה הוא הטיב בשליחותו ולא יצא מכללו.

אמנם אם אמר לו ראיתיה והנה היא טובה ורחבה וצמרה טוב ונקי אבל מראיתה ירקרק או אדמדם ומחירה גדול שהוא אלף זהובים הנה כבר יצא מכלל שליח ונכנס לכלל יועץ. וזה במה שהטעים דבריו במילת **אבל**, כי בזה כיון לומר הנה מצד צמרה ושיעורה היא נאותה לך אמנם מצד מראיתה ומחירה לא תאות לו. כבר יש לתגר תלונה גדולה עליו על מה שנדרש בעצתו לאשר לא שאלוהו, וגם כן אין למשלח לסמוך עליו כי הוא היודע הראוי לו בזה, כי הליועץ לקחו? וכן הוא העניין עצמו בנדון שלפנינו כי אם הם היו משיבים דבר לאמור באנו אל הארץ אשר שלחתנו והעם רב וחזק והערים גדולות הנה לא היו חוטאים בזה כלל שחזקת שליח עושה שליחתו ולהשיב דבר אמת לשולחיו אבל כשאמרו אפס כי עז העם וגו' הנה הם כוונו לתת עצה בעניין ההליכה לשם כמו שאמרנו ואין הפרש בין אומרו אפס כי עז או רק או אך כי הכול מובן אחד להם והוא עצמו כוונת הכתוב באומרו אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם ואך את הדבר וגו' (במדבר כ"ב). כי על כן נאמר אחריו ויחר אף ה' כי הולך הוא (שם).

וצדק **הרמב"ן** ז"ל במה שכתב שכל פשעם היה במילת אפס, אבל לא מטעמו כמו שהוכחנו בספקות.

ומהמין הזה עצמו הרשיעו במה שהחליפו החוזק שאמר להם משה החזק הוא הרפה בעזות באומרו אפס כי עז העם כי העזות זולת החוזק כוונו בו כי היו אנשיהם עזים ומרי נפש שפגיעתם רעה והבאים בארצם יבאו אל מעונות אריות והררי נמרים ואוי להם לבני אדם הפוגעים בהם.

והנה הם נגלו מאד בשליחותם, גם השומעים מהם טעו טעות עצום ונפלא, כמו שיבוא עוד:

עמלק יושב וגו'. סיימו דבריהם בעניין שימנעו בשבילו מעלות שם לגמרי וזה כי אחר שאמרו כי עז העם הנה מנועים מצד עזות העם וחזקו ומצד חוזק הערים כבר אמרו והערים גדולות ואם מצד שמא יתלו העניין בגבורת איש אחד מהם, כמו שהיה עניין הפלישתי עם דוד, כבר אמרו וגם ילידי הענק ראינו שם. כלומר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתייצב לפני בני ענק, לא נשאר דבר רק אם יוכלו לבא עליהם בפתע בהיותם שקטים

ושלווים. ועל דרך שנאמר כבואכם תבואו אל עם בוטח והארץ רחבת ידיים וגו' (שופטים י"ח).

הנה לזאת אמר **עמלק יושב בארץ הנגב** וגו'. ירצה מארבעה רבעיהם שמו להם שומרים גדולים וחזקים, כי הנה עמלק לקח לו הצד הדרומי ויספיק לשם עם אחד ומלך אחד כי היא ארץ הרים ובקעות וכמו שאמר עלו זה בנגב ויעלו בנגב וגו'. אבל מצד ההר שהוא ארץ מישור יש שמה שלשה מלכים, דכתיב והחתי והאמורי והיבוסים יושב בהר והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן. כי לפי שהם צדדים שהם משומרים מעצמם מצד הים והירדן הסובבים אותם יספיק מלך אחד להם. הנה שבמשמע דבריהם שלא יוכלו לעלות להם כלל ואם שלא אמרו בפירוש:

ויהי סלב את העם אל משה וגו'. הנה סלב כשראה רוע כוונתם קודם שתתפרסם לכל ע"י שאלותם או שאלות קצתם קפץ להשתיקם ברמז להם שרצה משה לדבר כי לזה שתקו כולם ושמעו דבריו וחשב בפתע מחשבה נאותה מאד לבטל רעתם. והיא כשאמר דבריו שאפשר שיתקשרו על מאמרי הראשונים, כי להיותו גם הוא מהמרגלים יחשב הכול לתשובה אחת, וגם חשב כי חבריו הרעים בראותם שהפך דבריהם מרעה לטובה לא יעזו פניהם להכזיבו, אבל הוא קרוב מאד שידודו לדבריו שלא חשבם לחצופים לגמרי כי כסו פני כוונתם במה שסתמו דבריהם, והיה זה באמרו עלה נעלה וירשנו אותה וגו'.

(ח) כוון דבריו כאלו בא להשלים דבריהם ולומר אפס כי עז העם וגו' עלה נעלה וגו'. כלומר שכונת חבריו כך היא ועל כוונתו הטובה הלבית הזאת אמר ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי. והנה עם כל זה הרשעים הללו גלו כבר עזות פניהם ולא די שלא הודו אלא שעמדו כנגדם ונתפקרו בפרהסיא לאמור לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו כלומר זאת היא כוונתנו מתחלה ועד סוף ואין דברנו מקבלין תיקון.

ויוציאו דיבת הארץ וגו'. אחר שפקפקו ביכולתו ית' ולא בטחו בישועתו באו למידה רעה שנייה והוא הוצאת דיבה רעה כוזבת על הארץ שהיא קטלנית ואמרו שאין לומר ששבח הארץ יחייב כן לפי שאינה קולטת רשעים כי כל העם אשר ראינו אנשי מידות חשובות, (ט) וזה כי שם ראינו את הנפילים בני הענק מן הנפילים הקדמונים, אשר כגובה ארזים גובהם. ומזה הצד היינו בעינינו בערכם כחגבים וכן היינו בעיניהם כלומר שלא חששו אל לקיחתנו מפרי הארץ בפומבי. ואל ראותם שנים עשר אנשים זרים בארץ נכרייה מתהלכים בארץ לארכה ולרחבה וכל זה מטוב מזגם ויושר תכונתם לא מצד חזקנו וגבורתנו כמו שאמר משה והתחזקתם ולקחתם וגו'. ומהיושר האלוהי לא תינתן דת להשמידם. הגוי גם צדיק יהרוג, הפך מה שאמר הכתוב כי ברשעת הגויים האלה ה' אלוהיך מורישם מפניך (דברים ט'). או שרצו באומרם אוכלת יושביה, על דרך שאמרו חז"ל סחורתא דחיקא

אכלה מרה כי אם היא ארץ זבת חלב ודבש הלא היא נותנת פירותיה אל העם היושב עליה בעמל גדול ובטורח נפלא, עד שהיא אוכלת יושביה מכובד עבודתה, וכל העם בכלל אשר ראינו בתוכה אנשים חזקים בעלי מידה, וגם היא מכלה בהם. כ"ש באנשים כמונו שאנו חגבים בערכם.

הכולל שהם נותנים אמתלא למה שאומרים שהיא אוכלת יושביה במה שאמרו שכל העם אשר ראו בקרבה היו אנשי מידות ומן הנפילים בני הענק לומר שכל שאר העם שאינם בחזקם וגבורתם אינם מתקיימים בה כי אין להם כוח להתייצב כנגדה:

ותישא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו

כבר אמרנו כי אחר שהם לא שלחו אותם רק לראות את הארץ מה היא לגלויי מילתא בעלמא היה להם לקבל מהם מה שאומרים ממנה בתורת עדות, לא להאמין דבר ממה שיאמרו אם יוכלו לעלות או לא, כי לא נביאים המה לדעת את אשר האלוהים עושה. ומה להם כי אם דברי בן עמרם אשר אמר להם ה' אלוהיך הוא העובר לפניך אש אוכלה הוא יכניעם וגו' (דברים ט'). וכאשר נשא אותם ממצרים ועד הנה. והוא עצמו מה שנתרעם מהם משה במשנה תורה באומרו וייקחו בידם מפרי הארץ ויורידו אלינו וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר ה' אלוהינו נותן לנו. ולא אביתם לעלות ותמרו את פי ה' (שם א') כי לא שכח את כל דבריהם אשר הניאו בהם את לבב העם באומרם אפס כי עז העם וגו'. וכי ארץ אוכלת יושביה וגו'. וזולת זה. אלא שעל דרך האמת לא היה להם לשמוע אלא מה שאמרו מעדות הארץ כי שאר הדברים אינם מתכונה שהיה ראוי לשמוע מהם כלל. ואחר שאמרו מהארץ שהיא טובה ולא אבו לעלות הנה המה המרו את פי ה'. והנה זהו עקר חטאתם ועוצם פשעם אשר עליו נחלט דינם לקבוע בכיתם לדורות.

(ב) וזהו הטעם הנכון למה שלא נכתב בכאן מה שאמר נשלחה אנשים לפנינו וגו' ושאר העיצומים שהיו ביניהם, להודיע כי לא חטאו בשליחות המרגלים. שאם לא הייתה עצה נכונה לא היה שונה בה משה ביעזר ויהושע ביריחו ואע"פ שיתעצמו כנגדו עליה לא נתחייבו על זה כלה ונחרצה אמנם עקר החטא היה מה שנזכר בכאן שאלו הונח כי מאת ה' הייתה זאת, כמו שאמר שלח לך אנשים ויתורו וגו', וישלח אותם משה על פי ה' היה עוונם גדול מנשוא מהטעם שאמרנו שאין לשמוע בקול איש מהם כי אם בתורת עדות לבד והשומעים מהם מה שבדו מלבם חטאו לנפשם והם יישאו את עוונם.

אמנם במשנה תורה הגיד מעשה כהווייתו בדרך תוכחותיו שהיה מוכיחם על קשי ערפם ומיעוט אמונתם. וילונו על משה ועל אהרן וגו'. ולמה ה' מביא אותנו וגו' ויאמרו איש אל אחיו וגו'. (יוד) כל זה והדומה לו אמרו לעניין תואנה עם שעקר רשעתם הוא מאסם בארץ חמדה כמו שאמר בתחילה.

אמנם שיעור דבריהם ופירושם כך הוא אחר שלא זכינו למות בארץ מצרים אשר שם מיעכו שדינו ושם עשו דדי בתולותינו מי ייתן שנמות במדבר הזה ולמה ה' מביא אותנו אל

הארץ היא לנפול בחרב לרשת אחוזת נחלה לנשינו ולטפנו יעזוב אותנו במדבר הזה. ואם יסתכנו בכאן הנשים והטף לפני מלכי אלו הארצות שיבואו עלינו, נשינו וטפינו יהיו לבז ולא נחוש להם, ונבחר בזה מאשר נפול אנחנו עצמנו בחרב לרשת משכנות לא לנו. (יוד) וכשנתנה רא"ש וחשבון כל החשבונות והצדדים שבכאן, נמצא שטוב מזה לשוב מצרימה ויהיה השעבוד להם בחירת הרע במיעוטו.

(ט"ו) והנה היה דבר ה' אלוהים בכוונה עצומה אל דבריהם אלה באמרו וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והבאתי אותם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה ופגריכם אתם יפלו במדבר. והכוונה אתם מוסרים את טפכם לסכנה במה שאתם אומרים נשינו וטפינו יהיו לבז ואינכם חוששים רק לעצמכם ואני לא אחוס עליכם ואחוס על טפכם כי טפכם אשר אמרתם לבז יהיה ולא נחוש והבאתי אותם וגו' ופגריכם אתם יפלו במדבר. והנה לא שכח משה להזכיר דבר זה בתוכחות כשאמר וטפכם אשר אמרתם לבז וגו'. דבלאו הכי יראו דברי מותר:

ויהושע בן נון וכלב בן יפונה וגו' קרעו בגדיהם. הנה להיותם מן התרים את הארץ וראותם התקלה הנמרצת היוצאת מתחת ידם חרדו חרדה עצומה וקרעו בגדיהם (י"א) ואמרו אחר שהארץ אשר עברנו בה לתור אותה היא טובה מאד הרי נשלם בזה עניין שליחותנו מכאן ואילך אין לנו רשות לדבר כי לה' המלחמה. ולזה אם חפץ בנו ה' והביא אותנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו במתנה ובלי עמל למה נעכב על ידו ונמנע הטוב ממנו. אך בה' אל תמרודו ואתם אל תיראו וגו'. ירצה מהידוע שאם סרנו מעליו ונמרה את דברו כי נתיש כוח גבורה של מעלה כמו שאמרנו בזה ראשונה והנה עם זה ראוי ומחויב לנו לירוא מהם ומקטנים מהם.

אמנם לא תמרודו ואתם אל תיראו את עם הארץ, כי הוא ית' (יא) הכינם מקדם להיות לחמנו ומאכלנו כמו שנאמר ואכלת את כל העמים וגומר (דברים ז'). יאכל גויים צריו ועצמותיהם יגרם (במדבר כ"ד) וכמו שכתבנו בפרשת המן שער מ"א.

וכבר סר צלם מעליהם בהמעיט צלמם ודמותם מאדם. ודבר גדול דברו כמו שכתבנו עניין זה אצל ומוראכם וחתכם וגו' שער ט"ו. או שירצה שנפל חוזקם וכוחם משעה שישמעו את אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים כמו שנזכר בפרשת שמעו עמים ירגזון וגו'. אז נבהלו וגו'. תיפול עליהם וגו' (שמות ט"ו) ודברי רחב יוכיחו כי היא הייתה עצה עמוקה מאתו ית' להפיל תחתיהם גויים גדולים ועצומים כמו שפירשנו אצל ולא נחם אלוהים דרך ארץ פלשתים שער ל"ט. והוא מה שתרגם **אונקלוס** עדה תוקפהון מנהון:

ואחר שסר צלם מעליהם ואנחנו ה' אלוהינו אתנו, הרי תרתי לטיבותא לכן אל תיראום. ומה שאמרו קצת כי הם כמו המין בסור הצל ממנו, או תורה מה שכתב **הרמב"ן** ז"ל שסר צלם מעליהם כמשפט הנגזרים למיתה בליל החתימה, הנה הן דברי צחות אין דוחק השעה סובלתן.

ויאמרו כל העדה לרגום אותם כשנסתתמו טענותיהם במאמרם לא היה להם פתחון פה בטענה וחזרו אל כלי המלחמה כמנהג הבעלי חיים הבלתי מדברים ויאמרו לרגום אותם באבנים. אמנם כבוד ה' נראה אל אהל מועד אל כל בני ישראל להטיל מורא על המזיקין כדי להגן על הצדיקים כמו שנאמר זומם רשע לצדיק וגו'. ה' לא יעזבנו וגו' (תהלים ל"ז) והנה משה אדוננו עליו השלום לא סר מהחזק אותם ולומר להם כל הדברים הטובים ההמה אשר נזכרו במשנה תורה ולא עלה בידו.

ואחשוב שהיה קורא מי לה' אלי כמו שעשה בעגל אלא שנתיירא מאד פן יחלק העם חציו לה' וחציו לעזאזל המדברה או שמא יאבדו כולם ועמד בשב ואל תעשה:

ויאמר ה' עד אנה ינאצוני ירצה עד אנא אסבול נאצות העם הזה ומה אוחיל עוד שיאמינו בי אחר שלא האמינו בכל האותות אשר עשיתי בקרבם כמו שנראה ממה שהם תולים רשתם בפחד אנשי הארץ ומעתה נתמלאה סאתם ובא קצם ולזה אכנו בדבר ואורישנו ואעשה אותך וגו' כמו שאמרתי לך בעגל וכוונת העניין אמרנו שם: ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים וגו'.

(יב) בראותו שאין לו שום טענה להליץ בעדם הערים להליץ מצד כבודו ית' ואמר אני לא אחוש להם שודאי הם ראויים לכך אבל מה תעשה לשמך הגדול כי איך יחל לעיני העמים אשר ישמעו הדבר הזה כי הנה מצרים אשר ראו בעיניהם מה שעשית כאשר העלית את העם הזה מקרבם כשישמעו זאת יאמרו אל יושב הארץ הזאת. ומה יאמרו כי נוסף על מה שראו בעיניהם מה שעשית בארצם שמעו באוזניהם כי אתה ה' התמדת ישיבתך בקרב העם הזה אחרי צאתו משם בכל אשר הלכו אשר עין בעין נראה אתה ה' לעיני כל העמים וענך עומד עליהם לשמרם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם לנחותם הדרך ובעמוד האש להאיר להם לילה.

ואיך יאמן כי יסופר להם שלא אבו ללכת אחריו אפילו ליכנס לים או באש וכאשר תמית אותם כאיש אחד הנה שני הגויים האלה אם המספר הדברים ואשר יסופרו לו יסכימו שלא היה זה מפני מרדם בך והתישם את כוחך הגדול המנהגת בצדק ובמשפט רק מבלתי יכולת בכוח הגבורה הפועלת במדרגת השוטר כי לא גברה על יושב הארץ.

וכאשר לא יכול לקיים לתת להם את הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר כי הוא טעם מה שאמרו חכמים ז"ל תשש כוחך כנקבה (ברכות ל"ב א) **כמו שכתבנו ראשונה.**

אמנם הפנים השנייה אשר יעדנו שם שיכונו באמרם זה הוא מה שכונהו במקום אחר על למה יאמרו מצרים לאמור ברעה הוציאם (שמות ל"ב) שאמרו כוכב אחד עולה לקראתכם ששמו רעה וכו' (ילקוט פרשת כי תשא). וזה שכבר נתבאר מהתורה והנביאים והכתובים. שמדרגת המשפיע עם המושפע והעלה עם העלול הם מדרגת הזכר עם הנקבה. ולזה כל הנמצאים העליונים אשר עשה ה' לקיים על ידם הנהגת העולם ופרנסתו זכר ונקבה בראם, זכר מצד מה שמשפיע, ונקבה מצד מה שהם מושפעים מעלותיהם

וכולם מאתו ית' אשר הוא המשפיע על הכול בלתי מקבל משום אחר. ולזה הוא זכר בהחלט כמה דאתמר ה' איש מלחמה (שמות ט"ו) וצורה התחתונית תוכיח בעליונים וכל שכן שהיותר מעולים מהמשפיעים התחתונים יתחבר בהם זה האנדרוגינוסות בלי ספק עד שבבחינה זאת נאמר במשה קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלוהינו ואת תדבר אלינו (דברים ה'). כי למה ששמוהו בתחילת דבריהם מושפע מאתו ית' התישו כוחו כנקבה ואמרו ואת תדבר אלינו כמו שאמרו על ואם ככה את עושה לי תשש כוחו כנקבה (ברכות ל"ב א).

אמנם כשלא הקדימו הדברים האלה, אלא ששמוהו משפיע מתחלה ועד סוף, אמרו דבר אתה עמנו ונשמעה וגו' כי בבחינה הזאת הנה הוא זכר תמים. וזהו ענין שלישי על מה שכתב בזה **הנרבוני** בשמו ובשם אביו, במאמר בגרמים השמימיים באלוהיות, בטענה השלישית ממנו. והנה בשער מ"ז ביארנוהו בענין נפלא מכולם עיין עליו.

והנה על הבחינה הזאת אמר שאמר משה לפניו יתעלה ריבוננו של עולם אם תמית את העם הזה עכשיו יאמרו שלא היה כל מה שנעשה עד הנה אלא יכולת נקביי משום כוכב ומזל שהוא במדרגת הנקבה אצל עולותיהם כמו שאמרנו. והיא שעמידה להם כל זמן שהייתה בעליה או באי זה מצב נכונה לקבל השפע מעלתו אבל כשפסק השפע ההוא מפני המרת מקומו או חלוף מצבו, היכולת ההיא תבטל מאליה ואיננה, ויאמרו כי מבלתי היות היכולת ההיא היה מה שהיה והרי יתקיים בידם מה שאמרו לאמור ברעה הוציאם. וזהו עצמו מה שכוונו באמרם ואם ככה את עושה לי אלא שכנו חז"ל הדבר כלפי משה דרך כבוד למעלה. ולזה אמר ועתה יגדל נא כוח ה' וגו'. שלא תיתן להם פתחון פה שיאמרו שכחך זה מן העליונים הוא או שחסר כוחו כמו שהוכחנו בדברים אשר בשער אבל יתגדל ויתנשא להודיע לכל באי עולם כי לך ה' הגדולה והגבורה והנצח ואתה על הכול ומושל בכל לעשות כרצונך בכל עת וזמן ואין מוחה כאשר דברת לאמור ה' ארך אפים ורב חסד שהמידות האלו מורות שהכול הוא מאתך יתעלה והכול נעשה ברצונך וכפי מה שיתחייב ממידותיך אלה ואין אל בשמים ובארץ שיעכב על ידך.

והנה הליץ מצד כבודו ית' לא כמי שמתפלל בעצם וראשונה עליהם. (יב) ולזה לא נאמר בכאן לשון תפילה אלא ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים וגו'. כמו שחושש לכבודו ולא אל דבר אחר ודבר גדול דבר כי הוא הענין השמור לנו לגאולתנו המקווה כמו שאמר לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי המחולל וגו' (יחזקאל ל"ו). והוא עצמו אשר הבטיח אותו בסוף הברית הראשונה באמרו וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגויים (ויקרא כ"ו) כי על אלו אשר בזה הספור ידבר כמו שביארנו שם שער ע'.

אמנם מה שיאמר בזה ובמה שימשך אחריו על דרך דקדוק השמות הקדושים האלה עם הסכמת מה שכתבנו בפרשת כי תישא במאמר ילך נא אדני בקרבנו (שמות ל"ד), אשר יעדנו שם השלמת ביאורו, הוא כי מפני שראה עוונם גדול מסלוח וממחול לגמרי, והלוואי שיישא אותו מזמן לזמן, על דרך שאמר נושא עון ופשע וחטאה (שם) כמו שעשה בעגל. והיה לשון הסליחה היא שמורה על המחילה הגמורה כמו שביארנו שם והוא הלשון הדבק והמיוחס תמיד אל שם אדני כי אתה אדני טוב וסלח (תהלים פ"ו), אדני מי יעמוד כי עמך הסליחה (שם ק"ל), אדני שמעה אדני סלחה (דניאל ט'), וזולתם רבים. והנשיאות חטא הוא המיוחס משם ה' ולמידתו העליונה כמו שתראנו משם ברור מכמה פנים מוכיחות.

(יג) לזה אמר שעתה תגדל עתה תרומת אותה מדת אדני ותינשא לצד אותה מעלה רמה ונוראה שהיא ה' שבה אמרת בי"ג מידות ה' ה' וגו', וסוף נושא עוון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פוקד עוון וגו'. עד שבאופן זה ימצאו לכאן שני העניינים.

האחד הסליחה לגמרי והיא אשר תנהג בה בכלל העם לבטל הגזירה שאמרת אכנו בדבר ואוריחנו אבל יתקיימו ויחיו לפניך ותביאם אל הארץ הטובה אשר נשבעת לאבותם.

והעניין השני והוא נשיאות החטא יהיה אצל כל אחד האנשים החטאים אשר עד כה הכעיסוך שחייבין למחות מספרך אמנם לא תמיתם כאיש אחד פן תצא כאש דיבה ולעז על יכולתך כמו שקדם אבל תפרע מהם מעט מעט על דרך נשא עוון וגו': סלח נא לעוון העם הזה וגו'

(יג) ירצה כי עם כלל העם תהיה סליחה גמורה כגודל חסדו אמנם עם הפרטיים יתנהג עמם בנשיאות חטא לבד כאשר נשא אותם ממצרים ועד הנה כי תכלית מה שאמר להם בעגל הוא נושא עוון ופשע וגו'. ובפירוש אמר וביום פקדי ופקדתי עליהם וגו' (שמות ל"ב).

וכבר ביארנו שם שזאת היא כוונת כי לא יישא לפשעכם וגו' (שם כ"ג) שים עיניך עליו.

(יג) ולזה נענה על פי דרכו ויאמר ה' סלחתי כדברך ירצה סלחתי אמנם כדברך שאמרת שלא תהיה שם סליחה גמורה כמו שתהיה במידת אדני אבל תרומם ותינשא המידה ההיא לצד מעלת מדת ה' הנושא עוון כאשר דברת באופן שתהיה הסליחה לכלל העם ונשיאה לחוטאים לבד והנה הסליחה התנאית מצד מה שמשותף בה הנשיאות נתייחסה לשם ה' הגדול לא מצד הסליחה עצמה והוא דיוק נכבד מאד. ובאר העניין ואמר ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ כי כל האנשים הרואים את כבודי ואת אותותי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אותי וגו' ולא שמעו בקולי אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם, (יד) יודיעו שהגזירה תעמוד בקיומה אצל האנשים מצד מה שהם אישים פרטים באומה כי אחר שכל כך מרו ועצבו לא נקווה מהם שום טוב.

ואומרו וכל מנאצי לא יראוה, (יד) יראה שכוון אל המרגלים עצמם מוציא דיבת הארץ רעה והעד מה שסמך ועבדי כלב עקב מה שהייתה רוח אחרת עמו שירצה ממה שהייתה לחבריו. והכוונה לומר כי אלה לא יכנסו תחת הסליחה ולא תחת הנשיאות ולא עליהם

הוצרכה השבועה כי נאצותם תענה בפניהם להתחייבם כמו שאמר בסוף וימותו האנשים מוציאי דיבת הארץ רעה במגפה לפני ה' כי לא נתן להם שום אריכות: והעמלקי וגו'. ירצה ומעתה העמלקי והכנעני יושב בעמק כמו שאמרו אלו באוזניכם לכן גורו לכם מפני חרב ופנו וסעו לשוב לאחורכם כי אינני בקרבכם ולא תהיה לכם תקומה אל הטעם שכתבנו ראשונה:

וידבר ה' אל משה וגו'. אחר שנתפשרו ביניהם על זה האופן רצה לשתף אהרן בעניין כמו שנשתתף בתלונה דכתיב וילונו על משה ועל אהרן כל העדה וגו' וציוה שיודיע להם סוד העניין כלו כי אם הוא נושא עוון לשעה. נקה לא ינקה, ושלא נסתלקה מדת הדין לכלותם כרגע רק מפני חלול השם ולזה אמר אמור אליהם חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני וגו'. אם אתם תבואו וגו' ופגריכם אתם וגו' כבר פירשנו אותם למעלה אצל דבריהם. והרי נתפרש להם עניין הסליחה אצל הבנים ועניין הנשיאה אצל האבות:

ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה וגו'. (טז) אמר שיתחייב גם כן להיות עניין נשיאות מה אצל הבנים אלא שהוא בהפך האבות כי אצל האבות הוא נושא עוונם ואצל הבנים הוא נושא זכותם וטובתם ותולה אותן זמן (טז) וזה מפני שקרה להם כבנים אשר זנתה אמם כי הובישה פניהם בפני כל רואיהם עד שתמות וכן אלו לא יוכלו לבא אל ארצם ולא יתייצבו כנגד אויביהם בחיי אביהם הזונים מאחרי ה'. ולזה ישאו עוון זנותם זה ארבעים שנה ואחר יבאו אל המנוחה ואל הנחלה והנה אלו הארבעים שנה ינתנו (יז) לאבות במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום כי אחר שנמשכתם על דברי בשליחות המרגלים על האופן ההוא הנזכר והם עשו לשם ארבעים יום הרי אני מחשיבה לכם למצווה ומעלה אני עליכם כל יום מהם לשנה וכאלו עשו שליחותכם ארבעים שנה ולזה תישאו את עונותיכם רצוני שתהיה פורענותיכם נשואה ותלויה כל ארבעים שנה הללו ועם זה וידעתם את תנואתי כלומר כמה רב טוב הפסיד הסר מעלי וממאן לשמוע בקולי כי אפילו בדבר שקלקלתם בו הגיע לכם תליית העונש בשכר שנמשכתם אחר עצתי:

אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה וגו'. מזדרז בשבועה כי ידע את אשר יתאבלו על הדבר ויאמרו בפיהם חטאנו הננו ועלינו וגו'. ועניין השבועה כבר פירשנוהו ראשונה אצל אומרם ז"ל במשל קונם שאין אתה רואה בביתך כו' (במ"ר פ' ט"ז). כי אם חוטא אחד יאבד טובה הרבה בהתיש כוח גבורה של מעלה כמו שהיה העניין במלחמת העי על ידי חטאו של עכן בן זרח (יהושע ז') כל שכן אם ישובון מאחוריו קהל רב ועצום ואם מחמת האונס יודו בפיהם. ולזה גזרה חכמתו שלא יכנסו לשם עד תום כל הדור העושה הרע בעיניו ויבא אחר תחתיו שלא יסורו מאחרי ה'. ומזה נצטער משה כשחשד עניין ההסרה על עניין בני גד ובני ראובן עד שאמר להם והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים לספות

עוד על חרון אף ה' אל ישראל (במדבר ל"ב) לפי שכבר ידוע שבכלות הדור ההוא יכלה הזעם.

(יח) והנה כשהעפילו לעלות ההרה וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה כי גלגלי זכיותיהם ואופני כישרונם לא עצרו כוח להסיע עמהם ארון הברית אדון כל הארץ הנוסע אותם על פי ה' ביד משה וכאשר לא יצאו בצבאותם הנה העמלקי והכנעני הספיקו להכות ולכתת בהם עד החרמה כדי שירגישו שאין ערוד ממית אלא חטא ממית (ברכות ל"ג א)

הנה שנתבאר כוונת הספור הזה בהיתר הספקות שעוררנו.

ונתברר מתוכו העניין הגדול שהנחנו תחלה מצורך החיים המוגבלים לשלמות האדם והצלחתו ושירצה אל המציאות עם גדול ורב אשר מאסו בה ועל כן לא באו אל אדמת הקדש ובסוד עם ה' עד התחדש דור אחר יקבלו עול ההגבלה וההשערה האלוהית בכל מעשיהם אשר בעבור זה יתוסף כוח בגבורה של מעלה לגרש גויים גדולים ועצומים תחתם וכמו שאמר הכתוב יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה (תהלים כ"ב) (יט).

[מדוע נסמכה כאן פרשת נסכים?]

ועתה ראו נפלאות מתורתנו במה שנסמכה בכאן פרשת נסכים לשני טעמים גדולים. **האחד** מה שזכרו חז"ל (במ"ר פ' י"ז) לבשר הבנים ולהכניסם בכניסת הארץ וזה במה שיראה להם כי הוא יתעלה מקווה לקבל עליהם שם עבודות גדולות קבועות ובלתי קבועות ומעתה כביכול לכבודו וצרכו הוא עושה כמו שאמר כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם ועשיתם אישה לה' עולה או זבח לפלא נדר או בנדבה או במועדיכם לעשות ריח ניחוח לה' מן הבקר ומן הצאן והקריב המקריב קרבנו וגו' והוא עניין נכבד. **אמנם העניין השני** הוא המיוחד לכוונותינו וזה שכבר כתבנו בשער נ"ב כי היות התמידין נקרבין מאלו השלשה מינים, רצוני **הקרבן עצמו ומנחתו סולת ונסכו יין** הם רומזים על הקרבת האדם בכל חלקיו.

כי הב"ח רומז אל סוגו שהוא חי

והמנחה הבאה מהקמח תרמוז אל הבדלו הכולל רצוני במה שהוא אדם והוא הכוח הדברי כמו שהמאכל ההוא הוא מיוחד אל מין האדם.

והיין לנסך הוא רומז אל השלמות הנקנה אל האדם המיוחד הישראלי אשר עליו אמר המשורר ברוח הקדש שלו הביאני אל בית היין (שה"ש ב'). וראיות מוכיחות עליו יש שם עיין עליו.

והנה עכשיו סמך לכאן הגבלת אלו השלשה עניינים והשערותם כי משומרת ובאה היא פרשה זו, וראויה להיות בכאן, ללמד על הגבלת חלקי האדם והשערת פעולותיהם.

והנה אמר ששיעור בלילת השמן שיהיה לכל עשרון של סולת רביעית ההין שמן. וכן במידת המנחות שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ומהיין חצי ההין

לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש והוא רמז נפלא להשערת הכוחות והלמודים והמעשים אשר יגיעו מכל אחד מהם שלא יצאו כאשר נזדמן או כעניינים בלתי שומרים הגבלתם כמו שיצאו אלו המרגלים אם בדעותיהם ואם במעשיהם.

אמנם רמז הבקר והאיל והכבש וחלקי האדם נתבאר יפה בדבור אצל הקרבנות שער נ"ז, גם במראה בין הבתרים שער י"ז. והוא עניין נכבד מאד וסמיכות נפלא בעיני. וזה עצמו הוא מה שיבוא בכאן פרשת תרומה, כי היא השערה גדולה בדעות וכמו שאמרו נפש היפה אחד מארבעים ונפש בינונית אחד מחמשים ונפש רעה אחד משישים (תרומות פ"ד) ובכלל אמר על הסתם תרומה תרי ממאה (שם).

[סמיכות קרבן ע"א ופרשת המקושש]

ומה נכבד ומה נפלא סמיכות קרבן ע"א ודין המקושש, כי חטאות הצבור והיחיד בענייני האמונה ודאי אינם באים רק מהלמודים והעיונים המשובשים ובלתי מוגבלים אשר עליהם זרז מאד ביום מתן תורה והגבלת את העם ואמר והכונהים והעם אל יהרסו לעלות אל ה' פן יפרוץ בם (שמות י"ט) ועניין המקושש גם כן נמשך מחבור מבלי סדר והגבלה בשני העניינים אם בדעות ואם במעשים ולזה נגמר דינו כי בן מות הוא:

ומה שאמר **הרמב"ן** ז"ל שסמך סיפורו בכאן למה שהיה ענינו אז אחרי המרגלים ירצה שדוחה אותו הכתוב באומרו ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש וגו'. יגיד כי בזמן הנמשך ההוא שהיו רועים בו במדבר היה ענינו לא סמוך אל המרגלים אלא שסמכו בכאן לסיבה שזכרנו. ואחשוב שהיה כותב בכאן דין המקלל אלא שהיה בן איש מצרי ואין מביאין ראייה ממנו ויתכן עוד שכוון גם כן להגיד שבחן של ישראל כי בהיותם אחרי כן במדבר נושאים את עוונם כמ"ש ובניכם יהיו רועים במדבר לא סרו מאחרי ה' והחזיקו במצוותיו עד שכבר מצאו אנשים מהם איש מקושש עצים ביום השבת וירע בעיניהם למה ששמעו מפי משה רבם מחלליה מות יומת והביאוהו אל משה ואל אהרן ואל כל העדה ויישפט שפוט על פי ה'.

ובספרי (פרשת שלח)

ויהיו בני ישראל במדבר בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא שמרו (אלא) שבת ראשונה ובשנייה חללו שנאמר ויצא העם וימצאו וגו'. ויהי ביום השביעי יצאו העם ללקוט ולא מצאו.

הנה שלמדו ממאמר ויהיו בני ישראל במדבר שלא היה בפרק ההוא ולא נתנו טעם לסמיכותו כאן ואנן גם כן נדבר מדבר לפי בתורת טעמא ואם קבלה נקבל. ואולם חתם

בפרשת ציצית כי היא חתימה עצומה מעין הכוונה עצמו לפי שכל תכלית המצווה ההיא כבר נתבאר שהיא להורות על למוד ההגבלה וההשערה האלוהית אם בדעות ואם במעשים.

והנה כאשר ראית שבפרשת כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה וגו' נאמר הישמר לך פן תשכח את ה' אלוהיך לבלתי שמור מצוותיו וגו' פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת וגו' (דברים ח') כאשר נתבאר הכול יפה בתחילה. כן עכשיו כאשר מאסו האנשים האלה בארץ חמדה ומוצלחת מצד הגבלתה, ראה להטיב זיכרונם בסימן יפה וחזק לזכור אותו יתעלה ולכל מצוותיו, יועילם בהיותם בארץ וגם בשבתם חוץ לה, כמ"ש וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. כי הנה האות והסימן הזה הוא חותמו של הקב"ה, והאבות אשר בדורות המה יזכרו בו וישובו אל ה', וזכרו לא יסוף מזרעם.

זוה שיעור מה שרצינו אליו בזה השער:

עקידת יצחק במדבר שער עח (פרשת קרח)

יבאר עוצם חטא קרח.

ויבאר בהכרת עצם האנשים החטאים ודרך הנצוח אשר לקחו למחלוקתם.

ואיך עלה בידם הפך כוונתם:

פרשת ויקח קרח

דרש רבא:

מאי דכתיב שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג') מגיד שעלו שמש וירח אל זבול ואמרו לפני הקב"ה: רבש"ע, אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא, ואם לאו לא נצא. עד שזרק הקב"ה עליהם חצים, ואמר להם: לכבודי לא מחיתם, ולכבוד בשר ודם מחיתם. הדא הוא דכתיב לאור חצך יהלכו (שם). והאידינא עד דמחו להו לא נפקי במדרשות ובהגדת נדרים (ל"ט ב):

מן המלאכה ומהטבע גם מחכמת התורה האלוהית מצינו שהדבר כל עוד שהוא יותר חמור ויותר הכרחי צריך להשתדל אצל קיומו השתדלות יותר חזק מהמלאכה. כי מלאכת הנהגת הצבא שהיא רבת המלאכות מקפדת מאוד על שמירת האיש הראשי, אם שלא יצא תמיד בצבאותם ואם בצאתו מוקף ומשומר מחייליו וצבאות גיבוריו וכל יתר ענייניו. הלא תראה מה שנאמר בגיבורים השלמים, אז נשבעו אנשי דוד לאמור לא תצא עוד אתנו במלחמה ולא תכבה את נר ישראל (שמואל ב' כ"א), וזה מפני צרכם אליו תכלית הצורך, כי מי כמוהו יעצור בעמו. וכן אמר לו במלחמות אבשלום, לא תצא כי אם נוס ננוס לא ישימו אלינו לב, ואם ימיתו חצינו לא ישימו אלינו לב, כי עתה כמונו עשרה אלפים ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור (שם י"ח). ירצה לא תצא אתנו כי אחר שהם עשרה אלפים כמונו, אם נוס ננוס לא ישימו אלינו לב לרדוף אחרינו להשיגנו, כי לא יפחדו שנחזור אליהם להלחם בהם, כי יובטחו בריבויים שכל זמן שנשוב להלחם בהם יניסו אותנו בנקל. וכן אם ימותו חצינו מזה הטעם עצמו, לא ישימו אלינו לכלותינו.

אמנם אם ידעו שאתה יוצא עמנו בין כך ובין כך ירדפו אותנו ולא ישובו עד תפשך כי ידעו כי אתה ראש העם וראשו ככולו לכן טוב שתכבד ותשב לשמור את ראשך כי תהיה לנו מעיר לעזור בשמירתך ולקלוט הנשארים או הנסים מהמלחמה.

וכן הטבע גם הוא יקפיד מאד על שמירת האיברים הראשיים תכלית ההקפדה כמו הלב והמוח והכבד לשום מושבם על הצד היותר נאות שאפשר בעניין שמירתם מוקפים

מאיברים גסים או עצמות חזקים כל מה שצריך לחזקם ולקיומם ובריאותם וגם משתדל מאד לדחות מעליהם כל נזק וכל חלי ונגע שאפשר לדחותם להיותם איברים שהחיות תלויה בהם מזולתם. בלב הוא מבואר אמר הכתוב מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים (משלי ד'). ועל המוח נאמר שומר לראשי אשימך כל הימים (שמואל א' כ"ח) וחייבתם את ראשי למלך (דניאל א') דמו בראשו (יהושע ב') ועל הכבד נשפך לארץ כבדי (איכה ב') עד יפלח חץ כבדו (משלי ז') כי כל אלו כינויים אל המיתה או ההריגה:

גם התורה האלוהית החמירה מאד בעניינים החמורים אשר הם עקרי התורה והאמונה והם אצל התורה במדרגת הלב והמוח והכבד בבעלי חיים כמו שהוא העניין בקיום מציאות השם יתעלה ואיסור הע"א אשר אצל אלו העניינים הופלג השתדלות העיונים הפילוסופיים תכלית ההשתדלות במופתיהם החזקים יותר מכל מיני הדרושים מצד היותו העיון היותר הכרחי והיותר חמור מכולם. ולזה הרבתה התורה בכל מקום להורות על אמיתת מציאותו אם באותות ומופתי המצריים ואם בכל מקום שהתמידה לומר אני ה' אלוהיכם.

ולזה שמו תחילת הדבורים במעמד הנכבד והנורא אמר אנכי ה' אלוהיך וגו' (שמות כ') ותקבע כמה מצות על זה העקר כמצות שבת והמועדים שהם מורים על חידוש העולם ויכולתו המקיימים אמיתת מציאותו ומזהרת עליהם כמה פעמים. ובהפלט עונשים גם תקפיד מאד לקבוע אמונת השכר והעונש מפני שהוא יתד שכל המצות המעשיות תלויים בו. וכת על זה כמה בריתות כמו שהוא בברית אשר בתורת כוהנים (ויקרא כ"ו) ובמשנה תורה (דברים כ"ח) וכן בכל כיוצא באלו העניינים תקפיד עליהם להיותם ראשיים או הקרבתם אליהם והוא מבואר וסדר עשרת הדברות יוכיח מאד על סדורים במעלה והכרח:

והנה להיות עניין הנבואה הוא הדבר היותר הכרחי ויקר שאפשר שימצא במין האדם והיותר הכרחי לשלמות האומה הזאת הנבחרת אשר נתייחדה בו מכל זולתה. הנה הוא מבואר שצריך השתדלות נפלאה להעמיד אותה ולקיים אמיתתה ולדחות מעליה כל עורר וטוען שאפשר שיתקומם עליה בשום צד.

אמנם הכרחיות הנבואה לשלמות זאת האומה, הוא מבואר. שהרי בה ולא בזולתה נשלם הבדלם מאומות העולם בעיקרים המיוחדים להם מצד מה שהם עם ה' וסגולתו וכל איש ואיש מהם מצד היותו חלק מחלקיו וזה שבמעמד הר סיני הנכבד והנורא שעלו כולם אל מדרגת הנבואה כמו שנתבאר במקומו, נתבררו להם שלושה עיקרים הכרחיים לא יצויר הבדלם ועניין סגולתם זולתם.

הראשון השגחת השם יתעלה ואהבתו אותם בייחוד בזכות האבות הקדושים אשר הכינום משאר האומות לקבל ישר הסדור האלוהי כי על כן עשה להם את כל הכבוד ההוא לא עשה כן לכל גוי.

השני אפשרות הנבואה ומציאותה כי שם נתברר להם אשר ידבר אלוהים את האדם להנהיגו במעשיו אשר יחיה בהם כי מתחלה לא צויר זה בעיני האנשים רק במי שיאמר שירצה השם יתברך ליעשות רועה בקר או רועה צאן וכדומה.

השלישי אמיתת תורתו של משה רבנו ע"ה אשר היא במעלה יתירה מנבואת כל הנביאים הכוללת כל המעשים אשר יחיה האדם בהם מהדין והאמת והשלום אשר העולם קיים עליהם לטוב להם כל הימים ולהחיותם לעד.

והנה שלשה העניינים ההכרחיים הללו זכרם האל יתעלה למשה כאשר ייעד המעמד הנכבד והנורא ההוא.

אמר: הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם (שמות י"ט) ירצה כי כשישמע העם בדברו עמו, כבר יתבארו השני העניינים הראשונים והוא שתמצא ההשגחה האלוהית בכתות האנשים אשר בה ישגיח על האומה הזאת להשפיע שפע נבואי על אישיה, ובאמרו **בדברי עמך** רצה מאד היותן מכלל הנביאים שהוכנו לזה וכמו שאמר נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו (דברים י"ח) שהכוונה שיהיה כמוך במה שאתה נביא לא שיהיה כמוך במעלת הנבואה.

אמנם על השלישית המיוחדת לו אמר **וגם בך יאמינו לעולם** כי אמונת היות מעלת נבואת משה על כל הנביאים הוא עניין נוסף על אמונת הנבואה בסתם כמו שנתברר מפיו יתברך במאמר לא כן עבדי משה וגו' (במדבר י"ב). כמו שנתבאר בשער ע"ו.

זוה חויב ממה שנתייחדה נבואתו לתת תורה שלמה וסדר כולל בחיים כמו שאמרנו. הרי שעל שלשה דברים אלו נתייסדה התורה האלוהית, אשר עליהם ולא על זולתם כרת השם יתברך לעמו ברית מלח עולם. ומזה א"כ חויב מה שהמשכנו ראשונה מחויב עוצם ההשתדלות בקיום ושמירת העניין היקר הזה, אשר הוא עיקר הכול ויסוד הכול באופן שלא ייפול בו שום הריסה, אפילו ספק בעולם.

[תועלת סיפור מחלוקת קורח]

ואני הנני רואה שזהו תועלת הספור הזה הנכבד מעניין מחלוקתו של קרח ועדתו אשר הוא בעיני שקול כנגד ספור פרשת מתן תורה כי את זה לעומת זה עשה האלוהים. **האחד להעיר ולהניח אמיתת הנבואה** ושלושה השורשים האלו המתבארים ממנה מצד אמיתת עצמן.

והשני להעמיד ולקיים דבריה במה שיתברר ממנו שהחולק עליה והורס שתותיה אלה הוא האובד והנעקר מן העולם כי בזה יושלם המופת בתכלית החוזק והאמות כדרך ההנדס והתשבורי שלא די לו שיבאר אמיתת הנחותיו בשיעוריו ומספריו במופתים מוחלטים אלא שישתדל לבאר שחלוף מה שהניחו בהם הוא בטל.

זהו מהפלגת חוזק המופת אשר עליו אמר שלמה בחכמתו כי אמת יהגה חכי ותועבת שפתי רשע (משלי ח') ירצה כי הוא יבאר אמיתת מה שידבר מצד עצמו ולא עוד אלא שיברר שמה שירחיקהו בשפתיו הוא רשע ודבר כזב ובטל. אמנם מה שנתבאר בו אמיתת זה העניין הוא כשנתבון היטב בעניין מחלוקתם וסוף כוונתם על פי דבריהם ותשובות משה רבנו עליהם ומשפטם.

ואולם יאות שיבוא הדבור בזה בשלושה עניינים.

האחד במהות האנשים האלה בעצמיותם וסוף כוונתם ברשתתן.

והשני בתחבולות והטענות הנצוחיות שהמציאו להם לקיים מחלוקתן.

והשלישי במה שנמשך בסוף מעשיהם ההפך הגמור ממה שעלה בדעתם.

אמנם העניין הראשון כי הוא באמת דבר נאות לדעת עצם האיש או האנשים אשר יסופר מהם ספור שתלוי בו עניין דעה מן הדעות או אמונה מן האמונות כי זה ממה שיישיר אותנו לרדת לסוף הכוונה בדבריהם, אם להכריע הדברים השקולים לאחד הצדדים או להעמיק יותר בהבנתם, כמו שהיה מנהג חז"ל בסיפורי לבן עם יעקב, וגם בספור דבריו של בלעם שדנו אותה לפי מה שהוכר מטבעם ובכל כיוצא בזה כך מנהגם וכ"ש שיחויב זה בזה הספור הנפלא שיתחלפו מעשי האנשים אשר יסופר מהם לחזקתם ולתואריהם שתוארם הכתוב באמור עליהם נשיאי העדה קריאי מועד אנשי שם. והרי יש תמיהה נפלאה שיתארם בתחילה לשם ולתהילה, ואח"כ ימשיך סיפור מעשיהם לגנות גדולה, וכאלו יתן הכתוב בזה יד לפושעים האומרים שהחכמה והמעלות כי לא יועילו אבל יזיקו, כי כרובם באנשים כן יוסיפו לחטוא מזולתם, והוא באמת חלול האמת וביטולה.

אמנם תוכן העניין הוא מה שנשרש בידינו לקבלה אמתית כי מהפעולות יודעו הכוחות והקניינים. וזה הדבר באמת נר ה' בידינו חופש כל חדרי בטן בהכרת האנשים לדעת מה טיבם, ולהכיר מה מהם בעצם ומה מהם במקרה. כי עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו. יש ויש שאוחזים בידם מעשה צדיקים וישרים בחיצוניותם להגיע בהם אל כוונת האנשים הרעים וחטאים בלבותם, והשופט הטוב לא ישפוט אותם כי אם כפי כוונתם ותכליתם שנתבארו אלו העניינים בשער מ"ב וזולתו, וזכרנוהו בשער הקודם אצל סמיכות פרשת מרגלים לפרשת מרים, כי הוא ממין הדרוש.

[קורח ועדתו גדולים בתורה ובחכמה ובעושר]

והנה אין ספק שקרח ועדתו כולם אנשים גדולים בתורה ובחכמה ובעושר וביתר מעלות אנושיות היו כאשר נראה מהתארים הנזכרים. וכבר אמרו חז"ל שהמה האנשים אשר נקבו בשמות בראש הספר אלא שכסה עליהם לזכרם ברמז (במ"ר פ' י"ח) אלא

שפעולותיהם יוכיחו עליהם שכל המעלות ההמה היו להם מקריות בקשו אותם להיות להם דרך להגיע בהם אל מה שידרשו האנשים החטאים לשלמותם ולתכלית מציאותם בעשותם מהם קרדום לחתוך להגיע בהם אל הדברים המועילים מהקניינים המדומים ועטרה להתגדל ולהשיג הכבודות והשררות הדמיונות וכמ"ש הריני למד תורה על מנת שאעשיר על מנת שאקרא רבי (נדרים ס"ב א).

והנה פעולותיהם הרעות נתחייבו להם מצד רוע מזגם וטבעם הקודם להווייתם לא מצד המעלות ההמה הטובות שנשתבשו בחיצוניותם כמו שיחשבו הפתאים שבהמוניים כשיראו בקצת אנשי התורה והחכמה שמץ מידה פחותה שהם גוזרים שהוא דבר נמשך או דבק לעסק התורה והחכמה ולמודם והנה טח מראות עיניהם שהבעל תורה אינו החוטא בעצם אבל קרה שהחוטא עסק בתורה ולא הספיקה תורתו להצילו מרעתו הטבעית ולהסיר ממנו סיגי כספו ולזה ימצאו בידו:

ובמדרש פרשה זו ישימות עלימו וגו' (תהלים נ"ה)

א"ר אלעזר: עצת מינות היה בהם. ולמה הם דומים, לבית שהיה מלא תבן, והיו בבית חורים, והיה התבן נכנס בהם. לאחר ימים התחיל אותו התבן שהיה בתוך החורים ויצא, ידעו הכול כי היה אותו הבית של תבן. כך דואג ואחיתופל היה בהם מינות מתחלה, אע"פ שנעשו בני תורה, הוי כי רעות במגורם בקרבם.

ראה כמה נמלצו במאמרם זה להורות על מה שאמרנו כי היה מההכרח שהבית שהיה מתחילתו בית התבן ונתמלאו חוריה וסדקיה ממנו אע"פ שיקר מקרה שיעשו בה חתונה או משתה חתנים, א"א שלא יצא התבן הנכנס ראשונה. והוא מה שרצו בדואג ואחיתופל עם היותם גדולים בתורה ובמעלות החיצוניות והוא עצמו אשר יאמר על קרח ועדתו וראוי לדרוש עליהם כפשוטו ישי מות עלימו ירדו שאול חיים, כי רעות במגורם בקרבם כי סבת כל רעתם היה הרעות אשר בקרב מגורם מצד תולדותם אשר יתגברו על מעלותם החיצונות. ולא די שלא נמשכו אחריהם אלא שנשתמשו בהם להתחזק ברעתם כי יחסם ועושרם וחכמתם ויתר מעלותיהם כולם עזרו לרעה.

[רשעתם של קורח ועדתו]

אמנם גודל רשעם ועוצם רשעם המסכימים עם רוע תכונתם יתבאר ממאמריהם כאשר יעויינו דבריהם וכל היוצא מפיהם. ואמר ויקהלו על משה ועל אהרון ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'. והנה פשט הכתוב הזה א"א לאומר כי מה טעם שלא יתנשאו ביניהם מלך וכהן למה שהיו כולם קדושים ובתוכם ה'. אדרבה, מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, ולמעלה מלך אחד גדול וקדוש יאמר לו ושרים רבים ונכבדים גבוה מעל גבוה.

אבל חז"ל ביארו דבריהם אלו במדרש אמרו להם כי כל העדה כולם קדושים וכולם שמעו בסיני אנכי ה' אלוהיך, ומדוע תתנשאו על קהל ה' אלמלא אתם לבדכם שמעתם והם לא שמעו הייתם אומרים עכשיו כולם שמעו ומדוע תתנשאו. מיד נזדעזע משה מפני המחלוקת (תנחומא פרשת קרח).

והנה אם נקח דברים אלו בחומריותן, הרי זו קשה מהראשונה שאם הם היו מאמינים במעמד ההוא ומקבלים ומקיימים שעלו הם במדרגת הנבואה בכלל העם, הנה על כרחם יודו במעלת משה רבנו עליהם, אשר על ידו השיגו מה שהשיגו מהנבואה ועל עקר המעמד ההוא היה כדי שישמע בדברו עמו וגם בו יאמינו לעולם ואיך יאמרו ומדוע תתנשאו על קהל ה':

אמנם הכוונה להם ז"ל בזה שהיו משליחים דבריהם אלו כמתלהמים על דרך הליצנות כמו שאמר ובמושב לצים לא ישב (תלי' א') זה קרח שהיה מתלוצץ על משה ואהרן וכו' (שוח"ט מ"א) כמו שיבוא.

והנה עניין ליצנותם במאמר הזה הראשון שהיו מדברים בפיהם הפך מה שרצוהו בלבם והוא הדבר המיוחד ללצים כדי להינצל מהעונש או מהתפישה בגנות המושג במה שרצו לאמרו כי הם יהפכו דבריהם והשומע מבין מעצמו כאדם האומר לחברו בריבו כבר ידענו שאתה חכם ואתה חסיד ונאמן וכו' שהכוונה שהעניין הוא בהפך ועל זה האופן הייתה הכוונה להם באמרם זה אמרו רב לכם במה שהשתדלתם בפרסום עניין הנבואה לפני העם הזה בשיעור שהגיעו לחשוב ולהאמין שכולם היו נביאים ושכולם שמעו בסיני אנכי ולא יהיה לך ועוד שבתוכם ה' להשגיח עליהם להתבונן בענייניהם כי הם אלו שתי הפינות הראשונות שנתיסדו להם שם במעמד ההוא הנכבד.

והעניין להם שהמה דברים מסופקים לא יכילם הדעת מהטעמים שבעל הכפירה יטעון בהם. ובאומרם ומדוע תתנשאו על קהל ה' כווננו אל השלישית והוא מעלת נבואת משה על כל זולתו מהנביאים כי מה טעם שיתנשא עליהם אחר שהניח שכולם נביאים גם לא אהרן להיות כהן על פיו. ובכאן כפר בכל התורה כלה כי המכחיש דבר מדבריהם יכפור על כלה.

והרי שהפילו שלשת העקרים אשר זכרנו: ראשונה שהתורה והאומה עומדין עליהם, כי באמרם רב לכם כי כל העדה כולם קדושים, לעגו על הנבואה בכלל. ובאמרם ובתוכם ה' לגלגו על ההשגחה. ובאומרם ומדוע תתנשאו על קהל ה' נתפקרו כנגד תורת משה ועל פרטי מצוותיו בייחוד.

[תשובת משה לקורח]

אשר לזה הייתה תשובת משה רבנו ע"ה לשלושתן נכונה מאד כי אחר שנפל על פניו מפני כלימתם וחרפת כפירותם אמר: בקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו.

הנה כנגד מה שכפרו בהשגחתו, כי הוא הדבר הנוגע בעצמותו, לאמור לא יראה יה ואין דעת בעליון, אמר בקר ויודע ה' את אשר לו, כי הוא אשר יגלה ויפרסם אמיתת השגחתו שהוא הדבר המיוחד לו.

ועל עניין הנבואה בכלל, אשר בלגלוגה אמרו כי כל העדה כולם קדושים, אמר ואת הקדוש והקריב אליו. כלומר הראוי לנבואה, כי זה הלשון נאמר על הנביא באומרו בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתך נביא לגויים נתתיך (ירמ' א') והוא יכווין אל אהרן קדוש ה' כי נביא הוא ונביא היה קודם שינבא משה והוא מכלל הנביאים ע"ה.

אמנם על העניין הפרטי הנוגע בנבואת משה בפרט במה שהבדיל לאהרן אחיו בכהונה גדולה על פי נבואתו המיוחדת אל התורה בכללה אמר ואת אשר יבחר בו יקריב אליו יאמר כי כל שלושה עניינים הללו אשר כפרו בהם יתבאר אמיתתם לבקר המחרת ולא יאחר כמו שיצאו העניינים אל הפועל כפי רשעתם כמו שיבוא בפירוש הספור ב"ה.

וכן הוסיף לומר להם בדבור השני שסמך באומרו שמעו נא בני לוי המעט מכם כי הבדיל וגו' ויקרב אותך וגו' לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' ואהרן מה הוא כי תלינו עליו כי עם היות שיש לדבריו כוונה מפורסמת כמו שיבוא הנה בכלל דבריו כוונה אחרת ותוכחה מסותרת כדי רשעתו הטמונה בו בחובו. ועל הדרך הנסתר שדברו אליו. והוא אומרו המעט טורח וצער יש לכם כי הבדיל ה' אלוהי ישראל אתכם מעדת ישראל לבלתי תת לכם נחלת שדה וכרם בתוכם, כדי להקריב אתכם אליו לעבוד תמיד עבודתו ולעמוד לפני העדה לשרתם. כי השירות הזה מהראוי שיהא מוטל על כל העדה, ואתם עובדים עבודתם. ידעתי זהו נגע לבבך ע"ד האמת. ולא עוד אלא שהקריב אותך ואת כל אחיך שבט אחיך לעבוד עבודת הקדש בכתף, ובקשתם גם כהונה שהיא טורח גודל ופרישות עצומה מכל מה שחמדתם לכם. זאת לא זאת כי אנשים קנתרים כמוכם, לא יבקשו הפרישות, כ"ש ההפלגה ממנו. לכן אתה וכל עדתך וגו' ירצה לכן מכל אלה הטעמים אני גוזר שאתה וכל עדתך ודאי הנועדים על ה' והממרים עיני כבודו בהכחישכם מציאות השגחתו ויכולתו, ולא אנחנו במה שאמרתם ומדוע תתנשאו על קהל ה'. כלומר שאנו נכנסים בגבולו ודוחקים רגלי כבודו. וענין אהרן וכהונתו מהו כי תלינו עליו, והלא אין אתה מודה בעבודתה וחולק באופני הגעתה כשאר החולקים בעניינים החלקים שבמעשים התוריים שכוונתם לתכלית טוב וראוי שיתקיימו בו.

אמנם אתם כופרים בעיקר העבודה, ומכחישים דעת המצווה אותה עצמו ית'. ולכן אין לכם תקומה בשום פנים.

זוהי הפירוש הוא נכבד מאד מראה הבדל מיני החולקים ואמיתתם, והוא עצמו מה שכוננו חז"ל בפרק ה' מאבות, בשאמרו:

כל מחלוקת שהיא לשום שמים סופה להתקיים, וכל שאינו לשום שמים אין סופה להתקיים. אי זה הוא מחלוקת שהיא לשום שמים, זה מחלוקת הלל ושמאי. ושאינו לשום שמים, זה מחלוקת קרח ועדתו.

והנה בתחילת העניין זה המאמר קשה ההבנה. וזה כי אחר שכל בעלי מחלוקת אפילו שהוא לשום שמים מאמריהם סותרים זה את זה, הנה כבר יחלקו בין האמת והשקר ואי אפשר שלא יהיו דברי האחד מהם כוזבים.

[כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים]

וכאשר היה הטוב אשר לשכל העיוני והמעשי, הם האמת והשקר. כמו שכתב החוקר בספר המידות ובמה שאחר הטבע, וזכרנום אצל הן האדם היה וגו' שער י', הטוב והרע אינם רק המציאות וההעדר כמו שנתבאר מכמה פנים. הרי ששלושה זוגים הללו, רצוני **אמת ושקר, טוב ורע, מציאות והעדר** - הם נרדפים זה לזה בעניינים. והנה אם כן מה תועלת במחלוקת אף על פי שיהיה לשם שמים כשיתקיים, ומה ההפרש בין מחלוקת שמאי והלל למחלוקת קורח ועדתו אחר שהכח האחת בשתי המחלוקות כוזבת.

אמנם אחר שהובנה כוונת אומרו ואהרן מה הוא כי תלינו עליו, על הדרך שאמרנו, נתבארה כוונתם בשלמות. וזה כי הם אמרו שכל מחלוקת שהוא כמחלוקת הלל ושמאי, ששניהם מודים בעיקר המצווה והעבודה לשמים, אלא שחולקים בעניין הגעתה, הנה התכלית הטוב ההוא שהמה מסכימים עליו הוא האמת המשותף המקיים דברי שניהם. וזה סיבה לשיזכרו בשווה בכל מקום, ונושאים ונותנים עליהם: מאי טעמא דב"ש, מ"ט דב"ה וכדומה. וכמ"ש על כלל חכמי התלמוד וכתותיהן: הללו מטהרין והללו מטמאין הללו פוסלין והללו מכשירין וכו', ואלו ואלו דברי אלוהים חיים (עירובין י"ג ב) כמו שכתבנו בחלוק מיני החיים, תחילת פרשת נח שער י"ב:

אמנם מחלוקת של קרח שאין בו כוונה לשמים כלל לפי האמת, אדרבה כווננו למרות עיני כבודו, הנה אין בדבריהם דבר אמת כלל, לא בפרט המעשים ולא בתכליתם. ולזה קראו מחלוקת שלא לשום שמים, ולזה אין סופו להתקיים, כי השקר המוחלט הוא רע הגמור, והרע אינו אלא אבדן והפסד נמרץ. ולכן רגזה להם ארץ מתחת, ויאבדו מתוך הקהל כמו שיבוא בשעת דינם.

ולפי שא"א לכלול את משה רבנו כלל במאמר כל מחלוקת שאינה לשום שמים, כמו שיוכלו הלל ושמאי במחלוקת לשום שמים, לזה לא נזכר כאן רק זה מחלוקת קרח ועדתו. גם שהחולק על רבו לא יחשב רבו כחולק עליו, פן ישווה לו גם הוא.

ובמדרש (במ"ר פי"ט) כשעלה משה למרום וכו' והוא אומר הלכה בשם אומרה, רבי אליעזר אומר עגלה בת שנתה פרה בת ב' שנים. נראה בבירור שאף על פי שחכמים חולקים עליו שם, ואומרים פרה בת ג', ורבי מאיר אומר אפי' בת ה', מ"מ הקב"ה היה אומר דעת היחיד שאין הלכה כמותו, להורות על מה שאמרנו שכיון שהוא מחלקת לשום שמים, סופו להתקיים, ואין קיום גדול מזה.

והוא עצמו מה שנאמר שאמר לו משה: ריבון העולמים, יהי רצון שיצא זה מחלצי. לומר שהדעת ההוא הבלתי אמתית לא יהיה לחלוק על דברי תורה, אבל שתהיה הכוונה לקיימה. והוא מה שהבטיחו במה שאמר: חייך שיצא מחלציק. הדא הוא דכתיב: ושם האחד אליעזר (שמות י"ח). לומר כי רבי אליעזר לשם האחד ב"ה נתכוון. כמ"ש מחלוקת לשום שמים. והקש זה על כל חכמי התלמוד הקדושים והנאמנים לבוראם ולנביאו הנאמן.

וכן העניין במה שאמר (שם באבות) מכנסיה לשום שמים ושלא לשום שמים. כי כל קיבוץ שיעשה באנשים, תכליתו יקימנו ותכליתו יפרנו. וקרח ועדתו עדים נאמנים בשני העניינים.

ודי בזה למה שרצינו אליו אל העניין הראשון והוא בהכרת פחיתותם מצד טבעם וגם בביאור כוונתם הרעה במחלוקתם.

[דברי הליצנות של קורח]

אמנם העניין השני הוא לבאר מה שלקחו להם דרך ליצנות בעניינים נצוחיים והמשליים מתחלפים. כי מלבד שחצוניהם היו דברי רשע, המציאום לתת פני הראו' להפוך את העם כולם לקרוא תגר על ה' ועל משיחו, היה עוד בפנימיותם רמז רמוז להכחיש בכל אחד מהם אחד מהעקרים שכתבנו. והנה מה שזכרו חז"ל במדרשיהם הידועים.

וזה כי מה שאמרו שלקח ד' מאות ראשי סנהדראות והלבישן טליתות שכולם תכלת, והלכו אצל משה ואמרו: טלית שכולה תכלת, מהו שתהא פטורה מן הציצית. א"ל חייבת. א"ל קרח: טלית שכולה תכלת, אינה פוטרת עצמה וחוט של תכלת פוטרת אותה? דברים אלו לא נצטווית עליהם (מ"ר פרשה י"ח).

הנה בזה כווננו להכחשתם בנבואה דרך כלל כי יאמרו שאחר שנברא האדם על שיעור מהשלמות שיספיק מעצמו להבחין ולהכיר בין טוב לרע בכל ענייניו, ולתת סדר ישר בכל מעשיו אשר יחיה בהן, בין בהגבלת עצמו בין בהגבלתו עם זולתו, כמו שראינו, הספיקו שכלי החכמים שבאומות לסדר נימוסים וחוקים ומשפטים יחיו בהם בארצותם ללשונותם,

מה תועלת שינבא הש"י על השפלים לתת להם הישרות והגבלות בדברים זולת מה שיראו מעצמם. זה אינו רק דמיון ורעות רוח.

זוהי מה שרמזוהו רמז חזק במה שהלביש אותם האנשים החשובים כולם בטליות של תכלת. כלומר, שאנשים כאלה כולם הם מצומצמים ומשוערים על ההשערה האנושית הנאותה, שהיא המיצוע המיוחסת אל מראה התכלת הממוצע בין קצות הלבן והשחרות, שהוא עיקר תועלתה במצות ציצית, כמו שכתבנו במה שקודם. ומה יש להם עוד צורך אל השערה אלוהית המכוונת בפתיל התכלת ההוא המצווה מפי הנבואה. ומשה השיב להם, כי ההשערה הנאותה אשר עליה יחיו, להגיע אל תכלית שלמותם, אינה המיצוע אשר יבחרו החכם האנושי, כמו שחושב **ארסטו** וחבריו, רק ההשערה האלוהית, הלקוחה מפתיל תכלת המצווה מהשם, הדומה לים ולרקיע ולכסא הכבוד, כמו שזכרנו בפרשת ציצית. וכבר נתברר זה העניין יפה, והוכחנו אותו מפי שלשה נביאים נאמנים, שמואל ונתן ומיכיהו נביאי השם, שלכל אחד מהם בא הנבואה לתקן את אשר חשבוהו מעצמם בטוב שכולם, כמו שבא בשער כ"ה. והנה זהו עניינם אצל הדבר האחד מהשלושה.

אמנם על השנית, והוא הכחשת ההשגחה אחז"ל (במדבר רבה שם) ששאלו בית מלא ספרים מהו שיהא פטור מן המזוזה. אמר להם חייב במזוזה. אמרו לו כל התורה כלה מאתים וע"ה פרשיות יש, וכלן אין פוטרות הבית, ושתי פרשיות שבמזוזה פוטרות הבית. א"ל דברים אלו לא נצטווית עליהם.

הנה בזה קטרגו בהשגחה הפרטית על האופן אשר הנחנה. יאמרו שאם יאמר שהאל יתעלה ישגיח באומה פרטית או מאיש מאישיה, זה יאמר מצד שהאיש הוא חלק מהאומה, והאומה חלק מכללות העולם. לא מצד האיש הפרטי ההוא כמו שטענו על זה חכמי הפילוסופים, האומרים בחיוב המציאות כלו. ולפי שאלו האנשים היו מזה הדעת הערימו לשאול שאלה זאת, כי ידעו ששיבם כלבבם, ואמרו בית מלא כו'. כלומר הכולל עדיף למלאת ידו עם האלוהים להמשיך אליו השגחתו או הפרט. והוא עליו השלום השיבם דברי אלוהים חיים לפי דרכם, שהבית היא אינה פטורה, ושתי פרשיות פוטרות אותה. ומתוכה מצאו מענה להשיב בסכלותם, ולו חכמו ישכילו. כי הוא עליו השלום הודיע אותם כי לא כאשר יחשבו הם והסכלים אשר כמותם, שאמרו שכח העולם בכללו גדול מחלקיו, כעניין ההשגחה המיוחדת, עד שחויב שיכנס הפרטי בכללו. אדרבה, הפרט עדיף, וכלל העולם מושגח ע"י היחידים השרידים שבו. כמ"ש הנביא וצדיק יסוד עולם (משלי י'), ונח בדורו יוכיח. וחז"ל אמרו כל העולם כלו לא ניזון אלא בשביל חנינא בני כו' (ברכות י"ז ב). וזה בהיות האדם שלם בעניינים השמעיים ובמצות התוריות, אשר שני העניינים נכללים בשתי פרשיות של מזוזה, אשר בשתייהן ייחד הדבור אל האומה הנכבדת.

פרשה ראשונה באומרו שמע ישראל וגו' ואהבת וגו' (דברי' ו')
ושניה באומרו והיה אם שמוע תשמעו וגו' ונתתי מטר ארצכם וגו'. הישמרו לכם וגו' (שם י"א א). ולא עוד אלא שעל פי מעשיה תתפשט השגחת הטוב והרע בכלל, כמו שאמרו ז"ל ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה וגו' (דברי' שם). וכי אותה דורש, ולא שאר ארצות? אלא ע"י דרישתו אותה הוא דורש לכולן (ספרי פרשת עקב א). וכאלה רבות. והמשורר אמר הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו (תהלים קי"ז). הנה שהשיב להם נכונה על פי שאלתם, ולא ידעו ולא יבינו כי לאהבת הניצוח וקנאת הכבוד טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם.

[קטרוג קורח על נבואת משה]

אמנם על הדבר השלישי והוא קטרוגם על נבואת משה ומעשיו המיוחדים, אשר החולק עליהם חולק על התורה כולה.

אמרו גם כן חכמינו ז"ל [תנחומא קורח]

כשאמר לו הקב"ה למשה וכה תעשה להם לטהרם, הזה עליהם מי חטאת, והעבירו תער על כל בשרם. מיד עשה משה כן לקרח. התחיל לחזור על ישראל, לא היו מכירין אותו. אמרו לו מי עשה בך כך, אמר להם משה עשה בי כך, ולא עוד אלא נטלני בידי ורגלי והיו מניפין אותי ואומרין לי הרי אתה טהור. והביא את אהרן אחיו וקשטו ככלה, והושיבו באהל מועד. מיד התחילו שונאי משה להתגרות בו את ישראל. ואמר: משה מלך, ואהרן אחיו כהן גדול, ובניו סגני כהונה. תרומה לכהן, מעשר לכהן, כ"ד מתנות כהונה לכהן. מיד ויקהללו על משה ועל אהרן.

והנה על זה הפליגו חז"ל במדרש שוחר טוב (מ,א), להזכיר שלא די זה אלא שבדה מלבו עיני ליצנות עוד במה שאמר:

אלמנה אחת הייתה בשכונתי, ועמה שתי נערות יתומות הייתה לה שדה אחד. באת לחרוש אמר לה משה לא תחרוש בשור ובחמור יחדו. (דברי' כ"ב) באת ולזרוע אמר לה שדך לא תזרע כלאים (ויקרא י"ט) באת לקצור א"ל הניחי לקט שכחה ופאה. לעשות גורן תני תרומה ותני מעשר ראשון תני מעשר עני הצדיקה עליה הדין ונתנה מה עשתה מכרה את השדה ולקחה שתי כבשות ללבוש מגזותיהם וליהנות מפירותיהן כיון שילדו בא אהרון ואמר תני לי את הבכורות שני כל הבכור אשר יולד בבקרך וגו' (דברים ט"ו). הגיע זמן גיזה גזזה אותם אמר לה תני לי ראשית הגז שנאמר ראשית גז צאנך תיתן (שם י"ח). אמרה אין בי כוח לעמוד בפני האיש הזה הריני שוחט אותם ואוכלם כיון ששחטה אותם אמר לה תני לי הזרוע והלחיים והקיבה אמרה אפי' ששחטתי אותם לא ניצלתי ממנו הרי

הן עלי חרם אמר לה תני לי שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר י"ח)
נטלם והלך לו והניחה בוכה היא ושת' בנותיה. אריך כדי הא בזתה עלובתא כל
כך היו עושים ותולים בהקב"ה.

ראה כמה כוונת חז"ל לדרוש עליו דברי ליצנות ודופי להתקומם על כמה מצות מהתורה
האלוהית מצד הצער והטורח אשר ימצא לשומרי מצוותיה כשיקרה להם כעניין הזה אשר
בדה. ואם שהדברים ההם בעינים, א"א שיאמרם קרח, שהרי בימיו לא היו במקום זרע
וחריש וקציר, וגם עדיין לא נתבארו כ"ד מתנות כהונה. אבל שמו דבריהם מבוארים במה
שידעו רוע כוונתו לעורר על התורה כולה, כאשר אמרנו מאלו העניינים או כדומה להם
הנכנסים באוזני הכסילים. אמנם החי יתן אל לבו כמה כוחו של לשון הרע ומה היה לו לכל
בעל שכל להשיב בכל העניינים האלו, בחלוף מה שאמרוהו, ובביטולו דברי שלום ואמת.

והנה לפי שנתברר להם שחטא קרח ועדתו היה משולש על האופן שאמרנו, סיימו
המדרש ההוא במה שאמרו, כי אם בתורת ה' חפצו אלו בניו, שאמרו שירה, ואמרו חייבים
אנחנו בכבוד אבינו, ולחלוק כבוד למשה רבנו. עמדו והכריעו עצמן בשביל כבודו של
משה. וכיון שנבלעו עדתו של קרח, נמצאו בניו כתורן של ספינה, שנאמר ויהיו לנס.

רבי שמואל בר נחמני אומר: לא היו שלשתן עומדים במקום אחד, אלא כל אחד
ואחד היה עומד בפני עצמו. דומים כשלושה עמודים. והיינו דאמרי ברייתא על מאי
קאי עלמא על תלתא עמודי (מדרש שוח"ט שם).

כי הנה כיון שבא קרח בטענה מה לתועלת עצמו, הנה אלו הצדיקים כשעמדו עליה וראו
ביטולה הכריעו לצד משה רבן, ופירשו מן המחלוקת וניצולו מן העונש, עם היותם בני
קרח. מה שלא ניצול אדם לבני אליאב הבאים על ריב לא להם, כמו שיעיד הכתוב על זה,
באומרו ובני קרח לא מתו, כאשר יתבאר שער פ"ד ב"ה.
ומ"מ ראה דבריהם טובים ומוכיחים בשתי ידיים כל מה שאמרנוהו, כי לפי שהעיקר
ששלושת העמודים האלו סמוכין עליו, היא הנבואה. לזה אמר שנשאר בניו במה שפרשו
מדעת אביהם כתורן של ספינה, כי האמונה הזאת היא התורן המנהיג את הכול.

אמנם לרמז אל חלוקת שלושת העניינים שאמרנו, א"ר שמואל בר נחמני שלא היו
שלושתן במקום אחד, אבל שכבר נחלקו בשלושה מקומות, להורות על שלושה העמודים
אשר העולם עומד עליהם.

הנה שנתבאר היטב מדבריהם ז"ל מה שתפשו לעצמן התעצמות הניצוח בעניינים המשליים ולצניים. וכמו שאמר ובמושב לצים, שהיה מתלוצץ על משה ועל אהרן. מה עשה כנס כל הקהל, שנאמר ויקהל עליהם קרח את כל העדה התחיל ואומר להם דברי ליצנות כו' (שם).

ועם זה נתבאר העניין השני כפי הכוונה.

אמנם העניין השלישי הוא אשר יאמר בו ממה שעלה מכל המעשים האלה הפך כוונת אלו האנשים הרשעים המתקוממים על ה' ועל משיחו ונביאו. כי הם חשבו עליהם רעה והאלוהים חשבה לטובה לתת חיזוק וקיום רב ועצום בכל אחד משלושת העניינים ההם מיד ולדורות, בשלשה מיני פורעניות שבאו עליהם, כל אחד ממינו לגדל ולחזק אמיתת כל אחד מהם כמו שיבוא בביאור הכתובים ב"ה. וכבר נהפכה קטיגורית התורה והנבואה לסנגוריה חזקה, וכ"ש שיהיה זה בהיות החולקים אנשים גדולים ואמיצי כוח, כי בהיותם כן תהיה מפתם יותר חזקה, והתועלת המגיע ממנה למנגד יותר נפלא.

כמו שכתב החוקר במאמר השישי מהמידות:

כי האמנם יראה כי זה כמו תנועת הגוף החזק בלא ראות, כי יראה לו כישלון חזק בעבור חסרון הראות. ע"כ.

והכוונה, שהרע המגיע מהאיש כביר הכוח וחוזק הפעולות במעשיו הוא יותר גדול כאשר יטה מן הדרך הישר מהמגיע ממי שאינו חזק וכביר כמותו. משל לסוס חזק המרוצה בלא ראות, כשייפול שהרע והנזק המגיע לו ולרוכבו יהיה יותר גדול מאשר יהיה חלוש המרוצה. והוא עצמו מה שאמר שמואל אל ישראל במה שמפטירין אותו עם זה הספור, אמר: ואם הרע תרעו, גם אתם גם מלככם תספו (שמואל א' י"ב) כמו שיתבאר יפה בכלל כל הספור ההוא פרשת שופטים שער צ"ה ב"ה.

ומזה המין מה שרצוהו החכם שלמה באומר: **אח נפשע מקרית עוז ומדינים כבריא ארמון** (משלי י"ח). כי לפי שאהבת האחים היא סיבה חזקה להגיע תועלתם מזה לזה יותר משאר האנשים היא, כי כשיפשע איש לאחיו אפילו במחשבה יהיה הרע המגיע לו ממנו לפי הערך ההוא יותר חזק, עד שלא יעריך אל פשע איש אחד כי אם אל פשע קרית עוז כשהיא מורדת במלכה, שהוא קשר אמיץ וחזק. והמדנים אשר יצאו לפועל ביניהם, הוא כבריא ארמון אשר בעיר ההיא הנזכרת, שימרוד הפקיד אשר הפקדה בידו, ויסגור דלתיו בעדו לבלתי יבא אדוניו אל ארמונו. כי אז נרמז המרד לפי שהכוח הגדול אשר בידו לעזור ולהועיל, נהפך עליו למשחית.

ולזה מה שזכרה התורה מעלת האנשים האלו, היותם נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם, כמ"ש ראשונה להגיד כמה כוחן גדול לעזור ולהכשיל. והנה כאשר הוכו בערו תאוותיהם

הפחותות ובשיגעון הניצוח, היה כישלונם חזק ונזקם נפלא, והעזר מזה אל הכת אשר התקוממו עליה יותר עצום.

ובמדרש (תנחומא קרח)

אח נפשע מקרית עוז, זה קרח שפשע בתורה הנקראת עוז. שנאמר ה' עוז לעמו ייתן (תהלים כ"ט). ומדינים כבריא ארמון, שלא היה יודע שבעלי דינו קשים כבריא ארמון.

ירצה, שמצד היותו אח ביחס וחבר בתורה, היה פשעו רב ועצום מקרית עוז. וזה היה סיבה לשהיו מדיניו מחזיקים לבעל דינו כבריא ארמון, מצד שעל ידם נתקיימה התורה האלוהית בכל שלוש הפינות הנזכרות. ולא עוד, אלא שהכהונה אשר ערערו עליה נתקיימה על ידם לו ולזרעו עד עולם ברית מלח בעשרים וארבעה מתנות, להודיע לכל שלא די כי משה ואהרן לא נטלו עטרה שאינם שלהם, אלא שיש להם לקבל שכר על עבודתם.

ולזה מה שאמרנו שהייתה פרשה זו בתורה אות ומופת חזק ומבואר לקיום התורה והנבואה לעד בביטול סותריה, כמו שהייתה פרשת מתן תורה בהנחת מחייביה. וכשנסתכל בו נמצא שכל פרשיות זה הספר הם מכוונות ומיוחסות בסיפורים לעומת פרשיות הספר ההוא והוא עניין נכבד. ודוק ותשכח:

והנה כאשר זכרנו אלו השלשה עניינים, רצוני זיכרון רוע מהותם וכוונתם והדרכים הנצוחיים שנתפקרו בהם, ואשר נהפך להם מחלוקתם לבושת וחרפה עולמית, נבאר איך תארו חז"ל מהות זה החטא וחומר עניינו בתואר המיוחד אליו במאמר שזכרנו ראשונה.

[השמש והירח מתווכחים עם ה']

דרש רבא: מאי דכתיב שְׁמֶשׁ יִרַח עֶמֶד זָבֵלָה, לְאֹר חֲצִיךָ יִהְלְכוּ לְנִגְהָ בְּרַק חֲנִיתְךָ (חבקוק ג'). כי הנה השמש והירח שהם רוב עניין ובנין מהנראה מהגרמים השמימיים, אשר בהם נתקיים העולם בדרך הטבע, אמרו שעלו ממדרגתם המלאכותית לשימוש המציאות אל מדרגה מעולה ממנה, והוא זבול ההשכלה בסיבת מציאותם, אשר זה יורה על מה שכתבנו ממהות השמים בשער השני.

(ובנדרים לט ב) אמר שמש וירח בזבול מאי בעי לומר שאין מטבעם ומדרגתן רק להתמיד מעשיהם לא להתבונן בהם ובסיבתם.

אמנם לפי מה שרצוהו כלל החכמים שהם בעלי נפש משכלת, הנה אלו הדברים לא נאמרו רק למשל בעלמא. ואמרו לפני הקב"ה שאם לא יעשה דין לבן עמרם, שלא יצאו לעשות פעולתם ולעמוד על משמרתם. והכוונה שבהיבטל הנבואה תבטל התורה,

ובהבטל התורה יבטל העולם. כי העולם אינו מתקיים כי אם על פינות התורה ושורשיה, כי הם יסודותיו תאיו ואלמיו אשר נבנה עליהם, והמה עמודיו ובריחיו אשר יתקיים בהם. והרי אמרו חז"ל ויהי ערב ויהי בקר יום השישי (בראשית א') מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה שמים וארץ: אם ישראל יקיימו את התורה מוטב, ואם לאו הריני מחזיר אתכם תוהו ובוהו (ע"ז ג' א). וכן אמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמתי (ירמ' ל"ג) וזולת זה מהמאמרים אשר יקיימו זה. כי באמת יחס גדול יש לכלל העולם בכללות התורה ולחלקיו בחלקיה, כמו שכתבנו בתחילת פרשת נח שער י"ב בפרק נפרד שקראנוהו נגון עולם.

וענין המבול עד ממהר לענות אמיתת הדבר כמו שבא לשם וזכרנוהו בפרשת הברית שער ע', וזהו מה שאמרנוהו ראשונה מיוקר הנבואה ומגודל צרכה, כי הנה במציאותה יעמד חי העולם הזה בכללו, ומבלתה מי יעמוד. ולזה הייתה טענת השמים והארץ חזקה. ואמרו שזרק עליהם חצים ואמר להם לכבדי לא מחיתם כו'. לכאורה יראה שזריקת החצים הוא חוזק הטענה אשר נצחם בהם. וזה כי כמו שאין ראוי להרוס סדרי המציאות מפני עובדי ע"א המשתחווים לשמש ולירח ולמזלות ולזולתם, כי בעבור השוטים שיחשבום לאלוהות אין ראוי שיסורו סדרי המציאות ויאבדו כולם, כן בהימצא קצת רעים וחטאים בכפירת הנבואה והוצאת שמץ דיבה עליה, אין ראוי לבטל העולם, אבל יתקיים בשביל המאמינים. יורה בזה שאם לא מפני טענה זו היה ראוי לבטל העולם, והיא כוונה נכונה.

אמנם אחשוב שכווננו עוד אל מה שאמרנו לפרט עניני חטאתם. כי הנה השמש והירח היו מקנאים על שתי מדרגות הנבואה. אם בנבואת הנביאים בכלל ואם לנבואתו של משה העולה על כולן בפרט. כי שני העניינים כווננו באומרם אם אין אתה עושה דין לבן עמרם דתרויהו איתנהו, רצוני משה ונביא. ורמז גדול רמזו, באומרם שמש וירח וכו'. כד"א פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה (ב"ב ע"ה א). וכאלו נאמר שהשמש קנא לכבוד משה המאור הגדול, והירח לכבוד יהושע ושאר הנביאים אשר כמוהו.

אמנם השם יתעלה שמע תלונתם, ויקנא לעצמו. והוא החטא העצום אשר חטאו בהכחשתם מציאותו או השגחתו ויכולתו, והוא מה שזרק עליהם חצים שנונים, לומר לכבדי לא מחיתם שראיתם שכפרו בי והכחישו השגחתי ויאמרו לא יראה יה וגו', ולענין הנבואה אשר היא כבוד בשר ודם מחיתם. וזו היא גערה חזקה באמת, שבה ציוה עליהם שיצאו ולא יעמדו רגע.

אמנם יש לשאול והלא עשה דין לבן עמרם ככל אשר שאלו מאתו, ומאי חצים וחניתות זרק בהם, ולמה יגער בהם?

אלא שבזה ודאי כווננו לתת סיבה נכונה למה שלא נעשה דינם באותות ומופתים בשמים ובארץ, כמו שהיה מהראוי בחטאים גדולים כאלו. וזה ודאי לא נפקי התם עכשיו עד שיעשה דין לבן עמרם כבר ייפול ביטול ובלבול סדר בנמצאים העליונים הקרובים אליו ית', ויאמתו בזה אלו המכחישים רוע רעתם בשיאמרו שהיה זה להיות שנוי בסיבה הראשונה ית' שמו, שפסק עיונו מהם, ויהיה יותר רע ממה שיאמרוהו מהנבואה.

לזה ציוה שיצאו ולא יפסקו תנועתם לעת הזה כלל, והוא יעשה דין לבן עמרם ממקום אחר. ולזה נאמר שם ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה, דאי לאו הכי היה מהראוי שיחרדו עליונים ותחתונים עליהם. והיא כוונה טובה מאוד לחומרת העניין הזה.

והנה לפי שבכל דור ודור יש למאורות השמים וכל צבאם התלונה הזאת עצמה, כי רבים אשר אתנו בעונותינו מתלמידי האנשים החטאים האלה חלושי האמונה ומפקפקים על התורה ועל הנבואה, אמרו דהאידינא אי לאו דמחו להו בההיא טענה עצמה לא נפקי. כלומר, שמנהג הטבעי הנמשך מהסיבה הראשונה יחייב המשכם והתמדתם, בעוד שההשגחה העליונה אשר היא מעל שמים מאריכה להם. וכמו שאמרו חז"ל להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין לפניו, עד שהביא עליהם את מי המבול (אבות פ"ה). וכן יעשה תמיד מאריך אפיה וגבי דיליה ביום פוקדו, ולא יוותר להם, כמי שעשה לאלו לקיים מה שאמר הכתוב צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת (תהלים קי"ט). כי לעולם יעשה משפט מצודק באנשים להעמיד ולקיים כי משה אמת ותורתו אמת.

[הספקות העולים בסיפור]

ועתה אחר שהקדמנו מה שראינו להקדימו בסיפור הנפלא הזה ומדרגת סיפורו בין שאר הסיפורים, נבוא אל ביאורו על דרך הכתובים, בעורר תחלה הספקות הנופלות בו. ואם כבר התרנו קצתם במה שהקדמנו דבורו, יזכור אותם על הסדר:

א. אומרו ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי וגו' ואנשים מבני ישראל וגו' נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם כי מה ראה על ככה להפליג ביחס ומעלת האנשים האלה המתקוממים על ה' ועל נביאו שאין מנהג הכתוב ליחס את הרשעים לשבח:

ב. באומרו רב לכם כי כל העדה וגו' ומדוע תתנשאו על קהל ה' וכי שוטים היו שלא ראו שאין זו טענה שלא יהיה עליהם מלך וכהן:

ג. במה שהיו ראש דבריו של משה בקר ויודע ה' וגו'. יראה שהיה לו להתחיל שמעו נא בני לוי המעט מכם וגו' ולהמשיך דבריו אל בקר ויודע ה' את אשר לו וגו'. ועוד במשה ששנה ושלוש דבריו באומרו ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו. ועוד סיומו רב לכם בני לוי כי מה יתרון נעשה להם אם השם יבחר בהם:

ד. אומרו המעט מכם כי הבדיל ה' וגו', וסיים ובקשתם גם כהונה. כי אין זו טענה להיעזב מהכהונה אם יונח שהיו ראויים אליה:

ה. אומרו לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה', שיחסר מקום המשפט. ועוד אומרו ואהרון מה הוא כי תלינו עליו, והלא לא נמצא שנתלוננו בפיהם על אהרן יותר ממשה, שעל שניהם אמר בשווה ומדוע תתנשאו על קהל ה' ולו לבדו אמרו אחרי כן כי תשתרר עלינו גם השתרר:

ו. אומרו המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר עלינו וגו'. ואחר כך חזרו לומר אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו וגו'. יראה שהיה להם לחבר תלונותיהם יחד ולסיים במאמר כי תשתרר עלינו וגו'. וגם אומרו העיני האנשים ההם תנקר מה רצו בזה:

ז. אומרו אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי וגו'. כי מה עניין זה אצל זה ולא עוד אלא שהבקשה היא בלתי נכונה כי אחר שהם עומדים בניסיון אשר אמר להם בקר ויודע ה' את אשר לו ישתוק מהם וה' הוא הטוב בעיניו יעשה. ואחר שהיה מבקש על זה היה לו לומר ויתפלל אל ה':

ח. מאמר משה פעם שנית לקרח אתה וכל עדתך היו לפני ה' אתה והם ואהרן מחר וקחו איש מחתנתו, ועוד כפל דברים שבאו במאמר ההוא. וסיימו ומשה ואהרן כי מה יעשו שם משה ואהרן. פשיטא לו להימצא שם, כמ"ש ואתה ואהרן איש מחתנתו. ואיך קבלו עליהם זה וכי שוטים היו שנכנסו לניסיון שא"א לישראל מהם רק אחד, והלא אין כוח במחלוקת לזה הסכלות:

ט. באמרו הבדלו מתוך העדה וגו' כי כמו שכתב **הרמב"ן** ז"ל עדה מה חטאה ואם חטאה איך אמר משה האיש אחד יחטא וגו'. ומה שכתב הוא ז"ל שנתפתו כל העדה אל דברי קרח עד שיצא הקצף על כולם באמת זה הדבר היה לו לפרש ולא לסתום אחר שפירש עונשן. ועוד שלא יתכן בזה דרך ה' שבתחילה יגזור עליהם כולם מיתה ברגע ולפי שהתפללו עליהם האיש אחד יחטא וגו' הקפיד על הצלתם כל השיעור ההוא שצויה שיעלו מעל משכן קרח וגו' פן יספו. די ריווח והצלה להם שלא יבא עיקר העונש כי אם על החוטאים ואם יענשו קצת העם אחר כן לא יחוש. ומה טעם שיהיה הדיבור בפעם ראשונה לשניהם ובשנייה למשה לבדו:

י. באומרו האיש יחטא ועל כל העדה וגו'. ומה תמיהה זו, והלא בעגל לא חטאו כולם ונאמר הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם (שמות ל"ב). וכן בשטים היה חרון אף ה' בישראל בכלל, ובעקב נאמר והוא איש אחד לא גווע בעווננו, כי נאמר בו חטא ישראל וגם עברו את בריתי (יהושע ז') ועל כולם היה קצף. וכבר חויב זה מקשר הכוללות היותו על יחס כללות האדם עם חלקיו, כי החולה באחד מאיבריו יאמר על כולו שהוא חולה, כמו שיבוא בפ' השטים, וגם דברנו מזה בשער ע"ד:

יא. אחר שאמר השם למשה שיאמר לישראל העלו מעל משכן קרח וגו' מסתמא יובן מזה שתהיה פורענותם משונה מכל מה שהיה עד הנה בתבערה ובמסה ובקברות התאוה וזולתם, עד שסביבותם ישתערו מאד, מה שלא נזכר בשום אחד מהם. והוא גם הוא אמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו בכל חטאתם. והנה א"כ איך היה מתפאר לפניהם ואמר בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות וגו'. אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני. והלא כבר נאמר לו שיהא פורענות שלא נזכר ולא נפקד על שום איש, וכ"ש שלא היה לו להתפאר ולומר ואם בריאה יברא ה' וגו':

יב. אומרו ואם בריאה יברא ה' וגו' וידעתם כי ניאצו האנשים האלה את ה' היה לו לומר וידעתם כי ה' שלחני, כמ"ש ראשונה לא ה' שלחני:

יג. מה טעם מה שיעשו מחתות האנשים החטאים האלה בנפשותם רקועי פחים צפוי למזבח אדרבה היה ראוי להוציא הנידה מן הקודש. ודי זיכרון אשר לא יקרב איש זר בשתהיינה תלויות ועומדות בחצר המשכן אצל הכיור או בזולתו מהמקומות לעיני הכול. ויותר נכון שיעשה האות ממחתת אהרון קדוש ה':

יד. מה צורך אות המטות אל עניין הכהונה אחר שכבר היה מה שהיה מהמחנות.

ומה רצה באומרו ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי. ועוד ויראו וייקחו איש מטהו כי מה ראו או למה לקחום.

אלו הן הספקות אשר ראיתי לעורר אותם בספור הזה הבא על דבר קרח.

אמנם מה שיש לעיין ולדקדק בפ' קח את המחטה, יבוא אח"כ עם תשלום הפרשה:

[פירוש הפרשה ופתרון הספקות]

ויקח קרח בן יצהר וגו'.

לפי שהחטא הבא בדרך העצה ועומק המחשבה הוא יותר עצום, וכמ"ש הרהורי עבירה קשים מעבירה (יומא כ"ט א), וזה יקבל תוספת כפי גדולת האנשים ושיעור חכמתם. (א) לזה העיד הכתוב שלקח קרח לעצמו עניין זה הניצוח בהיותו בן יצהר בן קהת בן לוי שהם נודעים בגדולה במשפחות הלווייה ודתן ואבירם ואון בן פלת שהם בני ראובן הבכור בשבטי ישראל, ועמהם אנשים מבני ישראל ר"נ, כולם נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם. כי הנה הם כווננו מעשיהם מאד. וכדי שלא יהיו דבריהם בטלים במיעוטם השתדלו שיהיו רבי הכמות כי כרובם יהיו הכול אחרי רבים לרעות. וכדי להינצל מהחשד שמא היו מכוונים לשררה, ראו שיהיו מן הנשיאים ובעלי הכבוד, גם שיהיו קריאי מועד שלא יאמרו שלסיבה שלא היו נקראים לכל דבר שבקהל. ולא עוד אלא שהיו אנשי שם כי מזולת מה שהיו נקראים להיותם מזומנים וממונים על צרכי הרבים היו קוראים אותם מצד שמם, כלומר מצד חשיבות עצמם. ומעתה מי יאמר שהתקוממו אנשים כאלה, כי אם על דבר אמת

ועונה צדק. ולפי זה לא היו אלו בכורות שכבר יהיו חשודים בדבר. ובדבר המטות יתבאר זה עוד.

אמנם עיקר מחלוקתו של קרח ביארו הכתוב, שהיה על הכהונה אלא שראה להתנכל בזה בשתף עמו דתן ואבירם וכל אותן ראשי סנהדראות, ושם בפיהם שיתקוממו על שבט לוי בכלל. והוא עם היותו לוי, יודה לדבריהם ויסייע על ידם. והנה עם זה היה הקשר אמיץ בהודאת בעל דין: רב לכם כי כל העדה וגו'. כבר ביארנו בהקדמת השער מה שהיה בתוכיות דבריהם אלו המובן כפי רשעתם ולפי מה שאמרו בו חז"ל ומה ענה אותם משה רבנו לפי דרכם.

(ב) אמנם צריכים אנו לתת שום טעם לפרסומם אשר בו יכסו נגע לבבם ויראה שמה שרצה שיובן ממאמרו הוא שהיה רע בעיניהם מה שיראה להם ממה ואהרן שהם משתדלים אחר השררה והכבוד מעצמם. ואמר כי האנשים המעולים היושבים בתוך המדינה החסידה, אשר יושביה צדיקים וישרים שמתנהגים בשכל ישר בכל מעשיהם, אין להם להשתדל ברדיפה אחר הכבוד. כי ודאי אם יאות להם לא ימנעו מהם מצד היושר הדבק בהנהגתם. אבל המה יבחרו ויינשאו מעצמם. והוא אומרו רב לכם שאתם יושבים בתוך עדה שכולם קדושים וישרים, בלתי מונעים הטוב והכבוד מבעליו, וגם כי בתוכם ה' והוא המנהיג בשכל עליון. א"כ מדוע תתנשאו על קהל ה', כלומר שתבקשו אתם ההתנשאות ותשתדלו בהשגתו. ומהידוע שמלת תתנשאו כך מובנה כפי שימוש ההתפעלות בהרבה מקומות: מתעשר ואין כל וגו' (משלי י"ג). ממתכבד וחסר לחם (שם י"ב). ודומיהם כולם עניינם לבקש הדבר והרדיפה אחריו:

וישמע משה ויפול על פניו מחרפת עזותם ואפקרותם. וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמור בקר ויודע ה' וגו'.

(ג) יאמר אם כדבריכם כן הוא שאין בלבבכם דבר אחר זולת הקנאה מצד שאנחנו מתנשאים על קהל ה' מצד עצמנו ולא ה' פעל, הוא הדבר אשר מופתו מזומן בידכם בבקר השכם, שהוא הזמן היותר תכוף לכשרון המעשה. ואז יודיע ה' את אשר לו להודיע ולברר כמו שאמרתם ובתוכם ה' וגם במה שאמרת' כי כל העדה כולם קדושים אם כדבריכם כן הוא שהם כולם בקדושה אחת שווה אם חויב שימצא לשם אחד קדוש שיקריב אליו שעל ידו תבוא הקדושה לכולם. וכאשר יתברר זה, יודיע מי הוא זה אשר יבחר להקריבו אליו לפרנסתם. זאת עשו וגו'. ועניין המבחן הזה יושלם בשתקחו לכם מחתות קרח וכל עדתו ותנו בהן אש וגו'. והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש ואמר רב לכם בני לוי על כל העדה ההיא הנקראים עדת קרח.

ולדעתי אמר שיעשו כך קרח וכל עדתו ולא יכנסו זר בתוכם ולפיכך לא הזכיר שיכנס אהרון עמהם שהרי היה אפשר שאם יכנס הוא עמהם לא יבחר איש מהם והוא טעם רב לכם בני לוי שהם לבדם יהיו אנשי מופת בזה. ומ"ש אח"כ ואתה ואהרון איש מחתתו שם נבאר הכוונה. והנה אחר שאמר להם דרך הניסיון ההוא המזומן הסב הדברים אל קרח ובני

משפחתו ואמר שמעו נא בני לוי המעט מכם וגו'. והכוונה שמעו נא באזני שכליכם והבינו לב וזה כי זה שאני אומר לכם קחו לכם מחתות וגו'.

(ד) ארצה בו אם מעט בעיניכם מהשררה והכבוד מה שהבדיל ה' אלוהיכם אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו מכל ישראל ומה שהקריב אותך ואת כל אחיך בני קהת לעבוד עבודת הקדש משאר הלוויים, ובקשתם גם כהונה ולא תרצו לחזור בכם, כי אז אני אומר לכם שתיקחו המחתות לדבר אם אתם שואלים כהוגן או אם אתם נופלים באשם ההוא אשר אמרתם לבקש גדולות ונפלאות מכם. אבל אם אתם מתיישבים בדבר ומסתפקים בחלקכם לא תעשו שהניסיון סכנה עצומה.

(ה) לכן מכאן ואילך דעו כי אתה וכל עדתך אתם הנועדים על ה' ואתם הגורמים הרעה אשר תמצא אתכם, ואהרון מה הוא כי תתלוננו עליו, לומר שהוא סיבב לכם הרע והנזק. כלומר מעתה דמכם בראשיכם ואנחנו נקיים. וכבר כתבנו ראשונה מה שהיה בתוך דבריו אלה כולם לגלות בם רעתם הטמונה בחובם ובמצפוני לבם אשר ענה בהם כסילים כאיוולתם. ושם נתבאר טעם ואהרון מה הוא, רצוני שזכר אותו בייחוד.

וישלח משה לקרוא לדתן ולאבירם וגו'. שם היו בתחילת העניין אלא כשראו שהסב משה פני הדברים אל קרח ואל בני לוי באומרו שמעו נא בני לוי גם הם הפכו פניהם והלכו להם בגאווה וגודל לבב. וכשראה משה כך, שלח משה אחריהם לשתף הדיבור עמהם והמה מרו ועצבו את רוח קדשו, ויאמרו לא נעלה. ולא עוד אלא שהתריסו כנגדו ושלחו לומר לו המעט כי העליטנו וגו'. בסגנון דיבורם ובנרצה מהם, הורו תכלית חציפותם ועזותם. וזה כי לפי שמשה התחיל דיבורו עמהם במילת המעט מכם, וסיים דבריו באומרו רב לכם בני לוי, שהם הדברים שהתחילו הם עמו באומרו רב לכם כי כל העדה וגו', כוונתו גם הם עכשיו להתחיל דיבורם המעט כי העליטנו, כלומר אתה תפשת בסוף מליצתך ראשית דברנו, גם אנו נתפוס בראשית דיבורנו ראשית מליצתך. כי גם לנו פה להשיב כמוך. והם ודאי דברי קנטור וחילוק על רבם. ויותר קשה מה שאמרו לו המעט כי העליטנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר, ואנחנו סובלים ושותקים כי תשתרר עלינו עד עכשיו גם תבקש השתרר מכאן ואילך.

(ו) כאלו הטבות אותנו להוציאנו מארץ רעה והביאותנו אל ארץ טובה ורחבה. אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש וגו'. כלומר גם הש"י נתן הטוב בידינו, למה שלא קבלנו ממך שום טוב לא כללי ולא חלקי, שתעוור עינינו בו לקבל עול מלכותיך. ולפיכך לא נעלה שאין אנו חייבים בכבודך.

(ז) ואפשר שכוונו באומרם העיני האנשים ההם תנקר, אל חוצפה גדולה מזו. והיא דוגמת מה שאמר נחש מלך בני עמון בזאת אכרות לכם בניקור לכם כל עין ימין ושמתי חרפה על כל ישראל (שמואל א' י"א). ירצה אפילו שעיני האנשים ההם אשר שלחת אלינו או

שהם משרתיך תנקר, לפרסם שאתה מפיסנו וחפץ בשלומינו, לא נקבל. וזה ראוי לתלות בהם, שתולים הקלוקל במקולקלים, וכ"ש שדבריהם מוכיחים:

וייחר למשה מאד, היה הפלגת חרון אפו למה שראה שהם מתרעמים בפירוש על השתררו עליהם. כי בו התחילו באומרם ומדוע תתנשאו על קהל ה', ובו סיימו עכשיו באומרם כי תשתרר עלינו גם השתרר. ולפי שהיו נותנים פני הראות לתלונתם שהם מקנאים קנאת ה', שהם משיגים גבולו ודוחקים רגלי שכינתו בהשתרר על עמו ונחלתו שלא מדעתו ורשותו. וכבר היו האנשים הרשעים האלה בזה כנושאים פניו ומביאים מנחת קנאות לפניו.

(ז) לזה אמר אל תפן אל מנחתם כי אתה ידעת כי לא חמור אחד מהם נשאתי שהוא הדבר הפחות מדברי השררה וממשפטי המלוכה שנ' (שם א' ח') ואת חמורכם ייקח וגו'. וגם לא הרעותי את אחד מהם, ממין אחר שיוכל להתרעם ממני. ואפשר שרצה אל תפן אל מנחתם, אם לפעמים שלחו אלי קצת יחידיהם מנחה ארוחה מדבר מועט מרצונם, כעניין שנאמר והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש (בראשית מ"ג) אשר קבלתי מהם כדי שלא להשיב פניהם דרך יוהרה.

אמנם לא חמור אחד מהם נשאתי וגו' לא דבר שיראה ממנו אדנות ושררה נהגתי בהם מעולם, והרי כל זה עניין התנצלות ולא לשם תפלה:

(ח) **ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך** וגו'. אתה והם ואהרון מחר וקחו איש מחתתו וגו' ואתה ואהרן איש מחתתו.

הנה עכשיו הוסיף להם דבר שלא אמרו ראשונה, כדי שלא יישאר להם על המופת ההוא פתחון פה. ואמר לו הנה בראשונה לא אמרתי שיכנס אהרון עמכם, כסבור שאתם תחפצו בזה יותר, כי אז תהיו בטוחים שיהיה נבחר אחד מכם. אבל אם אולי לא תתרצה בכך, שתחשוב שמא מגאווה וגודל לבב אני עושה פן תשווה לו גם אתה בזה הניסיון, או למנעו מהסכנה אשר בו, הנה עתה אני מפיס את דעתך ואומר שיכנס אהרון עמכם, ויהיו כל החמישים ומאתים בעבר אחד עומדים על ניסיונם, ואתה ואהרון איש מחתתו. ותהיו שקולים זה כנגד זה:

ונראה אלי שלא קבל קרח את דבריו אלו האחרונים, כי לא רצה שיכנס אהרון עמהם שמא אם יהיה האחד מהם נבחר, יהיה אהרון. וכאשר לא יהיה עמהם, יהיה אחד מהנשארים. ובמי יחפוץ יותר ממנו. וזה יראה מכמה צדדים:

האחד שלא נזכר שאמר משה לאהרון שייקח מחתתו ליכנס אליהם. וכגון דא ודאי לא עבידא שלא ברשות.

והשני שלא נזכר שנכנס עמהם.

ועוד שהיה ראוי שייזכר בכתוב שכולם נשרפו חוץ מאהרן.

גם היה ראוי שיעשה הזיכרון לעתיד ממחתתו של אהרון, כמו שאמרנו בספקות וכמו שיבוא עוד.

(ח) וקרא דווקא דכתיב וייקחו איש מחתתו ויתנו בהן אש וישמו עליהם קטורת ויעמדו פתח אהל מועד ומשה ואהרון, יראה שמשה ואהרון היו שם על עניין אחד וכשם שמשה לא לקח מחתה גם אהרן כמו כן אלא שעמדו לשם בשעת מעשה ולא חששו להם. והנה תאוות הניצוח סמתה עיניהם ליכנס בסכנה עצומה אשר כמוה אשר אי אפשר להימלט אפילו על דעתם אלא אחד, כי כולם זרים אל המלאכה ההיא. וכבר ראו בעיניהם מה שקרה לנדב ואביהוא בהקריבם אש זרה. ולא סרו מתאוותם. והוא מה שאחז"ל סם המוות נתן בתוכה, שבו נשרפו נדב ואביהו (תנחומא פרשת קרח). וכבר פירש להם העניין כולו ולא שמעו בקולו. והוא עדות ברורה אשר נכנסה בהם רוח שטות ומינות והכחישו הכול כמו שאמרנו. ולזה בטח לבם מהסכנה, ופתאום עברו ונענשו.

ויקהל עליהם קרח וגו'. אמר, כי בלילה ההוא נשתדל קרח להפוך לב כל העדה אל רוע כוונתו בדברים אשר זכרנו בהקדמה ודומיהם, רק שנראה כבוד ה' על כל העדה והיה מורא שמים עליהם ויהיו כמחרישים:

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמור הבדלו מתוך העדה וגו'. מה נמלצו דברי **הרמב"ן** ז"ל במה שתפס על רבי חננאל ז"ל שכתב בפ"י פרשה זו, שלא הבין משה בראשונה כוונת הנאמר לו במאמר הבדלו וגו'. וחשב כי כל העדה היה אומר. ולזה אמר האיש אחד יחטא וגו' ולבסוף ביאר לו, כי לא אמר רק על משכן קרח דתן ואבירם. ואמר וחלילה שלא יבין משה נבואתו ויטעה בה אבל הטעם וכו'. והוא דעת נכון באמת, שלא להתיר לתלות שום ספק במה שיגיע לו מהש"י. וכ"ש שאם כדברי הר"ח ז"ל, כבר טעה משה בשני דברים אלו שנאמרו לו, כי באומרו הבדלו הייתה הכוונה שיבדלו כל העדה, והוא הבין על שניהם לבדם. ובמאמר מתוך העדה, הייתה הכוונה לעדת קרח, והם הבינו מעדת ישראל. והוא מגונה שיאמר זה על שום נביא, כ"ש על רבן של נביאים שא"א שיפול במה שיגיע אליו מהנבואה שום ספק, כמו שכתבנו בשער ע"ו.

וכבר זכרנו כזה על מה שכתב **הרלב"ג** ז"ל אצל ויגד משה את דברי העם אל ה' (שמות י"ט). אמנם במה שכתב **הרמב"ן** ז"ל שלא היה ראוי לומר על קרח דתן ואבירם שהיו שלשה אנשים הבדלו מתוך העדה, כי אינן עדה ואינן ישראל בתוכן, אינני רואה את דבריו. כי קרח דתן ואבירם ואנשי ביתם ועצתם רבים היו, וראוי לקרותם עדה, כמ"ש הכתוב ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש. ולשון המשנה קרח ועדתו (אבות פ"ה). ולשון המקרא הוא במות העדה באכול האש וגו'. כי באמת על הבלועים והשרופים אמר כן. והמשורר צווח ואומר תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם (תהלים ק"ו). גם שכבר יחלש פירושו שפירש על כל העדה, נאמר לו תחלה במה שכתבנו בספיקות:

(ט) והנכון, שבתחילה על עדת קרח דתן ואבירם אמר להם שהיו שניהם יושבים בתוכם ומדברים עמהם דברי תוכחתם, ואף על פי שדתן ואבירם לבדם הלכו להם כנזכר. ואמר שיבדלו מהם ויצאו מתוכם, שהוא ירצה לכלות אותם כרגע והם הבינו הכוונה יפה יפה. אמנם ממה שאמר להם הבדלו מתוך העדה, ולא צוה אותם שיאמרו לכל ישראל שיבדלו מהם, ראו שהש"י אינו מקפיד על זולתם שיספו בחטאתם, כי אם עליהם והנלווים אליהם על הרוב. וכבר חויב להגיע מזה נזק גדול אל כלל העם אשר המה בתוכם. ולזה נפלו על פניהם ויתפללו ויאמרו אל אלוהי הרוחות לכל בשר האיש אחד הוא החוטא והמחטיא לעדתו, ובשביל זה יצא קצף על כל העם עד שלא תקפיד שיבדלו מהם כמונו, ויספו עמהם ואז שמע אלוהים תפלתם.

ונתייחד הדבור למשה כמנהג שנאמר וידבר ה' אל משה לאמור דבר אל העדה העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם הליצו בעדם והועילה להם תפלתם.

אמנם בענין התפילה והתמיהה, שאמר האיש אחד יחטא וגו' יראה שכווננו היטב. וזה כי כאשר המידה לקצוף על הכולל בחטא היחיד כעכן זולתו הנה יהיה זה כאשר יהיה האחד ההוא נכלל בכללם ונקשר בקיבוצם כי אז לא יאמר שחטא האיש ההוא לבדו אלא שחטא הכולל כמו שלא נאמר שחלה ראשו או רגלו של פלוני או ידו אלא שחלה פלוני.

אמנם כאשר החוטא ההוא פירש עצמו מן הצבור, וכבר לקח עצמו לצד אחר לחלוק עליהם ולקנטרם, הנה כבר יצא מכללם ולא יאמר עוד עליו שהחטא ההוא יהיה כללי שהוא כאבר הפורש מן החי שאין לו עוד שום קשר עם גופו.

(י) והייתה הכוונה עצומה מאד האיש אחד יחטא מבלי שיהיה לו שום קשר ושתוף עם הכולל, כמו שהיה ענינו של קרח שלקח עצמו ונפרש מכל העדה לחלוק עליהם, ועל כל העדה תקצוף, עם היותם כגוף אחר שאין להם הקשר בו. ולזה באה התשובה נכונה כי כמו שהם פירשו עצמן מהכולל במחשבתם, כן ינזרו הכולל מהם ויסתלקו מסביבותם בפועל, עד שיהיו החוטאים כציצים הפורשים מהגוף, ההולכים להפסד, וכלל הגוף ימלט. וזה טעם מה שנהגו בתי דינים שבישראל לנדות ולהרחיק כל מאן דלא ציית דינא מכללם, כי אחר שהוא חוטא בנפשו ראוי להבדילו שלא ייחשב מכללם, כדי שלא יחשבו כולם כאיש אחד וייתפס הכלל בשבילו. והוא מה שנהגו לומר בזה, ושלום על ישראל מבלעדיו. כי החוט המקשר את הכולל ומעמידן לגוף אחד שהוא השלום, המתווק ביניהם כמו שכתבנו בברכת כוהנים שער ע"ד, שהוא יעמוד בריא וקיים בכל ישראל, זולת האיש ההוא שהוציא והניחוהו מחוץ, שלא יאחז בו ולא יתקשר עמו עד שיקבלו נזק בעבורו. וכל זה ענין נכון מאוד ומסכים לעניינם מענייני הכוללות אשר במקומות אחרים, שכבר רמזנו אותם:

ויקם משה וילך אל דתן ואבירם וילכו אחריו זקני ישראל

הנה משה כששלח אחרי דתן ואבירם שהלכו מאצלו לסיבה שנזכרה, ולא רצו לבוא אצלו, הנה הוא ברוב ענוותנותו בא אצלם כי רצה להתרות בהם בפניהם אולי יישאו פניו ויחזרו בהם, וישוב חרון אף ה' מעליהם. וענתה במ רשתם ורוב חציפותם, כי לא די שלא נכנעו, אלא שאפילו כששמעו מפיו סורו נא מעל אוהלי האנשים וגו', וראו שכל סביבותיהם נסו משכונתם, הקשו את ערפם ויצאו ניצבים בקומה זקופה ובחוצפה עצומה.

(יא) ולזה החליט עליהם הגזרה ואמר: בזאת תדעון וגו'. ואם בריאה יברא ה'. עכשיו רצה לברר ולפרסם לכל רשע האנשים האלה, ואת אשר היה בלבבם מהרשעות והכפירה בהשגחה ובנבואה ובתורה, שעד עכשיו היה מכסה אותם מהפרסום לכסות קלונם, אולי ישובו בהם וגם כי אין ראוי לפרסם הדעות הנפסדות ברבים פן יכשלו בהם שומעיהם. אמנם כשהגיע עת פקודתם ראה לפרסמם כדי שיכירו הכול, וידעו מה שבא ההוראה והמופת מאת השם על שלשתן בכוונה עצומה. וזה שהעניין הפרטי אשר עליו נתפרסם המחלוקת מכהונתו של אהרן כבר הוסכם מהם שיתברר בעניין הקטרת. הנה יישאר להתברר מציאות הנבואה ואימות ההשגחה הפרטית אשר כפרו בכל, כמו שנתבאר ראשונה.

והנה על אימות הנבואה אמר בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי, כמ"ש אלו המכחישים בנבואה. ובמה יודע איפה כי הנה אנכי אמרתי לכם במאמר השם יתברך שתסורו מעל אוהלי האנשים הרשעים האלה, ושלא תגעו בכל אשר להם פן תספו עמהם. אשר זה יורה שנגזרה עליהם מאתו יתברך מיתה משונה מבוהלת שלא כדרך העולם. ואם כן אפוא אם כמות כל האדם ימותון אלה, ופקודת כל האדם יפקד עליהם, לא ה' שלחני, ותדעו כי לא נביא אנכי, כמו שהם אומרים שאין כאן נבואה. והיא ראה עצומה על אמות הנבואה.

(י"ב) אמנם על אמיתת השגחת הש"י ועוצם יכולתו אשר יתנהג עמהם, אשר חשבו כפירתו באומרו ובתוכם ה', כמו שאמרנו, אמר ואם בריאה יברא ה' וגו'. ירצה, ואם מוסף על שנוי המיתה יהיה העניין באופן שיברא בריאה חדשה אשר לא הייתה ולא נראתה עד הנה, ושלא על טבע המציאות, יתברר ג"כ שיד ה' נגעה במ בהשגחתו הפרטית להיפרע בה ממנאציו המכחישים אותו, וידעתם בזה כי ניאצו האנשים האלה את ה' והיו כופרים בו ומכחישים בהשגחתו ויכולתו. אלא שהייתה הצרעת טמונה תחתם, והגיעה שעה שראוי שתדעו אותה כולכם מפני קדוש השם:

ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם ותפתח הארץ וגו' עד ויאבדו מתוך הקהל. נתבררו להם שם שני העניינים יחד מהיותם נדונין בגזרה משונה ובבריאה חדשה, וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקולם, להורות שנתאמתו מאמריו לעיני הכול ובתכלית הרגשתם ושהוצרכו למה שזירזם ראשונה סורו נא וגו'. ואולם היה משפטם צודק מאד לפי חטאתם, כי הם בקשו להרוס השתות ולקעקע העמודים אשר עליהם הושתת העולם. והנה נהרס העולם להם ונהפך לתוהו מקום עמידתם וירדו שאול

חיים מקום אשר יעמדו שם תמיד מתוודים על חטאתם, כמו שאז"ל שהם נתונים שם תמיד ומצפצפים ואומרים ה' אלוהים אמת משה אמת ותורתו אמת (ב"ב ע"ד א). כי הם אלו השלשה עניינים שפקפקו בה. וזה הצפצוף מגיע לאוזני כל בעל דת תמיד הגעה חזקה מדברי התורה בספור הזה הנפלא. ולזה קמו בני קרח על שלושה עמודים קיימים כאשר כתבנו בסוף העניין השני. ובכלל כמו שהעולם עומד על האמת, כי האמת יש לו רגלים אשר עליהם יעמוד המציאות, כן הכזב והשקר הוא הפכו ולמענם תיעזב הארץ וייעתק צור ממקומו.

ובפרק חלק (סנהדרין צ"ז א)

אמר רבינא: מריש הווה אמינא ליכא קושטא בעלמא. א"ל ההוא מרבנן ורב טבות שמיה, ואמרי לה רב טביומי שמיה, דאי הוו יהבי ליה כל חללי עלמא לא הוה משני מדבוריה. זימנא חדא אקלע לההוא אתרא וקושטא שמיה, ולא הוו משני בדבוריהו, ולא שכיב איניש מהתם בלא שניה. נסיב אתתא מניהו, והוו ליה תרי בני מינה יומא. חד הות יתבא וקא חיפא רישה, אתת שביבתא טרפה אדשא, סבר לאו אורח ארעא דתיעול. אמר לה ליתא הכא. שכיבו לה תרי בני. למחר אתו אינשי דההוא אתרא, אמרו ליה: מאי האי? אמר להו הכי הוה עובדא. אמרו ליה במטותא מינך פוק מאתרון, דלא תגרי בהו מותנא בהנך אינשי.

ואין ספק כי כמו שהאמת היא מחיה האנשים ומגדלת בנים ותולדות לתורה ולחכמה, כן הכזב והשקר היא הפכה, להמית נפשות ולשכלם מתולדותיהן ותולדות תולדותיהן. והנה לא נפל מכל דבריהם דבר, וכ"ש במה שהכזב והשקר יאמרו בפינות האמונה אשר התורה שהיא יסוד העולם עומדת עליהם:

ואש יצאה מאת ה'. כבר אמרו חז"ל שבשעה אחת היו שני המשפטים, וראשונה זכר ענין הזמנתם, ועכשיו אמר איך נגמר דינם לכולם בשעה אחת.

וידבר ה' וגו' אמור אל אלעזר בן אהרון הכהן וירם את המחנות וגו' (י"ג) כבר אמרנו כי לא נכנס אהרון עמהם, שאלו נכנס הייתה מחתתו ראויה להיותה לנס ולקיום האמת ופרסומה מכל זולתה.

אמנם כשלא נכנס, ציוה שירם מחתת האנשים החטאים האלה אשר על ידם נתבטל הכזב, וירקעו אותם ציפוי למזבח באופן שיתקיימו שם תמיד. ובזה יהיה זיכרון לבני ישראל אשר לא יקרבו וגו'. והוא אמרו כי הקריבום לפני ה' ויקדשו, ויהיו לאות לבני ישראל הוצרך לתת טעם לשום המחנות האלה במקום הקדש (י"ג) ואמר כי במה שהקריבום לפני ה' לברר במ האמת מהשקר, נתקדשו להיות שם תמיד לאות לבני ישראל, כי הדבר המחליש והמבטל אל מנגד הקודש והטהרה, קודש הוא בלי ספק, כי אין אוהב בעולם כמי שיפיל האויב. ואף על פי שיחשב מעוזריו כי על כן אמר דוד על חרב גלית הפלשתי אין

כמוה תננה לי (שמואל א' כ"א). וזה כי הנה אחימלך אותה החרב חשבה לרעה, לפי שנפל בעליה עמה ועל ידה. ועל דרך שאמר איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה. ירצה שכלי הגיבורים אשר נפלו הנם אבודים, כי לא יצליחו עוד לגבורה ולא ילבשום עוד. או מפני שכבר נתקוממה זאת החרב עליו. ולזה אמר חרב גלית הפלשתי אשר הכית בעמק האלה, הנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד, אם אותה תיקח לך קח כי אין אחרת זולתה בזה. אמר כי לשני הטעמים האלה הנה הוא אינו נותן אותה לו מדעתו. אמנם אם אותה תיקח לך מדעתך, קחנה, כי אין אחרת זולתה בזה. והוא אמר עם היות שנתקוממה עלי ראשונה, אחר שבעלה נפל עמה לפני, ובה כרתי את ראשו, הנה אין כמוה להיות לי בעוזרי, והרי היא טובה מכל זולתה, לזה תנה לי בידך ולא תחוש כי ההורג האויב אין אוהב כמוהו.

וכן בכאן אין כלי קדוש כמי שביטל הקטרוג מעל הקדוש. וכמו שאמר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש. ולזה אמר כי הקריבום לפני ה' ויקדשו במה שהפילו חללים המתקוממים על ה' ועל קדושו:

וייקח אלעזר וגו'. זיכרון לבני ישראל וגו'. עד כאשר דבר ה' ביד משה לו.

הנה **הרלב"ג** ז"ל פירש כאשר דבר ה' ביד משה לו, לאלעזר. כי כן נאמר אמור אל אלעזר וגו'. ולא היה כפירוש הזה בכל מה שנאמר בו. והנה בזה נכלל סיפור עיקר המחלוקת הזו ומשפטו.

אמנם אמר כי ביום המחרת נתלוננו כל עדת בני ישראל, כי הייתה נפש כל העם מרה על שריפת אחיהם ועל אבדנם, ובאו על משה ועל אהרון והשיאו אותם עוון אשמה, אם להשיאם העצה ההיא של הקטרת, או למהר פורענותם, באומרם בוקר ויודע ה'. או שחשבו שהוא מן עצמו אמר, ואם בריאה יבא ה' וגו'. הפך ממה שאמר הוא על כל המעשים ההם כי לא מלבי. והוא מבואר כי המאמרים האלה הם שארית מהמחלוקת הראשונה וכפיס מעצתם. לכן חרה אף ה' בהם, ובא בענן כבודו להשחיתם. כמו שאמר וידבר ה' על משה וגו' הרומו מתוך העדה הזאת ואכלם אותם כרגע. וטעם הרומו אינו כמו הבדלו או העלו האמורים ראשונה, שהרי לא הייתה בזה סכנה פן תספו כמו שהיה שם. אבל טעמו שיסתלקו מהם לבלתי התפלל עליהם ולשאת בעדם רנה ותפילה כבראשונה, כי אי אפשר שלא יישאו את עוונם ולזה ויפלו על פניהם בדברי תפילה ותחנה:

[דקדוקים נוספים ושאלות בפרשת קורח]

ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה וגו'.

הנה ראיתי להעיר במעשה הזה הנכבד קצת דקדוקים ללמוד מתוכו דברים נאותים מישירים אל החיים ואל אופן התשובה והבקשה הראוי מאת ה' על כל צרה שלא תבוא:

א. כי משה אמר לאהרן קח את המחיתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטורת ואח"כ והולך מהרה אל העדה ובמעשה נאמר בהפך, וירץ אל תוך הקהל ואח"כ וייתן את הקטורת שיראה שלקח המחיתה לבד, אבל לא נתן בה קטורת עד אחרי כן. והרי שינה. ואיך נאמר וייקח אהרן כאשר דבר משה:

ב. אומרו וייתן את הקטורת וכפר על העם והנה החל הנגף בעם, והרי קודם שבא לשם נאמר כי יצא הקצף מלפני ה' ומאי קמ"ל. ועוד למה לא אמר וישם את הקטורת כמו שאמר לו ושים קטורת:

ג. אחר שאמר ויעמוד בין המתים ובין החיים ותיעצר המגפה, למה חזר ואמר וישב אהרן אל משה והמגפה נעצרה:

ד. כי יש להתבונן מה עמידה עמד בין המתים ובין החיים, ומה שיבה זו ששב פתח אהל מועד:

[תשובות לדקדוקים]

והנה הספקות האלו מכריחות שתתפרש פרשה זו קרוב אל הדרש, לפי מה שיסבלה העניין יפה.

ואומר אני כי כששמע משה מפי הגבורה הרומו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע, שהכוונה שהוא משלח בהם חצי מות ועוצר בהם שלא יתפללו עליהם כמו שאמרנו, וכי ראה כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף, ראה לעמוד עליהם ולהשתדל בהצלתם באופן מה מההצלה. והוא אשר זכרוהו חז"ל במסכת שבת (פ"ט א) שמסרה לו מלאך המוות כשעלה למרום, שנאמר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם, ואמר ואף מלאך המוות מסר לו דבר, שנאמר וייתן את הקטרת וכפר על העם. ואי לאו דאמר ליה, מנא הוה ידעה. והוא אומרו קח את המחיתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטורת וגו' כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף, ולא נתן לנו רשות לעמוד ולהתפלל. גם כי שעה דחוקה היא, ואין מקום להפציר ולהעתיר. ואהרן כן עשה כמו שהעיד הכתוב. וייקח אהרן כאשר דבר משה, מגיד שלא שינה.

(א) אמנם סיפר הכתוב כי כאשר בא בזה האופן אל תוך הקהל, לא נעצרה המגפה כמו שחשב. אדרבא, פרץ המשחית בהם בשיעור שיראה כאלו אז החלה מגפה עצומה מהראשונה. והיה זה לפי שאין מרצון הש"י שישתמשו במסורת ההוא וכיוצא בו בעת שיהיו ישראל חוטאים, אלא שיישאו ענשם, או אז ייכנע לבבם הערל להורות לפניו כי הוא המוחץ והרופא. כמו שאמר ראו עתה כי אני אני הוא וגו'. אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל. וההנצל אז על הדרך הזאת תועבה היא לו.

והנה כשראה אהרן כך התבונן בעניין והרגיש שלא הועיל המסורת הזו לעת כזאת, אבל יזיק, וכבר עשה מלאך המוות בה מלאכתו הנהוגה. הניח העבודה ההיא ושם ילכו לכפר עליהם בהישירם אל החרטה ואל התשובה הנכונה.

(ב) והוא אומר וייתן את הקטרת ויכפר על העם. ירצה נתן את הקטורת לאיש אחר, או במקום מה, כמו ואל הארון תיתן את העדות. וכמו שפי' שאו זמרה ותנו תוף בענין ר"ה שער ס"ז.

(ג) וכבר פירשו חז"ל, ואתה הרם את מטך ונטה את ירך על זה האופן עצמו, והוא פי' נכון כמו שבא במקומו. אמנם הכפרה אשר עשה לשם היא מה שנאמר ויעמוד בין המתים ובין החיים ותיעצר המגפה. וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד והמגפה נעצרה.
(ד) כי העניין הראשון הוא לעורר אותם אל החרטה ואל החרדה על חטאם, מה שיושלם זה בעמוד אדם על עצמו והתבוננו בין המתים והחיים, וכמ"ש והחי ייתן אל לבו - דברים של מיתה. ואמרו הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת ולאן אתה הולך. ועוד אמר נסתכל ביום המיתה ואמר שירה. ואמר הכתוב שהספיקה העמידה הזאת להם לשהתחילה להעצר המגפה.

אמנם כששב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד, והוא מה שיעורר אותם להשיבם אל משה רבם אשר פתח אהל מועד, אשר משם תצא תורה ומצות, הנה אז כבר יושלמו בשני העניינים אשר כללם הכתוב בסור מרע ועשה טוב, וראוי להינתן להם החיים והשלום. שאמר ראשונה מי האיש החפץ חיים. ועם זה והמגפה נעצרה לגמרי.

זה ראיתי ונתון אל לבי בענין הזה מהטעמים שזכרנו ואמרתי אך טוב הוא לפי עיונו ודבר ממוצע בין הפשט והדרש ומועיל מאד בכמו אלו העניינים.

שוב מצאתי מדרש לרז"ל מחזיק ידי בפירוש הזה.

וכאלו הוא פירוש מעשה זה על הדרך שזכרתי מתחלה ועד סוף, והוא במדרש הזוהר בפרשת וירא אליו ה' בפסוק מהרי שלש סאים וגו' (בראשית י"ח א)

אמר ר' כרוספדאי, האי מאן דמדכר בפומי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ענינא דקורבנא ותקרובתא ויכוין בהוא ברית כרותה היא דאינון מלאכיא דמדכרין חובוי לאבאשא ליה לא יכלין למעבד עמיה אלא טיבו ומאן נוכח האי פרשתא נוכח דכיון דאמר והנה שלשה אנשים נצבים עליו, מאי עליו לעיין בדיניה. כיון דחמי נשמתא דצדיקא כך מה כתוב וימהר אברהם האהלה אל שרה (שם) מהו האהלה אל בית המדרש. ומה אומרת מהרי ענינא דקורבניא ונשמתא מכוונא בהו הדא הוא דכתיב ואל הבקר רץ אברהם. וכדין ניחא להו ולא יכלין לאבאשא ליה.
ר' פינחס אמר מהכא, והנה החל הנגף בעם. וכתוב ויאמר משה אל אהרן קח את המחטה, וכתוב ותיעצר המגפה. כתיב הכא מהרי, וכתוב התם והולך מהרה, מה להלן קרבן לאשתזבא אף כאן קרבן לאשתזבא.

א"ר יצחק בא וראה מה כתיב ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטורת א"ל אהרן למה א"ל כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף מה כתיב וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם וכתוב ויעמוד בין המתים ובין החיים ותיעצר המגפה, דלא יכיל מלאכא לחבלה לשלטנה בהו ואתבטל מותנא.

הנה עם שאין זה עיקר המאמר בכוונותיו, הלא עד כה למדנו שדוגמת מה שאמרנוהו על וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד, אמרו על וימהר אברהם האהלה. וכמ"ש אם פגע בך מנוול זה - הוא שטן הוא מלאך המוות - משכחו לבית המדרש. גם כי עניין הקטורת ועניין הקרבנות להדדי שווה רבנן, לומר שעיקר עצירת המגפה הוא בעניין הקרבנות ובכפרתן, כמו שאמרנו. אמנם מה שיתבאר בו הכול בפירוש הוא מה שסמכו שם בזוהר זכרונו הלכה למעשה:

ר' אחא אזל לכפר טרפא אתא לבית אושפיזא לחישו עליה כל בני מתא. אמרו גברא רבא אתא הכא ניזול לגביה אתו לגביה אמרו ליה ליחוש ליה מר בליבא על אבדנה אמר להו מה הוא א"ל דאית שבעה יומין דשרא מותנא וכל יומא אתתקף ולא איתבטל אמר להו ניזיל לבי כנישתא ונתבע רחמין מקמי קב"ה עד דאזלו אתו ואמרו פלניא ופלניא מתו ופלניא ופלניא למימת אמר להו ר' אחא לית עדנא לקיימה הכא דשעתא דחיקא אלא פרישו מנכון ארבעין בני אנשא אינון דזכאין יותר עשרה לארבע חולקין ואנא עמכון עשרה לזויתא חד דמתא ועשרה לזויתא חד דמתא וכן לארבע זויתא ואמרו ברעות נפשיכון ענינא דקטרת בוסמין דמני משה לאהרן וענינא דקרבנ' עימה עבדו כן תלתא זימנין ואעברו לכל מתא לארבע זויתא והוו אמרין כן לבתר אמר להו ניזיל לאינין דאויטו למימת אתפרשו לבתיכון ואמרו כדין וכדין תסיימו אמרו אלין פסוקי בקל תקיף תלתא זמני ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה וגו'. ויקח אהרן וגו'. ויעמוד בין המתים וגו' וכן עבדו ואתבטל מותנא. שמעו ההוא קלא דאמר סתרא סתרא קמיתא איחל לעילאי דהא דינא דשמיא לא אשרי הכא דהא ידעי לבטלה ביה חלש לביה דרבי אחא ודמוך שמע דאמרין ליה כדעבדת דא עביד דא זיל אימא להון דיחזרון בתשובה דחייבין אינון קמאי קם ואחזיר להון בתשובה שלימתא וקבילו עלייהו דלא אתבטלון מאוריתא לעלם ואחלפו שמא דמתא מתא מחסיא.

הנך רואה בעיניך במעשה הזה דוגמת כל מה שכתבנו. שהרי רב אחא רצה מתחלה להתפלל ולהיישירם אל התשובה, אלא שלדעתו לא עמדה להם שעה, כי רבה המגפה בעם. ולזה ראה להשתמש ממסרת הקטרת המועיל לעצור המגפה לפי שעה וזיכרון הקרבנות עמו. ואין ספק שידע לכוון בכתובים ההם אל הסוד הנמסר בו כי לזה אמר ואנא

עמכון, וכן עשו והצליחו, כי לא היה עוונם כבד כמחלקותם של קרח. וגם שלא ננעלו שערי תפילה כמה שנאמר בכאן הרמו מתוך העדה כמו שכתבנו.

ועם כל זה מן השמים הקפידו עליו ויצאתה בת קול להתאונן על מה שבטלו מהם דין שמים עד שנתיירא רבי אחא מפני אלוהיו ויחלום וישמע שאומרין לו אדעבדת דא עביד דא. והדברים אשר עשה עמהם הם עצמן אשר נרמזו הנה בכתובים כי כנגד מה שאמר ויעמוד בין המתים כאשר פירשנו, אמר קם ואחזיר לון בתשובה שלמיתא וכנגד מה שאמר וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד כנזכר אמר קבילו עילוייהו דלא אתבטלון מאוריתא לעולם. ובזה רחם ה' עליהם לגמרי כי על כן הסבו שם המקום מתא מחסיא. הנה שעולה הכול כהוגן וכאלו היה גנוב אתי: וידבר ה' וגו'. דבר אל בני ישראל וגו'. מאתם מטה מטה לבית אב וגו'.

(יד) זה יעיד אמיתת מה שאמרנו ראשונה שלא היה מחלוקתם על הבכורות שא"כ מה ענין השבטים לבא בזה הניסיון אבל קרח שהיה לוי נחלק על הכהונה, ודתן ואבירם וכל אותן אנשים מבני ישראל נחלקו על היכנס שבט לוי על הבכורות יותר מזולתו מהשבטים. ולזה כאשר נתאמת ביניהם ענין המחלוקת הראשונה בהוראת המחנות, רצה לשכך מעל שבט לוי תלונות כל השבטים הנשאר. ולזה ציוה לקחת מטה מטה מאת כל נשיאיהם להביאם במסורת המופת.

ולזה אמר ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי, כי מטה אחד לראש בית אבותם. כלומר שכבר הסכימו ביניהם להיותם אגודה אחת תחת הכהן הגדול שהוא כאב לכולם, ולא נשאר לברר רק זה. והכתוב העיד כי בראותם זה המופת קיימו וקבלו כולם עליהם את הדין ולא נשאר להם שום תרעומת. הדא הוא דכתיב ויוצא משה את כל המטות מלפני ה' אל כל בני ישראל ויראו וייקחו איש מטהו. כי מה תלמוד לומר? אלא שכיון שראו הענין הנפלא ההוא לקחו איש הוראת מטהו בסבר פנים, והכירו כולם את מקומם ומדרגתם, והודו במעלת השבט אשר פרח מטהו. וציוה שיהיה שם מטהו למשמרת לאות לבני מרי. וכבר היה משפט שתי המחלוקות שווה בהיות קיום לעמת העדר הויה וצמיחה תחת הפסד.

ויאמרו בני ישראל אל משה לאמור הן גווענו וגו'. כל הקרב הקרב אל משכן ה' וגו'. יודיע כי הספיק הענין הזה הגדול והנורא, שיכירו בני ישראל ההבדל הגדול שיש בין שבט לשבט ובין איש לאיש. וכמ"ש משה בקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדש וגו'. עד שהם בעצמם הודו שאינם ראויים ליקרב אל מקדש ה', ושכבר היה המקדש סכנה עצומה אצלם אם ייגשו. ושלזה היה מההכרח להבדיל שבט הלוי למשפחותם, משפחת הכהונה לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת לכל כליו ולעבודתיו, והלוויים למשמרת אהל מועד לכל עבודת עבודה ועבודת משא ולשמור משמרת האהל באופן שזר לא יקרב אליהם. ולזה

אמר למלאת רצונם ולהזיר מכשלים אתה ובית אביך אתך תישאו את עוון המקדש והוא משא שבט הלוי, ואתה ובניך אתך תישאו את עוון כהונתכם, והוא עניין הכהונה.

ומזה חויב להטריפים לחם חוקם מהמעשרות והבכורים וכל חרמי הצבור והיחיד והבכורות מכל קדשי הקרבנות ומתנות הכהונה והתרומות ושאר העניינים הראויים להם, הלוי כלוי והכהן ככהן יהיה להם כל זה מאת בני ישראל חלף עבודתם תחתם בעבודת אהל מועד ותחת חלקם בארץ, כי הנה על זה האופן יהיו חיי הכהנים והלוויים יותר מוגבלים ונבדלים אל צד האלוהות משאר כל ישראל, כמו שהייתה הכוונה שיהיו ישראל מוגבלים ומוקדשים מכל שאר האומות, כמ"ש ה' לאהרן: בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל.

וכבר דברנו בשער הקודם כי הארץ לא נתנה לישראל בתורת עבודה רק בתורת ספוק לבד, ייקחו ממנה הצורך לכדי פרנסתם, ושאר הזמן יהיו על משמרתם ללמד תורה ומצות מאלו הכהנים הלוויים שהם מספיקים צרכיהם כמו שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (דברים ל"ג) עד שיהיו ג"כ ברוב הזמן בטלים מעבודת האדמה ככהנים כי על כן נאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' (שמות י"ג). ונאמר ואתם כהני ה' תקראו משרתי אלוהינו יאמר לכם וגו' (ישעיה ס"א).

זוה שיעור מה שרצינו ביאורו בזה החלק:

עקידת יצחק במדבר שער עט (פרשת חקת)

יבאר עניין הפרה בשני פנים, אם בעניין הסתרה ואם בעניין הגלותה.

וידבר בעניין סגולתה טומאתה וטהרתה:

פרשת פרה אדומה

במדרש (מדבר רבה פרשה י"ט):

תמן תנינן, כל העוסקין עם הפרה מתחילה ועד סוף מטמאין בגדים, והיא עצמה מטהרת בגדים. אלא כך אמר הקב"ה, גזירה גזרתי חקה חקתי אי אתה רשאי להרהר אחר גזרותי:

[המבנה ההגיוני של מדרש ההלכה]

דבר מושכל ומחוייב אל הדעת, כי העניין אשר בעבורו נמצא דבר מה בתואר מה חוייב שימצא באותו עניין התואר הוא בעצם וראשונה. המשל, אם מתיקות הסכנגבין (מאכל עשוי מדבש וחומץ), הוא מצד הדבש אשר בו, חויב שימצא המתיקות בדבש ראשונה ובעצם. וכן בחמימות והכבדות וזולתם מהדברים:

הקדמה זו ביארה הפילוסוף בספר המופת, אמר:

זוה שאנחנו כאשר נחשב המלמד מפני חיבת הנער, כבר תחויב שתהיה חיבתנו לנער מחיבתנו למלמד. וכמו כן כשנתאמתה התולדה מפני האמתנו ההקדמות, כבר יחויב שתהיה האמתנו להקדמות יותר וכו'.

והנה חכמי התלמוד מאמתים ומקיימים זה תכלית הקיום בנותנם כלל גדול במשפטיהם, והוא אומרם דיו לבא מן הדין להיות כנדון. כי אע"פ שלמדו הדין מכוח חומרא או קולא שיש בבא מן הדין יותר מבנדון, עכ"ז כיון שהנדון היא מדרגת ההקדמות, והבא מן הדין הוא התולדה, אמר שלא יהיה כוח התולדה עדיף מכוח ההקדמה. והפלא ממה שנמצא להם בזה, כי לפי שלמדו מוהדרת פני זקן, הדור התורה מכוח זה המופת עצמו אמר קל וחומר הוא: מפני לומדיה עומדים, מפניה לא כל שכן. וזה כי המשים אותם בכבוד חויב שיהיה הוא יותר ראשונה.

הנה כאשר היה כוח התולדה חזק בעיני העם מכוח ההקדמה, עד דקיימו מקמי ס"ת ולא מקמי רבנן, אמר במסכת מכות (כ"ב ב): אמר רבא כמה טפשי הני אינשי, דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי רבנן.

הנה שקראם טיפשי להורסם טבע הקדמה זו, כי עם שכבוד התורה הוא קודם אצל הטבע, מ"מ כבוד החכמים הוא קודם אצל הלימוד, וצריך לשמור בו תמיד יחס ההקדמות. ומה שאמרו שם דאלו בס"ת כתוב ארבעים יכנו, אתו רבנן ובצרי חד, לאו טעמא אחרינא הוא, אלא הוא עצמו זיכרון ההקדמה בעינה. כלומר, שאחר שתורת אלוהיו בלבו שהיא ההקדמה האומרת מפני שיבה תקום, כתרגומו אשר ממנה למדנו אל הידור ס"ת, הנה הוא ראשונה בהידור אצל הלימוד כמו שאמרנו. והיא כוונה נכבדת בעניין ומחויבת ליישב אלו שני המאמרים, שנראין שהם כהפכיים בעניינם. ועם שכבר נתבארה אמיתת הקדמה זאת בזה, הנה שמענוה בנביאים, כי בה הקשו עבדי דוד אליו באמרם: בעבור הילד החי צמת ותבך, וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם. כי הנה יראה שעת מיתת הילד הייתה משימה אותו בעצב ובבכי ההוא שהיה בו קודם שתבוא, והנה כאשר הגיעה עת המיתה שהייתה בעצם וראשונה למרר בבכי, אז פסק ממנו. אמנם תשובתו הרמתה בזה הלא היא כתובה במעשה שכס שער כ"ו.

[ויכוח עם אפיקורסים בתהלים]

גם מצאנוה בכתובים באופן חזק מאד, כי בה הכה המשורר על קדקודן של אפיקורסים האומרים לא יראה יה ולא יבין אלוהי יעקב, והם לדעתי פושעי ישראל העזים והחצופים אשר נתרעמו הנביאים עליהם ועל דומיהם, השואפים על עפר ארץ בראש דלים וגו' מפשיטים עורם מעליהם ובשרם מעצמותיהם. והרבה כיוצא שהרשיעו עם אנשי אומתם מה שלא הרשיעו העכו"ם, אשר בפעולותיהם אלו גרמו לשכינה שתסתלק מישראל. ועליהם אמר אל נקמות ה' וגו'. הנשא שופט וגו'. עד מתי רשעים ה' וגו'. עמך ה' ידכאו וגו'. אלמנה וגר יהרוגו וגו'. ויאמרו לא יראה יה וגו'. וכן מוכיח בגמרת תענית (כ"ט א) אמר, כשחרב בית המקדש בראשונה תשעה באב היה כו'. והלויים היו עומדים על דוכנם ואומרים שירה. ומה שירה היו אומרים, וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם. ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלוהינו, עד שבאו גויים וכבשום. יראה שעל פושעי ישראל ועריציהם נאמר.

ואמר שכבר קמה בהם קללת המזמור מפני רשעתם, וקרא נמי דווקא באומרם לא יראה יה ולא יבין אלוהי יעקב, כי עם שאינם יכולים להכחיש מציאות הש"י הבורא עולם מפני עדות התורה שנתנה להם, כי על זה נקרא שמו יתעלה יה בכתוב, שנאמר כי ביה ה' צור עולמים. ואז"ל בחצי השם ברא עולמו וכו'. וגם כי לא יוכלו להכזיב כי הוא אלוהי יעקב, מצד מה שנתפרסמו המעשים הנוראים אשר עשה משה לעיני כל ישראל. אבל יחשבו שזה אלוהים הנקרא יה, הנה הוא לא יראה. וגם אלוהי יעקב לא יבין. כי המה חושבים שיש לו הקפה כללית באלו העניינים הכוללים שהם לצורך אומה בכללה, אבל שלא יתבונן וישגיח במה שיהיה בפרטי כתות האדם מענייניהם, ולא יחוש אם ירצח איש את רעהו או אם יגזול ממנו כסף או כלים, או שיקניטהו בדברים זולת זה.

ולזה אמר בינו בוערים בעם וגו'. והכוונה שעם היות שכבר נתפשטה רעתם לזולתם מהעמים אשר שמעו את שמעם ולמדו מעשיהם, במ"ש יביעו ידברו עתק יתאמרו כל פועלי און, הנה הוא לא יחוש ולא ידבר כי אם עם הבוערים בעם הידוע, הנקראים בשם יעקב. ואמר **בוערים** על נעדרי האמונה האלוהית בזולת טענה כלל, שהוא דוגמת הסכלות ההעדרי או קרוב אליו. **וכסילים** על האנשים אשר קבלו בזה סברות כוזבות מכוח טענות פילוסופיות, חשבונם לאמתיות ואינם. והיא באמת סכלות קנייני, שטענותיהם עם תשובותיהם בזה העניין כבר כתבנום אצל העקידה שער כ"א.

ולזה אמר להם וכסילים מתי תשכילו, כלומר מתי תחליפו הסמ"ך בשי"ן, שירצה תוציאו השיבושים מהשגותיכם באופן שיישארו מושכלים.

והטענה שאין עליה תשובה כלל בזה, היא מה שאמר ממין המופת הזה שהנחנו. הנוטע און הלא ישמע, אם יוצר עין הלא יביט, היוסר גויים הלא יוכיח וגו'. וזה כי אם און שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם, איך אפשר שהוא יעדר מזה, כמו שחשבו אלו הפתאים. האמנם כי יש לדקדק במאמרו שפתח בתרתי וסיים בתלת. וזה כי הוא תפש עליהם באומרו לא יראה יה, ולא יבין. ואח"כ שיתף השמיעה עמהם. והנראה כי לפי שהשגת האדם בחוש הראות לא תושלם כי אם בשיתוף עמו חוש השמע, כי איך יעיד הרואה כי זה האיש אשר הוא רואה הוא הנודר נדר או נדבה, או המברך או המקלל וכיוצא, אם לא בשישמע דבריו. כמו שלא יושלם עדותו בשמעו דבריו אם לא שיראהו ויוכל להעיד עליו כי הוא זה. וכן בשאר החושים יהיה זה כגון הכרכומי אם הוא מתוק וכדומה. וזהו תועלת החוש המשותף, כמו שכתב החכם בספר הנפש, ונתבאר בטבעיות במאמר בנפש החיוני ובחושים הפנימיים. ובעבורו נשתמשה התורה בהתחלפות החושים, וכל העם רואים את הקולות, ומתוק האור, וכדומה כמו שכתבנו אצל ותכהין עיניו שער כ"ד. וזה לפי שהחוש המשותף הוא עיקר ומקור לכל החושים, וממנו יצאו כל אחד למקומו המיוחד לו, וכולם הם שבים אצלו כמו שהוא העניין בכוח התבוני אצל המעלות כולן כאשר כתבנו בשער י"ז.

ולזה הוצרך המשורר להשיב על האומרים לא יראה יה משני החושים האלו אם תאמרו שלא תושלם ראייתו מפני שאינו שומע, הנוטע און הלא ישמע. ואם תאמרו שלא תושלם שמיעתו מפני שאינו רואה, אם יוצר עין הלא יביט. ועל הוכחת התבוננותו יתע' באלו הפרטיים אמר, היוסר גויים הלא יוכיח המלמד אדם דעת. כלומר ואם הוא ראוי להיותו יוסר גויים, אם לא יוכיח עליו מה שידענו כי הוא המלמד לאדם דעת להתבונן ולהשגיח בכל ענייניו.

הנה עם כן יראה שנשתמשו חכמים נביאים וכתובים בהקדמה הזאת מפני היותה חזקה ומבוארת הקיום, אך כמו שיבוא עוד ביאורה להבא ב"ה:

[פרה אדומה – מצווה שאינה מובנת]

והנה מכל זה יצאה מודעא רבה במשפטי הפרה אדומה אשר ענו בעניינה כפי מה שיעיד עליהם המאמר ההוא שזכרנו בה, שכל העוסקים בה מטמאים בגדים והיא עצמה מטהרת בגדים. שאם היא משימה כל העוסקים בה טמאים, חויב שתמצא בה הטומאה בעצם וראשונה ואיך תטהר לזולת.

וראוי לומר בכאן מה שאמר הכתוב, מי ייתן טהור מטמא לא אחד. ולכאורה יראה שחכמינו ז"ל הודו בסתירת זאת ההקדמה בזה העניין הנכבד, עד שגזרו עליו שהוא יוצא מההיקש השכלי בלא ספק, כמו שאמרו עליו שהשטן ועכו"ם משיבין עליו לאמור מה המצווה הזאת ומה טעם יש בה. לפיכך כתב בה חקה גזירה גזרתי חקה חקתי אין לך רשות להרהר אחריה, וכמו שסיימו במאמר הנזכר עצמו. וכן אחז"ל על אדון החכמים אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, זו פרה אדומה.

והכוונה להם ז"ל בזה המאמר נכונה מאד כשתעוין כהלכתה. וזה שהבאים להסתופף בדברי התורה האלוהית נחלקו לג' כתות.

האחד הכת ההמונית המקבלת כל דבריה ככתבן, וחושבן כי מאמר ויתעצב אל לבו, וירח ה', ויחר אף ה', ארדה נא ואראה, וירד ה' על הר סיני וכיוצא כלן הן כפשוטן.

והשני כת בעלי החקירה המביאים כל הדברים האלה והדומים אל מצרף השכל והמחקר.

אלמנם אנשי זאת הכת יחלקו לשנים.

מהם אנשי דעת ויראת ה' שיקבלו המשפט העיוני בכל מה שלא תיהרס פנה מפנות התורה, ויפרשו דבריה באופן שיסכימו עמו כמו שהיה העניין בכל מה שגזרו עליו דברה תורה כלשון בני אדם.

אלמנם בכל מה שמשפט השכלי נגד דברי תורה, הנה הם יראים לנפשם והן לא יאמינו לו ולא ישמעו לקולו, אבל יקיימו דברי התורה ויאמרו כי קצר השכל מהשיג העניין ההוא, כמו שעשה הרב **המורה** לדרוש החידוש כמבואר לו בפרקים מהחלק ב' ובדרוש הידיעה בפרקים מהחלק ג'.

אלמנם יש מהם עזי פנים שמבטלין דברי תורה מפני הגזרה העיונית כמו שעשו המכחישים שאינם בני ברית וגם קצת המתפלספים מבני עמנו.

ושלשת הכתות אלו זכרם החכם שלמה המלך עליו השלום. אמר :

יֵד מְדַרְכֵּי יִשְׁבַּע סוּג לֵב וּמַעְלֵי אִישׁ טוֹב :

טו פְּתֵי יְאֻמִּין לְכָל-דָּבָר וְעָרוֹם יְבִין לְאֲשֵׁרוֹ :

טז חֲכָם יֵרָא וְסָר מִרְעַ וְכָסִיל מִתְעַבֵּר וּבֹטֵחַ :

הנה הסוג לב כבר נתבאר ברביעי **מספר המידות**, כי הוא העושה קטנות מערכו כמו שהאיש השוה הוא העושה כפי ערכו, וגדול הלב יותר מהשווי. ואמר כי הסוג לב לפחיתותו ישבע מדרכיו הקטנות כאלו.

אמנם האיש הטוב, אין צ"ל שלא ישבע מהן ולא מהשוות, כי אם ממה שעליו, והוא תואר מעולה כמ"ש במעלות הבט למעלה ממך.

והנה לפי זה כבר נזכרו בפסוק זה ג' כתות שזכרנו, והוא מה שפירש אחריו. כי על סוג הלב אמר פתי יאמין לכל דבר, והיא הכת ההמונית כי המאמינים בדברים מפורסמי הביטול כאלו כאילו בענייני האלוהות, הנה הנם כמאמין שיש בבטן הצפרדע הר גבוה ותלול.

ועל כלל הכת העיונית אמר ונבון יבין לאשורו כי הבעל תבונה לא יבין מאלו הדברים רק מה שיסכים על העיון.

אמנם על מחלקי זה הכת אמר סמוך, חכם ירא וסר מרע, והיא כת הצנועים שזכרנו כי החכם בעיוניו ירא את ה' וסר מרוע הבחינה לבטל פינה מהפינות התוריות, פן יראה ברע אשר ימלא אותו בעבורה.

ועל הכת אשר כנגדה המעיזה ומעיזה אמר וכסיל מתעבר ובוטח.

והנה הוא כיון יפה מאד בזה והכתובים אשר אחריו יסמכו זאת הכוונה בלי ספק. אבל עתה יספיק זה.

וכבר נמצאו שלשת הכתות האלו בזה הדרוש עצמו של פרה אדומה באותה שאלה ששאלו העכו"ם לריב"ז, שתבוא במה שאחר זה. כי הנה העכו"ם ההוא השואל היה פתי מאמין לכל דבר, כי הנה הוא המאמין ראשונה שהיה דבר בטל בעניין הכשפים ואחר חזר והאמין שהיה עניין טבעי.

אמנם התלמידים היו מכלל ונבון יבין לאשורו, והרב למדם דעת ויראת ה' בשיהיו מכלל חכם ירא וסור מרע במה שאמר להם חייכם לא מת מטמא ולא פרה מטהרת אלא כך אמר הב"ה חוקה חקקתי גזרה גזרתי אין לך רשות להרהר אחריה. וכל זה העניין במאמר הקצר הזה שאמר עליו שלמה החכם, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, זו פרה אדומה. רצוני לומר כי הנה הוא היה מסכים בעיוניו למה שכתב באלו המאמרים בספר משלי כי הנה הוא לא היה פתי מאמין לכל דבר מבלי שיביאנו אל מצרף החקירה והחכמה, אבל ג"כ לא היה מתעבר ובוטח בעיוניו לבטל או להקל בדברי תורה מפניהם. אבל שכבר היה חכם ירא וסר מרע ומודה על מעלתה על כל דרכי העיון, כמו שהוא מודה בעניין פרה אדומה, שאחר שפשפש וחקר מצא שהוא עניין נפלא, קצרה יד השכל מהשיגה. וכל זה הוא עניין נכון מאד אם מצד העניין ואם מצד יישוב הכתובים וכוונתם.

האמנה כי יש להפלא על היות בתורה האלוהית מצווה או מצות שיראה בהן כאלו כוונה התורה להעלימם מהחכמים ואף מהנביאים כמו שנראה מזה המאמר של שלמה המלך. ומאמרם עוד וייקחו אליך - אליך אני מגלה סוד פרה אדומה, אבל לאחרים חוקה. כי הנה הדברים התוריים אם הם דקים ועמוקים ראוי שיודעו אל החכמים ואל הנביאים ואין דבר שייסתר משום אדם אלא לקוצר שכלו והשגתו אבל לא שיכוון ההסתר בו וכמו שכתב הרב **המורה** בפרק ל"ג ח"א זה לשונו:

כן אלו הדעות האמתיות לא העלימום ודברו בהם בחידות, ולא עשה כל חכם תחבולה ללמדם בבלתי ביאור בכל צד מהתחבולות, מפני היות בהם דבר רע נסתר או מפני היותם סותרים ליסודות התורה כמו שחשבו הפתאים, שחשבו שהשיגו למדרגת העיון. אבל העלימום לקוצר יד השכל בתחילה לקבלם, וגילו להם מעט שילמדם השלם. ולזה נקראו סודות וסתרי תורה ע"כ.

וגם **הרמב"ן** ז"ל קיים זה והאריך בו מאד במצות שלוח הקן (פרשת כי תצא) הנה שהכתוב לא בא לסתור ולסתור מהראויים להם אבל לפרש או לפתוח פתח במה שיוכלו להיכנס בהם.

[תהלים קיט: סיבות לגלות סתרי תורה]

יז גַּמַל עַל-עַבְדְּךָ אַחִיָּה וְאַשְׁמְרָה דְבָרְךָ :

יח גַּל-עֵינַי וְאַבִּיטָה נְפִלְאוֹת מִתּוֹרָתְךָ :

ועל זה היסוד עצמו מצאנו ראינו שסמך דוד אדונינו באות הגימ"ל מהאלפ"א בית"א כשבקש שיתגלו אליו סתרי התורה באומרו גמול על עבדך אחיה ואשמרה דבריך. אמר שיגמול לו חסד יחיה בו חיי הנפש. והוא שיפקיד אותו ופקיד ושומר משמרת דברי מצוותיו ויודע סודם וטעמם. ויהיה ואשמרה כענין שומר הנשים, שומר הבגדים, שיעשה סוכן ואוצר סודותם.

גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. ירצה יודע אני שההעלם וההסתר המגיע אלינו באלו העניינים אינו רק מסבת קיצורנו וסמוי עינינו שנלאו מראות פיתוחי חותמיהם הכתובות במקום גבוה ממנו דלא איתי איניש דיכיל כתבא למקרי ולזה גל עיני ואביטה וגו'.

ואם תאמר שיש בהם טעם להסתירם הנה זה באמת לא ימצא בהם בשום פנים. וזה כי המסתיר דבר מזולתו יהיה לאחת מששה סיבות.

האחת שלא יאות האדם לגלות סודו כי אם לאיש כערכו ואלופו, כמו שאמר ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי אשר יחדיו נמתיק סוד וגו'.

והב' מפני שהזולת הוא לא ירצה לקבל סודו ומסתורו, כמו שאמר בסודם אל תבוא נפשי וגו'.

והג' מפני היות הדבר ראוי להסתירו מפני גנותו או מפני ענשו באומרו כי יסיתך אחיך בן אמך וגו' בסתר לאמור. מכה רעהו בסתר, ועל לשון הרע הכתוב מדבר כי היא הכאה אשר יקבלה האדם עם היותו נסתר מהמכה.

והד' כי ירא לאמור פן יתבזה הדבר ההוא הנאמר ע"י האיש הלזה, אשר יתגלה אליו כי יקשקש בו כפעמון לכל אדם ובכל מקום, וכמו שאמרו חז"ל מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, ועל ההפך אמרו כצורר אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד.

והה' שהדבר הוא מטבעו להסתירו כמו שאמרנו הכול יודעים למה כלה נכנסה לחופה אבל כל המנבל את פיו וכו'. כי זה דבר אינו אסור ולא מגונה מצד עצמו אבל הוא הכרחי או מצווה עליו, אבל הפרסום לבד בו הוא הגנאי כמו שהוכרח לטבע היצירה להסתיר אברי המשגל והיציאה בכל הבעלי חיים.

הו' שמא ע"י זה הגלוי ימנעו ממנו מבוקשיו שיקדימוהו היודעים ויעכבו על ידו כמו שאמר החכם הפר מחשבות באין סוד. וכן אמר נחמיה בן חכליה ולא הגדתי לאדם את אשר אלוהים נותן בלבי לעשות בירושלם ונאמר והסגנים לא ידעו אנא הלכתי ומה אני עושה וליהודים ולכוהנים ולחורים ולסגנים וליתר עושי המלאכה על כן לא הגדתי, והטעם שע"י כן תמנע כוונתו.

והנה המשורר הליץ שאחת משש הטענות האלו לא ימצאו בגילוי סתרי התורה, כמו שיסדרם בששה פסוקים רצופים אחת לאחת ולכן אין ראוי למנע ממנו.

יט גר אנכי בארץ אל-תסתיר ממני מצותיך :

ועל הראשונה אמר גר אנכי בארץ אל תסתיר ממני מצוותיך. ירצה אל תבזני מצד שאני עפר מן האדמה לומר מי הוא זה להעריכו בבעל סוד כי מצד השכל שהוא עצמי ואמיתת מהותי גר אנכי בארץ וכמו שאמר במקומות אחרים כי גר אנכי עמך, כי גרים אנחנו לפניך, כלומר למה שיאות להיות עמך ולשבת לפניך הננו גרים בארץ ולא תושבים בה והוא הטעם מה שנקראו האנשים הנקבעים בעסקי העולם הזה עם הארץ כי הם מתושביה ואזרחיה לא מהנכרים עליהם וגרים בה כמו שכתבנו בשער.

כ גרסה נפשי לתאבה אל-משפטיך בכל-עת :

ועל השנית אמר גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת. ירצה אין לך טעם למנעם ממני מצד שאני נכסף ומשתוקק אליהם תכלית הכוסף והתשוקה כי גרסה נפשי לתשוקתם וחפצם בכל עת כי אין דבר במה שיבחן בו עוצם התשוקה כי אם בעניין ההתמדה וכמו שאמר באהבתה תשגה תמיד (משלי ה') וזאת התשוקה נמצאת תמיד לשלימי אומתינו כמו שנראה מעניינם ובמקומם.

כא גערת ידים ארורים השגים ממצותיך :

ועל השלישית אמר גערת זדים ארורים השוגים ממצוותיך. ירצה אין צ"ל כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ואין להסתירם מצד רעתם וגנותם, אלא שהם הגוערים בכל זדים ועושי רשעה ומזהרת אותם בשיעור גדול מהעונשים וההרדפות כמו שנתפרסם ממשפטיה. ואמר השוגים ממצוותיך כי מהשוגים נעשו הזדים הארורים באשר ימשכו אחרי רוע ההתחלה. ואחשוב כי באומרו זדים כוון אל המזיד במעשה ואם אינו מזיד בחטא והוא העובר לתאבון. ובאומרו הארורים כוון אל המקוללים המזידים אצל החטא והם המכוונים למרוד. השוגים כמשמעו שאינו יודע שחוטא. וזכר אותן על הסדר שזכר ב"ג מידות נושא עוון ופשע וחטא' (שמות ל"ד). והכוונה שבכולם גער ע"י המצות האלו כל כת וכת לפי צרכה עד הרחיקה והבדילה מרוע מעשיה. ומאמר ממצוותיך מוסב לכל אחת כאלו אמר זדים ממצוותיך ארורים ממצוותיך ושוגים ממצוותיך.

כב גל מעלי חרפה ובוז כי עדותיך נצרת:

ועל הרביעית אמר גל מעלי חרפה ובוז כי עדותיך נצרת וגו'. ירצה אל תחזיקני כרכיל מגלה סוד ברחובות ובשווקים או לאנשים בלתי מהוגנים כי הוא חרפה ובוז באדם שהרי אני נאמן רוח מכסה דבר ונצרת עדותיך בלבי בכל מה שצריך בו הסוד והוא טבע השלמים כולם כמו שאמרו במידות הלומד התורה לשמה ממשיכתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן. ונאמר על רבן של נביאים בכל ביתי נאמן הוא, וענין זה הנאמנות בחכמים פירשנו בשער ע"ב. ואפשר להליץ זה בפסוק גר אנכי בארץ וגו'. לומר שהגרים אשר בארץ הם יותר נאותים לגלות אליהם אי זה סוד שיהיה יותר מהתושבים משום דשייכא בהו חברך חברא אית ליה מה שאינו כן בגרים.

כג גם ישבו שרים בי נדברו עבדך ישית בְּחֻקֶיךָ :

ועל הטענה החמישית אמר גם ישבו שרים בי נדברו עבדך ישיח בחוקיך כי אין ענין סתרי התורה צריכין שמור והסתר מן הפרסום, כמו שהוא הענין בתשמיש המטה ושימוש נקבים שאמרנו, אדרבא שהם דברים שאדם ידבר וישיח בהם אפילו כשישבו שרים רבים ונכבדים לפניו לדבר עמו, ואין שם כי אם כבוד ותפארת.

כד גם-עדתיך שעשעי אנשי עצתי :

והנה על השישית אמר גם עדותיך שעשועי אנשי עצתי. יאמר לא די שגילוי סתריה לא יפר עצת המגלה ולא תבטל מחשבתו אלא שגלויים ולמודם יקיימו וישלימו אותה על כל פנים, ושזה נודע לו במה שהשיג לו מהם כי כשהיה משתעשע בעדותיו עם בני אדם ומגלה להם סודותיהם הנודעים לו, מיד נדבקה נפשם בנפשו והיה מוצא קורת רוח בהם להיות לו לאנשי עצתו להצליח דרכיו ולהשכיל, וכ"ש שלא יזיקו על ידו.

וקל וחומר שיהיה כזה בלמוד האלוהי וכמו שאמר כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח את אשר שלחתי. והנה אחר שלא נשארה סיבה אליך יצטרך ההעלם והסוד, נשאר אם כן שאיני מחלה אלא מפני קיצורי אשר עליו אני מחלה פניך ונושא לפניך את כל התפילה והתחנה הזאת ואשר יסמוך אליה באות הדל"ת על הסרת המונעים והמעיקים כמו שאמרנו אותו שער נ"ה.

[אין הגיון שמצוות פרה תהיה מוסתרת]

והנה הדבר שישאלו השלמים מאת השם יתעלה ואין סיבה להסתיר אין מדרכו למנע מהם כי לא ימנע טוב להולכים בתמים, ואיך יאמן שירצה שיהיה פרה אדומה וזולתה מהמצוות נסתר ונעלם משלמה המלך עליו השלום ומשאר הנביאים והחכמים זה לא יתכן. וכ"ש שנמצאו מאמרים ג"כ לרז"ל שנראה מהם שלא הייתה כוונתו יתעלה להסתיר עצה ולהעמיק סוד מלב כל חכם לב במצווה הזאת והדומות, עד שלא ישיגו את טעמם, כמו שיראה מקצת מאמרים אמרו מפני מה כל הקרבנות זכרים וזו נקבה, אלא משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמר המלך תבוא שפחה ותקנח את צואת בנה, כך אמר הקב"ה תבוא פרה ותקנח מעשה העגל. הנה שהורה שהאומר השיג כוונת הפרה הזאת ותועלתה.

ועוד מצינו לרבן יוחנן בן זכאי שאמר לתלמידיו חייכם לא מת מטמא ולא פרה מטהרת אלא כך אמר הקב"ה גזירה גזרתי וכו' (שם). והנה מאמרו זה יורה תכלית ההוראה שהוא יודע דבר בסוד הפרה וטעמה, שאם לא כן איך אמר חייכם לא מת מטמא ולא פרה מטהרת, שהרי שלילת העניין היותר עצמי שיחושבו בו הוא חלק גדול מהידיעה או הידיעה עצמה.

וכמו שכתב החכם בראשון מספר המופת כי מי שיבקש עבד פלוני והוא אשר יסכלהו כשיפגשהו, לא ידע שזה אשר יבקש אותו וכו'. וכן כשיפגוש אותו אשר יחשב עליו כי זהו יותר מכל זולתו, ויאמר שאינו הוא, ראה גמורה שידעו.

עוד מצינו במדרש מה שמכריע זה:

א"ר אחא בשם רבי אסי בר חנינא בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה רבי אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים. אמר לפניו רבש"ע יהי רצון שיהא מחלצי. אמר לו חייך שיהיה מחלצך. הדא הוא דכתיב ושם האחד אליעזר.

ואין ספק כי על דין הפרה עם סודותיה נאמרו הדברים האלו ויותר נפלא אמר שם וכל יקר ראתה עינו (איוב כ"ח) זה רבי עקיבא וחבריו שנגלו להם דברים שלא נגלו למשה בסיני.

ואם שדברים אלו צריכים ביאור כמו שיבוא, מ"מ למדנו מכל המאמרים האלו שהעניין אצל פרה אדומה הוא כמו בשאר סתרי תורה אשר לא הייתה הכוונה להסתירם ולהעלימם מלבנות החכמים.

[לימוד פרשת פרה אדומה בשתי הנחות: שטעמה ברור, ושטעמה סוד]

והנה אחר שנמצאו לחז"ל מאמרים רבים וחזקים שמראים על העלמה מכל כי על כן קרא אותה חקה וגזירה, ומצינו מאמרים שמורים על היות טעמה מושג לחכמים כמו שזכרנום, נראה שהנאות והטוב לעבור עליה בשני פנים:

האחד בתת טוב טעם ודעת על כוונת ההעלם.

והשני בהראות שום טעם לנגלה ממנה כפי המאמרים המורים עליה.

אמנם העניין הראשון הוא בשנקבל שעניין פרה אדומה הוא עמוק עמוק מי ימצאו כי עצור עצר ה' הכוח השכלי לרדת לסוף כוונתו בשום צד הקש או חיפוש כמו שאמר החכם עליו אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז') אבל שהייתה הכוונה האלוהית בזה נכונה מאד להודיע בהעלם זה וכיוצא העלמים רבים אשר אתנו אשר א"א זולתם לפי טבענו והידיעה באמיתת מציאותם היא מחויבת אל ההצלחה. וזה שאין ספק שהתורה האלוהית מיעדת בשכר מצוותיה וחוקותיה נחלת שתי העולמים כמו שאמר ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלוהינו לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה (דברים ו') כאשר פירש הרב **המורה** ז"ל וכמו שנתבאר זו בפרשת הברית שער ע'.

והנה לא ימלט משהיו קצת המצות המיוחדות להצלחת העולם הבא וקצתם להצלחת העולם הזה או שיהיו לכל אחת מהמצות שתי התכליות. ואחר שהעניין הראשון לא נתבאר בתורה אבל מצינו במצות הקלות ייעוד ההצלחה הנצחית כמו שהוא בשלוח הקן שנאמר בה למען ייטב לך והארכת ימים (שם כ"ב) כמו שאמרו חז"ל (חולין קמ"ב א) וכן במצות כבוד אב ואם עם היותה מצווה אנושית מפורסמת ודומיהם וכמה פעמים אמרו רז"ל הוי זהיר במצווה קלה כמצווה חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות (אבות פ"ב). הנה חויב שימצאו שתי התכליות בכל אחת מהנה.

וכבר נתבאר בפרשת מתן תורה כי על שני העניינים אמר נעשה ונשמע (שמות כ"ד). עיין שם והנה מזה יתחייב שימצאו בכל אחת מכל מצות ה' שני טעמים מתחלפים:

האחד במה שתכווין להישיר אל החיים האנושיים הזמניים על צד היותר נאות שאפשר.

והשני מצד שתכווין להשאיר אותנו בהן אחרינו בדברי רוחנית נצחית.

והנה בבחינה הראשונה כבר אפשר לנו לבקש טעם לכל מצווה ולמצוא דברי חפצה כי כמו שהתכלית עצמו הוא דבר ידוע ומושג לנו כן נוכל לדעת איך יביא המביא אותנו אליו ולא עוד אלא שהיא עצה טובה וכוונה רצויה לדרוש ולתור טעמים בזה כי כל עוד שישכיל האדם בטעם הדבר וסבתו יתיישר מאד להשגת תכליתו כמו שהשתדל הרב **המורה** בנתינת טעמי המצות כלן על זה האופן בחלק שלישי מספר **המורה**. והנה על זה אמר החכם פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו (משלי ד') ועל זה האופן השתדלנו בכל מה שבא ממלאכת המשכן וכליו ובגדי כהונה וכל העניינים הנלווים אליהם כמו שנתבאר במקומות.

אמנם בבחינה השנית כאשר היה התכלית הנפלא ההוא נמנע ממנו ציור אמיתת מהותו כמו שאמר הנביא עין לא ראתה אלוהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעי' ס"ד) והחושב חלוף זה הוא אצלו רעיון רוח או סכלות גמורה כמו שיקרה לסומא שלא ראה מאורות מימיו וידמה בלבו שיש לו ציור ובחינה אצל המראות שזה יהיה לו עיוורון גדול מהראשון שהראשון הוא בעיניו והשני בשכלו ויסבול שירצה זה באומרו כי לא יראני האדם וחי (שמות ל"ג) יראה בעודו חי ובריא מהשכל על דרך והחי יתן אל לבו (קהלת ז').

והנה אחר שהייתה הכרת התכלית מנועה ממנו מטבענו יתחייב גם כן שיהיה הדרך המביא אליו גם הוא מוסכל ציורו ממנו כי איך יצייר האדם דרך אל המקום אשר לא ידעו ולא הכירו כלל הנה זה הוא בלתי אפשר אבל יחויבו כל אנשי התורה לכסוף התכלית הנכבד והנורא ההוא לפרסום מציאותו כפי ייעודי התורה האלוהית ובכל נביאי האמת והצדק כמו שיכסוף הסומא לאור השמש לפרסום מציאותו בפי כל הרואים את כבודו ואת גדלו ונתיישר אל המעשים המביאים אליו על פי התורה והנבואה כמו שיתרפא החולה בעצת הרופא ואם לא ידע טבע התרופה ומהותה כמו שאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלוהיך וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשיך עליך כי אני ה' רופאך (שמות ט"ו). והמחלה המצרית היא הפסד עצמן ואבדן נפשן בלי ספק. או כמו שנשענים הסומים על הפקחים ללכת על אשר לא ידעו, כי הנביאים הם הרואים תמיד במחזה שדי ואנחנו בכל אלו העניינים באין עיניים נגששה כמו שאמר על זה והולכתי עיוורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים (ישעיה מ"ב) כמו שיתבאר בסוף על פי חז"ל.

והנה אחר שהדרכים והנתיבות אשר בהם ילכו אל זה התכלית העליון הם נמנעים בחוקינו הנה העצה היעוצה שלא לדרוש ולחקור אחריהם כי על זה העניין נקראו כל המצות האלוהיות חוקים כמו שתכלול אותם בשם זה בכמה מקומות. ועל זה אמר החכם אורח חיים פן תפלו נעו מעגלותיה לא תדע (משלי ה'). אמר האורח והנתיב המביא אל החיים הנצחיים, הישמר לך פן תפלו אותו ותחשוב לשקלו בשקל

דעתך, כי ודאי נעו מעגלותיו ונתרחקו מדרכי האדם ולא תדע בהם דבר. וכן יעץ בכיוצא בזה אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת (שם ל').

[ההנחה שכל המצוות ניתנות להבנה אנושית הורסת את התורה]

והנה הפליג ההזהרה בזה פן יהיה בלב האדם דבר בלייעל לאמור שכל המצוות נתייצבו על כוונות אנושיות מתועלות מושגות אצל החכמים, עד שכבר יספיק השכל האנושי לבוא עד תכליתם כמו שחשבו רבים, לפי שמחשבה זו תמשך הריסה גדולה לכל התורה כלה משני צדדים:

האחד במה שיגזור דעת האדם שתמשך הכוונה המכוונה במצווה מבלתי שתעשה בפועל, כמו שקרה לשלמה המלך עליו השלום באותם שלשה מצוות המלכויות שנתברר טעמם שבשלושתן אמר אני ארבה ולא אסור ולבסוף לא נזהר וסר (סנהדרין כ"א ב).

וכן העניין ברואה שטעם שביתת השבת הוא ממה שיחייב השכל לתת מנוחה ומרגוע לגופות העמלים אחת בשבוע או שיהיה להם פנאי לבקר קרוביהם ואוהביהם לטעת האהבה ביניהם אשר היא צריכה לחיים או להתעסק בחכמה ובתורה וכיוצא הנה כבר תבטל מצווה זו אצל הבטלנים או העוסקים תמיד בתורה וגם אצל בעל המלאכה כשיראה מלאכתו אובדת והוא מתענג בהצללתם יותר מבשביתה. ומה גם עתה אם אין לו מה יאכל שישיש וישמח ביגיע כפיו כי יאכל. או כי ייטיב לבו ללכת כמה מילין להקביל פני אביו או רבו וכל כיוצא בזה.

וכן העניין באיסור המאכלות שאם יחשבו שנאסרו בתורה מצד היזקם אל הבריאות הגופי או מצד לחותם או קרירותם יבשותם וארסיותם הנה כבר ימצאו עלה לביטולם אל האנשים אשר לא יזיקום לפי טבעם או שיאכלום על ידי התיקונים וההרכבות והתבלין אשר בהם יבטלו כוח ההיזק הנמצא בפשוטיהם כמו שהוא העניין בכל התרופות שהם סם המוות לבריאים ורפואות לחולים וגם על ידי ההרכבות והתיקונים וכזה העניין יקרה בכל מצות התורה עד אשר לא יישאר בה דבר עומד על עומדו.

אמנם העניין השני מההריסה הוא מה שתתמעט בעיני הכול צורת התורה האלוהית להיותה במדרגת חיבור קטן חסר וקצר מאוד מספרי הנהגת האדם אשר במידות או בענייני הרפואות היותר קצרים וזה מגונה מאוד.

אמנם כשישים האדם אל לבו כי בזולת זה יש טעם לכל המצוות האלה עליון ונשגב הנשקף אל תכלית עליון ונורא מהשגתו, לא ירים איש את ידו להחליף או להמיר מהם לא דבר גדול ולא דבר קטון והוא עצמו מה שאמרו ז"ל אל יאמר אדם אי איפשי בבשר חזיר

וגו' אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי. (תו"כ פרשת קדושים פ"ט). ירצה שלא יאמר שמה שימנע מאכול החזיר ויתר המאכלות האסורות או מעניינים האחרים שמנעם הכתוב שהוא נמנע מפני הרע אשר ימצא הוא בהם, אשר בעבורו ימנעם מדעתו, כי ודאי אפשר לקבלם ולאכלם על ידי התיקונים כיתר המאכלות המותרות הצריכון תיקון אבל מה נעשה ואבינו שבשמים גזר עלינו גזירה זו מטעם נסתר ונעלם, ולא נוכל לעבור את פי ה' והיא כוונה נכונה מאד.

והנה כאשר היה זה הדעת הכרחי במצות התורה האלוהית לקיים אותו ולהכריחו ראתה החכמה האלוהית לתת לנו בתוך מצות התורה קצת מצות אשר כנגד האנשים החושבים למצוא טעם אנושי לכולם, וילאה שכולם בהם ויודו הודאה גמורה ששכלם קצר יד מהשיגם, ויהיו ראייה גדולה על כל השאר כמו שהיה העניין בפרה אדומה ועזאזל ושעטנז וכלאים והתר אשת אח וכדומה.

וכבר נלאה הרב **המורה** ז"ל לתת הכרה במעשה השולחן וביין הנסכים ועץ ארז ואזוב ושני תולעת ושתי צפרים, אם בפרה אדומה ואם במצורע, גם בטעם בשר בחלב כי לא מצא להם רמז **מספרי הצאב"ה** פ' מ"ח ח"ג. וכתב שלא נודע לו שום טעם. ואחשוב שכוונתו לומר שזה ממה שיורה על עומק כוונת המצוות כולן, שיש בהם טעם וכוונה לא ישיגנה שכל האדם. וזה מה שפרסמוהו במאמר והיא רחוקה ממני, זו פרה אדומה. כי זאת תעיד על כל מצווה שבתורה שיש בה חוקה.

וזה עצמו מה שיראה שירצוהו חז"ל באומרם מפני שהשטן ואומות עכו"ם משיבין עליה מה המצווה הזאת ומה טעם יש בה. לפיכך כתב בה חקה גזירה גזרתי וכו' (במ"ר פ' י"ט) שלכאורה יראה טעם לסתור שהיא הנותנת לגלות את טעמה לדעת להשיב את המינים. אלא שהכוונה לבעל זה המאמר שאמרנו כי לפי שמטבע היצר הרע והוא שטן הוא מלאך המוות (ב"ב ט"ז א), וגם החולקים עלינו מסכלי האומות או הדומים להם מדעותיהם, לבקש טעמים אנושיים לכלל המצוות, וכבר השתדלו על זה. וכדי שלא יחשב שכבר הגיעו לתכלית כוונתם וימשכו מזה הנזקים הגדולים שקדמו לזה, כוון האל יתעלה כשתהיינה שם מצות כגון פרה אדומה והדומה לה, שעל כרחם יודו הכול בה שהיא חוקה וגזירה מלפניו, אין רשות לשכל האנושי להרהר בה להשיג ממנה דבר. וכבר תהיה הוראה גמורה על כל זולתם מהמצוות. כי מה שהשיגו מהן הם תועלות מכוונות אל הבחינה הראשונה.

[ההנחה שאין הגיון אנושי במצוות היא הנכונה]

אמנם מה שימשך מהם אל הבחינה השנית הלא לאלוהים פתרונים ויהיה מה המצווה הזאת ומה טעם יש בה נאמר על כל מצווה ומצווה שבתורה והוא נכון. והנה לפי זה יהיה פי' המאמר שזכרנו ראשונה זאת כוונתו כי אחר שכל העוסקים עם הפרה מטמאין

הבגדים והיא עצמה מטהרת אשר הוא הפך מה שתחייבהו ההקדמה המופתית ההיא שזכרנו הוא מה שיחייב היות העניין הזה נסתר ונעלם מהחקירה האנושית והוא מה שיכוונוהו האל יתעלה לסיבה הנזכרת כי לזה אמר חוקה חקקתי גזירה גזרתי אין לך רשות להרהר אחריה. והנה הדרך הזה הוא נכון והכוונה בו רצויה וישרה בעיני אלוהים ואדם. ואולם המאמרים אשר יראה מהם שנתגלו אלו העניינים לחכמים ירצו מהם שלקחה אונזם שמץ מהם או יתבאר בשאר עניינים כאשר יראה הרואה. אמנם מה שנאמר אותו על הפנים השניים הוא שנקבל המאמרים ההם כפי מה שיובן מהם ונשתדל לבאר אלו המאמרים הנזכרים לפי דרכם.

ולמשך זה הדרך אקדים ואומר הוא ידוע כי אחר שכל הדברים כאשר יפסדו יפסדו אל הפניהם הנה הוא מחויב שהדבר היותר טוב והיותר שלם הוא אשר יפסד אל היותר רע והיותר נמאס כי הדבר אשר לו מציאות יותר שלם הנה הפכו הוא המציאות היותר פחות הטוב ממנו הפכו הוא הרע מאד וכן בכל מיני הטובות בלי ספק. ואולם במדרגות האדם ובחינתם כתב החכם בתחילת המאמר הז' **לספר המידות** ז"ל.

יען כי אצל המידות אשר ראוי לברוח מהם שלשה מינים: רשע חטא בהמיות. אמנם המתנגדים לשנים הם גלויים, כי זה נקרא מעלה וזה כושר. אמנם המתנגד לבהמיות, יאות לומר אשר הוא למעולה מאדם, והיא קדושה אלוהית. הנה שהמנגד אל החוטא, שהוא הבלתי כוש, אמר שהוא הכוש. אמנם המנגד אל הרשע רע, יאמר שהוא המעולה. והמנגד אל הבהמי, הוא האיש הקדוש האלוהי. כי כפי מדרגת מעלת כל אחד מהם מהיותו בהווייתו, כך היא מדרגת פחיתותו בהיותו בהפסדו. וכבר ביארנו הבדלי אלו האנשים יותר בפרשת קדושים שער ס"ה.

עוד כתב החכם בסוף הפרק הז' מהמאמר הנזכר ז"ל:

כי אמנם הרע אשר אין לו התחלה הוא פחות הנזק תמיד. אמנם השכל הוא התחלה, וזה דומה להעריך בלתי צדק אל אדם בלתי צדיק, כי אמנם יהיה יותר רע משניהם עשר פעמים גם אלף פעמים, כי רבות רעות יעשה האדם הרע יותר מחיות רעות.

הנה שביאר שכל עוד שהתחלה יותר נכבדת, יפסד אל דבר יותר רע. והמשיל משל אל הבלי צדק הנעשה על ידי הבלתי צדיק, שהוא היותר רע ויותר קשה מהנעשה מהבהמי או במקרה והזדמן. והנה באמת נראה שלזה השורש נמשכו דיני הטומאה אשר בתורתנו האלוהית כשנתבונן בעניינם. כי הנה המיתה הוא העדר והפסד הבעלי חיים בחלקיו.

אמנם הבעלי חיים יתחלקו אל הבלתי מדבר ואל המדבר.

אמנם הבלתי מדבר הנה כשיפסד הכוח החיוני אשר בו יהפך אל דבר יותר רע מכאשר יפסד הצומח. כי הצומח יפסד אל רקב, אמנם החי יפסד אל פגר מובס יקרא נבלה. אמנם האדם שיש לו התחלה יותר שלימה בנפש הדברית, הנה כשיפסד לא יפסד אל נבלה לבד, אבל אל דבר יותר רע ומגונה יותר משאר הפגרים, עד שבפי הכול טמא טמא יקרא.

והנה כאשר ימות האדם הנה הוא יפסד בשלשה חלקיו, הצומח החיוני והשכלי. והנה הוא מבואר שכל אחד מאלה יפסד אל עניינו המיוחד. כי הנה כל חלקיו ההווים בכוח הנפש הצומחת, כשתבטל מהם כוח הצמיחה ויפסדו, ישובו אל דומם כשאר הצמחים ויהיה רקב ועפר, וכמו שאמר הכתוב כי עפר אתה ואל עפר תשוב (בראשית ג').

אמנם מצד מה שנתחבר עמהם מהכוח החיוני, יפסד אל דבר יותר רע, עד שבעבורו יקרא נבלת האדם, וכבר תשרה עליו שם טומאה כשאר הפגרים אשר במ רוח חיים. אלא שהיא טומאה קלה בהם כטומאת מגע הבהמות הנבלות, וכל שרץ אשר יטמא לו, שהוא טומאת יום לבד.

אמנם מצד מה שנתחברה עמהם הפסד הכוח השכלי, באשר הוא החלק היותר מעולה ממנו, הנה יהפך אל היותר רע ויותר נתעב עד שיהיה נבלתו מטמאה טומאה חמורה, שהיא טומאת שבעה. כי הנפש הזאת כשתפסד לא תעדר לבד, אבל יישאר ממנה מציאות רע, וממנה יקרא רוח טומאה.

ומזה הצד עצמו הייתה נבלת אישי האומה הזאת הנבחרת חמורה מכל אישי שאר האומות שמטמאה באוהל, כמו שאמר הכתוב אדם כי ימות באהל - ישראל מטמאין באוהל, ואין עכו"ם מטמאין באוהל (יבמות ס"א א), שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל ל"ד) אתם קרויים אדם ואין עכו"ם קרויים אדם. וזה כי לפי שבהן היא פחיתותם כאשר הם נפסדים.

וזה העניין עצמו זכרוהו חז"ל במסכת ידיים (פרק רביעי מ"ו) קובלנו עליכם פרושים שאתם אומרים כתבי הקדש מטמאין את הידיים וספרי האפיקורס אינם מטמאין את הידיים. אמר להם ריב"ז וכי אין לכם על הפרושים אלא זו בלבד, והרי הם אומרים עצמות חמור טהורים, עצמות יוחנן כהן גדול טמאים. אמרו לו לפי חיבתן תהיה טומאתן, שלא יעשו אדם עצמות אביו ואמו תרודאין. אמר להם אף כתבי הקודש לפי חיבתן היא טומאתן ספרי אפיקורס שאינם חביבין, אינם מטמאין את הידיים וספרי הקדש שחביבין מטמאין את הידיים. ומזה מחויב שנדע כי במה שהסכימו לומר לפי חיבתן תהיה טומאתן. אמרו כולם אמיתת העניין בסתם.

אמנם במה שאמרו שלא יעשה אדם עצמות אביו וכו' (ידיים שם) דחה להם בקנה של דוגמת גזרת הספרים, כדאמרינן (בשבת י"ד א) והספר מפני מה גזרו רבנן טומאה אמר

רב משורשיא בתחילה היה מצניעין אוכלין תרומה אצל ספר תורה, דאמרי האי קדש והאי קדש. כיוון דקא חזו דאתו לידי פסידא דעכבר, גזר ביה רבנן טומאה. ומהידוע מבואר שעקר טומאת המת לא זו הדרך ולא זו העיר, אלא לפי שאינם כדאי להודיעם טעם עניין זה כמו שהודיעו לתלמידיהם הולכים לפי דרכם, וסתם הדברים וכללן בטעם לומר שגזרה תורה טומאה על העצמות כדי שלא ייקחו בידם להשתמש בהם.

מכל מקום למדנו מכל מה שאמרנוהו שכוח הטומאה הזאת הוא דבק בהפסד הרוח החיוני, ונוסף עוד בהפסד הכוח הדברי, ועוד תוסיף טומאה על טומאה בהפסד נפש מישראל לפי חבתן.

ונתחייב מזה כי כל אלו הטומאות הנוספות שאמרנו באדם אין עקרם מצד החומר לבד, כי החומר אחר שהוא דבר גרוע בעודו בקיומו, הנה לא יהיה הפסדו אל דבר גרוע ונמאס על הקצה, אבל יהיה הפלגת טומאתו מצד עירוב אלו הכוחות הנפשיות שבו כל אחת לפי עניינה. והנה עיקר הפסדן של אלו אינם אחר המוות, אבל טומאתן העיקרית היא בעוד בחיים חיותם, בטמא נפשותם בהפסד המחשבות המקולקלות בשיבוש האמונות וזוהמת הפעולות הנשחתות אשר בהם ישקצו עצמם תכלית השיקוץ. ועל ידם נכנסה בקרבם רוח הטומאה בחייהם ואף אחרי מותם תדבק נפשם בטומאתן כל אחת ואחת כפי רשעתה. ועל זה אמרו חכמים ז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים (ברכות י"ח ב), כי בחייהם טמאים הם ומטמאים כמתים, ובמותם לא נפרדו מטומאותם, אבל נדבקה הטומאה בהם לעד לעולם או נתגלגל עם הנפש ההיא קצב זמן כפי המשך דינו ואחר תיאסף אל עמיה.

אמנם הנפשות הזכות והטהורות אשר לא נטמאו בכל אלה, כי חיות הנה על דרך הטהרה והפרישות מכל הרהורים רעים ומחשבות נפסדות ופעולות מקולקלות, ולא בדומים להם והמביאים אליהם כמו שאמר, אהה ה' אלוהים הנה נפשי לא מטומאה ונבלה וטרפה לא אכלתי וגו' (יחזקאל ד'). ודרשו רז"ל לא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה, ולא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם וכו' (חולין מ"ד ב).

הנה איש זה וכל הדומים אליו נפשותם בחייהם היא קדושה וטהורה ולא נדבקה עמה רוח הטמאה. ולזה לא תדבק בה אחרי כן בצאתה לחופשי מהגוף כמו שאמר הכתוב ולא תטמאו בהם ונטמאתם במ (ויקרא י"א), ירצה לא תטמאו בהם בחייכם כדי שתטמאו במ במיתתכם.

והנה אלו שנתקדשו בחייהם בהפרד נפשותם מוסיפה להתקדש ולעלות ולראות אל קדש הקדשים אל האלוהים אשר נתנה, וכמעט שלא נמצא במיתתן צד טומאה כי עליהם אחז"ל צדיקים במיתתם קרויים חיים (ברכות י"ח א). וכשם שהחי אינו מטמא מן הדין כן אלו אינם מטמאין. והפלא מה שאמרו בפ' הנושא בפטירתו של רבנו הקדוש אמר ר' חייא אותו היום שמת רבי בטלה כהונה (כתובות ק"ג ב). כי ודאי רבנו הקדוש נהג על זה האופן

כמ"ש בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעות ואמר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שלא נהנתי אפילו באצבע קטנה (שם ק"ד א). ואצל פטירת משה רבי' וקבורתו בשער ק"ה יתבאר עוד זה בע"ה וזה מה שאמר ריב"ז לתלמידיו חייכם לא מת מטמא ולא פרה מטהרת וכו' (במ"ר פ' י"ט) כמו שיבא.

[משמעות שריפת פרה אדומה]

ועתה אחר שנתיישב כל זה, הנה הוא נאות וקרוב לשמוע כי ענין הפרה אדומה וסודה כשיעויינו מלאכותיה ויושקפו רמיזותיה כראוי הכול, היא להיישיר האדם הנלבב אל טהרת נפשו ונקיותה להתקדש בה בחייו, כדי שלא תטמא אחרי המוות, אבל שתיפרד בטהרה וקדושה ותמהר לבוא אל המקום אשר תתקיים שם לעתיד לבא לפני אלוהיה. וזה הסוד כולו גילו אותו חז"ל לגמרי, באומרם משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך וכו' (שם) כך אמר הקב"ה תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל. כי הפרה באמת היא אמו של עגל. והכוונה על רוע המחשבה, כי היא הפרה ורבה בנים משחיתים והם המעשים המכוערים המכונים אל עגלים ועתודים בני בשן גם שעירים ירקדו שם. ובאמת תבוא פרה ותקנח מעשה העגל כי בתיקון המקור והשרש יתוקנו כל חלקי הפעולות. ואם כן יראה שמי שצרף זקק את הפרה לגמרי, ביער כל החטאות והאשמות מן הארץ, כמו שאמר הכתוב זאת תורת העולה הוא העולה וגו' המזבח וגו' (ויקרא ו'). והעולה היא העולה על הלב, כמו שאז"ל (ויק' רב' פ"ז) ונאמר זאת תורת החטאת במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת וגו' (שם). וכן אמר במקום אשר ישחט את העולה ישחט את האשם (שם ז'). הנה שהזריז המתקומם על האם ושוחטה במקום ובזמן אשר ישחט אותה, ישחוט את שני בניה אלה כחטאת וכאשם, שהרי הם שרי הניצבים על כל עוון ופשע. ובדברי ר' משה הדרשן ושרף את הפרה כמו ששרף את העגל וכו'.

והלא שריפת העגל לא היה עון אשר חטא שצריך עליו כפרה, אלא שרמז כי כמו שתיקון הבן היה שריפתו, מכ"ש שיהיה זה תיקון לאם.

והנה אם כן סוד הפרה אצל החכמים היה להעמיד האדם על טהרת נפשו או להשיבה אליו כשתסור והוא תועלת נפלא מאד.

ובמדרש הזוהר (פרשת אחרי מות) בבעל תשובה אחד דהוה רשים באנפוי והוה ליה אסותה ע"י תשובה שהיישרו בה חכם מחכמי הדור. וזה שהוא היה בעל עבירה עם אחותו ע"י שכרות בלילה והיה בבקר שמע קול אנשים רצים ויצא והנה כל אחד מהם הכוהו על פניו מזה ומזה ויצא ונשאר נגוע ומוכה ומכוער ביותר והוא בא להתוודות עונו לפני אותו חכם ויעץ לו שירחץ פניו תמיד במי דמעותיו על החטא ההוא וירפא וכן עשה

כמו שהאר"ך בזה שם ויום אחד ימים רבים אחר שנתרפא פגע באותו חכם ולא הכיר והיה מגיד לו אשר קרהו והיה מספר בשבח התשובה.
זה לשונו:

לא מלא קיימא באנפי תשובה ואנא הכי אוליפנא ואסותא דאיהבו לי זימנא חדא דהוינא רשי' באנפאי ויומא חד הוינא אזיל באורחא ואערענא בחד זכאה ועל ידו אתעבר מנאי רשימא א"ל בריך רחמנא דזכינא למחמי לך בהאי זכאה חולקך בעלמא דין ובעלמא דאתי א"ל אנא הוא דאערעך אשתטח קמיה ואתייה לבתיה ואתקין קמאי תרין סאין דנהמא ובשרא דעגלא תליתאה בתר דאכלו א"ל ההוא גברא ר' אימא לך חד מילאי חדא תורת' סומקתא אית לי אמא דעגלא דבשרא דאכלנ' ויומא חד לא אתעברת ואולידת אזילת בתרה למירעא במדברא עד דדברנא לה אתברי קמאי חד גברא אמר לי מה שם תורתא דאי אמינא מן יומא לא קרינא לה בשמה אמר לי בת שבע אם שלמה מתקרי בעוד דהדרנא ראשי לא חמינא ליה וחייכנא מההוא מלה והשתא דזכינא באוריתא אצטערנא על ההוא מלה דאסתכלנא דמלה דחכמתא היא ולא ידענא א"ל ודאי מלה דחכמה היא ורמיזא עילאה לעילא ותתתא אבל תא חזי בת שבע איתקרי ממש בגין דכתיב בה שבע דשבע שבע פרות שבע שרפות שבע הזאות שבע כבוסין שבע טמאים שבע טהורים שבע כהנים משה ואהרן בחושבנא דהא כתיב וידבר ה' אל משה ואל אהרן שפיר קאמר ההוא גברא דאמר בת שבע א"ל בריך רחמנא דשמענא מלה בריך הוא דהא אקדים שלם בקדמיתא למזכי בהאי דכתיב שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישעי' נ"ז). אנא כד דהוינא רחוק קב"ה אקדים לי שלם למהוי קרוב קרי עליה רבי אבא ואתה שלום (שמואל א' כ"ה).

ראה כמה מסכים המדרש הנפלא הזה על כל מה שאמרנו. כשנשגיח עליו ועל עניני השביעיות אשר כן ספרום בכל המדרשות שיש בפרשה הזאת שבעה פעמים פרה ושבעה פעמים שריפה ושבעה הזאה, וכן כולם כשתייחס אליהם רוב המעשים וההשתדלויות הטעונים בזה. וכשנצרפם אל דברי האיש בעל המעשה ומקרהו, שכל זה מה שיורה הוראה שלימה שענין זאת הפרה ודאי היא תיקון וזהירות להעמיד הנפש בטהרה וקדושה וחזרתה לקדושתה וזכותה אחרי אשר נטמאה, כי על כן אתקרי אם שלמה כי היא הייתה אם כל מי שהיה רחוק מאלוהיו ונתקרב ונעשה שלום ביניהם אשריו מי שזכה לכך. ויראה יסבול כוונה זאת מאמרם על שלמה, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז') זו פרה אדומה (במ"ר פ' י"ט) וזה כי שלמה המלך בטח בחכמתו ובצדקתו בקצת הדברים החמורים שאסרה התורה וחשב לעמוד עליהם וסוף לא עמד טעמו בו (סנהדרין כ"א ב), כי לעת זקנתו נשיו הטו את לבבו. והיה מהראוי שתבוא בת שבע אם שלמה ותכפר על מעשיו כי היא אמו, כמו שכן עשה דוד שנשתמש בדבר איסור ולבסוף באת בת שבע

וכפרה עליו במירוץ וזיכוך התשובה, כמו שאמר בבא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע בת שבע ממש הרב כבסני וגו'. כי פשעי וגו' עד תחטאנו באזוב ואטהר וגו' (תלים נ"א). כי הנה הוא שחט את הפרה ושרפה כמו שנאמר בפירוש ולבי חלל בקרבי, וכנגד זה אמר בזה המזמור לב טהור ברא לי אלוהים וגו'. מכלל דראשון אזל ליה.

והוא מה שהורה עליו שלמה במאמר ההוא כמו שאמר שלמה על כל אלה עמדתי ופרשת פרה אדומה חקרתני ושאלתי ופשפשתי אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. והכוונה שכבר ירד לטעמה זה לפי מה שחקר ודרש ופשפש בה וחשב להתחכם בה לאמור אחטא ואשובה ולבסוף נמצאת רחוקה ממנו, כי לא עלתה תשובה בידו כדוד אביו לחזור וליטהר בטהרתה. והוא עניין נכון מאוד כפי טבעו, וזה כלו מה שנתבאר מדברי ריב"ז באותו מאמר שזכרנו, שמגיד שם:

שאל גוי אחד אילין מיליא דאתון עבדין נראין כמין כשפים וכו' והשיב שמא ראית מימיך אדם שנכנס בו רוח תזזית אמרו לו הן אמר להם ומה אתם עושים לו אמרו לו מביאין עקרין ומעשנין תחתיו ומרביצין עליה מים והיא בורחת אמר להם ישמעו אוזניך מה שאתה מוצא מפ"ך כך הרוח הזו רוח הטומאה הוא דכתיב ואת רוח הטומאה אעבור מן הארץ (זכרי' י"ג) מזין עליה מי הנדה והוא בורח (מדבר רבה פרש' י"ט).

הנה דבריו אלה היו עם הגוי ההוא דרך דחייה בקש, כמו שהיה עם הצדוקים שזכרו תחלה כי באמת רוח הטומאה נמצאת בכאן. אבל על דרך האמת לא נדחית משם ע"י ההזאה כעניין רוח התזזית שזכר, ולפיכך אמרו לו תלמידיו רבנו לזה דחיתו בקש לנו מה אתה אומר אמר להם חייכם לא מת מטמא ולא פרה מטהרת אלא כך אמר הקב"ה וכו':

ואין כוונתו להכחיש טומאת המת וטהרת הפרה חלילה, שהרי הם הלכות חמורות וגופי תורה אבל הוא כמו שא"ר חנינא בן דוסא לתלמידיו ראו בני שאין ערוד ממית וכו' (ברכות ל"ג א) והטעם אין עקר טומאה זו ושרשה מן המת כי למה תטמא נבלת האדם מיתר הנבלות וגם אין עקר הטהרה מהפרה, עד שתעמוד לנו זאת השאלה ששאל הגוי. כי ע"ד האמת הטומאה באה מכוח הנפש כמו שאמרנו ראשונה גם הטהור תעמוד ממנה כשתעמוד על זיכוכה ומירוקה כאשר הוכחנו אחרי כן. אלא כך אמר הב"ה חקה חקתי גזירה גזרתי שיעשו כל אלה המעשים בפרה, כדי לעורר לבות האנשים על מה שיחייבהו לעיינו ולתת אל לבם בצורך טוהר זאת הנפש ונקיותה כמו שיוכל להתעורר בכל המעשים ההם אשר נצטוו בה כאשר יבאו בסדר הכתובים כי על זה ועל כיוצא בו אמרו דרוש וקבל שכר כמו שכתבנו בכל המעשה המשכן והכלים והבגדים וזולתם.

ומעתה יתבאר על נכון המאמר אשר דברנו ראשונה מסכים לכל מה שאמרנו:

[הנוטע אוזן הלא יראה – אין הכוונה שלבורא יש אוזן]

אמנם נתעורר תחלה על ההנחה ההיא שהנחונה ספק גלוי לכל ונתירהו. וזה שכבר נראה לעיניים שלא כל המשים דבר בתואר או איכות מה, ימצא לו אותו האיכות והתואר ראשונה גם לא בשנייה. וכי מפני שהמקדש והמעון הוא נכון ומזומן להתפלל בו שחרית וערבית, הבנאי אשר בנאו גם הוא בית תפילה יקרא. או אם האומן אשר יעשה הריחיים לטחון התבואה, חויב שימצא אותו ראשונה טחון היטב. או בורא הפה יאכל והריאה יצעק, כמו שכתב הרב **המורה** ז"ל, שטענו עליו קצת משכילים על מ"ש הכתוב הנוטע אזן הלא ישמע וגו' (תהלים צ"ד) פרק י"ח ח"ג. ומעשים בכל יום עיור ופיסח יחדיו יולדו להם בנים שלמים ותמימים.

ואם כן כבר בטלה הטענה הזאת שהנחונה לאמתית מפי החכמה והתורה נביאים וכתובים, ונתבטל הספק שערכנו כנגד המאמר הנזכר.

אלא שתוכן הדבר הזה ואמתית ענינו יתבאר כשנבדיל בין המעשים אשר הם הכנת החומרים, ובין אשר הם נתינת הצורות. כי הנה כל מה שיהיה ממין הכנת החומרים והזמנתם הוא פועל במקרה, לא בעצם וראשונה כמו שהוא אשר ביד האומן. והנה כל שיפעל הדבר במקרה, לא נבקש ממנו שימצא לו זה העניין הנפעל ראשונה כמו שלא נבקש מהפטיש או הקורנס שיהיה בו תועלת המחט או הגביע הנעשה בהם או צורתם לפי שאינם במעשה רק מכינים החומר לקבל הצורה אשר היא מושכלת בנפש האומן.

אמנם הצורה ההיא אשר כן הייתה מושכלת בנפשו ראשונה היא אשר תוציא הכלי לצורתו ותכליתו בלי ספק. וכבר היה עם זה אצל הפעולה כמו החומץ או הדבש בסכנמגבין כי צורת הכלי המופשטת היא עצמה המושכלת אצלו, ואלו לא הייתה שם בעצם וראשונה לא הייתה בכאן בזה החומר. והוא הטעם בנמצאות הטבעיות כי החומרים הוכנו ע"י התנועות השמימיות וזולתם מהסיבות הקרובות והרחוקות המגיעות אותם ע"י פגישה ומישוש החזק הוא הרפה והצורה הושפעה אחרי כן מנותן הצורות ב"ה, כמו שכתב הרב **המורה** פי"ב ח"ב.

ומזה כבר יהיו המולידים בנים ובנות כאחד הכלים הנמצאים ביד האומן להכין החמר ולקרבה אותו אל קבלת צורתו, וכזורע חיטה ושעורה וכדומה ותהיה הצורה מאתו יתעלה כמו שהיה נמצאת ראשונה מושכלת בדפוס שלו, כמו שאמר הכתוב נעשה אדם בצלמינו וגו' (בראשית א' א).

ועל זה האופן הוא יתעלה האב האמתי הראשון והבנים בניו בעצם וראשונה כמו שאמר הכתוב הלא הוא אביך קנך הוא עשך וגו' (דברי' ל"ב א) ושם ביאר ההבדלים אשר בין האב בעצם למה שבמקרה כמו שיתבאר שם במקומו בע"ה. ועל זה העניין עצמו אמר ישעיהו (ס"ג) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וגו'. והנה כאשר היה הוא יתע' הפועל

בעצם כל הדברים היוצאים אל המציאות הייתה טענת המשורר חזקה מאד במה שאמר הנוטע אֶזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט (תלים צ"ד) כי הוא לא אמר שיחויב שתהיה לו אוזן כזו החומרית, ועין כזו המוגשמת. כי תכונת האוזן והעין ושאר האיברים היותר על האופן ההוא, הכול הוא מהדברים אשר במקרה בדברים ההם ומהכנת החומרים אל עניין ואופן יקבלו צורת שלמותם. אבל אמר שסגולת השמיעה וענינה חויבה שתהיה מושכלת אצלו יתע' ראשונה, וכן סגולת הראייה וכן כל כיוצא בזה.

ולזה אמר הנוטע אֶזן וממציאה באותו תוכן הראוי והנאות לגמור בו קבלת החוש הזה וגם היוצר העין על האופן הנאות שבו יושלם הראות חויב שבו ימצאו השלמויות ההם מושכלות ראשונה. גם בורא הפה והריאה ושאר הדברים הכוליים בהכרח שישכיל צורכם ותועלתם בעניין האכילה והצעקה וזולתם ואם שהוא בעצמו לא יאכל ולא יצעק הנה הוא מאכיל ומצעיק ע"י האכילה והצעקה המושכלת לו כמו שהאומן החכם הממציא הריחיים הוא בעצמו אינו טוחן אבל הוא טוחן ע"י אומנות הטחינה וענינה המושכלת לו. וכל זה הוא מבואר ממה שכתב הרב **המורה** שם בתשובת השאלה עם מה שדקדקנו והרחבנו בביאורו. וזו הייתה כוונת אליפז באומרם אם מעושהו יטהר גבר (איוב ד') כמו שכתבנו שער ע"ב. והנה עם זה הוא מבואר שלא יקשה כלל בהוליד הסומא בנים ועיניים יש וכן בכל שאר העיניים:

ובמדרש (תנחומא פרשה זו)

הרי פרצוף שברא הקב"ה בבני אדם מלא הסיט יש בו כמה מעינות ואינם מתערבין זה עם זה. מי העיניים מלוחים כדי שתפסוק הדמעה. מי האוזניים שמנים כדי לתפוס בהם השמועה הקשה. ולא תתקשר בלב וימות אלא שיכנס בזה ויוציא בזה. מי החוטם סרוחים להעמיד ריח רע שלא יכנס לחללי הנפש, ומי הפה מתוקים להמתיק הנפש בשעה שמקיא וחוזרת ליישובה:

ועתה ראה אם יכוון האדם בשעה שהוא מוליד דבר מזה. אמנם ישתבח היוצר מבחר היוצרים אשר נמצא הכול מושכל אתו ראשונה ומהשכלתו אותם נגמרו על ידי עושי המלאכה שהזמין אותם לכלים בחכמתו העצומה. והנה על זה האופן יתבאר יפה המאמר אשר זכרנו ראשונה. וזה כי להיות הנפש האנושית מיוחסת לו יתעלה בכלל כל הנמצאות המושכלות הנמצאות בנפש האומן ברוך הוא, הנה כבר תצא לנו מההנחה אשר קיימנו שהמשים דבר בתואר מה וכו' סתירה גדולה. וזה שכבר שם האל יתעלה התארים הנפשיים באנשים אחד חכם ואחד רשע ואחד תם, כי כל הנפשות לו הנה, והיה כצדיק כרשע כל פעל ה'.
ויחויבו לנו מזה שני נזקים גדולים.

האחד לשום תפלה באלוהים, חלילה לנו לומר שהטהור ובלתי טהור יהיה מושכל אליו יתעלה ראשונה.

והשני להחזיק ידי כל עושי רשעה לחשבם כי הנפש הרעה הושפעה מפאת מעלה ברעתה. ומעתה מי יוכל לתקן את אשר עוותו.

[הפרה טהורה, ובגדי העוסקים בה נטמאים]

ולפי שהאמת הברור בזה הוא שהנפש האלוהית היא טהורה וקדושה מעצמה, ודברים אשר מחוץ טמאוו ויסירוה מגבירה, וה' לא עשה כדי לברר וללבן את העניין ולהוציא שיבושים כאלה מלב האנשים הנותנים לב במעשה המצות במחויב, גזרה חכמתו ית' משפט הפרה הזאת כי הנה היא עצמה בהמה טהורה ותמימה, אשר אין בה מום. וממנה לא תמשך שום טומאה לא קודם שחיטתה ולא אחריה, אבל מסגולתה לטהר בגדים.

אמנם העוסקים עמה הם מטמאין בגדים מה שיראה בתחילה הפך ההנחה שאמרנו כל המשים דבר בתואר מה וכו'.

ואמנם היה זה כדי שיתעוררו בעלי הדעת ומתוכה ישימו לב אל עניין נשמתם האלוהית אשר כן תארה וכבר שמנו דמיונה בה להיותה אם המחשבות והפעולות וישיכילו ויבינו להבדיל בה מה שבמקרה ממה שבעצם. כי הנה הנשמה מעצם תולדתה היא טהורה וכמו שאמר הוי' יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בה טהורה (נדה ל"ב) והיא מעצמה מטהרת בגדים כי ממנה תצא כל מידה טובה וכל דעת נכונה בלי ספק.

אמנם העוסקים עמה המה טמאים מעצמם מטמאים הבגדים ההם הנאמרים בעצם וראשונה, ומקבלת היא הטומאה במקרה. ואם כן כבר שם האל יתעלה אותה בתואר ההוא השלם אשר הוא מושכל אליו, והתארים הזרים ונכרים לא לה' המה.

ומעתה אין עליו יתעלה התלונה, והוא עצמו מה שסיים: אלא כך אמר הקב"ה גזירה גזרתי חוקה חקקתי וכו'. כלומר, גזירה טובה גזרתי בבריאת האדם וחוקה זכה וטהורה חקקתי בקרבן, אין אתה רשאי להרהר על גזרתי כלל. אבל אתה חייב להיחלץ בתכלית הזריזות להעמידה על שלמותה וזכותה, או להשיבה אליה. נפש כי תחטא באופן שתשוב טהורה ונקייה אל האלוהים אשר נתנה.

זהו מה שראוי שיאמר בזה על אלו הפנים השנייה שאמרנו. ועם זה כבר עלה בידינו מה שיעדנו לתת למצווה הזאת החמורה פני ההסתר תסכים בהם החכמה האלוהית לסיבה הנכונה. גם פני הראות משמץ דבר יגונב אלינו מדברי חז"ל אשר אלו ואלו דברים חיים וקיימים.

ולפי דרכינו הסכמנו בין המאמרים ונתפשרו דבריהם על נכון.

ואולם מה שאמרו וכל יקר ראתה עינו (איוב כ"ח) זה רבי עקיבא שנגלו לו דברים שלא נגלו למשה וכו' (במ"ר פ' י"ט). לדעתי זהו מעניין שאמרו חכם עדיף מנביא (ב"ב יב א). וזה שכבר יתבאר אל החכם מצד שהוא חכם מה שלא נתבאר לנביא מצד מה שהוא נביא. כי הנביא הוא בעל סוד המלך נאמן ביתו כי מצד היותו בסודו נודע אליו כי בוא יבא ביום פלוני למדינה פלונית ויקרא לפלוני ופלוני שרי צבאו וילחם על עיר פלוני ויהרוג ממנה פלוני ופלוני המורדים וכיוצא מאלו העניינים. והחכם הוא כאיש הפקח הבא אל העיר ההוא ומתוך הכרתו את פושעי העיר גזר בדעתו שהם חייבין הריגה למלכות ולמלך אין שוה להניחם.

אמנם מצד מה שיכיר מקורבתם אל בעלי העיר או אהבתם אליהם ראה שלא יתכן הריגתם אם לא ששימו על העיר. ועוד פשפש בדעתו ומצא שאין בכל שרי המלך יותר ראויים שתעשה מלחמה זו על ידם כי אם פלוני ופלוני. גם שלא תיתן קריאתו כי אם בהיות המלך במדינה פלונית וכן ביום פלוני. והנה נתחלפו שני מיני הדעות האלו:

בשהראשונה היא יותר ברורה ויותר אמתית, לא ייפול לו בה שום ספק. אבל לא ירדה להכרת סיבת העניינים האלו החלקיים, אם הם אלו או זולתם, או אם נפל מצד הרצון לבד.

אמנם השנייה תכיר בהתייחדות הסיבות אל המעשים ההם או אל עניינים אחרים חלקיים אבל לא הושלם אצלה אמתיות העניינים אם יהיו כאשר גזר בדעתו שראויין לצאת אל הפועל אולי לא ידע המלך או לא ירצה וכיוצא.

[דברים שיודע הנביא ודברים שיודע החוקר]

ועל זה האופן כבר יתגלו לחכמים הבאים אל אמתית המושכלות בדרך החקירה מעניינים חלקיים ופרטיים דברים שלא נתן הגלות בדרך הנבואה ואין צרכה אליהם. ומזה הטעם אמר על שלמה החכם ויחכם מכל האדם מהימן וכלכל ומדרדע וגו' (מלכים א' ד') מהימן זה משה (תנחומא פ' זו) שנאמר בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ב) כי עם היות שמצד מעלת הנבואה יתגלו למשה רבנו דברים הנפלאים עליונים, שאין שום מבוא אל החכמה ואל המחקר העיוני בהם כלל, מכל מקום בדברים אשר יש מבוא לחקירה בהם כבר יחכם החוקר מצד החכמה העיונית בעניינים פרטיים שלא נתגלו בנבואה לנאמן בית, ויודע סודותיו הכלליות.

ועל זה האופן אמר דברים שלא נגלו למשה נגלו לו לרבי עקיבא וחבריו כי באו אל העניינים ההם מצד התושייה והחקירה העיונית ונתגלו להם בהם טעמים וסיבות שלא הוצרכו הגלותן למשה אלא שנשארו לדורות הבאים להתגדר בהם. האמנם כי בכל מה שהתחכמו והעמיקו בו החקירה הוא השגת מה שאמר מרע"ה וזה שאמר שהיה אומר

הקב"ה הלכה בשם רבי אליעזר בפרה אדומה, ואמר משה יהי רצון שיהא מחלצי, ואמר לו חייך שיצא מחלצריך (במ"ר שם). כמו שכתבנו במחלוקתנו של קרח בשער הקודם.

וגם זה עצמו כווננו במה שאמר שהראה הב"ה למשה את רבי עקיבא עם רוב תלמידיו דורש על כל אות ואת תלין של הלכות ואמר לפניו רבש"ע שלח נא ביד תשלח אמר לו המתן המתין ושמע שהיו אומרים הלכה למשה מסיני (ילקוט פרשת שמות רמז קע"ג).

הנה שאם יש קצת חידושים בפלפולי ההלכות ובדרכים המביאים אל אמיתתם הנה הכולל העולה אינו זולת מה שקבלו רבן של נביאים בסיני. וזהו עניין נכון בזה עם מה שכתבתי טעם אחר בו במה שאמרו ז"ל (מדרש קהלת) כי העושק יהולל חכם זה משה וכו' האמנה כי זה וזה יתכן לפי דעת האלוהיים אנשי המאמר התורניים בעניין הנבואה והוא שכבר תושפע מאתו יתעלה על צד הגמול בשיעור רב ממה שתחייב חכמת האיש הנביא ההוא כמו שכתבנו בשער ההוא הנזכר.

אמנם לפי דעת הפילוסופים והנמשכים אחריהם, הרואים שהנבואה היא מחויבת אל החכמה, ושהשפע ההוא לא יושפע על שום אדם רק כפי חכמתו, הנה הוא מבואר כי מה שלא ידענו בחכמתו לא ישיגנו בנבואתו. ואם כן אין למאמר חכם עדיף מנביא (ב"ב י"ב א) מציאות במחנותם.

והנה אחר שהקדמנו אלו העניינים נעבור על פרשת פרה אדומה לתת בה טוב טעם ודעת בדרך קצרה, על פי הכוונה הזאת השנייה. כי היא אשר תראה הכרעתה על דרך השכל ומאמרי חז"ל.

זאת חקת התורה

[אליך אני מגלה טעם פרה, ולבלתי משכילים – הכל חוקה]

כמו שמעשה העבודה הזאת ומשפטיה הוא אשר צוה ה' לאמור אותם ולפרסמם ולקיימם כפי מעשיהם כן במה שהוא חוקה, רצוני חקוק וציור הדברים המושכלים והעומדים ממנה ההכרחיים להצלחת האדם, לא היה מאתו להסתיר אותו ולהעלימו מבעלי השכל והאנשים אשר חננם האלוהים רוח חכמה ובינה רוח דעת ויראת ה' אשר מדבריהם לקחה אוזנינו שמץ דבר כמו שכתבנו ראשונה: וייקחו אליך - כבר אמרו: אליך אני מגלה טעם פרה כו' (במ"ר פ' י"ט). כלומר ואל רעך עמך. ולבלתי משתכלים הכול חקה:

פרה אדומה כבר כתבנו שהפרה מצד עצמה היא טהורה וישרה. אמנם מצד מה שקרה לה מרוע העוסקים עמה מטמאה. והוא מה שהורה אותו יפה בתחילת דבריו באומרו פרה

אדומה שמצד מה שהיא פרה סתם אינה צריכה דבר מהמעשים הנמשכים אמנם מצד מה שקרה לה להיות אדומה נצטוו להיעשות בה וכן הוא באמת הנפש מתחילתה היא נשמה טהורה וזכה אינה צריכה תיקונים.

אמנם למה שקרה לה להיות אדומה שנתאדמה כתולע בחטאי השכנות ועונותיו צריכה כל התיקונים הללו. ומיסודו של ר' משה הדרשן שאמר כמו שהם פרקו נזמי הזהב לעשות העגל כך עכשיו יקחו משלהם, למדנו עניין נכבד לפי דרכנו. והוא כי כמו שמתחזק האדם למלאת תאוות יצרו ולהדאיב לבו ונפשו ואף כי יתן את כל הון ביתו כן חויב להשתדל בכל נפשו ובכל מאודו על תיקונה וחזרתה לזכותה ולבניותה.

וכבר ביארנו שהפרה היא ראויה לכפר על מעשה העגל כי היא אמו באמת ולא לחנם אמר אין לך פקידה שאין בה ממעשה העגל (סנהדרין ק"ב א), אלא לפי שמעשה העגל הוא הפועל המגונה הנולד מהמחשבה האדומה ותמימה ואז"ל תמימה באדמימות (ספרי) והיה כנוי לתגבורת העברה ועניין האודם והלובן בחטא ובכפרה ממנו כבר נכתב בעבודת יום הכפורים שער ס"ג אשר אין בה מום כלומר אין בה מאום שיוציא אותה מאדמימותה.

אשר לא עלה עליה עול

זהו מה שמביא אותה אל השיעור ההוא מהאדמימות כי לא עלה עליה עול תורה והשכל ולכן צריכה התיקונים שיזכור. ונתתם אותה אל אלעזר הכהן שמצוותה בסגן (ספרי) והוא השכל האנושי שבתחילתו הוא סגן עד יעזר מהאל להוציא שלמותו אל הפועל ויזכה להיות כהן לאל עליון והוא יוציא אותה פרה שנתאדמה חוץ לשלש מחנות וכו' ירמוז אל ההכנעה והרחקת האודם ההוא מכל שלש חלקי העולם הנקראות ג' נפשות כמו שאמרנו ושחט אותה לפניו על דרך שאמר הגבר הוקם על מזבח של תשובה ולבי חלל בקרבי (תהלים ק"ט) כמו שאמרנו. ועל זה הדרך אחז"ל סרס הזכר והרג הנקבה (ב"ב ע"ד ב) כמו שנתבאר זה אצל איסור המאכלות שער ס'.

ולקח אלעזר מדמה וגו'

שהותר לאלעזר זה לקחת מדמה ולהזות לפני ה', לומר כי יספיק מה שישתמש בה מתמציתה לקחת מעט צרי לשמור הבריאות ומעט דבש ללקיחת תענוג להיות דשן ורענן לשרת לפני ה' ואת היותר יחרים.

ואמר כי המורגל בסיפוק יספיקו זה להזות שבע פעמים לא כן הרשעים כי תחסר בטנם אף כי יגיח ירדן אל פיהו.

ושרף את הפרה לעיניו את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף, הוא מה שאמרנו היותר יחרים ואין בכלל אלא מה שפרט. ועור ובשר ודם כנוי אל חלקי הנפש כי

העור הוא החיצוני והבשר נתן בתוכו והדם הוא בפנימיות הבשר וכן הנפש הצומחת הוא הנושא הראשון אשר בו תינשא הנפש החיונית והנפש החיונית היא אשר תינשא עליו הנפש הדברית וזה דומה לזה ודאי.

ושלשה ראשי אלו המחנות הם הכבד והלב והמוח. ואמר שיעביר התאוות המותריות הנמשכות מהנפש הצומחת אחר המאכל והמשקה והמשגל המותרים, ובכלל כל מה שיחטא האדם בחוש המשוש, וגם מהקנאה והשררה והניצוח והחמדה הנמשכים מהנפש החיונית הרגזנית, וגם שיגרש מהחלק השכלי כל דעת כוזב וכל סברא נפסדת, וכל אלו העניינים יהיו דומים בעיניו ושווים אל הרחקה הפרש ושרפתו, כי לסוף אין יתרון לזה על זה.

ועל שלשה עניינים אלו אמר הנביא הנה נפשי לא מטומאה ונבלה וטרפה לא אכלתי ולא בא בפי בשר פיגול (יחזקאל ד') כמו שדרשו חכמינו ז"ל (חולין ל"ז ב). ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת וגו'. יאמר שייקח הקצוות מכל מיני המעשים שירמזום יפה בגודל הארז ובקוטן האזוב וגם שני התולעת אשר נתאדמה בו הפרה כמו שאמרנו, וישליך אותה אל תוך שריפת הפרה הנזכרת, וכמו שאמר במקום שלא יזכרו ולא יפקדו לעולם.

וכבס בגדיו הכהן ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל המחנה. אלו הן שלשה חלוקי כפרה שצריך אליהם לפי חלקיו שאמרנו. כבוס בגדים הוא תיקון המידות אשר בכוח החיוני. רחיצת הבשר הוא תיקון הכוח הממשש.

ואחר יבא אל המחנה הוא תיקון הנפש המשכלת שנתפרדה ונתגרשה ממחנה שכינה שהוא בית מושבה ואמר וטמא הכהן עד הערב כי בהערב שמשו של הגוף יטהר וכבר יצא מידי סגן ואלו היו השלמים משה ואהרן הכהן ע"ה שורפים דם הפרה על זה השיעור עד שלא יישאר בה מהכוח הרגזני מותר כלל ודאי לא היו נופלין על חטאם במי מריבה כמו שיבוא ענינו בשער הבא בע"ה. ולזה אולי נסמכו אלו העניינים להורות על גודל צרכה וסוד ענינה עם היות שריפת הפרה בתחילת שנה שנייה להיותם במדבר ומי מריבה בשנת הארבעים והוא דבר נכון:

והשורף אותה וגו'. אמר כי כל אלו התיקונים צריכין למזה מדמה ולמשתמש ממנה על הדרך שאמרנו.

אמנם השורף אותה לגמרי יספיק לו בתרי מגו תלתא. והוא כבוס הבגדים ורחיצת הבשר במים ועם זה יטמא עד הערב וטהר כי לא גורש ממחנה שכינה כראשון.

ואסף איש טהור את אפר הפרה

יאמר כי איש טהור המחשבות נקי השכל הוא המשתמש במה שנשאר מן השריפה והוא בעניינים הזמניים במדרגת האפר גם כי יניחנו מחוץ למחנה אבל לעדת ישראל בכלל יהיה למשמרת למי נדה כי מהקל יבאו אל החמור וממנו אל היותר חמור וזהו אומר חטאת הוא. וזה האיש האוסף את אפר הפרה יספיק לו בשיכבס בגדיו וטמא עד הערב כי אינו טעון אף רחיצת הבשר. הרי שלש כתות.

האחת טעון כיבוס בגדים ורחיצת בשר וביאת אל המחנה.

והשני כיבוס ורחיצה.

והשלישי כיבוס לבד.

וזו היא הפרה נפלאה בזה העניין ואין ספק כי כמו שחטאי האדם יתחלקו אל שלשה חלקי התחלותיו כמו שאמרנו, כן כלל האנשים יתחלקו אליהם קצתם רודפים אחר התשוקות הגופיות אשר מצד הנפש הצומחת וקצתם אחרי הקניינים הדמיוניים אשר מהכוח המתעורר ומקצתם שטועין אחרי הדעות המשובשות אשר בנפש הדברית. ולפי שלכולם יועיל זה הסדר הנכון אמרו חז"ל והניח מחוץ למחנה והייתה לעדת בני ישראל למשמרת לשלשה חלקים היו מחלקין אותה, חלק אחד נותן בהר המשחה, ואחד נותן בחיל, ואחד מתחלק לכל המשמרות (מסכת פרה פ"ג א).

וזה של משמרות הייתה חוץ לעזרה שמסתפקין ממנו בני העיירות, וזה שבהר המשחה כוהנים גדולים מקדשין לפרות אחרות, וזה שבחיל נותן למשמר מגזרת הכתוב שנאמר והייתה לעדת בני ישראל למשמרת וגו'. ובני העיירות הם החלק הבינוני כמו שהעיר אמצעית בין הכרך והכפר. והכוהנים הגדולים הוא החלק השכלי המשובח.

אמנם לעומת הכוח הבהמי אמר שהיא למשמרת שלא יכשלו בו בשום פנים ועם זה כבר תהיה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם לחוקת עולם כי לחלק המשתרר באדם ולשכניו הגרים עמו לכל יהיה חוקו מועיל מאד בכל מקום ובכל זמן.

ושוב עוד וראה כי כל חלקי פרשה זו מסכימים זה עם זה לכל מה שאמרנו במה שהזכיר מכאן ולהבא ג' פעמים חיוב הטהרה בנגיעה של מת.

האחד הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים הוא יתחטא בו וגו'. והוא החטא הכולל לכל ממין התאוות הבשריות כי התיקון הוא שיתחטא בו ביום השלישי ירצה בשנות הבחרות ביום השלישי בהיותו בן שלשים ובשביעי שהוא סימן לאחרי' ימיו יוכל ליטהר ואם לא יתחטא ביום השלישי בה ימות.

והשני כל הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא וגו'. כי נגע בדברים מכווערים מרוע התכונה וקלקול המעשים הממיתים את הנפש שאם לא יתחטא את משכן ה' טמא כי הכוח החיוני הזה הוא הנושא הקרוב אל הכוח השכלי ודאי. ולזה אמר בזה ונכרתה הנפש היא מה שלא אמר בראשון. ועל הכוח המתעורר ההוא אמר טמא הוא ואמר עוד

טומאתו בו למה שתמשך ממנו טומאה לכוח הדברי אשר יזכירנה עוד. ואמר זאת התורה אדם כי ימות באהל כי הטומאות הנזכרות הם מהדברים אשר תחת האהל והם גוף האדם.

[מחשבות המעוררות חוסר אמונה]

אמנם עדיין יש השלישית והיא הבאה מהדברים המחשביים ועל זה אמר וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר, כמו שיחטא בדעתו בגזור היות עניני בני האדם כהפקד על פני השדה מהם צדיקים וטובים היו חללי חרב.

כמו שאמרו על אלישע אחר, לישנא דגברא רבא דגריר ליה ד"א חזא ואתפקר. או כי האי מעשה שאמר לו אביו עלה לבירה וכו' (חולין קמ"ב). או שחשב במה שאין חרצובות במות הרשע או שנסתכל בעצמות האדם אחרי מיתתו ומהרהר ומפקפק למה נברא אחר שסופו רמה ורקב, אשר בהרהורים אלו ודומיהם תפסד הנפש ההיא המחשבית.

ולהיות סכנת טומאה זו חמורה חזר לומר ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת וגו' ונתן עליו מים חיים אל כלי ואין מים אלא תורה (תענית ז' א) שהיא רפואת חיים לכל תחלואי הנפש כאשר הכולי הוא מחזיק וכמו שאמר אלמלי דרשיה אחר להאי קרא כדרשיה רב יעקב בר אחתיה לא חטא למען ייטב לך לעולם וכו' (חולין קמ"ב א). ואחר שגמר סדר הטהרה אמר ואיש אשר יטמא ולא יתחטא וגו' ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל הוא קהל ה' באמת ואמר כי את מקדש ה' טמא הוא מקדש בית עולמים טמא הוא אבל לא אמר עוד טומאתו בו כי אין עוד טומאה עליה. וחזר ואמר בכאן ומזה מי הנדה כי למה שכבר חטא במה שצריך הזאה טעון כבוס בגדים.

אמנם הנוגע לבד אינו צריך כי אם שיטמא עד הערב שמשו כי בדבר הזה כולם שווים. ובאומרו כל אשר יגע בו הטמא יטמא והנפש הנוגעת תטמא וגו'. כלל בסוף השלשה חלקים הנזכרים כי הדבר אשר יגע בו הטמא, הוא דבר זולתו והנפש הנוגעת בזה הדבר הזולת הוא חלק שלישי בעניין.

כך עלה במחשבה באלו העניינים וראיתי לכותבן מהם ברמז בזכר ונראין דברי אמת וצודקין יחדיו להורות על עניני הפרה הזאת ותועלתה הנפלא בתיקון נפשותינו והתמדת בריאותה ורפואתה כשתחלה, אשר עם זה יגיע תועלתה בכל אדם ובכל זמן כמו שאמרנו בשאר העניינים התוריים, אשר לזה הוקבעה פרשה זו אחת בשנה לקרות אותה בכל קהילות ישראל ובכל מקומות מושבותם, לקרות אותה בספר בפני עצמו בין פורים לר"ח ניסן, כדי שתבוא פרה וזיכרון התשובה ותכפר בין שתי גאולות, גאולת פורים שהייתה

בימי מרדכי ואסתר, וגאולת ניסן ממצרים והמקווה לעתיד כמו שאמרו בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל (ר"ה י"א א).

וכן אמרו (בירושלמי מגילה פ"ג) רבה בשם רבי חייא בר אסי אמר אין מפסיקין בין פורים להחדש וסימן פרשיות הללו בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה.

ובדין הוא שהיה ראוי לקדום פרשת החדש לפרה אדומה שהרי באחד בניסן הוקם המשכן ובשני בו נשרפה הפרה ולמה הקדימוה אלא מפני שהיא טהרתן של ישראל.

הנה שביארו שתקנו פרשה זו לדורות לזכר טהרתן של ישראל. ואע"פ שאין לנו אפר הפרה ולא הזאות מי הנדה בפעל מ"מ רצו שתקדם הפרה להחדש כדי שיהיה זכר להזאות שלישי ושביעי הנהגין בה קודם שיעלו לרגל שאם יאחרו אותה לפרשת החדש לא יספיק הזמן. ומה שאמרו מסמיכות פורים לפרה וסמיכות פרה לחדש (שם) יראה שכוונו ממש למה שאמרו גדולה תשובה שהיא מקרבת את הגאולה (יומא פ"ו ב) דכתיב שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וגו' (ישעי' נ"ו) רבי אלעזר אומר גדולה תשובה שהיא סמוכה לגאולה דכתיב ובא לציון גואל ולשבי פשע וגו' (שם נ"ט). שהרי שריפת הפרה סימן התשובה וניקיון החטא ופורים, והחדש סימן אל הגאולה כמו שאמרנו. והכוונה כי האחד כוון אל התחלת התשובה הממצאה התחלת הגאולה.

והשני אל התשובה השלימה אשר תמצא אחר הגאולה.

ועל הדרך שכתב החוקר שמהפעולות הבלתי שלימות ימצא הקניין וממנו הפעולות השלמות כאשר כתבנו אצל נעשה ונשמע שער מ"ז.

אמנם ביאור אלו המאמרים על נכון ועל הכוונה שאמרנו יבא פרשת התשובה שער ק' בע"ה. וזה הכול על הטהרה היוצאת מהלב והמחויבת מהעיונים הללו עד יבא לו משפט הגאולה ויזרוק עלינו מים טהורים ואת רוחו ייתן בקרבנו להאיר אורנו ולהזריח שמשנו. כאומרם ז"ל (ילקוט ישעי') והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקיפאון (זכריה י"ד) דברים המכוסים בעולם הזה עתידין להיות צפויין לעולם הבא כהדין סמיא דכתיב והולכתי עיוורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים (ישעי' מ"ב).

מבטיח להודיע הדרכים למי שלא ידעם כלל ולישר אותם ההולכים בנתיבות עקלקלות אשר לא ידעו אותם היטב.

והראשון הוא השלמת הסכלות ההעדרי וקנינו. והשני הישרות הסכלות הקנייני ותיקונו.

ועל הראשון אמר אשים מחשך לפניהם לאור

ועל השני ומעקשים למישור. והעניינים מבוארים מעצמם.

ואמרו חז"ל אעשם ולא אעזבם לא נאמר אלא עשיתים ולא עזבתים שכבר עשיתים לר' עקיבא וחבריו (ילקוט שם) ודי בזה למה שרצינו בזה החלק ובכל זאת לא אמרתי אחכמה חלילה לי כי ידעתי כי היא רחוקה ממני.

אמנם הדרשה תידרש, ואם נזכה לכוון בקצת דברים הרי טוב, ואם אין מה שיאמר בהישרתנו והשלמת נפשנו היא חוקת התורה אשר ציוה ה' לאמור.

עקידת יצחק במדבר שער פ (פרשת חקת)

יבטל דעת החושב שמשנה רבנו לא חטא. ויבאר ענין החטא ומהותו:

ויבאו בני ישראל וגו' המה מי מריבה וגו'

בהגדת (שבת נ"ה א)

א"ר אמי אין מיתה בלא חטא ואין ייסורין בלא עון. מיתבי שאלו מלאכי השרת להקב"ה רבש"ע מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון, אמר להם מצווה קטנה צויתיו ולא יכול לעמוד בה. אמרו א"כ משה ואהרן שקיימו כל התורה כלה מאל"ף ועד תי"ו, למה נגזרה עליהם מיתה. אמר להם מקרה אחד לצדיק ולרשע (קהלת ט'). הוא דאמר כי האי תנא, דתניא רשב"א אומר משה ואהרן בחטאם מתו:

[מן הנמנעות שיהיה אדם שאינו חוטא]

כמו שלא יתואר היכולת האלוהי לעשות צלע מרובע שוה לקוטר, ולא לקבץ בין ההפכים בנושא אחד בעת אחד, כן לא יתואר בעשות אדם בדמותו וצלמו עד שלא יחטא כלל: וזה כי אדם ולא יחטא הוא ודאי קבוץ הדברים על העניין ההוא. כי הנקיות מכל חטא דבר מיוחד ומסוגל אל הנמצאים העליונים הנבדלים די מדרהון עם בשרא לא איתוהי כי מצד הפשטם מהחמר וממשיגיו הנה שלמותם נמצא קיים בפועל ותמיד הם קולעין בתמימות פעולותיהם ולא יחטאו.

אמנם אדם ילוד אשה אשר בעפר יסודו עם היותו נברא בצלם הנה שלמותו הוא כוח בגשם ושלמות כזה אי אפשר שלא יפסק ולא יחלש ביותר שלם שבאנשים כי אפילו משה רבן של נביאים עליו השלום שהוא אשר התמידו בו ניצוצי השפע יותר מכל זולתו מהשלמים, כמו שכתב **המורה** ז"ל בהקדמתו. הנה א"א שלא היה פוסק עתות מה בעת התעסקו בצרכי החומר ההכרחיים כמו שנראה מבואר מטעם המסווה כאשר כתבנו שם.

וההפסק הזה הוא באמת העוון אשר חטא וחסרון במין האדם יעיד על הרחקו והבדלו מהשלמות האלוהי או המלאכי אשר הוא שלימות קיים ונצחי. כי על זה אמרו ז"ל (במדרש ב"ר פ"ח) פרשת נעשה אדם,

כשברא הב"ה את האדם טעו בו מלאכי השרת ובקשו לומר לפניו שירה מה עשה הקב"ה הפיל עליו שינה וידעו הכול שהוא אדם. הדא הוא דכתיב חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא (ישעי' ב').

והכוונה כי המחשבות האנושיות אשר הם המלאכים המשרתים את פני השכל בקשו לטעות במהות האדם ולחשוב שהכוח השכלי אשר בו הוא מהטבע האלוהי היו יהיה כמוהו להיותו קיים בלתי משתנה בעת מהעתים אמנם כשראוהו ישן, והוא כנוי מיוחד להטרדת פעולותיו המיוחדות הכירו היות שלמותו כוח בגשם ואשר כן תארו הוא חסר מאד מאלוהים, והוא מה שאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו וגו'. כי אחר שנשמנו שהיא שלימות צורתו היא קשורה בנושא והוא חומר במה נחשב הוא להיותו כאלוהים או להדמות אליו.

[אדריאנוס רוצה להיות אלוה]

ובתנחומא פרשת בראשית :

אדריאנוס מלך אדום כשכבש את העולם הלך לו לרומה לבית פלטרין שלו אמר לשריו אני מבקש שתעשו אותי אלוה, שכבר כבשתי העולם אמרו לו וגו'. היו שם ג' פלוסופין.

הראשון אמר אין אדם מורד במלך בתוך פלטרין, אלא צא מפלטרין ותעשה אלוה. והשני אמר לו אין אתה יכול, שכבר דברו הנביאים אלוהיא די שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מארעא וגומר (ירמי' י').

והשלישי אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בשעה זו. אמר לו ספינה יש לי חוץ מג' מילין והיא מטרפת בים, וכל אופיא שלי בתוכה. אמר ליה אני משגר לשם לגיוניות בספינות ויצילנה. אמר ליה למה אתה מטריח עצמך בלגיונות, אלא שגר לשם מעט רוח ותנצל. אמר ליה ומנין יש לי רוח לשגר? אמר ליה, רוח אין אתה יכול לשגר, והאיך תעשה אלוה, ונאמר כה אמר ה' בורא וגו'. נותן נשמה לעם עליה רוח להולכים בה (ישעי' מ"ב).

נכנס לביתו כשהיה זעוף. אמרה לו אשתו, הללו הטעו אותך שתוכל לעשות אלוה אתה מלך עשיר וגיבור והכול בידך. אלא אני אומרת דבר אחר, תן לי פקדונו ותעשה אלוה. אמר לה ומהו פקדונו? אמרה נפשך שבגופך. אמר ואם תצא נפשי מה אעשה. אמרה בנפש שלך אי אתה מושל, ואין שלטון ביום המוות (קהלת ח'). והאיך תוכל ליעשות אלוה, ואתה אדם ולא אל.

יראה שבקשת זה האלוהות שדברו בו החכמים אינו רק עניין חקירה וסדור תשובות נצחיות על העניין הזה עצמו, רצוני אם יש כוח בפעולות האנושיות והיותר חזקות שימצאו בהם לגזור עליהם השלמות בשיעור שיקרא הפועל אותם פועל שלם מבלי שום חסא וחסרון בהם או לא. ולזה סמכו העניין באיש ההוא, שאחר שמלא כל אשר זמם לעשות כפי חפצו ורצונו במה שכבש העולם כלו, והחריב ארץ ישראל, ושרף המקדש בקש ליעשות אלוה, כלומר שידמה לעליון בחוזק פעולותיו וקיומם והתמדתם כפי מה שרצה,

מבלי שיראה יש לו התלות באחר יהיה ההיתלות ההוא סיבה לחסר ולהחטיא כוונותיו כלל.

אמנם הפילוסופים השיבו אותו דבר מצד דברים כוללים משתתפים לו ולעליונים. אמנם אשתו השיבה לו בזה הדבר המיוחד שאמרנו להיותה עמו כמו שיבוא.

זזה כי הראשון אמר לו אף כי כבש העולם כולו במאמרו, הנה הארץ כולה היא כנקודה בתוך העגולה, והרי א"כ הוא וכל ממשלתו נתונים המה ברשותו של בעל העלייה ואיך ייטול כתרו עד שיצא מפלטיין שלו. וכאלו אמר בזה שכל מה שעשה ונצח וכבש לא עשה אלא כאחד מבני בית המלך הקטנים ולא בכוחו יגבר.

אמנם השני השיב כי אף שלא יצויר היות אדון העולם על הפלטיין ההוא, מכל מקום הנה הוא לא עשה אותם. והכוונה כי אף במלאכת מלחמותיו השמים והארץ וכל צבאם היו הכרחיים לו וזולתם לא היה מגיע אליהם. והנה אחר שהפעולות האנושיות הם חסרים העקר ועל כורחו יש להם להיעזר מדבר שלא עשו הנה אין במעשיהם שום חוזק וקיום.

והשלישי השיב מצד הפעולות המיוחדות שהוא מתעסק בהם שאף אם לא ייעזר בדברים שאין לו יכולת עליהם אי אפשר להתקיים כמו שהיה עניין הרוח באותה ספינה שזכר.

אמנם כל אלו הם עניינים שאף העליונים משתתפים בהם אבל האשה אשר נתן ה' עם האדם היא הרגישה אמיתת העניין המיוחד לו מצד מה שהוא אדם, כי מי ירגיש ומי יחוש חוץ ממנה, אשר ידעה את חסרונה והכירה אם הוסר כוחה הנפשי ממנה הגוף ימות והיה לאבן. והוא העניין עצמו שאמרנו מהיות שלימות באדם כוח בגשם אשר לסיבת זה נפלה החולשה וההפסק בענייניו אשר הוא חטא וחסרון גדול בפעולותיו אשר אי אפשר מבלעדיו בלי ספק.

[הגדרת אדם כיצור חוטא מחייבת ביטול הבחירה]

אמנם מזה יצא לנו ספק עצום מאד והוא מה שיחוייב מזה בטול כוח הבחירה האנושיות שעניינה האפשרות המוחלט על האדם בשיחטא או לא יחטא. וכשיונח כל אחד מצדדי האפשר נמצא לא יקרה מהנחתו בטל, ואם אמרנו שהוא נמנע שלא יחטא, כבר יקרה בטל מהנחתו שלא יחטא, שאם לא יחטא אינו אדם. אלא שהתירוץ גם כן מבואר וזה שהחטא יאמר בשני פנים אם חטא בבחינת עצמו או בבחינת החוטא. ובבחינת עצמו כבר יקרא חטא אי זה חסרון שיהיה כמו שהוא הפסק התבודדות והדבקות שאמרנו אפילו רגע.

אמנם בבחינת האדם אין זה חסרון וחטא עצמו אחרי שהוא מוכרח עליו כי חטא ההוא יהיה חטא מצד האלוהות שבו לא מצד חבור הרכבתו.
אמנם בבחינתו מצד שהוא אדם הוא חטא כל מה שאפשר שלא יחטאו בו, כגון שיחטא ואשם באחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה וכיוצא.

וזה הגבול הוא רחב נתפשטו בו מדרגות האנשים כולם יש חוטא מאד ומאריך עוד ויש חוטא במקצתם, ויש בפחות וגם באלה אף על פי שאם הונח שלא יחטא אדם בהם כלל לא יקרה מהנחתו בטל, כמו שאמרנו הנה בפועל ימצא על הזרות או לא ימצא. כי הנה הכתוב בגדול הנביאים אמר והאיש משה עניו מאד מכל האדם וגו' (במדבר י"ב). ולא אמר עניו בהחלט, אבל עניו מכל האדם וגו'. וכמו שגזר החכם איש אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז'), ירצה שאע"פ שהוא אפשר להימצא אצל הטבע, נמצא שלא נמצא יציאתו אל המציאות בפועל.

והנה הרב **המורה** ז"ל ייחס אליו חטא הכעס במקום שאינו צריך, ושהיה חטא גדול בעיני עם חכם ונבון כמוהו. כמו שהוא בשמונה פרקיו (פ"ד) ואם שהוא פי' רחוק, וכבר השיג עליו **הרמב"ן** ז"ל מאומרו אשר מעלתם בי (דברי' ל"ב) ומריתם פי' (במד' כ') זולת אלה הדברים, מה שיראה די, עם כל זה אני אומר שהחטא ההוא שהיה שם הביאהו אליו הכעס בלי ספק, כמו שהעיד המשורר ויקציפו על מי מריבה, וירע למשה בעבורם כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו (תהלים ק"ו).

[חטא משה כדוגמה לכך שכל אדם חוטא]

כ"כ **הראב"ע** ז"ל כמו שיבוא. וזה כי חטא הכעס הוא היותר נאות לייחס לו מזולתו משני טעמים:

האחד כי הוא טבעי מאד אל האדם, כמו שנתבאר בפירוש מן המאמר הח' **מספר המידות**. ולא עוד אלא שהוא טבע נמצא ומיוחד אל החכמים, שהאיכות אשר יסייעו אל קניין הם המסייעים להגביר עליהם הכוח הרגזני שהוא מצדם. כי על כן אמרו כל שגדול מחברו יצרו גדול ממנו (סוכה נ"ב א), כי הטבע עצמו שמוסיף כוח בגדולת החכמה הוא עצמו הנותן תוספת בכוח הכעסני, וכמו שאמר אוריתיה מרתחא ליה (תענית ד' א) והוא אומרם ז"ל בפ"ה ממסכת אבות ד' מידות בדעות נח לכעוס ונח לרצות וכו'. קשה לכעוס וקשה לרצות וכו'. קשה לכעוס ונח לרצות חסיד. נח לכעוס וקשה לרצות רשע. והכולל בזה שכל חום ולחות הם סיבות קלות אל ההפעלות וכל קור ויובש הם סיבות קושי ההפעלות. והנה הדמ"י שהוא חם ולח הנה מצד החום הוא נח לכעוס מצד הלחות נח גם כן לרצות. השחורי שהוא בהפך קר ויבש הנה מצד הקרירות הוא קשה לכעוס ומצד היבשות הוא קשה לרצות, כמו שכתב החוקר פ"ט מהמאמר הז' **מספר המידות** אשר הם

חדים מאד, ובעלי המרה השחורה לפי החטא אשר הוא בלתי נעצר, הוא הנקרא מעופף הם חוטאים. אמנם אלה בעבור המהירות. ואלה אמנם בעבור הקושי יאמר וכו'. שהחדים בקלות הפעליותיהם ובעלי השחורה בכבודות פעולותיהם יפלו בדבר אחת אצל הכעס. וכבר כתבנו זה אצל ארור אפם כי עז (בראשית מ"ט) שער ל"ג.

והנה הלבני מצד הקרירות הוא קשה לכעוס ומצד הלחות הוא נוח לרצות. ובעל הירוקה אשר הוא הפכו אשר הוא חם ויבש מצד החום הוא נוח לכעוס ומצד היבשות הוא קשה לרצות. והנה אצל המידות היה הלבני היותר משובח ובעלי הירוקה היותר רע.

אמנם לענין הלמוד שזכר בסמוך שאמר ארבעה מידות בתלמידים מהר לשמוע ומהר לאבד יצא וכו'. קשה לשמוע וכו' (שם א) הוא על הענין הזה עצמו שייחס המהירות אל החום והלחות והקושי אל הקרירות והיובש.

אמנם החליף הסדר לסיים המשנה ביותר רע כבראשונה, וזכר בעל הירוקה לטוב שבכולם כי מצד החום הוא ממהר לשמוע ומצד היובש הוא קשה לאבד מה שיהיה הלבני הפכו מצד איכויותיו כי מצד הקור הוא קשה לשמוע ומצד הלחות הוא ממהר לאבד והוא חלק רע.

והנה הוא מבואר שהמידה הכעסנית היא קרובה מאד אל האדם מצד טבעם וכמו שאמר הכתוב כי ברוב חכמה רוב כעס (קהלת א') וכן נמצא מאד בטבעם הקפדנות על הדברים יותר מזולתם כמו שאמרנו. ולזה היא יותר נקלה לייחסה אל השלמים מזולתה.

הטעם השני לפי מה שכתב החכם בפרק ההוא שזכרנו שחטא הכעס הוא יותר נכון לסליחה מזולתו לסיבות רבות זכרם שם עד שבסוף אמר הקצף בכעס לא יהיה על הכעס כי אם על המביאו אליו וכ"כ בי' מהספר ההוא נתבאר שהחוטא בעבור כעס אינו חוטא בעצם וראשונה אחר שלא הקדימה לו המחשבה והידיעה על חטא ולזה נתן לסליחה.

אמנם החוטא בעצם הוא המביאו אל הכעס. וחנה היא מדברת בחכמתה הדברים אלו ממש כשאמרה אל עלי הכהן אל תיתן את אמתך לפני בת בלייעל כי מרוב שיחי וכעסי דברתי עד הנה (שמואל א' א') וזה כי מפני שהיא יצאה ממידת הענווה והמוסר לחרף צרתה בפני הכהן הגדול בקרוא אותה בת בלייעל וכמו שאז"ל אי זהו אפיקורוס המבזה את חברו בפני ת"ח (סנהדרין צ"ט) באה להתנצל מזה ואמרה כי מרוב שיחי וכעסי דברתי עד הנה, הכוונה שודאי הכעס הביאה לזה מצד מה שאמר אליה עד מתי תשתכרין הסירי את יינך מעליך. כי במאמר זה בזה אותה ונתנה לחרפה ולקלס לפני צרתה השמחה ברעתה, כשתשמע או במה שמסיר תפלתו ממנה ותישאר עגונה.

ורמזה לו בזה שהוא היה תחילת החטא ההוא אצלו, ועליו למחול. והוא פירש נכון מסכים למאמר החוקר.

ולזה הטעם שולח בכתוב לומר בכל מקום ויחר אף הש"י (במד' י"ב) וירא ה' וינאץ מכעס וגו' (דברים ל"ב). להכעיסו להכעיסני וכל כיוצא בזה. לפי שאף בבני אדם הוא חטא שעקרו על המביא הכעס אל הכועס. ולכן דברו מאד בלשון בני אדם כי בכל מקום שנזכר כן עושה רושם שהיו שם חוטאים מביאים אל הכעס אל מי שאינו ראוי לו והוא עצמו מה שרצה באותם הכתובים ויקציפו וגו'. כי המרו וגו' (תלים ק"ו). ירצה כי העם אשר היו התחלת זה החטא במה שהקציפו והכעיסו אל משה אשר מרוב שיחו וכעסו שכוח תלמודו ויבטא בשפתיו לומר המן הסלע הזה נוציא לכם מים (במד' כ') כמו שיתבאר בע"ה. והנה אם יש בזה קצת התנצלות שלא להעניש החוטא בכל אחת משני הפנים שיאמרו במילי דעלמא הנה בנדון אשר לפנינו אשר הוא גדול הערך מאד וכולל כוונות עצומות כמו שיבוא גם לגבי משה לאו מילתא זוטרתיה היה ולזה לא נמחל אצלו וכמו שאמרו וסביביו נשערה מאד (תהלים נ') מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו (ב"ק נ' א) ואמר נורא אלוהים ממקדשיך וגו' (תהלים ס"ח):

ובמדרש (במדבר רבה פרש' י"ט)

יש הבל שנעשה על הארץ אשר יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים (קהלת ח') אתה מוצא כשקלל את הנחש לא הניחו לטעון כלום שהיה לנחש לומר רבש"ע אתה ציווית על אדם לא תאכל ואני אמרתי לו אכול ממי היה לו לשמוע ומשה היה לומר לא עברתי על דבריך למה אני מת. ועם כל זה לכן לא תביאו כי הם הביאוהו אל הכעס כמו שאמרנו.

אמנם לפי שהיא טענה חלושה אליו לפי מעלתו לא הועילה לו עם היותו צדיק כמו שטענת הנחש הרשע ג"כ אינה מספקת. ולזה יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים.

[חטאו של משה קטן ויחסי]

והעולה מכל זה כי אין להרחיק מהיותר שלם שבמין האנושי שיחטא אין צריך לומר במה שהוא חטא וחסרון בהחלט כעניין ההפסק מההתבודדות והדבקות שהוא חטא וחסרון מטבע המלאכי שזכרנו ראשונה אלא אף בחטאות האדם אשר הוא אפשר עליו שלא לחטוא לא נמצא שיצא בפועל אדם נקי לגמרי והשלמים יבדלו מהבלתי שלמים או מהחסרים בנפלים על היותר קלים מהם ועל המעט עד שיהיה אדון הנביאים הוא היותר שלם מכל האדם בזה בנפלו על דברים קלים ומעטים אשר ספרו אותם חז"ל (תנחומא פרשת חקת) באומרו והן לא יאמינו לי (שמות ד') שלח נא ביד תשלח (שם) הצאן ובקר ישחט להם וגו' (במדבר י"א). וחטא מי מריבה (שם כ') אשר פרסמו הכתוב יותר מכולם. אמנם לא תארו הכתוב במה שלא יחטא כלל כמו שאמרנו:

[דעת פילוסוף יהודי שמשה לא חטא כלל]

ואני שמעתי מאחד מחכמי פילוסופי עמנו ומחשוביהם (**ר' אברהם בן ר' שם טוב ברב"ג**, דרך אמונה מאמר ב' שער ז'), שהיה מחטיא מאד האומר כי משה חטא בשום פנים, כי הוא היה רואה שאם הונח כן תיפול התורה בכללה וזה משפטו יסוד מוסד אצלנו שתורתנו האלוהית היא שלימה בכל מיני השלמות עד שתכלול כל מצווה וכל מניעה שאפשר לזכות ולחטוא בהנה עליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע. והנה שלמותה וכללותה על זה האופן יחייבו שיהיה בטבע האפשר שיצא איש אחד אל המציאות שיקיים אותה בכללה ושלא יחטא בה כלל שאם היה נמנע להיות איש שלא יחטא כבר יהיה האדם חוטא בהכרח ואיש כזה אינו ראוי ליענש אבל יהיה אפשר.

ולא עוד אלא שחויב היותו נמצא שאם לא כן יהיה גם כן שלמות זאת התורה על זה האופן לריק. והנה אם נודה שמשה חטא בה הנה כבר יקרה בטל מהנחתנו המצא זה האיש והוא שהאיש ההוא המונח נמצא על זה התואר מהשלמות יהיה יותר שלם ממשה ומזה חויב שתינתן על ידו תורה יותר שלימה כי הנבואה תוקש אל הנביא אשר תושפע עליו וכבר שמנו היותר שלימה שאפשר והנמשך ממנו הוא בטל. ולזה נאמר בהיקש החלוף אם הונח שחטא הנה אם כן לא הייתה תורתו שלמה אבל תורתו היא שלימה בלי ספק אם כן הוא לא חטא.

זו היא דרך ראייתו והוא מסתייע מהמאמר ההוא שזכרנו ראשונה שנאמר בו שמשה ואהרן קיימו את התורה כלה מאל"ף ועד תי"ו (שבת נ"ה א), כלומר שלא חטאו כלל והיה משתדל לבאר הכתובים המעידים על חטאתו בשיסובו על כלל ישראל כענין חטא ישראל דעכן (יהושע ז'), ומאמר עד אנה מאנתם לשמור מצוותי (שמו' ט"ז), וכיוצא. ואמר שעונש מיתתם היה עונש לכלל ישראל לא להם, כי על כן אמר לכן לא תביאו את הקהל הזה וגו' (במדבר כ'). ולא אמר על כן לא תראו וגו'.

[דחיית דבריו]

עד כאן תרף כוונתו ודבריו כפי מה שנשארו בזיכרוני. ואני הנה ראיתי שאין דבריו אלה קיימי מפני שלש תשובות.

האחד מצד שתוף שנפל בגבולי משפטו ומופתיו שלא נזהר ממנו. והשנית מצד דבקות הקודם בנמשך מה שהיה ענין השיתוף שכבר נשתתפו בשני מיני הבטל. הבטל אצל הטבע או הכזב אצל הנבואה שהאחד הוא מסוג המציאות וההעדר.

והשני מסוג האמת והשקר וביאור זה שאע"פ שיהיה אפשר לקום אחרי משה מי שלא יחטא וכשיונח נמצא לא יקרה מהנחתו בטל אצל הטבע מכל מקום כבר בא העדות הנבואי שלא יצא האפשרות ההוא אל הפועל ושהאדם היותר שלם שהיה או שיהיה הוא משה רבן של נביאים כמו שאמר והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה

(שם י"ב) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' (דברי' ל"ד). ולא יתבטל בזה כוח האפשרות הטבעי כמו אם ינבא הנביא שלא תפיל אשה בשנה זו או שנתיים או שלא תיוולד נקבה ודאי יתקיים דברו בהשאיר האפשרות הטבעי במציאותו. וכשיונחו נמצאים שני העניינים ההם בזמן ההוא לא יקרה בטל אצל המציאות אבל יקרה כזב אצל הדבור הנבואי. וכמה נבואות באו מזה המין לכל נביא ונביא המיעד הדברים אשר ימשכו אשר על המין הזה נאמר עתה תראה היקרך דברי וגו' (במדבר י"א). כי כאשר לא יקרה יהיה הדבר היותר מצוי אצל הטבע אבל יקרה בטל אצל המאמר האלוהי. והנה הנבואה אומרת בימים ההם ובעת ההיא נאם ה' יבוקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה (ירמיה נ') והרי האדם הוא אפשר על החטא כמו שאמרנו.

אמנם אם ימצאו החוטאים בימים ההם הנה יהיה האפשרי אצל טבעם אמנם יקרה הבטל אצל הנבואה וכן בכל כיוצא בזה לא יהיה עוד עול ימים לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל (ישעי' ס"ה) ורבים כמו אלה שבכולם נתחייב להאמין מה שתייעד הנבואה באחד מחלקי אפשרותם בהשאיר האפשרות הטבעי על ענינו כמו שאמרנו.

והנה כאשר נבדיל בשני מיני הבטל האלו יתבאר שתוף העניין ועלה בידנו כי משה רבנו אע"פ שחטא הוא היותר שלם שהעיד עליו הנבואה שיצא ושהוא עתיד לצאת אל המציאות, ולזה נתנה התורה השלמה על ידו. והפלא ממה שקבל מהמאמר ההוא שמשה ואהרן לא חטאו כלל, איך לא זכר שנאמר במשה בתחילת ענינו וייחר אף ה' במשה (שמות ד'), ובסוף ויפגשו ה' ויבקש המיתו (שם). וגם אין שם חטא חרון אף, ומיתה למה. וכן אמר כמה פעמים ויתעבר ה' וגו' (דברים ג'). גם בי התאנף ה' (שם א'). ויותר קשה מאהרון השכח מעשה העגל שנאמר ובאהרון התאנף ה' מאד להשמידו ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא (שם ט') והוא מבואר שהקרבות הראשונים בשמיני למילואים היו לו ולכל ישראל לכפרת עון העגל ועוד נאמר ותדבר מרים ואהרן במשה וגו' (במדבר י"ב). ונאמר וייחר אף ה' במ וילך (שם). והוא עצמו אמר אשר נואלנו ואשר חטאנו (שם). סוף דבר שאין עקר להנחה הזאת וכמו שיבוא.

אמנם התשובה השנית שאף גם זאת שנודה שיצא אל המציאות איש אשר לא יחטא כלל הנה לא בעבור זה יחויב הנמשך והוא שיהיה הוא יותר ראוי להינתן דת על ידו כל שכן שתהיה יותר שלמה שמן המבואר שלא כל הראוי לנבואה ינבא אם לא שיסכימו תנאים אחרים הכרחיים.

וברוך בן נריה סופר עד בדבר לפי הרב **המורה** פרק ל"ג חלק ב' גם חז"ל מנו בתלמידיו של הלל הזקן רבים שראוי שתשרה עליהם שכינה כמשה רבנו ורבי' שראוי שתעמוד להם חמה כיהושע, אלא שאין הדור ראוי לכך (סוכה כ"ח א). והנה א"כ נאמר שהיה משה רבנו

היותר שלם שנמצא בזמן מהזמנים אשר הביא הצורך וההכנה מכל הצדדים להינתן תורה מן השמים על ידו.

וכבר הגידו החכמים ולא כחדו אפשרות הנותן טבע חכמה ומדע על יד איש גדול ממנו כמו שאמר בסוף ההצלחות (ישעי' נ"ב) ירום מאברהם ונשא משה וכו' (תנחומא פרשת תולדות) כמו שכתבנו פירושו בשער כ"ח.

וכבר דחה **הראב"ע** ז"ל סברת מי שאמר שלא יתכן שליח השם ממיר דברו כמו שנראה מפירושו ז"ל (פרשת חקת). ואנשי שקול הדעת אמרו שלא יתכן כשיהיה השליח מהשם ממיר דבר מהשם, ואם הוא ממיר איך נאמין בתורתו. גם אלה לא דברו נכונה כי אלו היה מחליף במצווה, מיד היה נענש כי הנה נענש על דבר שאיננו מצווה לעולם, ולא תורה לישראל, ולא נעשה ברצון רק בשגגה בעבור שהכעיסוהו. וכן אמר גם בי התאנף ה' בגללכם (דברים א').

הנה שהזכיר זה הדעת ובטלו, לפי שהשם יקבל שאע"פ שחטא הוא אמת ותורתו אמת. והנה כי מה שחויב מבלתי המצא איש שלא יחטא שיהא האדם חוטא בהכרח ושלכן אינו ראוי להיענש. הנה מזה לא יקרה בטול לכלל רק אם ייקח לו המשפט החלקי לכולל. וזה כי היות האיש ואפילו היותר שלם שבמין חוטא בשום דבר מהדברים שכללה אותם שלמות התורה האלוהית כאשר הניח הנה הוא מוכרח מצד טבעו וכמו שאמר כי אין צדיק בארץ וגו' (קהלת ז'). וכמו שאמרנו ראשונה.

אמנם כאשר יהיה על זה האופן מקלות החטא או משלמות התשובה ודאי לא ייענש ולא יקרה מזה בטול. וכמו שאז"ל אני הוא קודם שיחטא האדם אני הוא לאחר שיחטא וישוב (ר"ה י"ז ב).

[גם אם אדם חייב לחטוא, אין זה אומר שלא ייענש]

אמנם מזה לא יקובל שכל חוטא לא ייענש כי אם האדם מוכרח לבלתי היותו אלוהי לגמרי לא הוכרח להיותו מעמיק בחטא ומורגל בו וזה מבואר. והנה אחר שהמין הזה מהחטא עם שהוא אפשרי על האדם ימצא על המעט ועל הזרות מי שלא יחטא בו ולא עוד אלא שבא העדות הנבואי שלא ימצא וכל שכן שהחטא מהמין הראשון הוא הכרחי אליו מצד טבעו. הנה מזה יתחייב היות המוות הגופי הכרחי על האדם וא"א זולתו כמו שכתב הרב **המורה** בהקדמת החלק הג' אמר עד שיהא אבדו באבדי אשר א"א מבלעדיו רמז אל זה העניין מהמוות והכרחיותו אשר עליו נאמר כי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב'):

והנה אל זה העניין הנכבד והמעולה כוונו חז"ל, במאמר ההוא שזכרנו ראשונה שאמרו ששאלו מלאכי השרת להקב"ה מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון (שבת נ"ה א). וזה כי המחשבות העיוניות המשרתות את פני השכל כמו שאמרנו למעלה הם חוקרים מפאת

השכל ושואלין ודורשין בו והיו רואים בתחילת עיונם כי אחר שצורת האדם היא שכלית אצולה מטבע העליונים הקיימים יראה שהיה מהראוי שתגבר טבעה על טבע החמר הכרוך עמה עד שיתקיים הוא בקיומה לעד כי יד השלם על העליונה ועולה עמה ואינו יורד. ולזה אמר למה קנסת מיתה על אדם הראשון כי ראו שהמיתה אינה מן הדין אבל היא עניין קנס שלא כראוי. והייתה התשובה הן אמת שהחלק השכלי העליון מטבעו שיגבר על החלק החומרי להחיותו עמו אבל שזה יהיה כאשר לא יטה כלל אל החומר ולא יפסקו פעולותיו הראויות לו בעצם ותמיד מצד מה שהוא שכל.

אמנם בנטות אל החמר בענייניו או במקצתם הנה אז יחלש כוחו ולא יתחזק להחיות זולתו ודי לו שיחיה את עצמו. והוא מה שאמר מצווה קטנה ציוויתיו ולא יכול לעמוד בה. כי לא די שאדם וכל תולדותיו הם הכרחיים על המין הראשון מהחטא שאמרנו אבל מדרכם לחטוא באחת מהמצות האנושיות אשר הם אפשריים לעמוד עליהם שהוא המין השני מהחטא. ואחר שהשכל האנושי הניתן באדם הוא נוטה כל זה השיעור מטבעו המלאכי, הנה נתחייבה לו המוות הגופי מן הדין ולא היה קנס בו.

חזר השואל ואמר משה ואהרן שקיימו את התורה כלה מאל"ף ועד תי"ו למה נגזרה עליהם מיתה. ראה שלא אמר שלא חטאו, כמו שאמר החכם הנזכר, שכבר נתבאר שחטא אף במין השני מהחטא. אלא שהיה ענינם בדברים קלים שנתנו למחילה ואשר הם כן כבר יאמר שקיימו את התורה כולה, שהחוטא ושב בתשובה שלימה כבר קיים התורה. ואם לא היה על זה האופן הרי חסר מצות התשובה ולא קיים התורה כולה. וא"כ היה נראה לו שבאנשים האלה וכיוצא בהם, הנה השכל שב לאיתנו, והיה ראוי שחלקם הגופי יתקיים עמם ולא יגזור המיתה עליו.

וחזרה התשובה מקרה אחד לצדיק ולרשע שעם היות שקיימו התורה כולה ונחשב להם כאלו לא חטאו בזה המין מהחטא כלל, עם כל זה מהמין הראשון מהחטא א"א להם שלא יחטאו אפילו היותר שלמים והיותר צדיקים שבמין האדם.

ואחר שהנטייה מהטבע המלאכי היא הכרחית להם, כמו שביארנו ראשונה, הנה כוח השכל לא יגבר להחיות החלק הגופי עמו לבד אבל יישאר על טבעו. והוא אומר מקרה אחד לצדיק ולרשע כי אע"פ שלא יהיה האדם רשע במין החטאים אשר אפשר לעמוד עליהם במה שהוא אדם. אבל הוא היותר צדיק שאפשר כבר יהיה החטא המשולח הכרח בו עד שיהיה בעבור זה מקרה המוות משותף לצדיק ולרשע כי היותר צדיק שאפשר נחשב לרשע לעניין זה החטא אחר שהוא הכרחי אליו.

[יש מיתה בלא חטא]

והו' יודע דאפילו למאן דאמר יש מיתה בלא חטא (שם נ"ה ב), אין הכוונה בלא חטא כלל שהרי מקרא מלא הוא אין איש צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז'). וגם עטיו של נחש שאמרו שם שמתו בו קצת הרי הוא עוון אשר חטא שנאמר עליו כי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב'). אלא על כורחך הכוונה שיש מיתה בלא חטא משפט מות לפי דיני ארבע מיתות שבתורה. ובהא קא מפלגי דרבי אמי ותנא דארבעה מתו בעטיו של נחש, סברי משה ואהרן חייבי מיתה הו' מדין תורה כמי שעובר על דברי נבואתו שנאמר יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם כדאיתא התם (שבת שם) ותנא דמלאכי השרת סברי דלא מחייבי מיתה כהאי גוונא אלא כמו שאמר וסביבי נשערה מאד (תהלים נ') וכהני דמתו בעטיו של נחש (שבת שם) ולהכי מותיב בה לרבי אמי אבל לכולי עלמא אין אדם ניצול מהחטא על שני הפנים שאמרנו. ותמהני מזה החכם שתפש זה המאמר להסתייע בו ולא העביר עיניו באותה סוגיא שנתבאר ממנה שמשה ואהרן בחטא מתו ומסקנא דיש מיתה בלא חטא ושכבר נמצאו ד' צדיקים שלא מתו אלא מעטיו של נחש. וא"כ האנשים ההמה הרי היו צדיקים וטובים מהם ותיובתא דידיה תיובתא למה לא נתנה תורה על ידם. אלא האמת הגמור הוא מה שאמרנו ולכן המיתה הגופית היא הכרחית על כל נוצר.

אמנם הנפשית טוב לפני האלוהים ימלט ממנה: ועל כל פנים האנשים האלה אע"פ שחטאו הנה לא יצאו ולא היו עתידין לצאת כמותן אל המציאות בזמן וענין שיוסכמו שם שאר הסיבות לתת תורה לעם ה' כמו שנתבאר.

והרי נתבאר זה משלשת הרועים אחים גם יחד במה שמתו בנשיקה (ב"ב י"ז א) שהוא ענין אחד נפלא באיכות הפרדה וזה כי לעוצם שלמותם והפרדתם בעוד בחיים חיייתם הייתה תשוקת נפשם נפלאה להקשר ולהדבק עם האלוהים אשר נתנה עד כי בהפלטת זה הכוסף יצא רוח נשמתם בנשיקה ובאהבה רבה, ועזב את הגוף ומת. וזה ענין שנתבאר בהם מאד בהיות מיתתם ע"י מצווה ייאסף אהרן אל עמיו וגו'. וכל אותו הענין שכבר נראה היה המוות ברשותם לעשות אותה כעושה המלאכה היותר נקלה שבידו. וכן במשה עלה אל הר העברים וגו' והיאסף אל עמך כאשר נאסף אהרן אחיך וגו' (דברים ל"ב) והוא מה שאמרו חז"ל (ב"ב י"ז א) שביארו ענין הנשיקה הזאת מאמרו בהם על פי ה' (דברים ל"ד) כלומר שהיה בידם לעשות ע"י צואה. וכן במרים שנאמר ותמת שם גזירה שווה וימת שם משה וגו' (ב"ב י"ז א) ועליהם נאמר ממתים ידך ה' וגו' חלקם בחיים (תהלים י"ז)

אמנם במדרגתו של משה רבנו אצל אליהו ז"ל ובהפרש אשר ביניהם לענין הסתלקם מן העולם ידובר בו יפה במקום פטירתו שער ק"ה בע"ה.

זה מה שראיתי להקדימו אל ביאור זה הספור החמור מעניין חטאם של משה ואהרן וקנס מיתתם אשר נאמרו בו דברים רבים ולא נתקרה הדעת בשום אחד מהם. ולא עוד אלא שהם סותרים זה לזה, וטעמי האחת סתירות לזולתו, כמו שנראה ש**הרמב"ן** ז"ל סתר דברי **הראב"ע** ז"ל, הסותר דברי הכול, כמו שהוא בפירושו. ודבריו גם הוא נעלמים ממנו ומופלאים מן דעתנו. ואנחנו נרצה בדברים מה שנוכל להולמו כפי השגתנו ומה שיראה לי בו אזכור אותו אחרי זיכרון הספקות הנופלות בעניין והדעות הנזכרות בו על סדר הכתובים:

[ספקות העולים מסיפור הפרשה]

א. באמור העדה בדברי ריבותם ולו גווענו בגווע אחינו לפני ה', וכי שוטים היו שלא קבלו מוסר בכל מה שראו בעיניהם מקרח ועדתו, הטרם ידעו כי תמו לגווע. ועוד איך נתאו לאותה מיתה, היותם מן השרופים או מן הבלועים:

ב. אומרם ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו. התחילו בקהלם, וסיימו בבעיריהם. ועוד, מאמר למה העליתנו ממצרים להביא אותנו וגו'. ולא עוד אלא שאמרו לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות, והלא קם להו בדרבא מיניהו, כי עתה לא עת להתאונן מן התאנים ומן הרימונים:

ג. למה הקפיד הש"י על המעשה הזה שיעשה בדיבור לבד, כמו שיראה מפשטי הכתובים. וכי עכשיו הייתה תחילת מעשיו להתפאר:

[מה היה חטאו של משה?]

ד. והיא הקשה והחזקה מכולן: בחטאו של משה רבנו ועונשו. שהרי שולחן והרי בשר והרי סכין לפנינו, ואין לנו פה לאכל. וזה כי מצות השם למשה היא כתובה לפנינו, והמעשה אשר עשה לא נעלם מנגד עינינו, ומחרון אף הש"י עליהם נשתומם לבנו, ואין אתנו פירוש על זה שישכך את האזן בחטא וביישוב הכתובים.

ויען כי רבו בו הדעות, אזכור אותם על סדר הכתובים שדקדקו אותם איש איש לפי דעתו, ויתבאר איך היו קצתם ספקות לקצתם, ועם זה יתבאר על נכון מה שיאמר בו בסוף.

והוא כי כל המעשה הזה נכלל במה שאמר הכתוב ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם שמעו נא המורים וגו' וירם משה את ידו ויך את הסלע וגו'. והנה על כורחנו היה החטא בכלל מה שיספרו אותו אלו הדברים, או בדבר מיוחד הנאמר בחלקיהם.

והנה קצתם אמרו שהחטא היה באומרו שמעו נא המורים, לפי שהקל בכבוד הרבים בני אברהם יצחק וישראל.

והרמב"ם ז"ל כתב כי לא מטעם זלזול כבודם בזה המאמר היה החטא שא"כ למה היה חוזר לומר בתוכחותיו ממרים הייתם עם ה'. אבל **מפני שהראה להם במאמרו זה פני זעם אשר לא זעם ה'.** והבינו ממנו שהש"י יקצוף על שאלתם בדבר ההכרחי, או שהוא דבר נקל לנביא לכעוס על לא דבר, ויהי דוגמא לרואים. כמו שכתוב בח' פרקיו (פ"ד) כמו שזכרנוהו ראשונה.

וכבר הקשה עליו **הרמב"ן** מעונש אהרן אשר לא כעס, ומאמרו יען לא האמנתם ומעלתם ומריתם כמו שהוא בפירושו.

ואחרים אמרו, כי החטא היה באומרו **המן הסלע הזה** וזה כי הם שאלו שיוצא להם נזלים מסלע אחר שנזדמן להם והם גערו בהם ואמרו המן הסלע הזה שלא נצטווינו עליו יצאו מים. והנה בזה המעיטו יכולת השם בעיניהם שיחשבו שהש"י אינו יכול על כל הדברים כי אם על עניינים מיוחדים והודאת הנביאים כמאה עדים דמי ואין מעידה גדולה מזו. אמנם לא שייכא הכא תוכחת מריתם פי:

והנה **הרד"ק** ז"ל כתב בשם אביו ז"ל על פסוק כי המרו את רוחו, כי המעל והמרי היה מפני שהעם דוחקים אותו להוציא להם מים מסלע, והם השיבו המן הסלע זה מבלי אשר ירד עליו ה' באש לחמם אותה ולפעפעה, כמו שנאמר בפעם הראשונה הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב, נוציא לכם מים, זה א"א. והיה בזה מעל במה שהוציא דיבה שהקב"ה צריך אל האש אל המעשה ההוא, וש"א א זולתו. וגם היה מרי שלא אמר לו השם שיבוא ויעמוד לשם.

זה תורף פירושו ודאי מעל הוא, אשר לא יצויר רבן של נביאים ימעל בו. וגם שעיקרן של דברים חסרו מן הספר. וגם כי מה טעם שייענש אהרן.

ואחרים אמרו שהיה החטא במה שאמר המן הסלע הזה **נוציא** לכם מים, כי ייחסו הדבר לעצמם. שהיה להם לומר המן הסלע הזה יוציא ה' לכם. וזה הדעת אשר שבחו **הרמב"ן** ז"ל מכל הפירושים שזכר, וייחס אותו אל **רבנו חננאל** ז"ל וטעמו יתבאר עוד.

אמנם אחרים אמרו שחטאו נכתב ונחתם לפנינו באומרו ויך את הסלע במטהו כי הוא ציוה לדבר אל הסלע לבד, שהיה הקב"ה מתקדש ע"י כן, על דרך לחכימא ברמיזא. והעם ישמעו וייראו ויקבלו מוסר. והם החליפו את דברו והכהו על דרך ולשטיא בכורמזא. וזה דעת **רש"י** ז"ל ורבים מחכמי המדרש, והוא הדבר אשר יסכים בו הכתוב יותר.

אמנם לא נהלמו שאר הכתובים להסכמת זה, כי יקשו עליו לאמור שהדבור אל הסלע הוא עצמו ההכאה, ואין נס בזה יותר מזה. ואם לא היה לו להכות, המטה אשר בידו למה. וגם כי במה שאמר אל העם בפני הסלע שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוציא לכם מים,

כבר נתקיים מה שנתקיים מה שנאמר ודברתם אל הסלע, כי היא שמעה מאמרו ומעתה אין שם מרי ולא מעילה.

והנה **הר"ן** ז"ל בדרשותיו העמיד זה הדרך ונתן צורך אל המטה ושם הבדל בין הכאה לדיבור. אבל עדיין אנו צריכין לתקון.

ואחרים אמרו שחטאו היה במה שאמר פעמיים, כי הדיבור אל הסלע הוא ההכאה שכונה באמרו קח את המטה. וגם כי פירוש ודברתם כמו ידבר עמים, ותדבר את כל זרע הממלכה. אמנם היה החטא במה שהכה שתי פעמים. נמצא עם זה שכבר נתייחס החטא הזה אל כל חלקי הכתובים הבאים עליו לא נפל דבר.

[פירוש רבי יוסף אלבו בספר העיקרים ודחייתו]

האמנה כי מפני הספקות המגיעות לכל אחד מאלו הפירושים בקש לו החכם בעל **ספר העיקרים** ז"ל צדדים אחרים, והיו בעיניו כמוצא מציאה גדולה. והוא מה שכתב בפרק כ"ב מהמאמר הרביעי מספרו, שעצם המעל היה מה שנאמר במאמרים ראשונה ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע. ואמר ששיקר חטאם של משה ואהרן היה מפני שלא בטחו בה' ולא סמכו בישועתו להתעורר מעצמם להוציא להם מים מצור החלמיש לצורך עם גדול ורם ורב כמוהו, מבלי שיראו עצמם מרעידים על הדבר ובורחים מפניהם אל פני אהל מועד לנפול על פניהם לפני ה'. כי כשיראה הנביא המדבר בה' לעיני הכול, כי יש לאל ידו לחדש מעצמו אותות ומופתים בשמים ובארץ בשעת הצורך, הוא קדוש השם בלי ספק. וההשמט הזה, הוא חלול השם.

והביא ראיה לדבריו מכמה נביאים וחסידיים שכן עשו. כי אליהו ז"ל עצר את השמים, וגם אמר תרד אש מן השמים. ואלישע למחר סאה סולת בשקל, וכן ויצף הברזל, וזולת זה גם משה עצמו אמר אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני. והחסידיים שנזכרו בתלמוד כרבי חנינא בן דוסא בערוד. ומה שאמר מי שאמר לשמן הדליק יאמר לחומץ וידליק. ומעשה ר' פינחס בן יאיר בגנאי נהרא, ורבים כמו אלה. ואמר שעניין (יהושע י') בשמש בגבעון דום היה מזה המין, שעשה מעצמו מבלי תפילה. וכמו שנאמר שם לא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול איש, יראה שלא היה כיום ההוא שיסכים השם יתעלה על מה שיגזור איש מעצמו על דבר גדול כמותו מבלי שיתפללו לפניו עליו. ושעל זה נאמר להם יען לא האמנתם בי להקדישני במים לעיניהם, לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ וגו'. שאילו הייתם מאמינים, הייתם גוזרים על הטבע שישתנה כדי שיתקדש שם שמים על ידכם, שיראו הכול שאני מקיים דבר עבדי ועצת מלאכי.

ולפי שהוקשה אליו אומרו יען מריתם פי, ארכבה אתרי רכשי, ואמר שחטאו חטא שני במה ששינו מדיבור להכאה, אשר על זה נאמר בעוון ההוא מיעוט אמונה ומעילה ומרי.

זהו תורף פירושו. והוא נפלא בעיניו עד שגזר שהוא היותר נאות מכל מה שנאמר על זה. ומי יתן איפה ויתפשו דבריו אלה עם דברי **רבנו חננאל** ז"ל, ששבחם **הרמב"ן** ז"ל כמו שכתבנו, שאמר שכל פשעו וחטאתו היה במה שייחס זה העניין הנסיי לעצמו, באמרו **נוציא** לכם מים, שהכוונה במאמרם הדור אתם ראו הנקל בעיניכם שאנשים כמונו נוציא לכם מים מהסלע הזה, כמו שתראו שנוציאם בפועל. ולכן אמר שמעלו בה' כי נתנו מקום שיחשבו קצת העם שהם בחכמתם עשו, ולא מאת ה' הייתה זאת. עד כאן דבריו.

ראו זה חדש ונפלא, שהדבר שהוא מרי ומעילה לדברי זה, הוא עבודה וקדוש השם לדברי זולתו.

אמנם הדבר הגדול העומד כנגדו בדעתו זה, הוא מה שמצאנו שלא הורגל משה לעשות בכל צרכיהם אלא על זה העניין, רצוני בדבר ה'. ומעולם לא הקפיד השם יתעלה. וסמך לזה ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ולא הקפיד על שלא הוציא להם לחם ובשר מהשמים או מהארץ. ואחרי כן ברפידים קרה העניין הזה בעצמו. וידבר העם עם משה וגו' ויאמר להם משה מה תריבון עמדי, ויצעק משה אל ה' לאמור מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלוני, ואז היה ראוי שיקפיד מאד על היותו מצטער כל כך כאיש נדהם וכגיבור לא יוכל להושיע, ולא עשה. אבל אמר עבור לפני העם ומטך אשר הכית בו וגו' הנני עומד לפניך שם וגו'. וכן בבשר תאוה, זולת זה. ובאמת אם היה בעניין עוון אשר חטא, אי אפשר שלא יוכיחו אלוה על אחת מאלה.

והדבר השני מה שלא הוכיחם הכתוב בזה עד אחר מעשה הסלע והוצאת המים. כי אם כדבריו, היה ראוי שיוכיחנו ראשונה לאמור יען לא האמנתם בי להקדישני במים לעיניהם לכן לא תביאו וגו', ואחר כך יאמר לו קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע וגומר. שאז ודאי יהיה משמעות העניין כמו שאמר, והיה בזה מתקן השם יתע' אשר עוותוהו, במה שירגישו כל העם כי היה בידם כוח לעשות מעצמם, ויען לא עשו נענשו. אבל כשהוכיחם אחר מעשה, נעלמה הכוונה. ודאי אם כתב כאן יען מריתם פי וגו', הנה היה להשיב שהמתין התוכחה עד שיכלול עמה אשמת המרי שהיה גלוי וידוע לפניו שיפלו בו, והוא ההכאה שחשבה הוא למרי שני, כמו שנזכר. אבל אחר שלא הוכיחם הנה אלא על האחת, הנה אין לו שום תשובה.

אלא שנראה שרצה לתרץ זה במה שכתב ז"ל, שאלו דיברו היה השם מתקדש והיו מתקנין קצת ממה שחטאו. ובעבור שלא דיברו, הוסיפו לחטוא. עד כאן. שיראה שאם לא

בעבור מה שחזרו לחטוא בהכאה לא היו נענשים. וזה אינו, שאם חטאו למה לא יוכיחם לפחות כדי שישמע העם ויאמינו, וגם כי אולי לא יפלו בשנייה.

ועוד, שעדיין לא יצא מידי קושיא שאם משה גמר החטא אחר כך במה שהכה ולא דיבר, הנה אהרן לא גמרו. ואיך נאמר ייאסף אהרן אל עמיו וגו' יען אשר מריתם פי. וגם במעילה ג"כ לא היה ראוי להאשים לאהרן, כי מה יש לו לעשות במקום משה רבו, כי לא נסה לעשות דבר גדול או קטן בפניו שלא ברשותו. ומאמרו ואם כן אהרן מה הוא, כל האשמה והתואנה למשה היה למנה.

ועוד שהוא כתב ז"ל ואע"פ שהם מצד ענוותנותם לא רצו ליטול עטרה, מכל מקום נחשב להם לעוון ולמיעוט אמונה מפני חלול השם ע"כ. ומעולם לא שמענו שיצאה תקלה מתחת ידי מדת הענוה, עד הנה הפך מה שנאמר עקב ענוה יראת ה', כי אין לנו מידה משובחת ומעולה כמידת הענוה, ונמנע הוא שתצא ממנה חילול השם בשום צד. ואם הגיעה שעה שצריך שיתקדש שם שמים על ידם, ולא יקדישו, הנה המידה המונעת היא תקרא פתיות או קלות ראש ומיעוט זהירות בכבוד שמים, ולא תקרא ענוה בשום פנים. ואם החטא היה מהמין הזה שכתב יבטא בשפתיו ובשמן ערב של מליצה אל יניא ראשנו, כי ודאי במקום שיש ענוה אין שום חטא כללי.

אבל האמת לדעתי כי מצד ענוותנותן לא הורגלו לעשות כיוצא בזה מעצמן, והיה להם לשבח ולחכמה. כי אחר שמשה היה נאמן בית, בא בכל עת אל הקודש לדעת מה יעשה בכל דבר ודבר שיבוא צרכו, למה יעשה מעצמו. וגם כן באם בריאה יברא ה', כבר הוכחתי שם יפה שלא מעצמו אמרה, כמו שאמר בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי:

ואני ערב בדבר לדעת כל הנביאים והחסידים שזכר, שאלו היה להם דבר השם ית' מזומן על זה השיעור שלא היו עושין מעצמן. כי אפילו בדבר קטן נאמר וציוך אלוהים ויכולת עמד. עם היות כי לפי דעתנו דבר גדול דבר. וגם במה שאמר מיהושע אצל שמש בגבעון דום, הא איהו ודאי תלי תניא בדלא תניא, כי שם נאמר אז ידבר יהושע לה' ביום תת ה' את האמורי לפני בני ישראל, ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון, והוא מבואר כי הדיבור ההוא שדיבר יהושע לה' ביום ההוא, אינו רק עניין התפילה והצעקה לפניו על המעשה. וכשנתרצה אליו אמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק איילון. ולא זכר הכתוב תפילתו, כי השעה הייתה דחוקה והתפילה קצרה. וכמו שאמר בכיוצא מה תצעק אלי לפי מדרש חז"ל. ולשון דיבור כבר נתבאר היותו לשון תפילה, דכתיב וידבר משה אל ה' יפקוד ה' אלוהי הרוחות לכל בשר וגו'. וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת

וגו', ויאמר ארחמך ה' חזקי (תהלים י"ח) וכל המזמור ההוא תפילה ותחנה. ומה לנו לכל זה, כי הכתוב מעיד על זה באומרו ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול איש. ואם לא התפלל לפניו לבקש ממנו על זאת, מה שמועה שמע ואין לנו לשמוע ממנו משמעות פירוש הכתוב לסיוע דבריו.

אמנם טעם הכתוב הזה והבדלו המיוחד באומרו לשמוע ה' בקול איש יתבאר יפה בפרשת בלעם הבא בקרוב שער שמונים ושתיים ב"ה. סוף דבר מזה הכתוב אין לי רק ראייה לסתור. שאם כדבריו היה לו לומר לשמוע השמש בקול איש, או לעשות ה' בדבר. והוא מבואר מאד.

הנה הנם כל הדעות אשר נאמרו בזה העניין על סדר הכתובים עצמן ונתבאר איך היו סותרין זה לזה עד שבטוב ההשתדלות לא נשאר בידנו דבר שיתיישב בו הדעת:

[פירוש ר"י עראמה לחטא משה]

ואני הנה ראיתי להחזיק בדרך היותר מפורסם ואשר החזיקו בו גדולי הראשונים והוא שהיה החטא בהכאת הסלע הוא העיקר.

אמנם שנתלווה אליו עניין או עניינים נזכרו בשאר הכתובים הבאים בו, עד שיהיה החטא הזה מתפשט בכל חלקי הסיפור אשר יסופר בו, ולא בחלק אחד מחלקיו, כמו שראו שאר המפרשים ז"ל כנזכר. והוא היותר נאות לפי העניין, אלא שאנו צריכין לסקל הדרך הזה מכמה אבני בליסטראות שנזרקו לעומתו מגדולי המורים, כי רבים הנה, כמו שזכרנו אותם תחלה וכמו שיזכרו לפי דרכנו.

[השוואת מי מריבה למי הצור אשר בחורב]

ובתחילה ראיתי להעיר אוזן לשמוע ולתת לב למה שבאו בעניין מי מריבה אלו ובמי הצור אשר בחורב עניינים דומים ושווים ממש. אם בזמן שנצטרכו אליהם, ואם בגודל צורכם, ואם בדברי תלונותם על ה' ועל נביאו, ואם ברושם שנרשם ונסתם מניסיונם לפני ה'.

זה כי בראשונים כתיב ויסעו כל עדת ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי ה' ויחנו ברפידיים ואין מים לשתות העם.

ובשניים נאמר ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחדש הראשון וגו'. וסמיך ליה ולא היה מים לעדה (במדבר כ').

עוד בשניהם בשווה וירב העם עם משה.

עוד בשניהם בשווה ולמה העליתנו מארץ מצרים.

עוד בשניהם תלונת להמית אותי ואת בני ואת מקני.

עוד בראשונים ויקרא שם המקום ההוא מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם וגו'.

ובשניים המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את יי'.

ועל פי כל הדברים האלה אני אומר, כי מפני שהעם הזה היוצא ממצרים גדלו ביניהם וילמדו מעשיהם אשר המה מכחישים עליהם פמליא של מעלה, כידוע מעניינם, היה תמיד משה חשוד בעיני רובם או קצתם שמא בחכמתו העצומה על חכמת מצרים קשתה ידו עליהם, ולא יד' ה' הייתה עמו. ולזה היו נותנים כל מחשבותיהם עליו לפקוח עיניהם על כל דרכיו ומעשיו, היוכלו למצוא עילא ושחיתא לקיום החשד ההוא. וככה היה עניינם בכל מה שאירע להם ממצרים ועד הנה, כמו שביארתי הדבר יפה בפרשת העגל.

והנה ההשקפה הזאת הביאתם בתחילת צאתם ממצרים לחשוד אותו חשד חזק, כי יאמרו אם כדבריו כן הוא שעל פי עילת העלות כולם הוא עושה, הנה יחויב שלא יפול בה שום חסרון. והנה החסרונות היו מה שהסיעם ממדבר סין והביאם לרפידיים ולא היה שם מים לשתות העם, כי איך יתכן היודע הכול והיכול על כל ינהגם אל מקום צימאון שאין מים לאנשים והנשים והטף, ואפי' למקנה, והנה המים הם מהדברים היותר הכרחיים. ולזה נאמר וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה, כי הם ייחסו הדבר לעצמו כי הוא העושה ואין זולתו. הוא מה שאמרוהו אחר כך כי גדלה הצמא בבירור, למה זה העליתנו ממצרים להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא. כי לא יתכן היות הנהגה זו מאתו ית' כלל. ולזה מה שצעק משה אל ה' לאמור, מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלוני, כי ראה שמחזיקים אותו כנביאי שקר.

והנה לבער הדעת הרע ההוא מקרבם, הוזקק לעשות להם שם שם תפארת ע"י המים ההם, כמו שאמר עבור לפני העם וגו'. הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור ויצאו מים רבים. והיה העניין כדי שיתפרסם אותו עניין לעיני הכול, ולא יזידון בדבר הזה עוד. וע"כ קבע שם המקום ההוא מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמור היש ה' בקרבנו אם אין. פירש בתכלית הביאור מה שהיה בלבם מהסתר פניו ית' מהם כמו שנתבאר יותר במקומו.

ועתה כאשר תמו כל הדור אשר ראו המעשה הנורא ההוא בסוף ימי ישיבתם במדבר שנת הארבעים, קרה להם המקרה הזה בעינו את בניהם אשר קמו תחתם, כי כמותם כן באו על פי ה' ממדבר צין אל מדבר שמם אשר מתה בו מרים, ונסתלק הבאר ולא היה מים לעדה כלל. ולסיבה עצמה שנזכרה ואל החשד ההוא נקהלו כל העדה על משה ועל אהרן והחזירו עיקר התלונה כלפי משה, שנאמר וירב העם עם משה ויאמרו לאמור ולו גווענו בגווע אחינו לפני ה'.

[תשובות לשאלות]

(א) ירצה מי יתן ונמות אפילו באותה מיתה משונה שמתו אחינו הנשרפים והבלועים, אם יתאמת אצלנו שהוא לפני ה' ומידו הייתה לנו.

(ב) אבל זה העניין רופף בידינו, שאם כדבריכם, למה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו, שהרי אי אפשר שמידו תהיה זאת מצד מה שאליו התנועה. שאם האדם יש לו דעת לסבול, אלה הצאן מה יעשו. ולא עוד אלא שתהיה תלונתנו עליכם יותר גדולה בבחינת המקום שממנו הייתה התנועה, והוא כי העליתנו ממצרים, שהיה מרעה שמן וכר נרחב כגן ה' להביא אותנו אל המקום הרע הזה בתכלית הרוע. כי לא נחוש אל שאינו מקום זרע ותאנה וגפן ורמון כמו שהיה ראוי להיות אלא שאפילו מים אין לשתות.

והנה משה ואהרן ראו מעשה ונזכר להם העניין הראשון ולכן באו מפני הקהל אל פתח אהל מועד ויפלו על פניהם לראות מה ידבר בם ומה ישיב על תוכחתם וירא כבוד ה' אליהם. כי ראה להתקדש בתוך הבנים כאשר נתקדש ראשונה בפני אבותם.

ולזה אני אומר שכל בני ישראל אשר בספור הזה, דווקא הוא. ולהשלמת זה העניין על נכון ציווה את משה קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע וגו'. כי אחר שהוצרך לעשות בפני הבנים כמעשה האבות חויב שיעשה באופן שיהיה יותר נפלא ממה שהיה בראשונה. אם בבחינת העושה שלא יראה כמשתבח בעניין אחד בעצמו בפעמים מתחלפים, שזה ודאי גנאי הוא אפילו במלאכה מהמלאכות שהאומנים משתבחים בהם, ק"ו לשכינה שראוי ומחויב שיגדל תמיד כבודו בעיניהם ושלא תקצר ידו לחשוב שאין בידו רק צד אחד מהיכולת על זה. וגם בבחינת הרואים את הכבוד הזה שכבר גדלו במעשה נסים ושנוי הטבע והיה ראוי שיעשה להם דבר יותר דק ויותר רחני ממה שנעשה לאבות שלא הורגלו עד הנה בכך.

ולסלק החשד הנזכר מהם הוצרך שיעשה באופן שלא יראה שיש למשה שום מגע בו, רק היותו שליח השם לבד. ולכל זה ראתה חכמתו שלא ייקח אתו זאת הפעם מזקני העם, וגם שלא יכה את הסלע במטהו, כי כל זה ממה שיביא שתוף ובלבול בהשקפת העניין המכוון.

אמנם ציווהו לקחת המטה, כי הוא סימן אל השליחות לבד, כמנהג השרים אשר בידם שבט מלכות לעשות כיד המלך וכמו שאמר ומטה האלוהים בידו.

(ג) וציווה שיבוא אצל הסלע ויאמר לו בדבר ה' בדבור פה וחיתוך לשון, כה אמר ה' אלוהיך הסלע תנה מימך וישתו העם הזה, וכיוצא מאלו הדברים, כאשר ידבר איש אל רעהו בעל דעת כמותו, אשר הפקד אתו דבר שיתנהו כל זמן שירצה המפקיד ונותנו בלי שום פקפוק.

[כוונות ה' בצווי למשה]

והנה כווננו מן הש"י בזה שלש כוונות רבות התועלת מאד הכרחיות לשעה ההיא להיות החשד ההוא חוזר ונעור באלו הבנים אחר שהייתה בידם גרסא דינקותא ביכולת השם יתעלה כי הן הנה צור ויזובו מים.

האחת לקדש שמו ברבים באמיתת הנבואה לעיני כל ישראל וזה במה שיורו נביאי השם יתע' הקדושים חוזק ביטחונם בדברי ה' הנאמרים להם עד שיבואו בפני כולם לאמור דברים כאלה המתמיהים וידעו כי לא עתה יבושו הנביאים ולא פניהם יחוורו והוא תועלת נפלא לבנים ההם כולל לכל התורה ומצוותיה.

השנית להגדיל שם כבודו לפניהם להראות להם את אשר לא ראו עד הנה מהיות הנמצאים הדוממים נשמעים אל דבר ה' כשלמים שבאנשים כי הוא עניין מעולה מאד אצל הטבע המשובח שכתבנו בשער ט"ו.

ובמדרש: השמים מספרים (תהלים י"ט) מה שאין לו ראש בפני הבריות יש לו בפני המקום שנאמר וראש עפרות תבל (משלי ח') ומה שאין לו לב בפני הבריות יש לו בפני המקום שנאמר עד לב השמים (דברים ד') וכן בעיניים שנאמר הים ראה וינוס (תהלים קי"ד) וכן באוזניים ארץ ארץ שמעי דבר ה' (ירמיה' כ"ב) זולת זה מטבור הארץ ופתיחת פיה שהכוונה כלה נכונה מאד למה שאמרנו.

השלישית, והיא היותר מיוחדת לשעה ההיא למען יהיה לו המעשה ההוא לתוכחת נמרצת לכל מי שיש לו לב להבין ואוזניים לשמוע ועיניים לראות, כאשר יראו בעיניהם ובאוזניהם ישמעו ולבבם יבין כי ידברו אל הסלע בשם ה' על האופן ההוא מבלי שישתתף שם שום פועל ומעשה שייחשד בו שום עניין מלאכותי או נוטה אליו בשום פנים, ונתן מימיו בלי שום איחור ועיכוב. הלא לסוף תחת גערה בהם וייקחו מוסר מועיל מאד לשכך תלונותם המתחדשת להם בכל יום.

ושלשת הכוונות האלו ירמזם הכתוב באומרו על החטאים יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל. כי לא האמנתם בי הוא העניין הראשון. להקדישני הוא השני. לעיני בני ישראל הוא השלישי. עם שכוונת הכתוב יתבאר לפי דרכנו בע"ה.

אמנם אומרו ודברתם אל הסלע לשון ריבוי, הוא אחד משני עניינים: אם שידברו שניהם בזה אחר זה מצות השם יתעלה אל הסלע, כי בהיות הדיבורים על זה האופן יתבוננו העם יותר בהשמעת הסלע אל מצות בוראה, או שלא ידבר משה רק אהרן כי כשידבר אהרן בפני משה, הכול ידעו כי ברשותו מדבר ונחשב כאלו שניהם מדברים, וגם זה יורה על עוצם השמעות הסלע, עד שיוסר החשד ממשה. כי הוא היה הנחשד בעיניהם בזה, לא אהרן.

ואיך שיהיה הייתה כוונתו יתברך במצותו זאת שלא ידברו עם העם מטוב ועד רע כדי שיתיישב לבם ויתבוננו מאד במה שידברו אל הסלע לעיניהם על האופן הנזכר. ואין ספק שאחר אשר ציוה ה' כן למשה, ושיתף המעשה לשניהם, כי משה הגיד העניין לאהרן במלאכות ה' ומעתה היו שניהם שווים במצווה הזאת, והיה הדבר מוטל גם על לב אהרן למלאות מצוותו בלי שום שינוי, כדרכו בשאר המצות. אלא שמתוך צערם וטרדתם מדברי העם הקשים והמרים אשר שמעו מפיהם, ומהכעס אשר כעסו עליהם, נבהלו ונחפזו לתת חתיתם וגערתם בהם, ומתוך כך שכחו תלמודם ועשו כמו שנזדמן להם מהמעשה באופן שלא נמשכו משם הכוונות הנזכרות. אין צריך לומר השתים הראשונות, אלא אפילו השלישית נתמעטה בפניהם, עד שכמעט תישאר להם הספק שהיה בלבם בעינו.

וזה כי באומרו **שמעו נא המורים**, כבר הבדילום והטרידום מעבור על הדיבר כאשר כוון. ובאומרו **המן הסלע הזה נוציא לכם מים**, כבר הגזימו העניין בעיניהם מאוד מה שהיה הפך הכוונה מאוד כמו שאמרנו.

ובהכאתם כבר בטלו הכוונה לגמרי. וכל שכן במה שהכה פעמים כי תחת שהייתה הכוונה האלוהית להגדיל הנס מהראשון ולשנותו מהכאה לדיבור, הם הורידוהו כי אז היה בהכאה אחת ועכשיו שתי פעמים, שכל שכן שיישאר להם פתחון פה ליחס המעשה אל חכמת בני אדם, וקרוב לעניין המלאכה כדרך חוצבי הבורות והכורים אותם בכשיל וכלפות. אלא שיחשבו שהם בחכמתם יספיקו לעשות בשתי הכאות מה שיעשו שאר האומנים בעשר או מאה. כי גם באומנות ההוא יש לקצת האומנים יתרון על קצתם ומזה בטלה הכוונה ונפרך הקל וחומר הלקוח מהסלע אליהם ונחלש כוח המעשה ההוא בפניהם מאד.

[ראיה לפירוש מהשירה 'עלי באר ענו לה']

וזה עצמו מה שביארו הכתוב בפירוש להלן, באומרו ומשם בארה היא **הבאר אשר אמר ה' למשה אסוף את העם ואתנה להם מים**. אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם. וזה כי כאשר ידבר שם בגדולת נחל ארנון, כי היה גבול וחומה מפסקת בין מואב ובין האמורי שהם שני אויבים גדולים מאז, כי לגודלו יאמר בספר מלחמות ה' הנעשה ע"י כותבי המלחמות העצומות אשר ייחסו אותם אל האלוהים, כי לו המלחמה. כמו שכתב **הרמב"ן** ז"ל את והב בסופה ואת הנחלים ארנון. וזה כי כשהזכירו מלחמות והב בסופה, זכרו אצלם כי גדול שבנחלים ארנון, עד שאמרו שהוא אשד הנחלים כולם המפורסם אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב. ועוד אמרו ומשם בארה, שחשבו כי משפע המים ההם באו אל הבאר אשר נזדמן להם בארץ ההיא, ואמרה התורה כי הבאר ההיא שחשבו עליה כן היא הבאר אשר אמר ה' למשה אסוף את העם ואתנה להם מים, והוא הסלע ההיא הזה אשר אמר שיאמרו לו משמו שיתן מימיו כמו שאמרנו.

ואין ספק כי בארה של מרים הייתה מה שנמשכו להם בזכותה המים אשר הוציא להם מהצור ברפידים, והוא אשר חזר אחרי מותה בזכות משה, כמוזכר בתעניות. והיכן חזר? אלא בסלע הזה שהיה ענינו סמוך למיתתה.

והגיד כאן הכתוב מה שנמשך בעניין ההוא הפך הכוונה, כי הוא יתעלה רצה שיכירו וידעו כי הוא הנותן במאמרם מים אל הסלע, באומרו ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו. והוא אומר אסוף את העם ואתנה להם מים. ונשתבש העניין ביניהם, עד שיחסו הדבר אל פועל אנושי, כעין כריית הבורות. אלא שהיה על דרך הקלות מאד. ונתבאר זה ממה שנאמר אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה באר חפרוה שרים וגו'. כי כאשר שוררו עליה, ואומרים זה לזה עלי באר ענו לה, נתנו אופן מציאותה באומרם באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם. וזה שהם ייחסו חפירתה וכרייתתה אל השרים והנדיבים אשר ביניהם, הם משה ואהרן. אלא שנעשה המעשה במחוקק במשענותם. כי עשו הם ע"י המטה ברגע אחד מה שיעשו חוצבי הבורות במקבות ובגרזן בהמשך הזמן.

הפירוש הזה הוא נאות מאד וממנו נתבאר למה לא נזכר שם האלוהים ולא שם משה בשירה הזאת על דרך הפשט. וגם הוא מוכרח מאומו וממדבר מתנה, ולא אמר ומבאר מתנה, יורה שחוזר למה שאמר למעלה משם נסעו ויחנו בעבר ארנון אשר במדבר וגו'. אלא שנמשכו הדברים באומרו ע"כ יאמר בספר מלחמות ה' וגו' עד הנה, ועכשיו חוזר לומר כי מהמדבר ההוא נסעו מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות. לא שנסעו משום מקום אל הבאר, ולא ממנו אל זולתו.

ואמרת כל זה כדי שלא תשומם על הזכירו זה במסעות אשר נסעו אחרי מות אהרן הכהן ותבוא להכחיש ההוכחה הנכונה הזאת שאמרנו.

ותדע כי הדבר נכון מאד, מלבד שלא נזכר ולא נפקד בכל התורה כלה עניין הבאר ההיא זולתי הנה, שנראה שבא להודיע ולברר עניין חטאם של משה ואהרן בזה המעשה היותו מהמין הזה אשר זכרנו.

(ד) ועל כל פנים יחויב מכל מה שאמרנוהו שימצאו שם ג' מיני חטא נבדלים זה מזה: כי בבחינת העניין הא' יקרא זה החטא קוטן אמונה, ובבחינת העניין הב' יקרא מעלה, ובבחינת הג' יקרא מרי:

[עונשם של משה ואהרן]

ובזה העניין נתיישבו כל הכתובים.

כי כנגד העניין הראשון אמר יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו אל הארץ אשר נתתי להם. ולא רצה בזה שלא האמינו ח"ו, רק שסבבו פני הדבר בעניין שלא הורו במעשיהם על אמונתם כמו שכוון ממנו יתעלה, כמי שאומר שהאש לא שרף הבגד, שלא יתחייב שיובן מזה שנגעה האש בו ולא שרפתו. אבל אפשר שיובן כי

לפי שלא נמצאה שם האש לא נשרף. וכן לפי שלא נמשך המעשה על האופן שנצטוו, לא הגיעה לשם האמונה המכוונת ולא נראתה בהם והוא פי' נכון.

וכנגד הבחינה השנית אמר על אשר מעלתם בי במי מריבה וגו'. כי המועל בקדשים לא יקרא כן מחמת ההנאה המגעת לו מהם, אלא מצד מה שמיעט בקדושתן לנהוג בהם מנהג חולין. וכן קרה להם בכאן כי בקש הש"י להגדיל שמו וכבודו כשיראו כולם כי ארץ שמעה ותחיל מדברו לבד והם החליפו השטה.

וכנגד הבחינה השלישית אמר יען מריתם פי וגו'. וזה כי במה שרצה להוכיח ישראל במעשה הזה ולא נמשכה התוכחה אליו הנה בזה לא נפל שם אחר אלא שמרו והחליפו דברו ולא עשו מה שכוון משליחותם והוא עצמו ענין המרי.

וכנגד שלשה בחינות אלו נענשו אלו הצדיקים שלשה עונשים מתחלפים:

זה כי מצד שהחטא בבחינה הראשונה היה מצד מה שהם נביאים ופרנסים הרועים בעם, לזה לקו בתואר הזה ונתייחד לעונשם סילוקם מפרנסותם, שנאמר יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם. לומר שתיפסק פרנסותם מהם, וימנה עליהם רועה כלבבו אשר יוציאם ואשר יביאם, כמ"ש הוא במשנה תורה גם בי התאנף ה' בגללכם לאמור גם אתה לא תביא שמה יהושע בן נון העומד לפניך הוא יבא שמה אותו חזק כי הוא ינחילנה את ישראל. הנה בבירור כי זה יאמר על העברת הפרנסות מהם.

אמנם אשר בבחינה השנית הוא שמנע מהם כניסתן לארץ, שנאמר ייאסף אהרן אל עמיו כי לא יבא אל הארץ ובמשה ושמה לא תעבור (שם ל"ד) לא תעבור את הירדן הזה (שם ל"א) והוא כנגד המעילה מידה כנגד מידה. הם לא דקדקו במעלת גבורתו של הקב"ה והחטיאוהו כביכול, והוא מנע מהן שלמות עצמן ומעלתם המקווה להם מבואם שמה.

אמנם בבחינה השלישית גזר עליהם המיתה הזמנית קודם בוא עתם, כמו שנאמר ייאסף אהרן אל עמיו וגו'. ואל משה אמר וגו' ומות בהר.

ובספרי ר"ש בן אלעזר אומר אף משה ואהרן בהכרת מתו, שנאמר על אשר לא קידשתם אותי וגו', עדיין לא הגיע זמנם למות. והוא דעת רבי אמי שזכרנו לעיל (שבת נ"ה א) והוא העונש המיוחד אל המרי כעובר על דברי נביא או על דברי עצמו. ובאמת כי ב' עונשים אלו הנזכרים, שהם המיתה ובלתי עוברים אל הארץ, נזכר תמיד יחד בכתובים ולא נפרדו זה מזה, ויחס לשניהם תמיד ג"כ המרי והמעילה. ואע"פ שבאהרן נאמר ייאסף אהרן אל עמיו כי לא יבא אל הארץ יען מריתם פי, ולא נזכרה שם מעילה או בלתי קידוש הש"י, כבר נאמר במשה וראית אותה ונאספת אל עמך גם אתה כאשר מת אהרן אחיך כאשר מריתם פי במדבר צין במריבת העדה להקדישני וגו'. הרי שהשוה אותם בשלא יבואו אל הארץ וימותו זה כזה. וביאר הטעמים המרי והבלתי קידוש, והם השתי בחינות שאמרנו. ובמקום אחר ומות בהר אשר אתה עולה שמה והיאסף אל עמך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר

וייאסף אל עמיו על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי מריבת קדש מדבר צין על אשר לא קידשתם אותי בתוך בני ישראל, הרי שנים עדים בדבר. וכבר ייחדנו כל אחד לענשו בתורת טעמא והוא ברור.

[מדוע לא הועילה תפילה כנגד עונשם?]

ואולם מה שהיה זה גזר דין שלא הועילה בו שום תפילה וצעקה, זה היה מחויב כדי שתתקיים מחשבת האל יתברך במעשה הזה, ולא תשוב מפני כל. וזה במה שיתקדש שמו עליו כאשר כוון וימשכו משם התועלות אשר זכרנו וכמ"ש עצה ה' לעולם תעמוד מחשבות לבו לדור ודור. כי על ידי מה שנענשו הצדיקים נתפרסם כל מה שהיה בלבו לעשות כאלו עשה.

משל למלך שציוה לעבדו זקן ביתו שיקבל אנשים באים אליו ממרחק בכבוד גדול באופן יתפרסם להם כבוד עושרו ורוב נדיבותו, כי הוא צריך מאד לזה. והוא לא כן עשה אבל קיבלם בשפלות ידיים ומנעם מכבוד, ונתבזה המלך בעיניהם כי אין עצה להשיב כבודו אליו רק בשיסיר את ראשו לעיניהם, כי בזה יתפרסם לכל מה שהיה בלבו של מלך לעשות, ונחשב להם משפט האיש ההוא כאלו עשה והותר.

צא ולמד מדוד במעשה אבנר כמה השתדל לצאת מחשד חילול כבודו עם יואב, ובכל מה שעשה לא נתקררה דעתו עד שציוה מחמת מיתה להמיתו. וזהו מה שביארו הכתוב בפירוש באומרו המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם. והרי נאמר יען לא האמנתם בי להקדישני, ובמקום אחר כאשר מריתם פי וגו' להקדישני במים לעיניהם, ואיך אמר ויקדש בם. אלא שכוונתו מה שאמרנו.

וזה שהקדושה עצמה שכוון השם ית' להתקדש בתחילה במים לעיניהם, היא עצמה נתקדש במה שמתו משה ואהרן על ידיהם. וזה למה שנתפרסם לכל שמתו בעבור שלא השלימו בזה רצון האל יתברך. ויהיה ויקדש בם - במים עצמם. כי אחר שע"י המים נתגלגלה להם המיתה, עצה ה' שהייתה בתחילה להתקדש באלו המים היא תקום.

וזה יראה דעת **רש"י** והראב"ע ז"ל בזה הכתוב.

ואלו היה שופט בהם זה **הרמב"ן** ז"ל, לא יקשה עליהם, שלדבריהם היה ראוי לומר ויכבד על פניהם. גם מה שפירש בכתוב כי בא להבדיל מים אלו מהמים הראשונים אשר בחורב בשני דברים:

האחד שבאלו נתקדש לעיני כולם, מה שלא היה כן בראשונים כי אם לפני הזקנים. והשני, במה שבאלו רבו את ה' לא עם משה, כמו בראשונים שרבו עם משה. ונסו את ה' וגו'.

הנה לא ידעתי לו בכל זה משען ומשענה. כי בכאן נאמר ויקדש בם, והוא מאמר סתמי וכוחו כוח חלקי ולא יתכן שיסמוך על מה שאמר ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע, כי בכאן הוא עיקר ההבדל. גם כי לא נאמר שם כל הקהל. וכבר נודע מה שכתב הרב **המורה** בפ' ל"ה חלק ב', כי מאמר ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום הוא עניין חלקי, שהרגישו בו קצתם, להיות הנס ההוא מתמיד קצת שעות ולא יום כלו, כמו שבא לשם. וכן בעניין המריבה נאמר בכאן וירב העם עם משה, כמו לשם וקשה ממנו. ואם מפני שנאמר כאן אשר רבו בני ישראל את ה', כבר נאמר לשם על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה'. שהריב והמסה מוסבים אליו ית'. גם מה שהקשה שלא נתקדש מפני שעדיין לא נתפרסם, הנה הכתוב לא אמר שנתקדש קודם שנתפרסם שמתו על ידם, אבל אמר כי אחר שנתפרסם נתקדש בהם.

אמנם מה שעלה בלבי שהבין הרב ז"ל מדברי **רש"י** והראב"ע ז"ל הוא זולת כוונתם. וכבר כתבתיהו במקום אחר לתלמידים.

ומה שכתבנוהו בזה הוא דרך נכונה וישרה בכתוב. כי מאמר ויקדש בם ירצה שלסוף נתקדש במים. ואם היה מין אחר של קידוש, יחייבהו העניין על כל פנים מפני כבודו של בורא הכול יתברך שמו. והוא הטעם עצמו למה שאז"ל שבמקום שיש חילול השם אין כוח בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר, ולא בייסורין למרק, אלא הכול תולין ומיתה ממרקת. והנה במעשה הזה חס השם על כבודו ותקן במיתת המחלל את אשר עוותו ונמצא שם שמים מתגדל ומתקדש והדין דין אמת. והכא לא שנא:

ובמדרש (מדבר רבה פ' י"ט)

אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר. לא הוזכר שמו של משה בכאן, מפני שנדון על המים, ואין אדם מקלס ע"י ספקליטור שלו. ולמה לא נזכר שמו של הקב"ה? משל לשלטון שעשה סעודה למלך. שאל המלך יש אוהבי לשם? אמר לו לאו אמר המלך אם אין אוהבי שם, אף אני איני הולך לשם. כך אמר הקב"ה הואיל ומשה לא נזכר שם, אף אני איני נזכר שם.

כבר כתבנו למעלה מה שיחויב שלא יזכרו בכאן השמות הללו לפי פשט הכתוב. אמנם חז"ל יראה שכוונו בזה בדרך המדרש למה שהיינו בו עכשיו והוא לתת טעם לחרי האף הגדול הזה, אשר לא הועילה בו כל תפילה וכל תחנה. אלא שודאי חטאו של משה גרם כי הנה הוא לא היה שם בעניין עליית הבאר ההוא בהווייתו אשר נקרא שמו עליו רבן של נביאים. ומזה חויב שלא ימצא אצלו האל יתברך בשמו המיוחד להיות רחום וחונן אבל היה לו לצאת ממידת השם ההוא לקדש שמו ברבים, ברוך הוא וברוך שמו אמן. זהו מה

שראינוהו יותר נאות בזה המעשה נמשך אל הדעת ואל פשטי הכתובים ויישובן. ולמה שכתבו גדולי המפרשים ז"ל גם לפי מה שהורגלנו עליו מפי המדרשות. ואם נמצא בקצתם שייחסו זה החטא למאמר שמעו נא המורים, לא כווננו בשיהיה המאמר ההוא עיקר החטא, אלא שייחסוהו אל תחילת דבריו. וזה מבואר מאמרם ג"כ, הצאן ובקר ישחט להם, אי זו קשה זו או שמעו נא המורים. אלא לפי שזו לא אמרה ברבים, חסך עליו הכתוב ולא נפרע ממנו. ושל מריבה הייתה בגלוי, לפיכך פרסמה הכתוב. הרי מבואר מה שרצינו משני פנים:

האחד במה שפעם יכנהו אל שמעו נא המורים ופעם אל מי מריבה. והשני, והוא העיקר, שמטעם אומרו שמעו נא המורים הוא ידוע שלא היה קשה כהצאן ובקר, ולא היה ממינה והוא מבואר.

ובכל זאת לא נסור מהאמין כי יש בעניין הזה סוד מה שלא הגענו אליו. אם מה שכתבו **הרמב"ן** ז"ל או זולתו, שאולי לזה נתכוונו מתקני התפילות לומר על מיתתו של משה רבנו ע"ה בכל שבת ושבת צדקתך, להצדיק עלינו שם שמים הנעלם מעינינו ומראותינו, כמו שאנו צריכין להודות לפניו תמיד על הנסתרות והנגלות.

ובמדרש (במ"ר פ' י"ט)

המה מי מריבה. מכאן אתה למד שמקדם היה מתוקן שייענש משה על המים. ראה מה כתיב וישבו ויבאו אל עין משפט היא קדש (בראשית י"ד) עין משפטו של משה.

הנה שהוצרכו לסבב מאמר המה מי מריבה אל ענין רמוז, וסבבוהו אל דבר שלא נודע טעמו יפה.

ואשר כתבנו יפה על דרך הפשט הוא הנכון שירצה המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ואמר להתקדש בהם לעיניהם והמה אשר נתקדש לסוף במ.

אמנם לפי דבריהם יראה שכוונו להעלים זה הדין שהוא מהעניינים שעלו כן במחשבה או שירצו בו מה שאמרנו מקדוש שמו יתברך כי כיסא כבודו הוא מהדברים שמנו חז"ל שקדמו לעולם. והוא שיתקדש ויתכבד שמו ע"י כל הנמצאות כמ"ש הכתוב, כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו'. והוא מה שהיה מתוקן מקדם שייענש כיון שבא הצורך כמו שאמרנו. וזה שיעור מה שרצינו אליו בזה הספור החמור.

אמנם סמיכתו אחר פרשת פרה אדומה, עם היות בין העניינים קרוב למ' שנה, כבר אמרנו שהיה זה להודיע צורך הפרה לפי כוונתה אפילו ליותר שלמים שבמין האנושי כמו שכתבנו בשער הקודם אצל ושרף את הפרה. והיא כוונה נכונה, וראוי היה לסמוך ולכלול בכאן סיפור מיתת אהרן בחטא זה, ומה שנמשך לישראל מהרע במיתתו, במה שנאמר וישמע

הכנעני מלך ערד וגו', ומשלוח הנחשים בהם כמו שיבוא, עד שתהיה פרשה זו ממריבת קדש דוגמת אותה מריבה שברפידים שתוף שנאמר על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמור היש ה' בקרבנו אם אין, נאמר ויבא עמלק וילחם עם ישראל, כמו שנתבאר שם. אלא שמפני שנתמצע ביניהם סיפור וישלח משה מלאכים אל מלך אדום, סידרו הכתוב אחריו.

לכן אעשה גם אני אייסד שער בפני עצמו לעניין השליחות ההם של מלך אדום ומלך מואב וסיחון מלך האמורי, כי כדאי הם להיות נחשבים לעצמם. ואסדר העניינים הנזכרים בתוכם על סדר הכתובים, כדי לשמור הסדר הבא בתורה כל מה שאפשר. ודי עכשיו לפי הכוונה:

עקידת יצחק במדבר שער פא (פרשת חקת)

יבאר טעמים נכבדים למה שצריך בענין השלום יותר מבשאר מידות מעולות:

וישלח משה מלאכים מקדש וגו'

במדרש (במדבר רבה פרשה י"ט)

זה שאמר הכתוב סור מרע ועשה טוב שכון ארץ ורעה אמונה. ואומר סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו. לאפקדה התורה לרדוף אחרי המצות. אלא כי יקרא קן צפור לפניך, כי תפגע כי תראה, כי תחבוט כי תבוא בקמת רעך, אם באו לידך אתה מצווה עליהם ולא לרדוף אחריהם. אבל השלום בקש שלום ורדפהו בקש שלום ממקומך ורדפהו ממקום אחר וכן עשו ישראל אעפ"י שאמר להם הקב"ה החל רש והתגר בו מלחמה, רדפו את השלום. וישלח ישראל מלאכים אל סיחון. וכן נאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום לאמור.

אם משמרת האדם מהנזקים המיוחדים היא מוטלת עליו. כמה וכמה צריך חיזוק ושימור בדברים המביאים נזקים גדולים:

הקודם הוא מבואר מכמה מצוות הבאות בתורה האלוהית שכל אחת היא באה להרחיק האדם מאי זה גנאי ומידה פחותה, כמו שתאמר מצות פריקה וטעינה, שהכוונה לעקור ולשרש טבע השנאה מקרבנו נגד אחינו מקניהם וקניינם, עד שכבר תהיה בעבור זה טעינת השונא קודמת לפריקת האוהב, כמו שבא בפרשת משפטים. כי כל זה בכלל לא תשנא את אחיך בלבבך וגו'. וכן הלוואת כספים, נאמר בו נתון תיתן לו ולא ירע ללבך בתתך לו, מלמד שהמצווה היא להרחיק צרות העין וכילות הלב מהאנשים. והקש על זה בלא תלך רכיל ולא תקום ולא תיטור, והדומים, שכולם להשיב האנשים במידותיהם הנפרדות כל אחת לפי ענינה, כי על כן אמרה התורה על כללן לטוב לך, לטוב לנו, למען ייטב לך. כלומר שהכוונה בהם היא להיטיב האנשים כדי שימצאו אצל כל מעשה ומעשה על צד הישר והטוב.

אמנם הנמשך, מלבד מה שיתחייב מזה בגזירה שכלית הכרחית מצאנו ראינו ביאור אמיתתו מקצת מצות ממנה כמו שהוא הענין בדבר המשפט, כי לפי שאין הכוונה בו להרחיק מידה אחת רעה לבד, כי אם למנוע ולהרחיק חמס וריב מעיר על כל דבר פשע אשר יולד ביניהם עושק רש וגזל משפט וצדק מענייני הממונות או קלונות וחבלות הגופים

והרציחות אשר המה רעים וחטאים גדולים ורבים, כי כרובם וגדולתם כן החמירה התורה מאד על זה, והרחיקה הטיית הדין והמביא אליו. אמר בפרשת משפטים לא תטה משפט וגו'. מדבר שקר תרחק וגו'. ושחד לא תיקח וגו'. במקום אחר לא תעשו עול במשפט לא תישא פני דל. ובאחר שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק וגו'. לא תכירו פנים במשפט וגו'. ולסוף לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד וגו'. הנה שבאו האזהרות רבות וחמורות כפי רוב הנזקים המתרגשים לבא מהעדר המשפט וכמו שאז"ל צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ, כדאי הוא מינוי הדיינים להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם, והוא מבואר.

ומזה המין עצמו הוא לימוד התורה, שאין הכוונה להישיר האדם ולהיטיבו במידה אחת או קצת מידות, כי אם להסיר מסביבו כמה מכשלות ונזקים העוטרים אליו מפה ומפה. ולזה רבו כמו רבו עליו המצות התמידיות. וגם הטילה המצווה על כל האדם וכל זמן עד שלא יישאר לו זמן פנוי ממנה, כמ"ש הנביא לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך והגית בו יומם ולילה למען תשמור ככל הכתוב בו וגו'. ובמלך והייתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלוהיו לשמור את כל דברי התורה הזאת וגו', כי להיות המלך איש שהכול תלוי בו והטוב והרע הנמצאת בו אינו טוב או רע חלקי ופרטי אבל כללי, הנה הרבה עליו תורה ומצוות בצוותו לכתוב את ספר משנה התורה, ולקבוע לימודו בה תמיד להקריב הטוב הכוללי הבא לרגלו, ולהרחיק ולמנוע הרעות הרבות הגדולות והנזקים הנפלאים המתחייבים מהפכו. וכבר קרה בשמירתו בזה יותר משאר האנשים מה שיקרה בשמירתו בסיבות המלחמות, כי הנה לכל איש מאנשי הצבא יספיק שיבואו שמה איש וכליו בידו להדיח מעליו סכנת המנגד.

אמנם המלך ישתדלו שלא יצא עמהם אבל שיהיה במקום המשומר מכל פגע, כמו שאמרו עבדי דוד אליו זה פעמים וכאשר כתבנו בשער ע"ח. ואם א"א לו שלא לצאת, תהיה ביאתו לשם היותר בטוחה, שאפשר בהיות כל גיבוריו סביבו שומרים לראשו וכל שרי חייליו מימינו ומשמאלו ולפניו אין מספר לגדודיו. וכל זה למה לפי שנפילת המלך לא תהיה נפילה חלקית מאיש אחד, אבל נפילת העם כלו. וכן הוא העניין בשמירת המלך המצווה והתורה, או עוברו עליה. וזה מה שנתאמת מאד בסיפורי המלכים אשר מלכו על ישראל ויהודה כל הימים כי בכלם נתקיים מה שאז"ל דור לפי פרנס:

[השלום – מידה ראשית על כל המעלות]

ועתה ראה כי להיות מדת השלום ומעלתה לצרכי חיי העולם ראשית ורבנית על כל שאר המעלות כמו שכתבנו ענינה בשער ע"ד, עד שכבר תהיה ביניהם כמלך בין שאר האנשים. הנה לזה לא יספיק הזהירות בה כאחת אחת מכל המצות או המעלות החלקיות שאמרנו, אבל שיעשו אצלו עניני שמירה גדולה וזהירות מופלג להגיע הטובות הרבות הכלולות בו, ולהרחיק הרעות העצומות הנמצאות להעדרו.

ולזה הייתה עצת החכם רבי מתיה בן חרש נכונה מאד באומרו היו מקדים שלום לכל אדם. כי לא יספיק שירגיל מידת השלום כשתבוא לידו, רצוני שלא יריב עם רעהו, או שיחזיר לו שלום כשיתנהו לו, אלא שישתדל להמציא השלום ולהעביר הריב והקטטה זמן רב קודם שיבוא עניינו, באופן שלא תמנע הגעתו לשום התרשלות שאפשר. שכאשר יבוא הצורך לא יעלה בידו. וכמ"ש בלימוד התורה ולא תאמר שהיא תבוא אחריו. ואמר ולא תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה. ולזה הסכימה בזה דעת האלוהי הזקן כשאמר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום. והכוונה כשיהיה אוהב אותו בשיעור שירדוף אחריו ולא ישוב עד ששייגנו, ואפי' בדרך רחוקה, ולא ימתין עד עת צרכו, כי אולי לא יעלה אז בידו ויגיעו הנזקים המחויבים לחסרונו. ומזה שובח הרבה הקדוש אהרן הכהן, אשר אליו ייוחס לימוד זה. אמרו, שכשהיה מרגיש שהיה שום תגר ומחלקת ממשמש בין ב' אנשים, לא היה ממתין עד שיכירו ויבואו לפניהם להסכימם ולהשלימם, אבל היה מקדים וממציא עצמו אצל אחד מהם, ואומר לו כמה מתחרט חברך מאשר היה בלבו עליך, או מאשר דבר אליך קשות, והוא שלחני אליך לפייסך. והוא שומע ומתפייס ממנו, ואומר אני הוא שחטאתי כנגדו ואני צריך לפייסו. וכן אומר לחברו. וכשפוגעים זה את זה דורשים ומחבקים ונושקים זה לזה ונשארים אוהבים ורעים וכן מנהגו בין איש לאשתו בין אב לבנו ולבתו כמו שהוא מפורש במדרשות וכל כך למה כדי למנוע הרעות הגדולות הנמצאות בהעדר השלום כמו שאמרנו.

ולזה נאמר עליו ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל. כי הנה העם כלו האנשים והנשים והטף הרגישו כי בחסרונו, חסר להם עניין השלום מהיות על זה השיעור מהשמירה. ולזה ספדו והלילו עליו כולם. והנה האל ית' לא קיפח בזה שכרו וכבוד גדול עשה לו במותו, דומה ומתייחס למנהגו זה. והוא מה שאמרו חז"ל בתורת כוהנים, והביאו **הרמב"ן** ז"ל בפרשה הזאת.

וזה לשון הברייתא:

ויפלט משה את אהרן את בגדיו וילבש אותם את אלעזר בנו. האיך היה משה יכול להפשיט הבגדים כסדרן והלא העליונים הם עליונים לעולם והתחתונים הם תחתונים לעולם. אלא מעשה נסים נעשו לו במיתתו יותר מחייו. העמידו על הסלע והפשיטו בגדי כהונה, בגדי שכינה נלבשים תחתיהם. וילבש אותם את אלעזר בנו וכי האיך היה משה יכול להלביש הבגדים לאלעזר כסדרן, אלא כבוד גדול חלק לו המקום במיתתו יותר מחייו, שנלבשו בגדי שכינה למטה וחזר והפשיט את אהרן הבגדים כסדרן והלביש את אלעזר כסדרן. ע"כ לשון המדרש.

והנה הרב ז"ל לא פירשו וראיתי רבים נבוכים בכוונתו. אמנם הנראה לי בו הוא כי הוא מבואר, דקים להו לרז"ל שלא יתכן שיעמד אהרן לשעה ההיא מחוסר בגדים כלל הן שיהיו עליו בגדי כהונה או בגדי שכינה. אבל הוקשה להם ז"ל כי לו הונח שבהפשיטו בגדי כהונה ראשון ראשון, יולבשו בגדי שכינה תחתיהן, איך יתכן זה. שהרי בהפשיטו ממנו את ציץ הזהב ובא ציץ שכינה תחתיו הנה כשיבוא אחרי כן להפשיט את החושן, יוכרח להוציאו דרך ראשו, ואז יעלה החושן על ציץ שכינה. וכן בהפשיטו מעיל התכלת, ובהוציאו דרך ראשו יוכרח להעלותו על ציץ וחושן שכינה, ונמצאו שהיו חושן על ציץ וכן מעיל על החושן והציץ וכן כולם. וזה א"א, שהרי חויב שהעליונים יהיו עליונים לעולם והתחתונים תחתונים לעולם. שהכוונה שלא ימצאו תחתונים למעלה ועליונים למטה בשום צד ובשום זמן. והנה לא מצאו אפשרות לזה כי אם בדרך נס, והוא שיעלה אהרן אל הסלע, ויהיו משה ואלעזר למטה. ויפשיט אותו דרך רגליו ולא יעכבו כתפות הבגדים ההפשטה כאשר ימשיכום דרך מטה מבלי שיוזחו ויפרמו או יוקרעו. והוא נס גדול באמת, כי יראה שלא היה שם גשם מעכב. והנה עם זה צורך ההפשטה אמור שכבר יופשטו התחתונים מבלי שיעלו על ראשי בגדי כהונה אשר עליה כלל.

אמנם כשבאו אצל הלבשת אלעזר חזרו לקושייתן מצד אחר, והוא שעדיין א"א שיופשט אהרן מהבגדים כסדרן, כי איך ילבשם אלעזר דרך הפשטתן כמו שיתחייב מהכתוב האומר ויפשט וילבש שנראה שמפשיטו מזה ומלבישו לזה על הסדר ראשון ראשון, והרי נמצא אלעזר לבוש עליונים למטה וההפך. ולזה הוצרכו לומר שנעשה שם עניין שני, מלבד הנס שנזכר ראשונה והוא שהופשטו התחתונים תחלה ונעשה עמו כבוד גדול כי מוסף על מה שהלבישו בגדי כהונה רצה שיולבשו לו אלו בגדי שכינה למטה תחלה, והוא נוטל ממנו התחתון ראשונה דרך רגליו ונכנס של שכינה תחתיו ומלביש לאלעזר. וכן בשני וכן לשלישי עד כולם. והוא לו כבוד גדול שנכנסו בגדי שכינה בין בגדי כהונה לבשרו ולא הקפיד בשיהיו עליונים עליהם אחר שלא נהפך הסדר. והוא פירוש נכון בעיני, ומבואר בעצמו כשיעוין היטב ויובן טעם אמרם בעניין הראשון מעשה נסים ובשני כבוד גדול.

אמנם היה הנס והכבוד האלו ראויים לו ומתייחס כי כמו שהיה משתדל בחייו לעשות שלום בין החולקים והמנגדים, ושישמעו הגדולים אל הקטנים ויוסכמו באהבתן, כן נעשה לו כבוד במותו בשנעשה לו נס והסכמת שלום בין העניינים העליונים והתחתונים, עד שנשמע המנהג הטבעי אל הנס במה שלא עצרהו הגשם מהפשט הבגדים ההם דרך מטה, וגם שלא נמנע הטבע האלוהי להיות בגדי שכינתו תחת בגדי כהונה. והוא עניין נפלא מאד נמשך מההשגחה האלוהית לפעל המיוחד הזה שאנו בעניינו, שהוא כולל עניינים רבים משאר המעלות, כי על כן צריך חיזוק ושמור יותר מהם כמו שאמרנו:

זוהו טעם המדרש שזכרנו ראשונה, כי הנה לפי שבשעת המלחמות ימצא עניין השלום נפסד וכל טובותיו בורחות והרעות מגיעות, כמו שאמר החוקר בעשירי מעשירי **מספר המידות** אמר:

הנה בדבר המלחמה לא יבחר אחד כלל ללחום בעבור הדבר אשר הוא לוחם או הכין המלחמה כי היה נראה מכל וכל עושק ורוצח הנה הוא גם כן מהאוהבים יעשה לוחמים בעבור אשר יהיו מריבות ורציחות ע"כ.

ירצה כי בהתחבר בענייני המלחמות עניינים רבים וחטאים, הנה אי אפשר ששום אדם יבחר בהן מצד עצמן. כי אשר כן יבחר יקרא עושק ורוצח, וגם הוא יבוא לידי שנאת הבריות כולן, אין צריך לומר הנלחמים עמו. כי אם עם אחיו וקרוביו ומיודעיו היוצאים בצבאותיו, כי הם יהפכו לו לאויבים וילחמו עמו, בעבור אשר יקרה בהם מריבות ורציחות אשר אי אפשר זולתם. וכמו שאמר דוד כזה וכזה תאכל החרב, החזק מלחמתך אל העיר והרסה. וכבר ראה עצמו בסכנת מלחמת עוזריו לסיבה הזאת עצמה, כמ"ש ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסקלו כי מרה נפש כל העם איש על בניו ועל בנותיו ויתחזק דוד באלוהיו. ולזה היה ראוי ומחויב לכל מסדר נימוס ישר וכולל להישיר המלך והעם בעניינים אלו באופן שימנעו כל אלו הרעות במאמצי כוח. וכאשר לא יסבול האפשרות מניעת המלחמה, שידעו ויכירו כי כוונת הלוחם אינה בעבור הדבר אשר הוא לוחם כמו שאמר החכם, כי איש כזה הוא אכזרי עושק ורוצח, אבל שהמלחמה הוא לו במקרה והתכלית אליה שהוא להביא מצב השלום והבטחה, הוא הכוונה בעצם וכמ"ש המשורר שבזה יתחלפו הוא והלוחמים עמו, באומרו אני שלום וכי אדבר המה למלחמה. כמו שנתבאר במבוא השערים אשר בתחילת הספר.

[תכלית המלחמה מה שאחריה, ולכן עדיף לפנות לשלום]

ולזה אמר בזה המדרש על מאמר וישלח ישראל מלאכים אל סיחון וגו', זהו שאמר הכתוב סור מרע ועשה טוב שכן ארץ וגו'. סור מרע ועשה טוב בקש וגו'. יורו כמה צריך האדם להיזהר בהרחקת העניינים והמעשים אשר בהם ייפסד האדם סדר הטוב והרע בכלל, כמו שהוא מעשה המלחמות, כמו שאמרנו.

ושלזה ראוי לגמור סור מרע ועשה טוב, סור מרע ועשה טוב לגזירה שווה, כי לשכון ארץ אף כי יבוא לגרש גויים מפניו בדרך מלחמה, יחויב לבקש שלום ולרדוף אותו. ונתנו הסיבה לזה כפי מה שאמרנו כמו שביארוה, באומרם לא פקדה התורה לרדוף אחרי המצות האלה, כי יקרא קן צפור כי תפגע כי תראה כי תחבוט. וזה כי לפי שהן מצות מיוחדות לתקן מזג האדם ולהטביעו במידת הרחמנות, ולהרחיקו מהכילות וצרות העין והחמדה וכיוצא בזה, כמו שהוא מבואר מעניינים והדומים להם. והוא כדי שימצא אצל כל מעשה ומעשה מהם כאשר יבוא לידי נהג כפי המידה המעולה, וכמו שאמרנו לטוב לך

לטוב לנו וגו'. כי הכול הוא להטיב האדם לעצמו. ולזה די לו לאדם שישתדל אחר הקנאת הקניינים המעולים ויעשה ויפעל לפיהם כאשר יזדמנו העניינים לפניו.

אמנם אשר תכליתם לא זה בלבד, רק הרחקת נזקים ועניינים מגונים מכתות האנשים, כמו שיהיה זה בענייני השלום, הנה הוא צריך לרדוף ולבקש אותו בכל צד שאפשר קודם שיגיע צרכו לפניו, כדי למנוע ולהרחיק הנזקים והעניינים הרעים וחטאים מבין האנשים, ולא יאמר די לי כשיזדמנו לפני שאפשר ביניהם ואשלימם. וכ"ש במערכות המלחמות אשר בין גוי לגוי וממלכה לממלכה, כי כרובם וגדולתם כן יוסיפו הרעות והנזקים כמו שנתבאר. ושלזה אין להמתין לאמור אני אערוך מלחמתי ואם הם ירצו להשלים אקבלם, אבל שיקדים להם דברי שלום כדי למנוע ולהרחיק העניינים הרעים והנזקים הנמשכים מהמלחמות כל מה שאפשר. וגם כי לא ישמעו מהם, והמלחמה תהיה הכרחית. הנה כבר יודיעו בזה שהמלחמה אינה נרצית להם בעבור הדבר אשר הוא לוחם, ולא בעבור דבר העושק ונלוז אשר בה, כ"א בעבור בקשת הטוב והמנוחה אשר בסוף. ולזה בחרו להם לשלוח אלו המלאכים בדברי רצוי ותחנונים על הדרך היותר נאות שאפשר להפוך לבם אליהם כמו שיבוא בביאור ב"ה והסכימה לדעתם הדעת העליונה בלי ספק.

ובמדרש רבה

והיגזר אומר ויקם לך. אמר שזה אחד מהדברים שגזר עליהם משה והסכים על ידו הקב"ה. אמר לו שילחם עם סיחון ועוג והוא לא עשה כן אלא וישלח מלאכים ממדבר קדמות דברי שלום לאמור. אמר הקדוש ברוך הוא: לך אמרתי להלחם עמו, ואתה פתחת בשלום, חייך שאני מקיים גזירתך. כל מלחמה שיהו הולכים לא יהו פותחים אלא בשלום, שנ' כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום.

והכוונה שזה מה שיתחייב מהדעת השלום האנושי ויסכים עמו הדעת האלוהי מהטעמים שכתבנו אשר שניהם נתבארו בפרשה ההיא כי אם נמצא שציוה לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן. כל שכן שראוי לישמר שלא יבאו נזקים והשחתות באנשים בכל מה שאפשר למונעם. וגם ביאר שלא תהיה הכוונה במלחמות ההכרחיות בעבור עצמם, ואמר כי החרם תחרימם החתי והאמורי וגו' למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם אשר עשו לאלוהיהם וחטאתם לה' אלוהיכם. הורה שיהיה להם הסרת החטאת בעצם וראשונה, ועניין המלחמה במקרה ובשנייה. ומכאן אמרו עשו תשובה אינם נהרגים. והם עצמם דברי המאמר הנכבד שזכרנו האמנה, כי יש לדקדק על המעשה הזה לפי זאת הכוונה שלושה עניינים:

[שלוש שאלות על הפניה לאדום]

האחד כי אחר שהיה גלוי וידוע לפניו יתברך את אשר יענה מלך אדום עזות לאמור לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך, ולסוף יטה ישראל מעליו, כי לא ייתן להם רשות להלחם עמו, למה הסכימה דעת עליון לשלוח אליו מלאכים לאמור אעברה בארצך, הרי זה פועל בטל. וזאת השאלה עצמה תיפול על מלך מואב כפי מה שספר יפתח עליו, וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה. הנה לא היה נאות השליחות כפי הנאמר רק בסיחון מלך חשבון.

והשני למה לא שלח אצל עוג כמו ששלח אל סיחון אפשר שאם שלח אליו היה שומע לתתם עבור בגבולו, כי הוא חשב שהמה באים בארץ לכבשה ואם לא ישמע יהיה עניינם שווה לענייניו של סיחון.

והשלישי למה א"ל האלוהים למשה במלחמת עוג אל תירא אותו היה יותר ראוי שיאמר לו כן במלחמת סיחון שהיא הייתה ראשונה כי הנה אחרי כן כבר נפל פחדו.

[תשובות]

והנה הספק הראשון כבר התרנוהו יפה אצל ואני אקשה את לב פרעה, והוא שעשה כן להביא את סיחון בכפל רסנו כמ"ש הכתוב כי הקשה ה' אלוהיך את רוחו ואמץ את לבבו למען תתנו בידך כיום הזה. כי היה גלוי וידוע לפניו כי הוא לא היה נכנס להתגר במלחמה אם לא במה שהראו ישראל עצמם יראים ופחדים אצל שני המלכים הראשונים, עד ששאלו מהם רשות בלשון רכה ותחנונים לעבור בגבולם. וכשלא נתנום נטו מהם. וכן כששאלו ממנו חשב שלא נופל הוא מהם, כדי שלא ירמסו את ארצו ולצאת לפניהם למלחמה, כמו שנתבאר זה יפה במשנה תורה, כמו שזכרנוהו שם שער ל"ו.

וגם מדברי יפתח נלמד יפה העניין הזה עצמו. והנה א"כ כבר עמקו מחשבותיו ית' בהשיר אותם אז הסכים על ידם לעשות בכל המלחמות לקבעו חוק לדורות מהטעמים שזכרנו. ולהביא אל סיחון אל מה שהיה ברצונו האלוהית שילחם עמהם כדי שינצחוהו ויקחו ישראל את ארצו. ואולם כאשר היה ג"כ גלוי וצפוי לפניו קושי ערפו של עוג ואומץ לבבו מעצמו, ושאינו צריך חיזוק מחוץ, לא הוצרך לשלוח לו מלאכים לשום טעם מהטעמים אם מפני ההלכה כבר הוקבעה, ואם מפני החוזק אינו צריך. והוא טעם אומרו אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו ואת עמו וגו'. ירצה אל תראה עצמך ירא ונפחד מפניו כמו שהראית למלכים הראשונים, כי זה בידך נתתי אותו וגו' כלומר הרי הוא מזומן ועומד מעצמו לצאת למלחמה וליפול לפניכם מה שלא היה כן לסיחון אשר היה צריך חיזוק למען תת בידך:

ובמדרש (ב"ר פ' ע"ו)

שני בני אדם הבטיחם הקב"ה ונתייראו. בחור שבאבות. ובחור שבנביאים. בחור שבאבות זה יעקב וכו'. בחור שבנביאים זה משה וכו'. דכתיב כי אהיה עמך.

ונתיירא, שנאמר ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו. למי אומרין אל תירא, אלא למי שהוא מתיירא.

הורו בדבריהם כי הוא לא היה ירא ע"ד האמת, אבל שהיה מתיירא כלומר מראה עצמו ירא, שכן שימושו של התפעל. יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב, והדומים.

ודבר גדול דברו באמרם למי אומרים אל תירא אלא למי שהוא מתיירא. כי אם הוא ירא על דרך האמת, אינו נופל תחת הציווי, כי היראה היא הפעלות טבעי אין אדם רשאי על זה לירא מטעם צואה, או לבלתי יראה. כמו שיתבאר זה יפה אצל מאמר לא תירא מהם, כי שם יתבאר איך תיפול היראה תחת המצווה.

אמנם כשאדם מראה עצמו ירא והוא אינו ירא, אז ייפול הפועל המדומה ההוא תחת המצווה, כמו זה שא"ל אל תירא אותו לפי שהיה מתיירא לא ירא באמת. והנה לפי שיש דבר מתמיה בעניינו של עוג היותו הפך ממש מסיחון כי הנה סיחון אם לא נתאנה בשליחות המלכים אשר לפניו ובשליחתו לא היה יצא כמו שאמרנו.

אמנם עוג שראה שסיחון גיבורם נפל שדוד לפניו, על מי בטח כי יצא להלחם. לזה אמרו חז"ל במסכת נדה, ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו, מכדי סיחון ועוג אחים הוו מ"ט נתיירא בעוג ולא נתיירא בסיחון, מתשובתו של ה"ה אתה למד מה שהיה בלבו של משה. מלמד שנתיירא שמא תעמוד לו זכותו של אברהם אבינו, שנ' ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי. ואמר מר זה עוג שפלט מדור המבול. א"ל ה"ה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו.

הנה לקחו להם שיטה אחרת בעניין היראה או ההתראות שכתבנו, והשתדלו לתת טעם לחזקתו של עוג יותר משל סיחון. והוא מה שרצינו מכוונתם.

ואמרו שסמך על שלושה שרשי גבורה שנמצאו עמו, שחשב לנצח בהם האומה הזאת אשר לא נמצאו כן לכל ממלכות.

האחד זכות מעשים כי הוא חוזק גדול ביד האדם כי זכות גדולה לו לפני אלוהים במה ששמש לפני אברהם העברי והרי עשה ה' על ידו תשועה גדולה אל לוט ואל כל רכושו. וגם על ידו עשה לו אברהם אבינו שם גדול כיום הזה ולכן חשבוה חז"ל לו לצדקה.

והשני גבורתו העצומה מצד בניו החזק יותר מכל הגיבורים אשר מעולם אשר כגובה ארזים גבהו כמו שנתבאר בכתוב הנה ערשו ערש ברזל תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה (דברים יג) ועניין מיטתו הוא ארונו או מושב אשר עליו היה גופו כשיעורו ודמותו וצלמו כמנהג המלכים והשרים הגדולים החוצבים להם דמות גופן בצביון ובקומתן כל רואיהם יכירום כי המה אלה ואמר שעשאם מברזל למען יעמוד ימי רבים ולא יחמדו

המלכים הבאים אחריו כסף או זהב אשר עמה והנה השיעור הזה הוא נפלא מאד למדת האדם כי הפלשתי אשר החריד את ישראל כשיעור ההוא שנודע אמר הכתוב שהיה גבהו שש אמות וזרת (שמואל א' י"ז). וכבר היה זה כמעט כאורכו וחצי והוא עניין גדול לעשות חיל והנה כוחו זו עמידה לו במי המבול וזה מה שכללוהו באומרם זה עוג שפלט מדור המבול.

והשלישי מה שתתייב לראשונות והיא קדימתו העצומה בזמן כי מלבד מה שיוסיף האדם ברוב קדמתו הפלגת חכמה ועומק עצה ותחבולה ובקיאות גדולות ברוב הניסיונות ואורך זמן כמ"ש כמה הרפתקי עדו עלי דהני. כי כל זה מה שיועיל מאד אצל כל העניינים ויותר מהמה לעסקי המלחמה ותחבולותיה הנה גם כן הוא דבר מועיל מאד בענייני ההשגחה האלוהית כי הקדומים בזמן הנה הם חשובים לפניו יתעלה והתורה אמרה ה' קנני ראשית דרכו וגו'. ובכמה מקומות חלק ה' כבוד לזקנים ונאמר לאיוב הראשון אדם תיוולד.

[גבורתו של עוג מלך הבשן]

ועל אלו השלשה עניינים אחז"ל במסכת ברכות:

אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל גמרא גמירי לה אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי אעקר טורא בר תלתא פרסי ואותביה ארישיה אייתי הב"ה קמצי ונקבוה ונחית אצואריה בעא למשלפיה משכוח שנייה להאי גיסא ולהאי גיסא והיינו דאמר ריש לקיש שיני רשעים שברת, אל תקרי שברת אלא שרבת.

הפליגו לרמוז בחידתם זאת הנעימה כי הוא ראה חוזק האומה הזאת שהוא עומד על ג' דברים אלה: אם מצד כוח עצמם וריבויים. ואם מהזכות אשר בידם. ואם מטעם קדימת אהבת אבותיהם הראשונים. כי שלשתן זכרן בלעם הרשע בפרשתו אמר כי מראש צורים אראנו וגו'. הרי קדימת האבות. מי מנה עפר יעקב וגו'. הרי חוזקם מצד ריבויים. תמות נפשי מות ישרים וגו'. הרי זכותם. והוא מ"ש מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי ואמר שכבר יש לו אלו העניינים עצמם ויותר קדומים מהם ולזה שיעקור הר שהוא מזה השיעור עצמו וישליכהו עליהם כלומר שינצחם. וה' לא חשב כן דאייתי קמצי ונקבוה והכוונה שהזכויות אשר ביד אישי האומה הזאת הרבים רבו ועצמו מאד מזכותו והחלישו כוחו ובטלוהו.

והנה נמשכו חז"ל במשל זה אל מאמר הכתוב ממש אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתך נאם ה' וגואליך קדוש ישראל הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדוק וגבעות כמוץ תשים.

ובמ"ש בעא למשלפיה משכו שיניה כוונו יפה להתיר השאלה שזכרנו לאמור על מי בטח כי יצא להלחם עמם אחרי מות סיחון על ידם, וגם מה ששאלו למה לא עשו בו מעשה להקשות את לבבו כמו שעשו בסיחון, ואמר כי לפי דבריהם אלו יש לו על מה שיסמוך ויקשה לבו מעצמו כי אע"פ שיעלה בלבבו לחשוב מחשבה להשמט מהם לא היה יכול כי תועפות שניו אלו אשר גדלו בעיניו לכאן וכאן. ומעתה אין צריך חיזוק אחר. והוא עצמו מה שאמרו שם, משה כמה הוי עשר אמין שקל נרגא בת עשר אמין ושוור עשר אמין ומחייה בקרסוליה וקטליה.

והרי הם דברי חידה כראשונים, לומר שאין צ"ל שנמצאו בעם ה' אלו השלשה עניינים באופן יותר נפלא, אלא אפילו במשה לבדו נמצאו כי הוא ע"ה מצד עצמו הוא גיבור בגבורתו, ויותר שארכו עשר אמות ועוג אינו אלא תשע והרי ארוך ממנו אמה. ואין הכוונה להם שהיה כן ממש ארכו של משה עשר באמה, אלא כווננו למה שאמרו בגמרא מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה ולא עלו משה ואליהו למעלה מי'. כי אורך הקרשים כך הוא, וכן הוא גובה של משכן. וכן אמרו בגובהן של כרובים כמו שביארתי הדבר בשער מ"ד חלק ראשון. אלא ששם מנו טפחים וכאן אמות, והעניין אחד הוא. מ"מ כווננו לומר שלא נפל משה בגבורה ממנו, אבל יתר עליו, שזה גבהו י' אמות שכליים של שכינה וזה תשע אמות של בשר ודם. ועל הזכות הנפלא ממנו אמרו שקל נרגא בת עשר אמין כי הזכיות הם כלי קרב, כחצים ביד גיבור חנית או גרזן, וזה גם כן ממדרגת העשרה ועל הקדימה אמר שקפץ ותלה עצמו. גם מספר עשרה שהוא זכות האבות הראשונים והיא קדימה מעולה וחשובה מקדימתו ומחייה בקרסוליה וקטליה ירצה שנצח זכות פסיעותיו ששמש בהם לאברהם אבינו כמו שזכרנו:

והנכון שנגע בשורשיו ובעמודיו אלה אשר הוא סומך עליהם ועקרם והרגו. והוא מה שא"ל יתעלה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו וגו', לפי ההגדה ההיא של מסכת נדה.

ולדעתי על זה העניין עצמו היה אומר אבא שאול שרץ אחר צבי אחד ונכנס לו במערה ורדפו שלשת פרסאות ולא השיגו, ולסוף ידע שהייתה קולית ירכו של עוג. יאמר שאע"פ שאבא שאול אדם גדול בדורו היה בשלשה העניינים שזכרנו, אבל שלא היה משער בעצמו שהיה מגיע לסוף שלש פרסאות אלו שבקרסולו של עוג, כמו שהגיע משה. וכן הוא האמת בלי ספק.

והנה כוון לומר זה בדרך חידה קרובה אל הראשונה כמ"ש ג"כ שנפתחה מערה מתחתיו ונשקע בה עד חוטמו ולסוף ראה שהייתה גלגל עינו של אבשלום. שהכוונה להעיר אוזן אנשים המוטבעים בתאוות העולם ומשוקעים בחמודותיו, כאמרו שאול ואבדון לא תשבענה ועיני האדם לא תשבענה. כי ודאי יקרה להם כמו שקרה לאבשלום, כי למה שתלה עיניו בגבוה ממנו נתלה ונאבד מן העולם. וכל אשר יקרה לו זה ודאי ישקע בגלגל

עינו של אבשלום. וייחס אבא שאול הדבר לעצמו, כמנהג החכמים המנסים הדברים והמוצאים אותם כמ"ש שלמה בכל ספר קהלת. וכל אלו הם עניינים נחמדים דברו בהם חכמים במשל ומליצה לחבבם בעיני המעיינים כמו שהיה כן עניינם בהרבה כיוצא בהם אשר ממינם זכרו רבים בפרק המוכר את הספינה, כמו שכתבנו קצתם בשער כ"ד.

הנה מכל זה יראה כוונת חז"ל בגבורתו של עוג אשר היא נאותה מאד ערוכה בעצמה ושמורה מהזריות הנפלות בנגלה מדבריהם. והתרנו שתי שאלות שנפלו בזה העניין וכבר ביארנו צורך אלו השליחויות הנזכרות בזה הספר וטוב טעמן וכוונותיהן.

ומעתה אזכור שאר הספקות ונבוא אל הביאור.

הספק הד' אומרו וישלח משה מלאכים. למה ייחס זה השליחות לו אחר שלא יעלה ממנו שום תועלת, ולמה לו לומר ונשב במצרים וגו' וירעו לנו מצרים וגו' ונצעק אל ה' וגו' וישמע וגו' ויוציאנו וגו', כי כל זה יראה אריכות עניינים, ודברי **רש"י** לא לעזר ולא להועיל.

הה' איך אמרו לא נעבור בשדה ובכרם והלא א"א שלא יבאו דרך כרמים ושדות. ואם יכוונו לומר שלא יכנסו לרמוס השדות והכרמים, פשיטא וכי לדוש הארץ הנעבדת יבאו? ודרך המדרש במי באר היא ידועה .

הו' מה חדשו בפעם שנייה שאמר במסילה נעלה ואם ממין נשתה אני ומקני וגו'. גם כי מלת רק אין דבר ברגלי אעבורה, אינה נופלת יפה על העניין כפי התרגום, כי הל"ל ואין דבר ברגלי או כי אין דבר וגו' והוא מבואר.

הז' באמרו וימת אהרן שם בראש ההר וירד משה ואלעזר מן ההר ולמה לא הוזכרה קבורת אהרן במקום מותו כמו שאמר במרים ותמת שם מרים ותקבר שם ובמשה ויקבור אותו בגיא ועוד שהכתובים מכחישים זה את זה כי בפרשת עקב נאמר מוסרה שם מת אהרן ויקבר שם (דברים י') ויש בין המקומות ז' מסעות ודברי חז"ל בזה ידועים (במ"ר פ' י"ט).

הח' אומר במלחמת הכנעני וישב ממנו שבי, כי למה לא פירש מהו השבי ההוא ומה נעשה ממנו. ובמדרש שהייתה שפחה אחת.

הט' מה טעם תלונת העם למה העליתנו מארץ מצרים למות במדבר, כי אין לחם אין מים ונפשנו קצה בלחם הקלוקל, מצד שקצרה נפשם בדרך. והלא צער הדרך לא מנע מהם המן ולא חסר תועלותיו, ובטעם שלוח הנחשים השרפים שיהא מנת מדם וטעם ושים אותו על נס.

הי' מה טעם ומשם בארה היא הבאר אשר אמר ה' וגו' והלא אחר שנסעו מהר ההר עד שבאו אל הר העברים לא נשמע ולא נזכר שהוצרכו למים, ולא שאמר ה' למשה אסוף את העם וגו'. ועוד אומר וממדבר מתנה ה"ל ומבאר מתנה וממתנה נחליאל.

וכבר התרנו אלו הב' ספקות בשער הקודם. ומה טעם כי חשבון עיר סיחון ועל כן יאמרו המושלים באו חשבון וכל העניין.

ואחר זכרון הספקות נבוא אל הביאור:

וישלח משה מלאכים מקדש וגו':

(ד) עם היות שכוונת השם יתברך שלא מיחה בידם הייתה אל הסיבות שזכרנו ראשונה, מכל מקום היו ישראל משתדלים מאוד לעבור דרך ארץ אדום, כדי שלא לסבוב אותה, שיש בו צער גדול כמו שיזכור להלן.

ולזה נתייחס זה השליחות למשה לומר שלא מנע מהם ההשתדלות הראוי. ולזה סדר השליחות בטעמים ודברים היותר נאותים לפי הכוונה והליץ בעדם טענות חזקות.

האחד מטעם האהבה והקורבה הגדולה ולזה אמר כה אמר אחיך ישראל כמ"ש בכל מקום אחיך קודם (ב"ב ק"י ב)

השני אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו לפי שמדרך העולם לגמול טוב וחסד למי שסבל רוב תלאות וכמ"ש חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי (איוב י"ט).

אמנם לפי שהתלאות המגיעות לאדם יבאו מאחד משלושה צדדים: אם מרוע בחירת הסובל כמ"ש איוולת אדם תסלף דרכו כו' (משלי י"ט).

או מרוע ההזדמנות כמו שיקרה אותנו בגלות הרע הזה שמצאנו השעבוד בעבור שנמצינו בו ע"ד שאמר אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו (איכה ה') שכבר קרה לנו כעבד הנולד בבית השבי שלא נכנס שם בחטאו ולא בבחירתו.

והג' מצד רוע הזולת כי יצאו אנשים בני בליעל ויקומו עליו והזיקוהו.

הנה לזה זכרו שלשתם כי כולם חברו ברוע תלאותם:

הראשונה וירדו אבותינו מצרימה, כי מרוע בחירתם ירדו לשם, וכמ"ש לגור בארץ באנו. וכמ"ש יהושע ויעקב ובניו ירדו מצרימה, כאשר ביארנו היטב בשער ל"ו.
ועל השני אמר ונשב במצרים ימים רבים ומזה הוכרח לנו ההמצא לשם ולא הייתה היציאה בידנו.

ועל השלישי אמר וירעו לנו מצרים כו'.

ועל השלושה עניינים אמר: את כל התלאה, כמנהג במילת כל. והנה עם זה השלימו שתי הטענות הראשונות.

אמנם על הג' אמרו ונצעק אל ה' וישמע קולנו לפי שכבר יתרצה הנשאל להיות השואל איש חסיד וקרוב לאלוהיו ולזה הודיעוהו שכבר יש אלוהים קרובים אליהם בכל קוראם אליו.

ועל הד' אמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים והנה אנחנו בקדש לומר שכבר יצאו מעבדות לחירות ויצא להם שם בארצות ובממלכות הארץ וראוי להם שיישאו פניהם כי הם יושבים ממולם ויוכלו להחזיק להם טובה על הדבר.

והה' שמה שביקשו ממנו אינו רק בזה נהנה וזה אינו חסר כלל וזה מה שביארו לו יפה באומרם נעברה נא בארץ לא נעבור בשדה ובכרם וגו'.

(ה) אמנם תכן זה העניין לדעתי הוא כפי מה שאזכור, וזה כי היה בארץ אדום גם בארץ סיחון העניין שישנו בהרבה מהארצות בהיות בהם שני דרכים לעבור בהם.

האחד הדרך העובר בתוך הערים והמדינות הגדולות ובמקום ההוא אין מקום לעשות נזק בשדה ובכרם ולא לשתות מי באר, מפני שהוא עשויה דרך ההרים והמדברות אשר אין שם דבר מכל אלו והארץ הנעבדת גם מרעה הבקר והצאן אשר להם מבפנים רחוק אל הצדדים, גם אגמיהם ויאוריהם וכל מקווה מימיהם אשר מהם ישקו כל העדרים כולם רחוקים מהדרך ההוא כדי שלא יזיקו בהם העוברים דרך המדינות. והדרך הזה הוא ודאי דרך המלך וחיילותיו אם מפני שדרך המלך לבא דרך הערים והמדינות ואם מפני שהם בוחרים ללכת ארץ לא זרועה שלא ישחיתו העם אשר ברגליו הגדיש או הקמה או השדה.

אמנם יש דרך אחרת והיא דרך המסילה העולה בתוך ארץ עבודתם ומקום מרעיתם אשר בדרך ההוא הם הבורות והאגמים וכל מימי מקניהם ובריכות מים המשקות את ארצם. ומנהג המלכים ואדני הארץ למנוע עוברי דרכים מן הדרך הזה, ולהטותם אל הדרך הנזכר ראשונה, אשר דרך הערים לשתי סיבות.

הראשונה שלא יזיקו בארץ הנעבדת ושלא יאכלו וישתו במרעה מקניהם.

והשנית כדי שיבואו אל העיירות לקנות שם אוכל לנפשם וכל צורכם ואנשי הערים ימכרו להם מחיותם וירוויחו ויעשירו. ולזה שמים מכס גדול בדרך ההוא אשר במסילה, כדי

שיסורו ממנו ויבאו דרך היישוב. ואם אולי יבאו ויעברו דרך שם, כבר יפרעו במכס ההוא מה שיזיקו בדרך הלככם, או מה שימנעו מהועיל למדינות. והנה בפעם הראשונה לחשבם שלא יחפצו בתועלת המדינות ובשמירת ארץ עבודתם אמרו להם נעברה נא בארצך, ירצה דרך המדינות, לא דרך המסילה. ולזה לא נעבור בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר, כי אין דבר מזה בדרך ההוא. אבל דרך המלך נלך הוא דרך העיירות והמדינות ולא נטה ימין ושמאל עד אשר נעבר גבולך. והנה עם זה שלמו החמשה טענות.

והנה מלך אדום לא שמע אליהם ולא פנה לטענותם ומהר תשובתו בקיצור דברים לאמור לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך כלומר מה לנו ולכל אלה הדברים הנה החרב עקר. ולפי שאמר לא תעבור בי, חשבו כי אולי לא נתרצה לזה שמא יפחדו מהם פן יחזיקו במדינות בהיכנסם בתוכם, כי עם כבד הוא ונלחם בם והעלום מארצם. ואולי יאותו להם שילכו דרך המסילה אשר מחוץ ליישוב, רק בשיבטיחום מהנזקים המעותדים בדרך ההוא. והכתוב העיד שכך היה באמת כמו שאמר, ואת העם צו לאמור אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר וייראו מכם וגו'. וכן נאמר ונעבר מאת אחינו בני עשו היושבים בשעיר, לומר שאף על פי שלא נתנום לעבור בארצם לא נסעו מהאחוזה כי מיראה עשו גם בנטותם מעליהם הספיקו אותם בלחם ובמים כמ"ש אוכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם וגם מים תקנו וגו'. וכן אמר אוכל בכסף תשבירו ואכלתי וגו'. כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר.

(ו) והנה להרגישם כי מחמת יראה היו עושים, חזרו לשלוח בהם לומר במסילה נעלה, ואם מימך נשתה אני ומקני, כי א"א זולת זה לרוב הזדמנם לשם, ונתתי מכרם. אבל כיון שלא רצית ליטול ממני המכס דרך כבוד במחיר סיפוקנו בלחם ובמים בדרך היישוב ועל הדרך שזכרנו, תדע שלא נפרע לך המכס המונח בדרך המסילה, כי זה יכבד עלינו להיותנו רבים מאד. וגם כי הוא דרך שעבוד וקלון לא נוכל שאתו בשום פנים.

וזהו טעם רק אין דבר ברגלי אעבורה, מלשון כל העובר על הפקודים, ולא יעבור עליו לכל דבר, כלומר אטה דרכי מדרך המלך אל דרך המסילה ואפרע מה שאקח מהמזונות רק אין דבר בדריסת רגלי אפרע כדרך העוברים בדרך ההוא אשר יעבור עליהם דרך המכס. והוא הדבר עצמו אשר דברו משה במשנה תורה אכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תיתן לי ושתיתי רק אעברה ברגלי. ירצה, רק באופן הזה אעברה ברגלי ולא בזולתו, כמו שאמרנו שיהיה פירעון המזונות במקום המכס ולא באופן אחר.

ולזה הייתה התשובה השנית לא תעבור כלל כי לא רצו שיעברו בארצם בשום צד מפני היראה כנזכר ונטו מעליו:

וייסעו מקדש וגו' ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בהר ההר על גבול ארץ אדום לאמור ייאסוף אהרן אל עמיו כי לא יבא וגו'. על אשר מריתם פי וגו'. כבר ביארנו טעם אלו הכתובים בשער הקודם:

(ז) קח את אהרן וגו' והפשט את אהרן וגו'. זכות גדולה וכבוד היה לו שהיה רואה גדולתו ירושת נחלה לבנו בחייו ולפניו. ואפשר שעל זה אמרו שנתאווה משה לאותה מיתה. וכבר דברו בזה המדרשות: ויפשט משה את אהרן את בגדיו וילבש אותם את אלעזר בנו כתב **רש"י** ז"ל בבגדי כהונה גדולה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על בנו לפניו וא"ל הכנס במערה וכו'.

וכתב **הרמב"ן** ז"ל כי כאשר ירד אהרן מעשות התמיד ומהקטיר הקטרת והעלות הנרות העלה אתו הר ההר כשהיה לבוש בגדי כהונה גדולה והפשיטו אותם ע"כ. יראה שהוצרך הרב לכך בעבור שלא נזכר והלבש את אהרן את בגדיו.

אמנם במדרש ובילמדנו התיירו זה אגב דבר אחר, אמרו שם והלא אם יצא כהן גדול בבגדי כהונה חוץ מהר הבית סופג את הארבעים שהיו צמר ופשתים. אלא להודיעך שבלשון שקרבו לכהונה, וא"ל קח את אהרן ואת בניו ואת הבגדים וגו', בו בלשון א"ל להעלות להר וגו'. הרי שפירשו שבכלל אומרו קח את אהרן הוא מצות הלבישה לצורך העלייה שהוא מצווה חדשה אשר לא עובד בה עד הנה. וכבר כתבנו בדברים אשר בשער ענין ההפשטה וההלבשה ומעשה נסים ודרך מעלה וכבוד שנעשו לו ע"פ הברייתא שבתורת כוהנים:

וימת אהרן שם בראש ההר וירד משה וגו'

מפשט הכתוב יראה שלא נקבר אהרן בהר ההר כי לא נזכרה שם קבורה במקום מותו לא בכאן ולא בפרשת המסעות. והקרוב כי לפי שמת בגבול ארץ אדום וכבר יצאו לקראתם בעם כבוד למלחמה חששו שמא ייקחוהו משם אם להתעלל בו או לעשותו ע"א ולפיכך נשאוהו משם וחזרו לאחריהם ז' מסעות לקברו במוסרה שהוא מקום חוץ לארצם ולא נזכר במותו בכל מקום שהיה בארץ אדום ומה שנאמר להלן ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן ויקבר שם וגו'.

הנה מלת שם מת אהרון תאמר על כללות הארץ ההיא לכל המסעות ההן או על המשך הזמן ההוא. אמנם ויקבר שם על המקום המיוחד אשר זכר. והנה חז"ל נתנו טעם אחר והוא ידוע, וזה שאמרתי הוא נכון:

וישמע הכנעני וגו'.

(ח) יגיד שכבר הורגשה להם מיתת הצדיק עד שרדו בהם אויביהם אלא שהגינה עליהם השגחת השם שלא הרגו מהם איש אלא ששבו קצתם. וכאשר שבו אל ה' ונדרו נדרים שמע זעקתם ונתן אויביהם בידיהם והחרימו עריהם והחזירו להם את שביים. וכבר כתב זה **הרמב"ן** ז"ל ונתן טעם בעניין זה החרם כשאמר שיהיה זה לאחר שיכנסו לארץ ויגיעו לארצם כי עתה חוצה לה הם עומדים אלא שהקדים פניהם מלך ערד לעבר הירדן למלחמה והוא נכון: וייסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבב את ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך יראה בדרך הפשט שהסיבוב ההוא היה להם לצער הנפלא כי ארוך הוא מאד וקצרה נפשם בו.

(ט) ומתוך צערם באו לבקש תואנות ותלונות מצד הלחם ההוא האלוהי שניזונים בו, וגם המים הנתונים להם בנס ואמרו שהדברים אשר להם כן הן בלתי בטוחים, וכמו שאמרו אין סומכין על הנס. ואחר שהם קלי ההסרה היה נחשב להם כאלו אין להם די סיפוקם והוא אומרו וידבר העם באלוהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלוקל כי אחר שלא נתפייסה נפשם על זה הלחם להיותה נקל ההסרה בעיניהם, הרי הוא כאלו אין להם.

ולפי זה דן אותם השם יתעלה על פי דרכם, אמר כיון שאין חפצכם לחיות כי אם על המנהג הטבעי, אף אני אעשה זאת לכם שאניח הנחשים השרפים אשר במדבר הגדול ההוא לטבעם, ולא אחסום פיהם מהזיק לכם כמו שעשיתי עד הנה. וכן עשה וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו בה' ובך, התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש וגו'.

אמר שידעו והכירו שאי אפשר להם בארץ ההוא לחיות רק דרך נס. ולזה הודו במה שחטאו עליו ראשונה ובקשו ממנו שיתפלל על חזרת הנס ההוא למקומו וזהו מה שאמר לו השם יתברך למשה אחר תפלתו עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוק וראה אותו וחי. והוא שיכירו וידעו העניין הגדול הנסיי הזה שיחיה המוכה במכה ויתרפא החולה במחליא, כמו שכתב **הרמב"ן** ז"ל, שההזכרות או ההסתכלות במזיקים או בתמונתם ימיתם, והוא קיום עניין האמונה ביכולת האלוהי אשר עליה נאמר וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב').

והוא שאז"ל וישימהו על הנס מלמד שזרקו למעלה ועמד באוויר, לרמוז להם ע"פ ה' כי כמו שהיותו עומד באוויר הוא נס מפורסם, כן הוא נס גמור שהנחשים השרפים המצוין ביניהם לא ירעו ולא ישחיתו ומתוך זה יחזרו לבוראם לדעת ולהכיר מעשה ה' כי נורא הוא וכל זה הוא שווה לפי מה שהורגלנו בו מעניין הנסים.

אמנם לפי שהשרשנוהו ויסדנוהו אנחנו בשער הט"ו אצל ומוראכם וחתכם, ונתפשט אח"כ בהרבה שיערים, שנרמזו קצתם לשם הנה הנס הוא בהפך, כי לפי הטבע המעולה והחכם המשרת בהכרת מדרגות הנמצאות ומעלתם הנה היה נס והפך הטבע שישך הנחש את

איש, או שיגיעו שום נזק מפאת שום נמצא מהנמצאות, כל עוד שיהיה האיש שלם בצורתו ודמותו, דכתיב בצלמנו כדמותנו וירדו וגו'. ולפי שהיו ישראל כל ימי היותם במדבר הגדול והנורא ההוא במין הזה מהטבע האלוהי בכל אשר הוצרכו להם כמו שנראה מדי צאתם ובואם הנה גם כן הנחשים לא הזיקו להם כי לא היה לאל ידם לפי הטבע ההוא המשובח.

ואולם עכשיו בנוסעם מהר ההר כשחסרו הצדיק ההוא נתמעט זכותם וקצרה נפשם בדרך שהוא עניין מיעוט דמותם וקטנו מהיות לאיש המכוון בשעת הבריאה. ומזה נפל מורך בלבבם ושבר רוח בנפשם לבלתי סמוך על שלחן גבוה על הדרך המעולה מהטבע האלוהי שזכרנו כמו שהיו סמוכין עד הנה ולזה אמר וידבר העם באלוהים ובמשה וגו'. לומר שאי אפשר להמשך אחר עניינים אלוהיים הנמשכים באמצעות הנביאים כמו אלה. ואמרם כי אין לחם ואין מים לומר שאינם כדאי להיות להם עוד לחם אבירים ומים נאמנים כמו אלה שקפחו מעשיהם קפחו פרנסתם ולפי שהסרת מזונותיהם מהם בזמן ההוא היה נס לפי זה הטבע החכם כמו שכן היה נשיכת השרפים ג"כ לזה התירם להם כלומר ראו עתה כי עמידת הנחשים מהזיק ומציאות פרנסתכם על הדרך ההוא עניין אחד הוא וכשם שאתם כפויין אצל העניין האחד גם אני אשנה הטבע ההוא אצלם ויכופר בריתם עמכם. אמנם אחר התשובה והתפילה נאמר עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוק וגו' והכוונה שיודיעם אמיתת זה העניין הנכבד ושישים להם בדעתם ובצירום שלוח השרפים בהם לנס וחוף מהטבע המוטבע בהם אם היו על שלמות צלמם ודמותם והיה כל הנשוק בקוצר נפש וחסרונה והביט אל זה העניין הנכבד וראה אותו וחי כי ישתדל להוקיר נפשו בעיני אלוהים ובעיני כל בריותיו וישוב לבוריו.

ובהגדה, והבאתיו בפ' עמלק

וכי ידיו של משה עושות מלחמה וכו' וכן אתה מוצא עשה לך שרף ושים אותו על נס וכי שרף ממית ומחיה אלא כשישראל מסתכלין כלפי מעלה ומכוונים לבם לאביהם שבשמים מיד מתרפאים ואם לאו מיד נימוקים (ר"ה כ"ט א).

והנה שני העניינים הנזכרים בהגדה זו ממלחמת עמלק וממעשה הנחש הם מעידים פה אחד עדות נאמנה על כל מה שאמרנו, כי ההסתכלות כלפי מעלה וכלפי מטה הוא עילוי הרוח ושבר הרוח שאמרנו. ואמר שעשה משה כן וישימהו על הנס כאשר צווה ומה נכבד טעם אומרם שזרקו למעלה ועמד באוויר (במ"ר פ' י"ט) שזכרנו ראשונה להודיעם כי כמו שהוא נס בו העמידה באוויר ככה הוא נס הגעת הנזק להם מהם כי בהפך מזה כבר הוא ידוע להם ואין צריך לו מופת. ואומר שהגיע מהכרתם לשיעור שכוון מהשם ית' והיה אם נשך הנחש והביט אל אמיתת הנס ההוא וחי. ואין ספק כי היא רפואה אמיתית עצמית א"א בעניין אחר.

אמנם במה שאמר לו עשה לך שרף, והוא עשה נחש נחושת, כבר נאמרו דברים. והנראה בו יותר נכון כי לפי שהם חטאו בכפלים כמו שנאמר וידבר העם באלוהים ובמשה על כן הענישם כפלים בנחשים השרפים רצוני שיהיו מאותן שהנזק כפול בהם כי מוסף על שהם נחשים הם שורפים ביותר ולזה אמר עשה לך שרף כלומר על מה שחטאו אצלי יספיק בעצם המזיק שהוא הנחש.

אמנם במה שחטאו ג"כ אצלך ראוי להוסיף כשיהיה נחש שרף. אמנם משה חשש אל העקר והוא הדבור בה' ויעש נחש נחושת ואל זה כוונו העם באומרו התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש כי יודעים היו שהוא ימחול עלבוננו. ונכון הוא מ"ש **הרמב"ן** ז"ל כי בהיותו נחש נחושת הוא תמונת השרף כי הנחש שרף הוא כעין נחושת קלל והנה עם זה בטלה השאלה:

(תשובה לשאלה י') וייסעו בני ישראל ויחנו באובות ויסעו מאובות וגו'. משם נסעו וגו' משם נסעו ויחנו מעבר ארנון וגו' ע"כ יאמר בספר וגו' ואשד הנחלים וגו' ומשם בארה וגו'. יכין בזה להפליג בגדולת נחל ארנון וחוזק הארץ ההיא עד כי המעלים על ספר כל מלחמות ה' אשר עשה יזכור בכללם את והב בסופה ועם הנחלים החזקים כולם מזכירין את ארנון. ולא עוד אלא שאומרים עליו שהוא אשד הנחלים כולם, וחיבורם אשר רחבו גדותיו לשבת ער ונשען לגבול מואב ומשם יראה להם ששפעו המים אל הבאר אשר אמר ה' למשה אסוף את העם ואשר שררו עליה את השירה הזאת שפירשנו למעלה כוונתם בה באומרו באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם עיין עליו כי הוא פירוש נכון מאד.

ומהדבר אשר זכר באומרו ויחנו מעבר ארנון אשר במדבר נסעו מתנה וממתנה נחליאל. והנה הפירוש הזה הוא נכון מעצמו ונכון נאות מאד למה שאמרנו למעלה בשער הקודם בחטא מי מריבה כמו שזכרנוהו ג"כ שם:

וישלח ישראל מלאכים וגו'. כבר פירשנו הכוונה בזה השליחות וטעם שלא נאמר בו אל תיראו אותו ונאמר בעוג ויכהו ישראל לפי חרב וירש את ארצו מארנון ועד יבוק וגו'. לפי שלקח ישראל מיד סיחון את ארץ בני עמון וגם את עיר סיחון שהייתה עיר מואב ולא נתן רשות לישראל לקחת מארץ בני עמון ומואב עד מדרך כף רגל כי לבני לוט נתנם לירושה לזה הוצרך להורות איך עמון ומואב טהרו בסיחון (גיטין ל"ח א). ואמר כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא והוא נלחם וגו' והביא ראייה מהפרסום אשר בפי המושלים אשר ייסדו להם מאמרים שריים כאשר לקח סיחון את חשבון, והיו אומרים בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון, כי אש יצאה מחשבון וגו' לומר כי לא לבד יצאה חשבון מיד מואב אלא שנהפכה לו למשחית ואש להבה אשר אכלה ער מואב בעלי במות ארנון ועוד אומר אוי לך מואב אבד' עם כמוש וגו'.

ומטעם כל זה וישב ישראל בארץ האמורי, לא בארץ מואב. וכן נאמר וישלח משה לרגל את יעזר ויורש את האמורי אשר שם, לומר שאין עסקו אלא עם אמוריים: ויפנו ויעלו דרך הבשן ויצא עוג וגו' כבר נתבאר ענינו וכל מעשה תקפו וגבורתו אשר בטח עליהם בצאתו ואין להאריך עוד בזה הספור:

עקידת יצחק במדבר שער פב (פרשת בלק)

יבאר כי לא נאמר נבואה על אחד מהאומות עכו"ם כי אם בהשאלה.
ויבאר מאמר אבל באומות קם:

פרשת וירא בלק

במדרש רבה:

זה שאמר הכתוב הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. לא הניח הקב"ה פתחון פה לאומות העולם לעתיד לבא לומר אתה רחקתנו. מה עשה הקב"ה, כשם שהעמיד מלכים וחכמים ונביאים לישראל, כך העמיד לאומות העולם, ונבדקו מלכיהם חכמיהם ונביאיהם של ישראל עם מלכיהם חכמיהם ונביאיהם של אומות העולם.

העמיד שלמה מלך על ישראל ועל כל הארץ, וכן עשה לנבוכדנאצר. זה בנה בית המקדש ואמר כמה רננות ותחנונים, וזה האחד אמר וכו' חרף וגדף ואמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון.

נתן לדוד עושר ולקח הבית לשמו, נתן להמן עושר ולקח אומה שלימה לטבחה. כל גדולה שנטלו ישראל אתה מוצא שנטלו אומות העולם.

כיוצא בו העמיד משה לישראל ובלעם לאומות העולם. ראה מה בין נביאי ישראל לנביאי האומות. נביאי ישראל מזהירין את ישראל מן העבירות, שנאמר ואתה בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל, ונביא שעמד מאומות העולם העמיד פרצה לאבד הבריות מן העולם הבא, ולא עוד אלא שכל הנביאים הי' במידת רחמים על ישראל ועל אומות העולם, שכן ירמיהו אמר לבי למואב כחלילים יהמה וגו'. וכן ביחזקאל שא על צור קינה. וזה אכזרי עמד לעקור אומה שלימה חנים על לא דבר. לכך נכתבה פרשת בלעם להודיע למה סילק הקב"ה רוח הקדש מאומות העולם, שזה עמד מהם וראה מה עשה.

אם שלמים וכן רבים מאנשי המעלות ההכרחיות להגעת הנבואה, כבר יחסרוה לסיבות חיצונות. מה יעשו האנשים הגרועים שלמי החסרונות.

הקודם ביארו הרב **המורה** פרק ל"ב חלק ב' זה לשונו:

זה שאנחנו נאמין, שהראוי לנבואה המכין עצמו לה אפשר שלא יתנבא, וזה ברצון אלוהי וכו'.

יאמר שכבר יהיה באנשים מי שיהיה חכם גיבור ועשיר כפי הראוי, ושישתמש במעלות ההנה כפי הנאות, שהם עניינים הכרחיים שקדימתן מחויבת אל השגת הנבואה כמו שבארנו יפה שער ל"ה, ועם כל זה לא ינבאו. וזה ברצון אלוהי.

והכוונה שימנעו זה סיבות חיצונות נמשכות אל ההשגחה האישית. ומזה המין אמר שהיה מתרעם ברוך בן נריה מצד מה שהלך אחרי ירמיהו, ולמדו והכינו, והיה מקווה להינבא ונמנע. שעל זה אמר יגעת באנחתי ומנוחה לא מצאתי. ושנאמר לו על ידי ירמיהו בתשובת זה, ואתה תבקש לך גדולות, אל תבקש. שהכוונה לפי זה כי הוא מבקש גדולות הנבואה מצד מה שהוא בעצמו ראוי אליה, כי הוא המכוון באומרו תבקש לך. אמנם שמצדדים אחרים חיצוניים נמנעה, והוא טרף הזמן ההוא ודוחק השעה מצרות הזמן במלחמות, וגליות הארץ בעונות יושביה הגורמים שנביאיה לא מצאו חזון מה', כל שכן שינבאו מתחלה.

ועל זה העניין נמצאו בכל הדורות הראשונים אלינו תחכמונים ורבי פעלים בכל אלה העניינים, ולא נבאו עם נביאים, כמ"ש חז"ל על הלל שהיו לו עשרים תלמידים שראוי שתשרה עליהם שכינה כמשה, אלא שאין הדור ראוי לכך. וזה שהסיבות העצמיות אליהם נמצאו בהם אמנה הסיבות החיצונות הראויית שיצרפו אליהם להגעת הנבואה וצרכה לא תמצאנה. ואם כן משפט הנמשך הוא מחויב תכלית החיוב, לפי שהחסרונות אשר בעצמות האדם ופחיתותיו הם המונעים העצמיים בעצם וראשונה. ולכן אשר נדבק בהם החיסרון בטבעם, אם בהשגת הג' מעלות הנזכרות ואם באופן השתמשן בהם, הנה אפשרותם בהשגת הנבואה הוא שווה להינבא חמור או צפרדע, כמ"ש הרב שם.

וזהו שורש אמתי אשר עליו סמכו חז"ל באומרם (ברכות ז' א) שבקש משה רבנו מהאל יתע' שתבדל זאת האומה הנבחרת מכל זולתה במעלת הנבואה, כמ"ש ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה, שהודה לו האל ית' בו באומרו גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה. והשאלה הזאת בלתי הגונה גם ההודאה עליה הוא עול בחוקו ית', כי למה ימנע הטוב מהראוי אליו, חלילה לו. אלא שגלוי וידוע לפניו יתברך שאין נחת רוח וטוב מהם להכין עצמו למעלה גדולה כזאת, כמו שאי אפשר שהטוב מהסוסים יהיה פילוסוף. אמנם יעלו קצתם למדרגת קוסמים וחוזים בכוכבים, כי על העניין ההוא באת השאלה והתשובה כמו שביארנו היטב פרשת פקודי שער נ"ו.

[שתי שאלות על בלעם]

[א. איך קראו לו נביא]

והנה אם כן יש תימא נפלא, איך התירו חז"ל שם נביא על איש מאומות העולם, עד שיאמר שהעמיד נביאים לאומות העולם, ואמרו מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות

העולם. והיותר קשה מה שאמרו העמיד משה לישראל ובלעם לאומות העולם, וזר ומגונה מזה ומזה מה שאמרו במקום אחר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בישראל לא קם אבל באומות קם, ומנו בלעם. כי הנה המאמר הזה הוא מהמבהילים מצד עצמו, וגם סותרים בו מאמריהם המפורסמים והמקובלים לאמתיים. וזה שהם אמרו ופרסמו בגנותו של זה האיש במקומות רבים, ובפרט בעניינים המיוחדים לנביא תארוהו בתכלית הפחיתות והחסרונות, במה שתיארו אותו ואת תלמידיו בעין רעה ונפש קצרה ורוח גבוהה. ומהמבואר כי עין רעה מחסרון הגבורה היא באה, ופחיתות הבניין הגופי וחסרונו. ומזה המין מה שאמרו שהיה סומא מאחד מעיניו, שנאמר שתום העין. הנה שהיה בעל מום וחסר. וכ"ש למה שאמרו שהיה חיגר מרגלו אחת, שנאמר וילך שפי. ויוכיח עליו הכתוב במה שאמר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר, שהיה לו לומר ותלחץ את בלעם, אלא שדקדק לומר שנלחץ במקום מיחוש. וכל זה הפך מה שנרצה בתואר הגיבור, וכמ"ש ילדים אשר אין בהם כל מום. ונפש קצרה יורה על שחסרה ממנו מעלת העושר, כמו שנתבאר להם מהיותו טרוף אחר הממון, באמרו אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב וגו'. וגם הכתוב העיד על זה ואשר שכר עליך את בלעם וגו', הרי שמצד עניותו הוצרך ליטול שכר על זה ועל כיוצא. ואם היה עשיר ובלתי מסתפק, הרי הוא עוני שאין לו רפואה, כי מה יועיל העושר שלא יוציא בעליו מפחיתות הנבלה.

ובתארם אותו ברוח גבוהה העידו עליו שאינו חכם, וכמ"ש סימן לגסות הרוח עניות. ופירשו מאי עניות - עניות תורה. וכבר אמרו שסלקה אותו אתונו בתוכחתה, כמו שנבאר שם שלעגה עליו שלא ידע להשתמש מהקדמות אמתיות מפורסמות. והרי הוא חרפה וכדי בזיון.

[ב. איך אמרו שהיה כמשה]

והנה אחר שהם אמרו עליו כל אלה העניינים המונעים כל שלמות מהאדם, ומתארים אותו בתכלית הפחיתות, וכ"ש אם נצרף אליהם מה שאמרו שהיה נוהג עם אתונו מנהג אישות, שהוא בתכלית הגנאי והטומאה, איך יאמרו עליו שהיה נביא, ושהיה כמשה, חלילה חלילה מהם.

[תשובות]

ואולם הספק הראשון אשר מצד שלחם שם נבואה על אומות העולם, כבר הותר לנו בשער נ"ו הנזכר, במה שביארנו שהרואים מהם בכוכבים והמעוננים והמנחשים והקוסמים היו להם כנביאים במה שהיה מעניינם להגיד קצת עתידות, וכמ"ש הכתוב מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך. ושאותה נבואה נסתלקה מהם כשהוקם המשכן מה שברא השם חדשה בהנהגת העולם, בהפך כל מה שהורגלו עליו, עד שלא מצאו עוד ידיהם ורגליהם, כמוזכר שם, עיין עליו.

והנה לזה נזהרו החכמים בדבריהם שמעולם לא נמצא בפייהם שם נביא סתם על נביא מהאומות, אבל אמרו נביאי אומות העולם, שהוא שם לווי, וע"ד שאמרו מלך בבהמות שור, ומלך בחיות אריה, ומלך העופות נשר. וכמ"ש הכתוב מלך אין לארבה, אשר אין לה קצין וגו'. מכלל שמטבע הב"ח להיות להם ראשים ומלכים כמין האדם. אמנם הראש באנשים יקרא מלך סתם, והראש בב"ח יקרא מלך בבהמות, וכן העניין בנביאיהם.

וראו מה יקרו רעי האל ומה עצמו מאמריהם בעניין הבדלם במאמר ההוא שזכרנו. כי הנה אחר ששמו הבדל המלכים והחכמים מהם, בהשתמשם במעלותיהם ממלכי ישראל וחכמיהם, אשר הפעולות ההם יורו הכוחות אשר מהם ימשכו ויודיעו שמעלות ישראל הם מתנות אלוהיות בידם, בהנה יתיישרו בעבודתו. ומעלות אומות העולם הם מתנות שמאליות למרות פני עליון. ראוי לתת סימנים והבדלים נפלאים במה יוכרו ויודעו הנביאים האמיתיים מהמתדמים, כי היא ידיעה הכרחית כאשר לא יוכר זה מפאת הדברים שיניחום עצמם.

והנה הרב **המורה** פרק מ' חלק ב' שם בחינה זו במה שאמר, זה לשונו.

ונשאר שתדע אם אמרה הוא השלם אשר נאמרה לו בנבואה, או הוא איש התפאר במאמרים ההם וגנבם מזולתו. ואופני בחינתו הוא בחינת שלימות האיש ההוא ולחקור ולבדוק פעולותיו ולהסתכל במידותיו. והגדול שבמופתיו הנחת התענוגים הגופיים ובזותם שזאת תחילת מדרגת אנשי החכמה, כל שכן הנביאים, וכל שכן חוש המשוש אשר חרפה הוא לנו, כמו שזכר אריסטו. וכל שכן מיאוס המשגל. ולזה גלה ופרסם השם ית' בו כל המתפאר בנבואה, כדי שיתבאר האמת למאמתים ולא יתעו וכו'.

והנה חכמינו אלה קדמוהו בזה ושמו בחינתם גם כן במידותיהם ופעולותיהם. אמנם ביארו מהם שני עניינים מיוחדים:

האחד הוא אשר שמהו הרב הגדול שבמופתים.

והשני בטוב מזגם ותמימותם באהבתם ורחמנותם אצל הבריות ודרישתם הטוב להם.

כי באמת בשתים אלה יורה השליח על שולחו, כי הוא טהור וקדוש ומשרתיו כולם טהורים וקדושים, וגם מצד שהוא אבי אבות העולם כולו בכללו וחלקיו, תחויב לו האהבה והרצון הטוב למעשה ידיו, ולא יחפוץ בהשחתת קצתם, אף כי ירעו וישחיתו. וכמו שאמרו ז"ל על המורדים והפושעים, מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. ראו מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העולם. והוא אומר כלומר הביטו וראו ודעו והתבוננו היטב במה יבחנו הנביאים, כדי שלא יוחזקו לכם המזויפים לאמתיים. כי הנה נביאי ישראל היה

מדרכם תמיד להזהיר את ישראל מן העבירות, לאסור להם העריות והרחיקם מכל העניינים המגונים, בין שיהיו מכוח המישוש או זולתו מהכוחות.

ונביא שעמד מאומות העולם, והוא הטוב והמשובח שבהם, העמיד פרצה של זימה זנות מפורסם אשר הוא תכלית הפחיתות וחרפתן. ועתה ראה גם ראה אם יצדק עליו שם נביא אם לא.

ועוד שנית, כי הנה סתם הנביאים כולם תמצא בהם נפש טהורה נקיית המחשבות וזכת התשוקות אצל הבריות כלן, ודורשים שלומם וטובתם בכל מאמצי כוחם, כמו שהוא ית' יתואר בזה, באומרו טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו. וכן תמצא הנביאים מתחלחלים בעצמם על הרעות המגיעות על האומות, אף על פי שחטאו. וכמו שנאמר בו ית' החפוץ אחפוץ במות הרשע נאם ה' כי אם בשוב רשע וגו'. אבל בלעם היה אכזרי לעקור אומה שלמה חינם על לא דבר.

אמרו חינם, שלא צווה על כך אלא מרצון עצמו, הפך הנביאים שאף על פי שצוו על הרעות היה צר להם. ואמרו על לא דבר, שלא חטאו לו כלל, ואין לו טעם אחר אלא כי נפש רשע איוותה רע. ובקש להשחית עיר ואם בישראל ולבלעם חינם ותאוותו בזה תתבאר עוד בביאור ב"ה.

ועתה בעלי השכל שפטו נא אם איש כזה, אף על פי שיראה עצמו נביא מצד עניינם, אם ראוי שישולח עליו זה השם על דרך האמת אם לא.

והנה להסכים עם מאמר הרב זכרוננו לברכה, שאמר שהשם יתברך ראה לגלות ולפרסם חטאות האנשים המזויפים להסיר מכשול מדרך העם, כמו שהביא ראה מצדקיהו בן מעשיה ואחאב בן קוליה, אשר קלם מלך בבל באש, יען אשר וגו' וינאפו את נשי רעיהם וגו', אמרו חכמינו לכך נכתבה פרשת בלעם, להודיע למה סילק הקדוש ברוך הוא רוח הקודש מאומות העולם.

והכוונה מה שאמרנו ראשונה שיתפרסם לכל שחסרונותם ופחיתותם הדבקות בהם גרמו להם. לא קוצר יד הנותן והמשפיע ב"ה, ולא כילותו חלילה. כי על כן התחילו מאמרם זה, זה שאמר הכתוב הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. לא הניח הקב"ה פתחון פה לאומות העולם, לומר אתה רחקתנו. מה עשה הב"ה כו'.

והכוונה כי מצדו יתברך לא ימשכו רק פעולות שלמות, והחיסרון היה מצד המקבלים. כי בהשפיע תמיד שפע הטוב והשלמות על העולם יקבלו ממנו הראויים שפע שבע רצון שלם, והבלתי ראויים קבלו מה שקבלו. והיותר שלמים מהאומות לא היה כוחן יפה שיוכלו לקבל יותר מהשיעור ההוא שסופר עליהם. ואם כן מה ידברו ומה יצדיקו לומר אתה

רחקתנו, כי הם המרוחקים מעצמם. הנה אלה הם דברים חיים ונאמנים דברו בהם חכמים מה שהוא כדאי להתיר בו הספק הראשון, ולקיים מה שאמרנו בו תכלית הקיום.

[תשובה לשאלה השניה]

אמנם הספק השני והוא אומרם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם, הנה העמידה עליו היא קשה וכבר נאמרו בו דברים הרבה.

אמנם אשר יראה לי בו הישר והטוב והאמת אשר אין בו ספק לעמוד עליו, כשנתבונן תחלה בהבדל אשר בין מעלת משה רבנו לשאר הנביאים כולם במעשיהם הנוראים המיוחסים להם על פי התורה והנביאים, וכוונת הכתוב במה שאמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו'. אשר עליו דוקדק זה המאמר המבהיל שעמדנו עליו.

זוה כי היא מבואר שעניין כלל הנביאים אצל האותות והמופתים הנעשים על ידם, הוא על שני פנים.

האחד כשיעשה הנביא הדבר ההוא במלאכות ה' עם קדימת הודעתו אליו את כל אשר יעשה, והוא הדבר היותר מיוחד אל הנביא מצד מה שהוא נביא, כמו שהיו עיקר מעשיו של משה רבנו וקצת מעשה שאר הנביאים.

והשני הוא מה שלא יהיה לנביא מצד שהוא נביא בייחוד, אך גם מצד מה שהוא חסיד וקרוב לאלוהיו, כמו שהיו עיקר ורוב האותות והמופתים אשר נעשו על ידי שאר הנביאים, ושנתפרסמה מעלתם עליהם אשר עשאו מעצמם בשעת הצורך על ידי התפילה והתחינה לאל יתברך, כאשר היו בענייני אליהו ואלישע ויהושע ושמואל וזולתם. וגם קצת ממה שעשאו משה, כמו שיבוא, אשר כולם לא נעשו אלא על הדרך הזה מן הבקשה והתחינה מאלוהיהם, שעל זה נאמר כמו שאחשוב משה ואהרן בכוהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל ה' והוא יענם. כי משה ואהרן הם לבדם היו הכוהנים הניגשים אל ה' במדרגה הראשונה מהקורבה אשר לא יצטרכו לעקר מעשיהם תפילה ותחנה.

אמנם שמואל הוא המיוחד שבמדרגת כלל שאר הנביאים, אשר היה עיקר עניינם באופן השני, והוא לקרוא בשמו ולהתחנן לפניו כשיבוא הצורך כמו שנודע מאד מענייניו המיוחדים במצפה. נאמר קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם אל ה', ושם נאמר אל תחרש ממנו מזעוק אל ה' אלוהינו ויושיענו מיד פלשתים. ובגלגל הנה קציר חטים היום אקרא אל ה' וייתן קולות ומטר, ויקרא שמואל אל ה' ויתן קולות וגו'. ושם נאמר ויאמרו כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך וגו'. והשיב חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל וגו'. הנה שכל ענייניו היו על ידי התפילה והקריאה לאלוהיו, ועל זה נאמר

ושמואל בקוראי שמו, כי הוא ראש הנביאים אשר עניינם על הרוב להיותם קוראים אל ה' והוא יענם.

והנה אין ספק כי כאשר היה עניינם על זה האופן, כבר לא ייפול כאשר בתחילה שום ספק אצלם במציאות הדבר ההוא אשר עליו יתפללו אם יהיה אם לאו. וכבר יתברר זה מרוב צערם והתאמצם בתפילותיהם בהפלגה נמרצת, כדי שתצא כוונתם אל המציאות ולא ישובו ריקם מלפניו.

ראה כמה הוצרך אליהו להתחזק בתפלתו אל האלוהים אשר יענה באש. אמר ה' אלוהי אברהם יצחק וישראל, היום יודע כי אתה אלוהים לישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה, ענני ה' ענני וידעו כל העם הזה כי אתה האלוהים ואתה הסיבות את לבם אחורנית.

ובבן הצרפית נאמר ויקרא אל ה' ויאמר ה' אלוהי, הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעותה, להמית את בנה. ויתמודד על הילד ג' פעמים ויקרא אל ה' ויאמר ה' אלוהי תשוב נא נפש הילד הזה אל קרבו.

ובאלישע ויבא ויסגור הדלת בעד שניהם ויתפלל אל ה' ויעל וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וגו'. וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה וגו'.

ואפילו ישעיהו שנשתלח מאת השם ית' אל חזקיהו כמו שנאמר זה לך האות מאת ה' כי יעשה ה' את הדבר אשר דבר כשנתחדשה אצלו שאלתו, על אחת משתי הדרכים שקדמו בעניינה בפרשת נח, הוצרך להימלך בגבורה. ונאמר ויקרא ישעיהו הנביא אל ה'. וסוף דבר אופן תפילותיהם מוכיח עליהם את אשר היה בלבבם מהצער והשערת שום ספק בקיום הדברים ההם, עם שהשם יתעלה לא העלים עיניו מהם, וגמר על ידיהם, שנאמר עיני ה' אל צדיקים ואוזניו אל שוועתם. ועל דרך מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים.

אמנם כל האותות והמופתים הנפלאים אשר נתייחדו למשה ע"ה, מצד מה שהיו מהמין הראשון, כולם נתאמת לו עניין מציאותם קודם שיעשה, ולא נפל בהם אצלו שום ספק כלל לא בתחילה ולא בסוף, כי בכלם קדמה לו האמירה מאת השם יתעלה בביטחון גדול. ראה מה נאמר לו בלכתך לשוב מצרימה ראה כל המופתים אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה. ואומר כי ידבר אליכם פרעה לאמור תנו לכם מופת, ואמרת אל אהרן קח את מטך וגו'. וגם בעניין העם נאמר והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון, והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה וגו'. וכן בכל המכות ובקריעת ים סוף ובצור ובשליו ובמעמד הר סיני שהיא גדולה על כולם, בכלם קדמה לו ההודעה בהשגת נבואתו העולה למעלה בהתאמתות נפלא על כל שאר הנביאים. כי בכל ביתו נאמן הוא, ומפתחות כל האוצרות חיצונות ופנימיות נמסרו בידו, ופותח ואין סוגר מבלי

שיצטרך בעניין האותות והמופתים האלה המיוחדים אליו אל דברי התפילה והתחנה כלל, כמו שהוצרכו שאר הנביאים בעיקר מופתיהם, כמו שנתבאר. כמו שהוצרך גם הוא בקצת דברים אשר לא היו מעיקר האותות והמופתים ההמה, נאמר ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים וגו'. ובברד ויפוש כפיו אל ה' ויחדלו וגו'. ובמרה ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ. וברפידים ויצעק משה אל ה'. וגם בדבר קרח כפי מה שהורגלנו לשמוע מפי המדרשים שמעצמו עשה, הוצרך להתעצם לפני מלכו לאמור אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני.

אמנם לפי מה שפירשתי שם הפסוק יש לבאר כפי העניין הזה בעצמו מההבדל אשר בינו לשאר הנביאים על הדרך שאמרנו לפי שבא אל העניין ההוא גם כן בקדימת הידיעה. כי לזה אמר בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי, בירר להם שכל המעשים המיוחדים אליו הוא עושה אותם על ידי שליחות האל ית' הנודע אליו מתחלה בידיעה אמיתית וברור לא שרצם מלבו ובקש עליהם בתפילה ותחנה כשאר כל הנביאים. וזה יתברר במה שאמר לפנייהם על דרך ההגדה או הציווי, אם כמות כל האדם ימותון וגו'. ואם בריאה יברא ה' וגו'.

ויהי ככלותו לדבר את הדברים האלה ותבקע וגו'. ולפי שכבר תקשה הגעת העניינים על דרך התפילה והתחינה המיוחד לשאר הנביאים מהגעתם על הדרך המיוחד אל משה רבנו כנזכר, ואמר במלחמת יהושע ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול איש, אמר כי לא נעשה ולא יעשה כנס הזה אשר ישדד השם מערכות השמים לתפילת נביא אשר יתפלל אליו מעצמו, מפני שהאופן הזה מההשגה לא יספיק שיעשה שינויי גדול אשר כזה על ידו, או שלא ימלא לבם אותם לבקש דבר נפלא אשר כזה או שלא בא לידם צורך גדול כמוהו ולא יבא.

אמנם על הדרך הראשון, והוא שישולח הנביא מאת השם יתעלה לעשות דבר, כבר קדמו שנוי סדרי בראשית כאשר היה בימי נח בעניין המבול, וגם מעמד הר סיני הנכבד והנורא ע"י משה רבנו, וגם אחריו בא ישעיהו להשיב תנועת השמש בגלגלו עשר מעלות כאשר ביארנו אמותו שם בפרשת נח שער י"ג.

וגם כל האותות והמופתים המיוחדים שעתיד ליעשות בשמים ובארץ ע"י משיח צדקנו, או על ידי השליח העתיד להשתלח מלפניו יתעלה עליהם. והנה מפני שהיו כל האותות והמופתים המיוחדים אל משה אדוננו עליו השלום בשליחות ההוא מהמין הזה, הוא מה שאמר לו השם יתעלה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל וייסעו. וזה שאחר שנמסר שרביטו של מלך בידו לעשות כל מה שיצטרך אליו לגאולת העם ההוא, אמר לו מה זה אשר תצעק אלי באומרך התייצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום וגו'. ה' ילחם לכם וגו'. כאלו אלי אתה נושא את נפשך.

וכאשר נתבאר שם דבר אתה מעצמך אל בני ישראל וייסעו, ואתה הרם את מטך ונטה את ירך על הים ובקעהו בכורך זה, ויבאו בני ישראל בתוך הים וגו'.
ובענין הנקמה אני אעשה מה שעלי לעשות, כמו שאמר ואני הנני מחזק את לב וגו', כי לב מלך ביד ה'.

וסוף דבר כי על היות מעשיו אלו בזאת המדרגה, אמר לו ראה נתתיך אלוהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך. כי בדברים האלה המיוחדים אליו אינו במדרגת הנביא המבקש דבר מאלוהיו, רק במדרגת האלוהים אשר יצוו לנביאו והוא יעשה. ולזה נתייחד מזולתו בשהיה מטה האלוהים בידו, כי הוא הוראה על היות בידו שבט מלכות עליונים ותחתונים בכל אלו העניינים. וזהו עצמו אשר אמרו הכתוב בפירוש באומרו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו ולכל היד החזקה וגו' (דברים ל"ד). יאמר שלא קם נביא כמוהו אשר תבוא אליו ההתאמתות הגמורה באותה מדרגה מהנבואה המכונה בלשון פנים אל פנים בקדימת ההודעה לכל עניני האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים, כי הם המיוחדים והמיוחדים אליו מצד עוצם מדרגתם, אשר בהיותם על זה האופן לא נפל בהם שום ספק והשערה זולתי אמיתת הענין אשר יעדהו, כמו שיקרה לשאר הנביאים בעיקרי מופתים המיוחדים אליהם או לו ע"ה בשאר ענייניו כמו שאמרנו.

וראו נא כי אורו עינינו לפי דרכנו לרדת לסוף כוונת חז"ל במאמר ההוא שעמדנו עליו, באומרם בישראל לא קם אבל באומות עכו"ם קם, ומנו בלעם. ובו נדע ונכיר שכוננו לדבר בגנותו של בלעם ולהפליג במעלתו של משה רבנו ושאר נביאי האמת והצדק. וזה שמצד שכוננו זה הפסוק הייתה להגביל מעשיו של משה ולהבדילם ממעשה שאר כל הנביאים במה שנודע אליו עניינים מתחלה ועד סוף, מבלי שיצטרך להוסיף ולגרוע על הדרך שאמרנו. ולזה אמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, שמשמע מכוח הדיוק שבישראל לא קם, אבל שקם הוא באומות העולם, לזה דרשו זה הדיוק בבלעם, מצד שגם הוא בשליחותו הידוע המיוחד אליו כמוהו נודע אליו מתחילה את אשר יעשה ואשר ידבר, מבלי שום תוספת וחסרון, כמו שאמר לו פעמים אך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה, וכן אותו תדבר. והוא העיד על עצמו כמה פעמים לא אוכל לעבור את פי ה' אלוהי, היכול אוכל דבר מאומה. כי כאשר ידעו ה' כי הולך הוא על פי מידותיו הפחותות, התנה תנאי בנבואתו והטיל זמם על פניו לאמור לך אל בלק וכה תדבר, וכזה תעשה מבלי שום תוספת וחסרון.

ופי האתון תבוא ותעיד עליו ואת אשר אמר לה לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך, כי אפי' לאתונו לא נתן לו רשות להזיקה בדבריו, רק שינהוג עמה כמנהג החמרים. ולזה העיד

הכתוב ויך את האתון במקל, ויוסף להכותה. ומשפט קיצורו בכל אלו העניינים יבוא עוד על דרך הביאור בעזרת השם.

ועל זה העניין דרשו ייתור הכתוב במה שאמר אבל באומות העולם קם, ומנו בלעם. להבדיל בין טהור לטמא ובין כבוד לחרפה. ושיעור המאמר כן הוא: לא קם נביא עוד בישראל שיעשה עיקר פעולותיו המיוחדים אליו ע"י קדימת ההודעה בהם מבלי שהוצרך לנטות ימין ושמאל בשום אחת מהם, מכל אשר יצווה כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האותות והמופתים וגו'. כי כל הנביאים זולתו היו רוב ענייניהם והיותר מפורסמים אשר יתייחדו אליהם על ידי הבקשה והתפילה כנזכר. אבל באומות העולם קם מי שלא היה ענינו בדרך התפילה כלל, כי לא היה הגון וקרוב לאלוהיו לכך, אבל כל ענייניו אשר בפרשה זו המיוחדים אליו כולם קדמה לו ההודעה בכללם ופרטם, מבלי שהיה לו שום מקום לנטות בהם הנה והנה.

והנה הוא מפורסם שחז"ל כונו בזה להמיר כבודו ומעלתו של משה רבנו ע"ה על גבי בלעם, לבשת וגם לחרפה. כי זה לא הוצרך על דבר זולתי אשר צווה בו קודם המעשה, וזה הוצרך אליו מצד רצונו ותאוותו המקולקלת ולא יכול עליו.

וזה מה שביארוהו יפה שם בספרי במה שסיימו המאמר. אלא מה הפרש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם,

משה לא היה יודע מה מדבר עמו, בלעם היה יודע מה מדבר עמו שנאמר נאם שומע אמרי אל.

משה לא היה יודע אימתי מדבר עמו, ובלעם היה יודע אימתי מדבר עמו שנאמר ויודע דעת עליון.

משה לא היה מדבר עמו אלא כשהוא עומד שנאמר ואתה פה עמוד וגו' (דברים ה'). ובלעם כשהוא נופל שנאמר נופל וגלוי עיניים.

משל לטבח המלך שיודע כמה הוצאות בסעודה.

עתה ראה כי בחתימת דבריהם ביארו כל כוונתם, כי מהידוע שלא מחשיבות הטבח על השרים האוכלים בשולחן המלך הוא יודע דקדוקי ההוצאות יותר מהם, כי אם מצד פחיתותו. ולזה כאשר אמרו הדבר אשר היה לפניהם בו צד הדמות כמו שאמרנו, הורו במה שנתחלפו בהם אשר התחלפותם גם הוא מהמין הראשון, רצוני בהוראת מעלתו של משה ופחיתותו של בלעם.

האחד כי הנה משה מפני שהוא משיג באספקלריא המאירה ותמונת ה' יביט פנים אל פנים, חויב לומר שהוא לא ידע ולא השיג מהות המדבר עמו. שאלו ידעו היה הוא עצמו,

וכבר נאמר לו לא תוכל לראות את פני, לומר שלא יוכל להשיג מהות המדבר עמו פנים אל פנים.

אמנם בלעם מצד שהייתה נבואתו בצד הטומאה, כמו שאחז"ל על ויקר ה' אל בלעם שדרשו לשון טומאה, לזה היה יודע מה מדבר עמו, שהכוח הוא מושג אליו ויודעו ואינו רחוק שיהיה בהיותו. ולזה אמר שומע אמרי אל, כי אל הוא שם לאי זה כוח שיהיה, מי כמוך באלים ה', אילי הארץ, וגם מחזה שדי, הוא עניין רחוק מעניין הנבואה הגמורה בלי ספק. והנה הטיבו אשר דברו, **מה** מדבר ולא אמרו, מי מדבר. שלשון **מי** אינו נופל אלא בעצמים הנכרים אצלו, אלא שאינו יודע מי הם. אמנם בבלתי מושג וניכר, נופל לשון מה.

והרמב"ן ז"ל הוזקק לפרש מה הדבר או המצווה, ואמר שעל זה העניין הראשון בא משל הטבח. ואין צורך.

וגם כי מצד היות משה תמיד מוכן לנבואה, לא היה יודע מתי מדבר עמו, כי כל היום כשר ותמיד הוא מוכן לכל עת ולכל שעה שירצה. אבל בלעם אינו כן, שצריך הכנה והזמנה תחילה בהם יתעורר לעת אשר ידבר בו הכוח ההוא, ובזה היה יודע דעת עליון. והוא מה שאז"ל כבוא אל פילגשו. כי האשה אינה יודעת מתי יתבענה בעלה, כי כל עת וזמן היא מזומנת לכך. אמנם הפילגש תחלה מודיע לה שתכין עצמה לליל פלוני או לשעה פלונית, והרי היא יודעת דעתו יותר מאשתו.

וגם משה מצד שלמותו היה בו כוח לעמוד בפני שכינה כמו שהוא ראוי ומחויב. ומה מי שנאמרו לו דברי נבואה צריך לעמוד, שנאמר קום בלק ושמע, ובעגלון נאמר ויקם מעל הכיסא, השומע מפי הגבורה לא כל שכן.

אמנם בלעם היה ערל ומאוס, ולא היה לו כוח לעמוד בפני שכינה, שנ' נופל וגלוי עיניים. וכבר כתבנו כי אפילו באברהם אבינו קודם שנמול נאמר כמה פעמים נפילה, ואחר המולו נאמר וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב.

הנה שבכל אלו החסרונות כולן היה בקי בלעם, לפי שהיה מצוי אצלם כדרך הטבח שהוא בקי ויודע בכל פרטי הסעודה והוצאותיה, מפני שהוא מצוי אצלם. ועם שהם דברים דקים ופחותים.

לא כן משה עבד ה', כי הוא כאחד השרים האוכלים עם המלך על שלחנו, שאינו מכיר רק העניינים החשובים העולים על השולחן בצביון ושלמותם.

והוא פירוש מבורר, נתבאר להם תכלית הביאור במה שהביאוהו בסגנון אחר במדרש רבה סוף פרשת נשא. אמרו שם אלא הפרש יש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם, שלוש מידות היו ביד משה שלא היו ביד בלעם:

משה היה מדבר עמו מעומד, שנאמר ואתה פה עמוד עמדי וגו', ועם בלעם לא היה מדבר אלא נופל, שנאמר נופל וגלוי עיניים.

משה היה מדבר עמו פה אל פה, שנאמר פה אל פה אדבר בו, ובבלעם נאמר שומע אמרי אל.

משה היה מדבר עמו פנים אל פנים, שנאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים, ועם בלעם לא היה מדבר כי אם במשלים, כמה דתימא ויישא משלו ויאמר.

שלוש מידות היו ביד בלעם מה שלא היו ביד משה.

משה לא היה יודע מי מדבר עמו, ובלעם היה יודע מי מדבר עמו, שנאמר שומע אמרי אל וגו'.

משה לא היה יודע אימתי הב"ה מדבר עמו, ובלעם היה יודע אימתי מדבר עמו, שנאמר ויודע דעת עליון.

משלו משל לטבחו של מלך שהוא יודע מה המלך מקריב על שולחנו, ויודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שולחנו, כך היה בלעם יודע מה הקדוש ברוך הוא עתיד לדבר עמו.

בלעם היה מדבר עמו בכל שעה שירצה, שנאמר נופל וגלוי עיניים, היה משתטח על פניו ומיד היה גלוי עיניים על מה ששואל. ומשה לא היה מדבר עמו בכל שעה שירצה.

ר"ש אומר אף משה היה מדבר עמו בכל שעה שירצה, שנאמר ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו, מיד וישמע את הקול מדבר אליו. ע"כ.

הלא תראה כי שלוש המידות הראשונות, כולן מעלות גדולות מפורסמות שישן במשה שאינן בבלעם כלל וכן באמת שלש המידות השניות שהיו בבלעם שאינם במשה, כולן הן למעלתו של משה גם כן.

כי הראשונה והשנייה הן עצמם אשר מנו אותם בספרי, אלא שהמדרש הזה לא דקדק לומר מה מדבר ואמר כי מדבר ולעניין אחד נתכוונו. וגם במה שהביא המשל על השנייה, ואמר כך היה בלעם יודע מה עתיד הב"ה לדבר עמו, זה אמרו על מה שהיה יודע מתי מדבר עמו, שהרי הוא לא ידע העת אלא מפני שידע צורך הדבר אשר ידובר בו, וכמו שאמר לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי. שבו נא בזה גם אתם הלילה, ואדעה מה יוסף ה' דבר עמי.

ומה שאמרו בשלישית שהיה בלעם משתטח על פניו כל שעה, ג"כ היה זה לקוטן השגתו, כי כל שעה היא הגונה לו, בין טמא בין טהור, נקי ובלתי נקי. והלילות מיוחדות אליו יותר.

אמנם משה לא היה מדבר עמו רק בקדושה ובטהרה, ובשעות טהורת וקדושות, ובבואו אל אהל מועד. וכבר אמרו שלא באה אליו נבואה בלילה, שנ' וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה. והנה המאמר הזה, והראשון שאמר שאינו יודע מתי מדבר עמו, ופירשנו מצד

היותו יותר מזומן, אינם מנגדים ששם לא אמרו שהוא מזומן לכל שעה שירצה הוא, אלא לכל עת וזמן שירצה האל יתעלה.

אמנם בלעם מצד פחיתות השגתו היה משתטח על פניו ומיד היה גלוי עיניים. רבי שמעון אומר, שאף משה היה מדבר עמו בכל שעה שירצה, אך הוא לא היה רוצה אלא בשעות המיוחדות והמיועדות לכך, והוא כל שעה שירצה לבוא אל אהל מועד לשמוע דבר מפי הגבורה. שנ' ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו, מיד: וישמע את הקול מדבר אליו. כלומר, שלא יקרה בזה עיכוב עד שלא יאמר בעבורו שהיה שומע מפי הגבורה בכל עת שירצה, כמו שהיה בלעם מגיע להשגתו הקטנה בכל עת שירצה. סוף דבר כי כאשר תתבונן בכוונתם ז"ל, שיעור מאמרם הוא כי בשלושת המידות הראשונות נתעלתה מדרגתו של משה על מדרגת בלעם, ובשלושת המידות השניות נפחתה מדרגת בלעם ממדרגתו עליו השלום. והיא מליצה נפלאה לומר שכל ששת מידות הם למעלה ושבח ותהילה לאדון הנביאים עליו השלום.

זהו מה שראיתי במאמר הזה פירוש נכון ישר ונאמן מצד עצמו, ומצד פירוש הכתוב אשר יוסד עליו, אשר בו הדחנו מעליו חיצו המורים להפיל נסי התורה ומופתיה, כשמש בגבעון, וחזרת השמש, והחיות המתים, והדומים. ומעוותים הכתובים המורים על אמיתתם, באמרם שהכתוב אמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, שידמה אליו לעשות נוראות כנגד הטבע, כל שכן שיגדלו ממנו. חלילה לנו מהם ומדבריהם, כי תורה שלימה לפנינו מעידה באוזנינו עדות ה' נאמנה ונשמענה.

והנה **הרמב"ן** ז"ל פירש אבל באומות העולם קם, לומר שכמו שהייתה נבואתו של משה מבוארת כמדבר עם חבירו פנים אל פנים, שכן היה לבלעם בעת הזאת לכבוד ישראל וכו'. כמו שהוא כתוב בפירושו.

ואתה רואה שהמספר שהביאו במדרש רבה הוה תיובתיה שהשתים, מתוך הג' מידות שאמרו שהם ביד משה, שאינם ביד בלעם:
האחד היא דבור פה אל פה.
והשני דבור פנים אל פנים.
ומה שכתבנו הוא שריר וקיים.

והנה אחר שביארנו אלו המאמרים המעולים, והודענו מדרגת בלעם משאר האנשים, ומהו אצל הנביאים שזהו המכוון מכתובת פרשה זאת כפי מה שאמרו בסוף המאמר, לכך נכתבה פרשה זו להודיעם למה סילק הקב"ה רוח הקודש מאומות העולם, שזה עמד מהם וראה מה עשה. כלומר אם הטוב שבהם כך, השאר לא כל שכן שירדו לעשות רעות

ופריצות לעולם. מצורף למה שתועיל לדעת ולהודיע גודל חיבתו עמנו, כי עמד בפרץ לפניו להפוך לנו כל מחשבותם מרעה לטובה, כמו שאמר באותו מדרש, שאמר ר' יצחק שמיום שהוקם המשכן נסתלקה הנבואה מן האומות. ואמר לו והלא בלעם, והשיב הוא לטובתן של ישראל נתנבא. מי מנה וגו'. לא הביט וגו'. כי לא נחש וגו'. מה טובו ו. וירד מיעקב. והכוונה כי אלו הם העניינים המיוחדים שהייתה ההשגחה בהם להצילנו מידי רוע כוונותיו ולהפכן אל טובתנו וכבודנו, כמו שיתבאר העניין היטב בבוא עליהם בדרך הביאור ב"ה.

[הספקות הקיימים בסיפור]

אך נתעורר תחילה אל הספיקות הראויות לעורר אותם בספור: א. כי אחר שנתפרסם להם שאין לישראל עסק עמהם, וכבר נטו מעליהם כמו שנתבאר ממאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה, למה חרדו את כל החרדה הזאת ומה ראו על ככה.

ומה טעם שחלק הכתוב הראייה לבלק, דכתיב וירא בלק וגו'. והמגור למואב. וגם בהם אמר ויגר מואב מפני העם כי רב הוא, וייקץ מואב מפני בני ישראל, שנראים שתי הפעוליות כל אחד לסיבתו:

ב. מה טעם ויאמר מואב אל זקני מדין וגו'. כי מה להם לזקני מדין ולצרה הזאת, ומה טעם עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור וגו'. מוטב שיאמרו כלחוך האש שהוא נזק ניכר ומפורסם:

ג. בדברי השליחות הנה עם יצא ממצרים הנה כסה וגו', היה לו לומר ויכס את עין הארץ ולמה חלקו לשני עניינים. עוד אמר אולי אוכל נכה בו, ולא אמר אולי אוכל אכה בו, או נוכל נכה בו. וטעם וקסמים בידם:

ד. וגדול הוא בענייני זה הסיפור במה שנראה מתשובותיו של בלעם, ומכל מה שעשה בזה, שאין לו עוון אשר חטא כאשר יושת עליו מפי המפרשים ז"ל ועל דרך המדרשות. וזה כי כאשר באו אליו המלאכים, אמר להם לינו פה הלילה והשבותי אתכם דבר, כאשר ידבר ה' אלי. וכן אמר משה, עמדו ואשמעה וגו'. והשם יתעלה אמר ליה, לא תלך עמהם. והוא אמר מאן ה' לתתי להלוך עמכם. ומה שדקדקו אלא עם רבים ונכבדים מכם, (במ"ר פ' כ') הוא ודאי עלילות דברים.

וגם בפעם השנית אמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלוהי לעשות קטנה או גדולה, כי מה יוכל לדבר עוד בכבוד אלוהים. וגם באומרו ואדעה מה יוסף ה' דבר עמי.

וכבר הליץ בעדו **הרמב"ן** ז"ל בפירושו כי האל ית' הקדימו לאמור מי האנשים וגו'. וגם אחר שאמר לו מתחלה לא תלך עמהם, למה חזר לו בשנייה לומר אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם.

וקשה עוד אמרו אחריו ויחר אף ה' כי הולך הוא. תימה מה פשעו ומה חטאתו כי דלק אחריו מלאך ה':

ה. אומרו אל תמנע מהלך אלי. כי היה לו לומר מבוא אלי. וכן אמר לו אחרי כן לא הלכת אלי. וקשה מזה שאמר לו כן אחר שכבר הלך.

ועוד מה טעם כי כבד אכבדך מאד וגו'.

ואומרו אחרי כן האמנם לא אוכל כבדך, ולבסוף אמר כי כבד אכבדך מאד, והנה מנעך ה' מכבוד. מה עשה לו את כל הכבוד הזה.

ו. למה עשה המלאך השלש מעמדות ההם לפניו בשלושה מקומות מתחלפים בעניינים. האחד בדרך. והשני במשעול הכרמים. והשלישי במקום צר. ולמה יספרם הכתוב? וגם לספר מה שעשה האתון בהם, כי באחת נטתה ובשנית נלחצה אל הקיר ובשלישית רבצה תחתיו.

ומה טעם שיספר הכתוב מה שהליץ המלאך בעדה לאמור למה הכית את אתונך זה שלש רגלים, או למה יקפיד אם קרוב הוא לה או גואלה.

ז. למה נצרכה פתיחת פי האתון. ומה תועלת דברים אשר בינו לבינה כי יזכור אותם הכתוב. ולמה לא התנצלה האתון לאמור שעשתה כן לראותה את מלאך ה' נצב בדרך, ואמרה מה עשיתי לך והלא הייתה מורדת במהלכה.

ולמה אז"ל שסלקה אותו בתוכחה, וכי בשביל שהודה על האמת כשאמרה ההסכן הסכנתי לעשות לך כה, ויאמר לא, לפיכך נצחו:

ח. מאמר בלעם: חטאתי כי לא ידעתי כי אתה ניצב לקראתי. והנה דבריו סותרים, שאם לא ידע מה חטא לו:

ט. מה נתחדש ביציאת המלאך אחריו אחר שפטרו באותן הדברים עצמן, שא"ל האל ית' מתחלה באומרו קום לך אתם ואפס את הדבר וגו'.

ומה ראה בלעם לומר לבלק בפתח דבריו הנה באתי אליך עתה היכול אוכל דבר מאומה וגו'. ומי בקש זאת מידו והלא לקוב אויביו לקחו לא לדבר אחר:

י. מה טעם אומרו במעמד הראשון מנבואתיו מה אקוב לא קבה אל וגו'. והלא לא נקרא שם אלא לקוב אשר לא קבה אל, ולזעום מה שלא זעם ה'.

יא. למה נתנו ה' להלוך ארבע פעמים לקראת הנבואה, היה לו להכריחו להשלים כל נבואותיו בפעם אחת:

יב. מה טעם המצא בפי רשע זה תמיד שגורים שני שמות אבינו יעקב וישראל כמו שנראה מכל נבואותיו.

בראשונה לכה ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל. מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל.

בשנייה לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל; כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל.

בשלישית מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל.

ברביעית דרך ככב מיעקב וקם שבט מישראל. וירד מיעקב וגו' וישראל עושה חיל.

עוד מה שלא הזכיר אל מוציאו ממצרים לא בראשונה ולא באחרונה, והזכירו בשתיים האמצעיות.

יג. אומרו בנבואה השנייה לכה נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו תראה וכלו לא תראה, וקבנו לי משם. ומה בכך, והלא גם במקום הראשון לא נאמר רק וירא משם קצה העם:

יד. שנראה שברשותו היה לראותם כולם כאשר ירצה, שהרי נאמר ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו, וישא עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו. ועד עתה למה לא השקיף אליהם ממקום ההוא? ומה הם הנחשים שהניחם זאת הפעם:

טו. מה טעם שלא נאמר בפעם ההיא השלישית ויקר אלוהים, אבל נאמר ותהי עליו רוח אלוהים, מה שלא נזכר בשום פעם:

יו. למה לא נזכר בפעם השלישית אם היה המקום ההוא אשר לקחוהו לשם נאות לראות משם העם או קצתו:

יז. מה טעם שהוזכר בפעם השלישית והרביעית נאם הגבר שתום העין. גם נאם שומע אמרי אל וגו'. ולא נזכר כן בפעמים הראשונות:

יח. מאמר לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם ההוא אמר וגו'. כי הם דברי מותר וכפל מבואר:

יט. באומרו וירם מאגג מלכו, ומי גבר כאגג קצר ימים ושבע רוגז, ואיך יתלה גדול המשיח ברוממותו:

כ. כי מה טעם הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה וגו', אחר שכבר שלחו בחרפה באמור לו ברח לו אל מקומך, אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' וגו':

אלו הן הספקות אשר ראיתי לעוררם בכל זה תספור הנפלא מלבד אשר תשיג יד הדקדוק בקצת דברים אחרים יתבארו לפי דרכנו ב"ה:

[ביאור הפרשה ופתרון הספקות]

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי.

(א) אמר כי בלק מצד פקחותו נסתכל בעניין העם ההוא וראה את כל אשר עשה ישראל לאמורי מן התחבולות לפתות אותו ולחזק את לבו לצאת עליהם למלחמה כדי שייפול לפניהם. וכבר פירשנו בשער הקודם כי עניין התחבולות היה לשלוח למלך אדום ולמלך מואב תחלה שיתנום לבא בארצם וכאשר לא שמעו נטו מעליהם (א) והנה מזה הטעם לא הובטח להם העניין, והיה העם נחלק בדעותיהם למחלוקת או פוסחים על שתי הסעיפים: מהם פחדו מאד ממלחמתם כי אחר שעשו מה שרצו מעניין האמורי יחזרו עליהם.

ולזה אמר ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא. וראו שאין תקומה לפניהם. וקצתם לא היו יראים מהמלחמה.

אמנם קצו בעצמם מפניהם מפני היותם סביבותיהם, ופחדו שישחיתו את כל הארצות ההם ויגיע להם מזה נזק עצום לכדי חיותם. ועליהם אמר ויקץ מואב מפני בני ישראל שנדחקו מפניהם.

(ב) ולהיות מדין מהשכנים להם ויושבים סביבם, והם יהיו אשר ימצא להם הרע תחילה, ובעצם לזה נאמר ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו וגו'. כלומר שימו לבבכם, כי אתם היושבים ראשונה: כלחוך השור וגו'. כל ימי הייתי קוהה בזה המשל, עד שראיתי הפרות רועות באפר וידעתי כוונתו.

(ג) וזה שדרך השור להוציא מפיו שבט לשונו דרך הצד ולהאריך אותה ביותר ולשלחה לאורכה סביבות פניו ובשעיריותה שהיא נעשות כמגל הוא תולש כל ירק עשב אשר לוכחו

ומכניסו בתוך פיו בדרך הצד אשר הוציאה, וחוזר ומוציאה ועושה כן תמיד. והנה מקום הנחת פיו הוא בטוח, וסביביו נשערה מאד. והוא עצמו המכוון מהם, כי אף שיובטחו שלא יתגרו בם מלחמה, מ"מ יגורו ויקרה לסביבותם מה שיקרה לסביבות פי השור כפי שאמרנו. ואמר שבלק בן צפור אשר הוגד ממנו שהכיר בעניינם הוא היה מלך למואב בעת ההוא. מטעם זה וישלח מלאכים אל בלעם וגו', וא"ל הנה עם יצא ממצרים כלומר שהוא נוצח שלא כדרך העולם. שאם לא כן, איך יצא ממקום שאין אומה יכולה לצאת משם. ואם תאמר אינו כן ונלחם עמם,

(ג) הנה כסה את עין הארץ. ואפילו כפי המנהג מי יעמוד והוא יושב ממולי וקרוב אלי. ועתה לכה ארה לי את העם הזה, אולי אוכל נכה בו.

(ג) כלומר שנינו אנחנו אני ברוב עם וכובד מלחמה ואתה בשבט פיך מני ומנך תסתיים וכו'. כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו'. יראה שרצה להעזר ממנו בשני פנים האחד כשיברך אותו. והשני כשיאור אותם. או שהכשילו פיו אל מה שעתיד להיות, כי לקוב אויביו לקחו ויברך ברוך.

וילכו זקני מואב וזקני מדין כבר פירשנו.

וקסמים בידם, יראה שלקחו עמם כלי אומנותם למלאכת הקסם, כדי שלא יהיה לו שום טעם דחייה ועיכוב לעשות כרצונם.

ואז"ל, קסם זה לקחו בידם. אם יבוא עמנו מיד, יש בו ממש. ואם לאו אין בו שום תועלת, והוא ודאי קסם על שפתי חכמים. כי אם הוא נביא לה' ומאתו נהיה הדבר, אין לו לדחות מיום ליום כי לא יחסר לו דבר.

אמנם בעלי המזלות הם אשר יצטרכו להתעכב לדעת לעוות זמני החיבורים אשר יבקשום מהכוכבים, או עתות הצמיחה העמידה והשקיעה וזולת זה, כי לא יוכלו לעשות דבר עד בואם שמה. כי מזה הטעם אמרו ז"ל תפח נפשן של מחשבי קצין, שמעכבים את הגאולה, כמו שכתבנו בשער נ"ו. והנה לזה אמר כי כאשר אמר להם לינו פה הלילה, הנה שרי מדין לא המתינו לו כי ידעו כי לא מאת ה' הייתה לו להצליח דרכם:

(ד) ויבא אלוהים אל בלעם, מהידוע שהדברים האסורים או מהמגונים שהשאלה על התרם הוא חטא נפלא. היתכן כי כאשר ידבר איש אל רעהו בסתר לאמור נלכה ונעבדה אלוהים אחרים, או נארבה לדם, או נבוא על הערווה וכיוצא, שישב לו דבר לאמור אלך ואשאל פי חכם אם אעשה אם לאו. שהרי מזהר ועומד עליהם תמיד, ואם ישאל לא מחכמה כי אם מרשע כסל שאל. וכל שכן אם הנסת או המפותה הוא חכם ונביא, או קרוב לאלוהיו שאין לו לומר עמוד ואשמעה מה יצוה ה'. אבל ראוי לו שלא יאבה ולא ישמע כלל, ואע"פ שייאנס על הדבר, ייהרג ואל יעבור מבלי שישאל פי ה'. ואם מאת השם ית' הוא שיעשה וינצל, הוא יגלה את אזנו. וזה ודאי היה תחילת חטאו של בלעם, כי אחר שידע כמה חביבים ישראל אצל המקום, ואשר ניסה אלוהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי

במסות באותות ובמופתים, אשר שמעו עמים ירגזון וגו'. ואח"כ הולך אותם במדבר ארבעים שנה בכל הכבוד המפורסם ההוא לכל בני העולם, וכל שכן למי שמשבח שעומד בסודו ויודע דעתו, הנה היה מחויב לו שכאשר באו לנסותו בשליחות זה שלא ישאל עליו ולא ינסה את ה', אבל הוא מעצמו ישיב אותם דבר. חלילה לי אם אבליע ואם אשחית עדר ה' וצאן מרעיתו ולריב ולהתקוטט בהם בכל יכולתו. והוא לא כן עשה, אבל נתפתה לרשעתו והוסת לרוע תאוותו וקבל מהם והסכים לשאול מאת האב הילחם עם בנו יחידו אשר אהב אותו כנפשו, ויתפשט ויהרוג אותו לפניו. כי הנה באמת זה לו עוון פלילי וחטא משפט מות, אשר לא נתן לימחל. ולפיכך על דרך בא ליטמא פותחין לו, בא אלוהים אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך, כי רצה להביאו בכפל רסנו ובחבלי תאוותו יתמך:

ויאמר בלעם וכו' הנה העם היוצא ממצרים וגו'. עם היות שהמאמרים הללו הן הן דברי בלק, והן מגונים אצלו להיות מלך מואב הגוי הקרוב לישראל, והיה מהראוי שיזכרום בשמם בלשון היכרא וכבוד, ולא עשו כמו שנאמר על דבר אשר לא קדמו וגו' ואשר שכר עליך וגו'. אבל יותר הם מגונים אצל בלעם. כי הנה יראה שמתקו לו ולא הכחידם תחת לשונו, ועל ידם נתמלאה סאתו של אותו רשע פה לפה. ובעבורם באה כל הפרשה כולה בכללה וחלקיה ומספר נבואותיה, כמו שיבוא ביאורה. וזה כי לא די שחטא בחטא הראשון שזכרנו, אלא שעוד השיאו זדון לבו ורוע תכונתו לגנוב דעת עליונה ולהפוך מדת רחמנותו לאכזרי על בניו ועל פועל ידיו, ולבוא כמתנכר אליהם במאמרים ההם הנאותים לבלק ולא לו, כי ידבר עליהם כאלו לא ידעם מעולם משום צד מהצדדים שנודעת להם חיבה יתירה בפני המקום מכל העמים אשר על פני האדמה, אשר ראוי שנכירם ונעמוד עליהם, ממה שאמר הכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותינו וירדו וגו', כאשר פירשנוהו במקומו שער ג' מאמר ח'. כי שם ביררנו היטב את אשר גידל ורומם האל ית' את המין האנושי בעת יצירתו מכל שאר הנמצאים השפלים, בארבעה מעלות נזכרות ונפקדות במאמר ההוא המיוחד אליו.

האחד במה שייחד המעשה ההוא לאיש אחד מאשיו באומרו נעשה אדם (שם) לא נאמר כן על זולתו מהאישים או המינים כי לא נאמר תוצא הארץ סוס או חמור או גמל וכיוצא. **השני מה שייחס המעשה לעצמו ית'** באומרו נעשה לא נאמר כן על זולתו רק תדשא הארץ דשא וגו' ישרצו המים שרץ וגו' (שם). ומה שנאמר ויעש אלוהים את חית הארץ שם נתבאר טעמו.

השלישי במה שהיה היות מעשהו על דרך העצה וההמלכה כמו שאמר ויאמר אלוהים נעשה אדם ושם כתבנו דעות חז"ל במי נמלך על מעשה זה (ב"ר פ' ז') מה שלא נזכר כן על זולתו.

הרביעי מה שיורה על זה באומרו בצלמינו כדמותנו והוא שכיון ממנו מתחילת יצירתו שתהיינה מעלותיו נבדלות מכל הנמצאים בשני חלקיו, שהם שלמות המושכלות והפעולות

אשר לפני ארבע המעלות הללו נתן לו המעלה והממשלה הטבעית על כל שאר הנמצאים הנבראים בשבילנו. כי להוראת זה אמר וירדו בדגת הים וגו'. כמו שנתבאר היטב כל אחת מהנה במקום הנזכר.

ואין ספק שארבעת פני המעלות הללו כדמותם וצלמם כולם נתקיימו בייחוד על האומה הישראלית מכל האומות, כי עליהם נאמר אדם בצלמנו וגו'. וכמו שאמרו חז"ל אתם קרויים אדם ואין אומות עכו"ם קרויים אדם (ב"מ קי"ד ב). כלומר שהאומה הזאת אצל שאר העמים הוא במדרגת המין האנושי אצל שאר המינים. וכבר נתבאר זה היטב אצל ומוראכם וחתכם, שער ט"ו.

וזה הדבר מה שאינו ראוי שיעלם מבלעם, אם מצד מה שידע באמיתת הנמצאות ומדרגתן. ואם מצד מה שנודע ונתפרסם מהאומה הזאת אצל בוראם מזמן אבותיהם. וכאשר נשאל ממצרים ועד הנה, כי לא יוכלו להכחיש שייחדם לו לגוי, ושהוא ית' עושה מעשיהם על דרך החכמה והעצה העמוקה, ושכבר נתן להם תורה ומצות להשלים דמותם וצלמם. עד שמזה יתחייב הרדייה והממשלה הנזכרת, וכל שכן שבלעם לא יעלם ממנו דבר מזה.

ועתה ראה איך התנכר אליהם, ובמסתר פנים מהם היה מבקש על אובדנם בהכחשת הארבעה עניינים הנזכרים.

האחד באומרו הנה העם הראה את עצמו, כאלו לא ידע שהיה העם הזה חשוב ונכר אליו מצד אישיו החשובים, או כאלו לא היו בני אנשים רשומים אשר יקראו בשמותם, רק עם סתם כיתר העמים אשר אין להם שם מיוחד.

(יב) והנה לזה מה שהקפיד האל יתע' במה שהכריחו בכל נבואותיו לקראם בשמות המובהקים להם יעקב וישראל כמו שיבוא.

והב' באומרו היוצא ממצרים כאלו לא ידע שהוא יתע' בכבודו ובעצמו הוציאם בכוח גדול וביד חזקה.

וזה מה שהכריחו לומר בנבואה השנייה ובשלישית אל מוציאו ממצרים וגו'.

ועל הג' אמר ויכס את עין הארץ הורה שהם אומה בלי סדר והישרה בענייניהם ואין שווה להניחם לפי שאין בהם טוב אחר רק ריבוי שהם מכסים את עין הארץ כמנהג בריבוי הארבה ודומיהם שנאמר ויכס את עין הארץ (שמות י') ולא יוכל לראות את הארץ (שם) ולזה הוכרח לענות בפיו מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל כנחלים נטיו וגו'.

והנה על ביטול הרביעית אמר עתה לכה קבה לי אותו כי היא הפסד הצלם והדמות אשר אליהם תמשך הרדייה והממשלה על כל הבריות שנאמר וירדו בדגת הים וגו' כי על זה הוכרח לומר בסוף דרך ככב מיעקב וקם שבט וגו' וירד מיעקב. וכבר קרה לו בדבריו אלו מה שפירשנו במאמר המן הרשע ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו' (אסתר ג').

(יא) וכמוהו נכשל ונמכר בגנבתו בהכזבת עצמו בפומבי גדול בארבע מעמדות מתחלפות, כמו שיתבאר כל אחד ואחד במקומו. והנה עם כל זה, בפעם הראשונה ה' הטוב השיב לו במידת טובו וחסידותו, ואמר לא תלך עמהם לא תאור את העם כי ברוך הוא. הנה באומרו לא תלך עמהם, פירש לו שהוא דרך רע אין ללכת בו בשום פנים, כמו שאמר החכם אם יאמרו לכה אתנו נארבה לדם וגו' אל תלך בדרך אתם מנע רגלך מנתיבתם, שאפילו שלא לאותו עניין אין ללכת עמהם כי הוא דרך רע. ובאומרו לא תאור את העם וגו', הזהירו על המעשה עצמו והודיעו כי כל כלי יוצר עליהם לא יצלח וכל לשון תקום אתם תרשיע. והוא ברשעו הסתיר ממלאכי מואב העיקר, ולא הגיד להם רק חצי התשובה, באומרו מאן ה' לתתי להלוך עמכם. ומזה נשתבשו לחשוב כי לפחיתותם הוא מכוון ואמרו מאן בלעם הלוך עמנו לפיכך ויוסף עוד בלק שלוח שרים וגו'.

(ה) וטעם אל נא תמנע מהלוך אלי, יתבאר בפסוק למה לא הלכת אלי. לכן בפעם השנית כאשר שב ככלב על קיאו, ואומר שבו נא בזה גם אתם הלילה ואדעה מה יוסף ה' דבר עמי, הנה אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא, ונענה לו באופן שילך לשם על כורחו ותראה חרפתו בושתו וכלימתו לעיני השרים אשר חשב להתכבד בפניהם. והוא מה שבא עליו בחכמה ואמר: אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם, ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה. ופתח לו פתח לטעות בו כסבור שלא חסר לו אלא ההלחם עמם ע"י מעשה, מה אבל שעדין היה הדיבור ברשות עצמו, ולזה נשא לבו אותו ללכת עמהם.

(ד) וזהו טעם ויחר אף ה' כי הולך הוא, כי אחר שכבר גילה דעתו שלא התיר לו ההליכה אלא להפיק לו רצונו, היה לו להימנע לגמרי. ולזה ויתייצב מלאך ה' בדרך לשטן לו והוא רוכב על אתונו וגו'.

(ז) והנה לדעתי נרמז לו בהתייצבות הזה בג' מקומות, ובמה שנמשכו לו מהעניינים עם אתונו, עניין נפלא. להראותו אופני הכעיסו את בוראו בעניין הזה, במה שעבר ומה ששיגהו מהעונש והחרפה עליו במה שיבוא. וזהו כי בראשונה נתייצב מלאך ה' בדרך לשטן לו, והוא רוכב על אתונו וגו'. ותרא האתון את מלאך ה' ניצב בדרך וחרבו שלופה בידו, ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה. והנה היה פשע האתון בזה במה שנטתה מהדרך הסלולה אל השדה. אבל הוא פשע שהוא נקל לה ליפול בו ועם כל זה נאמר ויך בלעם את האתון להטותה הדרך.

(ד) וזו היא תוכחת מגולה לו כאשר באו אליו האנשים לאמור לכה נא ארה לי אותו, והיה הדרך הישר לפניו לסרב ולמאן בדבריהם, ונטה מהדרך ההוא וילך חוץ מן הדרך לשאול

להם על פי ה'. וכבר ראוי להלקות עם שהיא הנקלה שבפשיעותיו כאשר הכה הוא אתונו וכן הכה אותו בלק בלשונו הפעם הראשונה כשנטה מכוונתו ואמר ליה מה עשית לי לקוב אויבי לקחתיך והנה ברכת ברכך.

אמנם בפעם השנית נאמר ויעמד מלאך ה' במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה וכבר היה פשעה גדול מן הראשון, כי אע"פ שלא היה להם מקום לנטות אלא בקושי הנה היא עם כל זה נטתה עד שלחצה רגלו אל הקיר. ולפי כבוד פשעה מהראשון נאמר ויוסף להכותה מכה רבה. וכן הוא באמת חטא חטא שני וגדול מהראשון במה שדחק רגלי השכינה, באומרו לשלוחים שבו נא בזה גם אתם הלילה ואדעה מה יוסף ה' דבר עמי. ולזה נתחייב במכה גדולה מהראשונה.

וכן הכהו בלק בפעם השנית, כשדחק אותו עוד באומרו הנה ברכך לקחתי וברך ולא אשיבנו, אמר לו גם קוב לא תקבנו גם ברכך לא תברכנו. כי הנה הוא גוער בו ומצווה עליו במנהג בזיון.

ואולם בפעם השלישית נאמר ויוסף מלאך ה' עבור ויעבור במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל. וכבר היה פשעה גדול מהראשונות, כי אם שלא היה לה מקום לנטות כלל הנה היא רבצה תחתיו ולא רצתה ללכת אנה ואנה, והוא תכלית המרי. כי לזה עלה עשן באפו והכה אותה באף ובחמה כמו שאמר: ויחר אף בלעם ויך את האתון במקל. שמשמע מכה רבה מהראשונה, שלא נאמר בהם במקל אולי היה ביד או ברצועה.

וכבר פשע גם הוא בפשע הזה פעם שלישית, בשנאמר לו אך את הדבר אשר אדבר אליך וגו'. אשר לא היה לו דרך לנטות ימין ושמאל, והיה לו להתכבד ולישב. והנה הוא הלך והיה בזה כאתון אשר רבצה תחתיו ומיאנה ללכת, באשר הוא חפץ כלל. ואז נאמר ויחר אף ה' כי הולך הוא, ויטיב מלאך ה' בדרך לשטן לו וחרבו שלופה בידו. כי צריך הכאה גדולה במקל, כדרך שהכה הוא את אתונו. וכן היה עניינו עם בלק בפעם השלישית כשרבץ תחת משאו ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים, ובירך אותם ואמר מה טובו אהלך וגו', נאמר ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו ויאמר בלק אל בלעם לקוב אויבי לקחתיך והנה ברכת ברכך זה שלש פעמים, ועתה ברח לך אל מקומך. אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד. שווה ממש למה שנאמר ויחר אף בלעם ויך את האתון במקל כי הוא ודאי נגע וקלון.

(ו) וזה מה שאמר לו המלאך בסוף על מה הכית את אתונך זה שלש רגלים. הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט וגו'. כלומר שים לבך על מה הכית את אתונך זה שלש פעמים, שכבר נפלת אתה בחטאתיה עצמן. וכן משפטיך אתה חרצת שתצטרך להלקות כמוה. וכבר הזכירה האתון בתוכחתה זה המספר עצמו, באומרו כי הכיתני זה שלש רגלים. ותשובתו ענתה בו באומרו כי התעללת בי, לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך. הודה שהוא חייב

מיתה. והוא שרמז עליו המלאך בהראותו לו וחרבו שלופה בידו, כי לסוף נאמר בו ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב.

ובמדרש תנחומא

סימני אבות הראה לו. ומהו הסימנין? א"ל אלו בקשת לקלל את בני אברהם היית מוצא מכאן ומכאן בני ישמעאל ובני קטורה. ולזה ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה בני ישמעאל ובני קטורה.

אם בקשת בני יצחק, היית מוצא צד אחד והם בני עשו ותלחץ אל הקיר: אלו בניו של יעקב לא תמצא בהם פסלות ליגע בהם, לכך נאמר בשלישית במקום צר, זה יעקב שנאמר ויירא יעקב מאד ויצר לו, אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל, שלא ימצא בהם פסלות באחד מבניו.

ואחר שדברנו באלו המעמדות ובמאורעות שנמשכו מהם לבלעם עם אתונו, נבוא אל ביאור הדברים אשר בינו לבינה.

ויפתח ה' את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני וגו'.

כלומר מה עשיתי לך שום נזק וחבלה בגופך כי תכני עליו כמתנקם. והוא השיב כי התעללת בי, והכוונה שלא בקש ממנה נקמה הנזק, כי אם הפגם והבושת, שהתעללה בו לעיני השרים הרואים בביזיונו, שהוא רוכב על אתון שעסקיה רעים. וזה לא יהיה כי אם מצד דלות וחסרון לבלתי החיות סוס ופרד, שאם היה בדרך ענוה ושפלות רוח על דרך שנאמר עני ורוכב על חמור, היה מהראוי שתהיה האתון מלומדת ובטוחה בעסקים כאלה. ולזה ראה שאם יש חרב בידו נתחייב לו ההריגה. אף היא תשיב אמריה לו, הלוא אנכי אתונך וגו'. אמרה לו בבקשה ממך הטה אוזנך ושמע לדברי, הלא לימדתי רבי כי לכל שנוי עניין ולקיומו סיבה? אמר לה: הן. אמרה לו: הנה יתחייב מזה לכל חכם כשיראה שום שינוי וחידוש בדבר ממה שהוטבע בו, שייתן אל לבו שוודאי נתחדש שם עניין אליו נמשך השינוי, ההוא או סיבה שנתקיים בה. אמר לה: הן. אמרה לו: ומי שלא שת לבו לזה, טעה טעות גמורה בשקול דעתו? אמר לה: הן. אמרה לו: אתה האיש באמת. כי הלא אנכי אתונך בלתי מושאלת ומושכרת אצלך שלא תדע מנהגי אשר רכבת עלי, שלא תאמר למשא לבד, ושלזה לא ידעת מה טיבי אצל הרכיבה. מעודך ועד היום הזה, שלא תאמר שקנית אותי מחדש ועדיין לא ירדת לסוף דעתי. ההסכן הסכנתי לעשות לך כה? ויאמר: לא. אם כן היה לך לדעת שנתחדשה כאן סיבה שחייבה השנוי אשר ראית, וקיימה אותו זה שלש פעמים וכאשר לא שמת על לבך, הנה טעית וחסרת את חוקך בלי ספק. והנה כאשר סילקתו בתוכחה עצומה נתעורר אל גערת אתונו ויהיב אליביה לידע. וידע מה כתיב בתריה, ויגל ה' את עיני בלעם וירא מלאך ה' ניצב בדרך וגו'.

(ז) הנה הועילה לו פתיחת פי האתון להאיר את עיניו ולעורר אותו אל ראיית המלאך שכבר היה שנוי ומתועב למעלה, עד שננעלו לפניו כל השערים זולתי זה השפל הפחות. וכבר היה אפשר לומר כי לזה נקרא שתום העין, שנשתם אחר שנשתם, גם נופל וגלוי עיניים. כי אחר שנפל ממדרגתו נגלו עיניו.

אלא שאם כן יש לשאול למה לא אמר כן בנבואות הראשונות הנה המלאך תפס עליו גם כן מהטעם ההוא עצמו, אמר על מה הכית את אתונך זה שלש רגלים, הנה אנכי יצאתי לשטן וגו'. ירצה, אם היית בעל שכל לא היה לך להכות האתון על זה שלש פעמים, כי היה לך לתת אל לבך כי המלאך ה' יוצא לשטן לך, בעבור שהדרך הוא מתריס כנגדי. והנה יפה כוח אתונך מכוּחך. שנאמר ותראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים. והיה לך לתת לב אולי נטתה מפני, כי עתה שלא שמת על לב כמעט שהרגתי אותך גם כן, כמו שערכבתיך. ואותה החיתי, כי ידעה להיזהר. ולא נמנע הדבר כי אם בעבור מה שהוכחתיך וגלתה את עיניך. והנה בלעם שמע ונתבייש והתוודה על חסרונו, ואמר חטאתי כי לא ידעתי כי אתה ניצב לקראתי.

(ח) והטעם שהיה לי ליתן לב עצמי אל מה שהוכחתי האתון. והיותר נכון שכיוון אל מה שכתב החוקר בסוף העשירי מהחמישי מהמידות, שהחוטא לבלתי יודעו הכללי כמו המכה לאביו כי לא ידע שזה אסור, הוא חטא שלא נתן לכפרה לשגגתו, כי היה לו לדעת. אמנם השוגג שניתן לכפרה, הוא המכה את אביו כסבור שהוא בנו או עבדו, כי לא ידע החלקי. והוא טעם חז"ל באמרם הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. והכוונה שהשוגג כאשר לא ידע הכללים, זדון יחשב לו. והוא פירוש נפלא. וכבר כתבו הרב **המורה** בפרק מ"ה חלק שלישי.

והנה מפני היות השגת המלאך אצל הנביאים במדרגת העניינים הכוללים, שמצד היותם נביאים היה להם לידיע, אמר חטאתי כי לא ידעתי כי אתה ניצב לקראתי וגו'. וכמו שאומרים על חטא שחטאנו לפניך בלא יודעים. או שיאמר ודאי חטאתי ממקום אחר, כי על כן נעלם ממני כי אתה ניצב לקראתי. או שיאמר אף על פי שעמדתי ולא עברתי לפניך לא יצאתי מידי חטא אחר שעשיתי שלא מדעת כי לא ידעתי כי אתה ניצב לקראתי ולא כוונתי לכבודך ואתה תבחר.

(ז) ואולם טעם בלתי התנצל האתון לבלעם לומר בפירוש שראתה את מלאך ה' ולכן נטתה, כתבנו אצל הן האדם היה כאחד ממנו, שער י'.

וגם הטעם שנשתנה בלעם שהיה רוכב על אתון ולא על חמור עם הנלווה אליו, כתבתיו בפרשת העקידה אצל חמורו של אברהם אבינו, שער עשרים ואחד. שימם על לבך כי הם

דברים מעולים לקוחים מתמונת האדם וצלמו ושמירת מצבו, להיותו הוא רוכב על חמורו או הריסתו אותו בהפיכת מרכבתו. והנה אחר וידויו לפני המלאך על דברי היציאה וההליכה, הודה ג"כ על המעשה ואמר ועתה אם רע בעיניך אשובה לי, שכבר ראה והכיר כי מרה תהיה לו באחרונה, ובקש לפרוש ולשוב לביתו, והיה בוחר בקלון במיעוטו.

(ט) ואז אמר לו המלאך לך עם האנשים. כי על כורחך אתה הולך. ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר, ומעתה תיאסר גם על הדיבור דבר גדול או קטון, רק אשר ישם ה' בפיו ויכריח אותך עליו אותו תדבר. והנה כשראה עצמו בחרפה עצומה שהוכרח ללכת, ולא היה ברשותו אפילו בענין הדיבור חויב להקדים פני מלך מואב בהודעת זה תחילת כל ענייניו כמו שיתבאר על הסדר:

וישמע בלק וגו'. למה לא הלכת אלי וגו'. הנה באתי אליך וגו'.

כבר עוררנו בספקות על בלתי הזכיר לו בעניין זה לשון ביאה רק הליכה. וגם אומרו למה לא הלכת אלי אחר שכבר בא אצלו. וטעם ענין הכבוד המוזכר לו זה שלש רגלים בזה העניין.

והנראה בזה כי הנה לא רצה שיבוא בלעם אצלו, אבל הזכיר לו העם ההוא ובקש ממנו שילך לשם ויקללנו לו, כמו שאמר הנה העם יצא ממצרים וגו'. ועתה לכה נא ארה לי וגו'. וכן בשנית אמר לו אל נא תמנע מהלוך אלי.

(ה) ירצה אל נא תמנע מהלוך שם ולקללם בעבורי ולא תחוש אל מיעוט כבודך במה שתלך לשם זולתי.

כי כבד אכבדך מאד ממכון שבת, וכל אשר תאמר אלי אעשה. ואחר כאשר מנע הש"י ממנו הדיבור רק לרצון האל ית', חייבו האונס ההוא לבוא אצל בלק להודיעו הדבר ולהיוועץ מה לעשות.

ולזה נאמר וישמע בלק כי בא בלעם, שנראה שנתחדש אצלו בואו אליו, ויצא לקראתו, ודבריו הראשונים אליו היו למה לא הלכת אלי. ירצה למה לא הלכת אל העם לקללו אלי. האומנם לא אוכל כבדך מכאן, כמו שאמרתי ראשונה. ואז השיב לו הנה באתי אליך עתה היכול אוכל וגו'. ירצה מוכרח הייתי לבוא אליך, כי עתה היכול אוכל דבר מאומה וגו'. כמו שיבא. ולכן צריך אני להודיעך ומעתה שמענה ואתה דע לך מה לעשות. והנה באחרית הזעם אמר לו ועתה ברח לך אל מקומך אמרתי וגו'.

(ה) ירצה חשבתי לכבדך מאוד ברוב עם הדרת מלך, כמו שאמרתי ראשונה. ועתה מנערך אלוהיך מכבוד, כי תשוב בפחי נפש כדמות בורח. ולענין מעשה אמר לו הנה באתי אליך וגו'.

(ט) ירצה הנה כשיצאתי מביתי באתי אליך לעשות רצונך, כי אז לא נאסר עלי רק המעשה ויכולני לעזור אותך ולהכותם בלשון. אבל עתה היכול אוכל דבר מאומה כי אחר שיצאתי נאסר עלי הדיבור, כי לא אוכל לדבר רק אשר ישים אלוהים בפי. ולא היה בידי לשוב. ועם כל זה לא מנעו עצמם מן הרחמים. ואחר שקבל פניו בקרית חוצות יזבח בקר וצאן וישלח לו ולשרים אשר אתו בבקר השכם, העלה אותו במות בעל שיראה משם קצה העם, ויוכל לכוון אליהם, ושתדבק מחשבתו בהם, כי הוא דבר שיועיל מאד למלאכת הקסם כמו שיבוא עוד ענינו.

והנה הוא ציוה לבנות שם שבעה מזבחות ולהכין שבעה פרים ושבעה אלים לעלות פר ואיל במזבח. שכיוון שהן קרבנות טהורים, ודרך העבודה הנהוגה בישראל, ראה שאם לא יועילו לו לא יזיקו לכוונת המקריבים. ולזה אמר אולי יקרה ה' לקראתי ודבר מה יראני והגדתי לך וגו'.

ובמדרש L אמר ליה הקב"ה, רשע כבר קדמך אביהם וגו':

ויקר אלוהים אל בלעם, בכאן פרסם בפי' מדרגת נבואתו של בלעם, אשר תארה בלשון מקרה. לומר שהשיגו הראשונה והעצמית שבחסרונותיו, והוא שלא התמיד רק אותו היום להראה אליו ביום לצורך ישראל, ואחריה רעותיה ישיגוהו מכל צדדיו כי לזה קראוהו חכמינו ז"ל חצי דיבור, כלומר דבור חסר.

אמנם למשה קריאה שלמה לשון שמלאכי השרת משתמשים בו, כדאיתא במדרש פרשת ויקרא (פ"א). ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי וגו'. יראה שבעת המזבחות שראית אנכי ערכתי אותם, ואעל פר ואיל במזבח, כי לא ראיתי שיש במעשה הזה רק טוב. והנה מעתה החל רוח הנבואה לפגוע בו על פי ארבעת הפשעים שכללם במאמר. הנה העם היוצא ממצרים, על הדרך שפירשנו כי כאשר יכחיש עצמו בכל אחד מהם בקהל עמים, יודע בגויים לעיני הכול כי ללצים הוא יליץ, וכל המרבה בכבודו וממעית בכבוד שמים גופו מחולל על הבריות וכבוד שמים מתרבה.

ואתה תראה שהנבואה הראשונה היא מיוסדת על מה שאמר, הנה עם. כי לזה נאמר וישם ה' דבר בפי בלעם, ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר, וישב אליו וגו' וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם, לכה ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל. אמרו חז"ל מן הרמים הייתי, והורידני בלק. נגד מה שנתפאר אליו באומרו בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי. והנה על מה שאמרתי הנה העם, כלשון אשר שלח אלי, כאלו לא ידעתי למנותם בשמם ובשם אבותם, אני מודה ואומר כי לא כן הדבר. אבל הייתי יכול לומר לכה ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל, כי הם השמות המובהקים והידועים להם באמת. וזה מה שרגל על לשונו בזיכרונם בכל המעמדות מאד. מה אקוב לא קבה אל וגו'.

(יו"ד) הודה שפשע על שאלת העצה, על זה כי מעצמו היה לו להשיב מה אקוב לא קבה אל וגו'. כי מאחר שקללת העם הזה הוא דבר רע, כמו שהוכחנו, לא היה לו לשום לב

לשאלתם אלא אם כן אמר לו השם קלל את העם בפירושו. וכן אמר דוד על שמעי, מה לי ולכם בני צרויה כי יקלל, כי ה' אמר לו קלל את דוד, ומי יאמר מדוע עשית כן. כי לא חשד אותו שמעצמו יעשה את דבר הנבלה ההיא. ולכן סבר וקביל, עד שנתברר לו לסוף שמעצמו עשה, וראוי היה אז לפגוע בו. אלא שחדל לסיבה שזכרה, באומרו מה לי ולכם בני צרויה, כי תהיו לי היום לשטן. היום יומת איש בישראל כי הלא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל. אולם שמרה לו לעת צוואתו, בשאמר והנה עמך שמעי וגו'. והוא קללני קללה נמרצת וגו'. הגיד שכבר נודע לו שמעצמו קלל, ולכן ציוה לו ועתה אל תנקהו וגו' והורדת את שיבתו בדם שאולה. ולזה היה בלעם מאשים עצמו ומודה ואומר מה אקוב לא קבה אל, ומה אזעום לא זעם ה', כי מראש צורים אראנו וגו'. ירצה לא אוכל להתעלם מהם ומהכרתם כמו שהייתי מראה מאומרי הנה העם, כנזכר. כי מראשית ושורש תולדותם הייתי מכיר חשיבותם, ומגבעות טהרת אמותיהם נתפרסמה גדולתם. הן עם שאמרתי ארצה בו שהוא עם שבשבילו לבדו יש לו חשיבות גדולה, עד שלא נכלל בכלל האומות רק הוא חטיבה אחת לעצמו:

ובמדרש (ש"ר פר' ט"ו)

הן עם לבדד ישכון כל האותיות מזדווגות חוץ משתי אותיות הללו כיצד א"ט הרי עשרה. ב"ח הרי עשרה. וכן ג"ז ד"ו. נשאר ה' לעצמו שאין לו זוג. וכן י"צ הרי מאה כ"פ ל"ע מ"ס. נשארה נו"ן לעצמה. אמר, כשם ששתי אותיות הללו אינן יכולין להזדווג עם כל האותיות, אלא לעצמן. כך ישראל אינן יכולין להדבק עם האומות עכו"ם, אלא לעצמן הן יושבין.

מי מנה עפר יעקב וגו'.

אמר כתובה על הראשונות מי זהו אשר מלאו לבו להחשיב יעקב כעפר שאין לו חשיבות, כמוני היום שאמרתי הנה עם יצא וגו'. כי ודאי ראוי הוא להחשיבו בשמו ולמצוא מספר חשוב את רובע ישראל, כלומר לדגל אחד מארבעה דגליו. ושיעור הכתוב מי יחשוב לעפר יעקב, ויש מספר וחשיבות אפילו לרובע ישראל. ולהורות על שלמות מעלתם הנכרת וידועה אצלו מכל האומותף אמר תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו. יורה כי עם שרוחו גבוהה וחומד מעלות ושררות הרבה, כבר יסתפק בהגיע אל מעלתם בהצלחתם האחרונה, אשר היא אחר המוות. ודי בזה עדות נאמנה כנגד החולקים מהאומות.

ובשם אחר שמעתי, שירצה שעם שהוא לא יכול לחיות על החיים המוגבלים על פי התורה האלוהית, ואינו כוסף לזה, אבל שהוא נכסף למיתתם ולהצלחת נפשם. כלומר שירצה בהצלחה מבלי עמל והנאני. הנה שכבר הודה על הראשונה הודאה גמורה. והנה בלק

הקפיד ואמר מה עשית לקוב אויבי וגו'. והשיב הלא את אשר ישים ה' בפי אותו אשמור לדבר, כי הוא אנוס בדבר ועל כורחו עונה אמן.

ויאמר בלק אל בלעם לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו תראה וגו'. הנה **הרמב"ן** ז"ל דחק עצמו לבקש צדדים ליישב הכתוב הזה בהיתר הספק שעוררנו עליו, כמו שהוא בפירושו.

ויותר נכון לפי דרכו שיאמר שמן המקום השני ההוא יראה קצת החלק ההוא שראה במקום הראשון, וכלו לא יראה. ומ"מ שילך לשם, אולי יכשר המקום ההוא לקבנו משם:

אמנם הנכון בעיני בזה לפי הנראה מהכתובים הוא הפך ממה שחשבוהו בו באמת.

(יג) והוא כי מרוב המקומות היו יכולין לראות את מחנה ישראל כולו, כי הם קרובים אליהם ויושבים ממולם, אלא שראו בקסמיהם שאם היה משקיף אליהם ממקום שיראו כולם שתשלוט יד מעלתם וזכותם על מעשיהם, ותבטל אותם. או שההבטה המפוזרת על האופן ההוא לא תועיל כמו שתועיל כשתהיה מקובצת אל מקום אחד כמו שיראה העניין בניסיון בהוצאת האש מכלי הזכוכית ע"י ניצוץ השמש, כי כל עוד שתקשר הניצוץ המתהפך אל הדבר תמהר השריפה בו. גם ניצוץ הירח הנכנס דרך חור או ארובה המכה על בעלי חיים שהוא נגוע הוא ממית לא כן כאשר יהיה כלה לאור הלבנה גם אם היה מזיק בהבטתו בעין רעה הרי תהיה ההבטה על זה האופן יותר חזקה כעניין מורה החצים, שמקבצים קווי הבטתם אל המובט כל מה שאפשר, כי בזה מחזיקים כוח ההבטה. וכן ישימו אות וסימן דק מאד לכוון לקצת הדבר המובט, כדי שלא לזרוק הבטתם בכולו. וכל זה הוא מבואר באלו העניינים.

ולזה אין מבקשים בדרך הקסם והנחש מקום שיראה משם רק חלק, בעניין שתשלוט ראייתו על קצתם באיזה צד מהצדדים אשר אמרנו, לא בכולם. ולזה לקחו ראשונה אל במות בעל, שהיה מוכן ונאות לזה, כמו שאמר וייקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם, כי הוא המקום הנבחר והמסוגל לזה משאר המקומות. וכאשר לא עלתה לו כוונתו מהמקום ההוא, ראה להעתיקו אל שדה צופים, כי ראה שהוא מקום נכון מצד עצמו, אלא שהוא עומד כנגד ניחושו שהיה יכול לראותם כולם משם ויזיק לפי הכוונה.

אמנם ראה שיכול המביט לתקן זה במה שיזהר משלוח עיני הבטתו בכולם, רק בקצתם. כעניין המורים בחצים שמצמצמים ראייתם ומביטים בקצת הדבר המובט, כמו שאמרנו. והוא מה שאמר לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו, משם כלומר שתוכל לראותו כלו משם.

אמנם תוכל לתקן זה בשתזהר בעצמך באופן שקצהו תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם. והוא פירוש נכון מאוד, והעדים המקיימים עוד אותו מה שאמר להלן וירא בלעם כי

טוב בעיני האלוהים לברך את ישראל, ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו, ויישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו. יורה בבירור כי כשחדל מהליכת הנחשים שהיה מסתכל בהם, ורואה בכולם מבלי מסך ומונע, גם משם ואילך נקרא שתום העין, כמו שיבוא, וייקחהו שדה צופים וגו'.

ויבן שבעה מזבחות ויעל פר ואיל במזבח והכולל שעשה בזה המקום כל מה שעשה במקום הראשון. ויקר ה' אל בלעם וישם דבר בפיו וגו' ויבא בלעם וגו'. ויישא משלו ויאמר קום בלק ושמע וגו' לא איש אל וכזב וגו'. הנה ברך לקחתי וגו' לא הביט און ביעקב אל מוציאם ממצרים וגו' כל דבריו אלה הם הקדמה לבא להודות כי אל מוציאם ממצרים, ולא שיצא מאליו. כמו שאמר הנה עם יצא ממצרים. ואגב דבריו לא הזכירם אלא בשמות המובהקים שזכר תחלה, כמנהג המתוודים שמתודה עם החדש מה שהתודה עליו ראשונה.

(יח) אמר לא איש אל וכזב, במה שהבטיח לעם הזה להביאם לארצם. ולזה אי אפשר למונעם ולעכב את דרכם, כי הוא יעשה בלי ספק. והוא כי זה לא ימנע כי אם לבלתי נאמנות הנודר, או לאשמת המקבל. והנה המניעה מצד הנודר תהיה לשתי סוגי סיבות שהם ארבע:

הסוג האחד מחוסר אמנה. והיא תתחלק לשתיים: אם שתהיה כוונת הנודר תחלה לכזב, או שבתחילה חשב לעשות, ונחם אחרי כן.

ועל הראשונה אמר לא איש אל וכזב. ועל הב' אמר ובן אדם ויתנחם.

והסוג השני מחוסר היכולת. וזה גם כן יתחלק לשתיים: אם שאינו יכול לעשות הדבר הנדור, או שיכול יוכל ואינו רשאי לקיימו ולהעמידו תמיד בהווייתו.

ועל האחד אמר ההוא אמר ולא יעשה.

ועל השנית ודבר ולא יקימנה.

ואם כן, מצד עצמו הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה.

ואם מצד המקבל הנה לא ימנע כי הנה לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלוהיו עמו וגו'.

ועל כן אני מודה ואומר אל מוציאם ממצרים, הפך מה שאמרתי לפניו, עם יצא ממצרים. וידעתי כי יש לו חוזק כתועפות ראם, לגמור להם חסדו אשר החל עמם ואין מעכב על ידו.

וזה יתברר ממה שנודע כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל, כדי שנאמר שבנחש וקסם יצאו ממצרים, ויוודע זה ממה שראינו כי כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל, ואין צריכים לא קסמים ולא תרפים ולא להלוך לקראת נחשים הקטרה וזבחים, כמשפט אשר

מלאו מקדם ועוננים.

או שירצה כי ודאי יאמר על יעקב ועל ישראל שהם בעת המובטת מהאל ית', לכל אשר פעל. כלומר, שעל פי צורכם חונה ועל פי צורכם נוסע בכל המעשים המפורסמים שיצא טבעם בעולם, כמשפט מלכי האדמה שמשקיפים בעונות לכל מעשיהם. ואם כן איך יצטרכו הם לנחשים ולקסמים כלל. והוא פירוש נכון ואמתי מאד.

והמשיך שלזה יחויב שהעם הזה אשר זכר בלשון עם, כנזכר הנה כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב וגו'. והנה כאשר הודה על השנייה הקפיד בלק ואמר, גם קוב לא תקבנו וגו' כמו שפירש למעלה גם הוא השיב בהתנצלותו, הלוא דברתי אליך לאמור כל אשר דבר ה' אותו אעשה.

ועתה לא הקפיד לדקדק בין דיבור לעשייה, שהרי דקדק עליו שתי פעמים. ומעתה התחיל לבא אצל ההודאה השלישית, ויאמר בלק אל בלעם לך נא אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני האלוהים וקבוננו לי משם. הנה לא נזכר אם יראה אותם או קצתם מהמקום ההוא, כי כבר אמרנו שמכל המקומות זולתי הראשון היו יכולים לראותם כולם. וכבר היה נזהר ועומד במה שאמר לו אפס קצחו תראה וכלו לא תראה, כדי שיוכל לקבנו כמו שפירשנו.

וייקח בלק את בלעם ראש הפעור וגו'. ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה וגו'. ויעש בלק כאשר אמר בלעם ויעל פר ואיל במזבח.

(טו) והנה במה שלא נאמר בפעם הזאת ויקר ה' אל בלעם או אלוהים כמו בפעמים הראשונים, יראה כי עתה הפעם נחה עליו רוח נדיבה ושלמה מאת ה'. וכמו שנאמר מבואר בסוף ותהי עליו רוח אלוהים.

(י"ד) ומזה הרגיש בלעם כי לא לבד הכוונה לאל ית' שלא לקבות את ישראל, אבל שהיה חפצו ורצונו השלימה לברכם על ידו. והנה אז נתרשלו ידיו מהחזיק עוד בדרכי ניחושיו, וישם על לבו לעשות כרצונו מבלי נטות ימין ושמאל. הוא מה שנאמר וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל, ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים, להביט אותם ולהשקיפם בעין רעה וחסרה. אבל שת אל המדבר אשר היו שם ישראל פניו, ויישא עיניו כדרכו, וירא את ישראל שוכן לשבטיו פה לפה, ותהי עליו רוח אלוהים. כי הנה ההבטה בכולם יועיל גם כן לזה כמו שפירשנו.

או שירצה כי כשראה בפעמים הראשונות כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל, היה הוא ברשעו לא חפץ בברכה, ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים אשר בהם יתבודד ויכין עצמו לשיקרה ה' לקראתו. אבל שת אל המדבר פניו להסיח דעתו אל דברים בטלים. אמנם גלגל השם יתע' את עיניו, וירא את ישראל שוכן לשבטיו ותהי עליו מעצמה רוח אלוהים שהוא עניין יותר מעולה מהראשונים כאשר אמרנו וגם הוא נכון.

(י"ז) **וישא משלו וגו'. ונאם הגבר שתום העין.**

שכבר מכאן ואילך הייתה עינו פתוחה לראות כדרכה, מה שלא היה כן עד הנה. ולזה אמר בשתיהן נאם שומע אמרי אל וגו'. כי כשלא הלך לקראת נחשים כבר יתייחס הדבר אליו יתעלה. וכן כתב **הרמב"ן** ז"ל, אלא שלא מן השם שזכרנו.

ועכשיו הנה הודה על מה שאמר הנה כסה את עין הארץ, והכזיב עצמו באומרו מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל, יאמר שכבר ראה להם סדר נכון וישוב משובח באוהלי שם, ותהילה ומשכנות מבטחים במעלה וכבוד, באופן שלא יצדק עליהם מאמר ויכס את עין הארץ, כאשר דיבר, ולא סר מסדר שבחם ועוצם תיקונם, עד שאמר כנחלים נטיו כגנות עלי נהר, כאהלים נטע ה' כארזים עלי מים.

כוון אל ארבעה דברים המשלימים ישוב ותיקון אי זה קבוץ עם שיהיה על צד היותר שלם שאפשר:

האחד שיצא לו שם בגויים לגבורה וגדולה כי זה מה שימנע ליתר העמים להרים יד כנגדם. ועל זה אמר: כנחלים נטיו, שהיו ישראל גדלים והולכים לשם ותהילה בכל ענייניהם כשיצאו ממצרים הנה כעניין הנחלים שכל עוד שנמשכים מימיהם מתרבים ושמן הולך וגדל.

והשני שיהיו להם נימוסים וחוקים ישרים המתקנים במעשים נאותים והגונים מאד, כי בזה תתעלה ההנהגה המדינית. כמו שנאמר בברכת ישרים תרום קרת. ועל זה אמר כגנות עלי נהר, שהגנות שהן סמוכות אל הנהר ויושבות עליו ולא שפלות ממנו הנה יהיו תמיד רעננות וטובות ולא ימישו מעשות פרי טוב ונאה, ויהיו בטוחות משטף מי הנהר מפני שהם גבוהות ממנו. כן העם הזה הקדוש פרי מעשיהם הטובים נמצא להם תמיד רענן וטוב, בהיותם על נהרי נחלי התורה האלוהית המישרת אותם להיות כל איש מהם מלא מצות כרמון. והמה בטוחים שלא יקבלו ממנה שום נזק של דעת נפסד או מידה רעה כמו שיוקחו משאר הדתות והנימוסים.

השלישי, שתמצא אותם סיבת הנצחיות והקיום התמידי אשר הוא עניין אלוהי ונכסף מכל הנמצאות אשר נתפארו בזה העמים הקדומים והאנשים הגדולים אשר מעולם אנשי השם. ועל זה אמר כאהלים נטע ה' כי הם דבקים בה' ומושגחים ממנו, עד שיתייחסו אל מעשי ידיו. ומזה יחויב שהפעולה תישאר ותתקיים כפי הפועל, וכמו שאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם (ישעיהו ס"ו).

הרביעי, שימצאו הנוי והתפארת בתמונתם וכל מעשיהם, כי הוא דבר שיכנס בגדר האושר כמו שכתב החוקר פרק ו' מהראשון **מספר המידות**, אמר:

ובקצת מופשטין מאלה יכונו האושר, כמו ההדר והזרע הטוב והיופי. כי אינו

מאושר גמור אשר הוא מכוער ואשר הוא יחידי וכו'.

וחז"ל אמרו שהנוי נמנה בכלל המעלות שנתקיימו בר' ובבניו (אבות פ"ו).

והתורה שיבחה האנשים והנשים בזה התואר. ועל זה אמר כארזים עלי מים כי הארז הוא היותר מהודר ומפואר שבכל האילנות, ולזה אמר צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה. דימהו לתמר להיותו מיטב האילנות העושים פרי, ולארז להיותו מהאילנות ההדורים והיפים. ואמר יזל מים מדליו וזרעו במים רבים, לומר כי רעננות האילנות האלו הנטועים על האופן הנזכר יספיק לשיעור שהמים הנוזלים מדליותיהם יתרבו ויספיקו להתמיד זרעם והם הנטיעות שיעשו מהם על מים רבים. והכוונה כי מרעננות ורטיבות מעשיהם הטובים יזכו בניהם אחריהם להיות תמיד במעלה וכבוד בבתי מלכות וכהונה ושררה לשם ולתפארת.

והנה אל ארבעת העניינים האלו כוון משה רבנו עליו השלום באומרו:
ולתתך עליון על כל הגויים אשר עשה לתהילה ולשם ולתפארת ולהיותך עם קדוש לה'
אלוהיך כאשר דבר.

והוא עצמו אשר כוונו ירמיהו הנביא באומרו:
כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי לי את כל בית ישראל ואת כל בית יהודה
נאם ה', להיות לי לעם ולשם ולתהילה ולתפארת.
וארבעתם יתייחסו אל האזור כמו שיתבאר בשער פ"ד ב"ה.

(יט) **ירם מאגג מלכו**. אמר כי המלך האמתי המשוח בדעת עליון אשר עליו אמר יזל מים מדליו תהיה הרמת צמיחתו מעת מעשה אגג, שהיה עתיד להיות מלך ראשית גויים עמלק שיזכרהו אחרי כן, וכן היה כי משם הצמיח ה' קרן לדוד. כמו שאמר לשאול ביום המעשה הסיר ה' ממך את ממלכות ישראל ונתנה לרעך הטוב ממך, אשר בא עליו הביאור אחרי כן ונתנה לרעך לדוד. וסמך ליה באשר לא שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו בעמלק, על כן הדבר הזה עשה לך ה' היום הזה. ודוד עצמו הוא נרמז יפה במילת אגג בסוד מספר השביעיות, והוא שתשלים על כל אחת מאותיותיו לשבע. כיצד היטל על א' וא"ו, והם שבע. וכן על ג' גי"מ ד"ל ד"ל ד"ל. והנה דוד בא. וכן תעשה מדוד ויצא אגג. ומזה כי כשזה קם הוא נופל. וסימן לדבר נקודית הקוביא.

וכאן ניבא שלסוף כל הגלגולים ירום מאגג מלכו ותינשא מלכותו עליו ואגג ייפול ונופל, וכמ"ש ראשית גויים עמלק ואחריתו עדי אובד.

והמשיך זה אל מוציאו ממצרים להתוודות על הראשונה, כמו שבכולם לא סר מהזכיר בשם יעקב ובשם ישראל יכנה שהוא עניין הראשון.

ואמר יאכל גויים צריו ועצמותיהם יגרם חציו ימחץ, שהם מובטחים כי ידיו התחילו ישועתם והצלחתם והם יבצעה להוריש גויים גדולים מהם מפניהם, ולהושיבם תחתם כאשר נמשך העניין.

והנה כאשר גמר השלוש נבואות אלו בשלושת המעמדות, להכזיב עצמו במה שאמר הנה העם היוצא ממצרים ויכס את עין הארץ כמו שנזכר, חתם במאמר מברכיך ברוך ואורריך

ארור. כדי שסייח דעתו בלק ממה שבקש לכה נא ארה לי אותו. ולזה נאמר וייחר אף בלק את בלעם ויספוק את כפיו, כי חרד חרדה גדולה. כי ראה שאין לו עוד תקנה. ויאמר בלק אל בלעם לקוב אויבי קראתיך, והנה ברכת ברכך זה שלש פעמים. ועתה ברח לך אל מקומך, אמרתי כבוד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד. יראה שציוהו שלא יראה עוד לפניו מזמן קצר מה והלאה, כי על כן אמר שיברח מפניו. ועל שכרו אמר שיבקש אותו מאותו אלוהי אשר מנעהו מלקלל, כי במה שמנעו מהקללה מנעו מהכבוד אשר חשב לכבדו, תחת בואו וחלף עבודתו. והוא חזר להתנצל כי אין לומר אחרי בואו כי גם אל מלאכיו אשר שלח אליו דבר בתחילה אם ייתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלוהי וגו'. וכאן הוסיף מפני הבושה או היראה לאמור אשר ידבר ה' אותו אדבר, כי לא אמר להם אלא לא אוכל לעבור את פי ה' אלוהי לעשות קטנה או גדולה. וכבר ביארתי למעלה שכשיצא מביתו חשב שעדיין היה הדבור ברשותו. והנה למלאת סאתו בכל ארבעת רבעיו כמו שאמרנו, שם ה' דבר בפיו ויאמר לו, ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך וגו', ירצה לא כמו שאתה אומר ברח לך אל מקומך, שיראה כמגורש ונדחף בחרפה, כי הנני הולך לעמי וכוחי וכבודי אז כוחי וכבודי עתה, בין עמי אנכי יושב.

(כ) לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך וגו'. מהמבואר שהעצה לא תבוקש על מה שיעשה הזולת, כמו שכתב החוקר פ"ו מהג' **מספר המידות**, אמר:

כי לא יקחו עצה אנשי לאצידימוניא"ה איך יתנהגו ביניהם אנשי סיטייש וכו'. אמנם

ניקח עצה מהדברים אשר בנו והם נפעלים ע"כ.

ולכן תקן **אונקלוס** במאמר הזה במה שתרגם איתא אימלכינך מה דתעביד ואחוי לך מה דיעביד עמא הדין וכו'. והוא דעת חז"ל (במ"ר פ' כ') כי שם השיאו את עצתו.

ורש"י ז"ל תיקן שא"ל כן בסוד, בדרך העצות שלא ישמעו אחרים.

והרמב"ן ז"ל כתב שאמר לו אגיד לך העצה אשר יעץ אלוהים אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים.

והנכון בעיני, שעצם העצה היא היא ההודעה. כלומר העצה היעוצה והנאותה לך שתדע אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים, ומזה תכיר שכל חריצות והשתדלות שתעשה כנגדם הוא בטל, כי ה' צבאות יעץ ומי יפר. ואין עצה גדולה מזו אשר יישירהו בה להסיח דעתו מהעניינים ההם.

ואפשר שזו הייתה כוונת **אונקלוס** כי הגדתו זאת תהיה לו עצה, לדעת מה יעשה לפי שעה. והנה הבשורה הזאת ומה שיבאר ממנה הוא ממש הפך התכלית המבוקש מבלק, שהוא בקש לקלל את ישראל ולגרשם מן הארץ, ויעשו בהם כרצונם. ונהפוך הוא אשר ישלט היהודים בהם, כמו שאמר וישא משלו ויאמר וגו'. נאם שומע אמרי אל וגו'. אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת והיה אדום ירשה וגו'. וירד מיעקב וגו'.

לדעתי שהוא נבא על עתים קרובים ורחוקים. ועל הקרובים אמר אראנו ולא עתה כלומר שהוא ממשמש ובא, אבל לא מיד. ועל הרחוקים אמר אשורנו ולא קרוב, כי ממקום רחוק מאד אשורנו.

וסוף הפסוק הוא פירש תחילתו, כי על עניין הקרוב אמר דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וגו'. כי זה היה מיד במלך מלך בישראל משבט יהודה, כמו שנאמר בדוד ויך את מואב וימדדו בחבל השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות, ותהי מואב לדוד נושאי מנחה.

ועל העניין הרחוק אמר וקרקר כל בני שת והיה אדום ירשה וגו'. כי זה יהיה באחרית הימים ביד מלך המשיח, כמו שניבא על זה עובדיה, באומרו בלשון הזה עצמו ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש, וירשו בית ישראל את מורשיהם, והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וגו' וירשו הנגב את הר שעיר וגו'. וגלות החל הזה וגו'. ירשו את ערי הנגב ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והייתה לה' המלוכה.

והנה בזה הורה להם התואר הרביעי מעניין הצלם והדמות המיוחדים לנקראים אדם באמת, עד שכבר תמשך לשלמותם הרדייה הטבעית הנרמזת במאמר וירדו בדגת הים ובעוף השמים וגו' כאשר אמרנו.

ולזה הפליא מאד לומר סמוך וירד מיעקב והאביד שריד מעיר, לומר כי אחר שנתייחדו אליהם הארבע דברים המכוונים במאמר נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, יחויב שיתייחדו ג"כ במאמר וירדו, וכמו שאמר זכו – ירדו. והוא עניין נכבד מאד.

אחרי כן השלים העניין במה שנשא עיניו וראה עמלק ואמר שגם הוא עדי אובד לפי שהיה ראשית מלחמתם של ישראל מה שיהיה בהפך אל הקני שראה איתן מושבו לפי שנתיישב ביניהם ונדבק בהם.

וכבר משלו חז"ל משל לצפור דרור הנוודדת מקנה ותשכון על החלון אשר המלך

יושב תחתיו. שאין הציד רשאי לירות אליה בקשתו.

ואמר שאם יהיה לבער קין, לא יהיה רק הזמן שהיו ישראל בשבי אשור ולסוף יגאלו עמם ואחר זה חזר לישא משלו כמצטער על מפלת כל הגויים ההם, ואמר אוי מי יחיה משומו אל, וניבא על מלכות כתים שתגבר יד מלכיה, עד שיענו אשור ועבר וגם הוא לסוף עדי אובד.

ואחר שכלה מדברותיו נאמר ויקם בלעם וילך וישב למקומו, וגם בלק הלך לדרכו. יורה כי שמע לעצתו והלך לו, ולא בקש עוד להילחם עם ישראל. וכן יראה ממה שלא עשה ישראל מלחמה אלא עם המדיינים, כי הם אשר יכנסו עצמם בעובי הקורה, לפי שהם היו יותר מסוכנים בפחדתם אליהם מצד היות מהסביבות אשר פחדו הלחיכה מהם, כאשר אמרנו ראשונה.

סוף דבר כי פושעים נשמדו יחדיו ואחרית רשעים תיכרת וצדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה. ו

הנה עם זה נתבארו נבואותיו של בלעם הרשע במספרם ומשפטם על האופן שרמזום חז"ל במאמרם, שאמרו לטובתן של ישראל נתנבא: מי מנה, כי לא נחש, מה טובו, וירד מיעקב, שיראה שהציבו לנו ציונים בעיקרי העניינים האלה אשר ראוי לשום אליהם לב בסיפור הזה המעולה.

וכמה העיר השם יתעלה לבנו על כל זה, במה שאמר על ידי נביאו עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותם בלעם בן בעור מן השטים ועד הגלגל למען דעת צדקות ה' (מיכה). יכוון אל אלו העניות שאמרנו שהודה בהם כדי רשעתו במספר אשר הביאו השם יתעלה בכפל רסנו לבוא שמה כדי שיתברך העם הזה מפי שונאו ומבקש רעתו, כמו שהיה העניין בברכות שנתברך יעקב אבינו ע"ה על ידי עשו שונאו ומנגדו, כי לסוף הודו לו וברכו שמו, כמו שאמר הכתוב גם ברוך יהיה. ונאמר ויברך אותו שם. כדי שימצא לנו בתורה הודאת בעל דין על אמיתת ההצלחה המקווה אל האומה הזאת בין שאר כל האומות, חלף התיישרם בהיישרת התורה האלוהית. והיא הייתה כוונת חז"ל במה שאמרו משה כתב ספרו וספר איוב ופרשת בלעם, כי הנה ספרו הוא התורה אשר שם לפני בני ישראל להצליחם בה בשני העולמות.

אמנם ספר איוב הוא הוכח וההסתפק על ההנחה הזאת במציאות צדיק ורע לו וההפך. ואולם פרשת בלעם הוא גזר דין גמור מפי המנגד, אשר יודה בפיו כי סוף כל הכותים יחדיו יכליון וישראל הוא עם נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד.

ודי בזה למה שרצינו אליו בזה החלק:

עקידת יצחק במדבר שער פג (פרשת פינחס)

יבאר כי מדרך הדבר השלם להיות אחד אף שיחובר מחלקים:

וישב ישראל בשטים: פינחס בן אלעזר

במדרש (תנחומא)

אמר רבי אלעזר ויעמוד פינחס ויפלל (תהלים ק"ו), ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל. מלמד שעשה פלילות עם קונו. באותו שעה בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להם הקב"ה הניחו לו, קנאי בן קנאי משיב חמה בן משיב חמה. היו השבטים מבזים אותו: בן פוטי בן שפטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה. בא הכתוב וייחסו פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. אמר לו הקב"ה למשה: בוא והקדים לו שלום, שנאמר הנני נותן לו את בריתי שלום:

[התורה וישראל הם שלמות אחת]

להיות התורה האלוהית ועם ה' אלה שומרי מצוותיה מתייחסים במהותם כבר יאמרו עליהם שיהיו חטאים ושלמים במצב אחד. אמנם יהיה עניין המשפט הזה כאשר יתבאר. וזה, כי הוא מבואר לחכמים כי מדרך כל דבר שלם שלא להיות אלא אחד, עד כי האחד והשלם יאמרו בהרדפה, כי אתה אם תניח דבר אחד ותצטרך להוסיף דבר אחד עליו, או לגרוע ממנו להשלמתו, הנה אין אחד מהחלקים שלם ואינו ראוי ליקרא אחד.

אמנם קיבוץ הדברים המשלימים יקרא עניין אחד, כמו שהנשאר אחר הפרדת התוספות יהיה שלם ואחד. והנה להיות האמת כאשר הונח, הטילה התורה שם האחד בתואר הדבר השלם על שני העניינים האלו. וזה, כי כמו שנתפרסם שימוש בהיפרד דבר מדבר, כאמרו האחד בא לגור. ויפתח האחד את שקו. ויצא האחד מאתי. ויכו האחד את האחד. וכיוצא. הנה כן נשתמשה בו בתואר הכולל הדבר ושלמותו. אמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. יורה כי תשלום הזמן אשר במידתו יתנועע השמש בקשת היום על שיעור מה שיתנועע בו בקשת הלילה, הוא יום שלם ואחד, והוא טעם נכבד למה שלא נאמר יום ראשון כמו שנזכר שם. והוא עצמו מה שכוון באומרו חלום פרעה אחד הוא, ועל הישנות החלום פעמים, ופירוש רש"י ז"ל והנה חלום חלם לפניו דווקא שלם, שפירוש אחד בכאן אינו זולתי שלם, כי משני החלומות נשלמה הכוונה, כמו שנתבאר במקומו. והוא עצמו מאמר הנביא הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם, כי אחד קראתיו. כי כמו שכל

חלקי האיש לפי שהם מתייחסים כולם אל עניין אחד ואל תכלית אחד חיבורן יחד נקרא אחד, ע"ד אחד היה אברהם, כן השני חלקים האלו שהם איש ואשה אחר שמשניהם יסודר עניין אחד להשאיר המין ולכלכל הנהגת הבית מה שאי אפשר בזולת חיבורן לזה נקראים אחד.

ובמדרש הנעלם:

דבר בלא נוקבא פלג גופא אקרי, ופלג לאו איהו חד וכד אתחברון כחדא תרי פלגא אתעבדו חד גופא וכדין אקרי חד ורזא דמילתא כיון דכנסת ישראל בגלותא וקודשא בריך הוא סילק לעילא זווגא אתפרש ולא אקרי חד אימתי אקרי חד בשעתא דמטרונית' אישתכחת גבי מלכא וישתכחון כחדא הדא הוא דכתיב והייתה לה' המלוכה מאן מלוכה דא כנסת ישראל דמלכו בה אקשר כדין ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכרי' י"ד).

ראה עניין זה המאמר נפלא מאד לעניין כוונתינו באלו השימושים כמו שיתבאר עוד. והנה אין ספק שכבר נמשך זה המשפט אף בדבר המקובץ מאחדים רבים כמו שאמר והיה המשכן אחד, כי בהיכלל חלקיו יושלם להיות שלם ואחד, כמו שהכולל כל חלקי העולם יחד ישלם אותו להיות אחד.

והנה על זה האופן עצמו אמר הכתוב על זה העם האלוהי גוי אחד בארץ, כמו שע"ד הפרדה מהזולת אמר ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות אין מספר, אחת היא יונתי תמתי.

והעניין הראשון הכוונה בו כי עם היות עם ה' אלה רבי המספר באישיהם ובשבטיהם הנה אין עניין מציאותו ריבוי ונפרד במהותו רק כולם פונים על אחדות אחד שלם, כמו שריבוי אישי המציאות וכללותם כולם יפנו אל היות הכול כאיש אחד כמו שביארנו זה העניין יפה בשער ל"א.

וכבר יתדמו לאל ית' בשני אלו העניינים, כי הוא יתע' כמו שנאמר בו האחדות על דרך ההפרדה הגמורה מכל שאר הנמצאים אשר עשה, כן יאמר עליו ע"ד ההכלל והשלמות בעניין נפלא מאד אשר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. כי הוא מה שנראה שכוון מהמאמר ההוא הנפלא ומפירושו, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, שכבר יהיה השם שלם והכסא שלם. ויבא עוד באורו בטעם קילוס ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בשער צ' ב"ה.

ואולם התורה האלוהית זה עניינה בלי ספק, שאין קיבוץ פרשיותיה ורובי מצוותיה רק תשלום וגמר דבר, שכל מצווה ומצווה היא כמו אבר אחד מכולה, כעניין איברי האדם, וכולם יחד הוא עניין שלם. ולזה נקראת תורת ה' תמימה, ירצה שלימה.

ומספר מצוותיה יוכיח שהם רמ"ח, כמספר איברי האדם, שכולם משלימים אחדותו ותמותו. ואזהרותיה שס"ה, כחלקי אחדי השנה שקיבוצן יחד הוא שנה אחת תמימה, לומר שבכללה פונה אל תל אחד ותכלית אחת. ולזה נאמר תורה אחת יהיה לכם, לפי שהמצות כולן הם משתתפות יחד, על דרך שכתב החכם שהמעלות כלן הן משתתפות במעלת התבונה, כמו שכתבנו ענינו בשער י"ז עיין עליו.

והנה לזה יאמר בעניינים האלו וכיוצא בהם, שבהתקומם חלק אחד מהם יתקומם כל הכולל כולו, שהרי בנפול החלק ייפול השלמות, כמו שנראה מבואר משני העניינים אשר הנחנום מתייחסים מצד הניסיון, רצוני התורה האלוהית, ועם ה' אלה.

כי הנה התורה כבר נמצא שיאמר על מי שעבר על מצווה אחת ממנה, שעבר על התורה בכלל. וגם כאשר יחטא איש מהעם, שחטאו כולם. אמנם בחטא האיש כבר נתבאר על ידי עקב, כי הוא לבדו חטא בחרם, ונאמר חטא ישראל וגם עברו את בריתי אשר ציוויתי אותם, וגם לקחו מן החרם, וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם. ולא יכלו בני ישראל לקום לפני אויביהם וגו'. הנה כי נתייחס לכללם החטא. וכן הגיע לכללם העונש.

וכמו שאמרו זקני ישראל, והיה אתם תמרדו היום בה' ומחר על כל עדת ישראל יקצוף. ואמרו הלא עקב בן זרח מעל בחרם ועל כל עדת ישראל היה קצף והוא איש אחד לא גווע בעונו.

והנה מה שתמה משה במחלוקתו של קרח, האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף, כבר ביארנוהו יפה במקומו.

ואמנם קרא החוטא באחת ממצוותיה חוטא בכלה, נתבאר גם כן מהעניין ההוא במה שאמר עברו את בריתי אשר ציוויתי אותם, דרך כלל. וכן נאמר על היוצאים ללקוט ביום השבת, עד אנה מיאנתם לשמור מצוותי ותורותיי, ראו כי ה' נתן לכם השבת, וכאלה רבים.

אמנם מה שאמר גם גנבו וגם לקחו וגם כחשו וגו'. ביארנוהו אצל תשלומי ד' וה' שער מ"ו.

[יחידים החוטאים, או יחידים המנצחים – מייצגים את כל העם]

והנה לזה יתחייב הנמשך כי הנה כמו שימצא עם אחד לסבת אחדותם שיהיו מנוצחים ונוצחים בזמן אחד וזה יהיה לחולשת קצתם ולחוזק קצתם כמו שהיה העניין במלחמת ישראל עם הפלשתים אשר היו כולם מנוצחים מהפלשתי ההוא הערל אשר חרף מערכות אלוהים ולא קמה רוח איש מהם מפניו מצד החלשה הנמצאת בכללם, אמנם היו נוצחים מצד הגבורה והחוזק הנמצאים בלב אדוננו דוד אשר לבש בגדי קנאה ומסר את נפשו וישלך אותה מנגד על דבר כבוד השם יתעלה, כמו שנתבאר שער ט"ו.

ועל זה האופן אפשר להיות בכל מה שיחטאו העם או קצתם בחטא גדול או חטאים אשר בהם יקראו כולם רעים וחטאים, ובעת ובעונה היא ימצא בתוכם איש אשר ימלא יד ה' בשיעור מהשלמות שיגבר איכותו עד שיהיו מחולים ומכופרים ויקראו כולם צדיקים:

[מסירות נפשו של היחיד]

וצריך שנדע כי מהזכיות העצומות והשקולות אשר בם תמצא זאת הסגולה מהכרעה אל הכלל הוא ההמסר על דבר כבוד השם יתעלה על האופן שהוא אשר עשה דוד, כי אשר כן יעשה הוא הפועל בעבור הטוב האמתי בהרחקת העניינים המדומים כולם, עד כי מאס החיים הזמניים וישם נפשו בכפו לבלתי סבול חרפת הנפש ופחיתותה.

וזה לשון החכם בז' מהד' מהמידות בסגולות האיש חיל אמר:

זזה אינו נכנס בסכנות ולא אוהב הסכנות להתכבד מעט. אמנם נכנס בסכנות בעבור דברים גדולים וכשיכנס בסכנות לא יחמול על חייו כי יראה כי אינו מחויב לחיות על כל פנים.

ראה דבריו טובים ונכוחים, אלא שאנחנו צריכים להוסיף ביאור ולומר, שזה שיראה שאינו חומל על חייו בזה העניין, הנה באמת לא יעשה זאת לראותו שאינו מחויב לחיות על כל פנים. אדרבא, זה האיש החפץ החיים על דרך האמת, והוא הקונה במעט מחיי שעה חיים אמתיים, שאין להם סוף, והחי ייתן אל לבו שהוא בכלל מה שנאמר עליהם שאם ימות יחיה. והרי הוא זריז ונשכר, וודאי כשיעשה נס על יד איש כזה לא נעשה לצרכו כי למה לו חיים, אלא לחזק ידי הרואים בהישרת האמונה כשהם ראויים לכך. וכמו שהשיב החכם אל קיסר על נס דניאל חנניה וחבריהם. אמנם כשלא יתחזקו בזה סר כוחם ונפלו לפני אויביהם והנפש עם הבשר יחדיו יכליון.

וכבר הישיר האל ית' אל הנביא על זה במה שאמר אתה תאזור מותניך וקמת ודברת אליהם את כל אשר אנכי אצווך בלי פחד ומורך לבב, ולא תחוש לסכנה המעותדת לך מהם, ותשליך עליה את נפשך מנגד כי הוא תנאי מתנאי הגבורה לא להבזות נפשו בעיניו. רק שיקר בעיניו המותה על דבר כבוד שמו, והוא מה שאמר אל תחת מפניהם, לומר פן אמות על זה, כי היראה הזאת אינה רק ממיעוט אהבה ודבקות אשר עליה יהיה ראוי שאחיתך לפניהם.

אמנם כשתזהר בזה, נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחושת על כל הארץ למלכי יהודה לשריה לכוהניה ולעם הארץ, ונלחמו אליך ולא יוכלו לך וגו' (ירמיהו). יורה כי בהיות כניסתו אל הדברים על זה האופן, כבר יהיה תשלום העניינים וגמר עניינים על ידיו יתעלה אשר הוא הדבק אליו בלי ספק.

ובהגדת (ברכות כ' א)

אמר ליה רב פפא לאביי: מאי שנא דקמאי מתרחיש להו ניסא, ואנן לא מתרחיש לן ניסא? וכי תימא משום תנויי, כלהו תנויי. דשני דרב יהודה בנזיקין הוה, ואנן מתנינן כלהו שתא סדרי, וכי מטי רב יהודה במסכת עוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה, ואמר לה זתים שכבשי בטרפיהן טהורין, אמר הויה דרב ושמואל קא חזינא הכא, ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא (עיין תענית כ"ד א), ואלו רב יהודא כי הוה משליף חד מסאניה הוה אתי מיטרא, ואנן אלו מענינן ואזלינן וצוחינן ומצערין נפשן וליכא דמשגח בן. אמר ליה קמאי הוו מסרי נפשיהו על קדושת השם, ואנן לא מסרינן נפשן אקדושת השם.

כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההוא כותית דקא לבשה כרבלתא בשוקה, סבר דבת ישראל היא, קם קרעא. לסוף אגלאי מילתא דכותית הוית, שמו בד' מאות זוזי. א"ל מה שמך, אמרה ליה מתון. אמר מתון מתון - ד' מאה זוזי שוייא.

אמרו כי כאשר יבזו העניינים המדומים ויטיקרו בנפשם האלוהיים, עד שיבזו החיים בעבורם, מיד ידבק בהם האלוהיות עד שיעשו להם עניינים נפלאים בבחינת הטבע המפורסם בכל העניינים, אשר יצטרכו להם אל גמר המעשים ההם, אשר עליהם ימסרו את נפשם. כמו שהיה עניין הפלשתי שזכרנו, גם מעשה חנניא מישאל ועזריה ודניאל וכיוצא בזה. והנה מכל זה יתבאר יפה מעשה עוון השטים אשר אנחנו בביאורו כי בנפול עליו בתחילה יקשה בו קצת ספקות.

[הספקות במעשה עוון השיטים]

האחד אם הם חטאו כולם כמו שנראה מהכתובים המייחסים החטא אל כלל העם אמר ויחל העם (במדבר כ"ה). ותקראן לעם. ויאכל העם. ועל הכול וייצמד ישראל בבעל פעור ויחר אף ה' בישראל למה ישוב אפו במיתת המוקעים כמו שאמר והוקע אותם לה' נגד השמש וגו' (שם) ואם לא חטאו רק קצתם למה נאמר וייצמד ישראל וגו' ויחר אף ה' בישראל.

והב' במה שנאמר וירא פינחס וגו' וייקח רומח בידו וגו'. מה ראה פינחס שלא ראה אותו משה ולמה עשה מה שלא נצטווה עליו ולמה לא נצטווה עליו אם היה ראוי שיעשה אותו.

והג' מה טעם אומרו אשר קנא לאלוהיו אחר שלא הקנאה לבד נמצאת שם כי אם גמר המעשה וכבר נודע אשר תקן **רש"י** ז"ל בקנאו את קנאתי בנקמו את נקמתו וגו'. כמו שנודע מפירושו.

הד' באומרו ויכפר על בני ישראל כי מאי כפרה שייכא במה שדקך את החוטא הנה הוא מיתתו כפרתו וכל ישראל עדין נשארים בחטאתם החוטא אחד ייהרג ועל כל העדה יכפר.

[תשובות]

אלא שהעניין הוא כאשר אמרנו, כי לדבקות אישי האומה הזאת לשלמות הצורה הכוללת המשלמת מהותם, יתחייב שבחטא קצתם יאמר שחטאו כולם. כמ"ש על האיש שחלתה ידו או רגלו שהוא חולה, או הלבוש שנשרף כשנשרף אחד מכנפיו, וכן בהמית החטאים יעשה כמי שנחתך האבר החולה או הלקוי בצרעת ויישאר הגוף בריא מהחולי.

[קנאותו של פנחס, והמסגרת ההלכתית של מעשהו]

וכן כאשר בזמן חטאם יתעורר אחד מהם על עניין גדול אלוהי, אשר אפילו השלמים לא נמצאו אצלו, הנה באמת תגבר יד זכותו ותכריע את חטאם, עד שכבר יאמר שהעם ההוא היו זכאים להיות החלק ההוא זכאי באותו השיעור, כמו שהיה העניין בפינחס. ועל הדרך שהודיעו גדולת סגולת מעשהו במאמר ההוא אשר זכרנו תחלה, ויתפלל לא נאמר, אלא ויפלל. שעשה פלילות עם קונו. והכוונה שיצא משיטת מה שיחוייב לעשותו אפילו מצד שהוא אדם שלם בסתם, ועשה פלאות ונפלאות ממנו. וביארו טעם זה כמה שאמר בקשו מלאכי השרת לדוחפו. וכי דרכן של מלאכי השרת לדחות בני אדם מהטוב אשר חשבו לעשות?

אמנם עוררו אותנו לדעת מעלת המעשה האלוהי ההוא, במה שנתעורר פינחס לקנאת אלוהיו לשים נפשו בכפו על המעשה ההוא, לבלתי שמוע אל טענת רצוני המחייבות אותו לישוב וליכבד, פן יפגעו בו אנשים מרי נפש, וגם לא אל הטענות החזקות אשר יטעון הכוח השכלי מצד מה שהוא שכל אנושי, אשר אליהן ימנע מהמעשה ההוא מן הדין, להיות הפועל ההוא קרוב מאד מההפסד יותר מאל השכר. לפי שכבר נתבאר בגמרא (סנהדרין פ"ב א) שאע"פ שאמרו הבעל ארמית קנאין פוגעין בו, אם בא לב"ד אין מורין לו כן. כי גם לפי צורת הדין הוא מסתכן מאד, שאם פירש הבעל והרגו הקנאי, הקנאי נהרג על ידו בב"ד. ואם הרג הבעל לקנאי, אין לו דמים, שהרי הוא רודף וניתן להציל עצמו בנפשו של רודף.

ולזה נתן הדין לב"ד של מעלה כי מי ערב אל לבו לבא לכל אלו הספקות מלבד הסכנה אשר תעמוד עליו מאוהביו וקרוביו של בועל. וכן אמר התם (שם פ"א ב) בעי רב כהנא מרב, אם לא פגעו בו קנאין, מה יעשו בו? אנשייה רב לגמריה, אקריוה בחלמיה לרב כהנא: בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם. אתא א"ל, הכי אקרונן. אדכריה רב לגמריה, בגדה יהודה - זו עבודה זרה, שנאמר בגדתם בי וגו' (ירמיה ג'). ותועבה - זו משכב זכור, שנאמר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא. כי חלל יהודה קדש ה'

אשר אהב - זו זונה, שנאמר לא תהיה קדשה וגו'. ובעל בת אל נכר - זה הבא על הגויה, וכתוב יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה באוהלי יעקב (מלאכי ב'). אם תלמיד חכם הוא, לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים. ואם כהן הוא, לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות. הרי שזה המתחתן בע"א ובוכל את בתו, עיקר עונשו בידי שמים, ולא יורו ב"ד לו לעשותו. (ב) ולזה מה שלא ציוה משה לשום אדם לעשות, כי זה לא נמסר זולתי ביד מי שיימסר מצד עצמו כאשר אמרנו.

(ב) והנה הוא, ע"ה, לא עשה בידו, לפי שהוא היה ב"ד הגדול בישראל, ולא נמסר זה לב"ד של מטה כנזכר. וגם אין דרך המלכים ראשי ישראל הנביאים להרוג בידיים, ואין דעת עליונה נוחה בכך.

[קנאותו של אליהו והביקורת עליה]

ולדעתי על עניין כדומה לזה באת התוכחת האלוהית לאליהו ז"ל, על שלא נהג כמנהג רבו ע"ה. וזה הוא כשהרג בידו את כל נביאי הבעל, שנאמר ויורידום אליהו אל נחל קישון וישחטם שם. הנה ספר שם הכתוב שברח מפני איזבל ונצטער שם הרבה בדרך, עד ששאל את נפשו למות, כי היה רעב וצמא במדבר. ומלאך ה' דבר בו פעמים שיקום ויאכל מעוגות רצפים וישתה מצפחת המים, כי רב ממנו הדרך. והדריכו ללכת בכוח האכילה ההיא דרך ארבעים יום הר האלוהים חורבה. ושם נראה אליו כבוד ה' בעניין נפלא, ושם ציוהו לשוב לדרכו מדברה דמשק למשוח חזאל ויהוא ואלישע.

ובאמת יש שם שאלה חזקה, והלא יכול היה להראה אליו בעניין יותר נפלא שם בהיותו בארץ קדושה, ולצוותו על העניין ההוא מבלי שיטריח עליו כל זה השיעור. אלא שנראה שהייתה הכוונה להוכיחו על המעשה ההוא, כי ודאי לא היה נאות לאיש כהן ונביא אשר כמוהו. ולזה הטריחו ארבעים יום עד הגיעו למקום בית מדרשו של רבו ע"ה, שעליו נאמר ושמתיך בנקרת הצור וגו', והיא המערה אשר בהר האלוהים, כלומר ראה וזכור אם עשה משה רבך מעשה בידיים כאשר בא מעשה לידו במקום הזה או קרוב אליו. ולזה כשנשאל שם מה לך פה אליהו, ואמר קנא קנאתי וגו'. ציוה שיצא אל ההר ויעמד לפני ה', כי שם יושלם לו הלמוד ההוא. ושם נאמר והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה'. וכל זה הוא סימן לקושי העניין ההוא בעיניו יתעלה.

אמנם בא לו הלמוד באומרו לא ברוח ה' לא ברעש ה' לא באש ה', כלומר שאינו מסכים בכל מה שיעלה על הרוח לעשות, ולא במה שיעשה ברעש ובחרדת המהירות, וגם לא באש רתיחת הכעס והקפדנות.

אמנם אחרי כל זה בא קול דממה דקה, לומר כי אשר יבחר ה' הוא המעשה אשר יעשה בנחת וביישוב הדעת על דבר אמת וענוה צדק. ובפרשת נזיר דברנו מזה העניין.

ולזה אחר שהושאל שם שנית מה לך פה אליהו, וחזר והשיב קנא קנאתי לה' צבאות וגו'. אמר לו שוב לדרכך מדברה דמשק, ובאת ומשחת את חזאל למלך על ארם, ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך על ישראל ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתך. והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע. הישירו שאין תוכן העניין בקנאות ההם שיהרוג הפרנס הנביא בידו על זה האופן, אבל שיצווה לעשות ע"י אחרים. כי הנה הרבה שלוחים למקום שנמסר בידם לעשות. וזה אם ע"י מלחמה שיפלו ביד מלך ארם, וע"ד המשפט שימיתם יהוא, כמו שעשה כאשר מלא בית הבעל מהנביאים והכוהנים פה לפה, וציוה לשוחטם, והנשארים בהם ימותו ע"י אלישע בדרך התוכחה וההתראה לא בידיים, כמו שכן ראוי לפרנס כמוהו, ולא באופן אחר.

[התנהלותו של משה בפרשת זמרי והביקורת עליו]

ואולם מה שאמרו ז"ל במדרשות פרשה זו ומפני שנתעצל משה לא ידע איש את קבורתו ללמדך שצריך אדם להיות עז כנמר וקל כנשר וכו', יראה שהייתה כוונתם שהיה לו להורות להרוג אותו בב"ד, ואפילו שלא כדיון, כי זה ניתן לעשותו לפי צורך השעה. ולפי שהוא ע"ה לא היה רגיל לעשות דבר רק במלאכות ה', כמו שכתבנו במי מריבה, לא עשה ונחשב לו לעצלה, לדקדק עמו על דרך שאמר וסביביו נשערה מאד. וזהו שאמרו שם מכאן אתה למד שמדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, שאם היה חייב לעשות כן מן הדין הרי היה חטאו כעבות העגלה. ועניין העלם קבורתו במקומו נדבר בו ב"ה:

[קנאותו של פנחס]

מכל מקום עלה בידינו למה לא נמסר ליעשות הדין הזה ע"י משה רבן של נביאים. ואולם נמסר הדין לאיש אשר גברה עליו רוח אלוהי ולבשתו תלבשת קנאת ה' להימסר מעצמו ולבלתי העריך חיי גופו לכלום מבלי שישאל עליו לרב או לב"ד, וזה עצמו מה שאמר שביקשו מלאכי השרת לדוחפו, שאפילו המחשבות הנכונות האנושיות אשר הם המלאכים המלווים אותו והממונים על כל מעשיו הם יעכבו על ידו בטענות מספיקות. ואף כי נאמר מאן מלאכי השרת רבנן, כמו שאמר התם ארבעה דברים שחו לי מלאכי השרת, יצדק הדבר מאד שהזקנים והסנהדרין אם ישאל מפיהם ימנעוהו מעשות, כי על הרוב אומרים לו אין אנו מצוין עליך לעשות, אם תרצה מעצמך עשה אבל הוי יודע שאם יפגע הוא בך אין לו דמים, ואם תמיתהו אחר שפירש, דמו בראשך כנזכר.

אמנה נתקרב פינחס אל המעשה מצד הערה עליונה אלוהית, שעליה אמר שאמר הקב"ה הניחו לו, קנאי בן קנאי משיב חמה בן משיב חמה. ירצה שכבר היה ההתעוררת הזה רוח באנוש מנחלת אבותיו, כי לוי לא שמע לעצה אנושית ג"כ במעשה דינה, אבל מסרו עצמן על טהרת זרעם וקדושתם כמו שנתבאר שם. וגם כבר נמשך מהמעשה הזה שהיה משיב חמה בגודל זכותו, כמו שהשיב אהרן חמת השם בקטורת שנאמר וייתן את הקטורת ויכפר על העם. וכן בכאן תחת אשר קנא לאלוהיו ויכפר על בני ישראל, והוא תכלית שמירת התנאי שזכרו אותו חז"ל קמאי דמסרי נפשיהו מתרחיש להו ניסא, ולפיכך זכה שנעשו לו כל הנסים אשר זכרום חז"ל במדרשות:

א' דרכן לפרוש זה מזה והדביקן המלאך.

ב' סתם פיהם שלא יצווחו.

ג' כיון את הרומח כנגד הקובה.

ד' האריך הברזל כדי שניהם.

הה' נתן כוח בזרוע להגביהם.

ו' נתן כוח בעץ וכו'.

הז' לא נשמט מן הזין.

הח' הפכן המלאך בראש הרומח וכו'.

הט' לא הטיפו דם שלא יטמא.

הי' שמר רוחתיהם שלא ימותו ויטמא.

הי"א הגבהת המשקוף.

הי"ב שלא פגעו בו בני שבטו.

הנה שהורו שלא נמנעו מעשות לשלמות העניין ההוא דבר מהדברים ההכרחיים או מהנאותים אל המעשה כמו שחויב שיעשה לכל איש שיתחיל במעשה על שיעור מהשלמות אשר הוא התחיל בזה. והוא מה שנאמר תחת אשר קנא לאלוהיו.

(ג) כי הנה לא עשה בזה רק התחלת הקנאה לבד, כי האל יתעלה גמר על ידו בשאר המעשים כולם. והוא אמרו בקנאו את קנאתי כי הוא והדומים לו לא עשו רק ההימסר לבד, ומשמייא אתרחיש ניסא, כמו שאמר היו השבטים מבזים אותו, כלומר שעשה שלא כהוגן ושלא בעצת ב"ד, כנזכר. בא הכתוב וייחסו פינחס, והוא עניין היחס שזכרנו. ולא עוד אלא שאמר בוא והקדים לו שלום, שנאמר הנני נותן לו את בריתי שלום על דרך כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך. ועל זה אמרו חז"ל, חביב הוא השלום שנתנו השם לפינחס בשכרו שנאמר וכו'. כי הוא באמת ברית שלום המכוון לכל מעשה בראשית משעת הבריאה לאנשים השלמים ההמה השומרים צלמם ודמותם שהוא הטבע

האמתי והחכם, אשר ייחדתי לביאורו השער הט"ו אשר זכרנו בכל מקום. וכמו שיבוא עוד זיכרון שלום זה של פינחס וזולתו בפרשת דברים בעזרת האל.

ויסבול שיהיה זה בכלל דבריהם ז"ל, באומרו ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל, כי על דרך האמת לא יבאו העניינים האלה ע"י תפילה וחנינה בעניינים הנסיים, דבעו צלותא אבל מדינא אתיא לן, ולכל כיוצא בו. והן הנה הפלילות שעשה עם קונו, כלומר שבא עמו בפלילים וזכה בדינו. והנה הגדיל לעשות עמו שני עניינים גדולים האחד מה שקנא לאלוהיו הראוי לקנאת לאיש השלם.

(ד) והשני מה שזיכה את הכול בקנאו את קנאתי בתוכם, כלומר שהיה בתוכם איש שלם כזה שהכריע את כולם לזכות. ושניהם תמצא מבוארים, כי תבוא על שכרו לפניך באומרו והייתה לו ולזרעו אחריו וגו' תחת אשר קנא לאלוהיו ויכפר על בני ישראל. ומטעם זה נתמנה על מלחמת מדין, כי ע"י קנאת ה' יעשה זאת והוא העתיד להשתלח לסוף הקנאות כולם להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם וגו' (מלאכי ג')

כדאיתא בילמדנו (תנחומא פ' זו)

הנני נותן לו את בריתי שלום, שעדין הוא קיים וכן הוא אומר בריתי הייתה אתו החיים והשלום. וגזרו על הדבר כמו שיראה שהקדים הנביא מלאכי חותם הנביאים אותותיו וסימניו קודם שיחתום בו, כאשר אמר בריתי הייתה אתו החיים והשלום, ואתנם לי מורא ויראני, ומפני שמי נחת הוא. כי אשר כן נחת ונכנע לפני אלוהיו על מוסרו נפשו על עבודתו, הכול נחתים מפניו. ואמר תורת אמת הייתה בפיהו, במה שהורה הלכה למעשה. ואמר כך למדתי ממש אבי אבא, הבעל ארמית קנאין פוגעין בו. והוא בכלל ומפני שמי נחת הוא, כי במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. וכ"ש במקום שאין מורין כן כמו שאמרנו.

ולזה אמר ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי כי במה שדן משפט ישר עשה שלום בין ישראל למקום ויכפר עליהם כי שפתי כהן וגו'. הנה פתח בלוי שנאמר למעלה סמוך מהעניין להיות בריתי את לוי אמר ה' צבאות. ואח"כ אמר כי שפתי כהן, ולא סר משם עד שסיים במלאך שנאמר כי מלאך ה' צבאות הוא. וזה יאמת מאד מה שארז"ל כי פינחס הוא אליו, כי הוא היה לוי בראשונה, שכבר נולד קודם שנמשחו אלעזר ואיתמר וכמ"ש לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי.

אמנם כשהרגו כבר נתנה לו ברית כהונת עולם, ולז"א כי שפתי כהן וגו'. ולפי מה שהיה בסוף שלוקח השמים ועומד נצחי כאחד מצבא המרום שנאמר כי מלאך ה' צבאות הוא כי

כמוהו כמלאך ה' שלוח מאתו ית' לכל חסידיו ועבדיו הזוכים לראות פניו בחלום או הקיץ כמוזכר בכמה מקומות בתלמוד. ועליו אמר הכתוב הנה שולח מלאכי וגו'.

ובתכלית הביאור אמר בסוף הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' וגו' (מלאכי ג'). והנה א"כ כבר נתבאר מה משפט האיש אשר קנא לאלוהיו ואפשר כי באומרו והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, כוון אל הקנאה הזאת שזכר בקנאו את קנאתי, ירצה שתהיה הקנאה הזאת לו ברית כהונת עולם הוא אשר יקנא בימי אחאב כמו שקנא עכשיו. והוא אשר עתיד לקנאת בסוף הקנאות כולם, שנאמר קנאתי לירושלים ולציון קנאה גדולה. ולפי שזה היה ענין נסתם ומכוסה ביניהם, לא אמר לכן אמור לו או אמור להם, רק לכן אמור, שירצה אמור בכלל אמירות שבתורה, וכתוב זאת זיכרון בספר למען יעמוד ימים רבים כי צדקתו עומדת לעד ובריתי נאמנת לו:

הנה שנתבאר מזה הספור הנכבד מה שהנחנוהו ראשונה מהיחס אשר לזאת האומה השלמה עם תורת ה' תמימה להיות כל אחד משניהם כאיש אחד מקובץ ומחובר מחלקים אשר מציאותם יחד ישימוהו שלם בלי תוספת וחסרון, עד כי לזה יאמר כי בחטא קצתם יקרא הגוי כלו חוטא, וזכות הקצת ישיבהו שלם בהכרעתו, כמו שאמרנו וכמו שיתבאר עוד בביאור.

[דברי משה שעם ישראל והתורה כל אחד הוא שלמות אחת]

ועתה ראה איך ייחד משה אדוננו אלה שני העניינים הנזכרים וביאר יחסם דמיונם יחד מזה הספור על האופן עצמו אשר אמרנו בתחילת משנה תורה כשדבר בשבח התורה האלוהית וכללות מצוותיה. אמר, ועתה ישראל שמע אל החוקים וגו'. לא תוסיפו על הדבר וגו' ולא תגרעו ממנו וגו', עיניכם הרואות את אשר עשה ה' בבעל פעור וגו'.

ירצה, אע"פ שאמרתי שמע אל החוקים והמשפטים, שמשמע שהם עניינים ודברים מחולקים מצד ריבוי מספרם, הנה אינו כן כי על דרך האמת כולם דבר אחד הוא, בלתי מקבל התוספת והגרעון כמשפט הדבר השלם. ולכן לא תוסיפו על הדבר, כסבורין שאין אתם מחסרין אותם בתוספת ההוא כלום, ולא תגרעו ממנו לחשוב שלא נפסד רק הגרעון ההוא. שאין הדבר כן, אבל התוספת והחיסרון יפסידו צורת תמימותה לגמרי, כמו שנפסלה צורת תמימות הכהן המקריב להיות חרום או שרוע.

ולהמתיק להם הדבר כדי שלא יהיה זר בעיניהם מפני חלוף מיני המצות וריבויים הנראה למראית העין, המשיל להם מן העניין השני, והוא אחדות העם או האומה שאמרנו. ומזה הספור עצמו יאמר, עיניכם הרואות את אשר עשה ה' בבעל פעור, כי שם נאמר ויחל העם

לזנות כו', ותקראן לעם וגו' ויצמד ישראל וגו'. ויחר אף ה' בישראל וגו'. וכל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלוהיך מקרבך.

והנה אם השמיד את כל אשר הלכו, וכבר נאמר שהלכו כולם, אם כן השמיד את כולם. והנה עם כל זה ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום. ראה זה זר ונפלא שאין הפה יכולה לאומרו, שכולם חטאו, וכולם היו דבקים בה', וכולם היו נשמרים, וכולם חיים. אלא שזה היה מצד דבקות הכוללות ושלמותו, כמשפט האיש עם חלקיו, כנזכר שבהחלות אבר אחד ממנו יחלה כלו, ובהברות האבר יבריא כלו. ועל זה העניין יהיו הכולל חוטא והכולל זכאי, והכולל נענש, והכולל ניצול ונשאר, כמו שיהיה העניין בתורה, שבעבור על מצווה ממנה נאמר וגם עברו את בריתי, כמו שבשמירת חלק ממנה כאשר יהיה מהעניינים הגדולים המכריעים בהימסר הנפש זולתו כאשר אמרנו, ייאמר שתשמור התורה כולה. והוא עניין נכון מאד:

[ספקות נוספים בפרשה]

ומעתה נבוא אל השלמת הביאור בהיתר קצת ספקות אחרות שיתבארו לפי דרכנו אשר דברו בהם המפרשים.

וישב ישראל בשטים וגו'. הנה הכתוב הורה בזה דרך חטאים ואופן בואם מן הקל אל החמור, וממנו אל היותר חמור. אמר כי משיבת ישראל בשיטים אצל העם הזונה נמשך כי החל העם לזנות אל בנות מואב, שהיא עבירה שחייבים עליה מיתה בידי שמים, או קנאין פוגעין בו, כמו שנתבאר. וממנה ותקראן לעם לזבחי אלוהיהם במ"ם, שהוא כנוי לזכרים. ירצה שאלו הנשים התחילו עמהם, במה שקראו אותם לזבוח לה' אלוהיהם של ישראל, כי יאמרו להם שאותה עבודה הנה מבקשות. ואחר שהתחילו להישמע אליהן, לזה נמשך מה שנאמר ויאכל העם וישתחוו לאלוהיהן, כי כשאכלו ושתו עימהן נהפכה הכוונה הראשונה, ונתחלפה המ"ם לנו"ן. ואע"פ שהשתחווה היא גופה של עבודה, מ"ם עדין יש לומר שהיו עובדים מאהבת נשים, והעובד ע"א מאהבה או מיראה הוא פטור, כי אינו עובד ממש, כדאיתא במסכת ע"א (נד א) עד שיעבדנה בזדון לכוונות עבודה ממש.

לזה נאמר ויצמד ישראל לבעל פעור, לומר שכבר הגיעו לשנצמדו לבעל פעור צמיד פתיל, ככל העובדים אותו לשמו. והנכון שנצמדו ע"א ועריות יחד, והנה באו לפי דרכן על הדרך שכוונו חז"ל בהרחקתן, כשאמרו גזרו על פתן משום יינן, על יינן משום בנותיהן, ועל בנותיהן משום ד"א, ועל ד"א משום ד"א. ומזה חויב שחרה אף ה' בישראל. ויאמר ה' אל משה, קח את כל ראשי העם והוקע אותם וגו'. אם כתרגמו צורת הכוונה חסרה מן הספר.

אמנם פשט הכתוב יורה על מה שאמרנו ראשונה, כי אחר שלכל העם בשגגה, הנה כולם חייבים. ולזה הפליג לומר קח את כל ראשי העם וגו'. שדן אותם כמשפט עיר הנידחת, שיתז את ראשי כל העם ויוקיעום לפני ה' נגד השמש, ושבזה ישוב חרון ה' מהם.

ראה נפלאות ממאמרו שאמר שימית את כולם, ושיכפר על כולם. ואיך יהיה זה? אלא כי בעבור שבחטא קצתם יחשב כאלו חטאו כולם, הנה בהמית החטאים יחשב גם הוא כאלו הרג את כולם. ובהישאר הזכאים, יישארו כולם. והוא עצמו מה שאמר לשופטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור. והנה עם זה שב חרון אף ה' מעליהם. ובאמת אף ה' לא נאמר, אלא **חרון אף ה'**, מלמד שעדין נשאר האף לבדו. והיא אשר השיב אותה פינחס, דכתיב השיב את חמתי וגו'.
ויתכן שלא הרגו איש כלל כמו שכתב **הרמב"ן** ז"ל.

ובמעשה פינחס שנתמצע בינתיים, נתכפר הכול, כמו שאמרנו. כי כמו שיקרא גוי חוטא אם איש א' יחטא, כן יקרא צדיק תמים בהימצא בקרבם איש עושה פלילה, כמו שכתוב שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה. יראה שבעבור האיש ההוא השלם ישפוט אותם משפט צדיקים. וכן בכאן, ויכפר על בני ישראל, כמו שיבוא.

ולשון הכתוב מוכיח באומרו והנה איש ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית, כלומר משה היה מצווה אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו וגו'. והנה איש ישראל בא וגו'. וירא פינחס וגו'. ויבא אחר איש ישראל וגו' ותיעצר המגפה מעל בני ישראל וגו'. והמה בוכים פתח אהל מועד. יאמר כי משה ואהרן וכל העדה היו בוכים שם כי ראו כי יצא הקצף מלפני ה' ובעודם שם היה מעשה זמרי לספות חרון אף ה'. ולזה נתעורר פינחס בקנאה ההיא העצומה.

ורז"ל למדו מכאן מה שאמרנו ראשונה: קרב אליו, אמר לו זו אסורה או מותרת. ואם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך. נעלמה ממנו הלכה. געו כולם בבכייה וגו' אלא כדי שיבוא פינחס וייטול את הראוי לו.

וירא פינחס ראה מעשה ונזכר הלכה. אמר ליה, משה כך מקובלני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו. ויקם מתוך העדה, נושאין היו בדבר אם חייב מיתה ואם לאו, עמד מתוכן ונתנדב. והוא ממה שאמרנו בפירוש אמרם בקשו מלאכי השרת לדוחפו, שהיו רואין שלא להתיר איש לעשות אלא אם יתעורר מעצמו לטעמים שנזכרו. וקם פינחס ונתנדב וידקור את שניהם, את איש ישראל ואת האשה וגו'. מכאן למדנו דין הקנאי שצריך לפגוע בהן בעודן נזקקין במעשה הזנות, שאם פירש אינו רשאי, כמו שאמרנו. ותיעצר המגפה מעל

ישראל, שמעשה זה הכריע את כולם. אמנם היו המתים בחרון אף ה' כ"ד אלף, כי לא חטא נקל הוא ע"א זנות יחד, כמו שאמרנו:

[פירוש הפרשה על דרך הפשט]

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי וגו'.

כבר אמרנו טעם זה הייתה לפי חז"ל. אמנם לפי הפשט יראה, כי לפי שלסוף תהיה הכוונה לומר והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, מה שלא נתכהן עד הנה לזה חויב לייחסו אל אהרן הכהן, כלומר שישוב אל השורש, אע"פ שנולד אחר שנמשח אלעזר אביו.

וכבר כתבנו טעם השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם, כי היה ראוי שתסתלק החמה מעליהם בכלל, יען המצא בתוכם מי שנתעורר אל קנאת השם ית' על השיעור ההוא, ולזה ולא כיליתי את בני ישראל בקנאתי. ולזה הנני נותן להם בעבורו את בריתי שלום, ולא יהיה עוד בבני ישראל נגף. והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וגו'. ירצה כי מוסף על מה שנתן לכל ישראל שלום בעבורו, תהיה לו לעצמו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם.

אמנם תהיה לו הכהונה בעצמו, תחת אשר קנא לאלוהיו. כי המקנא על זה האופן ראוי הוא לכהונה גדולה בלי ספק. אמנם תמשך הכהונה לזרעו אחריו, להיות להם זאת השררה בתוך בני ישראל תחת מה שכיפר עליהם עכשיו, כי מי שכיפר עליהם עכשיו בשעת האף והחמה, יזכה לכפר עליהם זרעו תמיד.

ושם איש ישראל המוכה וגו', כתב רש"י ז"ל:

במקום שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי. והגנאי הוא מה שסמך פירושו באומרו נשיא בית אב לשמעוני, לאחד מחמשת בתי אבות שהיו לשבט שמעון. כלומר שלא היה נשיא אלא לאחד מחמשת בתי אבות. דבר אחר: להודיע שבחו של פינחס, שאע"פ שהיה לו נשיאות זה לא מנע וכו'.

ומה שיראה שהוא צורך הסיפורים הנמשכים, כי במה שהודיע מי הוא האיש המוכה ידענו הסיבה אשר אליה חסרו שבט שמעון במספרם הסמוך ממספרם אשר ספרם בתחילת הספר כל השיעור ההוא. ובשם האשה הודיע טעם מלחמת מדין, ואשר ציוה לצרור אותם כמו שפירש כי צוררים הם וגו'. ועל דבר כזבי בת נשיא מדין וגו'. והנה על כל פנים סמך הכתוב השכר הטוב הנתן לפינחס על קנאתו זאת, אל העונש אשר השיג את החטאים האלה בנפשותם, כלומר זאת תהיה מגפת האנשים החטאים אחר תאוותם וזאת נחלת עבדי ה' וצדקתם.

ובספרי פרשת בלק

וישב ישראל בשטים. רבי עקיבא אומר, כל פרשה שסמוכה לחבירתה למדה הימנה. ר' אומר יש פרשיות סמוכות ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב. כיוצא בו אתה אומר, ובת איש כהן כי תחל לזנות, והכהן הגדול מאחיו. וכי מה עניין זה לזה, אף הוא נשרף. משל למה הדבר דומה כו' לקטרון שהשלים שניו ולא שמש פלומפומון שלו, כו' כך בת כהן שזנתה יוצא כ"ג לפניו ואומר לה, אלו עשית כדרך שעשו אמותיך, זכית שיצא ממך כ"ג כיוצא לזה ועכשיו אבדת נפשך ואבד כבודך כו' כיוצא בדבר כו'. הנה שדרשו סמוכים ורחוקים לעניינים אלו. ודי בזה לפי הכוונה בזה החלק:

עקידת יצחק במדבר שער פד (פרשת פינחס)

יבאר כי כשרון האומה הוא תקפה וגבורתה.

ובהסתלקו יישארו קרחים מכאן ומכאן.

צרור את המדינים

(כתובות ס"ז ב)

ת"ר מעשה בריב"ז שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלם והיו תלמידיו מהלכין אחריו. ראה ריבא אחת שהייתה מלקטת שעורים מבין רגלי בהמתן של ערביים, כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו. אמרה לו רבי פרנסני. אמר לה בתי בת מי את? אמרה לו בתו של נקדימון בן גוריון אני.... בכה רבן יוחנן ואמר: אשריהם ישראל, בזמן שעושין רצונו של מקום, אין אומה ולשון שולטת בהם. ובזמן שאין עושין רצונו של מקום, הקב"ה מוסרן ביד אומה שפלה. ולא ביד אומה שפלה בלבד, אלא ביד בהמתן של אומה שפלה:

[ככל שהצורה שלמה יותר, החומר חלש יותר]

אם הדברים כל מה שהם שלימי הצורה הם יותר חלושי החומר, הן האדם היה היותר נכון למועדי רגל מכל הנמצאים, וזאת האומה הנבחרת יותר מכולם:

הקודם הוא מה שיאמתהו החיפוש לפי מה שנראה אותו מהדברים הטבעיים והמלאכותיים. הלא נראה שהצורה אשר בדומם בכלל היא היותר שפלה שבכל הצורות שבמדרגות הנמצאות, והנה החומר בה היותר קשה והיותר חזק שבחומרים, כעניין האבנים והמחצבים, שעל שניהם אמר איוב אם כוח אבנים כוחי אם בשרי נחוש. והקרוב אליו הוא הצומח, שצורתו היא העולה במעלה על הצורה המחצבית. ועל כן החומר שבמינה עם שאינו חזק וקשה כמין הראשון, הנה הוא יותר חזק מכל החומרים הנושאים שאר הצורות אשר עליו. ולכן ייוחדו אלו השני מינים מהשתי המדרגות לבניינים החזקים הבנויים מהעצים והאבנים.

אמנם המדרגה אשר עליו מהחי הבלתי מדבר, עם שחומרו אינו חזק וקשה כראשונים, הנה הוא חזק וקשה מן החומר אשר לצורה המדברת. ולזה לוקח המין הבלתי מדבר לעבוד ולמשא ולהוציא לחם מן הארץ, כמו שיהיה זה באנשים הבהמיים. כי להיותם חסרים בשלמות צורתם, ייחדו מהם למלאכות הקשות ולכל עבודה בשדה. וכן הוא העניין ברוב העניינים המלאכותיים, שכל מה שתפקח המלאכה בדקות הפתוחים והצוירים פרחים וכפתורים, ייחלש כוח החמר הנושא אותו ויישאר דק מחוספס.

ומזה יתחייב עניין שני, והוא כי כל מה שיהיה הנמצא שלם, בעוד צורתו בשלמותה יהיה היותר פחות בהפסדה. כי בשתפסק כוח הצמיחה מהצומח, יישאר עץ יבש נכון לכל מלאכת הבניין וזולת זה. אמנם מהבעלי חיים, כשתפסד צורת החיות, לא יתקיים הגוף. וכן גופי הבלתי מדברים יעמדו קצת זמן במלאכה. אמנם גופי המדברים לא יעמדו כלל.

[ישראל שלמי צורה]

וכל זה משל נאות וראיה נכונה לחיוב הנמשך והוא ההבדל אשר בין זאת האומה המיוחדת לאומות העולם כי הנה להיותה היותר שלימה בצורתה בעודה בקיומה עד שכבר תהיה מדרגה בפני עצמה כמו שאמרנו בשער ט"ו יתחייב היותה בהפסד צורתה היותר חלושה שבכולן משני צדדין. האחד לסבת החומר. והשני מצד הצורה. אמנם לסיבת החומר כפי מה שאמרנו, שמעלת הצורה תדקדק החומר ותחלישהו בלי ספק. משל לכלים הדקים והנחמדים הנעשים בחרושת אבן ובחרושת עץ, כי בהיותם בשמירה מעולה הנה יש להם מעלה נפלאה על פשוטי החומר אשר מהם נחצבו. אמנם בהבטל שמירתם חוזקם ותקפם הגולמית הנמצאת להם ראשונה, כבר אבדה במה שהתיכה מהם המלאכה, והשמירה המעמדת אותם לא תמצא, ונמצאו קרחים מכאן ומכאן, ויהיה ההשחתה וההפסד להם קרובים מאד. וזה עצמו נמצא למין האדם, כי להיותו היותר דק מהנמצאים הטבעיים והיותר רחוק מהיסודות הראשונים בהרכבתו מכולם, יהיה היותר שלם שבהם בהיותו בהווייתו. אמנם היותר נכון ומעודד אל ההפסד מכולן.

אשר לזה אמר הנביא ורחק ה' את האדם ורבה העזובה בקרב הארץ. כפי מה שכתבו קצת והיות זה העניין מיוחד אל האומה הזאת מזה הצד על כל זולתה, ביארו יחזקאל הנביא באר היטב באומרו, בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ הזמורה אשר היה בעצי היער, היוקח ממנו עץ לעשות למלאכה אם ייקחו ממנו יתד לתלות עליו כל כלי. הנה לאש נתן לאכלה, את שני קצותיו אכלה אש, ותוכו נחר. היצח למלאכה, הנה בהיותו תמי' לא יעשה למלאכה, אף כי אש אכלתהו ויחר ונעשה עוד למלאכה. לכן כה אמר ה' אלוקים כאשר עץ הגפן בעץ היער אשר נתתיו לאש לאכלה, כן נתתי את יושבי ירושלם. (יחזקאל ט"ו).

אמר: בן אדם, שים לבך להבין ההבדל אשר בין עץ הגפן מכל עץ שאינה מצד גודלה וחוזק חומרה עליהם, רק מצד שבח פריה. וא"כ שים לדעתך על הזמורה אשר תמצא בעצי היער שתעשה באושים, או שאין לה פרי כל עיקר, ותדע שאין בכל עצי השדה פחות ממנה, לפי שהפרי אין בה. והחוזק לשום מלאכה הוא נעדר ממנה מתחילת הווייתה, א"כ מה תועלת יש בה, כי אם לאש. וכ"ש שאמר שאחר שנתן לאש לאכלה, ואם תכבה בשני

קצותיה לא יצלח לכל. כן העניין בעצמו ביושבי ירושלים, כי אין מעלתם ברובם ובחזקם ובגבורתם רק מצד שבח פרי מעשיהם שנמשלים אל הגפן בהם, כי הוא הפרי המשמח אלוהים ואנשים.

וכבר נתפרסם שנמצאו בה שלשה מיני תועלות מתחלפות בענייניהם ובברכותיהם: בוסר בורא פרי האדמה, ענבים בורא פרי העץ, יין בורא פרי הגפן.

האחד תתייחס אל הדומם.

והשנית אל הצומח.

והשלישית אל האישיית המיוחד מצד מה שהוא גפן:

וכן נמצאו באדם שלושה כוחות כנגדן. כי את זה לעומת זה עשה האלוהים, ורצונו באדם ע"ד שא"ר ז"ל אתם קרויין אדם. כי בהם לבדם נכללו שני סוגים, והבדל מיוחד במה שהוא אדם ממש, כמו שכתבנו בשער מ"ד ח"א.

וכן היו בגפן שני פירות כוללים ואחד מיוחד במה שהוא גפן ממש. אמנם כאשר יהיו בשלמותם ימצא הגפן הנכבד הזה בשלמותו.

אמנם כשיתקלקל הגפן הזה ולא יוציא פירותיו כהוגן, הוא העץ היותר פחות מכל העצים מצד חומר, אשר לא יועילו ולא יצילו את עצמם מיד להבת המקרים והעונשים כשתסתלק השגחת הש"י מעליהם. והנה אחר שיתחיל הפורענות בהם, מכל שכן שלא יתחזקו לעמוד ולהתייצב כנגד שום אדם. כי הנה בהיותם על שלמותם לא היה בהם כוח לעמוד מפאת חוזק חומרם וטבעם, כי לא בחרבם יירשו ארץ.

ואביהם יצחק אמר הקול קול יעקב והידיים ידי עשו, וכמ"ש אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה'. וכ"ש שלא יוכלו עמוד כאשר התחילה הפורענות לחסר בהם ולהתישם. ולזה חויב להם שישתדלו בכל עוז לעמוד על שלמות צורתם, אחר שהחומר אשר בהם כפי חיבתן בשלמותן, כך הוא היותר חלוש והיותר רפה שבחומרים.

[כאשר ישראל נשחתיים, הם גרועים מאחרים]

אמנם מצד הצורה הם ג"כ יותר עלולים מכל זולתם, לפי מה שנשרש אלינו מכל החכמים, שההתחלה כל מה שהיא יותר שלמה יהיה הנזק הבא מהפסדה יותר חזק, כי על כן היו הנפסדים שבאנשים יותר רעים מהחיות הרעות, כמ"ש ג"כ זה החכם בפ"ז מהשביעי **מספר המידות**. וכבר כתבנו זה אצל פרה אדומה שער ע"ט.

ומזה חויב שתהיה האומה הזאת עלולה ומעותדת אל ההשחתה וההפסד יותר מכל זולתה, לפי שההתחלה בה היא יותר שלימה שבהתחלות. וכמ"ש שם כפי חיבתן כך היא טומאתן.

[משל האזור של ירמיהו י"ג]

זזה העניין אשר מצד הצורה ביארו ירמיהו הנביא על צד היותר נכון שאפשר באותה נבואה, שאמר [ירמיהו יג]:

כה אמר ה' אלי הלוך וקנית לך אזור פשתים ושמתו על מותניך ובמים לא תביאהו ואקנה את האזור כדבר ה' ואשים על מתני וגו' קח את האזור אשר קנית אשר על מותניך וקום לך פרתה וטמנהו שם בנזיק הסלע. ואלך ואטמנהו בפרת כאשר ציוה ה' אותי. ויהי מקץ ימים רבים ויאמר ה' אלי וגו'. ואלך פרתה ואחפור ואקח את האזור מן המקום אשר טמנתיו שמה והנה נשחת האזור לא יצלח לכל (ירמיה י"ג).

כי מהראוי שיתבונן האדם בעניין זה המשל כי מה ראה שייקח אזור. כי אם מפני שאמר כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש וגו', הנה אינה טענה גם כי הבגדים חגורים בו ודבוקים אל מותניו יותר ממנו. ולמה ציווה שיקנהו, ושיהיה של פשתים, ושלא יביאו במים. אבל הכוונה לו לרמוז אל מה שאמרנו מעניין הוויית הקניינים הנפשיים ושלמותם בהיותם בהווייתם, ותכלית הרע הנמצא בהפסדם. וזה כי האזור לפי מנהג סיפורי הנבואה נתייחסו אליו ארבע מעלות נפשיות גדולות מצד ענינו ואופני שימושיו, והם אשר כתבנו אותם בפרשת בלעם, שנתייחד אל האומה הנבחרת הזאת אשר סדרם הוא, באומרו כנחלים נטיו וגו'. ובמעט השתכלות יוסכמו אל הנזכרות בפסוק נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, והמה אשר זכרם משה באומרו ולתתך עליון על כל הגויים אשר עשה לתהילה וגו'. כמו שכתבנו שם שער פ"ב.

אמנם השם הוא הקנוי במעלת הגבורה אשר בה מתפשט השם בעולם, כמו שהיה לאומה זאת על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות שנתפרסמו מהם בעולם. והוא הדבר המתייחס אל האזור יפה, באומרו אזור נא כגבר חלצוך וגו'. לבש ה' עוז התאזר. והנה מאמר ולתהילה הוא תיקון המעשים הנאותים, כד"א אשה יראת ה' היא תתהלל. והוא ג"כ מיוחד אל האומה הזאת בהישרת המעשים התוריים האלוהיים, והוא ג"כ מיוחס אל האזור באומרו על האשה המהוללה במעשיה חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה. כי המעשים הנאותים הם עיקר מעשיה וכל גבורתה.

אמנם התפארת הוא הנוי ויופי התמונה הנמשכים אל שלימות הנפש אשר בהם תארה התורה אל השלמים, כמו שזכרנו שם. והוא ג"כ מיוחס אל האזור כי הוא עשוי לכבוד ולתפארת. נאמר בבגדי כהונה ויחגור אותו בחשב האפוד ויאפד לו בו. ונאמר ודוד חגור אפוד בד, כי כל זה הוא ענין הקישוט והנוי. ומה שאמר ולהיותך עם קדוש, הוא התואר המשובח שבכולם, והוא הקשר והדיבוק האלוהי, אשר עליו נאמר ואתם הדבקים בה' אלוהיכם. והוא המיוחד אל האזור מצד מה שענינו לדבק ולחבר הבגדים אל מתני האדם,

כמו שאמרו אבנט אהיכא דאיתיה. ויתכן שלכך היה אליהו ז"ל מתואר כשהיה אזור אזור במותניו.

והנה כאשר רצה להראות לעם הזה סיבת הפסדם ואבדם המעלות האלה המיוחדות להם מצד צורתם, ציוה שיקנה לו האזור הזה אשר כל ארבעתן מתייחסות אליו יפה. ואמר שיקנהו לרמוז שאלו הקניינים היה ראוי להם שיהיו חשובים ויקרים בעיניהם בעניינים גדולי המחיר, ואמר שיהיה של פשתים לפי שהוא רחוק ההפסד על ידי ההטמנה יותר מהצמר, וגם כי הוא יותר נאות לשומו על מותניו תמיד. וציוה שאע"פ שיתלכלך על מותניו בזיעה, שלא יביאהו במים לכבסו כלל, ואע"פ שהוא נקל הכיבוס. ונאמר שקנה את האזור ושם על מותניו. ואח"כ ציוה שילך פרתה ויטמנהו בנקיק הסלע, ולקץ הימים מצאו וגו'. והעניין שהאזור הנכבד הזה אשר ארבעה טורי מעלתם סדורות בו על האופן הנזכר, הם חייבים להיזהר בשמירתו שמירה מעולה ולהתפאר בו תמיד. וכל עוד שיהיה להם כן יהיה האזור נכון וקיים בידם.

אמנם כשיפשעו בשמירתו, כמו שנרמז במשל האזור ההוא, אשר לכלוכו בשימוש ולא כבסו. וגם במה שטמנו ולא נשתמש ממנו ימים רבים, והוא בלתי השתמש במעלות ההם בנקיות וטהרה. וגם השליכם אחרי גוים ימים רבים ללכת אחרי אלוהים אחרים, משם נתהווה להם ההפסד המוחלט בכל ארבעת חלקיו.

הוא אשר פירשו בבירור באומרו ככה אשחית את גאון יהודה ואת גאון ירושלם, הרב העם הזה הרע המאנים לשמוע את דברי, ההולכים בשרירות לבם וגו'. הנה שבאומרו ההולכים בשרירות לבם, כיון אל הפשיעה הראשונה. ובאומרו וילכו אחרי אלוהים אחרים, כיוון אל השנייה. ואמר, כי כמו שבהיותם בהויותם הם מעלות שלמויות על כל שאר העמים כן ועל הערך ההוא יהיו בהפסדם בתכלית ההפסד וההשחתה, כאזור הזה אשר לא יצלח לכל. וסיים הביאור ואמר, כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את בית ישראל ואת כל בית יהודה נאם ה' להיות וגו'. ואמר שהייתה כוונת האל יתעלה שישמרו להם אלו הד' עניינים המזומנים באזור תמיד על צד היותר נאות שאפשר:

אמנם לסיבת בלתי שומעם היו נפסדות בידם ונהפכות לדברים נפסדים ונשחתים מאד. והנה להיות עניין האזור הזה נודע ומורגל בדברי הנבואה, אמר ישעיהו הנביא על חזרת אלו הדברים בימי המשיח העתיד אשר נאמר עליו ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'. רוח ה' הרי הדבוק האלוהי. רוח חכמה ובינה הרי התפארת שנאמר רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. רוח עצה וגבורה, הרי הגבורה מפורשת. רוח דעת ויראת ה', הרי תיקון המעשים אשר האריך בביאורם באומרו והריחו ביראת ה' ושפט בצדק דלים וגו'. ולבסוף אמר על כולם: והיה צדק אזור מותניו והאמונה אזור חלציו. ואמר שיחזור עניין האזור הנכבד הזה לאיתנו, ושלא ייפסד עוד לעולם, וגם עמו יבוא בעל האזור אשר אמרנו.

[סיכום: האומה היותר משובחת, עלולה להגיע לתכלית ההפסד]

והנה עכ"פ נתבארה כוונת הנמשך שאמרנו כי להיות האומה הזאת היותר משובחת בצורתה משאר האומות, כמ"ש ונפלינו אני ועמך מכל העמים אשר על פני האדמה, הנה מהצד ההוא תהיה יותר עלולה ומעותדת אל תכלית ההפסד יותר מזולתה משני הצדדים: אם מפני חולשת החומר, ואם מפני חוזק הצורה שיהפך להם למשחית.

זזה עצמו כוונת ריב"ז במה שכתוב על המעשה ההוא של בתו של נקדימון, שנהפך לה טוב ענינה ליותר רע שאפשר: אשריכם ישראל בזמן שהם עושים רצונו של מקום אין כל בריה וכו'. ובזמן שאין עושים רצונו של מקום הקב"ה מוסרן וכו'. יורה הוראה עצומה כי שני העניינים האלה, רצוני הטוב והרע, שניהם הם להם מצד שלמותם. כי על כן אמר על שניהם בשווה אשריכם ישראל, כי כמו שבהיותם בשלמותם הם היותר חזקים שבאומות מצד מעלת צורתם, כן ג"כ מזה הצד עצמו יהיו עלולים לקבל ההפסד וההשחתה יותר מכולם, בענין שבהיפוך עניינם, לא לבד האומות שולטות עליהם, אלא האומה היותר שפלה. והוא תכלית הרוע וההפסד הנמשכים מצד חולשת החומר והפסד הצורה.

וזאת הייתה הסיבה העצומה אשר בעבורה מנע האל ית' כניסת הארץ מדור המדבר, כי היו חלושים מאד וניצוחים משני הצדדים, ואינן כדאי לבוא מלחמת גויים ועצומים, כמו שכתבנו שם שער ע"ז, עד שיבואו אחריהם דור אחר, בנים יולדו יתחזקו באלו העניינים. כמו שאז"ל עליהם, לאלה תחלק הארץ, לאלה שהם בחיים, לא לבני אדם הנדונים למיתה.

כמו שביאר בפירוש באומרו בסוף העניין, ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן אשר פקדו וגו'. כלומר שלא היה איש מתכונת הראשונים וחסרונם אשר מאסו בארץ חמדה ובשלמויות הדבקות בה כמו שכתבנו שם. אבל נמצאו הפכים להם לגמרי, כי לא די שלא מאסו בה אבל היו בתכלית החפץ והתשוקה אליה, עד שהבנות בנותיהן השתדלו בכל עוז בנחלתה, כמו שהיה העניין הנכבד ממעשה בנות צלפחד. ומזה הטעם זכו אליה ואל השגת תכליתה כל זמן שנמשכה שלמותם.

[הספקות הנופלים בסיפור]

זזה יראה ענין המשך אלו הסיפורים אשר אנחנו בביאורם וטעם סמיכתם והרדפתם כמו שיתבאר עוד לפי דרכנו בפירוש. אמנם אחר שנתעורר אל הספקות הנופלים בכל אחד מהם.

והנה אכלול כל עניין מלחמת מדין בכאן אצל צרור את המדיינים, כי הוא הנאות לפי כוונתנו, עם היות שנתמצעו ביניהם קצת עניינים בדרך אשר סיפרה אותו התורה כמו שיתבאר:

א. למה ציווה לצור את המדיינים על דבר שהיו המואבים עיקר. ובמואב אמר אל תצר את מואב. וכבר אמרו ז"ל שנכנסו על ריב לא להם, שעונשם קשה יותר מהבאים בטענת עצמם, כמו שיבוא להלן במאמר אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח, ומהם שאמרו מפני רות המואביה.

והרמב"ן ז"ל כתב שהם נתנו העצה, שאם לא כן כבודה בת מלך מדין מה תעשה בשטים. וכל זה איננו שווה מאחר שפרשו מהמעשה:

ב. אומרו כי צוררים הם לכם, יראה שהיה לו לומר כי צוררים היו. ועוד אז"ל מכאן אמרו בא להרגך השכם להורגו. הערב והורגו היה להם לומר, שהם כבר עשו מה שעליהם לעשות:

ג. מה טעם אומרו נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים, אחר שנאמר בכאן צרור את המדיינים. ומה טעם אומרו אחר תיאסף אל עמיק, שהרי לא הגיע עתו. ולמה נכנס בין צואה למעשה מספר מפקד העם:

ד. למה לא עשה מלחמה זו משה בכבודו ובעצמו, כמו שציוה נקום בני ישראל. וכבר אז"ל כי מפני שנתגדל במדין, בירא דשתית מיא... אבל לא יספיק זה אל מאמר וצווי מבואר:

ה. ולמה לא זרז אותם קודם מעשה שיהרגו כל זכר וכל אשה יודעת איש למשכב זכר שהוצרך לקצוף עליהם אחר כך על זה. ולמה קצף על פקודי החיל, הרי פינחס היה העיקר:

ו. מ"ט אתם חנו מחוץ למחנה וגו' וכל דיני הטומאות בכאן, מה שלא נזכרו במלחמות סיחון ועוג. וזאת השאלה עצמה תיפול בדיני טהרת כלי השלל:

ז. מה שהאריך מאוד בסיפור מספר השבי והבז והמלקוח, ובפרט בחלוקתם ומכסם. וזה כי אחר שכתב שיחצו הכול בין יוצאי המלחמה והעדה, ושיקחו ממחצית יוצאי המלחמה אחד מת"ק מהאדם והבהמה ויתנו אותו לאלעזר הכהן. וממחצית העדה אחד אחוז מן החמישים ויתנו אותם ללויים. היה לו לומר ויעש כן משה, ולמה יאריך לכתוב כל פרטי

מספרם. עם שבנקל דמילתא דפשיטא לן טרח וכתב לה קרא, לפרסם התועלת המגיע להם, מ"מ די לו בשיכתוב פעם אחת כמה הם, ויאמר צאן שש מאות ושבעים אלף וחמשת אלפים ובקר שנים ושבעים אלף וחמורים אחד וששים אלף ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב זכר, כל נפש שנים וששים אלף. ומזה יודע כמה הוא המחצית גם המגיע מהמכס מכל אחד מהחצאים, ולמה יאריך בזה אריכות עצום בלי צורך:

ח. כי אחר שרוצה להאריך במספר החצאים ובמספר המגיע לאלעזר מהאחד אחוז מחמש המאות ממחצית יוצאי המלחמה כמו שאמר ויהי המכס לה' מן הצאן כך ומן הבקר כך ומן החמורים כך ונפש אדם כך, למה לא זכר סכום המכס אשר למחצית העדה שהיה אחד אחוז מן החמישים, שהיה המספר רב מאוד. וגם שאינו כל כך קרוב לדעתו כמספר הראשון. ואם ששניהם הם קלי ההשערה והנה לא חשש לזכור רק מחציתם לבד.

אלו הן הספקות הנופלים במלחמת מדין במה שסופר ממנה בשני המקומות הנזכרים כמו שאמרנו. וגם שיש לדעת למה הפסיק ממנה בפרשת הקרבנות ופרשת נדרים וזולת זה ולמה לא נעשת מלחמת מדין אשר נצטווה עליה ראשונה.

[הספקות בעניין בנות צלפחד]

ועתה נשוב אל המקום הראשון והוא עניין בנות צלפחד הנמשך בסיפור אל נשיאות המספר. ונעורר הספקות הנופלות בעניינם:

א. כי כשאמר לו הש"י למשה לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות למה לא פירש לו דין הבנות היורשות נחלה שיראה שאלו לא שאלו הבנות האלו את דינם שלא היו יורשות עד שהוצרך להקריב משפטן לפני ה':

ב. שא"א שלא יהיו בימים ההם על שום סדר ומשפט בעניין הנחלות ולא ימלט משהיו על דין התורה והוא שתירש הבת במקום שאין בן. או על משפט אחר. דרך משל, שלא תירש אפילו במקום שאין בנים או זולת זה. ואיך שיהיה, יש לשאול איך מלא לבן אותנה לשאלה זו: להחליף ולשנות המנהג, השאלה אינה הגונה. ואם לקיימו, אינם צריכות.

ואם כדברי **הרמב"ן** ז"ל שאמר שחשבו שהחטא יגרום להפסיד הנחלה, כי על כן באו להתנצל שלא היה אביהם מהנועדים על ה' בעדת קרח, כ"ש שנוסיף לשאול כנגד משה ע"ה, ולמה לא הוציא מלבן הפחד הזה אשר בדו מלבן, שהוצרך לשאול את פי ה' האומר אליו כן בנות צלפחד דוברות נתון תתן להן וגו':

ג. איך אמרו ז"ל, מלמד שראתה עינים מה שלא ראתה עינו של משה. ואיך הייתה יכולה עינו של משה לראות מה שלא חודש אלא אח"כ:

ד. במה שאז"ל בטענתן של אלו, ואם לאו במקום בן היינו עומדות, תתייבם אמנו ליבם, מלמד שחכמניות היו. ומה חכמה היא זו, והלא תורה מפורסמת היא בישראל שאפילו בן הבן או בן בן הבן או הבת בת הבת, מ"מ פוטר מן הייבום, וכ"ש מי שהיו לו ה' בנות גדולות כאלו. וכבר משלו חכמים זה העניין אצל משה, לחנווני שאמר לתלמידו אם יבאו אליך סלעים פרוט, ואם תבוא מרגלית הביאה לי. באת אצלו חוליא אחת של זכוכית, הוליכה אצל רבו. הלך רבו להראותה לאחר וכו' (במ"ר כ"א). וכל זה הוא דבר נפלא שיעלם מאדוננו משה מה שלא נעלם מתינוקות של בית רבן:

ה. מה ראו לומר אבינו מת במדבר. דמאי איכפת לן שמת במדבר או בזולתו מהמקומות לעניין נחלתם. וגם שכל מתי ישראל אז מתו במדבר עד בואם אל ארץ נושבת, והרי היא מילתא יתרה.

ועוד אומרם והוא לא היה בתוך העדה וגו', וכי חשוד משה בעיניהן שהיו צריכות להינצל ממנו, כמו שכתב **הרמב"ן** ז"ל כנזכר:

ו. אומרו בדין הזה, והייתה לבני ישראל לחוקת משפט, כאלו היה הדין הזה חידוש ושנוי הלכה והלא דין צדיק וישר הוא:

ז. אם הייתה מצות הש"י צודקת במה שציווה שתהיינה הבנות האלו לבני דודיהן לנשים כדי שלא תיסוב נחלה ממטה אל מטה, למה לא הוקבעה הלכה לדורות בכל בת יורשת נחלה. ואם לא הייתה ראויה להתנהג בה לדורות, למה ציוה בה באלו הבנות או בכיוצא בהן בדור ההוא:

ח. מה טעם **רש"י** שתקן כן בנות צלפחד, כתרגום יאות, מלמד שראתה עינים וכו' וטעם כך כתובה לפני במרום, ולמה לא תקנו כזה במאמר כן בני יוסף דוברים:

ט. מה טעם עלה אל הר העברים וגו' וראיתה אותה ונאספת אל עמך וגו', אחר שעדיין לא הגיע עת היאסף, עד שנאמר לו בסוף משנה תורה עלה אל הר העברים וגו' ומות בהר וגו':

י. באומרו אל אלוהי הרוחות לכל בשר וגו'. כי מה טעם בזה התואר לזאת השאלה. וגם בכפל: אשר יצא לפניהם, ואשר יבוא לפניהם, ואשר יוציאם, ואשר יביאם.

אמנם סמיכות פרשת קרבנות בשער הסמוך יתבאר ב"ה.

ואחר זיכרון אלו הספקות נבוא אל ביאור אלו החלקים אשר יעדנו.

+++

[פתרון הספקות]

צור את המדיינים... כי צוררים הם לכם

כבר כתבנו בפרשת בלעם שהסיבה אשר בעבורה הכניסו עצמן בעובי הקורה הייתה לפי שהם היו בכלל לחיכת הסביבות, ושלכן היו הם בסכנה יותר ממואב שהיו ישראל נוטים מעליו. ולפי זה נכלו להם בדבר פעור. והנה כאשר ראו שנבאשו בישראל, ולא נתקיימה עצתם להשמיד האומה ההיא בע"א וג"ע שגלגלו עליהם, לא סרו עוד מהתנכל כנגדם נכלים וערמומיות להילחם עמהם על הדרך שעשו בני עמון, כאשר גלחו זקנם של עבדי דוד ויכרתו את מדויהם: שנאמר ויראו בני עמון כי נבאשו בדוד וילכו אל ארם.

והשנית שכבר היה בלבם על הורגם בת נשיאם.

ועל שתיהן היה בלבם לערוך כנגד ישראל. והראיה החזקה לזה, היות בלעם הקוסם עמהם, כי לא השיב ידו מבלע וכללוהו עמהם בעצת מלחמתם אשר יזמו לעשות. והנה שומר ישראל ברוך הוא גילה את אוזנם והגיד להם אשר יחשבוהו בחדרי מלכיהם בטירותם.

(א-ב) והוא אומרו צור את המדיינים וגו' כי ודאי צוררים הם לכם עכשיו בנכליהם אשר נכלו לכם, ומנכלים עוד לחזור להילחם בכם, כי ידעו שנבאשו בעיניכם. וגם שהם חושבים לדרוש דמי כזבי בת נשיא מדין אחותם מידכם, ולזה הסכימו והרגו אותם.

ובמדרש (מדבר רבה פרש' כ"א)

צור את המדיינים וגו'. אתה מוצא במי שבא עמהם במידת רחמים, לסוף בא לידי בזיון ומלחמות וצרות. ואי זה, זה דוד. שנאמר ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש. א"ל הקב"ה, אתה תעבור על דברי וגו'. יראה שהיו להם העניינים האלה ממין אחד והוא מה שאמרנו.

(ג) ולכאורה יראה שלא הייתה הכוונה שיעשה כן מיד, אלא התר רצועה בהם לבד, כעין לא תדרוש שלומם וטובתם וכן יש במדרש:

לכך כתיב צור את המדיינים, לפי שכתבתי כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה וגו'. לא תעשה כן, אלא חבלו אילנותיהם. וכן אתה מוצא בשעה שהלך יורם מלך ישראל להלחם במואב וגו'. עד והכיתם כל עיר מבצר וכל עץ טוב תפילו וכל מעייני מים תסתומו.

והנכון שהכתוב עצמו סיפר טעם מה שנתעכב הדבר לעשות, והוא אומר ויהי אחרי המגפה ויאמר ה' אל משה ואל אלעזר וגו' שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו'. והכוונה שמיד אחרי המגפה ציוה ה' על המספר אל הטעם שיבוא. ומשם נמשכה שאלת בנות צלפחד והנגרר אחריו, כמו שיבוא. ומ"מ נזכרו בכאן שני העניינים שזכרנו ראשונה בחוזק העם וחולשתו. וזה, כי יען שחטאו בחלקם הצורי מצד מה שנשמעו לע"א, ובחלקם החומרי ממה שחטאו, נתעתדו לקבל נזק והפסד מהם. והייתה ההתייצבות לפניהם קשה אם ימתינו לשיערכו כנגדם. ולזה הייתה עצת ה' טובה מאד, שיקדימו הם עליהם כדי שיבואו עליהם בפתע ויהרגום. והוא מה שביארו באומרו כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור והוא ענין הראשון. ועל דבר כזבי בת נשיא מדין וגו' הוא ענין השני, אשר חטאו רבים במינו, שנאמר ויחל העם לזנות אל בנות מואב.

אמנם טעם המספר תקף ומיד הוא כדי לכלול מלחמת מדין בכלל כל מלחמות מלכי כנען, להיות ע"י אנשים כשרים שהם ראויים לעשות מלחמה ביד רמה. ושיתבוננו העם הזה בינה כמו שביאר בסוף לאלה תחלק הארץ, כמו שאמרנו מבן עשרים שנה וגו'.

ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים, ירצה שהודיעום שיש בחלוקת הארץ ביניהם שתי השקפות: השקפה למספר שימנום בערבות מואב מבן עשרים שנה ומעלה. ועוד אחרת לבני ישראל היוצאים מארץ מצרים, והוא מה שאמרו שהמתים היו יורשים את החיים כמו שכתב **רש"י** ז"ל. והיא פשרה נכונה בין שתי החלוקות כמו שהוא מובן יפה מדבריו.

אמנם מה שספר אחר מספר שבט ראובן הוא דתן ואבירם קרואי העדה אשר הצו וגו' ותפתח הארץ את פיה וגו'. אחשוב שהיה לכבוד יעקב אבינו שקנטר לראובן ושמעון ולוי בשעת מותו, ועתה יזכור שהיה טעם לדבריו ממה שנמצאו בשבט ראובן ולוי מי שהתריסו כנגד רבם וכנגד שכינה, עד שנעשה בעבורם נס מפורסם בישראל כמו שנודע משמעון עצמו ע"י החיסרון הנמצא במ בזה המספר, מהמספר אשר לפניו, יותר משלשים וששה אלפים. אמנם אגב ארחיה קמ"ל כמה קשה עונש המחזיק במחלוקת על ריב לא לו מהמחזיק בטענות עצמו. כי הנה דתן ואבירם קריאי העדה אשר הצו את משה ואת אהרן בעדת קרח, כלומר על ריב לא להם, ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם בכללם עד שלא נשאר שריד ופליט באוהליהם.

אמנם קרח שנכנס על ריב שלו, הלא הוא עצמו ואנשיו נענשו. אמנם בני קרח לא מתו כי הבא בטענה ודאי כשתבטל הטענה בעיניו כמי שעשו כולם צדיקים על פי חז"ל כנזכר במקומו הנה הוא יחדל. אמנם הבא בלא טענה, לא תמצא לו סיבה שיחדל אבל יהיה מקשה לבו אחר רצונו, וייפול ברעה ואין מציל. והיא כוונה נפלאה בכתוב.

והנה בחלוף שמות המשפחות וחסרונם ובזיכרון אבות ובנים יחדיו כגון לגלעד משפחת הגלעדי אלה בני גלעד איעזר משפחת האיעזרי וגו' כי יש כיוצא בהם רבים, כבר דברו בהם המדרשות והמפרשים ז"ל מה שיספיק.

אמנם במה שאמר בכאן ושם בת אשר סרח שתרגם **אונקלוס** ושום בת אתת, אשר וכתב עליו **הרמב"ן** ז"ל שכוון בזה לומר כי הייתה בת יורשת נחלה, ושלכך הזכירה הכתוב בכאן כאשר הזכיר בנות צלפחד שתכנס בכלל לאלה תחלק הארץ.

ודבר של תימה הוא, שהרי א"כ מזה הטעם מנאה ג"כ ביורדי מצרים בכלל הבנים וסדרן וא"א שתהיה אז יורשת נחלה שהרי כל השבטים היו אז קיימים, גם זרעם נכון לפניהם לא נפקד מהם איש זולתי מה שנזכר בכל מקום, ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח וימת ער ואונן בארץ כנען. ואין ספק שאלו היה שם אחר כיוצא באלו שהיה מזכירו, אם בלידה ואם במיתה ואם בשניהם, וזה מבואר.

ואף כי מנאה אז על שם העתיד, ושהייתה בת אחת מבני השבטים שמת אח"כ בלא בנים ונשא אשר את אשתו, למה תגרע להיקרא על שם השבט ההוא, וכי מפני שנשא אשר אלמנת בן אחיו תמנע יתומתו להיקרא בשם שבט אביה, כמו שנקראו בנות צלפחד, ותקרא על שם בעל אמה. וכ"ש אם עמדה ממנה משפחה גדולה, כמו שכתב **הרמב"ן** ז"ל. אלא אם תאמר שהייתה אלמנת בנו ונשאה ונקראת על שם זקנו, והרי כאן יבום, אחר שלא נזכר ולא נפקד בשום מקום ובדאי לא חש מר לקמחיה.

ולדעת כוונת **אונקלוס** היא זולת מה שחשבה, והוא כי לפי ששם בירידתם למצרים נאמר ובני אשר ימנה וישווה וגו' וסרח אחותם שיראה מבואר שהיא הייתה אחות הבנים לא בתו של אשר, שא"כ היה לו לומר ואת סרח בתו, כמו שאמר ואת דינה בתו (בראשית מ"ו). ואם יוקח מאמר ושם בת אשר הכתוב בכאן כפשוטו, הרי הכתובים מכחישים זה לזה והוא הסכים ביניהם כתרגומו, ושום בת אתת אשר.

ולפי זה יתכן כי אמה של סרח מתחלה הייתה לאיש מבני השבטים מאותן שמתו אחרי כן בלא בנים, ויצאה ממנו והייתה לאשר ולשבעה חדשים ללקוחיה ילדה אותה, ולא נודע אם היא בת תשעה לראשון או בת שבעה לאחרון, ונמצאת קרחה לנחלה מזה ומזה, מאשר כי היו לו בנים, ומהראשון מפני הספק. וכמו שאמרו יצא זה שאין זרעו מיוחס. ולזה נתייחסה מתחלה אל האחים ולא אל האב. ולא נמנע הכתוב לומר הנה ושם בת אשר מפני הספק. אלא **שאונקלוס** תקן לפי היחס הנזכר ראשונה כמו שאמרנו. וזה נכון מאד למצוא שם לאביה לפי זה הדרך. ואם לא איפה מי הוא:

לאלה תחלק הארץ וגו' כבר כתבנו שטעם המספר הזה קודם מלחמת מדין הוא להודיע שהאנשים הראויים למלחמה הם הכשרים אשר לא היה בהם איש מהאנשים הנצוחיים מהצדדים שכתבנו ראשונה וכמו שאמר ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן וגו'.

(ד) ואני אומר כי מטעם זה חשב משה שהמלחמה הזאת שאמר עליה צרור את המדיינים והכיתם אותם לא הוטלה עליו, רק שהיא מכלל המלחמות שתעשנה על יד יהושע, עד שחזר לומר לו אחר פרשת הקרבנות ופרשת נדרים נקום נקמת בני ישראל מאת

המדויינים אחר תיאסף אל עמך. שהכוונה אחר מלחמה זו תיאסף ולא קודם לה, כמו שאתה סבור.

אמנם מה שלא עשאה משה בעצמו, יראה שלמד אותו ממאמר צרור את המדויינים והכיתם אותם, כי הוא שם הפועל לא צווי מיוחד אליו. ואע"פ שכבר נאמר בכאן נקום נקמת, כבר אפשר שיעשה ע"י צווי. שעיקר הכוונה לא בא אלא להודיעו שתעשה קודם שתיאסף. גם כי ידע כי פינחס הוא החל במצווה בקנאו את קנאתי וידיו יבצעה על השלמות שכבר נכרת לו ברית שלום, ועליו ועל האנשים הכשרים שנבחרו אליה סמך יפה, כמו שאמר וימסרו מאלפי ישראל, ותרגום ואתבחרו, כמו שאמר בעמלק בחר לנו אנשים. ובשני המקומות אז"ל אנשים צדיקים וחכמים ואנשי רוח הקדש, דכתיב בנפול תרדמה על אנשים. כי שני העניינים היו אחרי חטא סמוך, וצריך זכות שלמה. והוא מה שרמז אותו הכתוב יפה באומרו וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש וחצוצרות התרועה בידו, ויצבאו על מדין כאשר ציוה ה' את משה ויהרגו כל זכר. הזכיר חשיבות האלפים וחשיבות השר המשוח, ויחסו ועל העניין שיחסו הכתוב בשעת מעשה עם כלי הקדש וחצוצרות התרועה. וביאר שכבר צבאו על מדין כאשר ציוה ה' את משה והוא מה שהובן מהכתובים שזכרנו שלא תעשה מלחמה זו על ידי משה ותעשה על יד פינחס ולזה עשו והצליחו ויהרגו כל זכר.

(ה) אמנם מה שלא ציוה השם ית' על הריגת הנשים תחילה, יראה שהיה כדי שיישאר מקום למשה להתגדל בו במעשה הזה, ושיתקיים בו מה שנאמר נקום נקמת בני ישראל. וכמו שאמר בפירוש החייתם כל נקבה הן הנה היו לבני ישראל וגו' ותהי המגפה בעדת ה' ועתה הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש. והנה משה לא ציוה על זה, כי חשב שהוא דבר מושלם ושלא יעלם ממי שלא נעלמה ממנו הלכה ראשונה בעקר המעשה הבועל ארמית קנאין פוגעין בו.

אמנם קצף על פקודי החיל ולא על פינחס, דרך כבוד והנה פינחס מעצמו לא רצה לעשות מעשה בדבר שאם יפשע בו לא יקבל תיקון מוטב שיביאם ואם ייטב בעיני משה יצווה ויהרגום.

(ו) אמנם מה שנאמר בכאן ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים כל הורג נפש וגו' מה שלא נזכר בשאר המלחמות, הוא מפני שבמלחמת סיחון ועוג כל העם נכנסו במלחמה ואין שם טעם הרחקה אלו מאלו. אמנם בכאן נשארה המחנה במקומה ומשה באהל וכלן בטירתן וצריכין להישמר שלא יטמאו בטומאת מת. ואל זה הטעם לא נזכרו שם דיני גיעולי הנכרים והכשירן כי למועד הזה שמור לסדרן יחד.

(ז) אמנם מה שהאריך במספר השבי והמלקוח והשלל ומחציתם ומכסם כמו שעוררנו בספקות, יראה שהייתה הכוונה שיתנו לב לדעת הפלגתם על דרך הפרסום, באופן שלא יעלם ולא ישכח מהם אשר מחמת זה ידעו ויכירו גודל הניצחון שעשה פינחס ובני מלחמתו כדבר ה' מזולת שיפקד מהם איש כמו שיבוא. וזה במה שיחצו אותה מחצה במחצה ויתנו יוצאי המלחמה אחד מחמש המאות, כי בזה כבר יבאו לאוצר ה' אחד מכל אלף, ויהיה מספר האחדים המגיע מהם כמספר האלפים שהביאו, כי בתתם מן הצאן שש מאות חמש ושבעים יודע כי מספר הצאן היו שש מאות חמשה ושבעים אלף וכן מן החמורים אחד וששים יודע שהיו אחד וששים אלף וכן בכלם והוא סימן יפה וקצר בו יודע לכל ריבוי המלקוח והבז בצמצום מה שלא נודע כן במכס הלווים.

אמנם מה שזכר מספר מחצית העדה, כלומר בהודיע המחצית יודע המחצית אשר כנגדו וכבר הייתה החלוקה הזאת מכוונת ג"כ באופן שכבר יגיע לאלעזר הכהן עשירית מה שהגיע לכל הלווים כמו שהיה העניין נוהג במעשרות.

וסוף דבר שכוונה החכמה האלוהית לתת רושם באלו העניינים לפרסם שהמלחמה הזאת הייתה ניצחונה כנגד טבעו של עולם ומנהגו ע"י האנשים השלמים ההם, אשר לא גרעו חוק אישיותם ושלמותם בשני העניינים שזכרנו ראשונה. והוא עצמו מה שהעידה עליו התורה במה שאמרה: ויקרבו אל משה הפקודים אשר לאלפי הצבא וגו' ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא נפקד ממנו איש ונקרב את קרבן ה' וגו'. כוונתם עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו, וראינו שהמספר הזה אינו כדאי לערוך מלחמה כנגד ה' המלכים ההם והמון עמים רבים אשר אתם, כמו שיורה על ריבויים השבי והמלקוח כמו שנזכר. אלא שהסיבה היה מצד שלא נפקד ממנו איש יראה שכולם היו אנשים שלמים בלתי חסרים מאישיותם, אשר בזה ידבקו באלוהים והוא גומר על ידם ולזה ונקרב את קרבן ה'.

ובמדרש חזית:

כחוט השני שפתותיך - אלו ישראל. בשעה שאמרו למשה עבדיך נשאו וגו' ולא נפקד ממנו איש, לערווה ולחטא. ואמרו ונקרב את קרבן ה' אמר להם משה הרי דבריכם סותרין אלו לאלו, אמרתם ולא נפקד איש לערווה ולחטא, ואמרתם ונקרב את קרבן ה'. אילולי לא חטאתם, קרבן זה למה? ירא אני שמא חזרתם לקלקולכם הראשון. אמרו לו: משה רבנו, זוגות זוגות נכנסו אצל האשה, והאחד מפחם את פניה והאחד מפרק את נזמיה. שמא באותה שעה הזיע יצר הרע עלינו קימעא, לכך אנו אומרים להקריב קרבן. כי אם מידי עבירה יצאנו, מידי הרהור לא יצאנו. מיד פתח משה לשבחם: כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך, אפילו הריקנין שבישראל מלאים מצות כרמון, שכל הבא לידו דבר עבירה ונמלט ממנה מצווה גדולה עשה. ואין צריך לומר הצנועין והצמותין שבך.

ראה כמה כלל זה המאמר אמות הכוונה שהיינו עליה בתחילה. וזה כי במה שאמרו ולא נפקד ממנו איש כוונה לערווה ולחטא, והם שני העניינים שזכר ראשונה באמרו על דבר פעור ועל דבר כזבי כו' כמו שפירשנו. ועל שניהם אמרו חז"ל, שלא יסתכל במקום ערווה ושלא יינק ממוקום הטינופת. והגיד גודל כוחם וחוזקם בכשרותם שלא נמנעו מהערווה מחולשת חפצם בלתי הרגישם בה בערך אל חמדת הקניינים והשלל, אבל שכבר באו לידי הרהור והיו כובשים רחמיהם ושולחים יד אכזריותם להכות ולפצוע כדי שלא יפנה לבם, אפילו למה שהתירה התורה, וראית בשביה אשת יפת תואר. שהרי אמרו כנגד יצר הרע הכתוב מדבר, שאלמלא יתירה יקחנה באיסור, ואלו גברו ועשו חיל. ולא עוד אלא שעל אותו הרהור היו מביאים כפרה, שאם יצאו מידי עבירה לא יצאו מידי הרהור. וההרהור ההוא ודאי הגדיל כוח המצווה בלי ספק. והוא מה ששבחם שלמה כפלח הרמון רקתך וגו'. לומר שאפילו הריקים שבהם מלאים מצוות כרימון, מצד מה שתמנעם התורה מהעבירות. כל שכן הצנועין והצמותין שברך, כמו שהיו אלו המיוחדים במלחמה זו. והנה זאת המלחמה תהיה דוגמא למלחמות כלן אשר תיעשנה על ידי האנשים אשר לא היו במספר הראשון, כי מסגולתם שלא יפקוד מהם איש כמו שהיה בכל ממלכות הארץ העצומות שלא נפקד מהם איש זולתי אותם מתי מעט במלחמת העי בחטאו של עכן, שחרדו עליהם חרדה גדולה. וכן אמרו והוא יגוד עקב - כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש וכן כתב רש"י זכרו לברכה:

[תשובות לשאלות על בנות צלפחד]

(ב) והנה אחר שבאנו על צורך המניין הזה למניין המלחמות, נבוא לעניין בנות צלפחד אשר נמשך ממנו בלי ספק, כי כששמעו אלו הבנות מאמר לאלה תחלק הארץ וגו' חשבו שהייתה הכוונה שתחלק לזכרים דווקא שנמנו לשם ולא לנקבות ושהיה קצת סמך לזה מהיות נחלה זו משונה משאר הנחלות הנהוגות עד עתה לפי שהארץ עדיין אינה כבושה לפנייהם ולכאורה יראה שאשר ימסור נפשו עליה לתפשה הוא ינחל אותה לא הנשאר בירכתי ביתו שאנן ושקט ומדברי משה נלמוד האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה (במדבר ל"ב) ומכאן באו לחשוב כי מאמר לאלה תחלק בא להוציא הנשים מ"מ שכיון שאין דרכן לעשות מלחמה לא ינחלו כלל אפילו במקום שאין בנים.

(א+ה) אמנם לפי פקחותם וחכמתם טענו כנגד המובן הזה טענות חזקות, עד שנכבשה הארץ לפנייהם, וזכו שיפורש המאמר על ידם וחוזק טענתם. הוא אומרם אבינו מת במדבר והוא לא היה וגו' אמרו שכבר נתנה הארץ למורשה ליוצאי מצרים לפקודיהם ומהשעה ההיא כבר זכה איש בחלקו. ואם נגזרה גזרה על מתי מדבר שלא יבאו שמה לא בעבור זה נטלה נחלתם מהם ונתנה לזולתם, אדרבה כי שם נאמר להם וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והבאתי אותם (שם י"ד) ויחויב שכל שיטתו בכלל וטפכם וכו'.

וא"כ כיון שאבינו מת במדבר, כלומר כאחד ממתיו המדבר שנגזרה עליהם גזרת מרגלים לאמור ופגריכם אתם יפלו במדבר, והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח שיחשב עליו שבחטאו של קרח מת כדתן ואבירם אשר נאבדו מתוך הקהל ולא יירשום בניהם אחריהם, כאומרו ופקודת כל האדם יפקד עליהם, והוא היותם מצווים לביתם ומנחילים נכסיהם לבאים אחריהם. ואחר שהדבר כן, ובנים לא היו לו, למה נגרע שם אבינו מתוך משפחתו שאין לו בן שיתקיים בו מה שנאמר וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והבאתי אותם וגו' כי זה יחויב שיתקיים על כל פנים.

(ד) ולחוזק טענה זו אמרו חז"ל: ואם לאו במקום בן היינו עומדות, תתייבם אמנו ליבם. כלומר, שמ"מ חויב להימצא שם מי שיקום תחת אבינו. או שירצו זה שאין לאבינו בנים לא היה מפני שהסכימו הוא והם בעברה או מחלקת שמחמתם נאספו אב על בנים, כי לא היה כן. אבל כשמת אבינו במדבר לא היו לו בנים בחטאו כלומר שלא זכה בהם מעולם ואיך שיהיה בזה הייתה שאלתם הגונה.

(ב) והנה להימצא טעם נכון לכל אחד משני חלקי הסותר כאשר אמרנו לא ראו לפסוק אותו מעצמן אבל נאמר ויקרב משה את משפטן לפני ה'. ואפשר שטעם הנו"ן רבתי לומר שלא הוצרך להקריב המשפט הזה אליו ית' מצד מה שהוא משפט של נחלות אלא מצד שהוא מיוחד להן שהוא דבר קשה ומסופק כמו שנתבאר.

(ג) בספרי (פרשת פינחס)

ויקרב משה את משפטן, אמר רבי חדקא שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידיי של ר' עקיבא, ואמר יודע היה משה רבנו שהבנות נחלות. על מה נחלקו, אם ירשות בראוי אם לאו. וראויה הייתה פרשה נחלות שתאמר על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד כו'

יראה שכווננו למה שאמרנו. שאין ראוי לומר שנסתפק משה בראוי לבא משאר נכסים, כי למה לא יירשוהו יוצאי ירכו כבמוחזק. אלא הכוונה להם מצד שיש הפרש לא מעט בנחלת הארץ בין המוחזק לראוי לבוא, שיש לומר כי מי שלא יעבור על הפקודים לצבא צבא לכבשה, לא ייטול חלק ממנה. ובנות צלפחד טענו, שאחר שאלמלא גזרת מתי מדבר כבר היה אביהן מכובשה, לא היה נחלתן בה כראוי אלא כבמוחזק, כמו שאמרנו. והקדוש ברוך הוא הודה לדברי חריפותן ופלפולן, ואמר כן בנות צלפחד דוברות, נתון תיתן להם אחוזה בתוך אחי אביהן והעברת את נחלת אביהן להן. אמר שדקדקו יפה, ומהטעם שהזכירו ראוי להעביר להן הנחלה שלא זכה בה אביהן. אשרי מי שהקב"ה מודה לדבריו.

וכמה הפליגו חז"ל באמרם: כך כתובה לפני במרום, מלמד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה.

וזה שבטוב ההשתדלות כך נכתב בתורה תחלה כשנזכר בה, וצלפחד בן חפר לא היו לו בנים כי אם בנות, ושם בנות צלפחד מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה, לבסוף נאמר לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות כי כל מי שנזכר בשם במספר הזה הוא ראוי ליטול נחלה. ומובן זה עם מה שאמר אח"כ לשמות מטות אבותם, כך הוא באמת שכל מי שאין לו בנים כי אם בנות מיוצאי מצרים, ייטלו נחלה כמו שהם אומרות, שאם הקפיד שלא ייטלו כפי האבות לבד, לא המעיט הבנות היורשות מירושתן.

ואפשר כי לזה כיון **אונקלוס** בתרגומו ושום בת אתת אשר לומר שסרח לא הייתה בת יורשת נחלה שלא הייתה בת בן יורש, ולא הזכירה בשמה אלא מפני היותה בחיים כאשר אמרנו.

והנה א"כ כוונה זו כבר כתובה כך בתורה במרום ולא נשתנה הדין ממה שהיה בראשונה אלא שנתבאר ולזה אמר שראתה עינם בצורך עסקיהם מה שנסתפק בו משה מתוך הכתובים עד שנתבארו לו.

(א) והנה גרמה זכותם ונכתבה על ידיהן פרשת נחלות, עם שלא הייתה מעניינם. כמו שאמר אחרי כן ואל בני ישראל תדבר לאמור איש כי ימות וגו', שיראה אחר שהודעתוך את אשר תעשה במעשה בנות צלפחד, הודע את בני ישראל דיני הנחלות הראויים לנהוג בהם בכל מאי דמקרי נכסי.

(ח) והנה מפני קדימת מציאות דין בנות צלפחד בתורה כאשר אמרנו, צדק עליו יפה מאמר כן בנות צלפחד דוברות, שפירושו יאות כפי **רש"י** ז"ל, שהכוונה אמת כמ"ש ז"ל כנים - אמתיים, כמו כן בנות צלפחד, לא כן בדיו. ע"כ.

ומלת אמת לא תצדק כי אם בהימצא הדבר חוץ לנפש, כמו שהוא בנפש. ולזה אמר אמת כי כך כתובה פרשה זו במרום, שאם לא כן אלא שראה עכשיו שהוא נכון לעשות כן, היה אומר טוב בנות צלפחד דוברות, וכבר נאמר על זה וכיוצא אמת מארץ תצמח וגו' (תהלים פ"ה) כמו שכתבנו ענינו בשער ס"ז פ"ה עיין עליו.

אמנם מאמר כן מטה בני יוסף דוברים, לא היה אמת מצד קדימת הדין ההוא, שהרי אז נתחדש שתהיין לנשים לאנשי משפחתה כדי שלא תשתנה הנחלה קודם בואה אליהם וגם לא נתקיים אחרי כן. אבל היה אמת מוחלט נמצא חוץ לנפש מה שאמרנו בטענתם, וזה שמהתחלות הלימודיות, שכשיוקח משיעור מהדבר ויתוסף על שיעור שווה לו, יהיה הדבר ההוא נוסף על הראשון כפל החלק הזה. והוא מאמרם ממש את אדני ציוה ה' לתת את הארץ בנחלה בגורל לבני ישראל, ואדני ציוה בה' לתת את נחלת צלפחד אחינו לבנותיו. אשר מזה יתחייב כשתהיינה לאחד שבטי ישראל זולתנו לנשים, כי אז תגרע

נחלתן מנחלת אבותינו ונוספה על נחלת המטה אשר תהיינה לנשים. והנה יגרע נחלתנו מנחלת המטה ההוא כפל נחלתן. וזה יהיה עוות שלא יקבל תיקון, אף כי יבוא היובל, לפי שאלו לא ישובו לבעליהם כמו הנמכרים.

ולזה אמר כן מטה בני יוסף, דוברים שכן הוא באמת שימשך הבלתי שווי הנזכר בלי ספק. אמנם התיקון לזה זה הדבר אשר ציוה ה' לבנות צלפחד לאמור לטוב בעיניהן תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהן תהיינה לנשים ולא תיסוב נחלה.

(ז) אמנם הודה להם זה לפי שעה אל הטעם שנזכר, לפי שלא נכבשה עדיין הארץ ולא יתכן שיעברו הם חלוצים לכבוש אותה, ואחר כך תינתן חלק מגורלה אל מטה אחר, נוסף על מה שהפסד בזה צורת שווי החלוקה. אבל אחר שזכו כל השבטים איש בנחלתו ונאחזו בה, כל אחד מהם יורישהו לבא אחריו, אם בן אם בת, ואין חשש שתעביר הנחלה ממטה אל מטה.

וזה מה שפירשו הכתוב לגמרי באומרו וכל בת יורשת נחלה ממשות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבותיו. הורה שהכוונה הייתה כדי שינחלו בני ישראל דרך כלל בתחילה, איש נחלת אבותיו היוצאים ממצרים. ולזה לא אמר למען יחזיקו כל איש מבני ישראל בנחלת אבותיו, שהיה אז משמעו על חלק כל אחד ואחד מהם ולכל הדורות. אבל עכשיו אינו במשמע אלא אל הנחלה הכוללת, אשר בדור ההוא. וזה שאמר אחר כך ולא תיסוב נחלה ממטה למטה אחר, כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל. זהו הנראה נכון בעניין הזה ובהיתר ספקותיו.

עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל.

אחרי המספר אשר ספרם לבוא לרשת את הארץ הטובה, ואחר שהשלים עניין בנות צלפחד שנמשך מעניין המספר כאשר זכרנו, אמר לו כן.

(ט) ואין הכוונה שיעלה מיד, או שייאסף תיכף שיראה אותה. אבל הודיעו שמההר ההוא יכול לראות אותה, ושסופו ליאסף אל עמיו טרם שיבואו שמה בני ישראל. והכוונה כדי לעורר לב משה לבקש ממנו שיפקוד אותה ברועה נאמן, כדי שיהיה הדבר מדעתו ורצונו. ובפרשת מי מריבה כתבנו טעם אומרו בכאן על אשר מריתם פי, ובמקום אחר מעלתם בי, ובזולתם אשר לא קידשתם אותי, דרוש משם.

יפקוד ה' אלוהי הרוחות וגו'. דיבר על אוזן שומעת, וביקש מלפניו על זה. וחשש שמא הוא צריך למינוי זה מיד, לעשות מלחמת מדין כמו שכתבנו.

(יו"ד) ואמר אלוהי הרוחות, לומר שהוא יתעלה אשר נתן הרוח החיוני בקרב לב כל בעלי חיים אשר משם יתפשט החיות וההרגש לכל חלקי הגוף כל אחד כפי הראוי לו בחכמה טבעית עצומה, באופן שישמר הבריאות הכוללי, ובהיחלק מנות המזונות לכל אבר ואבר כפי מחסורו וצרכו, הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו, ובשימת חוזק ההשתדלות על שמירתם לדחות ההיזק ולקרר המועיל, על צד היותר נאות שאפשר, כדי שימצא הכול במצב השלום. והנה הוא הסדר הראוי והמחויב שישמור המלך הרועה את העם, באופן שיהא הוא נשמר בהם והם בו שמירה מעולה בהסכמה עצומה.

ולזה זכר זה התואר, לומר שמצד זה היכולת ועוצם החכמה בו יפקוד על העדה איש אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו. כלומר, שיהיה להם ראש ושר נוהג בהם לצאת ולבוא לפניו.

אמנם שזה הראש לא יהיה לו השררה והאדנות לבד כשאר השרים והמלכים, אבל שתמצא בו רוח חכמה ובינה ורוח דעת ויראת ה' בו, יוציאם ויביאם בהנהגה עליונה אשר יסמכו עליה בכל מעשיהם, כמו שהיו שני העניינים נמצאים בו, וכמו שאמר על שניהם ודוד עבדי רועה עליהם; ורעו אתכם דעה והשכל. יאמר שיהיה הוא הראש, ולא עוד אלא שתהיה רעייתו בדעה והשכל. ולזה אמר ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה, כי כאשר יהיה להם שר וראש יוצא ובא לפניו בלי חכמה ועצה אלוהית, יהיו כצאן אשר יוצא ובא לפניו הכבש מאלוף, שכולן נמשכות אחריו, ואין להם רועה שירעה אותו ואתה דעה והשכל.

[מינויו של יהושע בן נון]

ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו וגו'.

אתה מבקש ממני לפקוד עליהם רועה נאמן, הרי הדבר מוטל עליך. קח לך את יהושע משרתך, כי הוא איש אשר רוח אלוהים בו, על האופן שאמרת. ואתה תסמוך את ידך עליו, כי הוא ודאי בר סמכא. והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצוית אותו עליהם לעיניהם, שיראו שאתה מצווה אותו לראש ולמנהיג על כולם, והם יקבלו עול גדולתו וימשכו אחריו. והוא אומר ונתת מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל. יראה מהודך ולא כל הודך, והכוונה שיתן עליו לעיניהם קצת הודו והוא השררה והמלכות, כדי שישמעו כל עדת בני ישראל ויצאו ויבואו אחריו כאשר היו יוצאים ובאים אחרי משה כי על כן אמר אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו.

אמנם לענין שלמות ההוד, שעליו נאמר ואשר יוציאם ואשר יביאם כנזכר, אמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה', על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה. וכן היה נוהג לכל הרועים הבאים אחריו שישאלו את פי ה' ע"י הכהנים שעל ידיהן היו המלכים כאלופים המנהיגים את הצאן, והאורים והתומים כאיש

השכל הרועה אותם. והרי לבו נכון ובטוח על שלום הצאן אע"פ שלא יהיו הרועים שלמים כמוהו בשני העניינים.

ויעש משה כאשר ציוה ה' אותו וגו'. ויסמוך את ידיו עליו וגו'.

אמר, שכיון ששמע לא אחר לעשות מה שעליו לעשותו, להגדילו בפניהם ולצוותו עליהם כדי שיחשבוהו לשר וגדול בעיניהם. וכמו שאמר בסוף ויהושע בן נון מלא רוח חכמה, כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני ישראל ויעשו כאשר ציוה ה' את משה (דברים ל"ד):

והנה כאשר סיים סיפור מספר מפקד הכשר והראוי לבוא לרשת הארץ הטובה ההיא, סמך עניין הקורבנות כולן תמידין ומוספין, כי הוא מהלך התכלית והשלמות אצלם. וכמ"ש [בהגדה] הכניסנו לארץ ישראל ובנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עונותינו. לומר כי כניסתן לארץ אינה רק הכנה והזמנה להיותם שם נכונים ומזומנים לעמוד לשרת לפני ה' תמיד במעשה שולחנו שלחן גבוה, אשר ע"י כן יותמד השפע ותמשך ההשגחה עליהם תמיד, כי זה העניין עצמו שבשרם בו אחרי גזרת מרגלים בפרשת נסכים, נאמר כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם, ועשיתם אישה לה' עולה או זבח לפלא נדר או במועדיכם לעשות ריח ניחוח וגו'. וסדר עניין הנסכים והמנחות.

ועתה כשהגיע זמן, חזר אל הצווי הזה עצמו, ופי' מספר הקרבנות הקרבים תמיד והמוספין ומנחתם ונסכיהם כולם, וגם סמך פרשת נדרים ופירש עניינה, כמו שיתבאר כלל זה העניין בייחוד בשער הסמוך ב"ה.

ודי במה שכתבנו לכוונתנו בספורים אשר זכרו בזה השער ובעניין קישורם:

עקידת יצחק במדבר שער פה (פרשת מטות)

יבאר שההשתדלות בעניינים הזמניים לצורך הגופים הוא הכרחי.
אמנם המוציא כל זמנו בזה, איוולת תחשב לו. וייתן משל הכבש.

את קרבני לחמי לאשי: איש כי ידור נדר לה': ומקנה רב היה לבני ראובן וגו'

במדרש (מדבר רבה פרשת כ"ב)

לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י'). לב חכם לימינו זה משה, ולב כסיל לשמאלו אלו בני גד ובני ראובן, שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר. למה שחבבו נכסיהם יותר מנפשותם, שאמרו לו למשה גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו. אמר להם משה לא כן, עשו את העיקר תחילה: בנו לכם ערים לטפכם, וגדרות לצנאכם. הוי לב חכם לימינו:

[האדם זקוק לקרקע ושמיים עליה]

אחר שראתה החכמה האלוהית לעשות את האדם מחיבור חומר וצורה, הנה היה ראוי שיבנה לו בית שיהיה בו קרקע שפל ושמי עליה. הקרקע להיות לו בו מעמל אל ענייני החומר, ושמי שמיו להיותן מקום ומעון אל הנשמה העליונה. וסימן לדבר: אנכי עשיתי ארץ ושמים ואדם עליה בראתי. רצוני, שלצורך האדם הוצרכו ארץ ושמים. כי לצורה בלי חומר אינו צריך קרקע, כמו שלחומר בלי צורה אין צורך לשמים.

אמנם כוונת העניין ובירורו היא מה שנמצא היות צורת העולם אצל האדם על זה התואר עצמו שאמרנו. כי הנה רקיע השמים כבר יהיה באמת מסך מבדיל בין המדור העליון הרוחני ובין המדור השפל החומרי, לפי שהוא מבואר שמציאות התנועה הנמצאת בהם ראשונה הוא הדבר העצמי המבדיל בין עליונים לתחתונים, כי על כן הורגל מאוד בפי החכם לומר בספר קהלת באלו ההבדלים **תחת השמש**, כלומר תחת התנועה. כי היא המבדלת בין המים אשר מעל לרקיע ובין המים אשר מתחת לרקיע בלי ספק. כי הנה הנמצאים העליונים אשר מעל השמים, מצד שאינם גוף ולא כוח בו כלל, הנה לא תמצא להם שום תנועה ממיני התנועות. ולפי זה לא ימצא מציאות לזמן במערכותם, כי הם אינם בזמן, והזמן לא יגבילם ולא יהיה לו שום ממשלה אצלם. אדרבה הזמן ונושאו משועבדים ונכנעים אליהם.

אמנם הנמצאים השמימיים עצמם, אשר חודשה בהם התנועה אשר אליה נמשך הזמן ראשונה, הנה הם עם היותם בעלי גשם ומתנועעים הנה הם שווים אל הזמן. כי בהתחדש התנועה יתחדש הזמן. והנה אין לאחד ממשלה ומעלה על זולתו, רק מה שהתנועה קודמת אל הזמן בטבע. ולזה היו גרמי השמים תמידים אחרי התחדשם, לא יגבילים הזמן ולא יפסידם בשום צד.

אמנם הנמצאים היסודיים אשר תחת כל השמים, להיות סוגי תנועותיהם כולם מוקפות מזה הזמן הכולל ומוגבלות ממנו, חויב שיהיה לו עליהם ממשלה עצומה. כמו שאמר שם במאמר הרביעי **מספר השמע**, שהזמן יספיק להוצאת הדברים גם להשחיתם ולהפסידם. וזו היא הממשלה הטבעית הנודעת למערכות השמים על כל הדברים ההווים והנפסדים. כמ"ש קודם שנברא העולם לא היה אלא הוא ושמו לבד (פדר"א פ"ג), כלומר שם העצם המורה על מהותו, לא על תואר מתאריו המורים על חידוש העולם והנהגתו, כמ"ש הרב **המורה פ"ס ח"א**, וזכרנוהו בשער נ"ט.

[המין האנושי כולל צד נפסד, וצד משכיל]

הנה שיחויב מזה שימצאו במין האנושי שני העניינים האלו:

האחד מצד מה שהוא הווה נפסד.

והשני מצד מה שהוא נמצא מדבר ומשכיל.

כי מצד היותו הווה נפסד, הנה הוא נכנס תחת ממשלת הזמן וגזרותיו, כי התנועה הכרחית בו. ולזה כל מעשיו הנעשים בחומרים ובכלים גשמיים, הנה הם נמשכים אל הזמן ומוגבלים ממנו, עד שאם יחסר מהם הזמן הצריך לכל אחד יחסר שלמותם.

אמנם מצד השכל, לא יכנס תחת הזמן. כי פועל השכל לא יתחלק בשום פנים. ומה שלא יתחלק לא ישערהו הזמן. ועם שהוא לא ישכיל הדבר כי אם אחר עמוד האדם עליו מעט או הרבה מהזמן, לא היה זה מצד השכלת השכל, רק מצד שהכוחות ההיולאניות צריכות זמן להפשיט היולאניות המושגים, ולהעלותם אל הכוח המדמה הקרוב אליו, ואז ישכילם בפתע. כלומר בלי זמן, כמו שהוא העניין בהוויות.

ולזה מה שיקרה לכל משכיל היולאני, שצריך זמן להכין החומרים אל ההשכלה, אמנם ישכילם בעתה. והוא מה שאמר שלמה בחכמתו, לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים. ירצה, צורך הזמן לכל הדברים והעת לבד לכל חפץ שהיא ההשכלה יהיה למשכילים אשר תחת השמים, כי אשר על השמים אין צריך זמן כלל. והיות שם החפץ מכונה אל השכל, הוא שגור בפי זה החכם בספר עצמו. ואל תתמה על החפץ; בקש קהלת למצא דברי חפץ; ועת לכל חפץ:

והראב"ע ז"ל כתב: מאור השכל יצא החפץ. ואיך שיהיה לזה ימצאו העניינים האלוהיים אשר תחת השמים נמשכים אל הזמן, עם שעיקר עצמיותם הם למעלה ממנו.

ושני העניינים האלה הם נזכרים ונעשים תמיד בתורה האלוהית. וזה שכבר הניחה התורה מקום לזמן להתגדר בו בהרבה עניינים ממצוותיה וממשפטיה, כמו שנראה מעניין המועדים השמיטות והיובלים ודיני העבד והאמה והטומאה והטהרה, ובכלל כל המצות התלויות בזמן, אשר לכולם יש לו יד ושם בהם, וכמו שדרשו ז"ל תן חלק לשבעה וגם לשמונה וגו', כאשר ביארנו שער נ"ט.

[משמעות הזמן]

גם מפרשת נדרים אשר היא אחד מהדברים אשר עמדנו עליהם נלמד כמה שנויים נמשכים בדיני האשה מהמשך הזמן ושינוי ממוצא שפתייה לנדריה. שהרי בכל ימי קטנותה אמרו אין בדברי קטנה כלום, וכשנכנסה לזמן הנערות כבר משגיחין בדבריה וצריכה להפרת אביה, וכאשר חדש עליה הזמן שנוי הגוף מנערות לבגרות, כבר היא ברשות עצמה ואין אביה יכול להפר, וצריכה שאלת חכם. ואם בימי נערותה נמשך אליה עוד חידוש הזמן ליארס, אביה ובעלה מפירין נדריה. ובהוסיף עוד לחדש עליה כניסתה לחופה, אישה יקימם ואישה יפירם. ואם עוד רבות בשנים באו אליה גלגולי סיבותיו להתגרש או להתאלמן, חזרה לרשות עצמה.

והרבה דברים כיוצא באלה אשר יד הזמן משנה אותם מצד היותו מקרה דבק בכל התנועות, אשר מפני זה היו רבים מיחסים כל העניינים המתחדשים אל הזמן. יש מתהללים בו להימצא בו העניינים המשובחים, ויש מחרף ומגדף אותו מפני התלאות והמקרים הרעים. והנה כל ענייני האנשים אשר על פני האדמה, אשר לא בעלי ברית לאלוהים המה, הם מזה המין שהם כולם מההווים והנפסדים, אשר הם תחת ממשלות השמים וצבאותם, ישפלו בהשפלתם ויינשאו לעומתם, כי רוח החיות בהם ולא זולת. כמ"ש אשר חלק ה' אלוהיך אותם לכל העמים. ונאמר כי יחתו הגויים מהמה.

אמנם העניין השני נתייחד אל האומה הישראלית, בהסיר ממשלת הזמן וכוח ידו בכל הדברים הנתלים בשכר המצות ועונשם, עד שלא ישמר חקו בענייני ההוויות וההפסדים וזולת זה כלל. כמו שהוא מבואר מכל הנסים המפורסמים והנסתרים, וגם מזה הצד לא יגיעלים הזמן ולא יפסידם, כמ"ש כי אעשה כלה בכל הגויים אשר הדחתיך שמה ואותך לא אעשה כלה. והנה שנמצאו בהם צורך שני העניינים, רצוני תכונת העניינים אשר תחת השמים ותנועותיהם לצורכי החומר ומשיגיו, והעניינים האלוהיים אשר מעל השמים לעניינים המסוגלים אל הכוח השכלי ומה שילווה אליו.

[ארץ ישראל כוללת יסוד ארצי, ועמו עבודת הקרבנות]

ולזה מה שראה האל ית' להכין אל האומה הזאת הנבחרת מתנת הארץ הטובה, כדי שיהיו בה מיושבים על מכונתם: הארץ הנה היא רחבת ידיים לפנייהם, לתת את יבולה ולהוציא את תבואתה למעמד החלק הגופי אשר תחת השמש, לכלכלו ולקיימו ויישוביה הנכבדים וממעמדות זקניה ושופטיה ופנת שבטיה בכל הישרותיה אשר בכל עיר ועיר, ועל הכול ירושלם עיר הקודש המיוחדת אל מעמדות והעבודות האלוהיות הנעשות ע"י עם הקודש הנבחרים מכל ישראל, וקדושי הכהונה והלוויה אשר הם תמיד עומדים על משמרתם ומקריבים קרבנות הצבור והיחידים. והיה השולחן האלוהי דשן ושמן תמיד, והוא יתעלה מיסב בראש ונהנה בנחת רוח שנעשה רצונו בסעודתו, והבנים בניו סמוכין תמיד אצלו ומקבלים השפע העליון מאתו.

והוא מה שנזכר בענין הראשון שאנו עליו, כי אחר שדבר בבאי הארץ ובענין כניסתם בה כמו שאמרנו, שהוא צורך החלק הגופי, סמך מה שהוא צורך החלק השכלי, והוא העיקר והתכלית. ואמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו. ואמרת להם... כי זהו תכלית הכול. ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה חיים טובים חיים מספיקים חיים מאושרים ודבקים בה' אלוהיכם אתם תהיו לו לעם והוא יהיה לכם לאלוהים, ולא ימצאו לכם עוון אשר חטא הגורם לשכינה שתסתלק מביניכם:

ובמדרש (במדבר רבה פרש' כ"א) (ע"ש הנוסח' בהיפוך)

אמר רבי יהודה ברבי סימון: מעולם לא היה אדם בירושלם ובידו עוון. כיצד, תמיד של שחר מכפר על עבירות שביום, ושל בין הערבים על עבירות שנעשו בלילה. מ"מ לא לן אדם בירושלם ובידו עוון, שנאמר צדק ילין בה. אמר להם הב"ה לישראל: בעולם הזה אתם מקריבים לפני לחם הפנים וקרבנות. לעולם הבא אני אערוך לכם שולחן גדול, ויהיו אומות העולם רואים ובושים. שנאמר: תערוך לפני שלחן נגד צוררי. וכן הוא אומר הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו.

ומהראוי לפי הנראה שיאמרו תמיד של שחר מכפר על עבירות הלילה, ותמיד של בין הערבים על עבירות שביום, מפני שהם עוברים לעשייתן. אלא שביארו כי כמו שהארץ נתנה בידם לספוק צרכי הגופות ופרנסתם, כן יסד להם העיר הקדושה ירושלם בתוכה להיות בה בית המקדש בנוי על תל אשר בו יהיה ערוך תמיד השולחן האלוהי, אשר בהשקפתם בו ערב ובקר יתפרנסו הנפשות הטהורות ויהיו תמיד נקיים מן החטא אשר

בזה יזכו אל התענוג הנפלא הנצחי אשר לעולם הבא אשר בו יהיו צדיקים יושבים וכתרי הכבוד בראשיהם, ונהנים מזיו השכינה תענוג וזיו שאין להם הפסק. והנה השונאים וחסרי האמונה והמעשה הם יבושו ויכלמו ואוי לה לאותה בושה. והנה לזה סידר לפנייהם מעשה שלחנו וארוחת תמיד לבקר ולערב ולשבתות לחדשים לחגים ולמועדים, תמידין ומוספין, גם תורת הנדבות והנדרים איש כי ידור או השבע שבועה ואשה בית אישה או אביה אלמנה וגרושה, כי הכול בכלל לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, ובכולם יש לכוון בהם אל זה הדבקות האלוהי אשר לא ייפרד. כמו שכתבנו מכוונת אלו המינים הנקרבים בכלל הקרבנות, שהם בשר לחם ויין בפרשת מצות התמיד שער נ"ב, עם מה שנרמז מענייני הנסכים והמנחות במקומן שער ע"ז, ובקרבן החודש במקומו שער ל"ז.

ובכלל לכל הדבר הטוב והנאות שכתבנו אצל הקרבנות המצויים להביא לכל עוון ולכל חטאת גם לנדרים ונדבות, בפרשת ויקרא הסמוכה אליה, בשער נ"ז. כי כולם הם כוונות נכונות להמשיך התכלית אל אלו הפעולות המעולות האלוהיות, עם היות שידענו נאמנה כי נפלאו מחשבות תמים דעים בכל אלו העניינים ומי יכילם, מ"מ נתבארה הכוונה בהנחתנו הראשונה מעשות ה' אלוהים בזה העניין לצרכי זאת האומה המיוחדת, דוגמת ארץ ושמים ארץ ארץ ארץ כאשר היא מיושבת בכללה וחלקיה לצרכי החומר וסיפוקו. והשמים שמים לה' הוא בית קדשו ותפארתו לכל מעשה עבודתו, לצרכי החלק השכלי ואת אשר יבחר בו.

[הארץ היא יסוד נמוך לעומת עבודת הקרבנות]

אשר שני העניינים יחד יתחייבו אל תכונת האדם, וצרכן הכרחי מאד. האומנם כי עם ששני העניינים הם הכרחיים, הנה צרכן אינו שווה בעיני בעלי הדעת. כי צורך הארץ וכל ענייניה הוא אצל התכלית במדרגת הכבש העשוי לעשות מלאכת חרש וחושב בשמי קורה, כי באמת המלאכה ההיא אשר בגובה הבית הוא העיקר, והכבש הוא טפל אליה, עם שהוא הכרחי. ולזה המאשרים אשר ראו הליכות עולם, להם לא קראו הליכות אלא הלכות. ובכל מאמצי כוחם מיעטו במלאכת העולם והרבו במלאכת נפשם.

אמנם מי שיעשה עיקר מהכבש לבנותו אבני גזית ומלאכת מחשבת, הנה טעה בו שני טעויות גדולות:

האחד, שהוא ממונו ודעתו במה שלא יועיל אחר שסופו להינטל משם. והשני, כי כל מה שהוציא מממונו וזמנו בו היה לו להוציאו בעיקר המלאכה והוא יחסר ממנה.

והנמשל הוא מבואר מאד. כי כל מה שישתדל האדם בצרכי העולם, הנה הוא דבר בטל אחר שלסוף אלו הטובות הזמניות ייפרדו ממנו, ולא במותו ייקח הכול. גם כי העסק בהם

יפריעו אותו מיקר מלאכת נפשו, וכ"ש כי כל מעשיהם ובניינם הוא הריסה גדולה אל הבניין ההוא העליון, כי בו ירבה הפשע ויגדל העוון ויפסד החיבור האלוהי, ויגורש האיש ההוא מעדת ה'. וכן הוא העניין בעצמו באומה הזאת בכללה כי בשמירת הסדר המכוון בשכנם בארץ ובהשתמש במושבה ומכונתה על דרך הסיפוק, ולחשוב אותה טפל ולעשות עקר מהעבודה האלוהית אשר בבית קדשו. הנה הם יהיו עומדים על מעמדם ושומרים משמרתם ועורכים תמיד אל שלחן ה', והוא יברך הזבח והם אוכלים ונהנין מברכות שמים מעל.

[בגנות הרואים עיקר בעבודת האדמה]

אמנם בעשותם מהטפל עקר ובבואם שמה להיות נמכרים ממכרת עבד לעבודת האדמה להרבות להם תבואתה ולהתעשר בסחורותיה, הנה באמת תחלש עבודתם ותקלקל סעודתן ונפש האב תקוץ בהם ותגעל אותם וכלה את חמתו בקיר ובטחים אותו תפל, וישביתם מבוא אל שלחנו במאכל המאוס והמגועל אשר לא לרצון יעלה לפניו.

[משל הסיר של יחזקאל]

כמו שנמשך העניין אל אבותינו לאשמה זו ממש והוא עצמו מה שנצטווה יחזקאל לחוד חידה ולמשול משל ביום אשר סמך מלך בבל על ירושלים, נאמר שם: [יחזקאל כד]

ג ומשל אֶל-בֵּית-הַמָּרִי מִשָּׁל וְאֶמְרָת אֲלֵיהֶם
 כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה שְׁפֹת הַסִּיר שְׁפֹת וְגַם-צֶק בּוֹ מֵיִם :
 ד אֶסֶף נְתֻחֵיהָ אֲלֵיהָ כָּל-נְתֻחַ טוֹב יָרֹךְ וְכִתְף מִבְּחַר עֲצָמִים מֵלֵא :
 ה מִבְּחַר הַצֹּאן לְקוֹחַ וְגַם דוֹר הָעֲצָמִים תַּחְתֵּיהָ רִתַח רְתַחֶיהָ גַם-בְּשָׁלוֹ עֲצָמֶיהָ בְּתוֹכָהּ :

והנה רבי דוד קמחי ז"ל כתב:

כי כל זה היה משל על פורענותם של ישראל אשר השיג להם ההפסד והכיליון בתוך ירושלים. כי היא הסיר ומבחר עם ישראל כל נתח טוב ירך וכתף שהם השרים והכוהנים כולם נשמדו בתוכה, כי הגדיל המדורה ורתח רתחיה עד כלה אותם וכו'.

כמו שנזכר בפירושו.

ולא יתכן הפירוש הזה, לפי שהיה ראוי שיקדים מה שזכר אחרי כן מסבת פורענותם, באומרו, אוי עיר הדמים סיר אשר חלאתה בה וגו'. כי ראוי שיקדים החטא אל העונש, ולא בהפך. מלבד שאין טעם במשל הזה להפליג עליו הצואה לחוד ולמשול אותו על השיעור ההוא.

ולכן אני אומר, שבכתובים האלו הראשונים לא כיון אלא להורות על מה שהשתדל בתקונן ושלמותם תכלית מה שאפשר ועל הדרך שזכרנו.

והמשיל העניין אל זירוז הרוקח הטוב אשר ישתדל בתיקון המאכל כשיושלם תכלית מה שאפשר, ואחר לא עלה בידו ונתקלקל. ושם המשל הזה המיוחד לפי לשון הכתוב אשר אנחנו בעניינו, האומר את קרבני לחמי לאישי וגו'. כי סידור השולחן האלוהי וערך הלחם והבשר והיין אשר עליו תמיד בכל מועדיו, הוא תכלית יישוב הארץ כולה, כמו שאמרנו. ולזה המשיל ההטבות וההכנות אשר הכין לפנייהם להשלים אותה ולסעדה, להיותה נרצית לפניו, לרוקח הזריז והבקי ששם נפשו ולבו על כל דברי תיקוני הטבח והמאכל מתחלה ועד סוף. כי הנה בראשונה הוא נזהר בשפות הסיר על הכירה שפיתה מכוונת הגונה בלתי נוטה אל הצד מהצדדים, לפי שהנטייה בה ממה שיקלקל המאכל בהיות חרסיה מגולין באחד מצדדיה ותשלוט האור בהם. ואחר כשיעלה המאכל על צד ההוא יפגם טעמו. וגם כי יצק בו מים בעצמו, כדי שיהיו המים משוערים לבישול המאכל לא פחות ולא יותר.

וכן כיוון האל ית' שתהיה ישיבת ישראל בארץ הקדושה נאותה מאד למה שהיא בתוך כל הארצות כמו הסיר שהיא שפוחה על הכירה. ולא עוד אלא שהייתה ירושלם עיר הקדש אשר בה מקדש ה' שפוחה עליה על זה האופן.

וכבר היה זה המשל בפיהם מלפנים באומרו היא הסיר ואנחנו הבשר. וירמיהו אמר עליה סיר נפוח אני רואה ופניו מפני צפונה. אמר שהייתה ירושלם כמשל הסיר שהיא מבשלת המאכל בתוכה ומתקנת אותו, אלא שהיו פניו פני צפונה אשר משם תפתח רוח הרעה לקלקל המאכל ולשבר חרסיה.

וסוף דבר כי השתדל בשפות הסיר תכלית מה שיאות, ואמר וגם יצוק בו מים, על הנבואה אשר השפיע עליהם תמיד. וכמ"ש אצוק רוחי על זרעך, ושאתם מים בששון וגו'. לא רעב לחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה'.

עוד אמר כי כמו שהטבח הבקי הוא מדקדק לאסוף נתחיה אליה שלא יישארו קצתם חוץ למים, ואין צ"ל חוץ לה, כי זה ודאי ממה שיפגום טעם המאכל. ושיהיו הנתחים ההם כל נתח טוב ירך וכתף, ושימלאנה ממבחר הנשאים, כן כוון האל יתעלה לקבץ כל ישראל בתוך זאת הארץ הקדושה ושלא יישאר חוץ ממנה שריד, וגם שיהיו הנתחים כולם טובים כמו שנתבאר עיקרו בשער הקודם במאמר ובאלה לא היה איש מפקודי וגו'.

ואמרו חז"ל לאלה תחלק הארץ לאלה שהם בחיים, לא לבני אדם הנדונים למיתה. גם כוון בזה בפרט אל ירושלם עיר הקדש, כי שמה ישבו הנתחים הגדולים כל נתח טוב מלכות כהונה לוויה, סנהדרין שרים וזקנים, שהם ראשי העם והנבחרים העושים במלאכת הקדש. כוהנים בעבודתם ולווים בדוכנם והנבחרים שבישראל במעמדן לא ישבתו משם כל הימים.

ואמר מבחר הצאן לקוח וגו'. כי כמו שזה הטבח הבקי יבחר מבחר הצאן לקחת ממנו אלו הנתחים המיוחדים, כך היה הסדר בהם שכאשר יחסרו מהאישים הנבחרים האלה שזכר ישלימו תחתיהם ממבחר העם, באופן שכל הנמצאים שם יהיו בחירי עם. ואמר וגם דור העצמים תחתיה, לומר שהייתה כל ארץ ישראל סביבות ירושלם כדור הגדולה שמשים הטבח הבקי אצל הסיר, שזכר לספק ממנה משקה אם תצטרך אליו הסיר, כדי שלא יצטרך לתת בתוכם מים צוננין ויבטלו רתיחתה ויתקלקל המאכל. והוא רמז למה שהארץ בכללה תספיק צורכי העיר ועושי המלאכה במעשרות והתרומות והנדרים והנדבות וכל משפטי כהונה ולווייה, באופן שלא ישבתו ממלאכתם בשום פנים. והוא אומר רתח רתחיה גם בשלו עצמיה בתוכה, כי כל זה גמר המאכל ותיקון בישולו.

ובבחינה זו תאמר ג"כ דור העצמים על הארצות והממלכות אשר סביבות ארץ ישראל, כי היא מסתפק בהם ג"כ בקצת העניינים המספיקים גם עושר וכבוד. ויהיה מלת דור העצמים צודקת מאד לפי הנמשל, כעניין כדור אל ארץ רחבת ידיים; וחניתי כדור עליך. כי הדבר המקיף יקרא דור, וכן בלשון הערב יאמר שיחנה עליו באופן שיקיף אותו מכל צדדיו. וכן הדבר העגול הוא מתגלגל בארץ יותר מתמונה אחרת.

והנה אחר שהשלים לומר מה שכוון תיקונם בתכלית ההשגחה על אלו האופנים, נעתק להתרעם מהם על מה שנתקלקלו במעשיהם ברודפם אחר התשוקות הזמניות והשתמשם מהכנת הארץ שלא כדרכה ובהיסח דעתם מעל עבודתם ותיקון משמרתם, לטבוח טבח והכן הסעודה עד שנתקלקלה בפניהם ונבאשה. ועלה הכעס והחמה לבטל הכול והשליך מפניו, ואמר לכן כה אמר ה' אלוהים אוי עיר הדמים סיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה לנתחיה לנתחיה הוציאה לא נפל עליה גורל. ואמר שכבר קרה אותם כאשר יקרה לפעמים לרקח או הטבח ההוא שלא הועילה לו זריזותו ולא זכה לאכול בטובה מן המאכל ההוא אשר שם נפשו עליו.

זוה יקרה משלשה צדדים:

האחד, שלא הוסרה חלאתה וזוהמתה ממנה, אם שלא הסיר אותה השמש אשר נפקדה בידו, וגם שלא יצאה מעצמה כמו שיקרה לפעמים מכוח הרתיחה.
והשני, כי לנתחיה לנתחיה הוציאה, והוא שלא נגמר בישול הנתחים ההם יחד, אבל שקרה שהוציאו מאכל הסיר ההוא לנתחיה לנתחיה באופן שלא נגמר תקונן.
והשלישי, כי אפילו מה שאכלו ממנה לא אכלוהו כסדר איש חלקו כאשר יחלק בגורל, אבל כדרך הרעבתנים החצופים החוטפים ואוכלים בלי השוואת המנות.

ו לָכֵן כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אוֹי עִיר הַדָּמִים סִיר אֲשֶׁר חִלְאַתָּה בָּהּ
 וְחִלְאַתָּה לֹא יֵצֵא מִמֶּנָּה לְנִתְחִיָּה לְנִתְחִיָּה הוֹצִיָּאָה לֹא-נִפֵּל עָלֶיהָ גּוֹרֵל :

וכן קרה להם באמת, כי היא הייתה הסיר אשר חלאתה בה כאומר כי יצר לב האדם רע מנעוריו. והנה חלאתה לא יצאה ממנה מצד עצמה, ולא מחמת שום השתדלות, ולא עוד אלא שמיטב פעולותיהם היו בלתי שלימות ודומות לנתחים היוצאים מן הקדרה קודם גמר בישולם, והוא משל נכבד על השתמשם מטובות הארץ חוץ מתכליתם וכוונתם, כמו שאמרנו. וזה בתת כל השתדלותם אל הגעת הטובות הזמניות והמדומות, והסיחם דעתם מהעבודות האלוהיות אשר בבית הגדול והקדוש, אם לבטלם או לעשותן שלא כהוגן.

ומלאכי הוכיח מאד על זה ענין הקרבנות היותר חסרים ופחותים, כמו שנראה מדבריו וגם שהיו הכוהנים חטאים לה' בהיות להם הסעודה היא לצורך עצמן, וכל אחד חוטף ואוכל, ומהפכים לחם אלוהיהם לעושק ונלוז. כמו שהתחילו בזה בני עלי ונמשכו אחריהם הכוהנים אשר לא אמרו איה ה', לנהוג בעניינם בעזות וחציפות גדולה כנגד אלוהיהם.

ז כִּי דָמָה בְּתוֹכָהּ הִיא עַל-צָחִיחַ סֹלַע שְׁמַתָּהּוּ לֹא שִׁפְכָתָהּוּ עַל-הָאָרֶץ לְכִסּוֹת עֲלָיו עֵפֶר :
ח לְהַעֲלוֹת חֲמָה לְנֶקֶם נֶקֶם נִתְּתִי אֶת-דָּמָה עַל-צָחִיחַ סֹלַע לְבִלְתִּי הַכֹּסוֹת :

והוא אומר כי דמה בתוכה, היה על צחיח סלע שמתהו, לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר (יחזקאל כ"ד). +++
 וכל זה משל אל החטא עם עזות הפנים, כמו שאמר וחטאתם כסדום הגידו לא כחדו (ישעיהו ג). ולזה אמר להעלות חמה ולנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות, כי כמו שהם חוטאים בגלוי ראוי להיפרע מהם בגלוי.

ט לֶכֶן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אוֹי עִיר הַדְּמִים גַּם-אֲנִי אֲגִדִּיל הַמְּדוּרָה :
י הִרְבָּה הָעֲצִים הַדֹּלֵק הָאֵשׁ הַתֵּם הַבָּשָׂר וְהַרְקָח הַמְּרַקְחָה וְהַעֲצָמוֹת יַחְרוּ :

והוא מה שביאר אחריו באומר לכן כה אמר ה' אלוהים אוי עיר הדמים גם אני אגדיל המדורה הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח המרקחה והעצמות יחרו והעמידה על גחליה רקה למען תחם וחרה נחושתה ונתכה בתוכה טומאתה תתם חלאתה תאוניה חלאת ולא תצא כו'.

יראה כי נוסף על מה שנפסדו מפאת עצמם גם הוא יעשה עמהם להשחית ולכלה כי יגדיל המדורה תחת הסיר וירבה העצים וכל זה משל לסיבות המחטיאות כאומר השמן לב העם הזה וגו' (ישעיהו ו'). הדלק האש הם האויבים. התם הבשר והרקח המרקחה ומבחר העצמים אשר בה יחרו וכל זה רמז וסימן אל קלקול הסעודה בידם ושלא עלה כהוגן דבר ממה שכוון מתכלית ישיבתם ומעמדם. ולזה יחרו העצמים בתוך הסיר.

יא וְהַעֲמִידָה עַל-גַּחְלֵיהָ רִקְהָ לְמַעַן תַּחֵם
יב וְחָרָה נְחֹשֶׁתָהּ וְנִתְּכָה בְּתוֹכָהּ טֹמְאָתָהּ תַּתֵּם חֲלָאָתָהּ :
יג תֵּאֲנִיחַ הַלְּאֵת וְלֹא-תֵצֵא מִמֶּנָּה רַבַּת חֲלָאָתָהּ בְּאֵשׁ חֲלָאָתָהּ :

גם הסיר עצמה תעמוד על גחליה ריקה למען תחם והוא ממש שריפת העיר והמקדש ואמר כי כל זה יבא עליה ולא תתום חלאתה ממנה ועל דרך ההתנצלות אמר בסוף בטומאתך זימה יען טהרתיך ולא טהרת מטומאותיך לא תטהרי עוד עד הניחי את חמתי בך וגו' (שם). וכמו שאמרו חז"ל קרית לחברך ולא ענייך שדי גודא עלויה (ב"ק צ"ב ב). ראה כמה נפל זה המשל על העניין עצמו אשר עמדנו עליו מסדר הספורים אשר לפנינו בהיישיר הנאות ממה שהוא בישיבת הארץ בבחינת הטפל וההכנה אל העקר ומה שהוא העקר עצמו לפי שכך הייתה הכוונה מתחלה שהאנשים בעלי השכל יעשו מהעקר עקר ומהטפל טפל ולא יתהפכו להם העניינים בשום צד:

[דברי משה רבנו לבני גד וראובן]

והנה לפי שראה משה רבנו ע"ה שמץ מנהו בבני גד ובבני ראובן במה ששאלו נחלתן בעבר לירדן חשד אותם בחטא זה והוכיחם עליו הרבה כמו שיראה יפה מהסיפור הזה, אשר נבאר אותו אחר שנתעורר אל מה שראוי שנתעורר עליו מהספקות תחילה, אשר אליו כווננו חכמינו זכרם לברכה באותו מאמר שזכרנו בתחילה, כאשר יתבאר אח"כ.

[ספקות בפרשה]

וזה כי יש לעורר ספק עצום על דבריו של משה רבנו עמהם. והוא כי היה מהראוי שישאל להם בתחילה אם היה רצונם לעבור עמהם למלחמה אם לאו. ואם יאמרו לו מה שאמרוהו באחרונה, למה יחרפם על פניהם באמור להם כל אותן קינטורים וחרופים, ולא נתקררה דעתו עד ששלח יד לשונו באבותיהם ואמר והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים לספות עוד על חרון אפי ה' בישראל כי תשובון מאחרי.

וכמדומה שבהשיבם דבר לאמור גדרות צאן נבנה וגו' ואנחנו נחלץ חושים וגו' שהתנחם מאד על מה שהתריס כנגדם, לא פשעם ולא חטאתם, ומוטב שלא יעשה כן כי לא אדם הוא להינחם.

והספק הזה עצמו ישנו בדברי פינחס אליהם כששלחו אותו ישראל על דבר המזבח אשר בנו בעבר הירדן, שראוי היה שישאלום תחלה מה הייתה כוונתם בו. ואם יאמרו לדבר שיש בו עוון אשר חטא, יוכיחום כרצונם. ואם לאו יעשו מה שעשו באחרונה. ולמה יהיו אנשים שלמים כאלו אשר רוח ה' בקרבם מטיחי דברים על בלי מה.

וקשה עוד מזה, כי אחר שקבלו התנצלותם באמרם אל אלוהים ה' אל אלוהים ה' הוא יודע וגו' (יהושע כ"ב) עד חלילה לנו ממנו לבנותו, כמו שביארנו טוב כוונתם בסיפורי פרשת נח שער י"ב.

וגם אחר ששבו פינחס ונשיאי העדה, והשיבו אותם דבר, נאמר ויטב הדבר בעיני בני ישראל ויברכו אלוהים בני ישראל, ולא אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת הארץ אשר בני ראובן ובני גד יושבים בה. ולמה היה להם לעלות להשחיתם אחר שמצאו שליבם נכון לאלוהיהם, ולא חטאו במה שחשדום תחילה. אדרבא היה להם לבקש מהם סליחה ומחילה.

[פתרון הספקות]

אמנם הנראה בזה הוא כי הנה משה אדוננו עליו השלום בעוצם חכמתו עמד על אמות כוונתם, ולבו לב חכם אשר לימינו וירה חצים שונים אל כל אשר יהיה בלבם ולא יחטיא. וזה כי הוא דן בעצמו שמיניעתם מבוא אל ארץ נחלת ה' אשר בעבר הירדן והלאה לא תהיה כי אם לאחת משתי סיבות:

אם שנפל בהם מורך לבב לבוא אל ארץ גויים גדולים ועצומים מהם עם גדול ורב ורם בני ענקים וערים גדולות ובצורות בשמים, אשר שערו בזה מהסכנה העצומה אשר לא יכילם לבם. ולזה נתפייסו ליטול חלקם מעבר הירדן. והנה על דרך שאמר החכם טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב (משלי י"ז).

או שלא נפל זה המורך בלבם, ובדעתם היה ללכת עמהם לכל המלחמות ההנה, **רק שנמצאו להם שמץ מינות** להתבזות בעיניהם ארץ חמדה, ושלא לשער טוב תועלתה ועוצם תכליתה. והיה הטפל עיקר בעיניהם, עד שבחרו לשבת חוצה לה להיות הארץ ההיא נאותה למקניהם, כאלו תכלית הארץ ההיא לא היה אלא להיות להם מרעה שמן וכר נרחב להם ולרכושם.

והוא רע וזר, כי עדיין נמצא בהם שורש פורה ראש ולענה לשוב מאחרי ה' כעניין עוון המרגלים וכל מתי מדבר, וכאלו לא תמו כל הדור ההוא אשר מנע ה' מהם כניסתן בה כמו שנזכר.

והנה משה בגודל ענוותנותו, בקלה שבהם חשדם. והפליא עצה לזרוק עליהם מרה עליה תועיל להוכיחם גם על השנית מכל שכן, או אולי נפלו בה. ולזה אמר ולמה תניאון את לב בני ישראל וגו'. כה עשו אבותיכם בשלחי אותם וגו'. עד ויניאו את לב בני ישראל לבלתי בא וגו'. ויחר אף ה' וגו'. וישבע לאמור וגו'. והנה קמתם תחת אבתיכם וגו'. כי תשובון מאחרי ויסף עוד להניחו וגו'.

אמר להם כי חסרונם בביטחונם על ה' ונפילת המורך בלבם עם שהוא פחיתות טבעי להם הוא השבה מאחרי ה' במה שיחטאו בה ויחטיאו הרבים אשר יביאו המורך בלבם, כ"ש אם יהיה במ שום הרהור והסרה מאחרי לגמרי לבלתי חפצם בעבודתו וקרבתו אליו יתעלה אשר הוא התכלית האחרון.

ומהנראה שכאשר חשב להם כן היה בלבם, כי מתחילה לא היה דעתם לעבור עמהם למלחמה. וזה מה שאמר אל תעבירו את הירדן. ועוד כי לא נאמר ויאמרו אליו בני גד ובני

ראובן גדרות צאן וגו' אלא וייגשו אליו ויאמרו וגו'. דמשמע ששמעו דבריו, ונתייעצו עליהם, ואח"כ חזרו אליו עם התשובה ההיא. ואף שנאמר שלא יצאו מלפניו עד שהשיבו אותו דבר, יורה הלשון על חידוש המחשבה בלי ספק.

והנה כאשר קבלו עליהם ההעברה כבר נפלו אל הפחת הגדול, והוא העניין השני, רצוני לקבל עליהם להיות זריזים ומפסידים בהיכנס אל הסכנות עם אחיהם והשארם חוץ מנחלת ה'. ולזה נחשדו בהשבה מאחרי ה' ולהשליכו אחרי גוים בכוונת עבודתם.

ונדע את אשר בלבבם ונבוא עד תכונתו אם נתבונן בדברים אשר בינם לבינו. הלא תראה כי הם אמרו גדרות צאן נבנה וגו' ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנום אל מקומם וישב טפינו וגו', לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו כי לא ננחל אתם מעבר הירדן והלאה כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה.

והנה בכל אלו הדיבורים מראש ועד סוף, לא זכרו את ה' ולא שמו אליו לב, כמו שהיה ראוי ומחויב בכל המעשים אשר יעשה האדם כמוזכר בהקדמת הספר הזה, וכ"ש בדברים גדולים כאלה. אם מפני שהסכנה גלויה בהם זולתו יתעלה, ואם לגודל ערכם אשר אין ראוי ליחס כי אם אל העליון שבפועלים, כמו שאמר החכם אצל האושר. וגם החכם שלמה אמר זו מתת אלוהים היא, כמו שכתבנו שער כ"ב.

אבל יחסו הכול אל כוחם ועוצם ידם והיו נשענים בעזיבת טפם על חוזק ערי המבצר שיבנו.

וגם בעניין הנחלה אמרו, עד אשר אם הביאנום אל מקומם וגו', עד התנחל בני ישראל וגו', כי באה נחלתנו אלינו וגו'. ולא נזכר שם שמים בפיהם, זולתי במה שאמרו בתחילת דבריהם הארץ אשר הכה ה' לפני בני ישראל ארץ מקנה היא. וכל דבריהם מוכיחים על תחילתן, שכוונו בהזכרה זו לומר שאינם מבקשים דבר שמסרו עליו נפשם, רק מה שהכה ה' לפנייהם, לא בחרבם ולא בקשתם. וכהא דאמרינן (ב"מ ב' ב) חבראי לאו מידי חסר ביה איזיל ואיפלוג בהדיה. אמנם בכתוב ההוא עצמו חזרו למנהגם, באומרם ולעבדיך מקנה. היה להם לומר ולעבדיך נתן מקנה, כי על ידי המלחמה ההיא פרץ מקניהם לרוב:

ובמדרש (במדבר רבה פרש' כ"ב)

ומקנה רב וגו'. זה שאמר הכתוב כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים כי אלוהים שופט זה ישפיל וזה ירים. כי לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר, ואפילו פורש בספינות וחוזר על המדברות ועל ההרים לא נעשה עשיר.

אמר רבי אבא סרוגניא, כל הרים שבמקרא הרים חוץ מזה שהוא לשון רוממות, שאין אדם מתרומם מהדברים הללו. ומה הקדוש ברוך הוא עושה נוטל נכסים של

זה ונותן לזה, שנאמר כי אלוהים שופט זה ישפיל זזה ירים. וכן חנה אומרת ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם. באף שהוא מביא על זה מרומם זה. שאלה מטרונה אחת את ר' שמואל בן חלפתא, לכמה ימים ברא הקב"ה את העולם. א"ל לששה ימים, שנאמר: כי ששת ימים עשה ה'. ומאותה שעה עד היום מהו עושה? א"ל יושב ועושה סולמות, מוריד לזה ומעלה לזה. לכך נאמר כי אלוהים שופט זה ישפיל זזה ירים. תדע לך, כשבקש שיתעשרו בני ראובן ובני גד מה כתיב למעלה מן העניין, וישבו בני ישראל את נשי מדין וגו'. ואחר כך ומקנה רב היה לבני ראובן וגו'. ראה כמה חייב האיש הנלבב שלא ליחס קניין מקנייניו לשום סיבה מהסיבות, הן שמימיית והן אנושית בעצם וראשונה כי אם אל מעשה הסולמות אשר יעשה אותם האל יתעלה יום יום על ידי ההשגחה האישית והפרטית. וכמו שאמר משה וזכרת את ה' אלוהיך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל (דברים ח').

והנה חכמינו זיכרונם לברכה ייחדו זה העניין של בני גד ובני ראובן אל זה המין מההשגחה המיוחדת, ומשלו בו משל. והנה הם לא פנו אליו ולא שנו לבם. וכל זה חשד גדול, כי אחר שלא קרוב ה' בפיהם אפשר שהוא רחוק מכליותיהם, לא כן היו דברי דוד המלך: הלא ה' אלוהיכם עמכם והניח לכם מסביב כי נתן בידי את יושבי הארץ ונכבשה הארץ לפני ה' ולפני עמו. ועל זה באה עליהם גערת חכם מבין את דבריהם בכוונה עצומה בהפליגו ליחס כל המעשים אל בעליהם יתעלה שמו, ואמר אם תחלצו לפני ה' למלחמה ועבר לכם כל חלוץ וגו' לפני ה' עד הורישו את אויביו מפניו, ונכבשה הארץ לפני ה'. ואחר תשובו, והייתם נקיים מה' ומישראל, והייתה הארץ הזאת לכם לאחוזת לפני ה'. ואם לא תעשון כן, הנה חטאתם לה' אלוהיכם ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם:

[דברי משה]: בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצנאכם

ראה בעיניך וקבל עדותי, כי נאמנו מאד כי משה עליו השלום הכה בשבט פיו על שלושת פשעיהם הנכללים בדבריהם היוצאים מגזע אחד:

האחד במה שייחסו גבורות המלחמות להם והנה הוא עליו השלום הפליג ליחסם אליו יתברך כי לו המלחמה ופירוש להם כי כשקיימו תנאם עמהם בעבור להם כל חלוץ לפני ה' יהיו נקיים מה' ומישראל אבל אם יעברו לפני אחיהם ולא יזכרו את ה' עם שיהיו נקיים מישראל לא ינקו מאת ה'.

והשני במה שאמר והייתה הארץ הזאת לכם לאחוזת לפני ה'. ועל שני העניינים אמר ואם לא תעשון כן הנה חטאתם לה' אלוהיכם ודעו חטאתכם וגו'. דבר להם ברמז כלומר תנו לב לדעת חטאתכם אשר תמצא אתכם לבלתי יחס הדברים אל בעליהם.

ועל השלישי אמר בנו לכם ערים לטפכם ולא תסמכו על ערי המבצר אשר אמרתם כי מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב. מלבד מה שהפך דבריהם כמו שיבוא. והוא מ"ש במשנה תורה, רק נשיכם טפכם ומקניכם, ידעתי כי מקנה רב לכם, ישבו בעריכם אשר נתתי לכם. ירצה כמות שהן.

[ניתוח דברי השבטים]

הטה עוד אוזנך ושמע דברי תשובתם כי נעמו לפי הכוונה. אמרו: עבדיך יעשו כאשר אדוני מצווה. טפינו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד. ואלו ערי המבצר לא אמרו כבראשונה. ומה שנאמר להלן ויבנו בני גד וגו' ערי מבצר וגדרות על מה שעשו לסוף בשובם אמר כן.

עוד אמרו ועבדיך יעברו כל חלוץ לפני ה' כאשר אדוני דובר. כלומר כמו שנראה שאתה מרגיל לשונך לזכור תמיד את ה' ללמדנו דעת יראה ומוסר.

ואחר כך בתנאי עצמו אמר, אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן לפני ה' למלחמה ונתתם להם את ארץ הגלעד. לא כמו שאמרו כי באה נחלתנו אלינו וגו'. והקפיד על זה, לפי שעדיין לא הודו אלא בתרי מגו תלתא. והנה הם חזרו להודות הראשונות, ואמרו את אשר דבר ה' אל עבדיך כן נעשה, נחנו נעבור חלוצים לפני ה' ארץ כנען ואתנו אחוזת נחלתנו בעבר הירדן. אבל במה שאמר ונתתם להם את ארץ הגלעד, אמרו שא"א בזה, אלא שמעתה ומעכשיו תהיה ברשותם ובחזרתם, כלומר שלכך כווננו תחלה באומרם כי באה נחלתנו אלינו ולא זולת זה.

והנה משה שמע להם ועשה כרצונם, שנאמר ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט המנשי. וכן היה נזכר ונעשה על שמו לעולם.

מכל זה למדנו את אשר היה בלבבם שמץ דבר עבירה והסרה מאחרי ה', אשר עליו סמך משה בתוכחה זו. ועל זה החשד עצמו לדעתי סמכו פינחס והזקנים אשר עמו להוכיחם על דברי ע"א בבירור, באומרם להם המעט לנו עוון פעור אשר לא הטהרנו ממנו.

והעד הנאמן שאמרו להם ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם עברו לכם אל ארץ אחוזת ה' אשר שוכן שם משכן ה' והיאחזו בה בתוכנו ובה' אל תמרודו וגו'. ירצו, אם אולי אתם חושבים כי לבעבור היות ארצכם ארץ טמאה, כי לא מעיקר נחלת ה' היא, לפיכך אתם צריכים לבנות מזבח לאלוהי נכר הארץ, להוריד הכוחות הנכריות עליכם כאחד העמים, עברו לכם אל ארץ אחוזת ה', ואל תצטרכו לזה. הנה שחשדום שרצו לשבת חוץ מאחוזת ה' ולהסתר מעיני כבודו. ולזה אע"פ שנתנו אמתלאה לדבריהם במה שאמרו שעשו המזבח ללא עולה וזבח, כמו שכתבנו במקום הנזכר למעלה. והאמינו דבריהם לבלתי עלות עליהם לצבא, לא מפני זה הוסר החשד לגמרי. וזה טעם שנאמר וייטב הדבר בעיני

בני ישראל ויברכו אלוהים, ולא אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת הארץ. ואפשר כי באומרו לשחת הארץ, כוון שאם יעלו עליהם וישחיתו ארצם והביאום אל ארץ אחוזת ה' הנה ישחיתו את חלוקת הארץ אשר נחלק לפניהם, ויצטרכו לעשות חלוקה אחרת. ולזה שמעו מהם ויכבד עליהם דבר המלחמה.

והנה עם זה נתבאר טעם המאמר שזכרנו ראשונה, שאמרו לב חכם לימינו, זה משה, ולב כסיל לשמאלו, אלו בני גד ובני ראובן, שעשו את העקר טפל ואת הטפל עיקר. כי הנה משה אדוננו הוא ראש החכמים השלמים אשר ישכנו ארץ בעוד בחיים חיתם ויבחרו כל ענייניה וקנייניה בבחינת הדבר הטפל לצורך הגופים ודי סיפוקם אשר הוא ענין הגשר אשר ידרכו עליו ברגליהם, שא"א זולתו. והעבודות האלוהיות יהיו להם לעיקר בנין העלייה וצורך השלמות הנפשי העליון. אמנם האנשים אשר חשבו הטפל עיקר הם הסכלים, אשר לבם לשמאלם.

כי טח מהשכיל מה ששיגו לעסקם, זה שתי חסרונות מפורסמות. **האחד השפלות והפחיתות** באשר הוא צורך הגשר או הפרוזדור לבד. **והשני שאף הוא לא יישאר ממנו מאומה בידו**, כמו שאמרנו ראשונה. ושניהם נרמזו במאמר ולא ממדבר הרים, כפי פי' רבי אבא שזכרנו. ירצה כי לא מעסקי המדבר הרים בני העלייה על הבית, גם שלא ירים אדם לעצמו תרומת מאומה, כי הכול לזולתו, ומה יתרון לו בעמלו. ואשר כן בסכלות גדולה חטאו, הנה הם מעותדים ומזומנים לקבל רעתם מאת האלוהים.

והנה בעיני החידה שחד אותה רבה בר בר חנה בכלל האחרות ממינה שנזכרו בפרק המוכר את הספינה: **זכרנו קצתם בפרק הבכורה שער כ"ד**

אמר זימנא חדא הוה אזילנא במדברא, וחזינן הנהו אווזי דמשמטי להו גדפיהו משומנייהו, וקא נגרי נחלי משחא מניהו. אמרו להו אית לן מיניכו לעלמא דאתי?
 חדא דלית ליה גדפא, וחדא דלית ליה אטמא. כי אתאי לקמיה דרבי אלעזר אמר ליה עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין.

והכוונה לפי הנראה כי פעם אחת היה פונה מחשבתו מלימודו אל עסקי העולם דרך המדבר וקנייני האדמה. וחזא הנהו אינשי דדמייאן לקאקי חיווארי, דלי הדעת ושמני הבשר ונכסים וכבוד, עד שרפו ידיהם לעסקי נפשם לטרופם וטרדתם אחרי ממונם. עוד ראה כי לא נשאר בידם טובם, אבל שהכול נמשך ויוצא מהם דרך נחלה וירושה לבאים תחתם.

ולזה הייתה שאלתו: הייתכן לקחת שמץ מדרכם לחזות בנועם ה' לעולם הבא. והאחד מהם הרים הכנף להורות איך נשמטו ממנו כלי המעשה בעיקר מלאכתו לסיבת שמנוניתו.

והשני הרים רגלו, להורות לו הנחל היורד תחתיו, וללמד כי לא נשאר בידו מאומה מכל עמלו. והרי הם עדים נאמנים על שני החסרונות אשר עליהם נאמר ולא ממדבר הרים. וכאשר הליץ דברי חידתו לפני ר' אלעזר, א"ל עתידים ישראל לתת עליהם את הדין. והכוונה, כי לפי פרסום זה הטעות א"א שהטועים בו מזאת האומה הנבחרת אשר נתייחדו להיות מבני עלייה, לא יתנו על זה את הדין.

והנה באמת בני גד ובני ראובן הם העידו על עצמם היות לבם לשמאלם, בנטותם אחר הטפל, במה שחבבו ממונם יותר מגופם, וכ"ש מנפשם. וגערת חכם אליהם אפילו בעניינים הזמניים היא מפלשת ועוברת ומכוננת אל העיקריים, אשר אל לבו הימני בלי ספק. והם לא שמעו, ולכן היו ראשונים בפורענות, כמו שדרשו עליהם נחלה מבוהלת בראשונה וגו' (משלי כ').

הנה שנתבארו אלו המאמרים יפה, ונדע טעם הספור הזה הנכבד, והמשך הספורים אשר לוקחו עמו. ובהסכמת המשל הנפלא ששם אותו יחזקאל מעניין שפות הסיר במדרגות הסיפוק אל הבית ואל העלייה אשר אבותינו הראשונים הפכו השיטה, ועליהם נתרעם ירמיהו בנבואתו כאלו פירש המשל ההוא הנזכר בזיכרון הנמשל בעצמו, כפי מה שביארנוהו.

אמר: ואביא אתכם אל ארץ הכרמל לאכול פריה וטובה ותבואו ותטמאו את ארצי וגו'. הכוהנים לא אמרו איה ה' ותופשי התורה לא ידעוני וגו'. לכן עוד אריב אתכם וגו'. כי עברו איי כתיים וגו' (ירמיה ב').

אמר כי הכוונה בהביא אותם אל ארץ הכרמל, הוא כדי שיאכלו פריה וטובה על דרך הסיפוק להכרח החומר שהוא הטפל, בעוד שיהיו עוסקים הם או השלמים שבהם בפעולות המיוחדות אל צורתם, שהוא העיקר, כי בזה יהיה הכול קדש. ולכן תקרא ארץ קדושה כי תשמישי קדושה אינם נזרקים.

אמנם אתם לא שמעתם, אבל היה לכם הטפל לעיקר והעיקר ללא כלום. ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה, שכיון שלא נמשך מהטפל השירות ההוא, הנה הוא נהפך לטומאה ולתיעוב, כי כן הוא טמא ומתועב מצד עצמו בעיני השלמים.

ופירש הסיבה ואמר, הכוהנים לא אמרו איה ה' וגו'. וזה כי אין צריך לומר שכללם לא ישתמשו בהם על האופן הנזכר להשתדל כל אחד ואחד מהם בהשגת העקר הראוי לו, אלא שאפילו להיות רובם משתדלים בענייני האדמה, והשרידים מחזיקים בעבודתם ושלמותם שהוא העיקר לא ראו כי הכוהנים הניגשים אל ה' לא אמרו איה ה' שאכלנו משלו מאשי ה' ונחלתו, ותפשי התורה אשר היא להם למורשה ולעיקר לא ידעוני, והרועים אשר מיניתי על הצאן להנהיגם בדרך ישרה וללמדם דרך השימוש הזה שאמרנו, פשעו בי, כי הם קלקלו בעצמם, וכולם נמשכו אחריהם. והנביאים אשר היה להם להכין עצמם לנבואה אלוהית לסיבה עצמה, פנו לאלוהים אחרים וינזרו לבושת להשגת אלו הדברים המדומים אשר היה להם לעיקר.

ועל דרך האמת באשר לא יועילו הלכו, כי הכול הוא הוצאת הזמן ואפיסת הכוחות בבני הכבש לבד, כי הכול הוא ללא תועלת כלל כמו שאמרנו.

והנה להיות הסכלות מבואר, כמו שאמרו חז"ל על זה (במ"ר פ' כ"ב) ולב כסיל לשמאלו, לזה הגדיל עליהם התלונה והמריבה, באומרו לכן עוד אריב אתכם נאם ה' ואת בני בניכם אריב. יאמר שיריב עמם הריב אשר לאלוהיהם עמם על נפלים בסכלות הזה מבלי השתמשם מהחלק השכלי אשר נתן בהם לעניין מבואר כזה.

וגם את ריב בני בנייהם יריב אתם, והוא התרעומת שיש לבנים ולבני הבנים על האבות החוטאים מצד הרע והנזק שגרמו עליהם, באומרו אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו. ופירש עוד טעם הריב ואמר, כי עברו איי כתיים וגו' ההמיר גוי אלוהים וגו'. יאמר כי יראו באיים הקרובים וישלחו לחפש ברחוקים וידעו, ויבינו הנסה אלוהים לבוא לשכן שכינתו בתוך עם ולשון להנהיגו ולהישירו ככל אשר יעשה להם על דרך המעלה והרוממות על כל יתר העמים לשם ולתהילה ולתפארת, שהגוי ההוא יחלוף אותו וימירנו באל זולתו, זה ודאי לא ימצא בשום מקום. שאם ימצא שהמיר גוי אלוהים באלוהים אחרים, לא יהיה שם אונאה כלל כי שניהם המה לא אלוהים. אמנם עמי המיר הכבוד הנפלא שזכרנו בלא יועיל. והוא ממש מה שאמרנו חושבים העקר לטפל והטפל לעקר וכמו שאמר ראשונה וילכו אחרי ההבל ויהבלו ובמעשה העגל שער נ"ג נתבאר זה הכתוב ג"כ:

שמו שמים על זאת וגו'. הנה בזה נמשך על סגנון המליצה שזכרנו ראשונה, שסמכונה אל מאמר אנכי בראתי ארץ ושמים ואדם עליה בראתי. כלומר שהארץ נבראת בעבור החומר ולצרכו, והשמים לצורך הצורה השכלית ושלמותה. ולזה אמר כי אחר שהם אינם משתמשים מהכוח השכלי כלל, הנה השמים בבחינתם כבר היו לבטלה, וראוי שישומו ויחרבו ולא יעמדו עוד לתועלת זה העם אשר אין להם שכל כלל, מה שהוא מבואר מאד ממעשיהם המקולקלות בסכלות מפורסם.

והוא כי שתיים רעות עשה עמי, אשר לא יחטא בהם שום סכל, כל שכן בשתייהן יחד: והוא עזבם אותי ומתרחקים מעלי עם היותי מקור מים חיים טהורים, שאין להם הפסק בשום זמן מהזמנים. והוא עניין הצלחת הנפש ודבקותם בו לנצח נצחים, כי אין סכל שיבחר בזה.

והשנית היותם בוחרים ומשתדלים באלו העניינים הפחותים, ולוקח להם לעיקר בתכלית חריצותם עם שלסוף אין בהם ממש, והוא אומרו לחצוב להם בורות. והוא עניין ההתעמלות הרב בורות נשברים, עניינים חלושים ופחותים שאין בהם שום תועלת. ולזה אמר שימשך משם הסתלקות ההשגחה ויעזבם למקרים ולמלכי הארץ אשר בחרו

עבודתה, כמו שיאמר בסמוך העבד ישראל וגו' עליו ישאגו וגו'. כמו שיתבאר בשער הבא ב"ה, כי בזה די לכוונתנו בשער הזה, להורות על ההישרה השלימה הנמשכת באלו העניינים הסמוכים ללמד בני יהודה וישראל למאוס ברע ולבחור בטוב, כי היא ואין זולתה הוא דרך החיים.

זזה שיעור מה שרצינו אליו בזה החלק:

עקידת יצחק במדבר שער פו (פרשת מסעי)

יבאר כי שיעור האשם המושב לכל חוטא יהיה כפי שהודע אליו ראשונה חטאתו.

ויבאר טעם זכרון ערי מקלט בכמה מקומות:

אלה מסעי בני ישראל

(במדרש (דברים רבה ד)

רבנן אמרין, אתה מוצא שיש מי ששומע והפסיד ויש מי ששומע ונשתכר. כיצד אדם הראשון שמע לאשתו והפסיד, שנאמר כי שמעת לקול אשתך. אברהם שמע לאשתו ונשתכר, שנאמר וישמע אברם לקול שרי. אמר הקב"ה מי ששמע לאשתו כך נשתכר, מי ששמע לי על אחת כמה וכמה. ושלמה ע"ה בא ופירשה: ושומע לי ישכן בטח. וכן ישעיהו אומר שמעו ותחי נפשכם:

שיעור האשם המושב לכל חוטא הנה יהיה לפי הרשע המשתתף במעשהו. אמת המשפט הזה הוא מבואר מנפשו, כי כמו שהשבח והשכר המגיע מהמעשים הטובים ישוערו לפי מה שנשתתף מהשלמות והתמימות בדעת העושה אותם, כן המעשים הרעים ישוערו גנותם וענשם כפי הרשע המשתתף בעשייתם.

אמנם העניין הראשון ביארו התורה באומרו ושמרתם ועשיתם (דברים ד') ואמרו ז"ל ושמרתם זו משנה ועשיתם כמשמעו. אמר כי כשישכילו המעשים אשר יעשון ויתבוננו עליו בכל בחינותיו, אז יקרא מעשה כמשמעו, כי על זה העניין נקראו העליונים עושים, כמו שאמר עושי דברו לשמוע בקול דברו. וכן אמר בסוף ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם, למען תשכילו את כל אשר תעשון. והכול כדי שיקרא מעשה על דרך האמת, כי העושה בזולת זה אע"פ שיעשה הוא במקרה וכמ"ש חטאתי כי לא ידעתי כי אתה ניצב לקראתי, לפי אחד הפירושים שכתבנו שם, וכבר נתבאר זה אצלנו יפה במעשה העקידה שער כ"א ובנעשה ונשמע שער מ"ז:

אמנם העניין השני זכרו החוקר בפ"ג מהמאמר הג' **מספר המידות** זה לשונו:

כי אשר מאלה יפעל דבר בבלי דעת, הוא פועל בבלתי רצון. לכן אולי אינו בלתי ראוי לבאר מה הם וכמה הם ובמה יפעל, ולפעמים ג"כ עם מה המשל כמו הכולי, ולמה המשל כמו הבריאות, ואיך המשל בנחת ובחזק. והנה כולם אין אחד שלא

ידעם, בלתי הפתי. ומפורסם הוא שלא יסכל הפועל כמו שלא יסכל עצמו, אבל יסכל מה יפעל המשל. האומרים שנשכח מהם, או שלא ידעו דברים אין ראוי לאומרם, כמו סודות אשכר". או הרוצה ללמד ועזב מקל יד, או שידמה אחד כי בנו הוא שונאו, כמו שקרה לאירפוש, או שידמה החנית אשר בידו בלי להב, או האבן דבר רך, או המכה לרפא והרג, או הרוצה ללמד איך יורו הלוחמים. אצל כל אלה יהיה הסכלות בדברים אשר במ הפועל אשר יסכל דבר מהם, יראה שהוא פועל בבלתי רצון. עד כאן.

רצה כי כמו שיש הבדל מבואר בעונש החטאים וגנותם בין יודע את אשר יעשה לבלתי יודע כלל, כן יתחייב שיהיה הפרש לא מעט בזה בין ידיעה שלימה לבלתי שלימה, או לחסרה לגמרי.

וזה מה שקיימה אותו התורה האלוהית אצל כל המעשים, במה שהבדילה בין שוגג למזיד, ובין מזיד לפושע בעונשים, כמו שבא הבדלם בסדר הווידוי ובשאר עניינים, כמו שיבוא.

והיה זה כי כמו שאמרנו ראוי שיושקף בעונשים שיעור הרשע המשתתף בחטאים, כי הנה השוגג הוא קל המחילה, לפי שנעשה במעט רשע והוא הבלתי הזהר. אמנם המזיד הוא חמור, לפי שנשתתף בו רשע ממש והוא הידיעה וההכרה בחטא. אמנם הפושע הוא יותר חמור, לפי שנוסף בו רשע כסל במה שבחר בחטא מצד שהוא חטא והוא המרד הגמור.

[ירמיהו ב' ורעיון החטא והתשובה]

ד שמעו דבר-ה' בית יעקב וכל-משפחות בית ישראל :
ה למה אמר ה' מה-מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו :
ו ולא אמרו איה ה' המעלה אתנו מארץ מצרים המוליד אתנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות בארץ לא-עבר בה איש ולא-ישב אדם שם :
ז ואביא אתכם אל-ארץ הכרמל לאכל פריה וטובה ותבאו ותטמאו את-ארצי ונחלתי שמתם לתועבה :
ח הפהנים לא אמרו איה ה' ותפשי התורה לא ידעוני והרעים פשעו בי והנבאים נבאו בבעל ואחרי לא-יועלו הלכו :
ט לכן עד אריב אתכם נאם-ה' ואת-בני בניכם אריב :
י כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת :
יא ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל :
יב שמו שמים על-זאת ושערו חרבו מאד נאם-ה' :

ולזה נתחייב ממידת היושר שיכיר הרשע את בעליו, ומזה שיוסיף להכותו עליו כפי רשתו במספר, כי הוא מה שאמרו הנביא אל האומה הזאת בנפול על חטאים מפורסמים ומבוארי הגנות והפשע.

**יֵט תִּסְרַךְ רַעְתְךָ וּמִשְׁבוֹתֶיךָ תוֹכַחְךָ וְדַעִי וְרָאִי כִּי-רַע וְמַר עֲזַבְךָ אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ
 וְלֹא פָחַדְתִּי אֵלֶיךָ נְאֻם-אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת :
 כִּי מֵעוֹלָם שְׁבַרְתִּי עֲלֶיךָ נִתְקַתִּי מוֹסְרוֹתֶיךָ וְתֹאמְרִי לֹא (אֶעְבֹּד) [אֶעְבֹּר]
 כִּי עַל-כָּל-גְּבֻעָה גְבוּהָ וְתַחַת כָּל-עֵץ רַעֲנָן אֶת צֶעֶה זָנָה :**

אמר: [יט] תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך ודעי וגו'. אמר כי מהראוי שתייסרה רעתה כפי גדלה, ומשובותיה יוכיחנה במה שלא נפלה על חטא העזיבה אותו ית', אשר זכר ראשונה באומרו אותי עזבו מקור מים וגו', כמו שנתבאר בסוף השער הקודם, בבלי דעת או באונס, רק בבחירה שלימה אל החטא.

והוא מ"ש ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלוהיך ולא פחדתי אליך. כלומר, דעי וראי שחטא רע ומר גרם לך עזבך את ה' אלוהיך, והוא המרד. ולא מצד מה שהיה פחדתי אליך באופן שלא היית יכול לסבול ופירשת ממני, על דרך אמרם ז"ל יש לך אדם מתיירא מחברו מניחו והולך לו.

תדע שכן, כי מעולם שברתי עולך ניתקתי מוסרותיך, ולא עשיתי עמך רק טוב. וממה פחדתי, ועם כל זה מרדת בי ורחקת מעלי, ופרשת ממצוותי ותאמרי לא אעבור וגו'. ירצה, ואם תאמרי לפעמים לא אעבור עוד את פי ה' לעבור, עם זה היה נראה שאת אומרת בלבבך לא אעבור, כי על גבעה גבוהה ותחת כל עץ רענן וזה נתבאר ממעשיך הרעים שלא סרת מרשעתך, והיותך צועה ממקום למקום לזנות תחת בעליך. וזה טעם יפה למקרא ולמסורת.

**כֹּא וְאֲנֹכִי נִטְעַתֶיךָ שׁוֹרֵק כָּלָה זָרַע אֲמַת וְאִיךָ נְהַפְכֶתָ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נִכְרִיָה :
 כֹּב כִּי אִם-תִּכְבְּסִי בְּנֵתָר וְתִרְבִּי-לָךְ בְּרִית נִכְתָּם עֹנֶךָ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה :
 כֹּג אִיךָ תֹאמְרִי לֹא נְטַמְאֵתִי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא הִלַּכְתִּי
 רָאִי דְרָכְךָ בְּנִיָּא דַעִי מָה עֲשִׂיתָ בְּכֶרָה קָלָה מְשֻׁרְכֶת דְּרָכֶיךָ :**

ואם תאמר שאם לא היית אנוסה כמו שאמרנו, כבר היית מפותה משיתוף עמים נכרים וזרים שנשתתפו עמך והחטיאוך להרחיקך מעלי, כמו שנאמר במעשה העגל ובמתאוננים, הנה אינו כן. הוא מה שאמר: ואנכי נטעתך שורק כלו זרע אמת, כמו שהוא מבואר מהיותם נבחרים מכל בני האדם ומכל בני אברהם גם יצחק, עד שהיה מיטתו של יעקב כלו זרע אמת בלי שום תערובת. ואיך נהפכת לי עצמי, הנוטע אותך, לסורי הגפן נכרייה, והוא הפך מה שכוון מהם בדמותם אל הגפן, כמו שנתבאר בשער פ"ד.

ולפי זה גזר ואמר כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני, כי הוא עוון רע ומר כמו שנאמר. וחז"ל אמרו, כתוב אחד אומר כי אם תכבסי בנתר, וכתוב אחד אומר כבסי מרעה לבך ירושלים למען תושעי. הא כיצד? כאן קודם גזר דין וכאן לאחר גזר דין.

ורבי דוד קמחי ז"ל דחק עצמו לפרש נכתם עוונך לכשיכופר בלי ייסורין. וזה וזה לא נתיישב יפה, לפי מה שאמר אחריו איך תאמרי לא נטמאתי אחר כי אם תכבסי בנתר התשובה לא תאמר כן:

ולזה אני אומר שהנכון יהיה זה כפשוטו, וזה שהעונשין והייסורין הממרקים גופי החטאים הנה הנם כנתר והבורית, המלבנים את הבגד ע"י גיהוץ וכיבוס הממרקים אותו. והטוהר השלם באדם, הוא אשר יכובס מתוכו ומעצמו, ולא בדברים חוצה לו.

ולזה אמר שתשוב מעצמה קודם שיבואו עליה הייסורים הממרקים, כי אם תכובס בנתר העונשים, ותרבה לה בורית הייסורים, תמיד יישאר הכתם לפניו נכתם ונחתם, כי לא שבה כי אם מיראת העונשים, הרי היא תשובה פחותה וחסרה. מה שלא יהיה כן אם תכבסי מרעה לבך מעצמך, כי אז ודאי תושעי.

ולפי שמוציא אותה בבעלת כתמים, אמר שלא תוכל להכחיש ולהסתיר כתמיה. ואמר: איך תאמרי לא נטמאתי, ואחרי הבעלים לא הלכתי, ראי דרכך בגיא דעי וגו'. כי הבהמות הקלות כשיטענום מתבן או גמי וכיוצא, הוא מתפזר דרך הילוכה, עד שכבר נודע דרכה על ידי כן. וכל שכן בגאיות ובמקומות העמוקים, שלא ישלוט בהם הרוח כל כך. והוא משל נכבד לרשמי וכתמי זנותיה.

כד פרה למד מדבר באות נפש (נפש) [נפשה] שאפה רוח
תאנתה מי ישיבנה כל-מבקשיה לא ייעפו בחדשה ימצאונה :
כה מנעי רגלך מיחף (וגרונך) [וגרונך] מצמאה
ותאמרי נואש לוא פי-אהבתי זרים ואחריהם אלך :

פרא למוד מדבר באות נפשה שאפה רוח. דימה רודפי הדמיונות הסכלות ההנה לחיה זו אשר באוות נפשה הדמיונית היא רודפת תמיד במדברות, ולא תשיג רק הרוח אשר שאפה במרוצתה, והיא תמיד על עוצם תאוותה. ועל התאוה עצמה אמר כל מבקשיה לא ייעפו, כי כל הלהוטים אחריה לא ירגישו שום עייפות, כי בשרירות תאוותם ילכו ולא ייעפו, ירוצו ולא ייגעו. ובכל פעם ופעם ימצאו אותה בחידושה וחביבותה.

מנעי רגלך מיחף וגו'. לפי שפעמים תרדוף האשה הזנות לא בעבור עצמו רק למלאת צרכה בדברים ההכרחיים לה שלא ימצאו לה ממקום אחר. ואז לא תהיה זונה אלא במקרה כמו שנתבאר בזה. וכיוצא בשער מ"ב. לזה אמר אליה אם את לא תבקשי אהבת הזרים כי אם בעבור נעלים או לרוות גרונוך כי צמית, מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה, ואנכי אמלא חסרונוך. כמו שאמר להם במדבר, לא בלו שלמותיכם מעליכם, ונעלך לא בלתה מעל רגלך, לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם וגו' (דברים כ"ט).

ותאמרי לא כי אהבתי זרים ואחריהם אלך. והכוונה שאתה זונה בעצם וראשונה ושאין דבר שימלא חסרונוך זולתי הזנות עצמו ובזה קויים לה השם שאמר לה למעלה את צועה זונה וכמו שאמר יחזקאל (ט"ז) לכן זונה שמעי דבר ה' כמו שכתבנו שם.

כו כְּבֹשֶׁת גִּבְבֵי כִי יִמְצָא כֵן הוֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שְׂרֵיהֶם וְלִהְיוּ וּנְבִיאֵיהֶם :

כבשת גבב כי ימצא כן הובישו וגו' (ירמי' ב') אמר כי הבושה שהשיגום אינה מדבר חטא שיש עליו התנצלות לבלתי יודעם או הכירם מעשיהם כמו שאמרנו ראשונה אלא בושתי וכלימתם הוא כבושת גבב כי ימצא, שהוא החטא היותר מפורסם הגנות מכל החטאים, עד כי אפילו הגבב המורגל ישיגהו משנה חרפה וכלימה עליו מכל שאר החוטאים. כן הובישו בית ישראל המה מלכיהם שריהם כוהניהם ונביאיהם והוא שנפלו במרד ובמעל הגמור לא באונס ולא בשוגג ובלא יודעים.

ויונתן בן עוזיאל פירש: כד אשתכח גבבא. יראה שכוון שאז בתחילה תהיה לו הבושה מצויה. וכאשר נתבאר הוא נכון.

ויתכן עוד שיאמר כי כאשר תמצא הגבבה בידו ויקחנה ממנו שלא נשאר ממנה בידו רק הבושה לבד כן הובישו בית ישראל המה וגו'. וכמו שאמר בשמם בקרוב נשכבה בבושתי ותכסנו כלמתנו כי לה' אלוהינו חטאנו (ירמיהו ג'). וגם די בזיון שיתוארו המה מלכיהם וכו' בבושה שעל דרך האמת אינה מעלה רק הפעלות היראה מפני הכבוד ולא תשובח רק בנערים ובפעולי הרעות, כי אחר שחטאו נוח להם שיתביישו וישובו, כי ע"כ אמרו ובושת פנים לגן עדן (אבות פ"ה).

ואמרו שאחז נמנה עם המלכים הישרים והטובים לפי שהיה בוש ונכלם מפני הנביא כמו שאמר אל מסילת שדה כובס (ישעי' ז') קרי ביה כובש, שהיה כובש פניו לפניו.

**כז אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את (לדתני) [לדתנו]
כי-פנו אלי ערף ולא פנים ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו :
כח ואיה אלהיך אשר עשית לך יקומו אם-יושיעוך בעת רעתך
כי מספר עריך היו אלהיך יהודה :**

ועתה ביאר דבר הבושה והכלימה אשר תשיגם לאמור אומרים לעץ אבי אתה (ירמי' ב') אמר כי הגיע מסכלותם כי לאלוהי עץ ואבן הם מכבדים ומדברים עמהם בלשון בקשה ותחנונים, כמו שהוא מחויב הדבור כנגד האב והאם. וזה היה להם לפי שפנו אלי עורף ולא פנים ובעת רעתם כשהוצרכו אלי לבא בבושתי פניהם כי אין עונה מהם אליהם יאמרו אלי קומה והושיענו בלשון צווי ודבור קשה. כמאמר עשו יקום אבי ויאכל.

ויש במשמע עוד, כי כשמדברים עם אלוהיהם אלו הם מורים בלשונם שהם פנים בפנים עמהם כי כן אמרו אבי אתה ילדתנו כמדבר עם הנמצא לנוכח. ומהידוע כי העומד פנים

בפנים עמהם, הוא הופך אלי עורף ולא פנים, והנה בעת רעתם יאמרו אלי קומה והושיענו כאלו הם עומדים לפני פנים אל פנים.

וכל זה משל ומליצה לריחוקם מהש"י ולחרפתם אשר תשיג אותם עליו כל הראוי שיעזוב אותם ביד פשעם לעזר אלוהיהם אשר עשו להם כי המה חייבים לשלם מה שגמלום טובה במה שעשאו ותקנום, והוא אומרו ואיה אלוהיך אשר עשית לך יקומו אם ישיעוך וגו'. כי אני איני חייב לך כלום, כי אני ה' עושה כל.

ואם תאמר שאינם נמצאים עמך או שהם מעטים ולא יגדל כוחם אמר כי מספר עריך היו אלוהיך יהודה. סוף דבר מהנבואה הזאת יתבאר מה שהנחנו ראשונה להגדיל אשמת החוטא כפי שיעור הרשע אשר ישתתף עמו במעשהו. ואולם רוב הרשע או מיעוטו יודע מהשיעור אשר נודע אליו חטאתו. ולזה הייתה הסכמת התורה להצריך האזהרות וההתראות המיוחדות לכל דבר ודבר, וכמו שאמר אין עונשין אלא אם כן מזהירין. וכן אמרו בכל מקום אזהרה לכך וכך מנין (סנהדרין ז' ב).

+++

[סיום ספר במדבר]

והנה לפי שזה עיקר שכל השכר והעונש התוריי תלוי עליו הייתה מהחכמה האלוהית לחתום זה הספר הרביעי שהוא כאלו הוא חתימת עצם התורה באלו העניינים המיוחדים שזכרנו ראשונה.

[התראות לשמוע בקול ה']

כי אחר שסדר המסעות אשר הלכו בהם במדבר הגדול והנורא הוא שירמוז בם את כל הטובות אשר היטיב אותם כמו שיבוא הפליג מאד בהזהיר והתרות אותם התראות גדולות ונאמנות, על גרשם את גויי הארצות ההם מארצם ונחלתם עד בלי השאיר להם שריד ופליט. וגזם עוצם עונשם, ופירשו באומרו והיה אשר תותירו מהם לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדכם וצרו אתכם וגו'. והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם. (במדבר ל"ג).

והנה יהושע האריך מאד בזה ונתן טעמו כמו שיבוא.

והנה אחר העניינים האלו סמך משפט **ערי המקלט ודיני רוצח** וחומרותיו לדרוש מהסמיכות הדמיון אשר בין העניינים, והוא להודיע כי הנה האזהרה וההתראה על המעשה הוא אשר יחייב את האדם בדיני נפשות אלו בתכלית חומרותיהם, כמו שהשגגות מה שיקלו אותם מהם.

אמנם אנשי הדעת והתבונה אין מחפצם ורצונם לטעון הסכלות וחסרון הדעת ממעשיהם כי להם ולפי ערכם יותר ראוי וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח או התנצלות לסכלותם. אמנם השומעים ובלתי נזהרים, הנה חמורי התפישה וגדולי האשמה כמו שאמרנו. והוא

מה שאמרוהו באותו המאמר שזכרנו ראשונה אתה מוצא יש מי ששמע והפסיד ויש מי ששמע ונשכר.

[סוגי ציות לדברי אחרים]

הכוונה כי ההשמעות האנושי הוא על שני פנים: האחד מה שישמע האדם אל הרצון המשולח, בשיעור שיאטם אזנו משמוע לקול מוריו כלל.

והשני מה שישמע אל הרצון השכלי ויסיר אזנו מנטות אחר השלוח.

והנה ההשמעות הראשון הוא מה שיפסיד קודם, כמו שקרה לאדם הראשון כששמע לקול אשתו, והשמיט עצמו ממה שהתרה האל יתעלה בפניו באומרו כי ביום אכלך ממנו מות תמות. והיה סיבה לשגורש מעדן, ונתקלל קללות הנוגעות בכל ארבעת פינות מעשיו וענייניו אשר התנועה תינשא עליהם, כשאמר לו כי שמעת לקול אשתך וגו' בזיעת אפך וגו'. כמו שנתבאר יפה שם במקומו שער ט'. וזהו באמת שלוח הרצון והתגברו על המצווה והאזהרה.

אמנם כשיהיה האדם נשמע להתראותיו ואזהרותיו בהשמעות השכל, כבר יהיה נשכר שכר הרבה מאד, לפי שניצח עצת הרצון המשולח ותאוותיו, כמו שהיה העניין ניכר באברהם אבינו במה שניצח את רצונו וכבש רחמיו על ישמעאל בנו, ושמע לקול שרה אשתו המדברת ברוח דעת ויראת ה', האומר גרש האמה הזאת ואת בנה. כמו שהסכים האל יתעלה עמה לאמור כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. כי העניין הזה באמת הוא בהפך שמיעת קול חוה.

ולזה כווננו באמרם ז"ל:

וישמע אברם לקול שרי, אם שהוא כתוב בלקוחי הגר אלא שביקשו פסוק מלא ומצאוהו, וכך הוא מפורש במאמר עצמו:

אמר רבי שמואל בר נחמני למה הדבר דומה, למי שנולד לו בן נאה. ראה אותו אסטרוליגוס וכו' (דברים רבה שם). כך ראתה שרה לישמעאל יוצא לתרבות רעה, צווחה ואמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה והרע לו. נגלה עליו הקב"ה ואמר אל ירע בעיניך וגו'. ונשכר שקרא זרעו לשמו, שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע. אמר השם יתעלה, מי ששמע לאשתו כך וכו'.

זה חוזר לעניין לקוחי הגר כי אף על פי שהייתה עצת שרה בהן עניין מסכים אל הרצון המשולח, מכל מקום הנה אברהם לחסידותו ואהבתו עם אשתו אין ספק שהיה הדבר קשה אצלו, ועם כל זה שמע לדבריה לצורך העמדת הזרע. ולזה אמר מי ששמע לאשתו, רצוני במה שישתתף בו הרצון, כך מי ששמע לעצם השכל המוחלט על אחת כמה וכמה, וכל שכן השומע מפי הגבורה או מפי הנבואה, כמו שאמר שלמה ברוח קדשו. וכן ביאר העניין ישעיהו בנבואתו הטו אוזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם. כי השמועה תיחוס אל כל חלקי הנפש שבאדם והם החיוני והמתעורר והשכלי. השמיעה לבד תתייחד אל החיוני וההבנה תתייחד אל השכלי.

אמנם ההאזנה והקבלה תתייחד אל המתעורר. ואל שלשתן כוון ירמיהו כשאמר בתחילת הנבואה שפירשנו למעלה שמעו דבר ה' בית יעקב וגו' (ירמי' ב'). ושלשתן נתבארו בכתובים ההם אשר זכר ישעיהו. והוא שלימות הזירוז וקבלת האזהרה וההתראה אשר עליהם נסמכו הפרשיות הסמוכות אשר זכרנו בכלל כל דברי התורה האלוהית בלי ספק.

[פרשת המסעות]

ועתה אחר הקדמת העניינים האלה המועילים והמקשרים אלו העניינים על האופן הנאות אשר זכרנו נבוא לעבור עליהם ולבאר מה שצריך מהם ביאור לפי כוונתנו ואם יש בהם קצת ספיקות יתבארו לפי דרכנו:

ואלה מסעי בני ישראל ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ויסעו וגו'. ויסעו מרעמסס בחדש הראשון וגו'. ומצרים מקברים וגו'.

יאמר שציוה ה' שיכתבו כל מוצאיהם למסעיהם כדי שיהיו המסעות ההנה זכר לכל הטובות אשר עשה אתם ממצרים ועד הנה.

וראשונה יצאו ביד רמה לעיני כל מצרים שהוא מהעניינים הנוראים שהיו בעולם כמו שאמר או הנסה אלוהים לבא לקחת לו גוי וגו' (דברים ד'). ולא עוד אלא שבצאתם היו מצרים מקברים את אשר הכה ה' כל בכור ולא חרץ לאיש מהם את לשונו ובאלוהיהם עשה ה' שפטים. ולא מפני זה נמנעו מצאת ביד רמה ובכבוד גדול, ויסעו מרעמסס לסוכות ומשם לאיתם ומאיתם על פי החירות והוא הדרך אשר הסב אותם כדי שיאמר פרעה נבוכים הם בארץ, ועל הכוונה שנתבארה שם ומשם באו בתוך הים המדברה ונעשו להם נוראות על ים סוף. ואחר הלכו ג' ימים במדבר אשר נזכר שלא מצאו מים כי היה המדבר מקום נחש שרף וצימאון ולא מת אחד בצמא:

ולא עוד אלא שחנו במרה ולא יוכלו לשתות מים ממרה ושם הורה ה' עץ וימתקו המים ושם שם לו חק ומשפט ושם נסהו (שמות ט"ו). ומשם באו לאלים ובאלים שתיים עשרה עינות מים ושבעים תמרים (שם) כי ראה השם יתברך בצרכם והרוה צימאונם על צד

היותר נאות שאפשר. ומשם לשתי מסעות באו למדבר סין אשר נזכר שנתרעמו שם ואמרו מי ייתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע כי הוצאתם אותנו אל המדבר וגו' (שם ט"ז) ושם נאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ונתן להם המן והשליו (שם) כמבואר במקומו. והלכו משם לדפקה אלוש ורפידים ולא היה שם מים לעם לשתות היה מה שהיה בצור חורב להוציא להם מים מצור החלמיש ושם לסבת נסותם את ה' קראם עניין מלחמת עמלק (שם י"ז). ומשם באו אל מדבר סיני וקבלו שם את התורה אשר בה ספק להם מזון הנפש השכלות מן היום ההוא עד עולם. ומשם אל קברות התאוה אשר נזכר מה שנסו אל בפיהם לומר היוכל אל לערוך שלחן במדבר (תהלים ע"ח) כמו שנתבאר שם. ועם כל זה לא מנע להם כמו שאמר היד ה' תקצר (במדבר י"א). ומשם לחצרות אשר היה שם מעשה מרים ומחלקתו של קרח. ומשם לרתמה אשר ממדבר פארן והיה שם מה שהיה מהמרגלים וגזרת מתי מדבר והיא הייתה סיבה שהיו רועים במדבר שלשים ושמונה שנה אשר הלכו בהם תשע עשרה מסעות עד הגיעם אל הר ההר בקצה ארץ אדום אשר מת אהרן שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' (שם כ'). להודיע שלא חסר להם אהרן עד סוף הזמן ההוא שהיו לשם. ואם בא אז הכנעני מלך ערד להלחם בם, כבר נזכר שלא הזיקום ולא חסרום כלל אבל ישראל הכו אותו והחרימו את עריהם, ואז הוצרכו לחזור קצת מסעות לקבור את אהרן כמו שזכרנו שם. ומשם ואילך כבר קרבו אל ארצם והלכו לצלמונה ומשם לפונון והוא הדרך אשר נאמר עליו ותקצר נפש העם בדרך וידברו העם באלוהים ובמשה ומשפט הנחשים השרפים ורפואתם באומרו עשה לך שרף ושים אותו על נס וגו' (שם כ"א). ומשם לאובות ומאובות לעיי העברים בגבול מואב ומשם לנחל זרד ולעבר ארנון אשר במדבר אשר קראם הוא דיבון גד ועלמון דבלתימה אשר היו בהם העניינים הנפלאים ממעברות ארנון ומלחמת סיחון ועוג ומעשה בלק ובלעם המפורסם אשר אחר כל זה באו אל הר העברים אשר בערבות מואב אשר שם מת משה על פי ה'.

והנה בזה זכר להם את אשר גמלם כל טוב בכל אשר הלכו כל הימים הרבים ההם וכמו שאמר להם משה בפירוש ידע לכתך את המדבר הגדול הזה זה ארבעים שנה ה' אלוהיך עמך לא חסרת דבר (דברים ב'):

[אזהרות לעניין ההתנהגות בארץ]

והנה אחר שסדר כל העניין הגדול הזה שהטיב עמם לשעבר אשר היה בו כדאי להיטיב האמונה ולחזק היראה וההכנעה ולהגדיל הביטחון במציאות התועלת והצורך בכל אשר יצווה סמך מה שעתיד לעשות עמם בהיכנסם אל ארץ טובה ורחבה והפליג להישיירם וללמדם ולזרזם ולהתרות בהם כל מה שראוי לזרז ולהתרות כדי שיבואו בו בתכלית הידיעה וההכרה בלי ספק ואמר כי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען. והורשתם את כל

יושבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל משכיותם ואת כל צלמי מסכותם תאבדו ואת כל במותם תשמידו והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה. וכבר דברנו למעלה צרכה ואופן שמושה בשער הקודם. והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם וגו'.

והכוונה שלא ישכון זר בתוכם ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדכם וצרו אתכם וגו'. והיה כאשר דמיתי לעשות וגו' (שם).

הודיע אותם שכוונת האל יתעלה בהיכנסם לארץ היא אשר זכרנו להיות תבואתה ופירותיה לבד הסיפוק ההכרחי לצרכי הגופיים אמנם עקר השתדלותם יהיה בשלמות נפשם בעבודתם קרבנותם ושאר המצוות האלוהית ושזה לא יתכן להם רק בשישבו שם לבדם מבלי שום דבר שיפנה לבם ויסיח אותם אחרי הדברים אשר לא יועילו ולא יצילו בעסקי העמים ההם ומתעתועיהם. ולזה נהפכו רחמי השם יתעלה להם לאכזרי וציוה עליהם שישמרו לנפשם מהשאיר מיושביה שם ושארית לפי שאי אפשר שבהישארם לא יישאר זכר עבודתיהם הזרות אשר ילמדו אותם לעשות וחטאו לאלוהיהם וכבר יהיה הנשארים בהם לשיכים בעיניהם לעור אותם שלא יראו את הנולד להם מהחטא העצום בהשארותם והמה יהיו לצנינים בצדיהם מצד היותם כלי משחיתים להיפרע מהם על ידם והוא מה שנתבאר בתחילת ספר שופטים אמר ויחר אף ה' בישראל ויאמר יען אשר עברו הגוי הזה את בריתי אשר ציוויתי את אבותם ולא שמעו לקולי גם אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם מן הגויים אשר עזב יהושע וימת וגו' לנסות במ את ישראל את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען רק למען דעת דורות בני ישראל ללמדם מלחמה רק אשר לפני' לא ידעום (שופטים ב' ג').

הודיעם שאם היו תמיד דבקים בו יתעלה היה נותן בהם כוח להשמיד ולכלה אותם עד בלתי השאיר להם שריד ופליט וכבר יהיו הם בטוחים על ארצם.

אמנם כאשר סרו מעליו סר כוחם ולא היה בהם כוח לגרשם ויד ההשגחה לא תעזור אותם להורישם מפניהם אדרבה כיונה להניחם כדי לייסרם ולהענישם בהם למען ידעו דורותם את החסד אשר עשה ה' עם הראשונים בהיותו נלחם מלחמותיהם לא בחרבם ולא בקשתם והם ידעו כובד המלחמה אשר יהיה להם עם אותם הנשארים ואם מעטים היו אשר לפנים לא יידעוה הראשונים עם היות הגויים אז רבים ועצומים מכם. והנה עם זה כאשר דמיתי לעשות להם והוא לגרשם מעל אדמתם לגמרי כן אעשה לכם שחטאתכם יגרום לשתגרשו כלה ממנה כמו שנזכר בברית תורת כוהנים והנשארים בהם יימקו בעוונם וגו' (ויקרא כ"ו) עד שלא יהיה להם יד ושם בה. וזה תכלית הזירוז וההתראה על הדרך שאמרנו.

[גבולות הארץ – התחום שאין להשאיר בו זרים]

והנה לחזק העניין הזה בידם ולהודיעם שלא יאות שישב עמהם זר סמך הודעת גבולות הארץ ומצרניה מכל צדדיה ומה שיתנו ללוויים מהערים והמגרשות כי כל זה מה ששורה שאין הקב"ה מוותר עמהם דבר בעניינים ההם רק שהוא מקפיד שיהיה לכל אחד חלקו הראוי לו כמו שביאר ראשונה והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם לרב תרבו וגו' ולמעט תמעט את נחלתו, אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה וגו'. וכל זה למען ירשו בני ישראל את נחלת אבותיו ולא תאבד מהם בלא יודעים.

[ערי מקלט ודין רוצח]

והנה אחר כל זאת חתם ממצות ערי מקלט ודיני הרוצחים וההבדל אשר בין השוגג והמזיד ובמזיד בין המותר והבלתי מותר למען דעת כל עמי הארץ את אשר אמרנו מעניין האשם המושב למקבלי האזהרות והזירוזין לפי שיעור הידיעה המתחברת לו אל המעשה אשר משם ישוער שבט הרשע אשר ינוח עליו כפי רשתו, ואמר דבר אל בני ישראל וגו'. והקרייתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה והיו לכם הערים למקלט מגואל ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט והערים וגו'. ואם בכלי ברזל וגו'. ואם באבן יד וגו'. או בכלי עץ וגו'. גואל הדם וגו'. כמו שכן עשה בתחילת משנה תורה שאחר שהזהירם על התורה ועל העבודה סמך אז יבדיל משה שלש ערי' וגו'. כמו שיתבאר לשם.

והנה הדבר שאמרנוהו ראשונה מהיות המעשה נשלם לפי הידיעה המשתתפת בו הוא עצמו הדרוש אשר יתבאר היטב בהבדלים אשר ייתן הכתוב בין הרוצח המזיד המומת על פי בית דין או המזיד המומת על יד גואל הדם והשוגג הגולה בעיר מקלטו כאשר יתבאר. וזה שאף על פי שהנרצח כבר נגמרה מיתתו על ידי השוגג כמו שנגמרה על ידי המזיד ואין צריך לומר שהמזיד בעדים והתראה והמזיד זולתם הם קרובין בעניין. מכל מקום כוונה התורה האלוהית שלא יענש שום אחד מהם רק עונש הנערך למה שהגיעה לו מהידיעה ושלמותה באותו מעשה. והנה חז"ל אמרו שלא יושלם לו המעשה להתחייב בבית דין עליו כי אם בשידע ויכיר הרע המגיע ממנו אל הזולת וגם בשידע ויכיר הרע אשר ימצא את עצמו ממשפטי התורה והמצווה או מעניין הנקמה. ולזה אמר שהמומת בבית דין צריך התראה בעדים במיתתו המיוחדת ושיקבל המותרה אותה התראה ויאמר כבר ידעתי שהעושה כן נהרג בב"ד במיתה פלונית ועל מנת כן אני עושה (סנהדרין מ"א ב). והנה כשתחסר אחת מהנה אין יד בית דין משגת אותו מפאת התורה האלוהית כי אע"פ שהוא מזיד בהריגה ד"מ הנה לא היה יודע שההורג נהרג מן הדין.

[דין רוצח]

אמנם במה שידע שהוא הורג אע"פ שלא יודיעוהו שייהרג על ידי ב"ד כבר יימסר ביד גואל הדם כי הרוצח כבר ידע שהוא מתיר את דמו לכל בעל זרוע מקרוביו של נרצח כמו שידע שהנרצח עצמו אם היה יכול הוא ימיתנו. ואולם בפגיעת גואל הדם בו צריך להתברר האחד משני העניינים. והוא אם המית בדעת והכיר המעשה אשר עשה וזה מה שנתחכמה התורה להישירנו בבירור דבר זה אם מתוך הכולים אשר ימית בהם ואם מתוך המצב אשר היו שניהם בו מהשנאה והאהבה. ואמרה שכבר יתברר מחמת הכולי שהכה בו שאם הכה המכה בכלי ברזל כל שהוא או באבן יד או בעץ יד אשר ימות בה הנה הוא מבואר שהיה הרוצח מזיד ברציחתו.

אמנם כשלא יוכל לקחת ראיה מצד הכלי כגון שהיה ע"י דחיפה או השלכת עליו כותל או עמוד וכיוצא מהדברים שאין דרך להכות בהן ולפעמים הם מזדמנים מעצמן הנה כבר יודע זה מהאהבה והשנאה אשר ביניהם כמו שאמר ואם בשנאה יהדפנו או השליך עליו בצדיה וימות שכבר תהיה שנאתו אותו אמתלא גדולה שכונן בהריגתו אע"פ שלא הרגו כדרך ההורגים עד שאם הופלגה השנאה ביניהם ובאה לכלל איבה אע"פ שלא יכנו רק בידו לבד, נדון אותו כמכווין במיתתו. כמו שאמר או באיבה הכהו בידו וימות מות יומת המכה רוצח הוא גואל הדם הוא ימית את הרוצח בפגעו בו.

ואמר במיני המזיד רוצח הוא כי הוא ודאי ראוי ליקרא רוצח על דרך האמת לפי שהוא ידע מה יעשה ואשם בו ומה שלא יהיה כן בשוגג אשר יאמר עליו ואם בפתע בלא איבה הדפו או השליך עליו כל כלי בלא צדיה ואפילו בכל אבן אשר ימית בה והוא הדין בכל כלי שהוא כדי להמית אם הייתה ההכאה בלא ראות ויפל עליו וימות והוא ג"כ לא אויב לו ולא מבקש רעתו אז לא יהיה נכון למעשה גמור ולא ייענש למיתה אפילו על ידי גואל הדם ועל זה נאמר ואשר לא צדה והאלוהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה. ירצה בלא צדה שלא הכה כדי להמית והאלוהים אנה לידו כי הוא לא היה שונא לו ולא מבקש רעתו רק האלוהים אנה לידו בעוון שניהם שמגלגלין חובה ע"י חייב.

ולזה האלוהים עצמו משים לו מקום לגלות שמה למרק את עונותיו ולא יינתן ביד גואל הדם כי אע"פ שנעשה מעשה לא היה הוא העושה ע"ד האמת כמו שאמרנו וכמו שביאר החכם בדברים אשר זכרנו ממנו שתראה בהם כל אלו העניינים בהשקפותיהם המיוחדות אשר ראוי להתבונן בהם ע"פ המשפט כמו שאמרנו. ושפטו העדה בין המכה ובין גואל הדם על המשפטים האלה ואם לא יתברר מתוכן שהיה מתכוון יצדיקו לרוצח ויצילו אותו מיד גואל הדם וישיבו אותו אל עיר מקלטו אשר נס שמה לרציחתו וישב בה עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו וגו'.

וטעם זה אמרו ז"ל בספרי (פרשת מסעי)

רבי מאיר אומר רוצח מקצר ימיו של אדם וכהן מאריך ימיו של אדם, אין בדין שיהא מי שמקצר ימיו של אדם לפני מי שמאריך ימיו של אדם. רבי אומר רוצח מטמא את הארץ ומסלק את השכינה, וכהן גדול גורם לשכינה שתשרה בארץ אין בדין שיהא מי שמטמא וכו'.

ורש"י ז"ל כתב עוד, לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא יארע תקלה זו בישראל ויראה שזו היא דעת **הראב"ע** שכתב שהוא יכפר בעד ישראל וזו המאורע אירע בימיו. אמנם הרב **המורה** פרק ארבעים חלק ג' כתב שהוא עניין נחמה לקרובי הנהרג במה שמת אדם גדול כזה. ואל זה סמך **הרלב"ג** ואפשר ג"כ כי לפי שמיתת אדם גדול כזה היא מכפרת על הדור ובחבורתו ירפא לשוגג ההוא:

והנכון בעיני יותר, מפני שעיר מקלטו היא תחת ממשלת הכהן הגדול בכלל כל ערי הלויים והם נתונים לו לכל עבודת הבית נוסף על מה שהוא ראש בית אבותם וכשבא הרוצח לשם הרי זכה בו אדוני הארץ להיות כאחד מבני העיר לכל צרכי העיר מסיה ועבודותיה. וראתה החכמה האלוהית שלא ימשול בו רק ימי מלך אחד. ולזה במות הכהן הגדול שהוא מלך עליהם הן לזמן קרוב או רחוק, ישוב אל ארץ אחוזתו.

ואחר שזכר כל אלה החלוקים הקפיד על שמירתן ודקדוקן לפי שכל גופי התורה והמצווה תלויין עליהם על הדרך שנתבאר ואמר והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם כל מכה נפש וגו'. ולא תיקחו כפר לנפש רוצח אשר הוא רשע מצד מה שנתברר מצד מעשהו שהוא חייב למות כי הוא מהמחוייב שתייסרהו מדת רשעו כמו שנזכר וימות על פי ב"ד או על פי גואל הדם מבלי שום כופר והצלה כלל וכן לא תיקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו וגו'. כי הראוי לנוס אע"פ שלא היה רשע לגמרי לא יצילוהו בשום פנים כי כל אחד ראוי שיקבל עונשו המיוחד אליו כפי רשעתו. וכבר החמיר בזה בפרשת משפטים לומר וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תיקחנו למות אפילו שיהיה כהן מוכן לעבודה לא יהיה משוא פנים ושום חנופה בדבר.

[ולא תחניפו את הארץ]

ובעניין קליטת המזבח כתבנו שם הנראה לפי פשט הכתוב ועל פי חז"ל אמנם בכאן אמר ולא תחניפו את הארץ וגו' ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו. והנה **הרמב"ן** ז"ל פירש כי עניין חנופת הארץ היא המנעה מתת פירותיה בפשע יושביה כלומר לא תעשו אותה שתהיה חנופה בעשות הפך מהראוי לעשות עד כאן.

ואני לא ידעתי איך יקרא חנפות מניעות הטוב ממי שאינו ראוי לו ועוד מה טעם ולא רץ לא יכופר וגו'. והנראה בעיני שהוא הפך ממש ממה שפירשו. וזה כי כל עוד שלא יעשו משפט בדיני נפשות אלו על המשפטים אשר הזכיר והארץ תיתן את יבולה הרי היא חנפה שהיא נושאת פנים לרשעים ומוציאה את פירותיה והוא כנגד היושר האלוהי כי מהראוי לה שלא תוסיף תת כוחה לעוברי עבירה.

ובזה יצדק יפה לא תעשו אותה חנפה כי הדם יחניף את הארץ במה שהיא עושה פירות לאנשי דמים והיא חוטאת בזה כמו שאמר גם כן גבי מחזיר גרושתו אחרי אשר הוטמאה וגו' ולא תחטיא את הארץ אשר ה' אלוהיך נותן לך נחלה (דברים כ"ד) וכן במקום אחר ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה (ויקרא י"ח) ולא רץ לא יכופר וגו'. ירצה לא יוסר ממנה זה השם של חנופה כי אם כשיעשו משפט לשפוך דם השופך, ואם לא תתחייב למנוע פירותיה והכול יישאו עוונם, והוא מה שפירש באומרו ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה, כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל.

הנה שבכל זה נתן להם עצה נכונה וגלה את אונם במה שיכירו מאזני המעשה אשר אמרנו כדי שלא יוכלו לטעות אחר כך בדבר מכל מה שנאמר סכלות או שגגה כמו שהיה משפט אלו הנענשים על המשפטים הנזכרים ועל פי הדברים האלו השיגו את אבותינו מה שהשיגום מהצרות והעונשים העצומים כפי שיעור מה שהוזהרנו והותרנו על כולם וכמו שנמשך להם העקר מהשאר האומות ההם אשר כל כך הוזהרו והותרו עליהם.

כמו שנזכר עד שגם כן בנבואה שזכרנו הזכיר זה באומרו:

יד העבד ישראֵל אִם-יִלִּיד בֵּית הוּא מִדּוּעַ הִיָּה לְבָז :
 טו עֲלִיו יִשְׁאָגוּ כְּפָרִים נִתְּנוּ קוֹלָם וַיִּשִׁיתוּ אֶרְצוֹ לְשִׁמָּה עָרְיו [נִצְתָה] [נִצְתָה] מִבְּלֵי יֵשֵׁב :
 טז גַּם-בְּנֵי-נֶף (וַתְּחַפְּנֶחֱסוּ) [וַתְּחַפְּנֶחֱסוּ] רְעוּדָה קִדְקֵד :
 יז הַלּוֹא-זֹאת תַּעֲשֶׂה-לָּךְ עֲזָבָה אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ בְּעַת מוֹלַכְךָ בְּדָרְךָ :
 יח וְעַתָּה מֵה-לָּךְ לְדָרְךָ מִצָּרִים לְשִׁתּוֹת מִי שְׁחֹר וּמֵה-לָּךְ לְדָרְךָ אֲשׁוּר לְשִׁתּוֹת מִי נָהָר :

יאמר כי מדרך המעולה החשוב להשיג על הצלת עבדו ויליד ביתו כמו ששיגיח על הצלת בנו העובד אותו. ואם כן אין צריך לומר אם היו ישראל כבנים לפני המקום אלא אפילו יהיה כעבד ויליד בית לפני אדוניו, יש לתמוה עליו ולשאול מדוע היה לבז מאלו הגויים אשר סביבותם ולא יצילם אלוהיהם מידם. אלא מצד מה שהשיגם מה שיעד אליהם ביאר באוזניהם לאמור והיה אשר תותירו מהם לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדכם וצררו אתכם וגו'.

והראיה כי עליו ישאגו כפירים כלומר מלכים קטנים ופחותים ולא יבאו בחשאי חרש לאמור כי נתנו קולם והיה להם זמן ומקום להישמר מהם ולעמוד כנגדם ולא יוכלו וישיתו ארצו לשמה עריו נצתו מבלי יושב בפתע כאלו היו מלכים גדולים באים ולא עוד אלא גם בני נוף ותחפנחס שהם משפחות מצרים הרואים את כבודך וגבורותיך ורגזו וחלו מפניך פרקו עול תורה מעליהם והכו על קודקודך הלא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלוהיך בעת מוליכך

בדרך. והוא עת שסדר לפניך תורה ומוסר והיישירך בדרך תלך בכל האזהרות והזירוזים וההתראות שהתרה בפניך וכמו שאמר אני ה' אלוהיך מלמדך להועיל מדריךך בדרך תלך (ישעיה מ"ח) כי אם היית שומעת לא היית צריך לרדת מצרים לשתות מי שיחור ולא לאשור לשתות מי נהר כי עמך מקור חיים אשר לא יכזבו מימיו כמו שנזכר בשער הקודם והייתי שוכן בתוכם תמיד וכל אומה ולשון לא היו שולטים עליכם זה הוא הנראה באלו העניינים דרך נכון וישר ועם זה כתבנו מה שהייתה הכוונה:

ואולם מה שראינו לכתבו בעניין דבור ראשי האבות אשר למשפחת מנשה בן יוסף ובמה שהושב להם על שאלתם כבר בא במשפט בנות צלפחד. ועם זה נשלם זה הספר הרביעי הכולל ספורים ומאורעות נפלאות שקרו להם שכולם היו בתורה האלוהית בחוק החוקים והמצות לפי תועלתם והשקפות הוראותיהם כי על כן חתם על הכול אלה המצות והמשפטים אשר ציוה ה' ביד משה אל בני ישראל בערבות מואב על ירדן ירחו. וברוך אשר עזרנו עד הנה:

תם ונשלם ספר במדבר בעזרת נותן ליעף כוח ולאין אונים עצמה יגבר.
בע"ה השלמתי ס' במדבר יום ד' ר"ח שבט תר"ט לפ"ק. חיים יוסף פאללאק.